

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet hrvatskih studija

Željko Cvrtila

POVIJEST SIGURNOSNO-OBAVJEŠTAJNOG SUSTAVA REPUBLIKE HRVATSKE OD 1990. DO 2020. GODINE

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2026.

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet hrvatskih studija

Željko Cvrtila

POVIJEST SIGURNOSNO-OBAVJEŠTAJNOG SUSTAVA REPUBLIKE HRVATSKE OD 1990. DO 2020. GODINE

DOKTORSKI RAD

Mentor:

prof. dr. sc. Josip Jurčević

Zagreb, 2026.

University of Zagreb

Faculty of Croatian Studies

Željko Cvrtila

HISTORY OF THE SECURITY AND INTELLIGENCE SYSTEM OF THE REPUBLIC OF CROATIA FROM 1990 TO 2020

DOCTORICAL THESIS

Mentor:

Prof. dr. sc. Josip Jurčević

Zagreb, 2026.

INFORMACIJE O MENTORU

Prof. dr. sc. Josip Jurčević redoviti je profesor i znanstveni savjetnik u području humanističkih znanosti, polju povijesti. Tijekom svoje akademske i znanstvene karijere sustavno se bavio istraživanjem suvremene hrvatske povijesti s posebnim naglaskom na razdoblja totalitarnih režima, Domovinski rat, prijelaz iz komunističkog u demokratski sustav te poslijeratne tranzicijske izazove.

Njegov istraživački opus obuhvaća širok raspon tema: od sustavne analize komunističkih represija i političkih zločina, preko proučavanja sustava masovnih grobnica i žrtvoslovlja, do problematike nacionalnog identiteta, državotvornosti i uloge političkih elita u hrvatskom društvu. Autor je brojnih znanstvenih i stručnih radova te niza knjiga i publikacija koje su postale važna referentna literatura u hrvatskoj historiografiji.

Sudjelovao je i vodio više znanstvenoistraživačkih projekata financiranih od strane Ministarstva znanosti i drugih domaćih i inozemnih institucija. Aktivno je surađivao s državnim arhivima i institucijama za istraživanje i dokumentiranje totalitarnih sustava te je često angažiran i kao stručni konzultant u povijesno-pravnim analizama.

Ima bogato iskustvo u mentorskom radu te je dosad uspješno vodio više diplomskih, magistarskih i doktorskih radova, osobito iz područja suvremene povijesti, političkih znanosti i tranzicijskih društvenih procesa.

Zahvala

Iznimnu zahvalnost dugujem svojoj obitelji na strpljenju, podršci i razumijevanju, posebice u danima kada sam manje bio dostupan za njih te pomoći koju su mi pružali tijekom izrade ove doktorske disertacije. Mojoj supruzi Gabrijeli na njezinoj strpljivosti, toleranciji i potpori koja je bila uz mene u trenucima sumnje i umora te mojoj dragoj kćeri Dori i sinu Leonu koji su mi ujedno bili nadahnuće i podsjetnik na ono što je u životu najvažnije.

Posebnu zahvalnost upućujem i svojem mentoru, prof. dr. sc. Josipu Jurčeviću, na njegovu stručnom vodstvu, podršci i strpljenju kroz cijeli proces istraživanja i pisanja. Njegova znanstvena širina, iznimno poznavanje teme rada i osobno svjedočanstvo vremena stvaranja Republike Hrvatske i njezinih institucija bili su mi trajna motivacija i orijentir.

Ova disertacija nastajala je u više od tri godine intenzivnog rada, ali bez njihove vjere u mene, konstantnu pomoć i spremnosti na brojna odricanja, ne bi bila moguća.

SAŠETAK NA HRVATSKOM JEZIKU

U ovoj doktorskoj disertaciji podrobno je istražen proces ustrojavanja i demokratizacije sigurnosnih službi Republike Hrvatske u periodu od 1990. do 2020. godine te je razmatrana i učinkovitost cjelokupnog sigurnosno-obavještajnog sustava u realizaciji hrvatskih nacionalnih interesa. Izvršena je i usporedba hrvatskih sigurnosnih službi i sigurnosno-obavještajnog sustava s jugoslavenskim u više područja (ustroj, ovlasti, nadzori, demokratičnost). Također, problematizirani su suodnosi nacionalnih vrijednosti, interesa, ciljeva i sigurnosti te mehanizmi zaštite nacionalnih vrijednosti i nacionalnih interesa, kao i uloga hrvatskih nacionalnih resursa u ostvarivanju hrvatskih nacionalnih interesa.

Od početka stvaranja Republike Hrvatske te srbijanske agresije na integritet i suverenitet hrvatske nacije, Hrvatska je bila suočena s nedostatkom vlastitog sigurnosno-obavještajnog sustava koji je bio neophodan za stvaranje, očuvanje i oslobođenje njezinog međunarodno priznatog teritorija. Pored toga, Hrvatska je bila suočena s problemom (jugoslavenskog) sigurnosnog sustava kojeg je preuzela iz totalitarnog komunističkog razdoblja te s neprijateljskim djelovanjem svekolikih obavještajnih jugoslavenskih (srbijanskih) službi u cilju sprečavanja uspostave i opstanka Republike Hrvatske.

U takvim okolnostima novoizabrana demokratska vlast morala je usporedno djelovati na razdruživanju od jugoslavenskog sustava i ustrojavanju vlastitog sigurnosno-obavještajnog sustava kao i na oblikovanju demokratskog okvira njegovog djelovanja. Dakle, unatoč specifičnoj sigurnosnoj situaciji u Hrvatskoj, događao se uspješni proces razdruživanja s jugoslavenskim sigurnosnim sustavom i stvaranja sigurnosno-obavještajnog sustava Republike Hrvatske koji je bio ključni obavještajni element u obrani i provođenju briljantnih vojno-redarstvenih operacija tijekom Domovinskog rata radi oslobođenja Hrvatske i mirne reintegracije hrvatskog Podunavlja.

Nakon Domovinskog rata i mirne reintegracije hrvatskog Podunavlja slijedio je ubrzaniji proces promjena u sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske prema proklamiranom cilju demokratizacije, što je uključivalo i ukidanje niza ovlasti sigurnosnim službama i njezinim pripadnicima. Sigurnosno-obavještajni sustav RH uspješno se demokratizirao u razdoblju od 1990. do 2020. godine.

Analiza učinkovitosti sigurnosno-obavještajnog sustava u ostvarivanju hrvatskih nacionalnih interesa pokazala je najveću učinkovitost upravo u razdoblju od 1990. do 1999. godine, odnosno

u razdoblju stvaranja, obrane, oslobođenja Republike Hrvatske i mirne reintegracije, a značajnije manju učinkovitost nakon toga.

Ključne riječi: sigurnosno-obavještajni sustav Republike Hrvatske, hrvatske nacionalne vrijednosti i interesi, nacionalna sigurnost, sigurnosne službe, demokratizacija i učinkovitost sigurnosno-obavještajnog sustava.

EXTENDED SUMMARY IN ENGLISH

This doctoral dissertation provides a detailed examination of the process of organizing and democratizing the security services of the Republic of Croatia in the period from 1990 to 2020, and considers the effectiveness of the entire security-intelligence system in realizing Croatian national interests. A comparison is also made between the Croatian security services and security-intelligence system and the Yugoslav one, across several areas (organization, powers, oversight, democratic character). In addition, the dissertation addresses the interrelationships between national values, interests, goals, and security, the mechanisms for protecting national values and national interests, and the role of Croatian national resources in achieving Croatian national interests.

From the very beginning of the establishment of the Republic of Croatia, and in the face of Serbian aggression against the integrity and sovereignty of the Croatian nation, Croatia was confronted with the lack of its own security-intelligence system, which was indispensable for the establishment, preservation, and liberation of its internationally recognized territory. In addition, Croatia was faced with the problem of the (Yugoslav) security system that it had inherited from the totalitarian communist period, as well as the hostile activities of all kinds of Yugoslav (Serbian) intelligence services aimed at preventing the establishment and survival of the Republic of Croatia.

In such circumstances, the newly elected democratic authorities had to act simultaneously to shape their own security-intelligence system. The formation of all the components of the Croatian security-intelligence system began. Thus, a state strategic body for national security was established, which on several occasions changed its name — from the Presidential Council to the Defence and National Security Council (VONS). A central coordination and oversight body for national security was also established, which likewise changed its name — from the Office for the Protection of the Constitutional Order (UZUP), through the Office for National Security (UNS), within which additional coordinating bodies were formed (the Headquarters Committee for National Security, SONS, and the Coordinating Committee of the Intelligence Community, KOOZ), to the Council for the Coordination of the Work of the Security and Intelligence Agencies.

In addition to the civilian counter-intelligence State Security Service (SDS), which was taken over from the Yugoslav system in 1990 and renamed the Service for the Protection of the Constitutional Order (SZUP) in 1991, the Croatian intelligence service — the Croatian

Intelligence Service (HIS) — was not established until 1993. In 1991, the Croatian military services were also founded, namely the counter-intelligence Security Information Service (SIS) and the Military Intelligence Service (VOS).

Thus, despite the specific security situation in Croatia, a successful process of separation from the Yugoslav security system and of building the security-intelligence system of the Republic of Croatia took place — a system that was the key intelligence element in the defence and execution of the brilliant military-police operations during the Homeland War for the liberation of Croatia and the peaceful reintegration of the Croatian Danube region.

With the democratic changes of 1990 in the Republic of Croatia, following the introduction of a multi-party system and the holding of democratic elections — that is, with the establishment of a new government and the appointment of democratic leaders (from ministers to the very heads of the services) — the security services also began to democratize. In this initial phase of creating the Croatian security services and the entire security-intelligence system, understandably, not all democratic elements were established. Gradually, various oversight mechanisms were introduced, the organizational and managerial forms of the operation of the security services were modified, and the powers of the members of the security services as well as the manner of authorizing their use were changed.

After the Homeland War and the reintegration of the Croatian Danube region into the political and legal system of Croatia, an accelerated process of change in the security-intelligence system of the Republic of Croatia followed, in line with the proclaimed goal of democratization, which also included the abolition of a number of powers held by the security services and their members. Thus, with the Act on the Security Services of the Republic of Croatia in 2002, the entire security-intelligence system was reorganized. The existing coordination and oversight body for national security — the UNS — was abolished, while the civilian intelligence and counter-intelligence services became independent agencies outside any ministry or other competent body. In place of the abolished HIS and SZUP, two civilian services were formed — the Intelligence Agency (OA) and the Counter-Intelligence Agency (POA) — together with one Military Security Agency (VSA). A permanent state strategic body for national security — the National Security Council (VNS) — was also established, along with a permanent coordination and oversight body for national security, the Council for the Coordination of the Work of the Security Services. A number of (so-called police) powers were abolished, and additional oversight mechanisms were introduced, such as judicial and civilian oversight of the work of the services and of the application of their powers.

Only four years later, in 2006, the legal framework governing the work of the security-intelligence system was again amended, with the adoption of the Act on the Security-Intelligence System of the Republic of Croatia. The state strategic body for national security — VONS — was retained, with only minor changes in its composition and competences. The central coordination and oversight body for national security was renamed the Council for the Coordination of the Security and Intelligence Agencies, with minor changes in its composition and tasks. The civilian intelligence and counter-intelligence agencies were abolished, and instead of the two of them a single civilian service — the Security and Intelligence Agency (SOA) — was established. The only previously existing military agency was formally given intelligence tasks as well and was renamed the Military Security and Intelligence Agency (VSOA). No significant changes occurred in the organizational and managerial form of the operation of the system and the services, nor in the prescribed powers, the authorizations for their application, or the oversight of the work of the security services. The only significant change in powers was the possibility for the SOA to apply secret data-collection measures also in the intelligence portion of its work. After analyzing all the indicators, it was concluded that the Croatian security services successfully democratized throughout the entire period studied.

The dissertation also addresses the analysis and assessment of the effectiveness of the security-intelligence system in realizing Croatian national interests during the period studied. For the purposes of this assessment of effectiveness, 6 national interests and 45 national goals deriving from those interests were defined — goals that could be analyzed across the entire period studied. Within the overall research period (1990–2020), three sub-periods were analyzed and compared:

- 1990–1999, the period of the establishment, defence, and reintegration of the occupied territory of the Republic of Croatia, and of essential changes in the governing system of the Republic of Croatia,
- 2000–2013, the period of adjustment to and accession to Western associations,
- 2013–2020, the period of the Republic of Croatia's functioning within the European Union.

From the analysis and assessment, it is evident that the largest number of Croatian national goals were realized in the first period — that of the establishment, defence, and reintegration of the occupied territory of the Republic of Croatia, and of essential changes in its governing system — when only 4 goals remained unrealized. Realization was significantly weaker in the second period, when as many as 22 goals remained unrealized, and in the third period, when 19

goals remained unrealized. It was therefore concluded that, in the first period, the security-intelligence system of the Republic of Croatia was effective, whereas in the other two periods it was ineffective in realizing Croatian national interests.

Keywords: security and intelligence system of the Republic of Croatia, Croatian national values and interests, national security, security services, democratization and efficiency of the security and intelligence system.

SADRŽAJ

1. 1

UVOD 1

1.1. Predmet i ciljevi istraživanja 1

1.2. Struktura i metodologija istraživanja 2

2. 7

POVIJESNI RAZVOJ SIGURNOSNO-OBAVJEŠTAJNOG SUSTAVA I DEFINIRANJE POJMOVA 7

2.1. Povijest razvoja sigurnosnih službi i značenje sigurnosnih pojmova 7

2.2. Povijest razvoja i značenje pojma nacionalne sigurnosti 12

2.3. Povijest razvoja i značenje pojma sustava nacionalne sigurnosti 16

2.4. Povijest razvoja i značenje pojma sigurnosno-obavještajni sustav ... 21

3. 23

SIGURNOSNO-OBAVJEŠTAJNI SUSTAV U HRVATSKOJ OD 1990. DO 1991. GODINE 23

3.1. Državno strateško tijelo nacionalne sigurnosti 28

3.1.1. Državno strateško tijelo nacionalne sigurnosti u SFRJ 28

3.1.2. Državno strateško tijelo nacionalne sigurnosti u Republici Hrvatskoj 30

3.2. Središnje koordinacijsko-nadzorno tijelo nacionalne sigurnosti 33

3.2.1. Središnje koordinacijsko-nadzorno tijelo nacionalne sigurnosti u SFRJ 33

3.3. Civilne sigurnosne službe 34

3.3.1. Služba državne sigurnosti – SDS 36

3.3.1.1. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja **37**

3.3.1.3. Nadzor **53**

3.3.2. Služba za istraživanje i dokumentaciju – SID 55

3.3.2.1. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja **56**

3.3.2.2. Ovlasti **60**

3.3.2.3. Nadzor **65**

3.4. Vojne sigurnosne službe 66

3.4.1. Uprava bezbednosti – UB ... 68
3.4.1.1. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja ... **69**
3.4.1.2. Ovlasti ... **71**
3.4.1.3. Nadzor ... **75**
3.4.2. II. Uprava Generalštaba Oružanih snaga SFRJ – OU ... 77
3.4.2.1. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja ... **77**
3.4.2.2. Ovlasti ... **79**
3.4.2.3. Nadzor ... **84**
3.4.3. Teritorijalna izviđačko-obavještajna organizacija – TIOO ... 85
3.4.3.1. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja ... **87**
3.4.3.2. Ovlasti ... **91**
3.4.3.3. Nadzor ... **95**
3.5. Struktura sigurnosno-obavještajnog sustava ... 97
3.5.1. Struktura sigurnosno-obavještajnog sustava u SFRJ ... 97
3.5.2. Struktura sigurnosno-obavještajnog sustava u Hrvatskoj ... 100
4. ... 103
SIGURNOSNO-OBAVJEŠTAJNI SUSTAV RH U RAZDOBLJU OD 1991. DO 1993. GODINE ... 103
4.1. Državno strateško tijelo nacionalne sigurnosti ... 104
4.2. Središnje koordinacijsko-nadzorno tijelo nacionalne sigurnosti ... 107
4.3. Civilne sigurnosne službe ... 110
4.3.1. Služba za zaštitu ustavnog poretka – SZUP ... 111
4.3.1.1. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja ... **111**
4.3.1.2. Ovlasti ... **113**
4.3.1.3. Nadzor ... **117**
4.3.2. Civilna obavještajna služba ... 119
4.4. Vojne sigurnosne službe ... 121
4.4.1. Sigurnosno-informativna služba – SIS ... 122
4.4.1.1. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja ... **123**
4.4.1.2. Ovlasti ... **125**
4.4.1.3. Nadzor ... **128**
4.4.2. Vojna obavještajna služba – VOS ... 129
4.4.2.1. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja ... **130**
4.4.2.2. Ovlasti ... **133**

4.4.2.3. Nadzor 136
4.5. Struktura sigurnosno-obavještajnog sustava 137
5. 140
SIGURNOSNO-OBAVJEŠTAJNI SUSTAV RH U RAZDOBLJU OD 1993. DO 2002. GODINE 140
5.1. Državno strateško tijelo nacionalne sigurnosti 141
5.2. Središnje koordinacijsko-nadzorno tijelo nacionalne sigurnosti 143
5.3. Civilne sigurnosno-obavještajne službe 148
5.3.1. Služba za zaštitu ustavnog poretka – SZUP 148
5.3.1.1. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja 148
5.3.1.2. Ovlasti 150
5.3.1.3. Nadzor 155
5.3.2. Hrvatska izvještajna služba – HIS 157
5.3.2.1. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja 160
5.3.2.2. Ovlasti 162
5.3.2.3. Nadzor 165
5.4. Vojne sigurnosne službe 166
5.4.1. Sigurnosno-informativna služba – SIS 166
5.4.1.1. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja 167
5.4.1.2. Ovlasti 169
5.4.1.3. Nadzor 172
5.4.2. Vojna obavještajna služba – VOS 174
5.4.2.1. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja 174
5.4.2.2. Ovlasti 176
5.4.2.3. Nadzor 179
5.5. Struktura sigurnosno-obavještajnog sustava 181
6. 184
SIGURNOSNO–OBAVJEŠTAJNI SUSTAV RH U RAZDOBLJU OD 2002. DO 2006. GODINE 184
6.1. Državno strateško tijelo nacionalne sigurnosti 185
6.2. Središnje koordinacijsko-nadzorno tijelo nacionalne sigurnosti 187
6.3. Civilne sigurnosne službe 188
6.3.1. Protuobavještajna agencija – POA 189

6.3.1.1. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja **189**
6.3.1.2. Ovlasti **192**
6.3.1.3. Nadzor **200**
6.3.2. Obavještajna agencija – OA 203
6.3.2.1. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja **204**
6.3.2.2. Ovlasti **206**
6.3.2.3. Nadzor **209**
6.4. Vojne sigurnosne službe 210
6.4.1. Vojna sigurnosna agencija – VSA 211
6.4.1.1. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja **212**
6.4.1.2. Ovlasti **215**
6.4.1.3. Nadzor **221**
6.5. Zavod za informacijsku sigurnosti i kriptozaštitnu tehnologiju 224
(ZISKZT) 224
6.6. Struktura sigurnosno-obavještajnog sustava 224
7. 228
SIGURNOSNO-OBAVJEŠTAJNI SUSTAV RH U RAZDOBLJU OD 2006. DO 2020. GODINE 228
7.1. Državno strateško tijelo nacionalne sigurnosti 230
7.2. Središnje koordinacijsko-nadzorno tijelo nacionalne sigurnosti 231
7.3. Civilne sigurnosne službe 233
7.3.1. Sigurnosno-obavještajna agencija – SOA 234
7.3.1.1. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja **235**
7.3.1.2. Ovlasti **238**
7.3.1.3. Nadzor **247**
7.4. Vojne sigurnosne službe 251
7.4.1. Vojna sigurnosno obavještajna agencija – VSOA 251
7.4.1.1. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja **252**
7.4.1.2. Ovlasti **256**
7.4.1.3. Nadzor **262**
7.5. Operativno tehnički centar za nadzor telekomunikacija – OTC 264
7.6. Zavod za sigurnost informacijskih sustava – ZSIS 265
7.7. Struktura sigurnosno-obavještajnog sustava 266

8. 268

DEMOKRATIZACIJA HRVATSKOG SIGURNOSNO-OBAVJEŠTAJNOG SUSTAVA OD 1990. DO 2020. GODINE ... 268

8.1. Pokazatelji demokratičnosti sigurnosno-obavještajnog sustava 269

8.2. Analiza pokazatelja demokratizacije hrvatskog sigurnosno-obavještajnog sustava 271

8.2.1. Komparacija ustrojstveno-upravljačkih oblika funkcioniranja sigurnosnih službi 272

8.2.1.1. Civilne sigurnosne službe **273**

8.2.1.2. Vojne sigurnosne službe **278**

8.2.2. Komparacija primjenjivanih i zakonom dozvoljenih ovlasti sigurnosnih službi 283

8.2.2.1.Civilne sigurnosne službe **284**

8.2.2.2. Vojne sigurnosne službe **293**

8.2.3. Komparacija odobrenja za primjenu ovlasti sigurnosnih službi 300

8.2.3.1. Civilne sigurnosne službe **301**

8.2.3.2. Vojne sigurnosne službe **307**

8.2.4. Komparacija uspostavljenih nadzora nad radom sigurnosnih službi 312

8.2.4.2. Vojne sigurnosne službe **313**

8.3. Zaključak 315

9. 318

UČINKOVITOST SIGURNOSNO-OBAVJEŠTAJNOG SUSTAVA RH OD 1990. DO 2020. GODINE U ZAŠTITI I OSTVARIVANJU HRVATSKIH NACIONALNIH INTERESA 318

9.1. Suodnos nacionalnih vrijednosti, interesa, ciljeva i sigurnosti 318

9.2. Mehanizmi zaštite nacionalnih vrijednosti i ostvarivanja hrvatskih nacionalnih interesa 325

9.2.1. Uloga regulatornog okvira 327

9.2.2. Uloga resursa 330

9.2.3. Uloga sigurnosno-obavještajnog sustava 336

9.3. Učinkovitost hrvatskog sigurnosno-obavještajnog sustava 342

u ostvarivanju hrvatskih nacionalnih interesa i ciljeva 342

9.3.1. Učinkovitost u ostvarivanju hrvatskih nacionalnih interesa i ciljeva od 1990. 353

do 2000. godine..... 353
9.3.1.1. Suverenitet hrvatske nacije 355
9.3.1.2. Teritorijalna cjelovitost i sigurnost RH 358
9.3.1.3. Očuvanje i jačanje hrvatskog identiteta..... 359
9.3.1.4. Gospodarski prosperitet i samodostatnost..... 362
9.3.1.5. Vladavina prava 364
9.3.1.6. Zaštita hrvatskih nacionalnih resursa 366
9.3.2. Učinkovitost u ostvarivanju hrvatskih nacionalnih interesa i ciljeva . 367
od 2000. do 2013. godine 367
9.3.2.1. Suverenitet hrvatske nacije 370
9.3.2.2. Teritorijalna cjelovitost i sigurnost RH 374
9.3.2.3. Očuvanje i jačanje hrvatskog identiteta..... 377
9.3.2.4. Gospodarski prosperitet i samodostatnost..... 381
9.3.2.5. Vladavina prava 387
9.3.2.6. Zaštita hrvatskih nacionalnih resursa 389
9.3.3. Učinkovitost u ostvarivanju hrvatskih nacionalnih interesa i ciljeva . 394
od 2013. do 2020. godine 394
9.3.3.1. Suverenitet hrvatske nacije 396
9.3.3.2. Teritorijalna cjelovitost i sigurnost RH 401
9.3.3.3. Očuvanje i jačanje hrvatskog identiteta..... 404
9.3.3.4. Gospodarski prosperitet i samodostatnost..... 411
9.3.3.5. Vladavina prava 417
9.3.3.6. Zaštita hrvatskih resursa 421
10......429
ZAKLJUČAK.....429
Popis tablica 433
Popis ilustracija 436
POPIS IZVORA I LITERATURE..... 437
Popis knjiga..... 437
Popis članaka 438
Popis propisa, odluka, deklaracija, rješenja i presuda 440
Popis strategija, planova, izvješća, ugovora, analiza i pokazatelja 444
Popis podatka iz medija, s mrežnih stranica i poveznica 448
Popis doktorskih i drugih radova: 454

1.

UVOD

Povijest procesa ustrojavanja sigurnosno-obavještajnog sustava Republike Hrvatske (SOS RH) u periodu obuhvata ovog rada bilježi značajne promjene koje su se događale u nekoliko ključnih povijesnih razdoblja. Pritom je bitan utjecaj imao sustav koji je postojao u bivšoj zajedničkoj državi SFR Jugoslaviji (SFRJ) koji je dijelom naslijeđen, kao i kadrovi koji su u početku ustrojavanja bili okosnica njegova stvaranja i djelovanja. Značajni utjecaj imala je i Europska unija (EU), posebice tijekom postupka pridruživanja Republike Hrvatske u EU.

U tom pogledu potrebno je istražiti razvoj i promjene sigurnosno-obavještajnog sustava, odnosno njegovu transformaciju iz totalitarističkog načina funkcioniranja u sklopu jugoslavenskog sustava u demokratski način funkcioniranja u hrvatskom sustavu.

Stoga će se ovim doktorskim radom nastojati pridonijeti cjelovitijoj slici prelaska s jugoslavenskog sigurnosno-obavještajnog sustava na hrvatski, njegov ustroj i preustroj te njegova demokratizacija i učinkovitost.

Također, razmotrit će se za ovaj rad ključni pojmovi kako bi se potpunije razumjeli pojmovi i uloga sigurnosno-obavještajnog sustava u očuvanju nacionalne sigurnosti te ostvarivanja hrvatskih nacionalnih interesa.

Shematski prikazi ustroja i komparativne tablice rezultat su analiza, usporedbi i rekonstrukcija zasnovanih na zakonima, pravilnicima i drugim propisima te korištenoj literaturi.

1.1. Predmet i ciljevi istraživanja

Usporedo s ustrojavanjem Republike Hrvatske, ustrojavao se i sigurnosno-obavještajni sustav RH kako bi se mogao sigurnosno i obavještajno suprotstavljati srbijanskoj oružanoj agresiji na RH. Naslijeđeni sigurnosno-obavještajni sustav RH istovremeno se trebao stavljati u okvire demokratskog načina funkcioniranja sukladno provedenim demokratskim promjenama u Republici Hrvatskoj. Stoga se sustav od 1990. do 2020. nekoliko puta mijenjao i preustrojavao.

Prema tome, istraživački predmet ovog doktorskog rada znanstveno je istražiti povijest ustroja (preustroja) i procesa demokratizacije sigurnosno-obavještajnog sustava Republike Hrvatske u

periodu od 1990. do 2020. godine te kakva mu je bila učinkovitost u zaštiti hrvatskih nacionalnih interesa u tom razdoblju.

Cilj je istraživanja da se komparativnom analizom utvrde promjene ustroja i proces demokratizacije sigurnosno-obavještajnog sustava RH te njegova učinkovitost u ostvarivanju hrvatskih nacionalnih interesa. Sukladno cilju oblikovana su osnovna istraživačka pitanja:
1. Je li Sigurnosno-obavještajni sustav Republike Hrvatske u razdoblju od 1990. do 2020. godine uspješno demokratiziran?
2. Je li Sigurnosno-obavještajni sustav Republike Hrvatske u razdoblju od 1990. do 2020. godine bio učinkovit u ostvarivanju nacionalnih interesa RH?

Demokratizacija će se provjeravati usporedbom s kriterijima koji su uspostavljeni u sigurnosno-obavještajnim sustavima demokratskih zemalja poput: ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja (samostalnost službe, demokratski izbor čelnika i transparentnost kriterija, politički utjecaj, teritorijalni ustroji, načini rukovođenja i usmjeravanja, nadležnost nad poslovima), zakonska (ne)reguliranost rada, primjena i propisanost ovlasti, okolnosti primjene ovlasti, odnosno tko odobrava primjenu ovlasti (parlament, sud, izvršna vlast) te vrsta uspostavljenog nadzora nad radom sustava (politički, sudski, parlamentarni, specijalistički, građanski).

Učinkovitost će se provjeravati mjerenjem stupnja ostvarenosti nacionalnih interesa i ciljeva u pojedinim povijesnim razdobljima (potpuna ili djelomična realizacija ili nerealiziranost), odnosno efikasnosti u njihovoj zaštiti. Učinkovitost će se temeljiti na realnim parametrima o BDP-u, inflaciji, proizvodnji energenata (plina, nafte, električne energije), formiranju proračuna, vlasništvu nad nacionalnim telekomunikacijskim i medijskim prostorom te odgovornim upravljanjem hrvatskim nacionalnim resursima i slično.

1.2. Struktura i metodologija istraživanja

U ovom će se radu analizirati ustroji SOS-a koji su postojali u RH (jugoslavenski i hrvatski) u periodu od 1990. do 2020. godine. Istraživanje će se prvenstveno temeljiti na sljedećim izvorima: zakonima, pravilnicima, uredbama, uputama, komunikacijskoj dokumentaciji civilnih i vojnih tijela u navedenom povijesnom periodu. Osim toga, koristit će se dostupna domaća i strana stručna i znanstvena literatura.

Analizirat će se struktura cjelokupnog ustroja sigurnosno-obavještajnog sustava države (SFRJ, RH) u određenom promatranom povijesnom razdoblju. Iz rekonstruiranog oblika cjelokupnog

ustroja SOS-a prikazat će se međuodnosi između službi, nadzornih i usmjeravajućih tijela te državnih strateških tijela.
S obzirom na regulatorne promjene ustroja SOS-a, cijeli period od 1990. do 2020. podijeljen je na sljedeća razdoblja:

- 1990. – 1991., odnosno razdoblje cijele 1990. godine do početka mijenjanja postojećeg jugoslavenskog regulatornog okvira i početka stvaranja hrvatskih sigurnosnih službi u travnju 1991. godine
- 1991. – 1993., odnosno razdoblje od travnja 1991. godine i početka formiranja hrvatskih sigurnosnih službi pa do ožujka 1993. godine kada je formiran Ured za nacionalnu sigurnost
- 1993. – 2002., odnosno od ožujka 1993. kada počinje razdoblje formiranja izvorno hrvatskog SOS-a pa do prvog sveobuhvatnog zakonskog rješenja u travnju 2002. godine
- 2002. – 2006., odnosno razdoblje od travnja 2002. godine otkada egzistira Zakon o sigurnosnim službama RH pa do srpnja 2006. godine kada se donosi drugi zakonski okvir
- 2006. – 2020., odnosno razdoblje od srpnja 2006. godine kada je donesen Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu RH pa do kraja 2020. godine.

Funkcioniranje sigurnosno-obavještajnog sustava u tim povijesnim razdobljima razmatrat će se kroz strukture sustava, načine strateškog usmjeravanja rada, postojanje i djelovanje središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela, djelovanje unutar civilnog i vojnog sektora, ovlasti i nadzore nad radom SOS-a u RH.

U svakom dijelu rada, koji se odnosi na ustroj u konkretnom povijesnom razdoblju, analizirana je struktura cjelokupnog ustroja sigurnosno-obavještajnog sustava države te je za svaku pojedinu sigurnosnu službu analiziran njezin položaj u cjelokupnom ustroju SOS-a države, tadašnje ovlasti i uspostavljeni nadzor nad njezinim radom.

Učinkovitost sigurnosno-obavještajnog sustava Republike Hrvatske analizirana je u tri povijesna razdoblja koja su definirana ključnim strateško-političkim promjenama za RH:

- 1990. – 1999. godina; razdoblje stvaranja, obrane i reintegracije okupiranog teritorija RH te bitnih promjena u upravljačkom sustavu RH
- 2000. – 2013. godina; razdoblje prilagođavanja i pristupanja zapadnim asocijacijama
- 2013. – 2020. godina; razdoblje funkcioniranja RH unutar Europske unije.

Istraživanje će se metodološki temeljiti na interdisciplinarnom znanstvenom pristupu uz primjenu sljedećih metoda: heuristika, klasifikacija, istraživanje autentičnosti, hermeneutika, utvrđivanje činjenica, analiza organizacije, upravljanja i hijerarhije, komparacija, konstrukcija i sinteza. Prikupljanje podataka odvijat će se sustavnim, discipliniranim, komparativnim postupkom što će omogućiti utvrđivanje povijesnog razvoja ustroja sigurnosno-obavještajnog sustava u Hrvatskoj, njegovu demokratizaciju i sposobnost odgovora na izazove zaštite i ostvarivanja hrvatskih nacionalnih interesa u navedenim povijesnim razdobljima.[1]

Državno strateško tijelo nacionalne sigurnosti najviše je tijelo državne vlasti koje je nadležno za usmjeravanje sigurnosno-obavještajnog sustava države. Nadležno je za kreiranje politike nacionalne sigurnosti države, ali i nacionalnih interesa nacije (države). Kako se kreiranje navedenih interesa i ciljeva u najvećoj mjeri odvija putem sigurnosno-obavještajnog sustava unutar kojeg su i sigurnosne službe, onda je jasno da takvo tijelo određuje i usmjerava sigurnosne službe, ali i sve druge državne sustave koji su u funkciji nacionalne sigurnosti i ostvarivanja nacionalnih interesa.

Stoga će se za svaki analizirani povijesni period sigurnosno-obavještajnog sustava u državi utvrđivati postojanje ovog tijela, njegov funkcijski sastav te ovlasti i načini djelovanja unutar SOS-a, a na temelju zakonskih i podzakonskih odredbi, odluka nadležnih tijela i drugih dostupnih izvora.

Središnje koordinacijsko-nadzorno tijelo nacionalne sigurnosti stalno je uspostavljeno tijelo koje je nadležno za neposrednu koordinaciju i usmjeravanje rada sigurnosnih službi u državi, odnosno takvo je tijelo krovno tijelo koje koordinira i usmjerava rad svih sigurnosnih službi u državi. Obično je podređeno državnom strateškom tijelu nacionalne sigurnosti te može biti sastavljeno i od stručnjaka. Postojanje takvog tijela razmatrat će se sukladno zakonskim i podzakonskim odredbama, odlukama nadležnih tijela i drugim spoznajama o postojanju tog tijela i načina njegovog djelovanja.

Za svaku sigurnosnu službu u svakom analiziranome povijesnom razdoblju načinit će se tablica kako bi se rekonstruirao, odnosno definirao njezin ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja. Tablica će sadržavati podatke iz kojih će se vidjeti međuodnosi u sklopu šireg sigurnosno-obavještajnog sustava države, samostalnost ili pripadnost ministarstvu, hijerarhijsko, linijsko i teritorijalno rukovođenje, nadležnost nad vrstom sigurnosnih poslova te tuzemni i inozemni ustrojstveni teritorijalni oblici službe (agencije).

[1] Gross, Mirjana: Suvremena historiografija-korijeni, postignuća, traganja, Novi Liber, Zagreb, 2001.; Milas, Goran: Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima, Naklada Slap, Jastrebarsko, 2005.

Ovlasti su sigurnosnih službi prava koja su dana pojedinim državnim tijelima, a definirane su pravnim aktima, uglavnom zakonskim i podzakonskim (pravilnicima, uputama) propisima.

Neke ovlasti službi (poput ubojstva, prijetnji, ucjenjivanja, zastrašivanja, fizičkog iznuđivanja) uglavnom nisu izrijekom propisivane nego su zakamuflirane pa, primjerice, o postojanju takvih ovlasti i postupanja jugoslavenskih komunističkih službi svjedoče dokumenti, iskazi svjedoka i neke sudske presude. Također, većina tih ovlasti i postupanja postoje i u demokratskim državama, ali s bitnom razlikom da se temelje na demokratskim procedurama i nadzorima.

U ovome je radu za sve istraživane službe u pojedinim razdobljima izrađena jedinstvena tablica ovlasti i postupanja (njih 50) na temelju kojih se vidi koje su ovlasti bile propisane i/ili korištene, a za saznanja o korištenju nepropisanih ovlasti doktorand je uzeo u obzir sve izvore koji su mu bili dostupni.

Na kraju je napravljena komparacija ovlasti analiziranih razdoblja kako bi se utvrdila demokratiziranost sigurnosnih službi od 1990. do 2020. godine u Hrvatskoj.

Unutarnje sigurnosne službe RH su do 2002. godine bile u sastavu policije, odnosno MUP-a, s punim policijskim ovlastima.[2] Osnovno nadziranje nad sigurnosnim službama dijeli se na vanjski i unutarnji nadzor. Vanjski nadzor obavljaju institucije (i osobe) koje nisu dio sigurnosnog sustava, primjerice: parlament, vlada, predsjednik, pučki pravobranitelj, sud (državni odvjetnik) te građansko-civilni i međunarodni.[3] Postoji jednokratni nadzorni akt i sustavni nadzor trajne, kontinuirane nadzorne djelatnost i praćenje aktivnosti nadziranog tijela u dijelu poslova i aktivnosti za koje je nadležan nadzorni subjekt, pa je nadzornik suodgovoran za stanje nadziranog sustava, a inicijativa za provedbu dolazi najčešće od građana u obliku predstavke (pritužbe).[4]

Svaki nadzor ima cilj osigurati propisano i pravilno (usklađeno, „Compliance“[5]) te pravovremeno obavljanje nadzornih poslova i zadaća. „Nema jedinstvenog modela demokratske kontrole, niti postoje konačni normativni modeli za demokratske kontrole obavještajnih službi, a direktnu i značajniju kontrolu obavještajnih službi i njihovih aktivnosti primjenjuju izvršni, zakonodavni i sudski subjekti.“[6] U ovom radu primijenjeno je praćenje i komparacija sljedećih vrsta nadzora:

[2] Mršić, Željko: Pravni i institucionalni okvir za sprječavanje delikvencije policijskih službenika, doktorski rad, Pravni fakultet, Zagreb, 2015., str. 188.
[3] Isto, str. 210.-213.
[4] Isto, str. 211.
[5] Međunarodna norma ISO 37301:2021 - Sustav upravljanja usklađenošću.
[6] Turek, Franjo: Obavještajna praksa i demokratski nadzor – praktični pogled, Prudens Consilium d.o.o. u suradnji s Centrom za sigurnosne studije, Tiva, Varaždin, 2003.

1. **Demokratski nadzor** postoji ako je vlast izabrana demokratski, a ne postoji ako je vlast totalitarna.
2. **Stranački nadzor** je ako nad SOS-om nadzor provodi stranka na vlasti putem stranačkog tijela što je protivno demokratskim standardima.
3. **Parlamentarni nadzor** je nadzor koji provodi parlament kao najviše zakonodavno tijelo.
4. **Državni usmjeravajući nadzor** provođenje je nadzora od strane državnog tijela (predsjednik, vlada, ministar) koje temeljem zakona rukovodi sigurnosnim službama neposredno ili putem drugog uspostavljenog usmjeravajućeg ili koordinativnog tijela.
5. **Građanski nadzor** provodi se od strane posebno izabranih ili imenovanih građana, civilnih osoba (nisu sastavnim dijelom službe) formiranih najčešće u obliku povjerenstva ili odbora.
6. **Sudski nadzor** provodi određena razina suda, najčešće izdavanjem naloga za izvršavanje određenih operativnih sigurnosnih radnji.
7. **Pučkopravobraniteljski nadzor** provodi pučki pravobranitelj (Ombudsman).
8. **Rukovodni nadzor** obavljanje je stalnog nadzora nad provođenjem kvalitete i kvantitete dodijeljenih zadaća, a provode ga hijerarhijski nadređene osobe ili organizacijska jedinica (neposredno ili putem linije rada) nad podređenima unutar SOS-a, odnosno pojedine službe.
9. **Specijalistički nadzor** je nadzor kojeg provodi posebno ustrojeno specijalističko tijelo koje nije dio sigurnosne službe, a nadležno je za provjeru stručnosti, metodologije i zakonitosti rada pojedinih dijelova sustava ili službe.
10. **Unutarnji nadzor** je nadzor koji provodi zasebno stručno nadzorno tijelo koje je uspostavljeno unutar sigurnosne službe (odjel, služba unutarnje kontrole), a bavi se provjerom stručnosti, metodologije i zakonitosti postupanja unutar službe.

U zasebnom poglavlju na temelju komparacije demokratskih pokazatelja propisanih, odnosno korištenih ovlasti i uspostavljenog nadzora nad sigurnosnim službama, utvrđivat će se prikazan stupanj napretka demokratizacije svake pojedine sigurnosne službe kao i cjelokupnog sigurnosno-obavještajnog sustava RH.

Također je u zasebnom poglavlju metodom analize posebno definiranih hrvatskih nacionalnih interesa kroz njihovu potpunu ili djelomičnu realizaciju, odnosno nerealizaciju, prikazana učinkovitost sigurnosno-obavještajnog sustava RH u ostvarivanju hrvatskih nacionalnih interesa i ciljeva.

2.

POVIJESNI RAZVOJ SIGURNOSNO-OBAVJEŠTAJNOG SUSTAVA I DEFINIRANJE POJMOVA

2.1. Povijest razvoja sigurnosnih službi i značenje sigurnosnih pojmova

Razvoj sigurnosno-obavještajne djelatnosti započeo je još u pretpovijesti, a najstariji je povijesni zapis koji spominje obavještajnu djelatnost knjiga Brojeva (oko 1500. godine pr. Kr.) u kojoj se kaže da je Jahve Mojsiju rekao neka pošalje ljude da izvide Kanaansku zemlju koju im daje. Mojsije je izvidnicima dao detaljne upute da vide je li narod koji tamo živi slab ili jak, koliko ih ima, je li zemlja dobra, gradovi utvrđeni ili otvoreni.[7]

I u dijelu Umijeće ratovanja autora Sun Zija (oko 500. godine pr. Kr.) navodi se da neprijatelja treba špijunirati, odnosno o njemu treba imati detaljne i pouzdane informacije kako bi prethodne informacije omogućile mudrim vladarima i generalima pobjedu.[8] U povijesti su gotovo svi vladari imali neku vrstu obavještajne službe uglavnom sastavljene od mreže uhoda. Primjerice, postojale su u Asiriji, starom Rimu, Bizantu i kod Mlečana.[9]

Suvremeni sigurnosno-obavještajni sustavi su se u različitim zemljama različito povijesno razvijali. To je usko povezano s procesom osnivanja različitih prastarih društvenih zajednica i potom država. Narodi koji su ranije osnivali svoje države bavili su se i nekim oblikom obavještajnog i protuobavještajnog rada te izgradnjom neke vrste sigurnosno-obavještajnog sustava. To je postala nužnost radi očuvanja vlasti i teritorija. Razvojem pojedinih suvremenih država i njezinih državnih institucija sve više su se razvijali i sigurnosno-obavještajni sustavi. Razvijenije i snažnije države imaju i snažnije sigurnosno-obavještajne sustave.

U modernije doba obavještajno-sigurnosne službe posebice su se usmjeravale na vojno značajne podatke: o potencijalnom neprijatelju i njegovim ratnim ciljevima, vojnoj tehnici, utvrdama, raspoređenim snagama i logističkoj podršci i tome slično, a prikupljani su i podatci

[7] Žunec, O.; Domišljanović, D.: Obavještajno-sigurnosne službe Republike Hrvatske - Stanje i načela preustroja za razdoblje konsolidacije demokracije. Zagreb, Jesenski i Turk, 2000, str. 12.
[8] Tzu, Sun: Umijeće ratovanja, Mozaik Knjiga, Soča, Slovenije, 2023., str. 86-91.
[9] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 13.

o reljefu neke zemlje, klimatskim uvjetima, prohodnim putevima, tehnološkim i prirodnim resursima, gospodarskim i drugim objektima, važnim državnim osobama itd.[10]

Razvojem tehnike, i ona se sve masovnije koristi kao sredstvo za prikupljanje informacija: (fotoaparati, kamere)[11], zrakoplovi, brodovi; u najnovije vrijeme telekomunikacijske mreže, sateliti i dronovi. To je iziskivalo mijenjanje, odnosno nadopunjavanje i usložnjavanje metodike i taktike djelovanja SOS-a.

Današnje sigurnosne službe u različitim državama imaju različiti ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja, kao i nazive. U nekim su državama odvojene obavještajne i protuobavještajne (sigurnosne) službe, odnosno agencije, a u nekima su obavještajni i protuobavještajni poslovi spojeni u jedinstvenim službama. Neke službe imaju jasne nazive iz kojih se jasno raspoznaje o kakvim se organizacijama radi, a kod nekih to nije jasno po nazivu. Neke službe imaju policijske ovlasti, druge nemaju.

„Ovisno o tome gdje navedene institucije razvijaju svoja djelovanja, u zemlji ili inozemstvu, formiraju se metode i načini rada prilagođene pravnim i drugim uvjetima ili ambijentu u kojem djeluju pa se slijedom toga čak govori i o razvijanju zasebnih kultura ili mentaliteta unutar vanjskih ili unutarnjih službi.“[12] Sigurnosni i obavještajni poslovi mogu biti organizirani kroz zasebne i odvojene institucije poput britanskog, njemačkog, francuskog i dr. modela ili mogu biti integrirani u jedinstvenu instituciju sa sigurnosnom i obavještajnom sastavnicom, kako je to u posljednjoj reorganizaciji SOS-a kao model prihvaćeno u Hrvatskoj, Sloveniji, Nizozemskoj i drugim zemljama.[13]

Takva organizacija sigurnosno-obavještajne službe u sebi objedinjava dvije sastavnice, sigurnosnu i obavještajnu, no, moglo bi se govoriti i o jednoj sastavnici s dvostrukim obilježjima, sigurnosnim i obavještajnim.[14] U prilog integriranom modelu navode se argumenti da su podatci iz nadležnosti sigurnosne, odnosno obavještajne sastavnice, međusobno povezani ili uvjetovani u tolikoj mjeri da se njihovo integrirano sagledavanje nameće kao praktično i učinkovito rješenje.[15]

S druge strane, u prilog modelima s međusobno razdvojenim obavještajnim i sigurnosnim službama obično se pridodaju argumenti društvenog interesa za dekoncentracijom nadležnosti

[10] Isto, str. 15.
[11] Višnar, Fran: Špijunaža i kontrašpijunaža – primjer iz suvremene prakse, Alfa, Zagreb, 1991.
[12] Badžim, Joško: Sigurnosno-obavještajne službe u demokratskom društvu – u povodu reforme sigurnosno-obavještajnog sustava u Republici Hrvatskoj, Hrvatska javna uprava, 8 (2008), 4, str. 1015-1053., str. 1020.
[13] Isto.
[14] Isto, str 1019.
[15] Isto., str. 1021.

i ovlasti i time smanjivanjem opasnosti od njihovih zlouporaba te određuje i različite pristupe u organizacijskom i funkcionalnom smislu, a time i praktične poteškoće u provedbi takvog modela.[16] Upravo te različite metode djelovanja unutarnje i vanjske sigurnosne službe toliko su nespojive da se postavlja pitanje je li moguće imati efikasnu službu koja u sebi inkorporira vanjsku i unutarnju službu. Može li itko zamisliti da CIA radi po pravilima FBI-a?

Da bi neka organizacija mogla biti smatrana službom, potrebno je zadovoljiti barem dva kriterija. Prvi je da u svom djelokrugu rada ima izvršne obavještajne ili protuobavještajne poslove (prikupljanje i obrada podataka), odnosno poslove sigurnosti, a drugi je da organizacija ima odgovarajuću operativu kojom te poslove obavlja.[17]

Pored toga, takva organizacija svakako bi trebala biti ustrojena od države, a nikako kao i/ili privatna organizacija. Produktima njezinog rada trebali bi se koristiti najviši državni dužnosnici i trebala bi skrbiti ključno o nacionalnoj (državnoj) sigurnosti. Kadrovi bi trebali biti posebno birani, obučavani i motivirani (u čemu novac igra manje bitnu ulogu), a veću motiviranost daje osjećaj domoljublja, patriotizma. Zaposlenici službi trebaju imati posebna znanja, vještine i zakonska ovlaštenja te na raspolaganju odgovarajuću tehniku kako bi mogli prikupljati i analizirati podatke te izvještavati nadležna državna tijela i provoditi odgovarajuće odluke.

Pozicija, mjesto i uloga sigurnosnih službi u pojedinim državama različiti su, a to ovisi prije svega o vrsti političkog i upravljačkog sustava konkretne države: nacionalnoj sigurnosti, sigurnosnoj situaciji, položaju države u međunarodnim odnosima te shvaćanju pojma nacionalne sigurnosti i organizaciji vlasti.[18]

Ključne razlike su u tome jesu li u pojedinoj službi koncentrirani obavještajni i protuobavještajni poslovi. Bitna je razlika u modelima gdje je protuobavještajna služba ujedno i sigurnosna i ima li policijskih ovlasti. Također, jesu li pojedine službe unutar pojedinih ministarstava i odgovorne neposredno pojedinim ministrima ili su potpuno izdvojene iz ministarstava i odgovorne predsjednicima vlada i država.

„Za unutarnje ili sigurnosne službe koriste se i drugi službeni nazivi: poput službi za zaštitu ustavnog poretka (npr. službeni nazivi u Njemačkoj i Austriji); unutarnja sigurnost (Italija); nadzor teritorija (Francuska) i slično.“[19] „Kolokvijalno se često koristi i naziv protuobavještajne službe, no ako se taj naziv uzme u doslovnom ili užem smislu kao suprotstavljanje stranim

[16] Isto.
[17] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 17.
[18] Tatalović, S., Bilandžić, M.: Osnove nacionalne sigurnosti, MUP, Zagreb, 2005, str. 71.
[19] Badžim, Joško: n.dj., str. 1021.

obavještajnim djelovanjima, ne obuhvaća važan dio drugih pojavnosti kojima se bave sigurnosne službe poput ekstremizma i političkog nasilja, terorizma ili organiziranog kriminala.“[20]

Protuobavještajnim poslovima (u užem smislu) kao i suprotstavljanjima drugim ugrozama iz nadležnosti sigurnosnih službi poput ekstremizma, političkog nasilja, terorizma, organiziranog kriminala i slično bave se i obavještajne službe, iako u manjoj mjeri i uz svoje dominirajuće poslove ili područja interesa poput vanjske politike, gospodarstva, znanosti i tehnologije i vojno-sigurnosnih pitanja.[21]

„Ključne su odrednice takvih službi prevladavajuće bavljenje poslovima prikupljanja, obrade i distribucije podataka u zemlji i inozemstvu, tajnost ili prikrivenost djelovanja, usmjerenost na zaštitu nacionalne sigurnosti te najčešće odsutnost ovlasti za primjenu mjera prisile i sudjelovanje u postupcima procesuiranja u zemlji.“[22]

Neke sigurnosno-obavještajne službe imaju i policijske ovlasti i dio su istražnog sustava države, poput FBI-a, što, primjerice, hrvatske službe u današnjem obliku nisu. Hrvatske službe služe kao svojevrsna obavještajna potpora kazneno istražnom sustavu (DORH-u i policiji) s time da obavijesti (informacije, izvješća) hrvatskih službi nemaju nikakav dokazni karakter u samom kaznenom postupku (suđenju) što značajno umanjuje njihovu svrhovitost u tom postupku.

Da bismo mogli objasniti pojam sigurnosno-obavještajnog sustava (što je predmet ovog rada), treba prvo objasniti pojam sigurnosno, obavještajno i protuobavještajno, odnosno pojam sigurnosnih, obavještajnih i protuobavještajnih službi i agencija.

Pojam obavještajna služba podrazumijeva prikupljanje obavijesti, odnosno podataka (javno i tajno), njihovu analizu i pretvaranje u informaciju kojom se obavještavaju nadležna državna tijela kako bi im se omogućilo donošenje utemeljenih odluka koje su u interesu države, odnosno nacije.

Vrste informacija koje se prikupljaju ovise o potrebama države i njezinih interesa, a uglavnom su vojnog, sigurnosnog, političkog, ekonomskog, tehnološkog, znanstvenog karaktera, ali i osobnih informacija o nositeljima pojedinih dužnosti u nekoj državi. Pored prikupljanja obavijesti i štićenja svojih podataka, službe poduzimaju i tajne (prikrivene) sigurnosne akcije i operacije na teritoriju drugih država. Iako su ih države u svojim zakonodavstvima legalizirale

[20] Isto.
[21] Isto, str. 1021.-1022.
[22] Isto, str. 1022.

i institucionalizirale, njihove (prikrivene) akcije i operacije često su nelegalne u zemlji u kojoj se poduzimaju.

Pojam protuobavještajna služba odnosi se na suprotstavljanje prikupljanju obavijesti (protušpijunaža) od strane nekoga drugog subjekta, najčešće stranih obavještajnih službi. Protuobavještajna djelatnost podrazumijeva i zaštitu dužnosnika od pristupanja, kontaktiranja i suradnje (svjesne ili nesvjesne) sa stranim obavještajnim službama, njihovog ucjenjivanja ili potkupljivanja radi suradnje. Zato u protuobavještajnom procesu veliku ulogu igra edukacija državnih dužnosnika. Pritom, neporočnost državnih dužnosnika ima posebno veliku, ako ne i ključnu ulogu u protuobavještajnom djelovanju nasuprot stranim službama.

Protuobavještajni rad podrazumijeva i vrbovanje stranih agenata, ali i njihovo obmanjivanje čineći im dostupnima lažne ili modificirane informacije. Protuobavještajna djelatnost zapravo je nadzor nad društvenim procesima, državnim kadrovima i institucijama radi sprečavanja utjecaja na nacionalnu sigurnost, odnosno opstojnost i prosperitet nacije.

Sigurnosne službe razvijaju se usporedo sa stvaranjem obavještajnih službi kao protuobavještajne snage za suprotstavljanja protivnicima države i vladajućeg režima.[23] Razvojem nacionalnih država dolazi do razdvajanja funkcija čuvanja državnog režima od javne (opće) sigurnosti, čuvanja javnog reda i mira te suzbijanje kriminaliteta. Tako čuvanje opće sigurnosti ostaje u nadležnosti redovnih policijskih snaga, a čuvanje državnog poretka preuzimaju sigurnosne (protuobavještajne) službe.[24]

Daljnje razdvajanje sigurnosnih službi podjela je na civilne i vojne službe. Vojna služba bavi se protuobavještajnim djelovanjem prema vojsci, njezinim podatcima i kadrovima te prikupljanjem podataka o vojskama drugih država. Civilna služba bavi se protuobavještajnim djelovanjem, odnosno zaštitom podataka državnih civilnih institucija i njihovih kadrova od proboja stranih agenata te zaštitom od protudržavnog djelovanja unutarnjih snaga.[25]

Pojam sigurnosna služba ili agencija odnosi se na sustav koji čuva sigurnost u određenoj državi. Sigurnosna služba prikuplja obavijesti (informacije) kojima zapravo započinje i ovisi njezin rad, odnosno poduzimanje mjera i radnji radi sprječavanja ugroze državne sigurnosti. Stoga bi se i takva sigurnosna služba mogla zvati obavještajna služba, ali i protuobavještajna.

Pored toga, sigurnosne službe često su istražne službe (agencije) s policijskim ovlastima koje istražuju niz najtežih kaznenih djela (terorizam, organizirani kriminal, korupcija, gospodarska

[23] usp., Tuđman, Miroslav: Ocjena stanja izvještajnog sustava RH, Večernji list: https://www.vecernji.hr/vijesti/ekskluzivno-objavljujemo-analizu-koju-je-miroslav-tudman-2013-poslao-josipovicu-i-milanovicu-1058989, uvid izvršen 12. rujna 2024.
[24] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 18.
[25] Isto, str. 18. i 19.

špijunaža, krijumčarenje oružja, posebice onoga za masovno uništenje, ekstremno nasilje, pobune, sabotaže, prevare na štetu proračuna), odnosno onih kaznenih djela kojima se narušava nacionalna sigurnost i kojima se napadaju nacionalne vrijednosti poput ustava. U novije se vrijeme u Europi izbjegava dati sigurnosnim službama policijske ovlasti jer su iste u povijesti bile politički zlouporabljene.

Sigurnosne službe daju i protuobavještajnu (rijetko i tjelesnu) zaštitu najviših državnih dužnosnika, državnih institucija i njihovih objekata. Razlika je između službi i agencija, u smislu hrvatskog pravnog sustava, u tome što su agencije uglavnom izdvojena državna i samostalna tijela, dok su službe obično u sastavu nekog od ministarstava. Za potrebe ovoga rada koristit će se oba pojma.

Moglo bi se na jedan zajednički naziv svesti obavještajne i protuobavještajne službe, a to je sigurnosna služba. Pojedini autori i policiju također smatraju sigurnosnom službom.[26] Stoga je najispravniji naziv nacionalne ili državne sigurnosne službe što automatski implicira da se bave nacionalnom (državnom) sigurnošću, a ne osobnom, pojedinačnom, tj. javnom sigurnošću. Također, treba reći da Ustav RH u članku 103. koristi jedan jedinstveni naziv „sigurnosne službe".

Iako jedan dio autora ima temeljnu podjelu službi na vanjsku kao obavještajnu i unutarnju kao sigurnosnu, a s obzirom na sve razmatrano, za potrebe ovog rada obavještajne i protuobavještajne službe (vanjske i unutarnje, civilne i vojne) nazivat će se jedinstvenim pojmom sigurnosne službe, što je i sukladno Ustavu RH. Osim toga, radi se o pojmu koji najobuhvatnije definira poslove službi koje na unutarnjem i vanjskom planu skrbe o nacionalnoj, odnosno državnoj sigurnosti.

2.2. Povijest razvoja i značenje pojma nacionalne sigurnosti

Pojam nacionalne sigurnosti počeo se razvijati nakon 2. svjetskog rata kao posljedica sukoba (Hladnog rata) između dviju najjačih svjetskih sila (SAD-a i SSSR-a) jer se opstanak nacije i države više nije mogao osigurati samo vojnom obranom, već su se trebala poduzeti sveobuhvatnija djelovanja radi osiguranja mira i opstanka.[27]

Sama riječ sigurnost korijen vuče od latinske riječi securus – siguran, bezbrižan, zaštićen.[28] Sigurnost je jedan od temeljnih fenomena ljudskog društva u svim fazama njegovog razvoja neovisno radi li se o sigurnosti pojedinca, države, skupine država ili o međunarodnoj zajednici

[26] usp., Mršić, Željko: n. dj., str. 218.
[27] Tatalović, S., Bilandžić, M.: n. dj., str. 30.
[28] Isto, str. 1.-2.

te njihov strukturalni element opstanka.[29] „Sigurnost je istovremeno interes, cilj i vrijednost, ali i stanje“ te je sigurnost preduvjet i u funkciji razvoja jer bez određenog stupnja sigurnosti ne može biti razvoja, a neravnomjeran razvoj uzrok je nesigurnosti zbog društvenih suprotnosti, zlouporabe ljudskih ostvarenja pa i intervencije u određene prirodne procese.[30]

„Sigurnost je jedna od temeljnih potreba“ jer kad je čovjek nesiguran, sve drugo mu nije bitno i nastoji se prvo zaštititi; odnosno, od pet temeljnih ljudskih potreba sigurnost je na drugom mjestu odmah iza fizioloških potreba.[31] Pojam sigurnost socijalni je konstrukt u kojem treba razlučiti „tko koga ugrožava i kako, odnosno vidjeti određene relacije između prijetnje i mete, ugroženog i onog koji ugrožava.“[32]

Unutar pojma nacionalna sigurnost, pored pojma sigurnosti, javlja nam se potreba objašnjenja samog pojma nacije. Postoji dvostruko tumačenje nacije bazirano na demosu kao konceptu političkog naroda, odnosno svih građana koji sudjeluju u političkom životu zajednice i etnosu (narodu) kao konceptu zajednice ljudi povezanih zajedničkim porijeklom, jezikom, kulturom, religijom, povijesti, nasljeđem, običajima, tradicijom, solidarnošću i zajedničkim interesom.[33]

Ernest Renan objašnjava da naciju ne čini niti zemlja (granice), niti jezik, niti rasno porijeklo (nema nacija čistih rasa, cijela je Europa krvno izmiješana), niti vjera, niti zajednica interesa nego da je nacija duša, duhovni princip, odnosno zajedničko posjedovanje bogate baštine sjećanjâ (žrtva, predanost, solidarnost) u kombinaciji s pristankom i željom za zajedničkim životom.[34]

Prema tome, nacija je politički narod, to jest onaj narod koji samosvjesno određuje i razumije sebe pa tako neku naciju mogu činiti pripadnici različitih etničkih zajednica, odnosno ljudi koji svojom voljom odluče pripadati nekoj naciji (što mogu mijenjati) te poštuju njezine vrijednosti i rade u cilju njezina opstanka i prosperiteta.

Stoga hrvatsku naciju definiramo kao spoj hrvatskog naroda kao etnosa i svih drugih građana koji s njime dijele iste vrijednosti, kulturu, jezik, tradiciju, običaje na zajedničkom prostoru življenja u RH. Ovakvim raščlanjivanjem dolazimo i do pojma nacionalne sigurnosti. Nacionalna sigurnost sposobnost je države (nacije) da svoje unutrašnje vrijednosti zaštiti od vanjskih i unutarnjih opasnosti.[35]

[29] Isto, str. 27-28.
[30] Isto.
[31] Isto.
[32] Bilandžić, Mirko: Nacionalna sigurnost – prognoza ugroza, Despot Infinitus, 2019., str. 309.
[33] Bekić, Janko: Između demosa i etnosa – koncept hrvatske nacije u govorima Franje Tuđmana, ČSP, 2016., br. 1, str. 7.-9.
[34] Lovreković, Tvrtko; Ernest Renen: Što je nacija?, Pro tempore, godina IV, br. 4, Zagreb, 2007., str. 67.
[35] Cvrtila, Vlatko: Nacionalni interesi i nacionalna sigurnost, Politička misao, br. 2, Zagreb, 1995., str. 66.

Prema dominantnim shvaćanjima, nacionalna sigurnost mogla bi se definirati, između ostaloga, i kao stanje zaštićenosti opstojnosti ili uvjeta za održanje i razvoj nacionalne državno-političke zajednice od vanjskih i unutarnjih ugroza, osobito u smislu ugroza njezinog državno-pravnog suvereniteta, teritorijalne cjelovitosti, obrambene sposobnosti i u smislu osiguranja dostupnosti vitalnih materijalnih resursa poput hrane, vode, energije i slično.[36]

U početnom razdoblju pojam nacionalne sigurnosti imao je značenje očuvanja teritorija države da bi se kasnije razvio u očuvanje opstanka države, ostvarivanje drugih državnih interesa, a čime se gubio naglasak na vojnoj komponenti; sve je više uključivao i ostale segmente društva i države tako da pojam nacionalne sigurnosti koji je okvir za sigurnost države i nacije nije jednoznačno i u potpunosti definiran.[37]

Dakle, jasno je da pojam nacionalne sigurnosti još uvijek nije dovoljno razjašnjen i da je još uvijek nedovoljno razumljiv. Kao najobuhvatniju definiciju pojma nacionalne sigurnosti može se uzeti tvrdnja da se zapravo radi o složenom spletu i međuovisnosti vojnih, ekonomskih, političkih, ideoloških, socijalnih, ekoloških, kulturnih, informacijskih i drugih čimbenika kojima suvremene države nastoje osigurati nacionalni/državni opstanak, suverenitet, samostalnost, teritorijalnu cjelovitost, socijalno blagostanje i mogućnost razvitka.[38]

„Nacionalna sigurnost shvaćena je kao stanje sigurnosti određenog (političkog) naroda, odnosno nacije, a izražava se u kategoriji različitih potencijalnih i stvarnih nesigurnosti koje proizlaze iz neprijateljskog međunarodnog okruženja“, odnosno odsutnost opasnosti od napada, ugrožavanja interesa ili prijetnji druge države ili država te „podrazumijeva ukupnost političkih, vojnih i gospodarskih napora koje vlade moraju poduzeti kako bi ostvarile svoju unutarnju i vanjsku sigurnost.“[39]

„Postoje tri razine promatranja sigurnosti - individualna, nacionalna i međunarodna - a područje promatranja vojno, političko, gospodarsko i društveno (identitet i kultura) te područje ekologije“, a to podrazumijeva svjesno i organizirano djelovanje države i društva radi opstanka, razvoja i egzistencije pojedinaca, društva i države, odnosno njihovog osiguranja od svih izvora ugrožavanja.[40]

[36] Badžim, Joško: n. dj., str. 1019.
[37] Tatalović, S., Bilandžić, M.: n. dj., str. 31.
[38] Lacković, Darko: Poteškoće u definiranju pojma nacionalne sigurnosti, Polemos, Zagreb, 2000., str. 294.
[39] Tatalović, S., Grizold, A., Cvrtila, V.: Suvremene sigurnosne politike – Države i nacionalna sigurnost početkom 21. stoljeća, Golden marketing -Tehnička knjiga, Zagreb, 2008., str. 10 i 19.
[40] Isto, str. 20.

Cilj je nacionalne sigurnosti „opstanak države kao političke zajednice i naroda čiji se okviri mogu, ali i ne moraju poklapati s državnim granicama“.[41] Teritorijalni integritet podrazumijeva cjelovitost teritorija, politička samostalnost podrazumijeva suvereno stvaranje svoje vlasti, a kvalitetan život podrazumijeva uspostavu države blagostanja.[42]

Nacionalna sigurnost stanje je u kojem se svi resursi društva angažiraju na očuvanje vitalnih vrijednosti i interesa, a provodi se politikom i sustavom nacionalne sigurnosti.[43] „Politika nacionalne sigurnosti je zbroj svih nacionalnih politika poput: vanjske, unutarnje, obrambene, ekonomske, energetske, zdravstvene, obrazovne, ekološke politike, a sustav nacionalne sigurnosti povezuje institucionalne i funkcionalne resurse društva i države u nacionalni okvir unutar kojega međusobno surađuju i brinu o stanju države.“[44] Smatra se da bi o pitanjima nacionalne sigurnosti trebao postojati konsenzus vladajućih struktura.[45]

„Novi pristup nacionalnoj sigurnosti ima mnogo šire značenje i podrazumijeva (pored tradicionalnog očuvanja suvereniteta i ustavnog poretka, te teritorijalnog integriteta) i skrb o vrijednostima kao što su razvitak i prosperitet države i društva sa svih aspekata: gospodarski, kulturni, obrazovni, demografski, socijalni i dr., te opstojnosti države i naroda, očuvanje tradicije i načina života, zaštitu okoliša i prirodnih resursa, kao i dobrobiti ljudi.“[46]

"Taj pristup se odnosi na sve segmente društva, od državnih institucija, preko javnog i privatnog i nevladinog sektora, interesnih skupina i pojedinaca, a ključni akcent stavlja na nacionalnu infrastrukturu kao središnji objekt zaštite, jer bez nje, a osobito bez kritične nacionalne infrastrukture suvremena društva ne mogu funkcionirati.“[47] Temeljna kategorija nacionalne sigurnosti je fizički opstanak države i njezinog stanovništva, te ~~da~~ se nacionalna sigurnost odnosi na sigurnost države i nacije.[48]

Osnovno zbog čega neki politički narod (nacija) sebi osniva državu jest da bi se zaštitio od raznih ugroza i tako lakše zajednički ostvario svoju dobrobit, prosperitet. Dakle, nacionalna sigurnost u razjašnjenju pojma zapravo bi značila sigurnost nacije. U širem kontekstu, ugroza nacionalne sigurnosti bila bi ugroza nacije, ali i njezine države; tko ugrožava državu neke nacije, ugrožava i samu naciju, jer upravo je država u funkciji obrane, zaštite i prosperiteta

[41] Isto, str. 21 i 22.
[42] Isto.
[43] Hasanović, A.; Tatalović, S.; Malnar, D.; Zorko, M.; Akrap, G.; Ančić, D.; Vrančić, M.; Ljubić, D.; Keser, I.; Mamić. K.; Turkalj, K.; Turkalj, J.; Belovari, T.; Šterc, S.: Nacionalna sigurnost Republike Hrvatske u 21. stoljeću – knjiga 2., Jesenski i Turk, Zagreb, 2023., str. 12.
[44] Isto.
[45] Isto, str. 14.
[46] Pokaz, I., Dragović, F., Repinac, D., Mudrić, M., Mikac, R., Mamić, K., Šprajc, M.: Nacionalna sigurnost Republike Hrvatske u 21. stoljeću, Jesenski i Turk, Zagreb, 2019., str. 30.
[47] Isto.
[48] Bilandžić, Mirko: Nacionalna sigurnost – prognoza ugroza...., str. 275.

nacije. Ugrozivši ili uništivši državu nekoj naciji, zapravo se onemogućuje toj naciji korištenje njezine poluge (moći) institucija radi svoje sigurnosti (opstanka) i omogućavanje njezinog prosperiteta.

Prosperitet znači ekonomski (i svaki drugi) napredak društva, a ne stagnaciju, jer stagnacija znači opasnost od raseljavanja, propadanja i nestanka nacije, odnosno neprosperitetom se u konačnici dovodi u pitanje opstanak nacije. Znači, politički narod i njegova država neraskidivo su vezani jer uništenjem države zapravo se vodi prema uništenju nacije.

Međutim, paradoksalno, uništenjem nacije nije nužno da se uništi i neka država. Naprotiv, nacija može biti uništena, primjerice, demografskim i migracijskim promjenama kada njezin politički značaj može biti učinjen manjinskim, a upravljanje njezinom državom može biti preuzeto, pa čak i institucije njezine države usmjerene prema daljnjem slabljenju i nestanku vlastite nacije.

Kada se osiguraju dvije temeljne vrijednosti, opstanak i prosperitet nacije, to u sebi inkorporira da je osigurana neovisnost, suverenost, teritorijalna cjelovitost i ostvarivanje nacionalnih interesa. I bez toga, naravno, nacija može opstati, ali teško može napredovati, prosperirati, a što se vidjelo na nizu primjera nacija koje su bile pod okupacijom, pa tako i na primjeru hrvatske nacije.

Postoji distinkcija između nacionalne i državne sigurnosti. Kada bi se vodilo računa samo o državnoj sigurnosti, onda bi se isključivo štitila država, a ne nužno i nacija koja je osnivač te države. Nacionalna pak sigurnost je sigurnost nacije što bi značilo da bi nacionalna sigurnost trebala štititi prvenstveno svoju naciju, odnosno njezin opstanak, jer država može postojati i bez nacije koja ju je prvotno zbog sebe osnovala i to upravo zato da bi sebe kroz njezine institucije zaštitila, opstala i prosperirala. Može, naravno, postojati i nacija bez države, ali nepostojanjem državnih institucija ne postoje niti mehanizmi za provođenje nacionalne sigurnosti, odnosno opstanka i napretka nacije.

2.3. Povijest razvoja i značenje pojma sustava nacionalne sigurnosti

Pojam sustava nacionalne sigurnosti (SNS) potrebno je obrazložiti jer iz njega izvire sigurnosno-obavještajni sustav koji je predmet istraživanja u ovome radu. Pojam sustava nacionalne sigurnosti star je koliko i pojam nacionalne sigurnosti i zajedno s njime razvijao se i nakon 2. svjetskog rata. Njegov razvoj nije završio. U Hrvatskoj je vidljivo značajno nerazumijevanje što to sve podrazumijeva nacionalna sigurnost, pa tako i što bi sve pripadalo sustavu nacionalne sigurnosti.

Ako znamo da sustav znači neku organiziranu strukturu, zajednicu, organizaciju koja se sastoji od skupa elemenata (dijelova) povezanih u funkcionalnu cjelinu koja je hijerarhijski iznad tih elemenata, onda se postavlja pitanje što bi sve sačinjavalo organizaciju kao što je sustav nacionalne sigurnosti.

Države su do sada problem nacionalne sigurnosti ograničavale samo na vojna pitanja, a ostali oblici sigurnosti bili su zanemarivani poput ekonomske, političke, kulturne, ekološke itd. koji dobivaju sve veći značaj što zahtijeva novu definiciju sigurnosti gdje veću ulogu dobivaju nevojna sredstva i mehanizmi u sigurnosnim djelatnostima.[49] „Sustav nacionalne sigurnosti predstavlja sintezu svih podsustava u društvu, jer osigurava temeljne uvjete za opstanak i razvoj društva.“[50]

Sustav nacionalne sigurnosti ne može se svesti samo na fizički segment sigurnosti nacionalne sigurnosti (što je najčešći slučaj), nego ima širi obuhvat kao što su pravosudni, financijski, gospodarski, znanstveno-obrazovni, kulturološki, identitetski i diplomatski segment. Odnosno, u sustav nacionalne sigurnosti ušla bi svaka ona komponenta (podsustav) koja pridonosi opstanku nacije i njezinom prosperitetu. Sastavni dio SNS-a su i sigurnosne politike koje određuju smjer zaštite nacije.

„Treba razlikovati nacionalni obrambeni sistem (sustav op.a.) i nacionalni sigurnosni sistem.“[51] Sustav nacionalne sigurnosti predstavlja sintezu svih podsustava u društvu jer osigurava temeljne uvjete za opstanak i razvoj cijelog društva.“[52] Prema tome, obrambeni sustav dio je nacionalnog sigurnosnog sustava. Sustavi nacionalne sigurnosti temelje se na sigurnosnim politikama, a „svrha im je stvaranje koncepcije mehanizma i sredstva kojima se postiže unutarnja i vanjska sigurnost društva.“[53]

„Sustav nacionalne sigurnosti je organizirani skup institucija i organizacija, te njihovih nadležnosti i međusobnih odnosa, koji permanentno prati promjene u sigurnosnom okruženju, utvrđuje temeljne strategijske akte i dokumente te definira i sustavno provodi sigurnosnu politiku društva.“[54]

U daljnjem razjašnjavanju pojmova trebali bismo svakako razlikovati sustav nacionalne sigurnosti kao cjelokupni sustav i sigurnosni sustav nacionalne sigurnosti kao njegov dio (podskup). Sukladno tome, sustav nacionalne sigurnosti u sebi inkorporira dva ključna

[49] Tatalović, S., Bilandžić, M.: n. dj., str. 44.
[50] Isto, str. 45.
[51] Grizold, A.; Tatalović, S. ; Cvrtila, V.: Suvremene sistemi nacionalne sigurnosti, FPZG, Zagreb,1999., str. 8.
[52] Isto, str. 9.
[53] Tatalović, S., Grizold, A., Cvrtila, V.: Suvremene sigurnosne politike…., str. 11.
[54] Žunec, O., Mehečić, Z., Cvrtila, V., Domišljanović, D., Hodalj, V., Kulenović, T., Mikuić, D., Tatalović, S., Topalović, D.: Nacionalna sigurnost (Hrvatska u 21. stoljeću), Ured za strategiju razvitka Republike Hrvatske, Zagreb, 2001., str. 9.

podsustava i to: sigurnosni sustav nacionalne sigurnosti i društveni sustav nacionalne sigurnosti.

Sigurnosni sustav nacionalne sigurnosti stoga bi podrazumijevao sve sigurnosne komponente koje služe fizičkoj zaštiti nacije i komponente koje se bave nadzorima, odnosno imaju represivne nadzorne ovlasti. To je svakako u prvom redu vojska i policija (posebice granična i kriminalistička služba), civilna zaštita sa svojim komponentima (operativne snage, vatrogastvo), pravosuđe (sudovi, DORH, penalizacijski sustav), Carinska uprava, Porezna uprava, Državni inspektorat, regulatorne agencije i druga državna tijela društvenog nadzora.

Društveni sustav nacionalne sigurnosti onaj je sustav koji služi zaštiti nacije od prijetnji i rizika koje nisu izravne fizičke prijetnje naciji i nisu tako vidljive i očite, a mogu jednako biti pogubne za opstanak i prosperitet nacije. Dakle, to su svakako znanost i obrazovanje, kultura, financije, gospodarstvo (proizvodnja hrane, energetika, turizam, industrija..). Tako u Francuskoj gospodarska obrana predstavlja komponentu obrane izjednačenu s vojnom i civilnom obranom jer predstavlja materijalnu podršku oružanim snagama i opstanku stanovništva.[55]

Neke države imaju pojam gospodarske obrane koji u načelu podrazumijeva potporu gospodarstvu, odnosno omogućavanje, putem ekonomskih i prirodnih resursa države, uspostavljanje, održavanje i unapređivanje vojne obrane države (npr. Švicarska[56]). Društveni sustav SNS-a, kako je postavljen u ovom radu, ne treba brkati s civilnom obranom koju imaju neke države, a koja zapravo označava civilnu zaštitu, odnosno samozaštitu (npr. Sjeverna Makedonija, Švicarska[57]).

U još uvijek važećoj Strategiji obrane Republike Hrvatske također se definira Civilna obrana kao zasebna komponenta obrambenog sustava RH, a u suštini podrazumijeva ukupnost organizacijskih, ljudskih i materijalnih potencijala - specifičnih nositelja obrambenih aktivnosti iz civilnog sektora. [58]

U kasnijim dokumentima poput Zakona o obrani[59] civilna obrana ne spominje se, a u međuvremenu donesenom Zakonu o sustavu civilne zaštite[60] očito je da je civilna obrana zamijenjena civilnom zaštitom, iako civilna zaštita nema taj široki obuhvat koji je imala civilna

[55] Grizold, A.; Tatalović, S. ; Cvrtila, V.: Suvremeni sistemi nacionalne sigurnosti…, str. 148-149.
[56] Grizold, A.; Tatalović, S. ; Cvrtila, V.: Suvremeni sistemi nacionalne sigurnosti…, str. 285.
[57] Isto, str. 289. i 342.
[58] Strategija obrane Republike Hrvatske, NN 33/2002, od 23. ožujka 2002. godine.
[59] Zakon o obrani, NN 73/13 od 18. lipnja 2013. te izmjene i dopune NN 75/15, 27/16, 110/17, 30/18, 70/19, 155/23.
[60] Zakon o sustavu civilne zaštite, NN 82/15 od 24. srpnja 2015. te izmjene i dopune NN 118/18, 31/20, 20/21 i 114/22.

obrana. U Strategiji nacionalne sigurnosti RH (2017.) također se ne spominje civilna obrana već civilna zaštita.

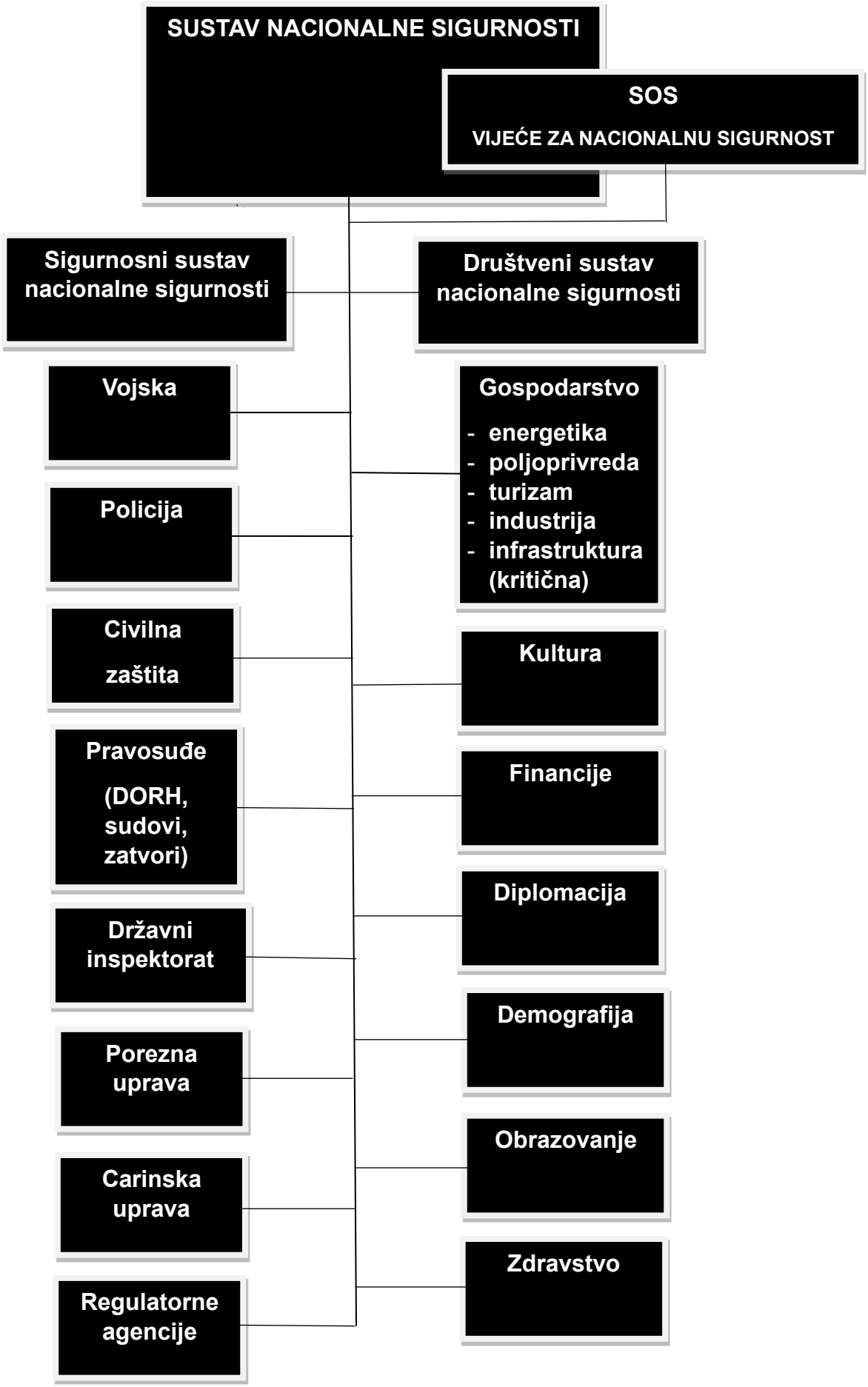
Za potrebe ovog rada definiran je pojam društveni sustav nacionalne sigurnosti koji u sebi inkorporira i tzv. gospodarsku i civilnu obranu, ali i puno dublje zadire u cjelokupni društveni sustav (kultura, obrazovanje, demografija..). Za razliku od sigurnosnog sustava koji je više represivnog karaktera, društveni sustav nacionalne sigurnosti uglavnom je preventivnog karaktera, tj. trebao bi biti preventivna brana u rastakanju društva na vrijednosnim, ideološkim, kulturološkim, demografskim, obrazovnim, gospodarskim i socijalnim osnovama.

U SAD-u pri Ministarstvu obrane postoji Odjel za radio i TV koji priprema emisije i snima filmove o američkim oružanim snagama, Odjel za film koji planira i producira vojne filmove te Odjel za novine i knjige koji održava stalne kontakte s novinskim tvrtkama i izdavačima.[61]

Treba reći da sustav nacionalne sigurnosti RH formalno ne postoji. No, on izvire iz Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu RH i Zakona o domovinskoj sigurnosti, a prije svega kroz ulogu Vijeća za nacionalnu sigurnosti u kojem su predstavnici raznih državnih tijela. Stoga sigurnosno-obavještajni sustav ne treba miješati sa širim konceptom sustava nacionalne sigurnosti kojemu je SOS samo jedan njegov dio, podsustav.

U Hrvatskoj sustav nacionalne sigurnosti u sebi inkorporira gotovo sve komponente društva što se često previđa i zanemaruje. Naravno da neki elementi nacionalne sigurnosti imaju značajniju ulogu u njezinoj zaštiti, pa stoga, kada se govori o nacionalnoj sigurnosti, uglavnom se misli na njezinu sigurnosnu komponentu kojoj je primarna nacionalna sigurnost, dok se ostali segmenti društva kroz koje se također štiti nacionalna sigurnost zanemaruju ili uopće ne prepoznaju. Stoga možemo reći da je sigurnosni sustav nacionalne sigurnosti značajniji u zaštiti nacionalne sigurnosti kada je u pitanju fizička opstojnost nacije. No, kada je u pitanju prosperitet nacije, identitet, kredibilitet, resursi i demografija, onda je svakako bitniji društveni sustav nacionalne sigurnosti.

[61] Grizold, A.; Tatalović, S. ; Cvrtila, V.: Suvremene sistemi nacionalne sigurnosti…, str. 27.

Shema 1. Projekcija sustava nacionalne sigurnosti

2.4. Povijest razvoja i značenje pojma sigurnosno-obavještajni sustav

Zbog razdvajanja sigurnosno-obavještajnih službi pojavila se potreba za jedinstvenim mjestom ulaska svih prikupljenih informacija pa su se počele ustrojavati „nadslužbe“, odnosno koordinacijska tijela ili centralne službe sa zadatkom objedinjavanja informacija prikupljenih iz različitih sigurnosno-obavještajnih službi, njihovom jedinstvenom analizom i stvaranjem informacijskog proizvoda. Tako se u SAD-u formirao Središnji obavještajni kolegij (Central Intelligence - CI), a u Velikoj Britaniji formiran je Zajednički obavještajni odbor (Joint Intelligence Committee – JIC).[62]

Pojam sigurnosno-obavještajni sustav veže se uz prethodno objašnjeni pojam sigurnosno-obavještajno, nacionalnu sigurnost i sustav nacionalne sigurnosti. Što je to onda sigurnosno-obavještajni sustav?

Sigurnosno-obavještajni sustav (SOS) kao pojam ima uži obuhvat od pojma sustava nacionalne sigurnosti, ali je njegov sastavni dio (podsustav). No, SOS ima širi obuhvat od prethodno definiranog sigurnosnog i društvenog sustava nacionalne sigurnosti. To je zato jer ima posebnu specifičnu ulogu. Iako ima represivne nadzorne ovlasti i kao takav pripadao bi u sigurnosni sustav nacionalne sigurnosti, on nije i ne može biti samo njegova komponenta.

Sigurnosno-obavještajni sustav zbog svoje specifične uloge djelovanja i u sigurnosnom i u društvenom sustavu nacionalne sigurnosti zapravo čini zaseban podsustav sustava nacionalne sigurnosti, izvan (iznad) sigurnosnog i društvenog sustava nacionalne sigurnosti.

Stoga bi sigurnosno-obavještajni sustav, prije svega, podrazumijevao sigurnosne službe (vojne i civilne, unutarnje i vanjske, obavještajne i protuobavještajne) te upravljačka i koordinacijsko-nadzorna tijela sigurnosnih službi, stručna i strateška (državna) što sve skupa čini jedan organizirani, koordinirani, hijerarhijski i jedinstveni sigurnosno-obavještajni sustav države. Sigurnosne službe su pak sastavni dio sigurnosno-obavještajnog sustava, odnosno njegov izvršni operativni dio.

Zato će se za potrebe ovog rada koristiti klasična podjela sigurnosnih službi na civilne i vojne sigurnosne službe, a za cjelokupni nacionalni (državni) sigurnosno-obavještajni sustav koristit će se pojam sigurnosno-obavještajni sustav. SOS ima specifičnu ulogu djelovanja, odnosno ulogu kreiranja sigurnosnih politika i hrvatskih nacionalnih interesa te poduzimanja mjera i radnji radi zaštite nacionalne sigurnosti i ostvarivanja hrvatskih nacionalnih interesa kroz segment sigurnosnog i kroz segment društvenog sustava nacionalne sigurnosti.

[62] Bilandžić, Mirko: Politički i obavještajno-sigurnosni sustava Ujedinjenog Kraljevstva, Zagreb, MUP, 2000, str. 62. i 66.

Da je tome tako, govori i činjenica da je sigurnosno-obavještajni sustav možda najmanje fokusiran na sprječavanje fizičke eliminacije nacije (to je više uloga vojske i policije, specijalnih snaga) jer on ima niz drugih obveza u različitim segmentima društva gdje bi trebao obavještajno, protuobavještajno, preventivno, ali i represivnim operativnim akcijama, sprječavati ugroze.

Dakle, najveću ulogu u zaštiti nacionalne sigurnosti ima sigurnosno-obavještajni sustav čija je uloga bdijenje nad opstojnošću i prosperitetom nacije kroz oba ključna stupa (sustava) nacionalne sigurnosti: sigurnosni i društveni.

3.
SIGURNOSNO-OBAVJEŠTAJNI SUSTAV U HRVATSKOJ OD 1990. DO 1991. GODINE

Ovo poglavlje, odnosno analizirano povijesno razdoblje, obuhvaća razdoblje cijele 1990. godine do travnja 1991. godine kada kreće prva izmjena unutar sigurnosnih službi u Hrvatskoj. U ovom razdoblju, osim preuzimanja dijela jugokomunističkog sigurnosnog sustava od strane nove, demokratski izabrane vlasti, nije napravljen značajniji odmak od jugoslavenskog sigurnosno-obavještajnog sustava.

Pravni okvir zaštite državne sigurnosti, odnosno Ustavom utvrđenog poretka u Jugoslaviji pa onda i u Hrvatskoj, u ovom razdoblju bio je reguliran sljedećim propisima:

1. Ustavom SFRJ[63]; u članku 281. st. 1. toč. 8. u kojem se kaže da Federacija preko saveznih tijela uređuje osnove sustava zaštite ustavom utvrđenog poretka (državna sigurnost), osigurava djelatnost službe državne sigurnosti koja je neophodna za ostvarivanje Ustavom utvrđene odgovornosti saveznih tijela i usklađuje rad tijela koja vrše poslove državne sigurnosti.
2. Zakonom o osnovama sistema državne bezbednosti[64] (ZOSDB) koji je bio temeljni pravni akt za konkretizaciju ustavnih normi glede državne sigurnosti i definiranje načela ustrojavanja, postupanja i suradnji između različitih službi koje su obavljale poslove državne sigurnosti u Jugoslaviji na saveznoj i republičko/pokrajinskoj razini. Ovim zakonom utvrđivale su se osnove sustava zaštite ustavnog poretka (državna sigurnost), načela za usklađivanje rada tijela koja vrše poslove države i osnove za određivanje poslova državne sigurnosti koju vrše savezni organi. Propisano je da republike i autonomne pokrajine organiziraju i neposredno vrše poslove državne sigurnosti u skladu s Ustavom SFRJ, saveznim zakonima i općom politikom Skupštine SFRJ u tom području.
3. Zakonom o narodnoj obrani[65] koji je definirao poslove državne sigurnosti u oružanim snagama SFRJ, u području sigurnosne zaštite oružanih snaga i u području obavještajnog osiguranja oružanih snaga SFRJ.

[63] Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, SL 9/74, od 21. veljače 1974., te amandmani izmjene: 1981. i 1988. godine.
[64] Zakon o osnovama sistema državne bezbednosti, SL SFRJ 15/84, od 28. ožujka 1984.
[65] Zakon o narodnoj obrani, SL FNRJ/SFRJ 30/55 od 15. srpnja 1955. te izmjene i dopune SL 14/57, 44/61, 22/64, 14/65, 21/65, 32/65, 8/69, 22/74.

4. Odlukom o poslovima državne bezbednosti koje vrše pojedini savezni organi[66] određivalo se koje poslove državne sigurnosti i u kojem opsegu obavljaju pojedina savezna tijela i utvrđivala su se osnovna načela njihove međusobne suradnje. Tako je bilo propisano da poslove državne sigurnosti u saveznim tijelima obavljaju Savezni sekretarijat za unutrašnje poslove, Savezni sekretarijat za inozemne poslove i Savezni sekretarijat za narodnu obranu u skladu sa zakonom i odlukom Vrhovnog komandanta oružanih snaga.
5. Ustavima republika, odnosno Ustavom SRH, u članku:
    - 332. st., 1 toč. 5. kojim je propisano da Republika preko republičkih tijela i organizacija uređuje, organizira i usmjerava rad službe državne sigurnosti u skladu s politikom zaštite ustavnog poretka; uređuje obaveze službe državne sigurnosti prema skupštinama društveno-političkih zajednica i način obavještavanja tih tijela o stanju sigurnosti na određenom području; uređuje i brine se za rad službe javne sigurnosti u Republici i usklađuje rad tijela javne sigurnosti u općinama; brine se za ostvarivanje društvene samozaštite.
    - 382. st., toč. 2., u kojem se propisuje da Predsjedništvo SRH razmatra stanje u području vanjske politike i zaštite Ustavom utvrđenog poretka (državne sigurnosti) te zauzima stavove radi pokretanja inicijative za poduzimanje mjera i usklađivanje djelatnosti nadležnih tijela u provođenju utvrđene politike u tim područjima. [67]

6. Zakonom o organima unutrašnjih poslova (ZOUP) u člancima 2., 30. i 32. definirana je državna sigurnost, odnosno zaštita ustavnog poretka kao dio unutarnjih poslova, a koje poslove obavlja Služba državne sigurnosti u Republičkom sekretarijatu unutrašnjih poslova (RSUP).
7. Zakonom o unutarnjim poslovima (ZUP) u člancima 1., 11. i 13. definirana je državna sigurnost, odnosno zaštita Ustavom utvrđenog poretka kao dio unutarnjih poslova, a koje poslove obavlja Služba državne sigurnosti u sastavu RSUP-a.

Ipak, neovisno o prikazanoj pravnoj regulativi, najveći stvarni utjecaj na rad sigurnosno-obavještajnog sustava u Jugoslaviji imala je Komunistička partija Jugoslavije (KPJ) / Savez komunista Jugoslavije (SKJ). Ona je, zahvaljujući propisima, bila inkorporirana u sve dijelove sustava kadrovima koji su u gotovo potpunom udjelu dolazili iz njezinih političkih redova, ali

[66] Odlukom o poslovima državne bezbednosti koje vrše pojedini savezni organi, SP 1126, Savezno izvršno vijeće, Beograd, od 5. veljače 1975. godine,.
[67] Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, čl. 332. i 382.

i propise koji su nalagali njezino uključivanje na svim razinama ustroja jugoslavenskog sigurnosno-obavještajnog sustava.

Sigurnosno-obavještajni sustav Republike Hrvatske proistekao je iz sigurnosno-obavještajnog sustava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ, Jugoslavija). Država (Republika) Hrvatska kao Socijalistička Republika Hrvatska bila je formalno-pravno sastavnim dijelom SFRJ do svog osamostaljenja odlukom Hrvatskog državnog sabora od 25. lipnja 1991. godine, odnosno odlukom od 8. listopada 1991. godine o raskidu svih državno-pravnih sveza s Jugoslavijom do kada je zajedno s ostalim republikama i pokrajinama tvorila dotadašnju SFRJ.[68]

Procesom raspada SFRJ raspadao se i njezin sigurnosni sustav te je postala neophodna potreba, posebice zbog srbijanske oružane agresije, za stvaranjem vlastitog hrvatskog sigurnosno-obavještajnog sustava. Kako RH nije imala osposobljenih zaposlenika za rad u novoj strukturi službi, veliki broj djelatnika i agenata iz bivših jugoslavenskih (hrvatskih) službi prešao je i nastavio raditi u službama RH. Najveći broj zaposlenika koji su radili u Službi državne sigurnosti SRH prešao je u Službu za zaštitu ustavnog poretka RH. Jurčević navodi da je od tadašnjih 850 zaposlenika SDS-a SRH prešlo u SZUP RH njih čak 750.[69]

Također, novi sigurnosno-obavještajni sustav dobrim je dijelom slijedio organizacijsku strukturu i metodologiju rada jugoslavenskog sustava. Stoga, da bismo imali kompletan uvid u Sigurnosno-obavještajni sustav Republike Hrvatske te radi komparacije totalitarističkog jugoslavenskog i novog demokratskog hrvatskog sigurnosno-obavještajnog sustava, neophodno je u ovom poglavlju prikazati i jugoslavenski, a unutar njega i tadašnji hrvatski SOS koji je još uvijek egzistirao sve do proljeća 1991. godine. Taj će sustav biti na jednak način analiziran i prikazan kao i novouspostavljeni SOS.

Od 30. svibnja 1990. godine, kada je nakon višestranačkih izbora formiran novi Sabor SR Hrvatske i ustrojene institucije i tijela vlasti na čelu s pobjednicom izbora, strankom HDZ, pa sve do 8. listopada 1991. godine (punih 17 mjeseci) kada je Sabor RH donio rezoluciju kojom se proglašava neovisnost i raskidaju sve državne i zakonske sveze sa SFRJ, služba sigurnosti u Hrvatskoj bila je, u skladu s tadašnjim propisima, nominalno u sastavu jedinstvenog obavještajno-sigurnosnog sustava Jugoslavije.[70]

[68] Pavličević, Dragutin: Povijest Hrvatske - četvrto, dopunjeno izdanje, P.I.P. Pavičić, Zagreb, 2007., str. 531. i 536.
[69] Jurčević, Josip: Komunistički teror i mučeništvo Crkve: Djelovanje UDBE protiv Crkve u Hrvatskoj 1945. – 1991., Svezak I, DIS, Zagreb, 2020., str. 394.
[70] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 49.

Pravno gledajući bilo je tako, no RH ranije je započela s ustrojavanjem svojega SOS-a jer je bilo vidljivo da od početka demokratskih promjena Uprava bezbednosti Jugoslavenske narodne armije (JNA) i SD(S)B Srbije intenzivno neprijateljski djeluju prema Hrvatskoj. Poznato je da su sudjelovale u naoružavanju i dizanju pobune dijela etničkih Srba u Hrvatskoj protiv demokratski izabrane nove vlasti te pokretale operativne akcije poput Labradora i Opere koje su imale za cilj diskreditaciju i podrivanje nove hrvatske vlasti i države.[71]

Hrvatska je u tom razdoblju bila bez vojske jer se JNA otvoreno stavila na raspolaganje Srbiji i njezinom predsjedniku Miloševiću. Teritorijalna obrana (TO) SRH bila je razoružana i stavljena pod kontrolu JNA koja je još ranije faktički stavljena pod kontrolu Srbije.[72] SSNO nalaže energično sprječavanje da se TO SRH pretvori u republičku vojsku RH i to se daje kao glavni zadatak svim komandama Vojnih oblasti i Štabova teritorijalne obrane (ŠTO) na način da se:

- zapovijeda TO-om kao sastavnim dijelom OS-a SFRJ
- ne dozvoli integracija TO-a s republičkim sekretarijatima za narodnu obranu
- spriječi da komandanti TO-a općina predaju dužnost komandantima društveno-političkih zajednica bez suglasnosti komandanta TO-a
- naoružanje i vojnu opremu TO-a držati pod kontrolom JNA i ni na koji je način ne otuđivati iz OS-a bez rješenja SSNO-a.[73]

Kako bi se onemogućilo Republici Hrvatskoj i regrutiranje (mobiliziranje) vojnika, SSNO donosi odluku o formiranju pri Komandama vojnih oblasti JNA, Vojno-teritorijalnih organa nadležnih za poslove vojne obveze koji se poslovi izuzimaju iz nadležnosti organa društveno-političkih zajednica te se traži od Ministarstva obrane Republike Hrvatske (MORH) da im se predaju svi poslovi vojne obveze.[74] Također se traži predsjednika RH da se hitno prestane s regrutiranjem vojnika preko društveno-političkih zajednica jer je taj posao prenesen na Vojno-teritorijalne organe.[75]

Sve sigurnosno-obavještajne službe bile su pod nadležnošću saveznih službi (izravno ili putem republičkih/pokrajinskih rukovodstva), no najmanje civilna protuobavještajna služba koja je djelovala unutar Republičkog sekretarijata unutrašnjih poslova[76]. Civilna obavještajna te vojna

[71] Isto, str. 50.-51.
[72] Dopis SSNO - I. Uprava, SP 19-1 od 14. svibnja 1990., Gradivo 5. vojne oblasti JNA, Središnji vojni arhiv, Registrator 6.
[73] Dopis SSNO, DT-4-9/2 od 17. rujna 1990., Gradivo 5. vojne oblasti JNA, Središnji vojni arhiv, Registrator 6.
[74] Dopis SSNO - III. Uprava prema 5. VO, SP 1278-2, od 29. svibnja 1991. i POV 1447-2 od 12. lipnja 1991., Gradivo 5. vojne oblasti JNA, Središnji vojni arhiv, Registrator 7.,
[75] Dopis SSNO prema predsjedniku RH, br. 694-1, od 29. srpnja 1991., Gradivo 5. vojne oblasti JNA, Središnji vojni arhiv, Registrator 8.,
[76] Zakon o unutrašnjim poslovima, NN 55/89, od 26. prosinca 1989., čl. 11.

sigurnosna i obavještajna služba nikada nisu bile pod nadležnošću republičkih i pokrajinskih vlasti, nego su isključivo bile centralizirane, a vojne službe slijedile su ustroj vojnih oblasti koje nisu slijedile teritorije republika i pokrajina.[77]

Iako manje, ali i policija (milicija) također je izravno ili putem republičkih/pokrajinskih rukovodstva bila pod nadležnošću saveznog ministra (sekretara) unutarnjih poslova[78]. S demokratskim promjenama u RH, a s obzirom na etnički sastav policije, počela je i postepena kadrovska devastacija jer je veliki dio kadrova zbog nelojalnosti novoj vlasti dao otkaze ili jednostavno (najčešće pokupivši zaduženo službeno naoružanje) otišao u Srbiju ili na okupirana područja Hrvatske (tzv. srpske krajine, SAO) pridruživši se agresorima[79].

Ipak, Hrvatska je relativno jednostavno uspijevala nadomjestiti redovne policijske kadrove aktiviranjem pričuve i provođenjem brzih policijskih tečajeva.[80] Jednostavna je bila i uspostava konvencionalnih vojnih kadrova jer su svi odrasli vojno sposobni građani prošli značajnu vojnu obuku u sklopu JNA (svaka osoba za svoje područje osposobljenosti), a i dio časnika od najniže do najviše generalske i admiralske razine izašao je iz JNA ili se vratio iz mirovine i priključio obrani svoje domovine.[81]

No, najveći problem bio je u sigurnosno-obavještajnom sektoru gdje se nije moglo preko noći stvoriti kvalitetan kadar za koji su potrebna posebna specifična znanja i kompetencije za koje se nisu vršile široke obuke kao, na primjer, za vojsku. U takvim okolnostima nova je hrvatska vlast na čelu s dr. Franjom Tuđmanom, između ostalog, morala intenzivno raditi na ustrojavanju vlastitih obavještajno-sigurnosnih službi i Hrvatske vojske.[82]

Od životne je važnosti bilo što prije preuzeti ili osnovati policijske snage, sigurnosno-obavještajnu službu i vojsku pa je nova hrvatska vlast od samog početka nastojala ovladati policijskim snagama i republičkom Službom državne sigurnosti (SDS) smještenom unutar tadašnjeg Republičkog sekretarijata unutarnjih poslova.[83] Tako je nova vlast posebnu pozornost posvetila MUP-u svjesna da je to jedini okvir unutar kojega mogu osigurati osobnu zaštitu, demokratsku vlast i poredak, kao i zaštitu politike koju su zacrtali, pa se odmah nakon

[77] Odluka o poslovima državne bezbednosti koje vrše pojedini savezni organi, SP 1126, primjerak 74, Savezno izvršno vijeće, Beograd, od 5. veljače 1975.
[78] Zakon o unutrašnjim poslovima, NN 55/89…, čl. 26.
[79] Nazor, A., Gotal, N., Lukan B., Vojković. A. M., Žužul, M: Hrvatska policija u Domovinskom ratu, MUP, AKD, Zagreb, 2011., str. 18. i 272.
[80] Isto, str. 67.-79.
[81] Večernji list: https://www.vecernji.hr/vijesti/spojio-je-dva-vojna-koncepta-zapadnjacki-je-naucio-u-legiji-stranaca-a-bobetko-ga-je-zatrpao-udzbenicima-jna-1421847, uvid izvršen 3. ožujka 2026.
[82] Lučić, Ivo: Miroslav Tuđman i paradigme znanja – Hrvatska izvještajna služba u obrani Republike Hrvatske, Biblioteka Zbornici, Knjiga 61, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2023., str. 346.
[83] Isto, str. 345.

demokratskih promjena Služba brzo prilagođavala (ako nije bila i sama kreator)[84] političkim promjenama i slijedila političke odluke republičke vlasti.

Novoizabrana hrvatska vlast posebnu je pozornost posvetila Službi državne sigurnosti koja je bila druga sastavnica RSUP-a jer nijedna vlast ne može funkcionirati niti opstati bez obavještajne službe i informacija koje takve službe prikupljaju i analiziraju.[85] One su nužne za očuvanje ustavnog poretka i zakona, za zaštitu nacionalne sigurnosti i provođenje državne politike, odnosno ostvarivanje njezinih strateških ciljeva. Vezanost sigurnosno-obavještajnog sustava uz državnu vlast posebice dolazi do izražaja u kriznim, odnosno ratnim uvjetima, kada on uz vojsku i policiju, dobiva prioritet.[86]

3.1. Državno strateško tijelo nacionalne sigurnosti

3.1.1. Državno strateško tijelo nacionalne sigurnosti u SFRJ

Jugoslavija je imala svoje državno strateško tijelo sigurnosno-obavještajnog sustava koje je bilo nadležno za usmjeravanje rada vanjskog i unutarnjeg sustava sigurnosti, odnosno njegovih sastavnica civilnih i vojnih, sigurnosnih i obavještajnih službi.

Jurčević u knjizi prikazuje dokumente iz kojih je vidljivo kako je Predsjedništvo SFRJ na svojoj sjednici održanoj 19. travnja 1972. godine donijelo:

1. Odluku o prihvaćanju Odluke o organizaciji i djelokrugu rada Savjeta za poslove državne bezbednosti koja je donesena 16. rujna 1971. godine na sjednici Predsjedništva i smatra se izvršnom i primjenjivat će se iako nije nikada objavljena u Službenom listu SFRJ.
2. Odluku o osnivanju Komisije Predsjedništva SFRJ za usklađivanje rada organa koji vrše poslove državne bezbednosti s organizacijom i nadležnostima kako je predloženo u prijedlogu Odluke.
3. Odluku o osnivanju Službe Predsjedništva SFRJ za pitanja državne bezbednosti koja je u nadležnost dobila: pripremu prijedloga i mišljenja u vezi s reguliranjem osnova sistema državne sigurnosti, elemenata potrebnih za usklađivanje rada tijela koji vrše poslove državne sigurnosti; pribavljanje, od odgovarajućih tijela federacije, republika, pokrajina i oružanih snaga, elemenata za sigurnosne procjene, a na osnovu utvrđenoga

[84] Informacija i mišljenje o novijim zahtjevima za ukidanje zabrane izdavanja putnih isprava jednom broju poznatih neprijateljski eksponiranih lica iz SR Hrvatske i SR Srbije, SSUP, SDB 1.4.1987. godine.
[85] Isto, str. 346.
[86] Isto.

programa rada i dobivenih zadataka; pripremu i obradu informacija i analiza po pitanjima iz nadležnosti državne sigurnosti za predsjednika Republike, članove Predsjedništva SFRJ, članove Savjeta i članove Komisije kao i za druge dužnosnike za koje to Predsjedništvo odredi; vršenje i drugih poslova koji joj se stave u zadatak od strane Predsjedništva SFRJ, Savjeta i Komisije.[87]

Na prvoj sjednici novoosnovanog Savjeta održanoj 19. travnja 1972. godine izneseni su prijedlozi o osnivanju Komisije i Službe koje je onda Predsjedništvo SFRJ prihvatilo na svojoj sjednici od 24. travnja 1972. godine.[88] Prema ovlastima i zadaćama tih tijela, može se zaključiti da je Savjet za poslove državne bezbednosti bio državno strateško tijelo, Komisija je bila središnje koordinacijsko i nadzorno tijelo službama sigurnosti, a novoosnovana Služba Predsjedništva bila je administrativna i analitička podrška Predsjedništvu SFRJ, Savjetu i Komisiji.

Sam državni sustav SFRJ bio je kompliciran, a najviše kroz postojanje kolektivnog Predsjedništva povrh kolektivnog Saveznog izvršnog vijeća (Vlade), a kojim je ipak rukovodio i sve glavne odluke (za vrijeme života) donosio predsjednik države i Partije te vrhovni zapovjednik vojske – Josip Broz Tito.

On je bio i predsjednik Savjeta, predsjednik Predsjedništva SFRJ i predsjednik države koji je davao Predsjedništvu zadaće (odnosno samom sebi), a bio je čak i predsjednik Komisije za neposredno koordiniranje rada sigurnosnih službi. Osnivanje Savjeta i Komisije logički je bilo u funkciji Titovog zaobilaženja predstavnika republika i pokrajina u Predsjedništvu SFRJ u rukovođenju sustavom sigurnosti. S tom radikalnom centralizacijom moći stvarno je uspostavljena izravna paralelna (Titova) linija zapovijedanja službama.

U tom segmentu ništa se nije posebno promijenilo niti nakon donošenja novog Ustava SFRJ 1974. godine. Temeljem članka 331. novog Ustava SFRJ[89] i Zakona o Savjetu za narodnu obranu Predsjedništva SFRJ[90] (koji je i u Hrvatskoj formalno vrijedio do 8. listopada 1991. godine) postojao je i Savjet za narodnu obranu SFRJ. To tijelo očito je bilo nadležno samo za poslove obrane.

[87] Jurčević, Josip: Komunistički teror i mučeništvo Crkve, djelovanje UDBE protiv Crkve u Hrvatskoj 1945. – 1991. II, DIS, Zagreb, 2020., str. 264.-267.
[88] Isto, str. 248.-263.
[89] Ustav Socijalističke Federalne Republike Jugoslavije, čl. 331.
[90] Zakon o Savjetu za narodnu obranu Predsjedništva SFRJ, SL 50/74, od 12. listopada 1974.

Predsjedništvo SFRJ temeljem je istog ustavnog članka 8. lipnja 1974. godine ponovno osnovalo i Savjet za državnu bezbednost koji je sljedeće, 1975. godine, preimenovan u Savezni savjet za zaštitu ustavnog poretka. Taj Savjet bio je nadležan za usmjeravanje i koordinaciju saveznih i republičkih / pokrajinskih tijela zaduženih za državnu sigurnost (kasniji pandan za nacionalnu sigurnost). Savjet je imao osam članova (četiri je imenovalo Predsjedništvo SFRJ i to trojicu iz svojih redova i jednoga iz Saveza komunista Jugoslavije), a ostali su bili članovi Savjeta po položaju: predsjednik Saveznog izvršnog vijeća, savezni sekretar za unutarnje poslove, obranu i vanjske poslove.[91]

Dakle, državno strateško tijelo SOS-a na saveznoj razini Jugoslavije imalo je svoj kontinuitet i čvrsto usmjeravalo, odnosno držalo pod svojom kontrolom rad svih sigurnosno-obavještajnih službi u SFRJ. Međutim, to je zapravo bio paravan jer je sve ključne odluke donosio Tito.

3.1.2. Državno strateško tijelo nacionalne sigurnosti u Republici Hrvatskoj

Uspostavom demokratskog sustava u Hrvatskoj 1990. godine, nova hrvatska vlast postupno je nastojala uspostaviti demokratske kontrole nad preuzetim (naslijeđenim) službama koje su bile u republičkoj nadležnosti. No, sveze i nadležnosti saveznih sekretarijata i službi prema hrvatskim civilnim službama nisu odmah prekinute, a one vojne nastavile su djelovati u sklopu JNA na cjelokupnom teritoriju Hrvatske, ali protiv nove demokratski izabrane vlasti, pomažući srbijanskoj oružanoj agresiji na RH. Upravo zbog postupnog preuzimanja nadležnosti novo - uspostavljene demokratske vlasti nad civilnim službama u Hrvatskoj, Srbija je za sva obavještajna djelovanja i akcije upotrebljavala kanal vojnih službi, osim na okupiranim dijelovima Hrvatske gdje se zajednički, neposredno protuhrvatski, uključivala i srbijanska republička i savezna Služba državne bezbednosti.

Dakle, promjenom političkog ustroja u Hrvatskoj 1990. godine, struktura se sigurnosno-obavještajnog sustava nije promijenila, tj. ostala je potpuno ista do travnja 1991. godine kada se iz SDS-a pri hrvatskom MUP-u formirala Služba za zaštitu ustavnog poretka (SZUP)[92], a dalje tijekom 1991. godine i hrvatske vojne službe pri MORH-u.[93]

Usmjerivačku funkciju u radu SDS-a u SRH imao je Savjet za zaštitu ustavnog poretka Predsjedništva SRH.[94] Također, temeljem članka 392. Ustava SRH[95] i članka 56. st. 1. Zakona o općenarodnoj obrani,[96] Predsjedništvo SRH imalo je svoj republički Savjet narodne obrane,

[91] Wikipedia: https://sh.wikipedia.org/wiki/Savezni_savjet_za_za%C5%A1titu_ustavnog_poretka, uvid dana 9. travnja 2025.
[92] Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o unutarnjim poslovima, NN 19/91, od 23. travnja 1991., čl. 1.
[93] Zakon o obrani, NN 49/91, od 20. rujna 1991., čl. 151.
[94] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 57.
[95] Ustav Socijalističke Republike Hrvatske, NN 86/74, od 22. veljače 1974.
[96] Zakon o općenarodnoj obrani, NN 27/84, od 10. srpnja 1984.

koji je kao i na saveznom nivou, bio zadužen za obranu. Temeljem istog članka Ustava te Zakona o republičkim savjetima,[97] Predsjedništvo SRH osnovalo je i Savjet za zaštitu ustavnog poretka.[98]

„Savjet za zaštitu ustavnog poretka sačinjavaju predsjednik i određeni broj članova koje imenuje Predsjedništvo Republike Hrvatske. Predsjednik Vlade Republike Hrvatske, ministar unutrašnjih poslova, ministar obrane i komandant Teritorijalne obrane Republike po svom su položaju članovi Savjeta.“[99] Nije poznato da bi na republičkoj razini, pored Savjeta za zaštitu ustavnog poretka, egzistiralo i posebno koordinativno tijelo, kao što je to na saveznoj razini bila Komisija za usklađivanje rada organa koji vrše poslove državne sigurnosti.

„Savjet za zaštitu ustavnog poretka Predsjedništva SRH je:

- raspravljao o stanju, sistemu i politici na području zaštite Ustavom Republike Hrvatske i Ustavom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije utvrđenog poretka
- raspravljao o pitanjima značajnim za političko usmjeravanje i usklađivanje rada organa koji obavljaju poslove zaštite ustavnog poretka
- provodio društvenu kontrolu nad tim radom
- raspravljao o drugim pitanjima značajnima za sigurnost zemlje.“[100]

Dakle, republički Savjet imao je stratešku, koordinativnu i nadzornu ulogu. Predsjedništvo SRH imenovalo je predsjednika Savjeta iz svojih redova, ali uz suglasnost s tijelima koji sudjeluju u njegovom radu.[101] Tu se vidi moć tadašnjih sigurnosnih službi koje su zapravo same sebi postavljale predsjednika tijela (sporazumno) koje bi trebalo nadzirati zakonitost njihovog rada, kao i određeni broj članova Savjeta. Predsjedništvo je čak moglo Savjetu povjeriti i neke zadatke u svezi s radom tijela državne sigurnosti iz svoje ustavne nadležnosti.[102]

Dakle, tijekom cijele 1990. godine bio je na snazi Zakon o republičkim savjetima koji je doživio neznatne promjene kroz Zakon o izmjenama Zakona o republičkim savjetima.[103] Temeljem njega je i novouspostavljena demokratska vlast u RH imenovala njegove članove, ali odluke

[97] Zakon o republičkim savjetima (pročišćeni tekst), 55/9, od 21. prosinca 1990.
[98] Vasiljević, Aleksandar: „Štit“ Akcija vojne bezbednosti, Beograd, IGA „M“, 2012, Savjete RH zove Vijećima kada spominje njihovo priopćenje od 9. siječnja 1991. godine glede Naredbe Predsjedništva SFRJ o razoružavanju paravojnih skupina, a u kojem ističu da u Hrvatskoj „nema protupravno naoružanih skupina osim četničkih skupina na kninskom području, zbog čega će se Republika Hrvatska svim raspoloživim sredstvima suprotstaviti svakom uplitanju Armije u poslove iz ustavnopravne nadležnosti MUP-a Hrvatske“.
[99] Zakon o republičkim savjetima…, čl. 16.
[100] Isto, čl. 15.
[101] Isto, čl. 17.
[102] Isto, čl. 18.
[103] Zakon o izmjenama Zakona o republičkim savjetima, NN 31/90, od 28. srpnja 1990.

nisu objavljene. Ovaj zakon prestao je važiti donošenjem novog Ustava RH jer nije bio usklađen s člankom 5. novog Ustava.

Dana 22. prosinca 1990. godine donesen je i stupio je na snagu novi Ustav Republike Hrvatske koji je u svom 100. članku propisivao da je predsjednik Republike vrhovni zapovjednik Oružanih snaga RH i da on imenuje članove Vijeća narodne obrane RH i predsjedava mu, a u 106. članku propisivao je da predsjedniku Republike u obavljanju njegovih ovlasti pomažu Predsjedničko vijeće i druga savjetodavna i pomoćna tijela kojima imenuje i razrješava članove.[104]

Sukladno tome, prva poznata odluka nove demokratske vlasti vezana uz zaštitu ustavnog poretka RH, odnosno strateško državno tijelo nacionalne sigurnosti i usmjeravanje sigurnosno-obavještajnog sustava u RH, donesena je nakon donošenja novog Ustava RH početkom 1991. godine. Sukladno novim ovlastima i odredbama Ustava, a na temelju članaka 100. i 106. Ustava RH, 3. siječnja 1991. godine Predsjednik Republike donio je Odluku o osnivanju Vijeća za narodnu obranu i zaštitu ustavnog poretka RH jer u periodu od 22. prosinca 1990. godine, odnosno od donošenja novog Ustava[105] pa do ove odluke, nije formalno postojalo takvo tijelo. U toj odluci imenovani su i članovi Vijeća koji su obnašali funkcije:

- predsjednika Vlade RH
- predsjednika Sabora RH
- predstavnika RH u Predsjedništvu SFRJ
- ministra obrane RH
- ministra unutarnjih poslova RH
- ministra inozemnih poslova RH
- predstojnika Ureda za zaštitu ustavnog poretka RH
- predstojnika Ureda predsjednika Republike koji je bio ujedno tajnik Vijeća.[106]

Ta odluka objedinila je poslove ranijeg Savjeta za narodnu obranu i Savjeta za zaštitu ustavnog poretka. Odluka je bila na snazi tri mjeseca, odnosno do donošenja Odluke o osnivanju Vrhovnog državnog vijeća RH,[107] 5. travnja 1991. godine, u kojem su imenovani isti članovi kao i u prethodnom Vijeću za narodnu obranu i zaštitu ustavnog poretka RH.

[104] Ustav Republike Hrvatske, NN 56/90, od 22. prosinca 1990.
[105] Odluka nije objavljena u NN, njezino donošenje je vidljivo iz sljedeće donesene odluke.
[106] Isto.
[107] Odluka o osnivanju Vrhovnog državnog vijeća RH, NN 19/91 od 23. travnja 1991.

Iako su ova vijeća (tijela) u ovom radu svrstana pod državna strateška tijela nacionalne sigurnosti (kao prethodnica kasnijih takvih tijela), jasno je da je riječ, formalno i stvarno, o savjetodavnim tijelima prvog predsjednika RH koji je donosio konačne odluke i o nacionalnoj sigurnosti.

3.2. Središnje koordinacijsko-nadzorno tijelo nacionalne sigurnosti

3.2.1. Središnje koordinacijsko-nadzorno tijelo nacionalne sigurnosti u SFRJ

Središnje koordinacijsko-nadzorno tijelo u Jugoslaviji (kako je navedeno) bila je Komisija Predsjedništva SFRJ za usklađivanje rada organa koji vrše poslove državne bezbednosti. Ona je bila sastavljena od predsjednika SFRJ, predsjednika SIV-a, specijalnog savjetnika predsjednika Republike i Vrhovnog komandanta oružanih snaga za pitanja bezbednosti, saveznog sekretara za narodnu obranu, inostrane poslove i unutrašnje poslove.[108] Dakle, članovi Komisije za koordinaciju i nadzor rada tijela državne (nacionalne) sigurnosti zapravo su bili najviši politički dužnosnici Jugoslavije, a isti dužnosnici istovremeno su bili i u državnom strateškom tijelu nacionalne sigurnosti.

U svrhu koordiniranog i usklađenog djelovanja Službe državne bezbednosti već je 1967. godine doneseno Uputstvo o suradnji SDB-a i organa bezbednosti JNA,[109] a onda je i 1988. godine doneseno Uputstvo o suradnji organa koji se bave poslovima državne bezbednosti.[110] Uputstvima je bila definirana međusobna suradnja i to: „ustupanje podataka i obavještenja i međusobno obavještavanje; usklađivanje programa i planova rada od zajedničkog interesa; sigurnosno procjenjivanje; suradnja u primjeni sredstava i metoda rada; definiranje informativnog razgovora, tajnog praćenja i osmatranja, plasiranja informacija i dezinformacija, analiziranje, primjena operativno tehničkih sredstava, obrade, operativne akcije i istraživanje, provjera podataka, te primjena sredstava i metoda rada u inozemstvu.“[111]

Također je postojalo posebno Uputstvo za suradnju SDB-a i II. Uprave GŠ-a JNA koje je reguliralo međusobno ustupanje podataka i dokumenata do kojih dođu svojom redovnom djelatnošću, a odnose se na djelokrug drugog organa sigurnosti.[112]

[108] Jurčević, Josip: n. dj., str. 271.
[109] Uputstvo o saradnji i međusobnim obvezama službe državne bezbednosti i organa bezbednosti JNA, DSNO i SSUP, SB 51, Beograd, od 16. svibnja 1967.
[110] Uputstvo o međusobnoj suradnji organa koji vrše poslove državne bezbednosti, SSIP, SSNO i SSUP, SP 18670/1, Beograd, kolovoz 1988.
[111] Isto.
[112] Uputstvo o saradnji, međusobnim odnosima i obvezama Službe državne bezbednosti i II Uprave Generalštaba JNA, DSNO i SSUP, SP 619, Beograd, 1968.

Uputstvom o suradnji SDB-a i Organa bezbednosti JNA reguliran je bio način suradnje i međusobnih obveza u vršenju određenih operativnih, analitičkih i drugih poslova iz djelokruga SDB-a i OB-a JNA gdje su međusobno usuglašavali primjenu mjera, sredstava i radnji prema djelatnosti stranih obavještajnih službi, neprijateljskom djelovanju jugoslavenske emigracije.[113] Uputstvom o suradnji između SDB-a i Državnog sekretarijata za inostrane poslove (DSIP) regulirala se njihova međusobna suradnja na isti način kao i suradnja SDB-a s vojnim službama.[114]

Vidljivo je da su raznim uputstvima i instrukcijama zapravo na operativnoj razini regulirani i koordinirani odnosi između raznih službi SOS-a Jugoslavije. Time se postigla značajno manja potreba za svakodnevnim uplitanjem i donošenjem odluka od strane Komisije kod međusobno različitih stajališta, postupaka, pa i netrpeljivosti (što je uobičajeno) među službama, te tako ubrzao protok informacija i povećala operativnu učinkovitost.

3.2.2. Središnje koordinacijsko-nadzorno tijelo nacionalne sigurnosti u Hrvatskoj

U ovom analiziranom razdoblju u RH nije utvrđeno postojanje središnjeg koordinacijskog tijela. Razlog se može tražiti u tome što je Hrvatska do 1990. godine, kao jedna od republika, u svojoj djelomičnoj nadležnosti imala zapravo samo SDS s obzirom na to da su obavještajna služba SID i vojne službe bile u saveznoj nadležnosti. Stoga takvo koordinacijsko tijelo i nije imalo s kime koordinirati jer su za neku međusobnu koordinaciju potrebne barem dvije organizacijske jedinice (službe), pa nije niti uspostavljano.

Kada Hrvatska u daljnjem razdoblju počinje razvijati i svoju civilnu obavještajnu te vojne službe, javlja se potreba i za uspostavom hrvatskog središnjeg koordinacijskog tijela sigurnosnih službi.

3.3. Civilne sigurnosne službe

Utemeljenje cijelog sigurnosno-obavještajnog sustava Jugoslavije proisteklo je iz Odjeljenja zaštite naroda (OZNA) osnovanog 13. svibnja 1944. godine, a koje je bila jedinstvena obavještajna i kontraobavještajna služba i djelovala u sklopu vojske. OZNA je imala sve civilne i vojne ovlasti, a njezini pripadnici vojne odore, činove i oznake.[115]

[113] Uputstvo o saradnji i međusobnim obvezama Službe državne bezbednosti i organa bezbednosti JNA, DSNO i SSUP, SP 51, Beograd, od 16. svibnja 1967.
[114] Uputstvo o saradnji i između Državnog sekretarijata za inostrane poslove i Saveznog sekretarijat za unutrašnje poslove, DSIP i SSUP, SP 51, Beograd, od 9. studenoga 1971.
[115] Jurčević, Josip: Komunistički teror i mučeništvo Crkve, djelovanje UDBE protiv Crkve u Hrvatskoj 1945. – 1991. I, DIS, Zagreb, 2020., str. 26. i 28.

Nakon završetka rata 1946. godine, OZNA je rasformirana te je iz jednog njezina dijela formirana Kontraobavještajna služba – KOS kao vojna služba koja je priključena Ministarstvu za narodnu obranu, a iz dijela OZNA-e formirana je Uprava za državnu bezbednost (UDBA) kao civilna sigurnosna služba koja je bila sastavni dio Ministarstva unutarnjih poslova.[116]

UDBA je 1967. godine, kao posljedica Brijunskog plenuma, preimenovana u Službu državne bezbednosti (SDB), a u Hrvatskoj se zvala Služba državne sigurnosti (SDS). Taj službeni naziv zadržao se sve do raspada Jugoslavije 1990. godine, ali se i nadalje u javnosti zadržao kolokvijalni naziv UDBA.[117] Glavna odlika te promjene bila je zapravo svojevrsna federalizacija službi sigurnosti pa je uloga SDB-a na saveznoj razini bila da koordinira rad Službe državne bezbednosti republičkih tijela i vrši nadzor nad njihovim radom, a Služba u republičkim unutrašnjim poslovima vršila je sve poslove državne sigurnosti na svojem teritoriju.[118]

Sustav civilnih sigurnosno-obavještajnih službi Jugoslavije sastojao se od dviju službi. Pored SDB-a postojala je i Služba za istraživanje i dokumentaciju (SID) koja je bila u Sekretarijatu vanjskih (inostranih) poslova.

U Socijalističkoj Republici Hrvatskoj postojala je samo jedna civilna služba, Služba državne sigurnosti, a SID nije nikada djelovao kroz republička tijela jer republički i pokrajinski sekretarijati za vanjske poslove nisu postojali. Stoga, uspostavom Ministarstva inozemnih poslova RH dana 24. kolovoza 1990. godine,[119] SID nije ni mogao biti preuzet jer ranije nije ni postojao u Hrvatskoj.

U radnom tekstu Pravilnika o unutarnjem ustrojstvu i načinu rada Ministarstva inozemnih poslova (MIP) RH iz mjeseca studenoga 1990. godine, predviđeno je da se poslovi sigurnosti i zaštite MIP-a i tada uspostavljenih Inozemnih ureda obavljaju u Odsjeku za posebne poslove pri Kabinetu ministra inozemnih poslova.[120] U nekim kasnijim dokumentima spominje se i služba INDOK – Informiranje i dokumentiranje čiji je sastavni dio trebao biti i Odjel za istraživanje koji bi činili odsjek, arhiva i knjižnica te službe veze i sigurnosti,[121] ali se taj ustroj nije realizirao.

[116] Isto.
[117] Isto, str. 207.
[118] Isto, str. 208.
[119] VRH: https://vlada.gov.hr/o-vladi/clanovi-vlade/sazivi-vlada-93/2-vlada-rh/192, uvid izvršen dana 12. svibnja 2025.
[120] Božić, Damir: Savjetnički rad „Poslovi sigurnosti u službi vanjskih poslova – iskustva do 2007. godine i priprema za integraciju u EU i NATO“, str. 30.
[121] Isto.

Uspostavi službe sigurnosti u sklopu Ministarstva vanjskih poslova RH pristupilo se tek krajem 1991. godine, pa će o ovoj problematici biti više riječi u narednom analiziranom razdoblju.

3.3.1. Služba državne sigurnosti – SDS

Jugoslavenska civilna Služba državne sigurnosti bila je organizirana u okviru saveznog i republičkih (pokrajinskih) sekretarijata unutarnjih poslova. Unutar Saveznog sekretarijata unutrašnjih poslova (SSUP) bila je organizirana savezna Služba državne bezbednosti (sigurnosti), a unutar RSUP-a bile su organizirane republičke, odnosno pokrajinske, službe državne sigurnosti (SDS).[122]

Poslovi državne sigurnosti bili su regulirani saveznim zakonima tako da su federalna tijela u tim poslovima imala veliki značaj. Federacija je utvrđivala opću politiku u području zaštite političkog poretka i usklađivala rad organa koji su vršili poslove državne sigurnosti, a republike i pokrajine organizirale su i neposredno provodile te poslove. Savezna tijela organizirala su i propisivala djelokrug i ovlasti, način rada, način primjene mjera, radnji i sredstava te način dokumentiranja i izvještavanja, način nadzora, usmjeravanja i koordiniranja svih tijela i službi koje su se bavile državnom sigurnošću.[123]

Služba državne sigurnosti u Hrvatskoj (osim saveznim propisima) bila je izravno definirana i republičkim Zakonom o organima unutrašnjih poslova (ZOUP), a od 1. siječnja 1990. godine Zakonom o unutrašnjim poslovima.[124] Tim zakonima bilo je propisivano postojanje dviju službi, službe javne sigurnosti i službe državne sigurnosti, te njihovi poslovi, zadaće i način rada, odnosno ovlasti milicije.

Za razliku od poslova javne sigurnosti koji su ZUP-om značajnije šire bili propisani, za poslove državne sigurnosti samo se navodilo da prikuplja podatke i obavijesti te poduzima druge potrebne mjere i radnje na temelju zakona i propisa donesenih u skladu sa zakonom radi otkrivanja i sprečavanja djelatnosti usmjerenih na podrivanje ili rušenje ustavom utvrđenog poretka i ugrožavanja sigurnosti zemlje.[125] Najveći dio rada Službe bio je reguliran podzakonskim aktima koji se nisu javno objavljivali pa su tako ti poslovi bili dodatno sakriveni od javnosti, no dostupni propisi bit će analizirani u sklopu ovog rada.

[122] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 33.
[123] Isto, str. 38. i 40.
[124] Zakon o organima unutrašnjih poslova, NN 11/77, od 21. ožujka 1977., čl. 30.-34., koji se više puta mijenjao i nadopunjavao (34/79, 27/81, 12/85, 46/87, 55/88) te prestao je važiti 31. prosinca 1989., a od 1. siječnja 1990. godine stupa na snagu Zakon o unutrašnjim poslovima.
[125] Zakon o unutrašnjim poslovima, NN 55/89..., čl. 13.-19.;

Dakle, u RH je, od uspostave nove demokratske vlasti konstituiranjem Hrvatskog Sabora 30. svibnja 1990. godine pa sve do izmjene ZUP-a,[126] kao unutarnja civilna sigurnosna (protuobavještajna) služba nastavila djelovati Služba državne sigurnosti. Nakon višestranačkih izbora, Sabor Republike Hrvatske donio je nekoliko izmjena i dopuna preuzetog ZUP-a[127] koje su bile samo kozmetičke i terminološke naravi, odnosno zamjena pojmova: unutrašnji s unutarnjim, RSUP s Ministarstvom unutarnjih poslova (MUP), putna isprava s putovnicom, stanica javne sigurnosti s policijskom postajom i slično. To znači da u Hrvatskoj, u promatranom razdoblju ovog poglavlja, SDS u potpunosti djeluje s istim naslijeđenim ovlastima i ljudstvom.

Ipak, može se konstatirati da je uspostavom demokratske vlasti, odnosno formiranjem prve demokratske Vlade[128] 30. svibnja 1990. godine (na dan konstituiranja prvog demokratskog Sabora), SDS zapravo stavljen pod demokratsku kontrolu novoizabrane vlasti jer odmah potom slijedi izbor ministara (sekretara) i novih pomoćnika ministara, pa tako i onoga koji je bio izravno nadređen SDS-u, čime se rukovodna linija podređuje novoj demokratskoj vlasti.

Naravno da to nije bilo potpuno preuzimanje kontrole nad Službom jer su još uvijek postojali kadrovi koji su imali (zakonski) paralelne komunikacijske linije zapovijedanja s federalnim SDB-om u Beogradu, ali ključne zapovijedi ipak su išle od nove republičke vlasti putem ministra i njegovog pomoćnika.

3.3.1.1. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja

Sukladno Odluci o poslovima državne sigurnosti koje obavljaju pojedini savezni organi, „Savezni sekretarijat za unutrašnje poslove“ imao je ovlast i obvezu da:

- usklađuje rad službe državne sigurnosti republičkih i pokrajinskih sekretarijata za unutrašnje poslove u otkrivanju i sprječavanju djelatnosti stranih obavještajnih službi, neprijateljske emigracije i unutrašnjeg neprijatelja usmjerenih na potkopavanje ili rušenje Ustavom SFRJ utvrđenog poretka i ugrožavanja sigurnosti zemlje
- neposredno organizira i obavlja poslove otkrivanja, praćenja i sprječavanja obavještajne, obavještajno-informativne i druge subverzivne djelatnosti stranih diplomatskih i konzularnih predstavništava i predstavnika akreditiranih u SFRJ
- obavlja određene poslove osiguranja predsjednika Republike, šefova stranih država i drugih određenih stranih osoba i delegacija za vrijeme njihovog boravka u SFRJ i jugoslavenskih delegacija u inozemstvu

[126] Zakon o izmjenama i dopunama ZUP-a, NN 19/90, od 23. travnja 991.
[127] Zakon o izmjenama i dopunama ZUP-a, NN 13/90, od 26. prosinca 1989. godine te NN 18/90, 47/90
[128] Tada još pod socijalističkim nazivom Izvršno vijeće.

- obavlja poslove osiguranja određenih osoba i objekata saveznih organa i organizacija, kao i kontraobavještajnu zaštitu određenih radnih mjesta u ovim organima i organizacijama
- obavlja određene poslove sigurnosne zaštite saveznih organa i organizacija i pruža im stručnu pomoć u organiziranju i funkcioniranju sistema društvene samozaštite, osim Saveznog sekretarijata za narodnu obranu
- obavlja pripreme za rad u uvjetima neposredne ratne opasnosti, ratnog stanja i drugih izvanrednih situacija; pruža stručnu pomoć saveznim organima i organizacijama u planiranju i organiziranju mjera sigurnosti za te uvjete
- sudjeluje u inspekciji koju nadležni vojni organi obavljaju u organima unutrašnjih poslova u republikama i autonomnim pokrajinama u oblasti obrambenih priprema
- usklađuje rad službe državne sigurnosti republičkih i pokrajinskih sekretarijata za unutrašnje poslove u prikupljanju podataka i obavještenja važnih za otkrivanje namjera i priprema za agresiju na SFRJ (osiguranje od iznenađenja) i neposredno sudjeluje u prikupljanju takvih podataka
- u suradnji s drugim saveznim organima, odnosno uz suglasnost nadležnog vojnog organa kada se radi o podatcima koji se odnose na oružane snage, priprema i plasira informacije i dezinformacije određenim nositeljima neprijateljske djelatnosti
- daje suglasnost za plasiranje i dopunjuje podatcima kojima raspolažu organi federacije prijedloge informacija i dezinformacija službi državne sigurnosti republičkih i pokrajinskih sekretarijata za unutrašnje poslove; usklađuje rad s tim u vezi i vodi odgovarajuću dokumentaciju
- usklađuje rad službe državne sigurnosti republičkih i pokrajinskih sekretarijata za unutrašnje poslove u vezi sigurnosne zaštite građana SFRJ na privremenom boravku i radu u inozemstvu i surađuje u ovim poslovima s odgovarajućim saveznim organima i organizacijama
- usklađuje rad službe državne sigurnosti republičkih i pokrajinskih sekretarijata za unutrašnje poslove u prikupljanju podataka o mjerama državnih, policijskih i drugih organa i organizacija stranih zemalja usmjerenim na denacionalizaciju i asimilaciju dijelova jugoslavenskih naroda koji žive izvan granica SFRJ
- ostvaruje neposrednu suradnju sa saveznim organima koji obavljaju poslove državne sigurnosti i suradnju s pravosudnim i drugim saveznim organima u pitanjima iz djelokruga državne sigurnosti
- u skladu sa sigurnosnim interesima zemlje, a na osnovi stavova nadležnih organa federacije, organizira i ostvaruje suradnju s organima sigurnosti stranih zemalja

- neposredno organizira obavljanje određenih poslova državne sigurnosti na teritoriju Jugoslavije u slučajevima kada to zahtijevaju posebni razlozi sigurnosti zemlje pod uvjetima i na način propisan u članu 8. Zakona o osnovama sistema državne sigurnosti
- sudjeluje u pripremi propisa iz djelokruga federacije u području državne sigurnosti
- vodi propisane evidencije i statistiku, obavlja obradu dokumentacije i analizira neprijateljsku djelatnost
- izrađuje sigurnosne procjene i obavještava predstavnička tijela, njihove izvršne organe i rukovodstva društveno-političkih organizacija i određene dužnosnike u federaciji, republikama i autonomnim pokrajinama o problemima važnima za sigurnost cijele zemlje i radu službe državne sigurnosti
- obavlja i druge poslove od zajedničkog interesa iz područja državne sigurnosti na osnovi dogovora s republičkim i pokrajinskim sekretarijatima za unutrašnje poslove i saveznim organima koji obavljaju poslove državne sigurnosti (razvoj i adaptacija specijalnih tehničkih sredstava, stručno školovanje kadrova i drugo).“[129]

Sukladno Pravilima o radu Službe državne bezbednosti (Pravila), Služba državne bezbednosti u SSUP-u poduzimala je radnje:

- usmjeravanja i programiranja rada Službe (utvrđivanjem jedinstvene programske orijentacije, zajedničke sigurnosne procjene i godišnjeg programa svog rada)
- usklađivanja i organiziranja konkretnih mjera, radnji i drugih aktivnosti Službe u izvršavanju zajedničkih zadataka
- davanja prethodne suglasnosti za primjenu određenih sredstava i metoda službe u zemlji i inostranstvu.“[130]

Znači, ovdje je jasno bilo propisano da je savezni SDB nadzirao i usmjeravao rad republičkih i pokrajinskih službi, a sve u cilju usklađivanja njihova rada sa službenom državnom i partijskom politikom.

„SSUP je imao pet ustrojstvenih cjelina na saveznoj razini i to: Službu državne sigurnosti, Sektor pravnih, općih poslova i sistemskih pitanja, Sektor javne sigurnosti, Sektor analitike i izvješćivanja i Nacionalni biro Interpola. U sklopu SSUP-a, Služba državne bezbednosti bila je ustrojena u 10 uprava i 2 samostalna odjela, i to:

I. Uprava za strane obavještajne službe
II. Uprava za neprijateljsku emigraciju

[129] Odluka o poslovima državne bezbednosti koje vrše pojedini savezni organi…, toč. 3. (a-p).
[130] Pravila o radu Službe državne bezbednosti, SP 021-68-6/3, SSUP, od 6. siječnja 1989. godine.

III. Uprava za unutarnjeg neprijatelja
IV. Uprava za prevodilačke poslove
V. Uprava za istraživanja, analize i izvješćivanje
VI. Uprava - nije bila ustrojena
VII. Uprava za protuobavještajnu zaštitu saveznih tijela i organizacija, osiguranje članova predsjedništva bivše SFRJ, stranih državnika te drugih osoba i objekata
VIII. Uprava za informatiku
IX. Uprava za operativnu tehniku
X. Uprava za nadzor stranih diplomatsko-konzularnih predstavništava (DKP)
XI. Uprava za tajno praćenje i osmatranje
XII. Samostalno odjeljenje za suradnju sa stranim službama sigurnosti
XIII. Samostalno odjeljenje za opće poslove."[131]

Ustrojstveni oblik republičkog (hrvatskog) SDS-a uglavnom je slijedio shemu saveznog ustroja, a ustrojstvo Službe državne sigurnosti u SRH određivao je Pravilnik o unutarnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta (Pravilnik) donesen 1977. godine. Pravilnik je mijenjan i dopunjavan 1990. godine, a u kojem je definirano da je SDS republička služba koja se sastoji od sjedišta i teritorijalnih ustrojstvenih jedinica – centara.[132]

Taj ustroj SDS-a koji je od strane nove demokratske vlasti preuzet u promatranom razdoblju nije se značajno promijenio u odnosu na razdoblje prije demokratskih izbora.[133] Naravno, postepeno su ukinuti odjeli koji su se bavili unutrašnjim neprijateljem i političkom emigracijom, a koji su ipak egzistirali još do polovice 1990. godine. To se može jasno zaključiti iz Jurčevićevog istraživanja iz kojega je vidljivo da su čak i neke operativne obrade „unutarnjeg neprijatelja" egzistirale do srpnja 1991. godine, a koje su tek tada ukinute.[134] Bitnija razlika u izmjeni i dopuni Pravilnika bila je da zamjenik sekretara (ministra) više nije bio neposredni rukovoditelj SDS-a nego podsekretar, odnosno pomoćnik ministra zadužen za Službu državne sigurnosti unutar RSUP-a.[135]

„Središte republičke službe imalo je sedam ustrojstvenih jedinica (na sličan način su bili ustrojeni i regionalni centri), i to:

I. Odjel za obradu unutarnjeg neprijatelja

[131] Perković, J.; Gabriš, J.: Rekonstrukcija Službe državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutarnje poslove SR Hrvatske u vremenu od 1. siječnja 1980. do 30 svibnja 1990., UNS, Zagreb. 1999., str. 5. i 6.
[132] Isto, str. 8.
[133] Isto.
[134] Jurčević, Josip: n. dj., str. 389. i 390.
[135] Perković, Josip; Gabriš, Jan: n. dj., str. 7.

II. Odjel za obradu neprijateljske emigracije
III. Odjel za obradu stranih obavještajnih službi
IV. Odjel za poslove operativne tehnike
V. Odjel za poslove evidencija, statistike i dokumentacije
VI. Odjel za poslove osiguranja osoba i objekata
VII. Odjel za analitiku (ukinut je prije 1980. godine)
VIII. Samostalni odsjek za obrambene pripreme.“[136]

SDS u Hrvatskoj u vrijeme demokratskih promjena imao je sjedište u Zagrebu te deset regionalnih centara, i to u Bjelovaru, Gospiću, Karlovcu, Osijeku, Puli, Rijeci, Sisku, Splitu, Varaždinu i Zagrebu. Pored deset centara, SDS RH imala je i pet ispostava, i to u Slavonskom Brodu, Vinkovcima, Zadru, Šibeniku i Dubrovniku.[137]

„Centri su temeljem akta o unutarnjoj organizaciji i sistematizaciji bili razvrstani u četiri grupe:
I - Centar SDS Zagreb
II - Centri SDS Osijek, Split i Rijeka
III - Centri SDS Pula, Karlovac, Bjelovar, Varaždin
IV - Centri SDS Sisak i Gospić.“ [138]

„Zajednička karakteristika u radu centara bio je pretežit linijski princip rada, u trećoj i četvrtoj grupi kombinacija linijskog i teritorijalnog, a u ispostavama pretežito teritorijalni princip rada.“[139]

SDS nije bio samostalna služba nego u sklopu ustroja Ministarstva (sekretarijata) unutrašnjih poslova. U sklopu jugoslavenskog sustava SDS je bio dio šireg SOS-a s krovnom koordinacijom središnjeg koordinacijskog tijela, dok na republičkoj razini, pa tako niti u Hrvatskoj, nije postojalo takvo tijelo u ovom razdoblju. Zanimljivo je da je jugoslavenski SDS djelovao i u inozemstvu prema čl. 32. Pravila,[140] ali nema podatka da bi imao svoje stalne ustrojstvene oblike u inozemstvu (oslanjao se na organizaciju SID-a i DKP-a), što SDS čini i obavještajnom službom.

Prema posebnom Uputstvu o radu SDS-a u inozemstvu (Uputstvo),[141] poslove u inozemstvu neposredno su organizirali i realizirali SDS-ovi u republičkim i pokrajinskim SUP-ovima, ali i

[136] Isto.
[137] Isto.
[138] Isto, str. 8. i 9.
[139] Isto.
[140] Pravila o radu Službe državne bezbednosti …, čl. 32.
[141] Uputstvo o radu Službe državne bezbednosti u inostranstvu, SSUP, SP 8546, Beograd, od 28. prosinca 1978., čl. 7. i 8.

SDS SSUP-a, s time da je Služba u SSUP-u usmjeravala, usklađivala, koordinirala i davala odgovarajuće suglasnosti za izvođenje poslova u inozemstvu te pratila i analizirala pojave i probleme u vezi s radom u inozemstvu.

Tablica 1. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja Službe državne sigurnosti do 1990. godine i u razdoblju od 1990. do 1991. godine

Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja	**do 1990.**	**1990. – 1991.**
1. Samostalna služba – agencija	ne	ne
2. U sastavu ministarstva	da	da
3. U sastavu druge organizacije	ne	ne
4. Dio šireg koncepta sigurnosno-obavještajnog sustava	da	ne
5. Demokratski izbor čelnika službe – agencije	ne	da
6. Transparentnost kriterija za izbor čelnika službe – agencije	ne	ne
7. Čelnik službe – agencije u sastavu je državnog strateškog tijela nacionalne sigurnosti	ne	ne
8. Čelnik službe – agencije u sastavu je središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela nacionalne sigurnosti	ne	-
9. Vjerojatnost političkog utjecaja na vođenje operativnih zadaća (visoka – srednja – niska)	da	da
10. Ima nadležnost nad protuobavještajnim poslovima	da	da
11. Ima nadležnost nad obavještajnim poslovima	da	da
12. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici na području države	da	da
13. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici u inozemstvu	ne	ne
14. Uspostavljen hijerarhijski ustroj i rukovođenje	da	da
15. Uspostavljen linijski ustroj i rukovođenje	da	da
16. Dvostruko unutarnje rukovođenje (hijerarhijsko, linijsko ili od strane druge organizacijske jedinice)	da	da
17. Dvostruka unutarnja odgovornost (prema hijerarhijskom, linijskom ili prema rukovoditelju druge organizacijske jedince)	ne	ne
18. Samostalno rukovođenje teritorijalnim ustrojstvenim jedinicama (neovisnost od središnjice službe)	ne	ne
19. Usmjerivačka funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da	da
20. Nadzorna funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da	da

SDS je prema potrebi prilagođavao svoju organizaciju zahtjevima i situacijama operativnog rada u inozemstvu te po potrebi formirao posebne operativne centre ili punktove koji su se isključivo bavili radom prema inozemstvu.[142]

Centri i punktovi formirali su se na konspirativan način korištenjem određenih radnih mjesta u jugoslavenskim DKP-ovima, informativnim, gospodarskim i novinskim predstavništvima, zapošljavanjima u stranim institucijama, ustanovama, organizacijama i sredinama te ilegalnim boravkom službenika SDS-a u inostranstvu,[143] a o čemu je odobrenje davao savezni sekretar unutarnjih poslova uz prethodno mišljenje Saveznog savjeta za zaštitu ustavnog poretka.

Rad Službe se u inozemstvu provodio prikriveno i kamuflirano te legendirano nekom od mogućnosti i oblika legalne djelatnosti i nazočnosti na teritoriju strane države.[144] Bilo je propisano da Služba u inozemstvu primjenjuje sva raspoloživa sredstva i metode rada na način predviđen Pravilima o radu SDB-a, ali uz povećanu odgovornost i opreznost s obzirom na to da se poslovi obavljaju u posebno složenim okolnostima i uz povećane rizike. Dakle, SDS je jednake metode i ovlaštenja koristio u SFRJ i u stranim državama.

Posebni oslonac Služba je imala na suradnike (informatore, rezidente, veznike i operativne veze) i njihovu ugradnju u strukture stranih država, organizacija i grupa od njezinog interesa. Posebna pozornost pridavala se konspirativnosti suradnje radnika SDB-a i suradnika, odnosno operativne veze – od legendiranja izbora mjesta i vremena susreta (druge države), načina komunikacije (šifriranje, pseudonimi, tajnopis, sistem radio veza, javke), provjere suradnika do kontrapratnje i dr.

Dakle, SDS u inozemstvu nije bio pozicioniran kao stalna nego povremena organizacija koja je, sukladno potrebama svojih sigurnosnih poslova u Jugoslaviji, odrađivala određene zadaće u inozemstvu. Prema Uputstvu, u slučaju potrebe oslanjala se na SID, ali su se izbjegavali DKP-ovi kao uredi Službe. U prilog ovoj rekonstrukciji ide i Pravilnik[145] o formiranju „Grupe A“ za praćenje u inozemstvu od 13 djelatnika Službe koji nisu stalno bili stacionirani u inozemstvu nego u Ljubljani, pod nadležnošću slovenskog SDS-a, te su se po potrebi, odnosno radi izvršenja pojedinog zadatka, upućivali u inozemstvo, i to prvenstveno u Italiju, Austriju i SR Njemačku. Njihov zadatak bio je: praćenje utvrđenih obavještajaca i agenata stranih službi, neprijateljskih emigranata i njihovih veza, utvrđivanje i osmatranje kontraobavještajno interesantnih objekata, utvrđivanje i provjeravanje centara i punktova stranih službi i

[142] Isto, toč. 9.
[143] Isto, toč. 11., 21. i 54.
[144] Isto, toč. 57.
[145] Pravilnik o radu posebne radne jedinice Službe državne bezbednosti za poslove praćenje u inostranstvu (nacrt), SSUP, Beograd, 1968.

identifikacija njihovih obavještajaca, osiguranje kontakta radnika SDS-a, provjeravanje suradnika SDS-a te sudjelovanje u izvršavanju posebnih akcija.[146]

U ovom razdoblju tu mogućnost oslanjanja na vanjsku obavještajnu službu SID-a SDS Hrvatske više nije imao jer je krnja Jugoslavija zadržala potpunu ingerenciju nad Saveznim sekretarijatom inostranih poslova, a koji je imao potpunu nadležnost nad diplomatsko-konzularnim predstavništvima.

Ustrojstveni oblik SDS-a većinski je bio hijerarhijski posložen. Redovna linija rukovođenja išla je od saveznog sekretara preko njegova zamjenika do podsekretara (pomoćnika sekretara) koji su na saveznom, ali i na republičkoj i pokrajinskoj razini, rukovodili Službom državne sigurnosti. No, postojalo je i tzv. linijsko zapovijedanje koje se odvijalo od pojedinih uprava u sjedištu saveznog SDS-a na istoimene odjele u republičkim i pokrajinskim SDS-ovima.

Ista se linija zapovijedanja odvijala i od strane republičkih/pokrajinskih SDS-ova prema lokalno teritorijalno razmještenim centrima Službe. Pomoćnik sekretara koji je bio na čelu republičkog SDS-a izravno je zapovijedao odjelima u središtu i teritorijalnim centrima, ali paralelno su i pojedini linijski odjeli iz centrale rukovodili s odsjecima po liniji rada u lokalnim centrima SDS-a.

Za vrijeme jugoslavenskog sustava, republički/pokrajinski SDS imao je određenu samostalnost djelovanja na području republika/pokrajina sukladno članku 13. Pravila koji je propisivao da neka služba na području druge republike/pokrajine može primijeniti određeno sredstvo ili metodu samo uz suglasnost mjesno nadležne službe i iznimno bez toga, ali i o tome mora odmah izvijestiti mjesno nadležnu službu. Centri Službe teritorijalno raspoređeni unutar republika/pokrajina u potpunosti su bili podređeni nalozima iz središnjice republičke/pokrajinske Službe.

Izbor se čelnika SDS-a u Jugoslaviji ne može smatrati demokratskim. Provedenim demokratskim izborima u Hrvatskoj čelnika SDS-a biraju demokratski izabrani vođe, što se smatra demokratskim izborom. Čelnici Službi (jugoslavenske i hrvatske) nisu bili u sastavu državnog strateškog tijela nacionalne (državne) sigurnosti niti središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela nacionalne sigurnosti. Postojala je visoka vjerojatnost političkog utjecaja.

3.3.1.2. Ovlasti

Ovlasti SDS-a bile su većinski regulirane ZUP-om, ali tome se svakako moraju pridodati opće ovlasti koje su pripadnici SDS-a imali kao ovlaštene službene osobe, odnosno milicijske

[146] Isto.

(policijske) ovlasti, te ovlasti koje su pripadnicima SDS-a proizlazile iz političkih naloga KPJ/SKJ, a koje je Služba operativno realizirala.

Sigurnosno-obavještajne službe SFRJ (pa tako i Hrvatske, op. a.) koristile su klasične metode prikupljanja podataka (agenturni rad, vojni izaslanici, prisluškivanje, EI, korištenje otvorenih izvora itd.) te odgovarajuće metode obrade i analize dobivenih podataka, a koje su bile u skladu sa stupnjem organizacijskog i tehnološkog razvoja tadašnje državne administracije.[147] Specifične metode koje su se koristile nisu bile javno objavljene sve do 1990. godine (a i tada u SL, ali u povjerljivom glasilu), dok ranija pravila nisu bila objavljivana nego su bila propisivana kao interni i tajni podzakonski akti propisivani od saveznog sekretara unutarnjih poslova.[148]

Službe su se uvelike koristile tajnim suradnicima, odnosno osobama izvan službe za tajno prikupljanje podataka i za izvršavanje pojedinih zadataka naloženih im od strane službe. Suradnici su bili glavni oslonac službe pa su prikupljali podatke i obavijesti te sudjelovali u pripremama i izvođenju svih oblika operativnog rada službe.

Suradnika je bilo više vrsta ovisno o njihovoj zadaći: suradnik-obavještajac, suradnik-rezident, suradnik-dvojnik, suradnik-veznik, suradnik-baza itd.[149] Suradnici su ugrađivani u obavještajno i sigurnosno zanimljive institucije, organizacije i skupine gdje bi obavljali špijunske poslove. Mogli su biti domaći ili strani državljani, a suradnja se ostvarivala na temelju dobrovoljnosti, materijalnog interesa, ucjene ili zastrašivanja.

Dakle, pravilnicima, pravilima i uputstvima pobliže su bili razrađeni poslovi Službe državne bezbednosti (sigurnosti) i međusobni odnosi u Službi, propisana sredstva i metode, uvjeti i načini izvještavanja i informiranja u Službi te posebne dužnosti radnika Službe u vezi s obavljanjem službenih zadataka.[150] Potpuno je jasno da je, pored zakonskih i podzakonskih propisa i pravila, SDS morao slijediti službenu politiku skupština Jugoslavije i republika/pokrajina, ali posebice stavove i politiku SKJ-a.

Služba je u svom radu primjenjivala operativno-tehnička sredstva i metode i to: „tajnu saradnju, tajno prisluškivanje, tajnu kontrolu telefonskog i teleprinterskog saobraćaja, tajnu kontrolu poštanskih pošiljaka, tajnu pretragu, tajno praćenje i osmatranje, tajno televizijsko foto i tonsko snimanje, kao i operativno procjenjivanje i analiziranje i druge propisane metode.“[151]

[147] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 45.
[148] Pravila o radu Službe državne bezbednosti, SL- povjerljivo glasilo 18/90 od 27. srpnja 1990.
[149] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 45. i 46.
[150] Pravila o radu Službe državne bezbednosti, SSUP, SP 021-68-6/3, od 6. siječnja 1989.
[151] Isto, čl. 36.

Bilo je propisano da se svaka pojedinačna primjena određene metode ili sredstava od strane Službe mora zasnivati na odgovarajućem pismenom rješenju (odluci), odobrenju ili nalogu. Odluku o primjeni, odnosno prestanku primjene operativno-tehničkih sredstava donosio je svojim rješenjem savezni, odnosno republički ili pokrajinski sekretar.[152]

Iz Pravila je vidljivo da su savezni ili republički/pokrajinski sekretari SUP-a „odobravali mjere: tajno prisluškivanje, tajnu kontrolu telefona i teleprintera, tajnu kontrolu međunarodnog telefonskog i teleprinterskog saobraćaja, tajnu kontrolu pisama i drugih poštanskih pošiljki, tehnički pregled i tehničku zaštitu objekta.“[153] Izuzetno, odluku o privremenoj primjeni, odnosno prestanku privremene primjene predmetnih mjera mogao je donijeti i rukovoditelj Službe, ako ga je za to ovlastio savezni, odnosno republički ili pokrajinski sekretar.[154]

„Rukovoditelj službe ili rukovoditelj organizacijske jedinice kojega ovlasti, davao je odobrenje za mjere: tajno praćenje i osmatranje, tajnu pretragu, tajno foto, televizijsko i tonsko dokumentiranje, održavanje tajnih veza za posebne namjene, korištenje javnih i ostalih izvora, obavještavanje i upozorenja, identifikacija i traganje putem operativnih glasnika, krivično-procesne i druge mjere i radnje.“[155]

Mjere koje je Služba poduzimala gradirane su u smislu odobrenja, pa su tako one mjere koje su se odnosile na nadzor komunikacija trebale višu razinu odobrenja, odnosno odobrenje od strane sekretara, a ostale mjere od strane rukovoditelja Službe. Tako je i za tajnu pretragu objekata, prostora, vozila i prtljage bilo dovoljno odobrenje šefa pojedine službe.

U operativne metode spadali su informativni razgovori, tajna praćenja, prismotra (opservacija) te korištenje dokumentacije i evidencije same Službe radi prikupljanja informacija, ali i plasiranje informacija i dezinformacija, operativno procjenjivanje (određivanje ciljeva i smjera rada) i operativno analiziranje (procjena dobivenih rezultata).[156]

Služba je u pojedinim predmetima primjenjivala više operativnih metoda i sredstava, a čija se kombinirana uporaba nazivala oblik operativnog rada koji je uključivao:

- *„provjeravanje podataka* za neku osobu u svrhu utvrđivanja pripadnosti ili veze s organizacijom ili skupinom koja se bavi obavještajnom, subverzivnom, terorističkom,

[152] Isto, čl. 36. i 74.
[153] Isto, čl. 74.
[154] Isto.
[155] Isto, čl. 85.-94.
[156] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 46.

protuustavnom, neprijateljskom i dr. djelatnošću, zatim u svrhu vrbovanja, primanja na rad u službu, itd.

- *prethodnu obradu* (PO) ili prethodni operativni rad (POR) kao početni oblik rada na temelju djelomičnih podataka i polaznih sumnji s ciljem utvrđivanja potrebe za pokretanjem složenijih oblika rada (trajanje do jedne godine)
- *operativnu obradu* (OO) kojoj je cilj utvrđivanje djelatnosti osoba, grupa, organizacija i institucija koje se bave djelatnostima koje Služba nadzire i sprječava (trajanje do dvije godine s mogućnošću produljenja)
- *operativnu akciju* (OA) koja je usklađeno i sinkronizirano djelovanje velikog broja izvršitelja u svrhu osiguranja najviših državnih, partijskih i vojnih domaćih i stranih dužnosnika sa svrhom otkrivanja složenih ili težih oblika obavještajne, terorističke i sl. djelatnosti ili radi prikupljanja i provjere važnih podataka i spoznaja od naročite važnosti za sigurnosne, međunarodne ili ekonomske interese zemlje
- *operativnu kombinaciju (OK)* koja se sastojala u prodiranju u strane obavještajne, policijske i druge institucije, odnosno organizacije ili skupine koje se bave obavještajnom, subverzivnom i terorističkom djelatnošću sa svrhom sprečavanja tih djelatnosti, odnosno radi prikupljanja podatka (klasična špijunaža)
- *dvojnu kombinaciju* (DK) koja se sastojala u stvaranju dvojnih agenata, odnosno vlastitih agenata koje je protivnička služba, odnosno organizacija ili skupina, smatrala svojim agentima
- *operativno istraživanje* (OI) koje se sastojalo u izradi svestrane procjene dobivenih rezultata na kraju ili tijekom vođenja operativnog rada
- *zajednički rad više službi* u složenijim oblicima operativnog rada kao što su AO, OK i OI.“[157]

Sva ova nabrojana sredstva i metode koje je Služba primjenjivala korištena su zbog dvaju ključnih razloga. Jedan od razloga bio je utvrđivanje stvarnih rušitelja sustava političkim ili kriminalnim djelovanjem. Drugi razlog bio je prikupljanje kompromitirajućeg materijala ili barem dovoljnog dijela materijala za „unutarnje neprijatelje“ da se može proizvesti montirani proces za istraživanje, a onda i eventualno suđenje, a sve u cilju vrbovanja za suradnju Službi bitne osobe (suradničke mete).

Dakle, jugoslavenske službe primjenjivale su široke ovlasti, manje na temelju zakonskih, a više na temelju podzakonskih akata, uputa i informacija saveznih sekretarijata i njihovih službi,

[157] Isto, str. 47. i 48.

odnosno Komunističke partije koja je bila inkorporirana (zakonima i podzakonskim aktima tako i ozakonjena kao dio sustava) u sve pore sigurnosnih službi.[158]

U sljedećoj tablici prikazana je rekonstrukcija ovlasti Službe državne sigurnosti do 1990. godine koje su u najvećoj mjeri ostale i sve do travnja 1991. godine kada se izmjenjuje Zakon o unutarnjim poslovima,[159] ali i mnogo dulje. Prikazane su ovlasti prema različitim zakonskim i podzakonskim propisima te posebice ZOSDB-u,[160] ZUP-u i Zakonu o krivičnom postupku SFRJ (ZKP),[161] Pravilniku o radu Službe državne bezbednosti, odnosno Službe za zaštitu ustavnog poretka.[162]

Pravilnikom su sve ovlasti dodatno razrađene, kao i drugim pravilima, uputama, informacijama te drugim propisima koji se odnose na ovlasti službenih osoba (dakle i pripadnike SDS-a). Radi se o velikom broju ovlasti, odnosno službenici SDS-a imali su iste ovlasti kao i pripadnici milicije (policije), ali i zasebne ovlasti koje su korištene za iznuđivanja, prijetnje, ucjenjivanja i zastrašivanja.[163] Osim toga, imali su i ovlasti koje nisu bile propisane (takav pravni akt nije pronađen), ali su te ovlasti egzistirale, odnosno one su prema dostupnim dokumentima provođene od strane SDS-a, kao što su bila ubojstva.[164]

Određene su ovlasti uvođenjem demokratskog sustava u Hrvatskoj prestale postojati, a neke su egzistirale u oba prikazana razdoblja, ali su nametnuta dodatna ograničenja u obliku potrebnih odobrenja, uglavnom od strane politike (ministra, vlade) ili suda. Pojedine rubrike u tablici nepopunjene su iz razloga što u analiziranom razdoblju te ovlasti nisu postojale uglavnom zbog nedovoljne razvijenosti tadašnje (komunikacijske) tehnologije.

Iz tablice analize ovlasti SDS-a vidljivo je da niti za jednu ovlast Služba nije trebala odobrenje suda, pa čak niti za javnu pretragu stana koja se pod određenim uvjetima sukladno tadašnjem ZKP-u mogla obaviti bez naloga istražnog suca.[165] U tablici se razlikuje javna i tajna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo). Tablica prikazuje da u smislu propisanosti ovlasti nema nikakve razlike do 1990. godine i tijekom iste pa do proljeća 1991. godine. Kao što je vidljivo, najveći je broj ovlasti Služba mogla poduzimati samostalno, a samo za neke trebala je i odobrenje (nalog) politike (KPJ/SKJ), odnosno sekretara unutrašnjih poslova.

[158] usp, Perković, Josip; Gabriš, Jan: n. dj.
[159] Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o unutarnjim poslovima, NN 19/91.
[160] Zakon o osnovama sistema državne bezbednosti…
[161] Zakon o krivičnom postupku, SL 4/77, od 1. ožujka 1977. te izmjene i dopune SL 36/77, 14/85, 26/86 (pročišćen tekst), 74/87, 57/89 i 3/90, 27/92 i 24/94
[162] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 64.
[163] Pravila o radu Službe državne bezbednosti…, čl. 38; Operativna obrada – Materijal II deo, SSUP - Centar za stručno obrazovanje, SP 86, Beograd, 1974., str. 3.
[164] Vidjeti Presudu Zdravku Mustaću i Josipu Perkoviću, Savezne Republike Njemačke, Visoki zemaljski sud u Munchenu (Oberlandesgericht München) 7. kazneni senat, poslovni broj; 7 St 5/14 (2), od 2. kolovoza 2016. godine.
[165] Zakon o krivičnom postupku SFRJ …, čl. 210.

Tablica 2. Analiza ovlasti djelatnika Službe državne sigurnosti do 1990. godine i u razdoblju od 1990. do 1991. godine

Ovlasti	Primjenjivane ovlasti		Propisano zakonom		Propisano drugim aktom		Okolnosti primjene ovlasti							
							Služba - agencija poduzima samostalno		Potrebno odobrenje politike		Potrebno odobrenje suda		Potrebna suglasnost osobe prema kojoj se postupa	
	do 1990.	1990. -1991.	do 1990.	1990. -1991.	do 1990.	1990. -1991.	do 1990.	1990. -1991.	do 1990.	1990. -1991.	do 1990.	1990. -1991.	do 1990.	1990. -1991.
1. Podnošenje izvješća državnim tijelima i čelnicima	da	da	da	da	da	da	ne	ne	da	da	ne	ne	ne	ne
2. Podnošenje kaznenih prijava protiv osoba	da	da	da	da	ne	ne	da	da	da	ne	ne	ne	ne	ne
3. Izdavanje upozorenja i zapovijedi	da	da	da	da	ne	ne	da	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne
4. Utvrđivanje i provjera identiteta osoba	da	da	da	da	ne	ne	da	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne
5. Prikupljanje obavijesti i podataka te njihova analiza i procjena	da	da	da	da	ne	ne	da	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne
6. Formiranje, vođenje i korištenje registra, evidencija i baza podatka	da	da	ne	ne	da	da	da	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne
7. Uvid u registre, evidencije i baze podataka tijela vlasti i pravnih osoba	da	da	ne	ne	da	da	da	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne
8. Uvid u podatke pohranjene u računalima	ne	ne												
9. Uvid u (pregled) dokumentaciju pravnih osoba	da	da	da	da	da	da	da	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne
10. Sigurnosna prosudba ugroženosti za štićene osobe i objekte	da	da	ne	ne	da	da	da	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne
11. Sigurnosna provjera fizičkih i pravnih osoba koje imaju pristup štićenim osobama, objektima, prostorima i podatcima	da	da	ne	ne	da	da	da	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne

12. Sigurnosna provjera političke lojalnosti političkih dužnosnika	da	da	ne	ne	da	da	ne	ne	da	da	ne	ne	ne	ne
13. Sigurnosna provjera političkih dužnosnika (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	da	da	ne	ne	da	da	da	da	da	da	ne	ne	ne	ne
14. Sigurnosna provjera osoba u SOS-u i drugim sigurnosnim sustavima (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	da	da	ne	ne	da	da	da	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne
15. Informacijska zaštita podataka državnih tijela	ne	ne												
16. Otvaranje i pregled (nadzor) tuđih pisama pošte, paketa	da	da	da	da	da	da	ne	ne	da	da	ne	ne	ne	ne
17. Predlaganje i provođenje političkog nadzora nad osobama	da	da	ne	ne	da	da	da	da	da	da	ne	ne	ne	ne
18. Formiranje i vođenje dosjea politički nepodobnih osoba	da	da	ne	ne	da	da	da	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne
19. Obavljanje informativnih (obavijesnih) razgovora	da	da	ne	ne	da	da	da	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne
20. Rad sa suradnikom i operativnom vezom (informatorom)	da	da	ne	ne	da	da	da	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne
21. Plasiranje informacija i dezinformacija	da	da	ne	ne	da	da	da	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne
22. Praćenje, motrenje, fotografiranje i snimanje osoba	da	da	ne	ne	da	da	da	da	da	da	ne	ne	ne	ne
23. Prisluškivanje i snimanje tuđih razgovora	da	da	da	da	da	da	ne	ne	da	da	ne	ne	ne	ne
24. Nadzor podataka o telekomunikacijskom prometu	ne	ne												
25. Nadzor lokacije putem telekomunikacijskih uređaja	ne	ne												
26. Elektroničko izviđanje	ne	ne												
27. Protuprislušna zaštita i pregleda objekata	da	da	ne	ne	da	da	da	da	da	da	ne	ne	ne	ne
28. Nadzirani promet predmeta i vrijednosti	ne	ne												
29. Prikriveni otkup dokumenta i predmeta	ne	ne												
30. Mjere prikrivanja identiteta	da	da	ne	ne	da	da	da	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne

31. Mjere prikrivanja vlasništva	da	da	ne	ne	da	da	ne	ne	da	da	ne	ne	ne	ne
32. Traganje za osobama i predmetima	da	da	ne	ne	da	da	da	da	da	ne	ne	ne	ne	ne
33. Privremeno oduzimanje predmeta	da	da	da	da	da	da	da	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne
34. Opservacija prostora i objekata	da	da	ne	ne	da	da	da	da	da	ne	ne	ne	ne	ne
35. Snimanje i fotografiranje zatvorenih prostora i objekta (prikriveni ulazak)	da	da	ne	ne	da	da	da	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne
36. Snimanje i fotografiranje otvorenih (javnih) prostora i objekta	da	da	ne	ne	da	da	da	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne
37. Poligrafsko ispitivanja	da	da	ne	ne	da	da	da	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne
38. Tajna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	da	da	ne	ne	da	da	da	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne
39. Javna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	da	da	da	da	ne	ne	da	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne
40. Pregled osoba, predmeta i prijevoznih sredstava	da	da	ne	ne	da	da	da	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne
41. Uporaba tuđih prijevoznih i komunikacijskih sredstava	da	da	da	da	ne	ne	da	da	ne	ne	ne	ne	ne	
42. Pozivanje osoba	da	da	da	da	ne	ne	da	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne
43. Dovođenje i privođenje osoba	da	da	da	da	ne	ne	da	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne
44. Zadržavanje osoba i/ili pritvor	da	da	da	da	ne	ne	da	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne
45. Uhićenje	da	da	da	da	ne	ne	da	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne
46. Primjena fizičke sile radi izvršavanja ovlasti	da	da	da	da	ne	ne	da	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne
47. Upotreba vatrenog oružja radi zaštite života, uhićenja, sprječavanje KD-a i bijega	da	da	da	da	ne	ne	da	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne
48. Primjena fizičke sile radi iznuđivanja (priznanja, suradnje..)	da	ne	ne		da		da		ne		ne		ne	
49. Prijetnje, ucjenjivanje i zastrašivanje	da	ne	ne		da		da		ne		ne		ne	

50. Ubojstvo	da	ne	ne		ne		ne		da		ne		ne	

U velikom broju demokratskih država, posebice europskih, današnji pripadnici protuobavještajnih službi nemaju policijskih ovlasti koje se odnose na uhićenja, privođenja, kaznene istrage, tajne pretrage i slično, a vezano za iznuđivanje informacija (iskaza), ucjene, zastrašivanja ili ubojstva; to je za demokratske sustave nezamisliva ovlast unutar njihovih država.[166] No, neke službe poput američkog FBI-a imaju potpune policijske i istražne ovlasti te su istovremeno protuobavještajna i istražna sigurnosna služba.[167]

Provođenjem demokratskih izbora i micanjem Komunističke partije s položaja vlasti potpuno je jasno da su politička ubojstva, iznuđivanja i ucjenjivanja prestala biti formalno moguća i, kako je prikazano u tablici, prestala su egzistirati kao ovlast. Nadalje, SDS je odmah nakon demokratskih promjena u svim ustrojstvenim jedinicama formalno raspustio I. i II. Odjel koji su se bavili unutrašnjim neprijateljem i političkom emigracijom, a III. Odjel, koji se bavio protuobavještajnim radom, usmjerio suprotstavljanju JNA i ostalom djelovanju SOS-a Jugoslavije koji je bio sastavnim dijelom (pa i organizatorom i koordinatorom) agresije na RH.[168]

3.3.1.3. Nadzor

Zakonom o osnovama sistema državne bezbednosti[169] bilo je propisano da za nadzor nad radom saveznih tijela uprave, koji vrše poslove državne sigurnosti, Skupština SFRJ obvezuje Komisiju za kontrolu državne bezbednosti što je zapravo bio savezni parlamentarni nadzor, ali ne demokratski s obzirom na tadašnji jednopartijski sustav. Komisija je razmatrala uočene probleme i o tome je podnosila izvještaj i prijedloge Skupštini SFRJ. Komisija je o svom radu bila dužna najmanje jednom godišnje izvijestiti Skupštinu.[170]

Ipak, stvarni nadzor imao je Savjet za zaštitu ustavnog poretka pri Predsjedništvu SFRJ, odnosno njegova Komisija za pitanja državne bezbednosti, što je trebao biti specijalistički nadzor, ali ga je teško tako tretirati s obzirom na to da je bio popunjen političarima. Na čelu svega zapravo je bio Tito i njegovi najbliži partijski suradnici.

Specijalistički nadzor unutar SDS-a odvijao se linijski, ali samo prema republičkim i pokrajinskim SDS-ovima od strane saveznog SDB-a, a čiji se nadzor odvijao u obliku inspekcije pri čemu se inspekciji moralo omogućiti uvid u sve predmete i pružiti potrebne podatke i obavijesti.[171] Nije utvrđeno tijelo unutarnjeg nadzora u Službi.

[166] Badžim, Joško: n. dj., str. 1025.
[167] Bilandžić, Mirko: Politički i obavještajno-sigurnosni sustava Ujedinjenog Kraljevstva, n.dj. str. 61. i 62.
[168] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 57.
[169] Zakonu o osnovama sistema državne bezbednosti…, čl. 17.
[170] Isto.
[171] Isto, čl. 21.

Vezano uz kontrolu rada SDS-a u Hrvatskoj, pri Saboru SRH, točnije pri Društveno-političkom vijeću, postojala je Komisija za kontrolu zakonitosti rada SDS-a,[172] no stvarnu izvaninstitucionalnu kontrolu provodila je Kontrolna analitička skupina pri kabinetu CK SK Hrvatske.[173]

Tablica 3. Analiza vrste nadzora nad radom Službe državne sigurnosti do 1990. godine i u periodu od 1990. do 1991. godine

Vrsta nadzora	**do 1990.**	**1990. – 1991.**
1. Demokratski nadzor	ne	da
2. Stranački nadzor	da	ne
3. Parlamentarni nadzor	da	da
4. Državni usmjeravajući nadzor	da	da
5. Građanski nadzor	ne	ne
6. Sudski nadzor	ne	ne
7. Pučkopravobraniteljski nadzor	ne	ne
8. Rukovodni nadzor	da	da
9. Specijalistički nadzor	ne	ne
10. Unutarnji nadzor	ne	ne

Kontrolu zakonitosti rada SDS-a u Hrvatskoj obavljala je Komisija za nadzor zakonitosti rada Službe čije je članove imenovao Sabor Socijalističke Republike Hrvatske. Poslovnikom Sabora SRH utvrđivao se sastav Komisije i njezin način rada. Komisija je imala obvezu najmanje jednom godišnje izvještavati Sabor SRH o radu Službe. Činjenice i podatci izneseni na sjednicama Komisije smatrali su se državnom tajnom.[174] To se nije promijenilo promjenom političkog sustava u Hrvatskoj, osim, naravno, prestanka formalne kontrole od strane KPJ/SKJ koja više nije bila na vlasti.

Iz tablice je vidljivo da je SDS do 1990. godine imao rukovodni, državno usmjeravajući te parlamentarni nadzor, ali koji nije bio demokratski. Iako je saborski (parlamentarni) nadzor postojao nad radom SDS-a i prije 1990. godine, on se ne može smatrati i demokratskim (zbog čega se ta dva nadzora i prikazuju odvojeno), s obzirom na to da tada zastupnici u Sabor nisu birani slobodnim demokratskim putem. U tom se kontekstu taj nadzor ne može smatrati nadzorom u smislu poštivanja

[172] Zakon o unutrašnjim poslovima…., čl. 16.
[173] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 57.
[174] Zakon o unutrašnjim poslovima…, čl. 16.

zakonitosti kad su i sami politički nalozi bili zapravo nezakoniti. No, samim činom višestranačkog demokratskog izbora zastupnika u Sabor RH 1990. godine, uspostavljen je demokratski parlamentarni nadzor nad radom Službe.

Rukovodni nadzor uvijek postoji, no on se uglavnom ne svodi na poštivanje zakonitosti nego je to pretežito kontrola radi ispunjavanja zadane kvalitete i kvantitete izvršavanja dodijeljenih zadaća. O poštivanju zakonitosti s bilo koje razine i nije se vodilo posebno računa, posebice stoga što su se primjenjivale ovlasti koje nisu bile zakonski dozvoljene, ali kao takve bile su nalagane od najvišeg političkog vodstva tadašnje države. Očito se tadašnja država nije usudila, zbog zapadnog demokratskog svijeta, zakonski javno propisati drastične mjere koje su se u praksi provodile od strane pripadnika službi. Na prvom mjestu bila je učinkovitost, pa tako i iz pozicije stranačkog nadzora koji se odvijao od strane KPJ/SKJ.

Može se zaključiti da već provedenim demokratskim promjenama nisu postojale identične vrste nadzora nad radom SDS-a koje su postojale prije 1990. godine te one koje su postojale nakon demokratskih izbora tijekom 1990. i početkom 1991. godine te je tada formalno započeo proces demokratizacije Službe.

Razlika se jasno vidi i ukidanjem stranačkog nadzora što također ide u korak s tadašnjom početnom razinom demokratizacije hrvatskog društva, odnosno netom izlaska iz jednopartijskog komunističkog sustava. Kako na saveznom, tako i na republičkom nivou, građanski, sudski i pučkopravobraniteljski nadzor tada nije bio uspostavljen.

3.3.2. Služba za istraživanje i dokumentaciju – SID

Zasebna civilna sigurnosna služba u jugoslavenskom Ministarstvu vanjskih poslova osnovana je 1946. godine, a nazvana je Upravom za istraživanje i dokumentaciju (UID) i djelovala u inozemstvu unutar jugoslavenskih diplomatskih predstavništava. UID je kasnije preimenovan u Službu za istraživanje i dokumentaciju (SID).[175]

Prema dostupnoj dokumentaciji,[176] prijelaz iz Državne bezbednosti dogodio se 1952. godine. SID je nastao izdvajanjem drugog odjeljenja iz Uprave državne bezbednosti u Državni (Savezni) sekretarijat za inostrane poslove (DSIP, SSIP), kada je prešlo 35 iskusnih obavještajaca u organizacijsku jedinicu koja se prvotno zvala Koordinacijsko odjeljenje (KO) da bi se 1963. godine zvanično nazvala Služba za istraživanje i dokumentaciju. Usko je surađivala sa Službom državne sigurnosti i za njih pribavljala

[175] Jurčević, Josip: n. dj., str. 28.
[176] Zabilješka o rekonstrukciji funkcioniranja obavještajnog rada u inostranstvu, Arhiv udruge Bleiburg, 22/1-1963 godine, str. 2.

tražene podatke iz inozemstva.[177] Služba za istraživanje i dokumentaciju organizirana nakon 2. svjetskog rata bila je uglavnom sastavljena od prve generacije Vojnopolitičke škole JNA.[178]

3.3.2.1. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja

Iako se radilo o civilnoj službi, jednako kao i vojna obavještajna služba, SID se služio diplomatsko-konzularnim predstavništvima preko kojih je prikupljao političke i ekonomske podatke o stranim zemljama, odnosima u političko-vojnim blokovima, jugoslavenskoj emigraciji itd. Agenti bi bili ugrađeni u DKP na prikrivene (legendirane) funkcije.[179] U sklopu obavještajnog djelovanja u SSIP-u postojala je i Grupa za analizu i planiranje (ranga uprave) koja je prikupljala i analizirala podatke uglavnom iz otvorenih izvora (knjige, časopisi, novine..), dok je SID bio orijentiran na agenturni rad i na elektroničko izviđanje (EI).[180]

Služba za istraživanje i dokumentaciju bila je organizirana po područjima koje je pokrivala (susjedne zemlje, zapadna i istočna Europa, sjeverna i južna Amerika, Afrika, Bliski i Daleki istok). Korisnici podataka bili su Savezni sekretarijat inostranih poslova, Predsjedništvo SFRJ i njihov Savjet za vanjsku politiku te predsjedništvo i centrale komiteta Saveza komunista Jugoslavije, republika i pokrajina. Izrađivane su i publicirane povjerljive analize o politici stranih država prema Jugoslaviji, međunarodnim odnosima itd. Suradnja civilne i vojne obavještajne službe u okviru diplomatskih predstavništva bila je uglavnom loša i puna trvenja zbog preplitanja nadležnosti.[181]

SID je bio organiziran kao potpuno samostalna organizacija i potpuno odvojen od ostalih organizacija DSIP-a iako organizacijski ugrađen unutar DSIP-a, a isti je ustroj bio i u DKP-ovima u kojima su se osnivali centri Službe, a predstavništva su samo služila kao pokriće u radu Službe.[182] Obavještajci koji su se nalazili u DKP-u nisu bili diplomati niti zaduženi s redovnim poslovima predstavništva, niti su odgovarali rukovoditelju predstavništva, nego su samo bili „pokrivani“ diplomatskim ispravama.[183]

Rezultati rada obavještajne organizacije nisu se koristili u sekretarijatu, nego su posebnim kanalima išli najvišem rukovodstvu Jugoslavije koji su na osnovu tih informacija određivali politiku i provodili je preko DSIP-a.[184] Zbog odvojenosti SID-a (KO) i matičnog SDB-a, povezanost između njih sve više slabi te dolazi do sukoba između voditelja centara i šefova DKP-a, ali i vojne obavještajne službe.[185]

[177] Lazić, Radojica: Služba za istraživanje i dokumentaciju od Brionskog plenuma do 2007. godine, ANB, Beograd, 2020., str. 88.
[178] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 35.
[179] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 36.
[180] Isto.
[181] Isto.
[182] Zabilješka o rekonstrukciji funkcioniranja …, str. 2.
[183] Isto.
[184] Isto.
[185] Isto, str. 2. i 3.

U početku je zamišljeno da obavještajna služba bude samo produžena ruka SDB-u u sekretarijatu i DKP-ovima. Zbog učestalih sukobljavanja, što je dovodilo do nekoordiniranih operativnih akcija, obavještajci su pored svojih obavještajnih poslova počeli dobivati i zaduženja u redovnim odjeljenjima sekretarijata i DKP-a, pa su dobili dvostruku odgovornost prema šefu Centra. To nije funkcioniralo pa su se počeli formirati razni koordinatori i časnici za vezu. Tako je sada šef DKP-a postao korisnik informacija prikupljenih u Centru, izuzev posebnih informacija koje su se i dalje izravno slale sjedištu obavještajne službe. Sukobi su se u takvom režimu funkcioniranja smanjili, ali se nisu u potpunosti otklonili, posebice u smislu zajedničkog rada i koordinacije akcija, posebice u odnosu s vojnom obavještajnom službom.[186]

SID je unutar SSIP-a bio definiran kao jedan od četiriju službi bezbednosti SFRJ te je pored ovih zadataka imao obvezu i formiranja obavještajnih punktova, čak i u jednom broju nesvrstanih država. Cilj je bio pravovremeno obavještavanje najvišeg državnog i partijskog rukovodstva o svim opasnostima po jedinstvo i politiku nesvrstanih zemalja, kao i specifičnim metodama obavještajnog istraživanja za rukovodstvo te države, blagovremeno pribavljanje autentične informacije i dokumentacije o namjerama, planovima i akcijama vanjskog neprijatelja.[187]

Nakon Brijunskog plenuma[188] 1966. godine došlo je do reorganizacije Sektora kontraobavještajne djelatnosti pri SID-u koji je do tada bio zadužen za praćenje i poduzimanje mjera protiv inozemnih obavještajnih službi i protiv aktivnosti neprijateljskog djelovanja djela jugoslavenske emigracije.[189] Sektoru je znatno smanjen broj izvršitelja i dana mu je zadaća da putem DKP-a dobiva saznanja o djelatnosti vanjskog neprijatelja i da o tome izvještava SDB te da mu ustupi cjelokupni arhivski materijal, dosje osoba i obrada kao i do tada postojeću agenturu u Europi čime je SID pretvoren u produženu ruku SDB-a.[190] Zbog geografske udaljenosti SID-u je i dalje ostala nadležnost operativnog rada u prekooceanskim zemljama Sjeverne i Južne Amerike i Australije.[191]

SID je bio odgovoran Kolegijalnom tijelu sigurnosti SFRJ koje je koordiniralo i usmjeravalo rad svih organa sigurnosti, a djelovao je preko DKP-ova.[192] U periodu od 1966. do 1968. godine, a temeljem Teza o organizaciji i radu SID-a, donesena su nova pravila te sprovedena integracija obavještajne djelatnosti i utvrđena jedinstvena kadrovska politika. SID je definiran kao stručna služba pod neposrednom ingerencijom SSIP-a, ukinuti su obavještajni centri u inozemstvu kao i dotadašnja

[186] Isto.
[187] Lazić, Radojica: n. dj., str. 89.
[188] Naziv za IV. Plenum CK SKJ održan 1. srpnja 1966. godine na Brijunima, smijenjen potpredsjednik SFRJ Aleksandar Ranković, smanjen pritisak sigurnosnih služi.
[189] „Koncepcija rada na kontraobavještajnom sektoru Uprave za istraživanje i dokumentaciju DSIP“, SSUP-SDB, SP 5652/2, Beograd, od 13. srpnja 1971., str. 1.
[190] Isto, str. 2.
[191] Isto.
[192] Lazić, Radojica: n. dj., str. 88.

autonomna informacijska obavještajna linija, a šefovi misija preuzeli su cjelokupnu odgovornost za rukovođenje obavještajnim radom.[193] Ukinuto je i tzv. privilegirano članstvo u službi temeljem kojega su neki kadrovi pored diplomatsko-konzularnih poslova radili i na obavještajnim zadacima čime su i kadrovska pitanja u potpunosti prešla u nadležnost kadrovskih tijela SSIP-a. Izmijenjena je i organizacijska struktura i prepolovljen broj obavještajaca u SID-u. Sve je to imalo posljedice na slabljenje obavještajnog rada.[194]

Od 1968. do 1971. godine (nakon vojne intervencije u Čehoslovačkoj) nastojao se ponovno oživjeti obavještajni rad u inozemstvu, no bez očekivanih rezultata. Prekretnicu u poboljšanju uvjeta za SID predstavlja Zakon o osnovama sistema državne bezbednosti i Pravilnik o organizaciji i radu Službe za istraživanje i dokumentaciju (1972.) čijim aktima su određeni djelokrug, status i zadatci, a što je rezultiralo ponovnim oživljavanjem Službe i boljem organiziranju obavještajnog rada.[195]

„Sjedište SID-a je bilo u zgradi SSIP-a u Beogradu, a sastojao se od tri uprave i to:

- I. Uprava za iseljeništvo i emigraciju
- II. Uprava za političko-ekonomske odnose
- III. Uprava za analitiku.“[196]

SID je organizirano djelovao u 34 države na političko-ekonomskim i sigurnosnim zadaćama. Imao je obavještajne punktove i u onim konzularnim predstavništvima sa čijih područja djeluju neprijateljske ili terorističke organizacije i obavještajne službe prema SFRJ ili protiv njezinih interesa i građana u inozemstvu, u kojim punktovima je radilo oko 180 osoba.[197]

SID je očito bio snažno rasprostranjen u svijetu i, kao takav, zasigurno dobro obaviještena služba (uz sve prikazane prijepore), što je davalo i snažnu obaviještenost jugoslavenskog političkog vrha. Samo takva dobra obaviještenost može doprinijeti dobrim informiranim političkim (državničkim) odlukama, naravno u skladu s tadašnjom političkom ideologijom i usmjerenjima.

Obavještajci SID-a u inozemstvu prikupljali su podatke preko suradničke mreže koju su sačinjavali rezidenti, suradnici i informatori. Suradnička mreža bila je u DKP-u poznata jedino šefu punkta, njemu su se podnosili svi izvještaji, a mogli su se slati u zemlju jedino uz njegov potpis. Izvješća su dostavljana u sjedište SID-a isključivo diplomatskom poštom, a u iznimno hitnim slučajevima u formi šifrirane depeše.[198]

[193] Isto, str. 91.
[194] Isto.
[195] Isto, str. 92.
[196] Udruga Hrvatski križni put: www.hrvkrizniput.com/mala-povijest-jugoslavenskih-tajnih-sluzbi/, uvid izvršen 30. travnja 2025.
[197] Lazić, Radojica: n. dj., str. 95.
[198] Udruga Hrvatski križni put…

Tablica 4. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja Službe za istraživanje i dokumentaciju do 1991. godine

Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja	do 1991.
1. Samostalna služba – agencija	ne
2. U sastavu ministarstva	da
3. U sastavu druge organizacije	ne
4. Dio šireg koncepta sigurnosno-obavještajnog sustava	da
5. Demokratski izbor čelnika službe – agencije	ne
6. Transparentnost kriterija za izbor čelnika službe – agencije	ne
7. Čelnik službe – agencije je u sastavu državnog strateškog tijela nacionalne sigurnosti	ne
8. Čelnik službe – agencije je u sastavu središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela nacionalne sigurnosti	ne
9. Vjerojatnost političkog utjecaja na vođenje operativnih zadaća (visoka-srednja-niska)	da
10. Ima nadležnost nad protuobavještajnim poslovima	da
11. Ima nadležnost nad obavještajnim poslovima	da
12. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici na području države	ne
13. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici u inozemstvu	da
14. Uspostavljen hijerarhijski ustroj i rukovođenje	da
15. Uspostavljen linijski ustroj i rukovođenje	da
16. Dvostruko unutarnje rukovođenje (hijerarhijsko, linijsko ili od strane druge organizacijske jedinice)	da
17. Dvostruka unutarnja odgovornost (prema hijerarhijskom, linijskom ili prema rukovoditelju druge organizacijske jedince)	da
18. Samostalno rukovođenje teritorijalnim ustrojstvenim jedinicama (neovisnost od središnjice službe)	ne
19. Usmjerivačka funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da
20. Nadzorna funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da

Iz istraživanja je vidljivo da je SID bio obavještajna služba, ali je, naravno, imao i protuobavještajne zadaće u smislu zaštite šefova misija, službenika i komunikacije obavještajaca i zaposlenika DKP-a. Čelnik SID-a nije se birao u demokratskoj proceduri i nije bio u sastavu državnog strateškog i središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela nacionalne sigurnosti. Postojala je visoka vjerojatnost

političkog utjecaja. SID je pod istim nazivom funkcionirao sve do 2007. godine, dakle i u državama nastalima raspadom SFRJ, u Saveznoj Republici Jugoslaviji (Srbija i Crna Gora), a nakon raspada te zajednicu u Republici Srbiji.[199]

U ovom razdoblju Hrvatska nije imala svoju obavještajnu službu niti je mogla koristiti SID jer je isti, sukladno saveznim jugoslavenskim zakonima, nastavio djelovati u okviru SSIP-a SFRJ putem tada još uvijek jugoslavenskih DKP-ova. Rad SID-a nakon provedenih demokratskih promjena u Hrvatskoj logički nije bio u interesu RH, nego usmjereno na onemogućavanje međunarodnog priznanja Hrvatske.

3.3.2.2. Ovlasti

Prema Pravilniku o radu, SID je bio dio jedinstvenog sustava nacionalne sigurnosti SFRJ, a poslovi, obujam i kapacitet obavještajne djelatnosti u pojedinim državama usklađivani su s vanjskopolitičkim interesima Jugoslavije, a što je određivalo sredstva i metode kao i intenzitet operativnog rada.[200] SID je u obavještajni rad uključivao jugoslavenske državljane u inozemstvu, dopisničke listove, stručnjake, studente.[201]

Savezno izvršno vijeće (SIV), odnosno Vlada SFRJ, donijelo je Odluku o poslovima državne bezbednosti koje vrše pojedini savezni organi kojom je bilo propisano da SSIP (putem SID-a) „obavlja sljedeće poslove:

- organizira prikupljanje podataka i obavještenja u inozemstvu od značaja za međunarodni položaj, ekonomske, sigurnosne i druge interese Jugoslavije, o internim procjenama, stavovima, planovima i akcijama stranih država i njihovih obavještajnih službi drugih institucija i vojno-političkih blokova u odnosu na SFRJ
- prikuplja podatke i druga obavještenja o svim vidovima djelovanja jugoslavenske neprijateljske emigracije u inozemstvu protiv SFRJ i njezinih institucija i građana u inozemstvu, kao i o povezanosti neprijateljske emigracije sa stranim obavještajnim službama i drugim institucijama i organizacijama u pojedinim zemljama i u skladu sa svojim djelokrugom rada, na sprječavanju takve aktivnosti
- sudjeluje u sigurnosnoj zaštiti građana SFRJ na privremenom boravku u inozemstvu i surađuje u ovim poslovima s odgovarajućim saveznim organima i organizacijama
- pribavlja podatke i obavještenja u inozemstvu u cilju otkrivanja planova potencijalnog agresora prema SFRJ, prati njegove pripreme za eventualnu agresiju i vrši pripreme za

[199] Ukinut Zakonom o osnovama uređenja službi bezbednosti Republike Srbije, SG 116/07 od 11. prosinca 2007., Beograd, Republika Srbija.
[200] Lazić, Radojica: n. dj., str. 88.
[201] Isto, str. 89.

nastavljanje svoje obavještajne aktivnosti u pojedinim zemljama za slučaj neposredne ratne opasnosti ili rata

- prikuplja podatke i obavještenja o mjerama državnih, policijskih i drugih organa i organizacija stranih zemalja usmjerenih na denacionalizaciju i asimilaciju dijelova jugoslavenskog naroda koji žive van granica SFRJ
- sudjeluje u osiguranju određenih predstavnika Jugoslavije za vrijeme njihovog boravka u inozemstvu, kao i osiguranje određenih inozemnih predstavnika i delegacija u posjeti Jugoslaviji
- sudjeluje u pripremi određenih propisa iz nadležnosti federacije u području državne sigurnosti
- ostvaruje suradnju sa drugim saveznim organima koji vrše poslove državne sigurnosti
- u okviru svog djelokruga vrši obradu dokumentacije, vodi evidencije pripadnika stranih obavještajnih službi i neprijateljske emigracije i analizira neprijateljske djelatnosti iz inozemstva
- vrši procjenu sigurnosne situacije, informira predstavnička tijela, njihove izvršne organe i rukovodstva društveno-političkih organizacija i određene dužnosnike u federaciji o pitanjima od interesa za sigurnost zemlje iz svog djelokruga.“ [202]

SIV je 1984. godine neznatno promijenio ove ovlasti i donio Odluku o utvrđivanju poslova državne bezbednosti koje neposredno vrše pojedini savezni organi uprave kojom SDS od SSIP-a preuzima obvezu preventivne kontraobavještajne zaštite zadataka i poslova i njihovih izvršitelja, kao i objekata SSIP-a i DKP-a u inozemstvu.[203]

Iz Odluke je vidljivo da je za obavještajne poslove u inozemstvu bio nadležan SID, no prema Uputstvu o radu SDS-a u inozemstvu, jasno je da je za određene poslove u inozemstvu bio zadužen i SDS što je dovodilo do potencijalnih sukoba nadležnosti.[204] Stoga je doneseno posebno Uputstvo o suradnji službi sekretarijata unutrašnjih i inozemnih poslova kojim se detaljnije određuje suradnja između službi.[205] Tim Uputstvom regulira se međusobna suradnja na poslovima samozaštite, političko-obavještajnim i poslovima zaštite osobne sigurnosti predsjednika Republike i određenih državnih i političkih dužnosnika kada putuju u inozemstvo, kao i zaštite stranih državnika i određenih osoba kada posjećuju Jugoslaviju. Suradnja se ostvarivala putem međusobne razmjene dokumenata,

[202] Odluka o poslovima državne bezbednosti koje vrše pojedini savezni organi…, toč. 4. (a -f).
[203] Odluka o utvrđivanju poslova državne bezbednosti koje neposredno vrše pojedini savezni organi uprave…, toč. 7. (7).
[204] Isto, toč. 5.
[205] Uputstvo o suradnji između Državnog sekretarijata inostranih poslova i Saveznog sekretarijata unutrašnjih poslova, DSIP-SSUP, Beograd, od 4. studenoga 1968.; Uputstvo o suradnji i međusobnim obvezama Službe državne bezbednosti i odgovarajućih službi Saveznog sekretarijata za inostrane poslove, DSIP-SSUP, Beograd, od 9. studenoga 1971.

podataka i obavijesti, ustupanjem izvora podataka, koordiniranjem mjera i sredstava te uzajamnim pružanjem stručne i druge pomoći.[206]

Savezni savjet za zaštitu ustavnog poretka nije bio zadovoljan radom SID-a niti informacijama iz zapadnog bloka i NATO-a te razotkrivanjem aktivnosti inforbiroovske emigracije.[207] Opravdanja su bila u reformama s Brijunskog plenuma i neimanju obavještajnog profila kod većine osoba koje su imale diplomatsko-konzularnu naobrazbu pa se tražilo vraćanje na postavke od prije Plenuma.[208]

Analiza ovlasti obavještajaca SID-a rađena je sukladno zakonskim okvirima i podzakonskim aktima koji su regulirali rad SID-a. Kao što je iz naredne tablice vidljivo, operativci SID-a nisu imali niz ovlasti koje su imali operativci SDS-a.

Tablica 5. Analiza ovlasti djelatnika Službe za istraživanje i dokumentaciju do 1991. godine

Ovlasti	**Primjenjivane ovlasti**	**Propisane zakonom**	**Propisano drugim aktom**	**Okolnosti primjene ovlasti**			
				Služba – agencija ovlast poduzima	**Potrebno odobrenje politike**	**Potrebno odobrenje suda**	**Potrebna suglasnost osobe prema kojoj se postupa**
1. Podnošenje izvješća državnim tijelima i čelnicima	da	ne	da	da	ne	ne	ne
2. Podnošenje kaznenih prijava protiv osoba	ne						
3. Izdavanje upozorenja i zapovijedi	ne						
4. Utvrđivanje i provjera identiteta osoba	da	ne	ne	da	ne	ne	ne
5. Prikupljanje obavijesti i podataka te njihova analiza i procjena	da	ne	da	da	ne	ne	ne
6. Formiranje, vođenje i korištenje registra, evidencija i baza podataka	da	ne	da	da	ne	ne	ne
7. Uvid u registre, evidencije i baze podataka tijela vlasti i pravnih osoba (udruge, institucije, agencije)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
8. Uvid u podatke pohranjene u računalima	ne						
9. Uvid u (pregled) dokumentaciju tvrtki (OUR, SOUR)	ne						
10. Sigurnosna prosudba ugroženosti za štićene osobe i objekte	da	ne	da	da	ne	ne	ne
11. Sigurnosna provjera fizičkih i pravnih osoba koje imaju pristup štićenim osobama, objektima, prostorima i podatcima	da	ne	da	da	ne	ne	ne

[206] Isto.
[207] Lazić, Radojica: n. dj., str. 96.
[208] Isto, str. 97.

12. Sigurnosna provjera političke lojalnosti političkih dužnosnika (funkcionera)	da	ne	da	ne	da	ne	ne
13. Sigurnosna provjera političkih dužnosnika (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	da	ne	da	da	da	ne	ne
14. Sigurnosna provjera osoba u SOS-u i drugim sigurnosnim sustavima (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	da	ne	da	da	da	ne	ne
15. Informacijska zaštita podataka državnih tijela	da	ne	da	da	ne	ne	ne
16. Otvaranje i pregled (nadzor) tuđih pisama, paketa	da	da	da	ne	da	ne	ne
17. Predlaganje i provođenje političkog nadzora nad osobama	da	ne	da	da	ne	ne	ne
18. Formiranje i vođenje dosjea politički nepodobnih osoba	da	ne	da	da	ne	ne	ne
19. Obavljanje informativnih (obavijesnih) razgovora	da	ne	da	da	ne	ne	ne
20. Rad sa suradnikom i operativnom vezom (informatorom)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
21. Plasiranje informacija i dezinformacija	da	ne	da	da	ne	ne	ne
22. Praćenje, motrenje, fotografiranje i snimanje osoba	da	ne	da	da	ne	ne	ne
23. Prisluškivanje i snimanje tuđih razgovora	da	da	da	da	ne	ne	ne
24. Nadzor podataka o telekomunikacijskom prometu	ne						
25. Nadzor lokacije putem telekomunikacijskih uređaja	ne						
26. Elektroničko izviđanje	ne						
27. Protuprislušna zaštita i pregleda objekata	da	ne	da	da	ne	ne	ne
28. Nadzirani promet predmeta i vrijednosti	ne						
29. Prikriveni otkup dokumenta i predmeta	ne						
30. Mjere prikrivanja identiteta	da	ne	da	da	ne	ne	ne
31. Mjere prikrivanja vlasništva	ne						
32. Traganje za osobama i predmetima	ne						
33. Privremeno oduzimanje predmeta	ne						
34. Opservacija prostora i objekata	da	ne	da	da	ne	ne	ne
35. Snimanje i fotografiranje zatvorenih prostora i objekata (prikriveni ulazak)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
36. Snimanje i fotografiranje otvorenih (javnih) prostora i objekata	da	ne	da	da	ne	ne	ne
37. Poligrafsko ispitivanja	ne						
38. Tajna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
39. Javna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	ne						

40. Pregled osoba, predmete i prijevoznih sredstava	da	ne	da	da	ne	ne	ne
41. Uporaba tuđih prijevoznih i komunikacijskih sredstava	ne						
42. Pozivanje osoba	ne						
43. Dovođenje i privođenje osoba	ne						
44. Zadržavanje osoba i/ili pritvor	ne						
45. Uhićenje	ne						
46. Primjena fizičke sile radi izvršavanja ovlasti	ne						
47. Upotreba vatrenog oružja radi zaštite života uhićenja, sprječavanje KD-a i bijega	ne						
48. Primjena fizičke sile radi iznuđivanja (priznanja, suradnje..)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
49. Prijetnje, ucjenjivanje i zastrašivanje	da	ne	da	da	ne	ne	ne
50. Ubojstvo	da	ne	ne	ne	da	ne	ne

Zakonom je bilo propisano da „funkcioner koji rukovodi organom koji vrši poslove državne sigurnosti može, ako je potrebno iz razloga sigurnosti SFRJ, u poslovima iz djelokruga organa svojim rješenjem odrediti da se u pogledu pojedinih osoba i organizacija poduzmu određene mjere kojima se odstupa od načela nepovredivosti tajne pisama i drugih sredstava općenja.“[209] Ta je generalna odredba, dakle, davala mogućnosti i SID-u da tajno pregledava poštu i prisluškuje komunikaciju bilo kojih osoba u stranim državama.

SID je mogao poduzimati sljedeća sredstva i metode: „prisluškivanje telefona i drugih sredstava veze, ozvučenje prostorija i stvari, pretraga prostorija i stvari, osmatranje, snimanje i praćenje, kontrola pošte i ostale korespondencije, provjeravanje i ustanovljavanje relevantnih činjenica, informativni razgovor u cilju prikupljanja podatka, stvaranje i korištenje suradničke mreže.“[210]

SID je mogao primjenjivati propisana sredstva i metode samo u inozemstvu, a slučaju potreba poduzimanja tih mjera u SFRJ, morao je zatražiti da te mjere primjeni SDS.[211] Primjena tih ovlasti u stranim država bila je ilegalna, ali su obavještajci pred jugoslavenskim zakonima bili legalni i nisu se zbog toga mogli sankcionirati u Jugoslaviji. Kako operativci SID-a nisu imali policijske ovlasti kao operativci SDS-a, oni nisu mogli nikoga uhićivati ili poduzimati druge policijske ovlasti, a koje ovlasti u inozemstvu im nisu niti trebale, niti su ih mogli koristiti.

[209] Zakon o osnovama sistema državne bezbednosti…,čl. 24.
[210] Odluka o jedinstvenim načelima za primjenu sredstava i metoda koje u svom radu primjenjuju organi koji vrše poslove državne bezbednosti, Predsjedništvo SFRJ, DT 0-11, od 17. travnja 1985., toč. 2. (a-b).
[211] Isto, toč. 6. st. 2.

SID je također primjenjivao ovlasti iznuđivanja i kompromitacije te sudjelovao u ubojstvima[212] uglavnom političkih neprijatelja u inozemstvu. Vidljivo je da su samo dvije ovlasti, i to načelno, bile propisane zakonom, a sve drugo podzakonskim aktima koji nisu bili javno dostupni nego su se vodili kao državna tajna. Također, niti za jednu ovlast nije trebalo pribaviti odluku suda, nego ih je ili služba poduzimala samostalno ili je o primjeni pojedine ovlasti odlučivao politički dužnosnik (sekretar, zamjenik ili podsekretar).

Može se reći da je SID imao dostatne ovlasti da može efikasno prikupljati relevantne informacije u inozemstvu. Naravno, o svim poduzetim primijenjenim ovlastima redovnim je hijerarhijskim putem izvještavan tadašnji politički vrh Jugoslavije.

3.3.2.3. Nadzor

Nadzor nad SID-om bio je postavljen kao i za sve druge jugoslavenske sigurnosne službe, odnosno Skupština SFRJ putem Komisije za kontrolu državne bezbednosti. „Komisija ostvaruje uvid nad zakonitošću, naročito s gledišta poštovanja Ustavom SFRJ i zakonima utvrđenih prava i sloboda čovjeka i građanina, prava organizacija udruženog rada i drugih samoupravnih organizacija i zajednica i društveno-političkih zajednica i njihovih organa, kao i u pogledu metoda i sredstava koje organi koriste u vršenju poslova iz svoje nadležnosti, te razmatra uočene probleme u organima i o tome podnosi izvještaj i prijedloge Skupštini SFRJ.“ O svom radu Komisija je bila dužna najmanje jednom godišnje izvijestiti Skupštinu.[213]

Kako je posebnom odlukom SIV-a [214] bilo jasno propisano da poslove državne bezbednosti obavlja i Savezni sekretarijat za inozemne poslove, dakle Komisija je bila nadležna i za kontrolu rada SID-a. No, stvarni nadzor imao je Savjet za zaštitu ustavnog poretka pri Predsjedništvu SFRJ, a preko njega, zapravo, Tito i KPJ/SKJ.

Specijalistički nadzor trebao je dolaziti iz Komisije za usklađivanje rada organa državne bezbednosti, ali kako je ona zapravo bila sastavljena od političara, nije se radilo o specijalističkom nego o političkom nadzoru i usmjeravanju. Neposredni je rukovodni nadzor od strane rukovoditelja SID-a postojao. Rukovoditelji su odgovorni za svoj rad i rad tijela kojima rukovode, Skupštini odgovarajuće društveno-političke zajednice (DPZ).[215]

---

[212] Temeljem zakonskih okvira to nije bilo moguće, ali je u praksi provođeno temeljem političkih naloga, vidjeti Presudu Zdravku Mustaću i Josipu Perkoviću, Savezne Republike Njemačke, Visoki zemaljski sud u Münchenu (Oberlandesgericht München) 7. kazneni senat, poslovni broj; 7 St 5/14 (2), od 2. kolovoza 2016. godine.

[213] Zakon o osnovama sistema državne bezbednosti…, čl. 17.
[214] Odluka o poslovima državne bezbednosti koje vrše pojedini savezni organi…, toč. 2.; Odluka o utvrđivanju poslova državne bezbednosti koje neposredno vrše pojedini savezni organi uprave (nacrt)…, toč. 3.
[215] Zakon o osnovama sistema bezbednosti…, čl. 15.

Tablica 6. Analiza vrste nadzora nad radom Službe za istraživanje i dokumentaciju do 1991. godine

Vrsta nadzora	**do 1991.**
1. Demokratski nadzor	ne
2. Stranački nadzor	da
3. Parlamentarni nadzor	da
4. Državni usmjeravajući nadzor	da
5. Građanski nadzor	ne
6. Sudski nadzor	ne
7. Pučkopravobraniteljski nadzor	ne
8. Rukovodni nadzor	da
9. Specijalistički nadzor	ne
10. Unutarnji nadzor	ne

S obzirom na to da je SID bio ustrojen samo na saveznom nivou, onda su odgovarali zapravo samo Skupštini SFRJ. To je bio parlamentarni nadzor, ali ne i demokratski s obzirom na to da skupštinari nisu birani u demokratskoj proceduri. Unutarnji nadzor nije postojao u obliku uspostave zasebne organizacijske jedinice unutar Službe. Postojao je linijski nadzor centrale SID-a pri SSIP-u prema centrima i punktovima SID-a u inozemstvu.

Preuzimanje nadležnosti nad SID-om 1990. godine, nakon demokratskih izbora u Hrvatskoj, nije bilo moguće jer SID nikad nije bio pod kontrolom republičkih/pokrajinskih vlasti. Sukladno tome, nadzor od strane tadašnjeg republičkog Savjeta za nadzor zakonitosti rada ove službe u Hrvatskoj nije postojao jer je taj Savjet bio samo nadležan za nadzor rada SDS-a s obzirom na to da na republičkom nivou druge službe nisu bile uspostavljene, pa se takav nadzor u Hrvatskoj i ne može razmatrati.

3.4. Vojne sigurnosne službe

Tijekom 1990. godine, nakon demokratizacije vlasti u Hrvatskoj, ne postoje vojne sigurnosno-obavještajne službe Republike Hrvatske. No, tada na teritoriju Hrvatske postoje, i protuhrvatski djeluju, vojne sigurnosno-obavještajne službe Jugoslavije, zapravo Srbije, s obzirom na to da se cjelokupna JNA stavila na raspolaganje vlasti Srbije i njezinoj oružanoj agresiji na RH.

Tek od proljeća, a pretežito tijekom jeseni 1991. godine, Hrvatska postupno ustrojava vojne sigurnosne i obavještajne službe koje su sudjelovale u obrani i oslobađanju okupiranih dijelova RH. Donošenjem Zakona o obrani[216] u lipnju, a koji je stupio na snagu 20. rujna 1991. godine, te reformama u Ministarstvu obrane i organiziranjem Glavnog stožera, i formalno su ustrojene Sigurnosno-informativne službe (SIS) i Vojne obavještajne službe (VOS),[217] a o čemu će se više govoriti u narednim poglavljima.

Stoga će se ovaj dio rada uglavnom odnositi na djelovanje jugoslavenskih (prosrbijanskih) vojnih sigurnosno-obavještajnih službi. Koliko je bilo snažno djelovanje vojne sigurnosne službe (kolokvijalno KOS-a) na području RH, vidi se kroz provođenje operativne akcije vojne bezbednosti kodnog naziva „Štit" tijekom 1990./91. godine što je rezultiralo zatvaranjem, sudskim progonom i osuđujućom presudom sedmorice građana (civila i vojnih osoba) Republike Hrvatske,[218] ali i djelovanja na sudu u Haagu.

Od drugog dijela OZNA-e osnovane su 1946. godine vojne sigurnosne službe: Vojna obavještajna služba (VOS) i Kontraobavještajna služba (KOS) koje tijekom vremena mijenjaju naziv i ustroj prilagođavajući se jugoslavenskom obrambenom i vojnom preustroju.[219] Tako je KOS 1955. godine promijenio naziv u Organ bezbednosti Jugoslavenske narodne armije (OB JNA), a potkraj 1960. godine nastankom Teritorijalne obrane ustrojena je zasebna služba za bezbednost teritorijalne obrane.[220] No do danas se u javnoj uporabi za sve jugoslavenske vojne službe sigurnosti zadržao kolokvijalni naziv KOS.[221]

Poslove državne sigurnosti u oružanim snagama SFRJ vršili su organi određeni zakonom ili odlukom Predsjedništva SFRJ.[222] Koje točno poslove obavlja određeni vojni (ali i civilni) organi sigurnosti, određivao je SIV svojom odlukom.

Da bismo mogli lakše razumjeti ustroj vojnih sigurnosnih službi, potrebno je objasniti ustroj Saveznog sekretarijata za narodnu obranu i njegovih sastavnica. Unutar SSNO-a bio je smješten Generalštab Oružanih snaga SFRJ (GŠ OS) koji je bio do 1988. godine Generalštab JNA, a nakon toga pokrivao je Teritorijalnu obranu i Jugoslavensku narodnu armiju. TO je bila formirana pri republikama i pokrajinama i pokrivala je njihov teritorij, a JNA je bila centralizirana i nije se držala

[216] Zakon o obrani, NN 49/91 …, čl. 151.
[217] Lučić, Ivo: Miroslav Tuđman i paradigme znanja, n. dj., str. 347.
[218] Vasiljević, Aleksandar: „Štit" Akcija vojne bezbednosti, Beograd, IGA „M", 2012.
[219] Jurčević, Josip: n. dj., str. 28.
[220] Isto.
[221] Isto.
[222] Zakon o osnovama sistema državne bezbednosti…, čl. 9. st. 3.

granica republika i pokrajina. Tako se JNA do 1988. godine dijelila na komande armija, a od kraja 1988. godine na Komande vojnih (vojišta) oblasti (VO).[223]

„Formirana su:

- Komanda centralnog vojišta – 1. VO sa sjedištem u Beogradu
- Komanda jugoistočnog vojišta – 3. VO sa sjedištem u Skoplju
- Komanda sjeverozapadnog vojišta – 5. VO sa sjedištem u Zagrebu
- Komanda jadransko pomorskog vojišta – sa sjedištem u Splitu
- Komanda ratnog vazduhoplovstva i protuvazduhoplovne obrane – sa sjedištem u Zemunu.“[224]

U 5. VO-u ili Sjeverozapadnom vojištu bili su formirani razni odredi, bataljuni, pukovi, centri, eskadrila, vojno tužiteljstvo i sud, vojna bolnica i ambulante, nastavni centar, brodarski institut, vojni zatvor i druge organizacijske cjeline/jedinice (OC/J). Tako je 5. VO imala pet korpusa (10., 13., 14., 31. i 32.), a koji su se dijelili na garnizone, vojarne i samostalne vojne jedinice.[225]

Dakle, vojne sigurnosne službe bile su smještene i razmještene unutar svih razina od najviše, samog SSNO-a, preko GŠ-a OS-a, Teritorijalne obrane i JNA, Vojnih oblasti, korpusa pa do najniže organizacijske cjeline.

3.4.1. Uprava bezbednosti – UB

Vojna sigurnosna služba bila je organizirana pod Upravom bezbednosti (sigurnosti, UB) a koja je bila ustrojstvena jedinica SSNO-a.[226] Funkcija joj je bila protuobavještajna zaštita postrojbi i oružanih snaga u cjelini te politički nadzor nad pripadnicima oružanih snaga, a često su nadzirane „sigurnosno zanimljive“ civilne osobe i pojave u cijelom društvu. UB je usko surađivao sa SDS-om što joj je bilo zakonom omogućeno.[227]

UB je bio ustrojstvena organizacijska jedinica nadležna za kontraobavještajno djelovanje u SSNO-u (bivši KOS), odnosno sigurnosnu zaštitu svih zaposlenika sekretarijata obrane SFRJ uključujući prvenstveno JNA. Uprava bezbednosti imala je svoje organizacijske jedinice na raznim hijerarhijskim razinama za koje se rabio zajednički naziv organi bezbednosti, a koji se često poistovjećuje sa zasebnom službom.[228]

[223] Studija „Dogradnja i razvoj rukovođenja i komandovanja u oružanim snagama“, dopis GŠ-a SFRJ, SP-532-1, od 14. ožujka 1989., Središnji vojni arhiv: Gradivo 5. vojne oblasti JNA, Registrator 5.
[224] Isto.
[225] Isto, Registrator 9.
[226] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 37.
[227] Isto.
[228] Studija „Dogradnja i razvoj rukovođenja i komandovanja u oružanim snagama“, dopis GŠ-a OS-a SFRJ, SP-532-1, od 14. ožujka 1989., Središnji vojni arhiv: Gradivo 5. vojne oblasti JNA, Registrator 6.

3.4.1.1. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja

Uprava bezbednosti bila je organizirana na svim razinama zapovjedništva te u svim vojnim ustanovama i nevojnim poduzećima koja su radila za JNA.[229]

Organizacijska jedinica UB-a sastojala se od nekoliko ovlaštenih časnika s načelnikom koji su činili Odjel sigurnosti (bezbednosti, OB), a u zapovjedništvima združenih i taktičkih postrojbi najviši časnik sigurnosti bio je pomoćnik zapovjednika koji je imao određeni broj operativaca.[230]

Organi sigurnosti tijesno su surađivali sa časnicima i organima za moralno-politička pitanja u postrojbama, a rukovodili su i postrojbama vojne policije. Zahvaljujući širokom spektru prikupljenih informacija i nedostatku nadzora nad njezinim djelovanjem, vojna sigurnosna služba postala je jedno od središta moći ne samo u JNA nego i u cijelom društvu.[231]

Tablica 7. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja Uprave bezbednosti do 1991. godine

Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja	**do 1991.**
1. Samostalna služba – agencija	ne
2. U sastavu ministarstva	da
3. U sastavu druge organizacije	ne
4. Dio šireg koncepta sigurnosno-obavještajnog sustava	da
5. Demokratski izbor čelnika službe – agencije	ne
6. Transparentnost kriterija za izbor čelnika službe – agencije	ne
7. Čelnik službe – agencije u sastavu je državnog strateškog tijela nacionalne sigurnosti	ne
8. Čelnik službe – agencije u sastavu je središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela nacionalne sigurnosti	ne
9. Vjerojatnost političkog utjecaja na vođenje operativnih zadaća (visoka – srednja – niska)	da
10. Ima nadležnost nad protuobavještajnim poslovima	da
11. Ima nadležnost nad obavještajnim poslovima	da
12. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici na području države	da
13. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici u inozemstvu	ne
14. Uspostavljen hijerarhijski ustroj i rukovođenje	da

[229] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 37.
[230] Isto.
[231] Isto, str. 38.

15. Uspostavljen linijski ustroj i rukovođenje	da
16. Dvostruko unutarnje rukovođenje (hijerarhijsko, linijsko ili od strane druge organizacijske jedinice)	da
17. Dvostruka unutarnja odgovornost (prema hijerarhijskom, linijskom ili prema rukovoditelju druge organizacijske jedince)	da
18. Samostalno rukovođenje teritorijalnim ustrojstvenim jedinicama (neovisnost od središnjice službe)	ne
19. Usmjerivačka funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da
20. Nadzorna funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da

Sukladno Pravilima službe vojnih organa sigurnosti,[232] OB Uprave bezbednosti djelovali su u zemlji i u inozemstvu. U pogledu primjene metoda i sredstava za rad organa sigurnosti njima je rukovodio savezni sekretar za narodnu obranu, a glede teritorijalne obrane, komandant TO pojedine republike/pokrajine.

Dakle, radi se o dvostrukoj liniji zapovijedanja. Zanimljivo je da je rukovoditelj organa sigurnosti rukovodio i jedinicom vojne policije te bio odgovoran za njezino stanje i aktivnosti. Vojna policija često je davala ispomoć operativcima OB-a u smislu uhićenja ili traganja za određenim osobama. Prema tome, vojna policija bila je izvršna i represivna ruka Organa sigurnosti koji su vršili opremanje Vojne policije naoružanjem i vojnom opremom te su za njene pripadnike izrađivali nastavne planove i programe borbene obuke.[233]

Uprava bezbednosti bila je formirana pri SSNO-u kao jedna od petnaest uprava (politička, personalna, pravna, tehnička, operativna, građevinska…), a pored uprava, pri SSNO-u bio je formiran i veliki broj drugih samostalnih organizacijskih cjelina poput savjeta, zavoda, instituta, centara i drugo.[234]

Unutar GŠ OS-a bilo je Odjeljenje bezbednosti (OB GŠ-a) kao samostalna organizacijska cjelina između niza uprava, instituta, odjeljenja, centara, škola i drugog.[235] Organi sigurnosti bili su formirani i u republičkim sekretarijatima za narodnu obranu i pri štabovima TO-a na svim razinama, kao i u

[232] Pravilo službe organa bezbednosti u oružanim snagama SFRJ, Predsjedništvo SFRJ, SP 109, Beograd, od 21. ožujka 1984., toč. 1. i 28.
[233] Uputa o dokumentaciji i evidenciji organa bezbednosti i Vojne policije oružanim snagama SFRJ, SSNO UB, SP 291-1, od 27. veljače 1980.
[234] Shematski prilaz ustroja SSNO, Središnji vojni arhiv, Gradivo 5. vojne oblasti JNA, Registrator 9.
[235] Isto.

JNA te su unutar svake organizacijske cjeline djelovali OB-i. Tako je unutar 5. VO djelovala i Kontraobavještajna grupa (KOG).[236]

Organi sigurnosti imali su dvostruku odgovornost; po teritorijalnom principu odgovarali su zapovjedniku određene komande gdje su bili smješteni, ali istovremeno i po liniji rada, prema višoj organizacijskoj jedinici OB-a, odnosno prema Upravi bezbednosti. Treba naglasiti da je svaki zapovjednik komandi, jedinica, ustanova i štabova TO-a zapravo bio i rukovoditelj organu sigurnosti i gotovo u cijelosti bio upoznat s njihovim sredstvima i metodama rada te suradnicima koji su korišteni kao informatori.[237]

Čelnik UB-a nije se birao u demokratskoj proceduri, odnosno od strane demokratski izabranih političara niti je bio u sastavu državnog strateškog i središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela nacionalne (državne) sigurnosti. Partija je, naravno, imala potpuni (visoka vjerojatnost) utjecaj na političko rukovođenje operativnim zadaćama UB-a.

Sažeto, Uprava bezbednosti nije bila samostalna služba nego u sastavu saveznog sekretarijata, ali je bila dio šireg sigurnosno-obavještajnog sustava tadašnje Jugoslavije. Rukovodno je funkcionirala hijerarhijski i linijski. U teritorijalnim ustrojstvenim oblicima nije bila samostalna nego je bila podređena zapovjednicima organizacijskih jedinica općih komandi, ali istovremeno odgovorna i prema hijerarhijski višem OB-u. Prema Pravilima, djelovala je u Jugoslaviji, ali i u inozemstvu.

3.4.1.2. Ovlasti

Savezno izvršno vijeće SFRJ (savezna vlada) donijelo je Odluku o poslovima državne bezbednosti koje vrše pojedini savezni organi kojom je definirano da „Uprava bezbednosti ima sljedeće poslove i ovlasti:

- stručno usmjerava i rukovodi radom organa sigurnosti i vojne policije u komandama, jedinicama i ustanovama JNA i organizira njihov rad u smislu odredbi Pravila službe organa sigurnosti u oružanim snagama
- stručno usmjerava i usklađuje rad organa sigurnosti republičkih i pokrajinskih štabova teritorijalne obrane u vezi s kontraobavještajnim poslovima i kontraobavještajnom zaštitom ovih štabova i osigurava ostvarivanje propisanog izvještavanja ovih organa o tim poslovima i vođenje dokumentacije i evidencije u organima sigurnosti oružanih snaga
- predlaže i poduzima i druge potrebne mjere na rješavanju zajedničkih pitanja važnih za sigurnost oružanih snaga

[236] Shematski prilaz ustroja 5. vojne oblasti ili sjeverozapadnog vojišta (SZV), Središnji vojni arhiv, Gradivo 5. vojne oblasti JNA, Registrator 10.
[237] Pravilo službe organa bezbednosti u oružanim snagama SFRJ…, toč. 16.-19.

- neposredno obavlja kontraobavještajnu obradu stranih vojnih predstavništava i vojnih predstavnika akreditiranih u SFRJ, vojno-ekonomskih predstavnika i stručnjaka stranih armija i pripadnika stranih vojnih institucija na školovanju i privremenom radu u jedinicama, ustanovama i objektima oružanih snaga SFRJ
- organizira i neposredno obavlja kontraobavještajnu obradu stranaca koji privremeno borave u Jugoslaviji, a neposredno obavještajno djeluju prema pripadnicima JNA, odnosno vojnim i građanskim osobama na službi u JNA
- sudjeluje u sigurnosnoj zaštiti određenih rezervnih vojnih starješina i pojedinih kategorija i specijalnosti vojnih obveznika na privremenom radu u inozemstvu prema posebnim uputama saveznog sekretara za narodnu obranu
- organizira i neposredno obavlja kontraobavještajne poslove i poduzima mjere sigurnosti i zaštite u djelokrugu vojnih odnosa s inozemstvom i u odnosima pripadnika JNA sa strancima, stranim ustanovama i organizacijama
- organizira i neposredno sudjeluje u sigurnosnoj zaštiti formacijskih radnih mjesta, planova, osoba, rajona i vojnih objekata posebno važnih za oružane snage u cjelini te važnih za djelovanje pojedinih dijelova oružanih snaga
- sudjeluje u predlaganju, razmatranju i reguliranju pitanja sigurnosti i samozaštite u pogledu osnova sistema sigurnosti narodne obrane, inspekcije sigurnosti u narodnoj obrani i oružanim snagama, osnova i mjera sigurnosti oružanih snaga, sigurnosnih aspekata ratnih i mobilizacijskih priprema i popune oružanih snaga te sigurnosne obuke i odgoja u oružanim snagama;
- priprema podatke koji se odnose na oružane snage SFRJ za dezinformiranje stranih obavještajnih službi u skladu s planom strategijsko-operativnog maskiranja i naređenjima nadležnih vojnih starješina i neposredno obavlja plasiranje određenih informacija i dezinformacija iz svoga djelokruga
- obavlja odgovarajuće poslove u djelokrugu suradnje sa službama sigurnosti stranih armija na osnovi odluke vrhovnog komandanta oružanih snaga i naređenja saveznog sekretara za narodnu obranu
- obavlja određene poslove osiguranja Predsjednika Republike i vrhovnog komandanta oružanih snaga
- obavlja procjene i analize obavještajne i druge neprijateljske djelatnosti usmjerene prema oružanim snagama za potrebe strategijsko-operativnih studija i ratnog planiranja, informira vojno, državno i političko rukovodstvo te predlaže poduzimanje mjera sigurnosti i zaštite u oružanim snagama

- obavlja obradu podataka iz djelokruga organa sigurnosti oružanih snaga i vodi propisanu dokumentaciju i evidenciju iz nadležnosti organa sigurnosti JNA i dijela dokumentacije iz nadležnosti organa sigurnosti u teritorijalnoj obrani.“ [238]

Tablica 8. Analiza ovlasti djelatnika Uprave bezbednosti do 1991. godine

Ovlasti	Primjenjivane ovlasti	Propisane zakonom	Propisano drugim aktom	Okolnosti primjene ovlasti			
				Služba – agencija ovlast poduzima	Potrebno odobrenje politike	Potrebno odobrenje suda	Potrebna suglasnost osobe prema kojoj se postupa
1. Podnošenje izvješća državnim tijelima i čelnicima	da	ne	da	da	ne	ne	ne
2. Podnošenje kaznenih prijava protiv osoba	da	ne	da	da	ne	ne	ne
3. Izdavanje upozorenja i zapovijedi	ne						
4. Utvrđivanje i provjera identiteta osoba	da	ne	da	da	ne	ne	ne
5. Prikupljanje obavijesti i podataka te njihova analiza i procjena	da	ne	da	da	ne	ne	ne
6. Formiranje, vođenje i korištenje registra, evidencija i baza podatka	da	ne	da	da	ne	ne	ne
7. Uvid u registre, evidencije i baze podataka tijela vlasti i pravnih osoba (udruge, institucije, agencije)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
8. Uvid u podatke pohranjene u računalima	ne						
9. Uvid u (pregled) dokumentaciju tvrtki (OUR, SOUR)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
10. Sigurnosna prosudba ugroženosti za štićene osobe i objekte	da	ne	da	da	ne	ne	ne
11. Sigurnosna provjera fizičkih i pravnih osoba koje imaju pristup štićenim osobama, objektima, prostorima i podatcima	da	ne	da	da	ne	ne	ne
12. Sigurnosna provjera političke lojalnosti političkih dužnosnika (funkcionera)	da	ne	da	ne	da	ne	ne
13. Sigurnosna provjera političkih dužnosnika (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	da	ne	da	da	da	ne	ne
14. Sigurnosna provjera osoba u SOS-u i drugim sigurnosnim sustavima (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	da	ne	da	da	da	ne	ne
15. Informacijska zaštita podataka državnih tijela	da	ne	da	da	ne	ne	ne
16. Otvaranje i pregled (nadzor) tuđih pisama, paketa	da	da	da	ne	da	ne	ne

[238] Odluka o poslovima državne bezbednosti koje vrše pojedini savezni organi…, toč. 9.1.

17. Predlaganje i provođenje političkog nadzora nad osobama	da	ne	da	da	ne	ne	ne
18. Formiranje i vođenje dosjea politički nepodobnih osoba	da	ne	da	da	ne	ne	ne
19. Obavljanje informativnih (obavijesnih) razgovora	da	ne	da	da	ne	ne	ne
20. Rad sa suradnikom i operativnom vezom (informatorom)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
21. Plasiranje informacija i dezinformacija	da	ne	da	da	da	ne	ne
22. Praćenje, motrenje, fotografiranje i snimanje osoba	da	ne	da	da	ne	ne	ne
23. Prisluškivanje i snimanje tuđih razgovora	da	da	da	da	ne	ne	ne
24. Nadzor podataka o telekomunikacijskom prometu	ne						
25. Nadzor lokacije putem telekomunikacijskih uređaja	ne						
26. Elektroničko izviđanje	ne						
27. Protuprislušna zaštita i pregleda objekata	da	ne	da	da	ne	ne	ne
28. Nadzirani promet predmeta i vrijednosti	ne						
29. Prikriveni otkup dokumenta i predmeta	ne						
30. Mjere prikrivanja identiteta	da	ne	da	da	ne	ne	ne
31. Mjere prikrivanja vlasništva	da	ne	da	da	ne	ne	ne
32. Traganje za osobama i predmetima	da	ne	da	da	ne	ne	ne
33. Privremeno oduzimanje predmeta	da	ne	da	da	da	ne	ne
34. Opservacija prostora i objekata	da	ne	da	da	ne	ne	ne
35. Snimanje i fotografiranje zatvorenih prostora i objekata (prikriveni ulazak)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
36. Snimanje i fotografiranje otvorenih (javnih) prostora i objekata	da	ne	da	da	ne	ne	ne
37. Poligrafska ispitivanja	da	ne	da	da	ne	ne	ne
38. Tajna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
39. Javna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	da	ne	da	da	da	ne	ne
40. Pregled osoba, predmeta i prijevoznih sredstava	da	ne	da	da	ne	ne	ne
41. Uporaba tuđih prijevoznih i komunikacijskih sredstava	ne						
42. Pozivanje osoba	da	ne	da	da	ne	ne	ne
43. Dovođenje i privođenje osoba	da	ne	da	da	ne	ne	ne
44. Zadržavanje osoba i/ili pritvor	da	ne	da	da	ne	ne	ne
45. Uhićenje	da	ne	da	da	ne	ne	ne
46. Primjena fizičke sile radi izvršavanja ovlasti	da	ne	da	da	ne	ne	ne

47. Upotreba vatrenog oružja radi zaštite života, uhićenja, sprječavanje KD-a-a i bijega	da	ne	da	da	ne	ne	ne
48. Primjena fizičke sile radi iznuđivanja (priznanja, suradnje..)	da	ne	ne	da	ne	ne	ne
49. Prijetnje, ucjenjivanje i zastrašivanje	da	ne	ne	da	ne	ne	ne
50. Ubojstvo	da	ne	ne	da	ne	ne	ne

Kao što je vidljivo iz tablice, djelatnici organa sigurnosti UB-a imali su gotovo identične ovlasti djelatnicima SDS-a. No, postoji bitna razlika u tome što su djelatnici SDS-a svoje ovlasti crpili iz Zakona o unutrašnjim poslovima i Zakona o krivičnom postupku, dok su djelatnici UB-a te ovlasti primjenjivali samo temeljem podzakonskih akata, odnosno Pravila službe OB-a.

Pravila službe daju djelatnicima UB-a pravo korištenja ovlaštenja koja imaju organi unutrašnjih poslova temeljem saveznog zakona kojim se uređuje kazneni postupak (točka 51.) te ih dodatno razrađuje u točkama 52. - 56., gdje se čak navodi da djelatnici OB-a u tijeku provođenja istražnih radnji imaju određene ovlasti istražnog suca. U točki 75. Pravilima službe OB-a definira se da UB i organi sigurnosti komandi, jedinica, ustanova i štabova OS-a, tijekom pred kaznenog postupka i tijekom provođenja istražnih radnji, surađuju s vojnim pravosudnim organima (vojnim sudovima i vojnim tužilaštvom) u pitanjima otkrivanja i suzbijanja kaznenih djela iz nadležnosti vojnih sudova.

Kada se uzme u obzir i to da su OB-i mogli poduzimati i ovlasti prema svim građanima SFRJ i strancima koji nisu bili vojne osobe niti zaposlenici vojske ako su njihove radnje bile usmjerene prema oružanim snagama, onda se jasno donosi zaključak da je UB bio postavljen iznad drugih službi. Sukladno točki 94. Pravila službe OB-a, operativci UB-a mogli su obavljati poslove u civilnom odjelu i tako prikrivati svoj identitet.

3.4.1.3. Nadzor

Prema članku 17. Zakona o osnovama sistema državne bezbednosti bilo je propisano da je nadzor nad radom Uprave bezbednosti i njezinih organa sigurnosti imala Komisija za kontrolu rada saveznih organa uprave koji vrše poslove državne bezbednosti, a Komisija je bila pri Saveznoj skupštini. Kako se Odlukom[239] u točki 2. jasno navodi da poslove državne sigurnosti obavlja i Savezni sekretarijat za narodnu obranu, onda bi Komisija bila nadležna i za kontrolu rada UB-a.

No, u istom zakonu u točki 16. bilo je propisano da se kontrola nad zakonitošću rada organa sigurnosti u Oružanim snagama vrši na način koji odredi Predsjedništvo SFRJ pa to dovodi u pitanje nadzor

[239] Isto, toč. 2.

Skupštine SFRJ nad UB-om. Zapravo, kao i kod drugih sigurnosnih službi (SDS, SID), stvarni nadzor imao je Savjet za zaštitu ustavnog poretka pri Predsjedništvu SFRJ, a preko njega Tito.

Točkom 60. Pravila službe OB-a bilo je propisano da je načelnik UB-a odgovoran saveznom sekretaru za narodnu obranu za organizaciju rada, zakonito i pravilno obavljanje poslova iz nadležnosti UB-a.

Tablica 9. Analiza vrste nadzora nad radom Uprave bezbednosti

Vrsta nadzora	**1990. – 1991.**
1. Demokratski nadzor	ne
2. Stranački nadzor	da
3. Parlamentarni nadzor	da
4. Državni usmjeravajući nadzor	da
5. Građanski nadzor	ne
6. Sudski nadzor	ne
7. Pučkopravobraniteljski nadzor	ne
8. Rukovodni nadzor	da
9. Specijalistički nadzor	ne
10. Unutarnji nadzor	ne

S obzirom na to da je Komisija za usklađivanje rada organa državne sigurnosti trebala biti u funkciji specijalističkog nadzora, a zapravo je bila sastavljena od političara, ne može se uzeti kao specijalistički nadzor.

Rukovodni nadzor od strane rukovoditelja (funkcionera) UB-a svakako je postojao, i to neposredni i linijski. Kako je UB bio ustrojen na saveznom nivou i po komandama JNA jedinica i TO-a koje nisu slijedile političke granice, onda za svoj rad sigurno nisu odgovarali niti jednoj skupštini društveno-političke zajednice, nego eventualno samo Skupštini SFRJ što je zapravo bio parlamentarni nadzor, ali ne i demokratski s obzirom na to da skupštinari nisu birani u demokratskoj proceduri.

Unutarnji nadzor nije postojao u obliku uspostave zasebne organizacijske jedinice (takav podatak nije utvrđen), ali je postojao uobičajeni linijski nadzor. Nije, dakako, postojao niti građanski, sudski i pravobraniteljski nadzor.

Kako UB nikada nije bio pod kontrolom republičkih/pokrajinskih vlasti, pa tako ni 1990. godine, nakon demokratskih izbora u Hrvatskoj nije moglo biti provedeno demokratsko preuzimanje vojnih organa sigurnosti.

3.4.2. II. Uprava Generalštaba Oružanih snaga SFRJ – OU

Vojna obavještajna služba SFRJ bila je organizirana u okviru II. Uprave Generalštaba JNA i imala je više organizacijskih oblika, a nazivala se i Obavještajna uprava (OU).[240] Služba je stvarala obavještajne centre u zemlji i inozemstvu, a imala je i izviđačke jedinice; funkcija Službe bila je prikupljanje i obrada podataka, analitičko-procjenska djelatnost te diseminacija informativnih i obavještajnih materijala za korisnike koji su obuhvaćali najviše vojne, državne i partijske strukture.[241] Težište ove Službe bilo je na prikupljanju i analizi podataka o stanju, mogućnostima i namjerama oružanih snaga stranih država, vojno-političkoj situaciji i oružanim sukobima u svijetu, vojnoj politici, doktrini i strategiji stranih država, osobito blokova te njihovim međusobnim odnosima, a imala je i edukacijskih zadaća.[242]

3.4.2.1. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja

Obavještajna služba (OU) JNA bila je ustrojstveno nazvana II. Uprava, a pozicionirana je bila unutar Generalštaba Oružanih snaga SFRJ.[243] Pored nje su u GŠ -u OS-a bile još I. Uprava (operativna), III. Uprava (za mobilizaciju), IV. Uprava (nastavna) te Uprave veze, inženjerije, pješadije, artiljerije, oklopnih jedinica, ABMO-e, raketnih jedinica, informatike, RZ-a, Mornaričko-tehnička te Odjeljenje bezbednosti (OB), instituti, odjeljenja, škole, vojni centri i akademija. GŠ OS-a u sebi je inkorporirao JNA kojom je neposredno upravljao te TO s kojima je upravljao preko štabova TO-a republika i pokrajina.[244]

Svaka vojna oblast imala je Obavještajni centar – II. Odjeljenje Vojne oblasti. Tako je 5. VO imala Obavještajni centar u Zagrebu (u kojem je bilo sistematizirano 23 zaposlenika), Rijeci, Ljubljani i Mariboru. Obavještajni centri imali su svoje podcentre; unutar 5. VO obavještajni podcentri bili su u Zagrebu, Varaždinu, Mariboru, Ljubljani, Rijeci, Bjelovaru, Čakovcu, Virovitici i dr.[245]

„Obavještajna uprava je u svojoj nadležnosti imala:

[240] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 35.
[241] Isto.
[242] Isto, II. Uprava razvila je značajnu izdavačku djelatnost povjerljivog sadržaja. Izdavala je dnevne, tjedne, mjesečne i dvomjesečne biltene i preglede te monografije i priručnike s podatcima o stranim oružanim snagama, njihovom naoružanju, doktrini.
[243] Shematski prikaz ustroj GŠ OS
SFRJ, Središnji vojni arhiv: Gradivo 5. vojne oblasti JNA, Registrator 9.
[244] Isto.
[245] Shematski prilaz ustroja 5. vojne oblasti ili sjeverozapadnog vojišta (SZV), Središnji vojni arhiv, Gradivo 5. vojne oblasti JNA, Registrator 10.

- Obavještajne centre u zemlji i inozemstvu koji su obavljali operativni rad, odnosno prikupljali obavijesti.
- Centralu elektroničkog izviđanja i protuelektronske diverzije u što su spadali i odašiljači i radari, a unutar istog djelovalo je Odjeljenje za radio izviđanje i dekriptiranje.
- Obavještajno izviđačke jedinice."[246]

Dakle, II. (obavještajna) Uprava iz svih je ovih izvora sumirala informacije i temeljem toga izrađivala izvještajne planove i procjene te izvješća za potrebe pojedinih jedinica, ali i za najviše vojno i političko rukovodstvo SFRJ.

Tablica 10. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja II. Uprave GŠ -a OS-a SFRJ do 1991. godine

Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja	**do 1991.**
1. Samostalna služba – agencija	ne
2. U sastavu ministarstva	da
3. U sastavu druge organizacije	da
4. Dio šireg koncepta sigurnosno-obavještajnog sustava	da
5. Demokratski izbor čelnika službe – agencije	ne
6. Transparentnost kriterija za izbor čelnika službe – agencije	ne
7. Čelnik službe – agencije u sastavu je državnog strateškog tijela nacionalne sigurnosti	ne
8. Čelnik službe – agencije u sastavu je središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela nacionalne sigurnosti	ne
9. Vjerojatnost političkog utjecaja na vođenje operativnih zadaća (visoka -srednja - niska)	da
10. Ima nadležnost nad protuobavještajnim poslovima	ne
11. Ima nadležnost nad obavještajnim poslovima	da
12. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici na području države	da
13. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici u inozemstvu	da
14. Uspostavljen hijerarhijski ustroj i rukovođenje	da
15. Uspostavljen linijski ustroj i rukovođenje	da
16. Dvostruko unutarnje rukovođenje (hijerarhijsko, linijsko ili od strane druge organizacijske jedinice)	da

[246] Uputstvo o saradnji, međusobnim odnosima i obvezama službe državne bezbednosti i II Uprave Generalštaba JNA (nacrta), DSNO-SSUP, SP-619, Beograd, 1968., toč. 7.

17. Dvostruka unutarnja odgovornost (prema hijerarhijskom, linijskom ili prema rukovoditelju druge organizacijske jedince)	da
18. Samostalno rukovođenje teritorijalnim ustrojstvenim jedinicama (neovisnost od središnjice službe)	ne
19. Usmjerivačka funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da
20. Nadzorna funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da

Dakako, niti II. Uprava nije bila samostalna služba nego je bila podređena GŠ-u OS-a SFRJ, ali i u sastavu SSNO-a jer je GŠ bi u sastavu SSNO-a a s njime i obavještajna uprava te je kao takva bila dio sigurnosno obavještajnog sustava Jugoslavije. Imala je klasični hijerarhijski ustroj s obavještajnim centrima i podcentrima u inozemstvu i u Jugoslaviji. Oslanjala se i na jedinice za elektronsko izviđanje, izviđačke jedinice združenih sastava i graničnih jedinica, izviđačku avijaciju, radioizviđačke jedinice te izviđačke vodove i čete.[247] OU je imala ovlasti djelovati u inozemstvu putem uspostavljenih centara i detaširanih vojnih časnika za vezu uglavnom unutar DKP-a, ali je izvjesno da su uspostavljani povremeni obavještajni punktovi.

Rukovođenje je bilo hijerarhijsko, ali i linijsko; dakle, postojala je dvostruka linija rukovođenja, ali i odgovornosti; istovremeno prema starešini jedinice u kojoj je obavještajni centar, podcentar i punkt djelovao i prema višoj ustrojstvenoj jedinci, odnosno samoj OU. Samostalnog rukovođenja u teritorijalnim ustrojstvenim jedincima nije bilo nego je rukovoditelj iste odgovarao klasičnoj komandi jedinice unutar koje je bio sistematiziran.

OU nije bila nadležna za protuobavještajne poslove koje je pružala Uprava bezbednosti sa svojim teritorijalnim organizacijskim jedinicama, odnosno operativcima. OU je imala usmjerivačku i nadzornu strukovnu (specijalističku) funkciju prema svim obavještajnim centrima, podcentrima i punktovima. Čelnik II. Uprave nije se birao u demokratskoj proceduri i nije bio u sastavu političkog, strateškog i Središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela nacionalne sigurnosti. KPJ/SKJ imao je potpuni politički utjecaj (visoka vjerojatnost) nad radom vojne obavještajne službe.

3.4.2.2. Ovlasti

Temeljem Odluke o poslovima državne bezbednosti koje obavljaju pojedini savezni organi, SSNO, odnosno II. Uprava, bila je ovlaštena da:

- „organizira vojno-obavještajnu djelatnost, rukovodi radom vojno-obavještajnih organa u zemlji i inozemstvu i usklađuje sredstva i metode njihovog rada

[247] Središnji vojni arhiv, Gradivo 5. vojne oblasti JNA, Registrator 10.

- organizira i neposredno obavlja prikupljanje obavještajnih i drugih podataka o oružanim snagama zemalja potencijalnih agresora važnih za vojno-obavještajno osiguranje SFRJ i Oružanih snaga i pravodobno otkrivanje priprema za agresiju
- organizira elektronsko izviđanje sistema veza potencijalnih agresora, otkriva i prati radiopromet određenih stranih diplomatsko-konzularnih, obavještajnih i drugih ilegalnih sistema veza na teritoriji SFRJ i izvan nje i rukovodi radom dekripterskih organa za vlastite potrebe i potrebe određenih saveznih organa i službi sigurnosti
- po odluci vrhovnog komandanta Oružanih snaga SFRJ i naređenja saveznog sekretara za narodnu obranu poduzima izvanredne obavještajno-izviđačke mjere i aktivnosti izvan granica SFRJ
- obavlja analize i procjene i informira nadležne organe federacije o podatcima koji se odnose na vojne aspekte međunarodnih kretanja i oružane snage stranih zemalja na način i u opsegu kako to regulira savezni sekretar za narodnu obranu
- sudjeluje u reguliranju organizacije, pripremi i funkcioniranju obavještajnog osiguranja u sistemu općenarodne obrane na jedinstvenim osnovama.“[248]

„Odjeljenje za radio-izviđanje i dekriptiranje II. Uprave bilo je ovlašteno za poslove:

- otkrivanja, praćenja i analiziranja sistema veza obavještajnih radio-centara u inozemstvu čiji je rad usmjeren prema SFRJ
- otkrivanje ilegalne radio-stanice na teritoriju SFRJ te uvođenja tehničke kontrole
- otkrivanje i praćenje stranih policijskih radio-mreža od interesa za sigurnost
- praćenje radio prometa DKP-a i trgovinskih predstavništva u SFRJ
- vršenje kriptoanaliza šifriranih sistema obavještajnih, protuobavještajnih i policijskih radio mreža i šifriranog radio prometa DKP i trgovinskih predstavništva u SFRJ
- vršenje kripto analize i dekriptiranje šifriranih depeša
- izrađivanje specijalnih šifarskih dokumenta za suradničku mrežu i edukaciju vezano uz to.“[249]

SDB SSUP-a i II Uprava Generalštaba sporazumno odlučuju o ustupanju određenih suradnika u inozemstvu iz čega je jasno da je Obavještajna uprava imala nadležnosti rada i u stranim državama. Također, II. Uprava bila je dužna registrirati u evidenciji SDB-a građane SFRJ izvan aktivnog sastava JNA što znači da je mogla angažirati i civilnu suradničku mrežu.[250]

[248]Odluka o poslovima državne bezbednosti koje vrše pojedini savezni organi (i njezina izmjena iz 1985, godine), SIV, Beograd od 5. veljače 1975. godine, toč. 9.2. (a-f).
[249] Uputstvo o suradnji, međusobnim odnosima i obvezama SDB i II. Uprave GŠ JNA, SP-019, 1968. godina, toč. 7.
[250]Isto, toč. 3.

Vojnoobavještajni organi OS-a SFRJ mogli su koristiti posebna sredstava i metode (prisluškivanje, pratnja, nadzor pošte..) primjenjivati samo u inozemstvu, a u slučaju potreba za primjenu tih sredstava i metoda u zemlji za to je bila ovlaštena Uprava bezbednosti.[251]

Tablica 11. Analiza ovlasti djelatnika II. Uprave GŠ-a OS-a SFRJ do 1991. godine

Ovlasti	Primjenjivane ovlasti	Propisane zakonom	Propisano drugim aktom	Okolnosti primjene ovlasti			
				Služba – agencija ovlast poduzima	Potrebno odobrenje politike	Potrebno odobrenje suda	Potrebna suglasnost osobe prema kojoj se
1. Podnošenje izvješća državnim tijelima i čelnicima	da	ne	da	da	ne	ne	ne
2. Podnošenje kaznenih prijava protiv osoba	ne						
3. Izdavanje upozorenja i zapovijedi	ne						
4. Utvrđivanje i provjera identiteta osoba	da	ne	ne	da	ne	ne	ne
5. Prikupljanje obavijesti i podataka te njihova analiza i procjena	da	ne	da	da	ne	ne	ne
6. Formiranje, vođenje i korištenje registra, evidencija i baza podatka	da	ne	da	da	ne	ne	ne
7. Uvid u registre, evidencije i baze podataka tijela vlasti i pravnih osoba (udruge, institucije, agencije)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
8. Uvid u podatke pohranjene u računalima	ne						
9. Uvid u (pregled) dokumentaciju tvrtki (OUR, SOUR)	ne						
10. Sigurnosna prosudba ugroženosti za štićene osobe i objekte	da	ne	da	da	ne	ne	ne
11. Sigurnosna provjera fizičkih i pravnih osoba koje imaju pristup štićenim osobama, objektima, prostorima i podatcima	ne						
12. Sigurnosna provjera političke lojalnosti političkih dužnosnika (funkcionera)	ne						
13. Sigurnosna provjera političkih dužnosnika (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	ne						
14. Sigurnosna provjera osoba u SOS-u i drugim sigurnosnim sustavima (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	ne						
15. Informacijska zaštita podataka državnih tijela	ne						

[251] Odluka o jedinstvenim načelima za primjenu sredstava i metoda koje u svom radu primjenjuju organi koji vrše poslove državne bezbednosti, Predsjedništvo SFRJ, DT 0-11, od 17. travnja 1985. godine., toč. 6.

16. Otvaranje i pregled (nadzor) tuđih pisama, paketa	da	da	da	ne	da	ne	ne
17. Predlaganje i provođenje političkog nadzora nad osobama	da	ne	da	da	ne	ne	ne
18. Formiranje i vođenje dosjea politički nepodobnih osoba	da	ne	da	da	ne	ne	ne
19. Obavljanje informativnih (obavijesnih) razgovora	da	ne	da	da	ne	ne	ne
20. Rad sa suradnikom i operativnom vezom (informatorom)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
21. Plasiranje informacija i dezinformacija	da	ne	da	da	ne	ne	ne
22. Praćenje, motrenje, fotografiranje i snimanje osoba	da	ne	da	ne	da	ne	ne
23. Prisluškivanje i snimanje tuđih razgovora	da	da	da	ne	da	ne	ne
24. Nadzor podataka o telekomunikacijskom prometu	ne						
25. Nadzor lokacije putem telekomunikacijskih uređaja	ne						
26. Elektroničko izviđanje	ne						
27. Protuprislušna zaštita i pregleda objekata	da	ne	da	ne	da	ne	da
28. Nadzirani promet predmeta i vrijednosti	ne						
29. Prikriveni otkup dokumenta i predmeta	ne						
30. Mjere prikrivanja identiteta	da	ne	da	da	ne	ne	ne
31. Mjere prikrivanja vlasništva	ne						
32. Traganje za osobama i predmetima	ne						
33. Privremeno oduzimanje predmeta	ne						
34. Opservacija prostora i objekata	da	ne	da	ne	da	ne	ne
35. Snimanje i fotografiranje zatvorenih prostora i objekata (prikriveni ulazak)	da	ne	da	ne	da	ne	ne
36. Snimanje i fotografiranje otvorenih (javnih) prostora i objekata	da	ne	da	da	ne	ne	ne
37. Poligrafsko ispitivanja	ne						
38. Tajna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	da	ne	da	ne	da	ne	ne
39. Javna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	ne						
40. Pregled osoba, predmete i prijevoznih sredstava	da	ne	da	da	ne	ne	ne
41. Uporaba tuđih prijevoznih i komunikacijskih sredstava	ne						
42. Pozivanje osoba	ne						
43. Dovođenje i privođenje osoba	ne						
44. Zadržavanje osoba i/ili pritvor	ne						

45. Uhićenje	ne						
46. Primjena fizičke sile radi izvršavanja ovlasti	ne						
47. Upotreba vatrenog oružja radi zaštite života uhićenja, sprječavanje KD-a i bijega	ne						
48. Primjena fizičke sile radi iznuđivanja (priznanja, suradnje..)	da	ne	da	ne	ne	ne	ne
49. Prijetnje, ucjenjivanje i zastrašivanje	da	ne	da	da	ne	ne	ne
50. Ubojstvo[252]	da	ne	ne	ne	da	ne	ne

Iz tablice je vidljivo kako su djelatnici II. Uprave GŠ-a OS-a imali znatno manje ovlasti nego djelatnici Uprave bezbednosti SSNO-a. To je razumljivo s obzirom na to da je OU bila fokusirana na prikupljanje podataka o vojnim kapacitetima stranih vojski te se bavila izviđačko-obavještajnim poslovima u zemlji i pripremama za takve poslove na eventualno okupiranim prostorima, a ne istražnim poslovima za koje bi joj trebale policijske ovlasti.

Iz Materijala o modernizaciji OS-a susjednih zemalja (NATO i VU) vidljivo je koliko je bilo detaljno prikupljanje obavještajnih podataka. Tako je za „NATO na prostoru Austrije i Italije s opremom SAD-a točno utvrđeno: broj, vrsta, kalibar i domet pištolja, puški, oklopnih sredstava, tenkova, protuoklopnih i artiljerijsko-raketna sredstava, inženjerijskih sredstava, BOV; vrsta sredstava veze (nove tehnologije) poput: satelitskih veza (GMF), veze za povezivanje kopnenih i zračnih snaga (VHF), digitalnih sustava veza (ADDS), mikro računara uvezanih u moderne kompjuterske sustave MSE za sigurne teflonske veze; sistemi za izviđanje sa zemlje i iz zraka; obučenost i moralno političko stanje („borbenog moral“); vojna proizvodnja (novi sustavi: Stinger, RMP, FAADS, SHORAD, Champrral ACE M-9 rovokopač, HAB- teški jurišni most, helikopteri AH-GKA Apache); taktičko zrakoplovstvo (1000 aviona F-16 i oko 500 F-15 s povećanjem nosivosti ubojitog tereta); ratna mornarica (6 novih podmornica Ohio s 24 strategijske rakete „Trident II C-4“ što je povećalo broj lansera raketa za 114 ili 2 9%).“[253]

Dakle, OU prioritetno se bavila prikupljanjem obavještajnih podataka o vojskama i vojnim savezima koji mogu biti prijetnja Jugoslaviji kao i izviđanjima radi omogućavanja pravilnog ratnog djelovanja borbenih snaga. Nije se bavila protuobavještajnim radom koji neminovno u to doba podrazumijeva i policijske ovlasti: privođenje, uhićenja, istraživanja, kazneno prijavljivanje. No, ipak je temeljem Zakona o osnovama sistema bezbednosti, odnosno Odluke o jedinstvenim načelima, mogla

[252] Temeljem zakonskih okvira to nije bilo moguće, ali je u praksi provođeno temeljem političkih naloga, vidjeti Presudu Zdravku Mustaću i Josipu Perkoviću, Savezne Republike Njemačke, Visoki zemaljski sud u Munchenu (Oberlandesgericht Munchen) 7. kazneni senat, poslovni broj; 7 St 5/14 (2), od 02.08.2016. godine.
[253] Materijal o modernizaciji OS susednih zemalja (NATO i VU) i stranim OS na njihovom prostoru u petogodišnjem razdoblju (81.-86..), DT-1950-3 od 24. prosinca1986., Središnji vojni arhiv, Gradivo 5. vojne oblasti, Registrator 2.

primjenjivati operativna sredstva i metode (prisluškivati telefone, nadzor pošte i dr.), ali samo u inozemstvu. U Jugoslaviji se uglavnom oslanjala na izviđačko prikupljanje obavijesti za potrebe borbenih vojnih jedinica.

Odobrenje za primjenu operativnih sredstava i metoda (ovlasti) nije se dobivalo od suca nego od dužnosnika koji je rukovodio organom sigurnosti, a to je uglavnom bio zamjenik sekretara nadležnog sekretarijata unutar kojega je pojedina služba djelovala - u ovom slučaju SSNO-a.

OU je formirala i vodila dosjee politički nepodobnih osoba usmjerenih prema vojski Jugoslavije u inozemstvu, i u tom je smislu mogla i obavljati informativne razgovore. Dosjei su se koristili kao izvor kompromitirajućih materijala za ucjenjivanje i pridobivanje suradnje. OU je usko surađivala s UB-om i sudjelovala u pripremama i realizacijama političkih ubojstava u inozemstvu.

Sigurnosnu prosudbu ugroženosti za štićene osobe i objekte radila je uglavnom za objekte i starješine svojih jedinica, ali ne i za političke i vojne dužnosnike što je bila nadležnost Uprave bezbednosti. Ovlast za pregled osoba, predmeta i prijevoznih sredstava uglavnom se prakticirala prilikom ulaska u objekte koje su koristile organizacijske jedinice II. Uprave radi zaštite svojih prostora, ne i prema drugim pripadnicima vojske, ali se u inozemstvu moglo koristiti i prema drugim osobama.

3.4.2.3. Nadzor

Nadzor nad II. Upravom GŠ -a OS-a Jugoslavije provodio se temeljem Zakona o osnovama sistema državne bezbednosti u čijem je članku 16. bilo propisano da se kontrolu nad zakonitošću rada organa bezbednosti u Oružanim snagama vrši na način koji odredi Predsjedništvo SFRJ. Prema članku 17. istog Zakona bilo je propisano da nad radom saveznih organa uprave koji vrše poslove državne sigurnosti kontrolu zakonitosti vrši Komisija za kontrolu državne bezbednosti Skupštine. Odluka[254] u točki 2. jasno navodi da poslove državne bezbednosti obavlja i Savezni sekretarijat za narodnu obranu pa bi Komisija bila nadležna i za kontrolu rada obavještajne uprave.

No, kao što je već navedeno kod UB-a, stvarni nadzor imao je Savjet za zaštitu ustavnog poretka pri Predsjedništvu SFRJ, a preko njega zapravo Tito i Partija kao politički nadzor, što je zapravo bio ključni nadzor obavještajnih i organa sigurnosti SSNO-a.

II. Uprava imala je rukovodni nadzor (neposredni i linijski) od strane rukovoditelja (funkcionera). Ovdje, kao i kod UB-a, ne bi se mogao uzeti u obzir članak 15. Zakona o osnovama sistema bezbednosti prema kojemu bi rukovoditelji Službe bili odgovorni za svoj rad i rad organa kojima rukovode Skupštini odgovarajuće društveno-političke zajednice jer je OU bila ustrojena na saveznom nivou i po komandama jedinica JNA i TO-a koje nisu odgovarale niti jednoj Skupštini DPZ-a. Nadzor

[254] Odluka o poslovima državne bezbednosti koje vrše pojedini savezni organi…, toč 2.

Komisije bi se mogao tretirati kao parlamentarni nadzor, ali ne i kao demokratski jer skupštinari nisu birani u demokratskoj proceduri.

Tablica 12. Analiza vrste nadzora nad radom II. Uprave GŠ-a OS-a do 1991. godine

Vrsta nadzora	**do 1991.**
1. Demokratski nadzor	ne
2. Stranački nadzor	da
3. Parlamentarni nadzor	da
4. Državni usmjeravajući nadzor	da
5. Građanski nadzor	ne
6. Sudski nadzor	ne
7. Pučkopravobraniteljski nadzor	ne
8. Rukovodni nadzor	da
9. Specijalistički nadzor	ne
10. Unutarnji nadzor	ne

OU nije imala specijalistički nadzor koji je trebala provoditi Komisija za usklađivanje rada organa državne bezbednosti Predsjedništva SFRJ jer je ista bila sastavljena od političara – radilo se o političkom usmjeravanju, a ne specijalističkom nadzoru. Nije pronađen podatak da bi postojao unutarnji nadzor u obliku uspostave zasebne organizacijske jedinice. Postojao je linijski nadzor prema organima sigurnosti koji su bili pozicionirani na različitim hijerarhijskim razinama JNA i TO. Nije postojao građanski, sudski i pravobraniteljski nadzor.

Kao i kod UB-a, II. Uprava nikada nije bila pod kontrolom republičkih/pokrajinskih vlasti pa se tako, nakon demokratskih izbora u Hrvatskoj 1990. godine, nije moglo izvršiti demokratsko preuzimanje vojne obavještajne djelatnosti.

3.4.3. Teritorijalna izviđačko-obavještajna organizacija – TIOO

Podatci o ovoj vojnoj obavještajnoj jugoslavenskoj službi uglavnom su nepoznati u javnosti. No, uvidi u dokumentaciju 5. Vojne oblasti[255] koja je imala sjedište u Zagrebu nedvojbeno je da se s ustrojavanjem Teritorijalne obrane po republikama i pokrajinama u Jugoslaviji pristupilo i osnivanju

[255] Izvještaj o stanju i daljnjem razvoju TO SRH, Republički štab teritorijalne obrane SRH, DT 03/1480-1, od 18. ožujka 1980., Središnji vojni arhiv, Gradivo 5. vojne oblasti, Registrator 1.

Teritorijalne izviđačko-obavještajne organizacije (TIOO) koji je bio nadležan za sigurnosnu i obavještajnu zaštitu TO-a. Tako je iz Izvještaja o stanju i daljnjem razvoju TO-a SRH vidljivo „da:

- se prišlo organiziranom stvaranju, razvijanju i osposobljavanju vojno-obavještajne službe TO
- su formirane izviđačke jedinice u svim bataljunima, odredima i brigadama TO
- je sprovedena odluka Savjeta narodne obrane Predsjedništva SRH o organiziranju ratnih teritorijalnih vojno-obavještajnih organa koji se odabrani i ugrađeni u 11 centara, 4 odjeljenja i 113 ispostava
- su donesena uputstva o provođenju odluke Savjeta kojim su konkretizirani odnosi, obveze i zadaci te riješena organizacijska, tehnička, kadrovska i materijalna pitanja
- se trebaju održati osposobljavanja posebno oko organiziranog dobivanja, obrade i razmjene vojno-obavještajnih podataka
- u suradnji sa vojno-obavještajnim organima JNA i SUP-a imaju izvršiti zajedničke obavještajne procjene cjelokupne teritorije SRH u odnosu na moguće djelovanje agresora po objektima, rajonima, prostorima i pravcima i na osnovu toga poduzeti odgovarajuće dodatne mjere za njihovo obavještajno pokrivanje
- treba osposobiti štabove komandi i jedinice TO za obavještajno izviđačke zadatke na moru, rijekama i zraku
- treba formirati i opremiti specijalne jedinice TO za radio izviđanje, radio maskiranje i elektronsku zaštitu važnijih objekata.“ [256]

Također je iz Izvještaja o stanju, problemima i daljnjem razvoju TO-a SRH (prvi dio) vidljivo „da se radi na:

- nabavci neophodnih operativno tehničkih sredstava organa sigurnosti
- organiziranju kontraobavještajne zaštite štabova, planova, radnih mjesta, naoružanja
- suradnji s drugim organima i službama sigurnosti na ukupnoj kontraobavještajnoj zaštiti TO
- jačanju mjera samozaštite i sigurnosti TO
- na sagledavanju i provjeravanju kadrova u TO, u suradnju sa SUP-om, te je procjenom zamijenjeno 170 starješina.“[257]

U Specijalnoj informaciji[258] namijenjenoj za raspravu u Saboru SRH navodi se da je vojno-obavještajna služba TO-a zapravo TIOO organiziran na cijelom teritoriju Hrvatske prema najstrožem principu konspirativnosti. Kadrovi su izabrani, provjere sprovedene, organizirano je postepeno

[256] Isto.
[257] Izvještaj o stanju, problemima i daljnjem razvoju TO SRH, Republički štab teritorijalne obrane SRH, DT 01-213/2, od 19. listopada 1982., Središnji vojni arhiv, Gradivo 5. vojne oblasti, Registrator 1.
[258] Izvještaj o stanju, problemima i daljnjem razvoju TO (drugi dio) – Specijalna Informacija, RŠ TO SRH, 39-1/82, od 19. listopada 1982., Središnji vojni arhiv, Gradivo 5. vojne oblasti, Registrator 1.

obučavanje pojedinaca i grupa u posebnim centrima za takvu obuku u čemu se velika pomoć dobivali od državne sigurnosti (SDS).

Iz Uputstva za organiziranje i rad Teritorijalne izviđačko-obavještajne organizacije u Teritorijalnoj obrani (Uputstvo) koje je propisao savezni sekretar SSNO-a vidljivo je da se izdavanju Uputstva pristupilo „jer su, zbog nepostojanja jedinstvenih načela u organiziranju, razvoju i upotrebi teritorijalne obavještajno-izviđačke organizacije u TO republika i pokrajina, nastale bitne razlike koje su stvarale znatne teškoće u obuci, osposobljavanju kadrova, opremanju, izradi dokumenta i suradnji s drugim obavještajnim i sigurnosnim organima.“[259]

Stoga Uputstvo ima cilj da se na „jedinstven način regulira mjesto, uloga, zadaci, organizacija, upotreba, razvoj, osposobljavanje i opremanje TIOO-a u TO za zadatke obavještajnog osiguranja borbenih djelovanja oružanih snaga i teritorija SFRJ u ratu, u situacijama neposredne ratne opasnosti i drugim vanrednim prilikama.“[260]

TIOO je zamišljen da obavještajno djeluje u miru, izvanrednim prilikama, uvjetima neposredne ratne opasnosti i u ratu, odnosno u slučaju okupacije cijelog ili dijela teritorija SFRJ.[261] Prema utvrđenim zadacima, TIOO nije trebao djelovati u inozemstvu nego samo na teritoriju Jugoslavije u dvama smjerovima. Prvi bi bio prikupljanje podataka na dijelu teritorija koji bi bio pod okupacijom putem, u miru, uspostavljene obavještajne mreže od svih građana i radnih ljudi po radnim organizacijama koji bi ostali raditi i živjeti na okupiranom području. Drugi dio informacija prikupljao bi se obavještajno-izviđačkim akcijama prema neprijateljskim linijama sa slobodnog teritorija.[262]

Dakle, nema nikakve sumnje da je SFRJ imala još jednu tajnu vojnu službu raspoređenu po republikama i pokrajinama, ali s centralnim ustrojem pod nadležnošću II. Uprave (obavještajne) GŠ-a OS-a SFRJ.

3.4.3.1. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja

Uputstvom se nalaže da TIOO formiraju i razvijaju na svojem području svi ŠTO-i u republikama i pokrajinama koji su bili odgovorni za njezino organizacijsko, stručno i tehničko osposobljavanje u miru i djelatnosti u situacijama rata i drugim vanrednim prilikama.[263] Formiranje, razvoj i rad organa TIOO-a usmjeravali su načelnici ŠTO-ova preko pomoćnika za obavještajne poslove što znači da su

[259] Uputstvo za organiziranje i rad teritorijalne izviđačko-obavještajne organizacije u Teritorijalnoj obrani, SSNO, DT-2251-1 od 17. listopada 1984. godine, uz suglasnost SSUP-a, SP-21326/2 od 21. rujna 1984., str. 9.
[260] Isto.
[261] Isto, toč. 1.
[262] Isto, toč. 10.
[263] Isto, toč. 2.

TIOO i njegovi centri bili direktno vezani na načelnike ŠTO-ova, a komandant TO-a bio je odgovoran da svojim odlukama i naređenjima regulira provedbu odluka Predsjedništva SFRJ.[264]

Prema Uputstvu, TIOO se pri TO-u formirao kao:

1. **Masovna osmatračko-izviđačka organizacija** koja se formirala u organizacijama udruženog rada, mjesnim zajednicama i općinama radi prikupljanja obavještajnih podataka od vojnog značaja za potrebe lokalnih i širih ŠTO-ova te JNA. Činili su je pojedinci-osmatrači, izviđači, pomoćnici i povjerenici te punktovi – osmatrači, izviđački i za vezu. Pojedinci osmatrači trebali su služiti osmatranju objekata i prostora gdje se očekuje nizak stupanj aktivnosti neprijatelja poput manjih mjesta, raskrižja, pravaca i objekata ili povremena aktivnost pa prisutnost osmatrača nije stalno potrebna. Punktovi su bili stalno uspostavljena služba od strane stručnih osoba i s potrebnom operativnom tehnikom za osmatranje, a veličina punkta ovisila je o procijenjenim aktivnostima neprijatelja i značaju prostora ili objekata koji se nalaze u zoni osmatranja punkta. Tako je predviđano da bi na području jedne mjesne zajednice trebalo formirati do tri punkta sa 2-5 osmatrača. Osmatrački punkt TO-a formirao bi se radi prikupljanja obavještajnih podataka o snagama i aktivnostima neprijatelja osmatranjem i prisluškivanjem, ali i izviđanjem i raspitivanjem. Objekti za koje bi se trebali formirati osmatrački punktovi bili bi: perivoji, mostovi, aerodromi, luke prometni čvorovi, prijelazi i sl. i to od osoba koje borave u neposrednoj blizini objekta i prostora interesa. Izviđački punktovi TO-a formirali bi se tamo gdje postoje uvjeti koji omogućavaju angažiranim osobama prikupljanje obavještajnih podataka o snagama i aktivnostima neprijatelja, i to od stručno osposobljenih osoba za izviđanje ili koje koristi širi krug ljudi zbog posla poput poštara, šumara, zanatlija i slično. Punkt za vezu TO-a formirao bi se za održavanje obavještajnih veza između organa TIOO-a i obavještajnih organa nadležnog ŠTO-a (kuriri, signalna sredstva, sredstva veze).[265]

2. **Obavještajno-operativna organizacija** koja se trebala formirati i razvijati, u pravilu, u nadležnosti ŠTO-ova republika i pokrajina, a neke organe su iznimno mogli formirati i regionalni, odnosno općinski ŠTO-ovi. Činili su je specijalizirani i stručni organi ovlašteni za izvođenje obavještajno-operativne djelatnosti radi obavještajnog pokrivanja teritorija i objekata, praćenja snaga i aktivnosti agresora na najvažnijim pravcima na teritoriju SFRJ, a prvenstveno na privremeno zaposjednutom teritoriju. Bila je dio ukupnog obavještajnog osiguranja OS-a SFRJ. Činili su je obavještajni centri, obavještajni podcentri i obavještajni punktovi TO-a. Obavještajni centri TO-a formirali su se na strategijsko-operativnim pravcima u zonama obavještajne odgovornosti ŠTO-ova republika i pokrajina jačine do 18 osoba (načelnik, zamjenik, analitičar, oko devet operativaca, dva

[264] Isto., toč. 16.
[265] Isto, toč. 18.-25.

šifranta, dva radiotelegrafista i dva vozača). Obavještajni podcentri TO-a formirali su se i djelovali kao organi obavještajnih centara TO-a. U slučaju potrebe mogli su djelovati kao obavještajno-operativni centri organa regionalnih, odnosno općinskih ŠTO-ova jačine do 6 osoba (načelnik, zamjenik, do četiri operativca, radiotelegrafist i eventualno šifrant). Obavještajni punktovi TO-a formirali su se i djelovali kao organi obavještajnih centara TO-a. U slučaju potrebe mogli su djelovati kao obavještajno-operativni organi općinskih, odnosno regionalnih ŠTO-ova u ratnim uvjetima, prvenstveno na privremeno zaposjednutom teritoriju jačine grupe do 5 operativaca u određenom objektu, mjestu, rajonu, na važnijem taktičkom pravcu ili prostoru. Centri (podcentri, punktovi) mogli su biti privremeni ili stalni te su se mogli premještati ovisno o pravcima borbenog djelovanja. Neovisno o tome tko ih je osnovao, ŠTO-ovi republika i pokrajina bili su im neposredno nadležni.[266]

O angažiranim građanima (operativne veze) u miru, a za potrebe obavještajno-operativnog rada, provodila se registracija i vodila se centralna kartoteka (operativna evidencija), a koji su se istovremeno evidentirali i u SDS-u kako njihovi djelatnici prema njima ne bi poduzimali određene operativne, represivne i druge mjere.[267]

Dakle, TIOO je u obavještajno-operativnom radu surađivao sa SDS-om u zajedničkom vrbovanju operativnih veza, zajedničkom vođenju dosjea te razmjeni informacija, a u osmatračko-izviđačkom radu TIOO je surađivao, zapravo bio podređen, II. Upravi GŠ-a koja je vršila njihovo stručno usmjeravanje i koordiniranje rada te radila na osposobljavanju TIOO-a.

Tablica 13. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja TIOO-a do 1991. godine

Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja	**do 1991.**
1. Samostalna služba – agencija	ne
2. U sastavu ministarstva	da
3. U sastavu druge organizacije	da
4. Dio šireg koncepta sigurnosno-obavještajnog sustava	da
5. Demokratski izbor čelnika službe – agencije	ne
6. Transparentnost kriterija za izbor čelnika službe – agencije	ne
7. Čelnik službe – agencije je u sastavu državnog strateškog tijela nacionalne sigurnosti	ne
8. Čelnik službe – agencije je u sastavu središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela nacionalne sigurnosti	ne

[266] Isto, toč. 26.-30.
[267] Isto, toč. 46.

9. Vjerojatnost političkog utjecaja na vođenje operativnih zadaća (visoka – srednja – niska)	da
10. Ima nadležnost nad protuobavještajnim poslovima	da
11. Ima nadležnost nad obavještajnim poslovima	da
12. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici na području države	da
13. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici u inozemstvu	ne
14. Uspostavljen hijerarhijski ustroj i rukovođenje	da
15. Uspostavljen linijski ustroj i rukovođenje	da
16. Dvostruko unutarnje rukovođenje (hijerarhijsko, linijsko ili od strane druge organizacijske jedinice)	da
17. Dvostruka unutarnja odgovornost (prema hijerarhijskom, linijskom ili prema rukovoditelju druge organizacijske jedince)	da
18. Samostalno rukovođenje teritorijalnim ustrojstvenim jedinicama (neovisnost od središnjice službe)	ne
19. Usmjerivačka funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da
20. Nadzorna funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da

TIOO nije bio samostalna služba nego u sastavu TO-a pojedine republike i pokrajine, odnosno Hrvatske. Strukovno i izvještajno bio je odgovoran II. Upravi GŠ-a OS-a. Bio je i sastavni dio ukopnog SOS-a Jugoslavije i svojim obavještajnim radom pridonosio obaviještenosti najvišeg rukovodstva SFRJ.

Imao je hijerarhijski ustroj rasprostranjen na republičkom teritoriju (i tako u cijeloj SFRJ) od republičkog štaba TO-a preko regionalnih (zonskih), gradskih, općinskih, rajonskih, mjesnih zajednica, ustanova (školske, zdravstvene, proizvodne, opskrbne) u kojima su formirane izviđačke jedinice i punktovi. Ustrojstvene oblike nije imao u inozemstvu. Tako je imao uspostavljenu i usmjerivačku i nadzornu funkciju prema svojim teritorijalnim organizacijskim cjelinama.

Imao je hijerarhijsko i linijsko rukovođenje, odnosno dvostruku liniju rukovođenja, kao i odgovornosti prema komandi određene jedinice TO-a i prema republičkom ŠTO-u i OU-u GŠ-a. Samim time jasno je da nije postojalo samostalno rukovođenja teritorijalnom organizacijskom cjelinom.

Uglavnom je bio formiran za prikupljanje obavijesti, dakle bavio se obavještajnim poslovima. No, iz Izvještaja o stanju, problemima i daljnjem razvoju TO-a SRH vidljivo je da je bio zadužen i za organiziranje kontraobavještajne zaštite štabova, planova, radnih mjesta i naoružanja.

TIOO je bio i u sastavu TO-a Hrvatske, ali i u sastavu SSNO-a jer je TO bila njegovim sastavnim dijelom. Naravno da je i na operativne zadaće TIOO-ova politika imala visok utjecaj, posebice savezna, ali i republička KPJ/SKJ.[268] Čelnik TIOO nije se birao u demokratskoj proceduri i nije bio u sastavu državnog strateškog i središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela nacionalne sigurnosti.

3.4.3.2. Ovlasti

Prema Uputstvu, TIOO u TO-u predstavlja najširi oblik organiziranog angažiranja radnih ljudi i građana na zadacima obavještajno-izviđačkog osiguranja teritorija i objekata i djelovanja prema oružanim snagama agresora s ciljem obavještajnoga osiguranja borbenih djelovanja snaga SFRJ. Pored građana kao izvora saznanja obavještajnih podataka, TIOO je trebao koristiti i pripadnike oružanih snaga agresora i druge strane državljane s kojima je trebao uspostavljati obavještajnu suradnju na teritoriju SFRJ.

Dakle, vizija rada TIOO-a bila je da se od mjesnih zajednica, općinskih organizacija, organizacija zajednica općina pa preko radnih organizacija (OUR-a, SOUR-a) kroz sustave tzv. samozaštite zapravo cjelokupno stanovništvo stavi u funkciju prikupljanja obavještajno-izviđačkih informacija.

Dodatna je ovlast koju su službenici TIOO-a, pored Zakona o osnovama sistema državne bezbednosti, imali: „prikupljanje, evidentiranje i provjera obavještajnih podataka i njihova obrada te procjena, u cilju obavještajne procjene teritorija, pravaca i objekata mogućih borbenih djelovanja oružanih snaga agresora, kroz procjenu: snaga potencijalnog agresora, mogućih načina korištenja i osiguranja privremeno zauzetih teritorija od strane agresora, te zaključka.“[269]

Takva procjena se u pravilu radila u suradnji s obavještajnim organom odgovarajuće komande JNA, dakle djelatnicima II. Uprave bezbednosti GŠ -a OS-a SFRJ radi ukupne zajedničke obaviještenosti. U tom kontekstu, II. Uprava GŠ-a postavlja zahtjeve ŠTO-u u pogledu obavještajnog pokrivanja objekata i pravaca od posebnog značaja na ratištu. Procjenu su vršili svi ŠTO-ovi, ali su se odluke mogle donositi samo na osnovu republičkih/pokrajinskih procjena ŠTO-ova usklađene s odgovarajućom komandom JNA.[270]

Obavještajno-operativni organi mogli su stvarati obavještajnu mrežu (posrednici, veznici, informatori i opservatori) s građanima državljanima, ali i stranim državljanima, pripadnicima agresora na privremeno zauzetom teritoriju uz tijesnu suradnju sa SDS-om kako bi se izbjeglo međusobno preklapanje.

[268] Strategija općenarodne obrane i društvene samozaštite SFRJ, SSNO, Centar oružanih snaga za strategijsko istraživanje i studije „Maršal Tito“, ST-Interno, GRO „Kultura“ OOUR „Štamparija Kultura“, Beograd, 1987., str. 51.
[269] Uputstvo za organiziranje i rad teritorijalne izviđačko-obavještajne organizacije u TO…, toč. 34.
[270] Isto.

U Izvještaju o stanju i daljnjem razvoju TO-a SRH propisani su bliži zadaci (ovlaštenja) TIOO-a : „ostvarivanje neposredne suradnje sa drugim službama sigurnosti na ukupnoj kontraobavještajnoj zaštiti TO formiranjem specijalnih kontraobavještajnih zadataka sigurnosnih organa,“[271]

Javlja se dvojba oko toga je li TIOO bio sigurnosna, odnosno obavještajna služba i je li imao ovlasti koje su bile propisane za druge civilne i vojne sigurnosno-obavještajne službe. Ova služba Zakonom o osnovama sistema državne bezbednosti nije navedena. No, ne navodi se niti Uprava bezbednosti, niti II. Uprava, pa tako niti TIOO, nego dakle SSNO, što znači da se to odnosi na sve službe koje unutar njega djeluju na tim poslovima i propisanim ovlastima kroz razne propise.

Radilo se o svojevrsnoj hibridnoj organizaciji koja je bila djelomično obavještajna i protuobavještajna, a djelomično izviđačka, odnosno osmatračka, a sve u cilju prikupljanja podataka o potencijalnom agresoru. Bio je to spoj sigurnosnih i obavještajnih poslova unutar SSNO-a, odnosno TO-a i JNA. Njihovi operativci u načelu su djelovali u civilnim odijelima (konspirativno, tajnost rada) i bez javnog nošenja oružja.[272]

S obzirom na to daje TIOO obavljao obavještajno-izviđačke poslove i u stručnom pogledu bio podređen obavještajnoj upravi, jasno je da je imao i sukladne, odnosno jednake ovlasti kao i II. Uprava GŠ-a OS-a SFRJ, ali na području pojedine republike/pokrajine. Iz analiziranih propisa koji su regulirali rad TIOO-a nije utvrđeno da bi TIOO imao ovlasti poput UB-a i SDS-a.

Šire ovlasti, npr. za SDS, bile su propisane republičkim Zakonima o unutrašnjim poslovima i ZKP-om, a za UB njezinim Pravilima službe. Ovako razbacane ovlasti po raznim propisima, uglavnom u nekim odlukama i pravilima, bila su svojevrsna kamuflaža prikrivenog egzistiranja pojedinih službi, kao i ovlasti koje su one mogle primjenjivati, jer ih se nije moglo naći u jednom propisu, nego se moralo poznavati i povezivati više različitih propisa.

TIOO se prioritetno bavio prikupljanjem obavještajnih podataka od vojnog značaja za potrebe lokalnih i širih ŠTO-ova i JNA. TIOO se nije bavio protuobavještajnim radom kao UB ili SDS pa da bi za svoje poslove trebao policijske ovlasti poput: privođenja, uhićenja, istraživanja, kaznenog prijavljivanja. Te je poslove za TO-u obavljala Uprava bezbednosti, a kako je prikazano u sljedećoj tablici.

Jednako kao i kod drugih sigurnosnih službi (SDS, UB, II. Uprava), odobrenje za primjenu operativnih sredstava i metoda (ovlasti) nije se dobivalo od suca, nego od dužnosnika koji je rukovodio organom sigurnosti, odnosno TO-a, a to je uglavnom bio komandant ŠTO-a republike ili pokrajine. TIOO je mogao formirati i voditi dosjee politički nepodobnih osoba usmjerenih prema TO-

[271] Izvještaj o stanju i daljnjem razvoju TO-a SRH…
[272] Isto, toč. 55.

u u Jugoslaviji, no nije nađen podatak da ih je i vodio, te je pri tome mogao koristiti prisilu i kompromitirajuće materijale.

Tablica 14. Analiza ovlasti djelatnika Teritorijalne izviđačko-obavještajne organizacije do 1991. godine

Ovlasti	**Primjenjivane ovlasti**	**Propisane zakonom**	**Propisano drugim aktom**	**Okolnosti primjene ovlasti**			
				Služba – agencija ovlast poduzima	**Potrebno odobrenje politike**	**Potrebno odobrenje suda**	**Potrebna suglasnost osobe prema kojoj se postupa**
1. Podnošenje izvješća državnim tijelima i čelnicima	da	ne	da	da	ne	ne	ne
2. Podnošenje kaznenih prijava protiv osoba	ne						
3. Izdavanje upozorenja i zapovijedi	ne						
4. Utvrđivanje i provjera identiteta osoba	da	ne	ne	da	ne	ne	ne
5. Prikupljanje obavijesti i podataka te njihova analiza i procjena	da	ne	da	da	ne	ne	ne
6. Formiranje, vođenje i korištenje registra, evidencija i baza podatka	da	ne	da	da	ne	ne	ne
7. Uvid u registre, evidencije i baze podataka tijela vlasti i pravnih osoba (udruge, institucije, agencije)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
8. Uvid u podatke pohranjene u računalima	ne						
9. Uvid u (pregled) dokumentaciju tvrtki (OUR, SOUR)	ne						
10. Sigurnosna prosudba ugroženosti za štićene osobe i objekte	da	ne	da	da	ne	ne	ne
11. Sigurnosna provjera fizičkih i pravnih osoba koje imaju pristup štićenim osobama, objektima, prostorima i podatcima	ne						
12. Sigurnosna provjera političke lojalnosti političkih dužnosnika (funkcionera)	ne						
13. Sigurnosna provjera političkih dužnosnika (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	ne						
14. Sigurnosna provjera osoba u SOS-u i drugim sigurnosnim sustavima (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	ne						
15. Informacijska zaštita podataka državnih tijela	da	ne	da	da	ne	ne	ne
16. Otvaranje i pregled (nadzor) tuđih pisama, paketa	da	da	da	ne	da	ne	ne
17. Predlaganje i provođenje političkog nadzora nad osobama	da	ne	da	da	ne	ne	ne
18. Formiranje i vođenje dosjea politički nepodobnih osoba	da	ne	da	da	ne	ne	ne

19. Obavljanje informativnih (obavijesnih) razgovora	da	ne	da	da	ne	ne	ne
20. Rad sa suradnikom i operativnom vezom (informatorom)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
21. Plasiranje informacija i dezinformacija	da	ne	da	da	ne	ne	ne
22. Praćenje, motrenje, fotografiranje i snimanje osoba	da	ne	da	ne	da	ne	ne
23. Prisluškivanje i snimanje tuđih razgovora	da	da	da	ne	da	ne	ne
24. Nadzor podataka o telekomunikacijskom prometu	ne						
25. Nadzor lokacije putem telekomunikacijskih uređaja	ne						
26. Elektroničko izviđanje	ne						
27. Protuprislušna zaštita i pregleda objekata	da	ne	da	da	ne	ne	da
28. Nadzirani promet predmeta i vrijednosti	ne						
29. Prikriveni otkup dokumenta i predmeta	ne						
30. Mjere prikrivanja identiteta	da	ne	da	da	ne	ne	ne
31. Mjere prikrivanja vlasništva	ne						
32. Traganje za osobama i predmetima	ne						
33. Privremeno oduzimanje predmeta	ne						
34. Opservacija prostora i objekata	da	ne	da	da	ne	ne	ne
35. Snimanje i fotografiranje zatvorenih prostora i objekata (prikriveni ulazak)	da	ne	da	ne	da	ne	ne
36. Snimanje i fotografiranje otvorenih (javnih) prostora i objekata	da	ne	da	ne	da	ne	ne
37. Poligrafsko ispitivanja	ne						
38. Tajna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	da	ne	da	ne	da	ne	ne
39. Javna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	ne						
40. Pregled osoba, predmete i prijevoznih sredstava	da	ne	da	da	ne	ne	ne
41. Uporaba tuđih prijevoznih i komunikacijskih sredstava	ne						
42. Pozivanje osoba	ne						
43. Dovođenje i privođenje osoba	ne						
44. Zadržavanje osoba i/ili pritvor	ne						
45. Uhićenje	ne						
46. Primjena fizičke sile radi izvršavanja ovlasti	ne						
47. Upotreba vatrenog oružja radi zaštite života uhićenja, sprječavanje KD-a i bijega	ne						

48. Primjena fizičke sile radi iznuđivanja (priznanja, suradnje..)	ne						
49. Prijetnje, ucjenjivanje i zastrašivanje	ne						
50. Ubojstvo	ne						

TIOO je sigurnosne prosudbe ugroženosti za štićene osobe i objekte provodio uglavnom za objekte i rukovoditelje svojih jedinca, ali ne i za političke i vojne dužnosnike što je bila nadležnost organa sigurnosti pri TO-u. Isto je bilo i vezano uz pregled osoba, predmeta i prijevoznih sredstava što se uglavnom prakticiralo prilikom ulaska u objekte koje su koristile organizacijske jedinice TIOO-a , ne prema drugim pripadnicima TO-a, ali se ta ovlast mogla koristiti i prema drugim operativno interesantnim osobama.

3.4.3.3. Nadzor

Nadzor nad TIOO-om u Jugoslaviji također se provodio temeljem Zakona o osnovama sistema državne bezbednosti u čijem je u članku 16. bilo propisano da se kontrolu nad zakonitošću rada organa sigurnosti (UB, II. Uprava i TIOO) u Oružanim snagama vrši na način koji odredi Predsjedništvo SFRJ. Znači, kontrolu zakonitosti vršila je Komisija za kontrolu državne bezbednosti Skupštine Jugoslavije.

Tablica 15. Analiza vrste nadzora nad radom Teritorijalne izviđačko-obavještajne organizacije do 1991. godine

Vrsta nadzora	do 1991.
1. Demokratski nadzor	ne
2. Stranački nadzor	da
3. Parlamentarni nadzor	da
4. Državni usmjeravajući nadzor	da
5. Građanski nadzor	ne
6. Sudski nadzor	ne
7. Pučkopravobraniteljski nadzor	ne
8. Rukovodni nadzor	da
9. Specijalistički nadzor	da
10. Unutarnji nadzor	ne

TIOO je imao rukovodni nadzor od strane rukovoditelja. Za razliku od UB-a i OU-a, ovdje bi se mogao uzeti u obzir članak 15. Zakona o osnovama sistema bezbednosti prema kojem su rukovoditelji

Službe bili odgovorni za svoj rad i rad organa kojima rukovode skupštini odgovarajuće društveno - političke zajednice. TIOO je bio ustrojen pri republičkim/pokrajinskim ŠTO-ovim koji su slijedili političke granice republika i pokrajina, ali i regionalne, općinske i mjesne ustroje tadašnje države koje su kao DPZ imale svoje skupštine.

U tom kontekstu, TIOO je bio odgovoran njima na razinama na kojima je bio ustrojen, a na republičkom je svakako bio ustrojen, pa je trebao biti odgovoran Saboru SRH, no u SRH u ovom istraživanju nije pronađeno tijelo koje bi se bavilo nadzorom TIOO-a . Istovremeno je TO bila i sastavni dio SSNO-a, pa tako i TIOO-a . Također, TIOO je u obavještajnom izvještavanju bio podvrgnut II. Upravi. Stoga je TIOO trebao biti i pod nadzorom Skupštine SFRJ, a onda bi slijedom toga Komisija bila nadležna i za kontrolu rada TIOO-a .

Naravno, stvarni nadzor imao je Savjet za zaštitu ustavnog poretka pri Predsjedništvu SFRJ, a preko nje zapravo Tito i Partija kao stranački nadzor što je zapravo bio ključni nadzor i svih drugih obavještajnih i organa bezbednosti SSNO-a. Nadzor skupštinske Komisije bi se mogao tretirati kao parlamentarni nadzor, ali ne i demokratski s obzirom na to da skupštinari nisu birani u demokratskoj proceduri.

Nad radom TIOO-a specijalistički nadzor trebala je provoditi Komisija za usklađivanje rada organa državne bezbednosti Predsjedništva SFRJ. No, kako je ranije rečeno, ista je provodila politička usmjeravanja jer je ista bila sastavljena od političara. Mogli bismo reći da je tu funkciju obavljala II. Uprava iz sjedišta prema organizacijama TIOO-a u republikama i pokrajinama.[273]

Nije utvrđeno je li TIOO imao uspostavljenu zasebnu organizacijsku jedinicu za unutarnji nadzor, ali je postojao linijski nadzor prema TIOO-u od strane centrale II. Uprave pri SSNO-a. Nije, dakako, postojao niti građanski, sudski i pravobraniteljski nadzor.

TIOO je, kao sastavni dio republičkog (hrvatskog) TO-a, trebao biti pod kontrolom republičkih vlasti SRH pa je moglo biti moguće eventualno njegovo preuzimanje nakon demokratskih izbora 1990. godine. No, još i prije izbora bilo je jasno da se republička vlast ne može osloniti na TO koji je bila razoružan i kadrovski devastiran.[274] Nova demokratska hrvatska vlast nije imala nimalo povjerenja u republički TO jer zapovjednici TO-a otvoreno nisu priznavali novu vlast i odbili su se istoj podrediti.

Stoga RH nije na TO-u mogla temeljiti svoju obrambenu moć (pa tako niti na TIOO-u) nego se išlo na osnivanje ZNG-a unutar MUP-a. Takva odluka tadašnjeg hrvatskog političkog vrha bila je potpuno

[273] Isto, toč. 52.
[274] Lučić, Ivo: Miroslav Tuđman i paradigme znanja, n. dj., str. 345.

opravdana uzimajući u obzir dopis kojim SSNO nalaže energično sprječavanje da se TO pretvori u republičku vojsku te da se TO-om zapovijeda isključivo kao sastavnim djelom OS-a SFRJ.[275]

3.5. Struktura sigurnosno-obavještajnog sustava

U ovom dijelu rada prikazana je cjelokupna shematska struktura sigurnosno-obavještajnog sustava u SFRJ kakav je bio u posljednjem desetljeću u Jugoslaviji. Također je prikazana shematska struktura sigurnosno-obavještajnog sustava u Hrvatskoj u početnom razdoblju. Vidljiva je povezanost sa saveznim jugoslavenskim SOS-om pa je teško reći da se radi o hrvatskom SOS-u jer razdruživanje u ovom razdoblju nije formalno niti započelo.

3.5.1. Struktura sigurnosno-obavještajnog sustava u SFRJ

Sigurnosno-obavještajni sustav SFRJ sastojao od nekoliko funkcionalnih komponenti, odnosno službi, od kojih je većina bila u potpunoj nadležnosti federalnih (središnjih) organa, a neke su bile u kombiniranoj federalno-republičkoj nadležnosti.[276] Tako su u isključivoj federalnoj nadležnosti bile vojna obavještajna i sigurnosna služba u sklopu Saveznog sekretarijata za narodnu obranu, odnosno Jugoslavenske narodne armije te civilna obavještajna služba Saveznog sekretarijata za vanjske (inostrane) poslove.[277]

U kombiniranoj federalno-republičkoj nadležnosti bili su poslovi civilnih sigurnosnih službi koje su bile organizirane na saveznoj razini u sklopu Saveznog sekretarijata za unutarnje poslove i u okviru odgovarajućih republičkih, odnosno pokrajinskih sekretarijata unutarnjih poslova,[278] ali i obavještajno-izviđačka organizacija pri TO-u republika/pokrajina.

Posebno mjesto zauzimale su vojna obavještajna i vojna sigurnosna služba u okviru Teritorijalne obrane koja je uz JNA bila druga komponenta oružanih snaga.[279] TO je bio uključen u jedinstveni federalni sustav vođenja i zapovijedanja koji je išao od Predsjedništva SFRJ, ali je postojala i horizontalna linija zapovijedanja utoliko što su republike, općine i drugi subjekti imali određene nadležnosti nad postrojbama TO-a (npr. republike su financirale TO i postavljale zapovjednike republičkih stožera). Iako je postojala dvojna nadležnost u okviru obavještajno-sigurnosne službe, TO je ipak bio slabije izražen i službe su uglavnom bile centralizirane i vođene iz saveznog središta.[280]

[275] Dopis SSNO-a, DT-4-9/2 od 17. rujna 1990….
[276] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n.dj., str. 33.
[277] Isto.
[278] Isto.
[279] Isto.
[280] Isto.

Osnovna funkcija sigurnosnih službi u SFRJ bila je borba protiv unutarnjeg, vanjskog klasnog i političkog neprijatelja, pa se svako mišljenje, govorenje i djelovanje mimo smjernica Saveza komunista Jugoslavije (jedine dozvoljene političke stranke (partije)) smatralo napadom na ustavni poredak SFRJ pa su službe sigurnosti imale zakonsko pravo djelovati i upotrebljavati svoje široke ovlasti te se često obračunavati zapravo s političkim neistomišljenicima.[281]

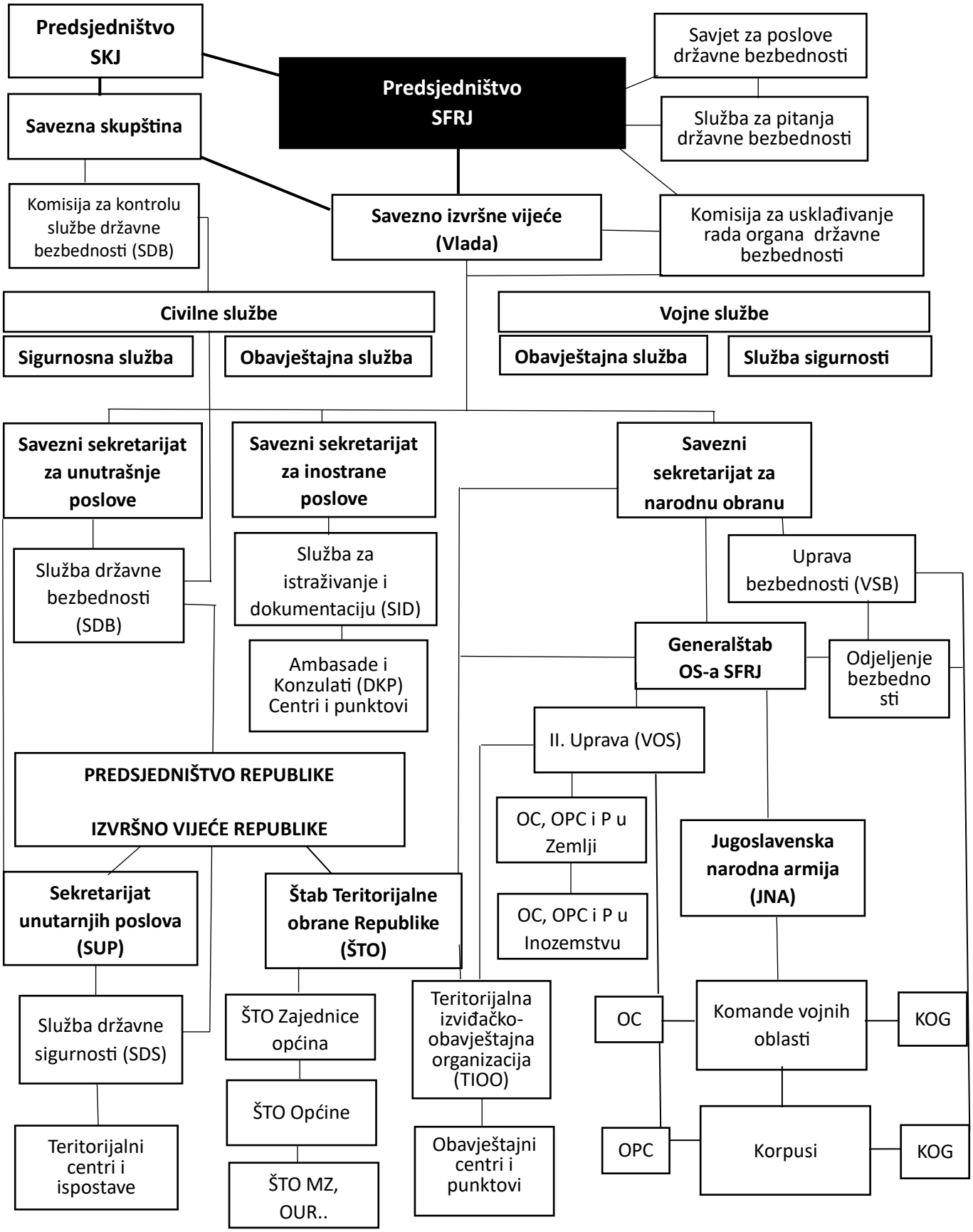
Iz sljedeće sheme (2.) vidi se velika okupiranost najviših državnih tijela SFRJ sa sigurnosnim službama koje su sve bile pod saveznom kontrolom, osim SDS-a i TIOO-a koji su bili djelomično decentralizirani. Postojale su tri vojne i dvije civilne sigurnosne službe (obavještajne i protuobavještajne). Sve vojne službe i civilna obavještajna služba SID-a bile su pod izravnim kontrolama saveznih sekretarijata.

Predsjedništvo SFRJ bilo je središnje tijelo upravljanja sigurnosno-obavještajnim sustavom Jugoslavije. Na čelu Predsjedništva bio je Tito koji je imao potpunu kontrolu nad cjelokupnim sustavom sigurnosti putem Savjeta za poslove državne bezbednosti i Komisije za usklađivanje rada organa državne bezbednosti. Nakon njegove smrti to je bio rotirajući predsjednik Predsjedništva. Služba za pitanje državne bezbednosti bila je normativna i administrativna podrška, nikakvo operativno tijelo koje bi donosilo bilo kakve odluke.

Komisija za kontrolu službe državne bezbednosti, koja je bila pri Saveznoj skupštini temeljem članka 17. Zakona o osnovama sistema državne bezbednosti, uspostavljena je radi vršenja kontrole nad radom saveznih organa uprave koji vrše poslove državne sigurnosti. Dakle, ta Komisija bila je nadležna za kontrolu svih službi koje su bile uspostavljene u saveznim sekretarijatima unutrašnjih i vanjskih poslova te narodne obrane. No, članak 16. kaže da se kontrolu nad organima bezbednosti u OS-u vrši na način kako odredi Predsjedništvo SFRJ što bi značilo da su vojne službe ipak bile izuzete iz nadležnosti skupštinske komisije.

Služba državne bezbednosti linijski je bila nadležna SDS-u u republikama i pokrajinama te je nadzirala njihov rad.[282] Takva odredba za vojne službe nije trebala biti propisana jer one nisu imale svoje organe sigurnosti ustrojene po republikama i pokrajnjima nego po komandama koje su bile centralno hijerarhijski podvrgnute upravljanju iz SSNO-a. Pored toga, UB i II. Uprava linijski su upravljale svojim organizacijama po komandama (odjeljenja, kontraobavještajne grupe i obavještajni centri) i putem njih sa svim teritorijalno raspoređenim „organima bezbednosti“, kako su se tada zajedničkim nazivnikom zvala sva tijela svih službi sigurnosti. OU je linijski i specijalistički bio nadležan i TIOO-u.

[281] Isto, str. 41.-43.
[282] Zakon o osnovama sistema državne bezbednosti…, čl. 21.

Shema 2. Rekonstrukcija strukture sigurnosno-obavještajnog sustava u SFRJ do 1991. godine

Slična je situacija bila i sa Službom za istraživanje i dokumentaciju koja također nije imala svoje organizacijske jedinice po republikama i pokrajinama nego u inozemstvu po centrima i punktovima, a koji su najčešće bili stacionirani u ambasadama i konzulatima, odnosno DKP-u.

Ključna služba sigurnosti bila je Služba državne bezbednosti (sigurnosti) koja je bila organizacijski unutar saveznog i republičkih, odnosno pokrajinskih sekretarijata unutrašnjih poslova. To je tako bilo i zakonski određeno člankom 9. Zakona o osnovama sistema državne bezbednosti te u točki 4. Odluke o utvrđivanju poslova državne bezbednosti koje usporedno vrše pojedini savezni organi uprave iz 1984. godine. Tako je navedeno da je SSUP osnovni nositelj poslova državne bezbednosti koje usporedno vrše republički organi uprave, ako za nositelja nekih od tih poslova nisu određeni SSNO i SSIP.

Iz rekonstrukcije dokumenata 5. vojne oblasti[283] krajem 1988. godine Generalštab JNA postao je Generalštab Oružanih snaga SFRJ, a unutar kojeg je bila JNA i TO te Civilna zaštita kao sastavnice Oružanih snaga Jugoslavije. Sukladno tome, pri svakoj republici/pokrajini djelovali su republički/pokrajinski ŠTO-ovi. Republike i pokrajine imale su i Sekretarijate za narodnu obranu koji pak nisu bili nadležni ŠTO-u nego su se bavili regrutiranjem vojnika i civilnom zaštitom. Teritorijalne obrane trebale su biti republičke/pokrajinske vojske koje su imale određene raspoređene snage i naoružanje.

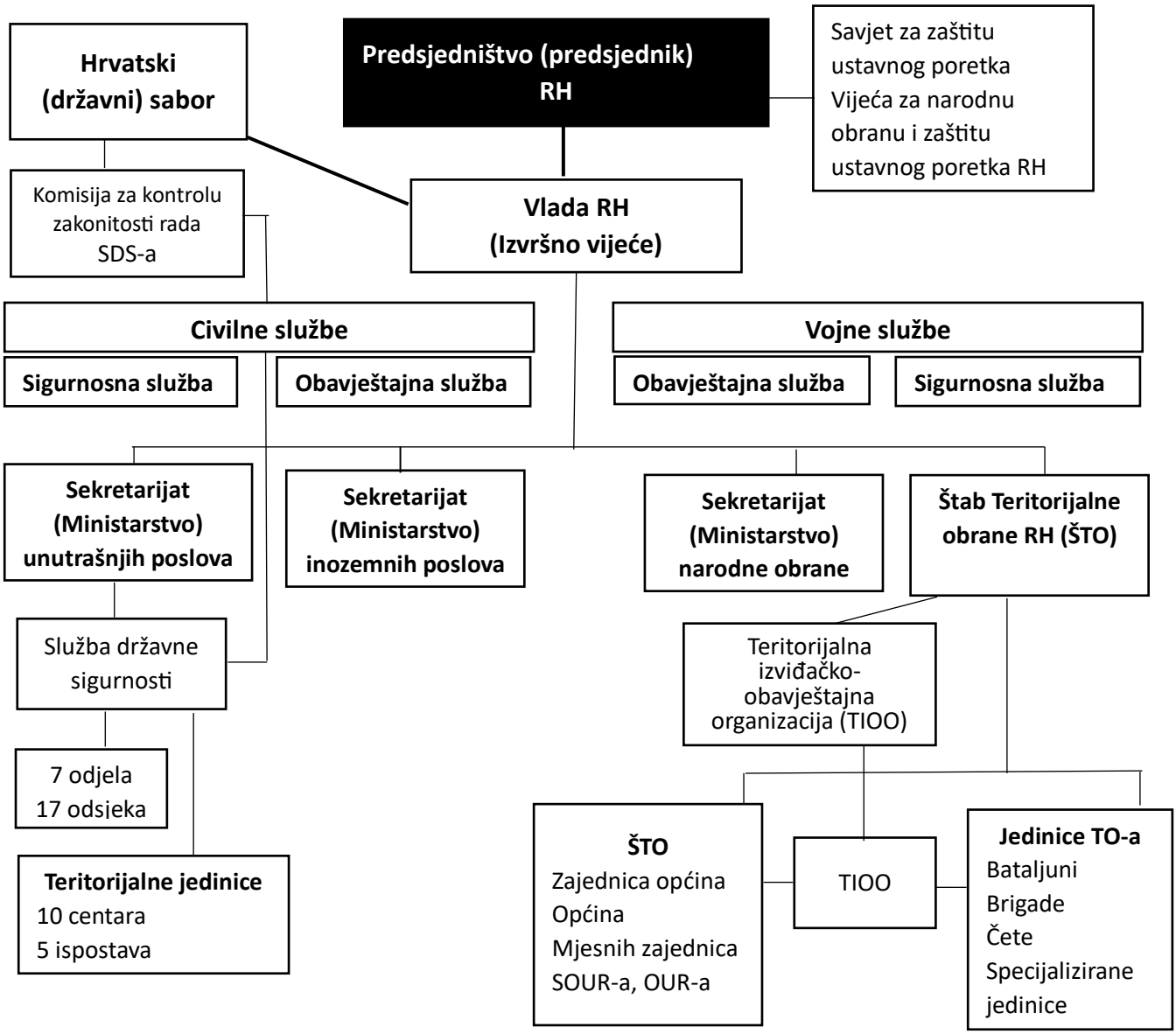
Iz sheme strukture Sigurnosno-obavještajnog sustava SFRJ vidljivo je da nova hrvatska vlast nije imala nikakve ingerencije nad većinom sigurnosnih službi. Stoga se oslanjala na jedinu službu koja je bila koliko-toliko pod djelomičnom nadležnošću republičkog ministarstva (sekretarijata) unutrašnjih poslova, Službu državne sigurnosti. No, ona je i nakon njezinog demokratskog preuzimanja i postavljanjem novog šefa SDS-a te prebacivanje poslova državne sigurnosti na zamjenika ministra unutrašnjih poslova[284] i dalje, kao što je iz sheme vidljivo, ostala linijski povezana sa Saveznim sekretarijatom unutrašnjih poslova i saveznim SDS-om.

3.5.2. Struktura sigurnosno-obavještajnog sustava u Hrvatskoj

Ne može se govoriti da je u Republici Hrvatskoj, od uvođenja demokratskog sustava početkom 1990. godine provođenjem višestranačkih izbora i formiranjem novog demokratskog Sabora s većinom koja nije bila jednopartijska nego demokratski izabrana,[285] postojala ikakva nova hrvatska neovisna struktura sigurnosno-obavještajnog sustava. Postojala je struktura sigurnosno-obavještajnog sustava u Hrvatskoj, ali i dalje ona struktura koja je bila postavljena temeljem saveznih jugoslavenskih

[283] Središnji vojni arhiv, Gradivo 5. vojne oblasti JNA, Registrator 1.-10.
[284] Lučić, Ivo: Miroslav Tuđman i paradigme znanja, n. dj., str. 347.
[285] Prvi višestranački izbori u Hrvatskoj provedeni su i to prvi krug 22. travnja 1990., a drugi krug 6. svibnja 1990. te je prvi višestranački sabor Hrvatske konstituiran 30. svibnja 1990.

propisa povezana sa saveznim sigurnosnim sustavom, odnosno službama. No, odmah nakon demokratskih izbora započelo se s postupnom demokratizacijom društva, pa tako i SDS-a u RH. Tako drugačije mišljenje od stranke (Partije) na vlasti više se nije smatralo podrivanjem ustavnog poretka nego demokratskim uzusom, pa se i rad službi uvelike u tom smjeru krenuo redefinirati.

Shema 3. Rekonstrukcija strukture sigurnosno-obavještajnog sustava u Hrvatskoj od 1990. do 1991. godine

Iz sheme 3. vidljivo je da Hrvatska nema civilne obavještajne niti vojnih sigurnosnih, odnosno, obavještajnih službi. Iako u Hrvatskoj postoji i Teritorijalna obrana kako je na shemi i prikazano, odnosno njezini štabovi, a u sklopu TO-a i Teritorijalna izviđačko-obavještajna organizacija, nova demokratska vlast u Hrvatskoj zapravo nikada nada njima nije preuzela kontrolu. Isto tako, iako postoji republički Sekretarijat za narodnu obranu, isti nije pod sobom imao nikakvih sigurnosnih ili vojnih postrojbi nego se ključno bavio mobilizacijom vojnika i civilnom zaštitom.

Kako je ranije navedeno, savezni sekretar za narodnu obranu zabranio je povezivanje republičkih sekretarijata za narodnu obranu i Štabova teritorijalne obrane te naložio jedinstveno zapovijedanje vojnim oblastima i u sklopu istih, republičkim TO, te izuzeo mobilizaciju iz RSNO-a, odnosno društveno-političkih zajednica i za to formirao posebne Vojno-teritorijalne organe.[286]

Uslijed takvih okolnosti, Hrvatska se nije mogla niti obavještajno niti vojno osloniti na RSNO i TO-u, pa je sve ključne funkcije obavljala kroz Sekretarijat (ministarstvo) unutrašnjih poslova, odnosno službu državne (SDS) i javne sigurnosti (policija).

Ovo poglavlje zapravo prikazuje sigurnosno-obavještajni sustav u Republici Hrvatskoj, a ne hrvatski SOS jer je on zapravo još uvijek bio gotovo isti, uspostavljeni sistem sigurnosti SFRJ. Dakle, cijelu 1990. godinu i dio 1991. godine u RH egzistira nepromijenjeni jugoslavenski sigurnosno-obavještajni sustav koji se neznatno mijenjao samo pod utjecajem demokratskih političkih promjena, ali je započeo proces promjene, odnosno demokratizacije i preuzimanja istog od strane nove demokratski izabrane vlasti u Hrvatskoj.

Tijekom 1990. i dijelom 1991. godine hrvatska država oslanjala se na djelomični ustroj SOS-a koji je preuzet iz jugoslavenskog sigurnosnog sistema i to samo u jednom dijelu civilne sigurnosne službe (koja preuzima djelomično i obavještajne poslove). Hrvatske vojne službe nije bilo, a proces njezinog ustrojavanja započinje u proljeće 1991. godine.[287]

Preuzeta civilna sigurnosna služba (SDS) organizacijski, pa i kadrovski, u tom je periodu ostala uglavnom nepromijenjena. Vidljive su tek neke promjene u primjeni ovlasti i načinu postupanja prema određenim segmentima društva te, zbog samih demokratskih izbora, a najeklatantnije kroz formalno dokidanje najrigoroznije ovlasti – ubojstva.

[286] Dopis GŠ-a OS-a SFRJ - III. Uprava, SP-1278-1, od 29. svibnja.1991., Središnji vojni arhiv, Gradivo 5. vojne oblasti JNA, Registrator 3.;. Zakon o vojnoj obvezi, SL 64/86, od 27. prosinca 1985. kojim su od 1. siječnja 1988. godine poslovi narodne obrane za obavljanje regrutnih i mobilizacijskih poslova prenose se na republičke/pokrajinske Sekretarijate za narodnu obranu, čl. 88.
[287] Rješenje o imenovanju pomoćnika ministra obrane Republike Hrvatske, NN 12/91, od 16. ožujka 1991.

4.

SIGURNOSNO-OBAVJEŠTAJNI SUSTAV RH U RAZDOBLJU OD 1991. DO 1993. GODINE

U ovom dijelu analizirano je razdoblje od travnja 1991. godine kada kreću prva formiranja hrvatskih sigurnosnih službi, pa do ožujka 1993. godine kada predsjednik Republike donosi Odluku o osnivanju Ureda za nacionalnu sigurnost s njegovim ustrojstvenim jedinicama. Ovo razdoblje zasebno je istraženo jer je u njemu vidljivo početno formiranje hrvatskog sigurnosno-obavještajnog sustava u civilnom i u vojnom sektoru. Također, u ovom razdoblju događa se potpuno razdruživanje od višedesetljetne povezanosti s centralnim jugoslavenskim službama i sigurnosnim sistemom.

Dakle, ovo poglavlje predstavlja i prikaz prijelaznog razdoblja sigurnosno-obavještajnog sustava iz totalitarističkog komunističkog sustava u demokratski Sigurnosno-obavještajni sustav Republike Hrvatske. Sukladno tome, bit će vidljiva mješavina starog i novog SOS-a, prijelazna rješenja i nastavak započete demokratizacije s istovremenim ogromnim sigurnosnim izazovima s obzirom na pokušaj okupacije Hrvatske od strane velikosrpskog režima.

U tim uvjetima još uvijek nije izvedena potpuna demokratizacija SOS-a. Ovaj period povijesnog istraživanja od 1991. do 1993. uzet je zbog triju bitnih razloga. Prvo, da je godinu dana nakon demokratskih izbora, dakle od travnja 1991. godine, došlo do značajnog odmaka od komunističkog ustroja SOS-a donošenjem nekoliko ključnih izmjena zakonskih propisa i donošenjem novih (Zakon o obrani) kojima su definirani novi naziv za civilnu sigurnosnu službu i uspostavu vojnih sigurnosno-obavještajnih službi.

Drugo, da je odlukom predsjednika RH 1991. godine došlo do formiranja Ureda za zaštitu ustavnog poretka (UZUP) kao središnjeg koordinirajućeg tijela sigurnosnih službi RH.[288] Treće, da je 1993. godine donesena odluka o osnivanju Ureda za nacionalnu sigurnost (UNS) kojom je zapravo započet proces stvaranja i razvoja koncepta obavještajne zajednice u RH.[289] Time je uspostavljeno središnje koordinacijsko-nadzorno tijelo nacionalne sigurnosti što će se razmatrati kao početna točka zasebnog razdoblja SOS-a RH u sljedećem poglavlju.

[288] Odluka o osnivanju, djelatnosti i ustroju Ureda za zaštitu ustavnog poretka Republike Hrvatske, Predsjednik Republike, 27. svibnja 1991., Hrvatski državni arhiv, fasc 203.
[289] Lučić, Ivo: Miroslav Tuđman i paradigma znanja, n. dj., str. 349.

4.1. Državno strateško tijelo nacionalne sigurnosti

Dana 5. travnja 1991. godine predsjednik Republike osnovao je **Vrhovno državno vijeće Republike Hrvatske**[290] kao savjetodavno tijelo (do tada je savjetodavno tijelo bilo Vijeće za narodnu obranu i zaštitu ustavnog poretka RH). U novome Vijeću stalni članovi bili su:

- predsjednik Vlade RH
- predsjednik Sabora RH
- predstavnik RH u Predsjedništvu SFRJ
- ministar obrane RH
- ministar unutarnjih poslova RH
- ministar inozemnih poslova RH
- predstojnik Ureda za zaštitu ustavnog poretka RH
- predstojnik Ureda Predsjednika Republike koji je ujedno bio tajnik Vijeća.

Predsjednik Republike posebnom je odlukom mogao imenovati i druge (ostale) članove Vijeća. Vrhovno državno vijeće bilo je savjetodavno tijelo predsjednika Republike koje je razmatralo bitna pitanja unutarnje i vanjske državne politike, naročito ona iz područja narodne obrane i zaštite ustavnog poretka RH, te predlagalo zakonodavne i provedbene smjernice, zaključke i odluke radi zaštite suvereniteta i interesa RH.[291] Donošenjem ove Odluke ukinuta je Odluka o osnivanju Vijeća za narodnu obranu i zaštitu ustavnog poretka RH od 3. siječnja 1991. godine, a u njoj imenovani članovi postali su članovi Vrhovnog državnog vijeća.[292]

Treba navesti da je 13. veljače 1992. godine predsjednik Republike donio Odluku o osnivanju **Vijeća za strateški razvitak Hrvatske** unutar kojeg je osnovano više odbora, pa i Odbor za nacionalnu sigurnost. Unutar Vijeća osnovan je Centar za strateški razvitak koji je bio svojevrsni nukleus za stvaranje hrvatske obavještajne zajednice i hrvatske izvještajne službe. Prema ovoj Odluci, Vijeće i njegova tijela trebali su se baviti pripremama znanstvenih i stručnih podloga za donošenje strateških odluka o razvitku i sigurnosnoj arhitekturi RH, a ne političkim aktualnim svakodnevnim usmjeravanjem sigurnosnog sustava RH.[293]

Dana 10. rujna 1992. godine na temelju članka 100. stavka 2. Ustava RH, predsjednik Republike zapravo ponovno osniva (obnavlja) **Vijeće narodne obrane RH**[294] u koje su imenovani članovi koji su obnašali sljedeće dužnosti:

[290] Odluka o osnivanju Vrhovnog državnog vijeća Republike Hrvatske, NN 19/91, od 23. travnja 1991.
[291] Isto.
[292] Isto.
[293] Lučić, Ivo: Miroslav Tuđman i paradigma znanja, n. dj., str. 353. i 354.
[294] Odluka o imenovanju članova Vijeća narodne obrane Republike Hrvatske, NN 72/92, od 30. listopada 1992.

- predstojnika Ureda za zaštitu ustavnog poretka RH
- predsjednika Sabora RH
- predsjednika Vlade RH
- predstojnika Ureda predsjednika Republike
- ministra obrane RH
- ministra unutarnjih poslova RH
- ministra vanjskih poslova RH
- načelnika Glavnog stožera Hrvatske vojske (HV)
- savjetnika ministra obrane RH
- zapovjednika Hrvatske ratne mornarice (HRM)
- zapovjednika Hrvatskog ratnog zrakoplovstva (HRZ)
- pomoćnike ministra obrane RH.

Tajnikom Vijeća imenovan je pročelnik vojnog kabineta predsjednika Republike. Vijeće je definirano kao savjetodavno tijelo predsjednika Republike kao vrhovnog zapovjednika Oružanih snaga s ulogom razmatranja svih pitanja iz domene izgradnje i uporabe Oružanih snaga i državne sigurnosti te pripreme zemlje, u cjelini, za obranu.[295]

Istog dana, 10. rujna 1992. godine, na temelju članaka 106. Ustava RH, predsjednik Republike donosi Odluku o imenovanju članova **Predsjedničkog vijeća**[296] u koje se imenuju članovi koji su obnašali sljedeće dužnosti:

- predsjednika Sabora RH
- predsjednika Vlade RH
- predstojnika Ureda za zaštitu ustavnog poretka RH
- predstojnika Ureda predsjednika Republike
- potpredsjednika Sabora RH
- potpredsjednika Vlade RH
- ministra obrane RH
- ministra unutarnjih poslova RH
- ministra vanjskih poslova RH
- guvernera Narodne banke Hrvatske
- predsjednika Hrvatske gospodarske komore
- predsjednika Vijeća za strategiju razvitka

[295] Isto.
[296] Odluka o imenovanju članova Predsjedničkog vijeća, NN 72/92, od 30. listopada 1992.

- predsjednika Izvršnog odbora HDZ-a
- direktora Javnog poduzeća HRT-a
- predsjednika Izvršnog vijeća Skupštine grada Zagreba
- savjetnika predsjednika za nacionalnu sigurnosti, unutarnju politiku, gospodarstvo i društvene djelatnosti
- tajnika Vijeća, zamjenika predstojnika Ureda predsjednika RH.

I Predsjedničko vijeće bilo je savjetodavno tijelo predsjednika Republike u razmatranju svih bitnih područja državne politike radi koordinacije djelatnosti vrhovnih državnih predstavničkih i izvršnih tijela RH. Vidljivo je da ovo tijelo ima znatno širi obuhvat od Vrhovnog državnog vijeća i Vijeća obrane te nije striktno definirano za sigurnost države, a sukladno čemu su iz istoga izostavljeni pomoćnici ministra, savjetnici i zapovjednici iz MORH-a.

Također, istog dana, 10. rujna 1992. godine, na temelju članaka 100. i 106. Ustava RH, predsjednik Republike donio je Odluku o stavljanju izvan snage Odluke o osnivanju Vrhovnog državnog vijeća RH (NN 72/92).

Dakle, u ovom periodu ostaju egzistirati Vijeće za narodnu obranu nadležno za obranu države i državnu (nacionalnu) sigurnost te Predsjedničko vijeće nadležno za koordinaciju predstavničkih i izvršnih tijela RH. Druga tijela koja nemaju najvišu državnu stratešku sigurnosnu ulogu ovdje nisu razmatrana.

No, dana 20. siječnja 1993. godine predsjednik Republike ponovno osniva i imenuje članove **Vijeća obrane i nacionalne sigurnosti**[297] (VONS) u koje se imenuju članovi koji su obnašali sljedeće dužnosti:

- predsjednika Sabora RH
- predsjednika Vlade RH
- predstojnika Ureda za zaštitu ustavnog poretka RH
- predstojnika Ureda predsjednika Republike
- potpredsjednika Sabora
- potpredsjednika Vlade RH
- ministra obrane RH
- ministra unutarnjih poslova RH
- ministra vanjskih poslova RH
- guvernera Narodne banke Hrvatske

[297] Odluku o osnivanju i imenovanju članova Vijeća obrane i nacionalne sigurnosti, NN 9/93, od 29. siječnja 1993.

- načelnika Glavnog stožera Hrvatske vojske (GS HV)
- glavnog vojnog savjetnika predsjednika Republike.

Glavnim tajnikom Vijeća imenovan je predstojnik Ureda predsjednika Republike, a tajnikom Vijeća pročelnik vojnog kabineta. Glavni tajnik Vijeća predlagao je predsjedniku Republike stalne članove Vijeća, a po potrebi pozivani su i drugi djelatnici, ovisno o dnevnom redu. U ovoj odluci izostavljeni su savjetnik i pomoćnici ministra MORH-a te zapovjednici Hrvatske ratne mornarice i zrakoplovstva.

Vijeće je bilo savjetodavno tijelo predsjednika Republike za razmatranje strateških pitanja državne politike i nacionalne sigurnosti te je koordiniralo državna tijela i ustanove. Ovo je prva odluka koja objedinjava obranu i nacionalnu sigurnost, a njome se ukida Odluka o imenovanju članova Vijeća narodne obrane RH od 10. rujna 1992. godine.

Dakle, s obzirom na to da su ova tijela uglavnom bila sastavljena od političara koji su razmatrali i bitna pitanja iz područja obrane, zaštite ustavnog poretka i nacionalne sigurnosti, može se reći da su zapravo bila državna strateška tijela nacionalne sigurnosti. To znači da su vijeća predsjedničke odluke, putem svojih članova, provodila kroz tijela nadležna za obranu države i zaštitu ustavnog poretka kojima su izravno ili posredno rukovodili. Dakako da su ta tijela prvenstveno bila policija, ZNG, odnosno MORH i sigurnosne službe.

Poveznica s Uredom za zaštitu ustavnog poretka nedvosmislena je jer je u svim vijećima kao član bio predstojnik UZUP-a koji je kao rukovoditelj koordinativnog tijela imao ulogu Vijeću predočiti informacije koje je dobivao od sigurnosnih službi. Državno strateško tijelo nacionalne sigurnosti u ovom se razdoblju četiri puta mijenjalo. Prvo je bilo osnovano Vrhovno državno vijeće pa Vijeće narodne obrane, a potom Predsjedničko vijeće i na kraju Vijeće obrane i nacionalne sigurnosti.

4.2. Središnje koordinacijsko-nadzorno tijelo nacionalne sigurnosti

Središnje koordinacijsko-nadzorno tijelo za sigurnosno-obavještajne službe bio je UZUP koji je osnovan 27. svibnja 1991. godine, dakle mjesec i pol dana nakon osnivanja državnog strateškog tijela nacionalne sigurnosti, Vrhovnog državnog vijeća Republike Hrvatske. Zadaća UZUP-a bila je pružanje savjetodavne i stručne pomoći Ministarstvu unutarnjih poslova, Ministarstvu obrane (MO) i Ministarstvu vanjskih poslova (MVP) koja su u svom sastavu imali sigurnosno-obavještajne službe, a njihov je rad usmjeravao, usklađivao i koordinirao.[298]

[298] Odluka o osnivanju, djelatnosti i ustroju UZUP-a RH…, fasc 203.

Odluku o osnivanju, djelatnosti i ustroju UZUP-a RH donio je predsjednik Republike temeljem članka 106. Ustava Republike Hrvatske. Ključna zadaća UZUP-a bila je pratiti sveukupnu problematiku zaštite ustavnog poretka RH s odgovornošću za stručno usmjeravanje, nadzor i usklađivanje odgovarajućih djelatnosti u svim tijelima državne uprave.[299]

Tako su „djelokrug i osnovne zadaće UZUP-a definirane na:

- pružanje savjetodavne i stručne pomoći nadležnim tijelima koje obavljaju poslove zaštite ustavnog poretka u MUP-u, MO-u i MIP-u, radi jačanja funkcionalnog jedinstva i službi sigurnosti RH, a u tu svrhu radi usmjeravanje, usklađivanje, nadzor i pomaže u svrsishovitoj raspodjeli poslova i suradnje među njima
- praćenje sveukupne problematike zaštite ustavnog poretka RH za koje su neposredno odgovorna nadležna ministarstva te od službi sigurnosti prima izvješća od interesa za zaštitu ustavnog poretka RH, izrađuje sigurnosne prosudbe (procjene i prognoze) utvrđuje najkritičnije pojave, uzroke i nositelje sigurnosno najvažnijih kretanja u Republici i izvan nje ako je od interesa za njezinu sigurnost
- proučavanje mogućnosti i pravce unapređenja protuobavještajnog i obavještajnog rada nadležnih tijela RH, unapređenju djelatnosti na suprotstavljanju ekstremizma, terorističkih skupina ili nasilne promjene ustavnog uređenja RH, te suprotstavljanju nositeljima aktivnosti kojima se poziva na nacionalnu, vjersku ili rasnu nesnošljivost ili razdor
- upoznavanje predsjednika Republike sa svojim nalazima
- davanje prijedloga predsjedniku Republike, na temelju svojih prosudbi i pribavljenih podataka, radi pomaganja u obnašanju njegovih ustavnih djelatnosti, a osobito u usmjeravanju državnih tijela i službi sigurnosti radi što učinkovitije zaštite ustavnog poretka.“ [300]

„UZUP u svom radu:

- se oslanja na domaće i strane izvore te prati najvažnija međunarodna sigurnosna pitanja i proučava međunarodne, europske integracije u području sigurnosti s težištem na pitanja borbe protiv međunarodnog terorizma
- po nalogu ili odobrenju predsjednika Republike, u izrazito iznimnim prilikama ili potrebama, neposredno primjenjuje pojedine operativne pothvate (korake) i koristi operativna sredstva
- pomaže sigurnosnim službama u pripremi podataka za svrhovito plasiranje informacija obavještajnim i drugim organizacijama od interesa za sigurnost Republike

[299] Isto.
[300] Isto.

- po nalogu ili odobrenjupPredsjednika Republike pomaže ministarstvima u uspostavljanju ili razvijanju suradnje s protuobavještajnim, obavještajnim i uopće sigurnosnim organima drugih država, a neke oblike suradnje može ostvariti i neposredno

- po odluci predsjednika Republike obavlja stručni nadzor nad provedbom republičkih zakona i drugih republičkih propisa i drugih akata, nad izvršenjem zadaća iz područja zaštite ustavnog poretka u nadležnim ministarstvima, a ministarstva i službe u kojima se provodi nadzor dužni su inspekciji Ureda omogućiti uvid u svekoliki rad i dokumentacije te pružiti sve potrebne podatke i obavještenja
- o nalazu inspekcije izvještava predsjednika Republike
- daje predsjedniku Republike prijedloge za unapređenje ili donošenje novih normativnih rješenja kojima se uređuje djelatnost sustava za zaštitu ustavnog poretka Republike
- organizira i obavlja dokumentarističke i druge informatičke poslove za svoje potrebe.“ [301]

UZUP je bio dužan predsjednika Republike izvještavati o svojim djelatnostima, rezultatima rada te prenositi mu inicijative i zapažanja od važnosti za sigurnost RH ili za unapređenje rada tijela i službi za zaštitu ustavnog poretka.[302] Ministarstva u kojima su se obavljali poslovi zaštite ustavnog poretka i druga tijela Republike trebala su obavještavati Ured o spoznajama i pitanjima od važnosti za RH u tom području.[303] Za usklađivanje i usmjeravanje rada bili su ustanovljeni međuresorni odbori kojima je na razini ministara predsjedao predstojnik Ureda, odnosno zamjenik i pomoćnici predstojnika u odborima za pojedina područja rada Ureda.[304]

UZUP je bio organiziran na način da je njime upravljao predstojnik Ureda koji je imao zamjenika i pomoćnike koji su rukovodili pojedinim odjelima. Tako su bili „osnovani odjeli u kojima su se neposredno obavljali poslovi iz djelokruga i osnovnih zadaća UZUP-a, i to:

- Odjel za pitanja terorizma i drugih vidova ekstremizma kojima se poziva ili na drugi način priprema ili provodi nasilno mijenjanje ustavnog ustroja Republike
- Odjel za pitanja djelatnosti stranih obavještajnih službi kojima se ugrožava sigurnost Republike
- Odjel za obavještajne poslove od interesa za Republiku i njezinu sigurnost, koje izvršavaju nadležna ministarstva
- Odjel za obavještajne i protuobavještajne djelatnosti radi zaštite Republike od vojnog ugrožavanja te za protuobavještajnu i protuterorističku zaštitu njezinih oružanih snaga

[301] Isto.
[302] Isto.
[303] Isto.
[304] Isto.

- Odjel zaštite sustava veza od važnosti za državna tijela Republike i za posle operativne tehnike u službama sigurnosti.“ [305]

Posebnim pravilnikom bilo je uređeno cjelovito ustrojstvo i sistematizacija radnih mjesta s opisom poslova i potrebnih stručnih uvjeta za pojedina radna mjesta, a predstojnika Ureda, njegovog zamjenika i pomoćnike, imenovao je i razrješavao predsjednik Republike, dok je ostale službenike imenovao predstojnik Ureda.[306] Predstojnik Ureda, njegov zamjenik i pomoćnici te službenici na posebnim dužnostima u Uredu imali su jednaka prava i dužnosti kao i službenici s posebnim ovlaštenjima u skladu sa Zakonom o unutarnjim poslovima,[307] što znači da su imali policijske ovlasti.

Dakle, UZUP je prije svega bilo koordinacijsko, nadzorno i analitičko tijelo. Iako je imao i mogućnost da u iznimnim prilikama ili potrebama neposredno primjenjuje pojedine „operativne pothvate (korake) i koristi operativna sredstva“, ali nije utvrđeno da bi UZUP ikada sam i neposredno provodio operativne akcije.

UZUP je imao ovlasti nadzora iz područja zaštite ustavnog poretka u nadležnim ministarstvima iz čega se jasno pozicionirao iznad sigurnosnih službi koje su bile formirane ili se znalo da se ide u njihovo formiranje u MUP-u i MORH-u. No i u MVP-u, u kojem nije formirana obavještajna služba, ali je postojala organizacijska jedinica za analizu i planiranje koja se bavila analizom političkog stanja u državama gdje su osnovani uredi, odnosno veleposlanstva i konzulati, kao i uprava nadležna za sigurnost objekta (VII. Uprava), osoblja i komunikacija.

Bez obzira na to što te organizacijske jedinice MVP-a nisu bile obavještajne službe, njihovi podatci prikupljeni kroz diplomatsko djelovanje i iz otvorenih izvora svakako su bili značajni za UZUP pa njegova nadležnost i nad tim dijelom MVP-a nije bila upitna. Dakle, središnje koordinacijsko-nadzorno tijelo nacionalne sigurnosti, odnosno UZUP, ostaje nepromijenjeno u ovom razdoblju.

4.3. Civilne sigurnosne službe

U ovom razdoblju u Hrvatskoj djeluje samo jedna civilna služba, i to Služba za zaštitu ustavnog poretka koja je kao sljedbenica SDS-a nastavila djelovati u sklopu MUP-a. Jugoslavenska obavještajna služba SID, koja je djelovala pri Saveznom sekretarijatu inostranih poslova te nije djelovala na republičkoj/pokrajinskoj razini, pa se stoga nije mogla transformirati (kao SDS) u službu RH i novoizabrane demokratske vlasti.

Zato se nova vlast u dobivanju obavještajnih informacija koje su se mogle dobiti iz otvorenih i diplomatskih izvora morala oslanjati na administraciju MVP-a. Logično je da se država obavještajnim

[305] Isto.
[306] Isto.
[307] Isto.

operacijama u inozemstvu (uglavnom glede nabavljanja naoružanja) oslanjala na SZUP bez obzira na to što on nije bila obavještajna služba, ali je on u to vrijeme jedini imao kadrovske i tehničke kapacitete za takve operacije i metode djelovanja koje je naslijedio od SDS-a, a koji je imao ovlasti djelovati obavještajno i u inozemstvu.

4.3.1. Služba za zaštitu ustavnog poretka – SZUP

Protuobavještajna služba djelovala je u sklopu MUP-a i temeljem Zakona o unutrašnjim poslovima koji je novouspostavljena vlast u Hrvatskoj tijekom 1990. godine nekoliko puta mijenjala, ali samo u terminološkom dijelu. Tek izmjenama i dopunama ZUP-a[308] donesenog 18. travnja 1991. godine u člancima 1. i 11. ozakonjuje se osnivanje Službe za zaštitu ustavnog poretka koja je zapravo prva službena redefinicija civilne sigurnosne (protuobavještajne, unutarnje) službe RH, odnosno formiranje nove sigurnosne službe umjesto dotadašnje Službe državne sigurnosti.

Zapravo, ovdje se i nije radilo o formiranju (osnivanju) nove sigurnosne službe nego samo o promjeni naziva stare sigurnosne službe. Promjenom ZUP-a i uspostavom SZUP-a zapravo se promijenilo samo ime, ali većina kadrova, struktura i ovlasti ostaju nepromijenjene u odnosu na SDS. Treba reći da su pored policajaca i pripadnici SZUP-a, a temeljem Zakona o unutarnjim poslovima, imali pune policijske ovlasti što je između ostaloga podrazumijevalo uhićenje, zadržavanje, pretragu osoba, objekta i prostora i slično te nošenje i uporabu vatrenog oružja.

4.3.1.1. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja

Dakle, izmjenom naziva civilne sigurnosne službe u Hrvatskoj, ustroj se nije značajno promijenio. Odjeli koji su se bavili neprijateljskom i političkom emigracijom te unutarnjim političkim neprijateljem, kao što je rečeno, ukinuti su u proteklom analiziranom razdoblju. Teritorijalni ustroj ostao je na deset regionalnih centara - u Bjelovaru, Gospiću, Karlovcu, Osijeku, Puli, Rijeci, Sisku, Splitu, Varaždinu i Zagrebu.[309]

Novoustrojena redarstvena služba SZUP nastavila je s radom prema dotadašnjoj organizacijskoj strukturi koja se sastojala od sjedišta u Zagrebu te deset regionalnih centara. SZUP je bio centraliziran sa sjedištem u Zagrebu s mogućnošću da se za obavljanje poslova iz njegove nadležnosti na određenim područjima osnivaju organizacijske jedinice Službe.[310] Sjedište i područja na kojima su djelovale organizacijske jedinice SZUP-a određivala je Vlada Republike Hrvatske na prijedlog ministra unutarnjih poslova.[311]

[308] Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o unutarnjim poslovima, NN 19/91…
[309] Franulović, Dalibor: Ustrojstvo i djelokrug unutarnjih poslova u Hrvatskoj 1990. - 1992., Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god 55, 3/2018, str. 614.
[310] Isto.
[311] Isto.

Tablica 16. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja Službe za zaštitu ustavnog poretka u razdoblju od 1991. do 1993. godine

Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja	1991. – 1993.
1. Samostalna služba – agencija	ne
2. U sastavu ministarstva	da
3. U sastavu druge organizacije	ne
4. Dio šireg koncepta sigurnosno-obavještajnog sustava	da
5. Demokratski izbor čelnika službe – agencije	da
6. Transparentnost kriterija za izbor čelnika službe – agencije	ne
7. Čelnik službe – agencije je u sastavu državnog strateškog tijela nacionalne sigurnosti	ne
8. Čelnik službe – agencije je u sastavu središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela nacionalne sigurnosti	ne
9. Vjerojatnost političkog utjecaja na vođenje operativnih zadaća (visoka – srednja – niska)	da
10. Ima nadležnost nad protuobavještajnim poslovima	da
11. Ima nadležnost nad obavještajnim poslovima	da
12. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici na području države	da
13. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici u inozemstvu	ne
14. Uspostavljen hijerarhijski ustroj i rukovođenje	da
15. Uspostavljen linijski ustroj i rukovođenje	da
16. Dvostruko unutarnje rukovođenje (hijerarhijsko, linijsko ili od strane druge organizacijske jedinice)	da
17. Dvostruka unutarnja odgovornost (prema hijerarhijskom, linijskom ili prema rukovoditelju druge organizacijske jedince)	ne
18. Samostalno rukovođenje teritorijalnim ustrojstvenim jedinicama (neovisnost od središnjice službe)	ne
19. Usmjerivačka funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da
20. Nadzorna funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da

Dakle, iz tablice je vidljivo da SZUP nije bio samostalna služba (agencija) nego je nastavio djelovati u sklopu MUP-a, kao i njegova prethodnica SDS. Uspostavom UZUP-a, SZUP postaje dio šireg koncepta SOS-a RH. Hijerarhijski rukovodni ustroj dominantan je, ali postoji i linijsko rukovođenje od strane pojedinih odjela prema linijskim odjelima u teritorijalnim centrima. Takvim načinom

rukovođenja zapravo je uspostavljena svojevrsna dvostruka linija odgovornosti koja operativce čini odgovornima načelniku centra, ali i načelniku linijskog odjela u središnjici Službe. Centri SZUP-a koji su bili teritorijalno razmješteni po Hrvatskoj nisu imali posebnu samostalnost nego su se ravnali prema nalozima iz središnjice Službe.

SZUP je prije svega bio protuobavještajna služba, civilna sigurnosna služba za rad unutar države. No, s obzirom na nepostojanje obavještajne službe, SZUP je u ovom razdoblju morao pokrivati i taj segment rada, odnosno prikupljati informacije iz inozemstva, posebice republika bivše Jugoslavije s čijih se područja vršila agresija na teritorij RH. SZUP nije imao uspostavljene ustrojstvene oblike u inozemstvu, ali je djelovao obavještajno i protuobavještajno, posebice u nabavi oružja za potrebe države.

Središnjica Službe imala je koordinativnu, nalogodavnu i nadzornu funkciju prema teritorijalnim centrima SZUP-a. Čelnik SZUP-a biran je u demokratskoj proceduri, ali nije bio u sastavu državnog strateškog i središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela nacionalne sigurnosti. Politika je imala srednju razinu utjecaja na provođenje operativnih zadaća jer je političar, odnosno ministar, bio glavni rukovoditelj čelniku Službe.

4.3.1.2. Ovlasti

S obzirom na to da je ZUP uspostavom demokratske vlasti u Hrvatskoj nastavio postojati, a Zakon o krivičnom postupku preuzet je od Jugoslavije u hrvatski pravni sustav, SDS je i dalje službeno imao iste ovlasti. Izmjenom ZUP-a od 18. travnja 1991. godine, kada se mijenja ime SDS-a u SZUP, ovlasti se nisu mijenjale tako da djelatnici SZUP-a nastavljaju raditi u okvirima ovlasti od prije uspostave demokracije u Hrvatskoj. Ključni članci koji se odnose na ovlasti rada državne sigurnosti, čl. 13., 14. i 18. ZUP-a, ostaju u cijelosti isti, osim terminologijskih izmjena.[312]

SZUP je radi zaštite Ustavom utvrđenog poretka imao ovlast prikupljati podatke i obavijesti te poduzimati druge potrebne mjere i vršiti radnje radi otkrivanja i sprječavanja djelatnosti usmjerenih na podrivanje i rušenje Ustavom utvrđenog poretka i ugrožavanja sigurnosti zemlje.[313] Ministru unutarnjih poslova dana je ovlast da, kada je to neophodno (dakle, diskrecijska ocjena) radi sigurnosti zemlje, rješenjem odredi da se prema pojedinim fizičkim i pravnim osobama te organima poduzmu mjere kojima se odstupa od načela nepovredivosti tajnosti pisama i drugih sredstava komuniciranja i o tome uz obrazloženje, u najkraćem mogućem roku, obavijesti predsjednika RH.[314]

[312] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 61.
[313] Zakon o unutarnjim poslovima (pročišćeni tekst), NN 29/91, od 23. lipnja 1991., čl. 13.
[314] Isto, čl. 18.

Ovlasti nisu bile taksativno nabrojane, no iz ovih dvaju članaka te ostalih ovlasti iz ZUP-a (koji su dodatno bili razrađeni podzakonskim aktom[315]) i ZKP-om može se definirati da su djelatnici Službe imali ovlasti:

- prikupljanja podataka i obavijesti te njihove provjere
- otvaranja tuđih pisama (pošte)
- prisluškivanja tuđih razgovora koji se odvijaju sredstvima komuniciranja
- poduzimanja drugih mjera i radnji što je zapravo široki spektar mjera poput: obavljanja informativnih razgovora, prisluškivanja izravnih tuđih razgovora, rad sa suradnikom i operativnom vezom (informatorom), tajna pratnja i prismotra osoba, fotografiranje i snimanje osoba i događaja, tajna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozila), utvrđivanje i provjera identiteta osoba, plasiranje informacija i dezinformacija, formiranje i vođenje tajnih dosjea osoba, podnošenje kaznenih prijava protiv osoba, primjena fizičke sile radi izvršavanja ovlasti, pozivanje, privođenje, dovođenje, uhićenje i zadržavanje osoba.

U tom kontekstu MUP je zamijenio Pravila o radu Službe državne sigurnosti s novim Pravilima o načinu rada Službe za zaštitu ustavnog poretka MUP-a RH[316] koja nisu bila javno dostupna, što je također istovjetno naslijeđenom sustavu.

Tablica 17. Analiza ovlasti djelatnika Službe za zaštitu ustavnog poretka u razdoblju od 1991. do 1993. godine

Ovlasti	**Primjenjivane ovlasti**	**Propisane zakonom**	**Propisano drugim aktom**	**Okolnosti primjene ovlasti**			
				Služba – agencija ovlast poduzima	**Potrebno odobrenje politike**	**Potrebno odobrenje suda**	**Potrebna suglasnost osobe prema kojoj se postupa**
1. Podnošenje izvješća državnim tijelima i čelnicima	da	da	da	ne	da	ne	ne
2. Podnošenje kaznenih prijava protiv osoba	da	da	ne	da	ne	ne	ne
3. Izdavanje upozorenja i zapovijedi	da	da	ne	da	ne	ne	ne
4. Utvrđivanje i provjera identiteta osoba	da	da	ne	da	ne	ne	ne
5. Prikupljanje obavijesti i podataka te njihova analiza i procjena	da	da	ne	da	ne	ne	ne
6. Formiranje i vođenje registra, evidencija i baza podataka	da	ne	da	da	ne	ne	ne

[315] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 64.
[316] Isto.

7. Uvid u registre, evidencije i baze podataka tijela vlasti i pravnih osoba	da	ne	da	da	ne	ne	ne
8. Uvid u podatke pohranjene u računalima	ne						
9. Uvid u (pregled) dokumentaciju pravnih osoba	da	da	da	da	ne	ne	ne
10. Sigurnosna prosudba ugroženosti za štićene osobe i objekte	da	ne	da	da	ne	ne	ne
11. Sigurnosna provjera fizičkih i pravnih osoba koje imaju pristup štićenim osobama, objektima, prostorima i podatcima	da	ne	da	da	ne	ne	ne
12. Sigurnosna provjera političke lojalnosti političkih dužnosnika	da	ne	ne	da	da	ne	ne
13. Sigurnosna provjera političkih dužnosnika (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	da	ne	da	ne	da	ne	ne
14. Sigurnosna provjera osoba u SOS-u i drugim sigurnosnim sustavima (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
15. Informacijska zaštita podataka državnih tijela	ne						
16. Otvaranje i pregled (nadzor) tuđih pisama pošte, paketa	da	da	da	ne	da	ne	ne
17. Predlaganje i provođenje političkog nadzora nad osobama	ne						
18. Formiranje i vođenje dosjea politički nepodobnih osoba	ne						
19. Obavljanje informativnih (obavijesnih) razgovora	da	ne	da	da	ne	ne	ne
20. Rad sa suradnikom i operativnom vezom (informatorom)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
21. Plasiranje informacija i dezinformacija	da	ne	da	da	ne	ne	ne
22. Praćenje, motrenje, fotografiranje i snimanje osoba	da	ne	da	da	ne	ne	ne
23. Prisluškivanje i snimanje tuđih razgovora	da	da	da	ne	da	ne	ne
24. Nadzor podataka o telekomunikacijskom prometu	ne						
25. Nadzor lokacije putem telekomunikacijskih uređaja	ne						
26. Elektroničko izviđanje	ne						
27. Protuprislušna zaštita i pregleda objekata	da	ne	da	da	da	ne	ne
28. Nadzirani promet predmeta i vrijednosti	ne						
29. Prikriveni otkup dokumenta i predmeta	ne						
30. Mjere prikrivanja identiteta	da	ne	da	da	ne	ne	ne
31. Mjere prikrivanja vlasništva	da	ne	da	da	ne	ne	ne
32. Traganje za osobama i predmetima	da	ne	da	da	ne	ne	ne
33. Privremeno oduzimanje predmeta	da	da	da	da	ne	ne	ne

34. Opservacija prostora i objekata	da	ne	da	da	ne	ne	ne
35. Snimanje i fotografiranje zatvorenih prostora i objekata (prikriveni ulazak)	da	ne	ne	da	ne	ne	ne
36. Snimanje i fotografiranje otvorenih (javnih) prostora i objekata	da	ne	ne	da	ne	ne	ne
37. Poligrafsko ispitivanja	da	ne	da	da	ne	ne	da
38. Tajna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
39. Javna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	da	da	ne	da	ne	ne	ne
40. Pregled osoba, predmeta i prijevoznih sredstava	da	ne	da	da	ne	ne	ne
41. Uporaba tuđih prijevoznih i komunikacijskih sredstava	da	da	ne	da	ne	ne	ne
42. Pozivanje osoba	da	da	ne	da	ne	ne	ne
43. Dovođenje i privođenje osoba	da	da	ne	da	ne	ne	ne
44. Zadržavanje osoba i/ili pritvor	da	da	ne	da	da	ne	ne
45. Uhićenje	da	da	ne	da	ne	ne	ne
46. Primjena fizičke sile radi izvršavanja ovlasti	da	da	ne	da	ne	ne	ne
47. Upotreba vatrenog oružja radi zaštite života, uhićenja, sprječavanje KD-a i bijega	da	da	ne	da	ne	ne	ne
48. Primjena fizičke sile radi iznuđivanja (priznanja, suradnje..)	ne						
49. Prijetnje, ucjenjivanje i zastrašivanje	ne						
50. Ubojstvo	ne						

U tablici su prikazane ovlasti koje su primjenjivali (imali) djelatnici Službe za zaštitu ustavnog poretka RH, odnosno ovlaštene službene osobe MUP-a, u razdoblju nakon formiranja novog naziva Službe, odnosno prelaska iz SDS-a u SZUP. Komparacijom ovlasti djelatnika SDS-a iz prethodnog razdoblja 1990. – 1991. godine i ovdje prikazanih ovlasti SZUP-a, vidljivo je da nema velikih razlika.

To je tako iz dvaju razloga. Prvo, jer je u prethodno razdoblju već došlo do anuliranja onih „ovlasti“ (koje zapravo i nisu bile zakonski dozvoljene) poput ubojstva, primjene fizičke sile te prijetnje, ucjene i zastrašivanja radi iznuđivanja priznanja ili suradnje (kompromitacija) zbog postepenog uvođenja demokratskih standarda. Drugo, jer u ovom analiziranom razdoblju nije dolazilo do izmjene zakonskih propisa u dijelu ovlasti ovlaštenih osoba MUP-a, a time i ovlasti djelatnika SZUP-a.

No, ono što je svakako potrebno istaknuti u ovom povijesnom razdoblju, ukidanje je političkih nadzora nad osobama i vođenje tajnih dosjea prema unutarnjim i vanjskim neprijateljima režima. Glede ovlasti podnošenja izvješća državnim tijelima i dužnosnicima, to je bila ovlast (obveza) koja se nije mogla konzumirati izravno iz SZUP-a, nego preko ministra unutarnjih poslova. To je i razumljivo jer je služba tada bila u sastavu MUP-a. Neke od prikazanih ovlasti nisu egzistirale (njih sedam) u ovom razdoblju jer su one produkt kasnijih zakonskih određenja i diktata vremena te tehnološkog razvoja, ali s obzirom na komparaciju, moraju i ovdje biti prikazane.

U ovom razdoblju niti za jednu ovlast nije trebalo odobrenje suda, dok je za primjenu četiriju ovlasti bilo potrebno odobrenje politike (ministra). Samo za jednu primjenu ovlasti, i to poligrafskog testiranja, potrebna je bila suglasnost osobe prema kojoj se ona primjenjuje.

4.3.1.3. Nadzor

Izmjenom Zakona o unutarnjim poslovima[317] dolazi do neznatne promjene u nadzoru rada protuobavještajne službe. Tako je kontrolu zakonitosti rada SZUP-a obavljala Komisija za nadzor zakonitosti rada SZUP-a čije je članove imenovao Sabor RH. Komisija je imala obvezu nadzirati zakonitost rada SZUP-a, naročito u pogledu ostvarivanja Ustavom RH (izbačen je Ustav SFRJ) i zakonom utvrđenih prava i sloboda čovjeka i građanina, pravnih osoba, državnih i drugih organa te su uvedena i prava i sloboda utvrđena normama međunarodnog prava.

Uvođenjem obveze poštivanja prava i sloboda utvrđenim normama međunarodnog prava učinjen je značajni demokratski iskorak jer se međunarodna prava u Jugoslaviji nisu previše cijenila ni poštovala. Poslovnikom Sabora RH utvrđivao se sastav Komisije, a njezin način rada definirala je sama Komisija. Komisija je imala obvezu najmanje jednom godišnje izvještavati Sabor RH o radu Službe. Činjenice, podatci i zaključci izneseni na sjednicama Komisije smatrali su se državnom tajnom.[318] Dakle, ta komisija bila je saborska komisija, odnosno parlamentarni nadzor nad radom SZUP-a.

Iz sljedećeg tabličnog prikaza (18.) vidljivo je da je pored postojećih nadzora već 1991. godine došlo do uspostavljanja nove vrste nadzora, i to specijalističkog nadzora, kroz UZUP koji je bio nadležan za specijalistički nadzor nad radom SZUP-a, kako je opisano u točki 4.2. ovog analiziranog razdoblja. To je bila uspostava još jedne vrste uobičajenih nadzora nad radom sigurnosnih službi u demokratskim državama.

[317] Zakon o izmjenama i dopunama Zakon o unutarnjim poslovima, NN 19/91, članak 16.
[318] Isto.

Tablica 18. Analiza vrste nadzora nad radom Službe za zaštitu ustavnog poretka u razdoblju od 1991. do 1993. godine

Vrsta nadzora	1991. – 1993.
1. Demokratski nadzor	da
2. Stranački nadzor	ne
3. Parlamentarni nadzor	da
4. Državni usmjeravajući nadzor	da
5. Građanski nadzor	ne
6. Sudski nadzor	ne
7. Pučkopravobraniteljski nadzor	ne
8. Rukovodni nadzor	da
9. Specijalistički nadzor	da
10. Unutarnji nadzor	ne

U ovom razdoblju nije osnovan nikakav unutarnji nadzor nad radom SZUP-a, odnosno unutar MUP-a, kao zasebna organizacijska jedinica unutarnjeg nadzora. Do njegovog osnivanja dolazi unutar sljedećega istraživanog razdoblja, gdje će to biti i analizirano.

„Ovako postavljen sustav nadzora nad radom SZUP-a bio je manjkav, neprecizno definiran i neprimjeren demokratskom ustroju te je gotovo doslovce preuzet iz bivšeg režima, odnosno nije uspostavio nikakve nove procedure i obveze sudionika nadzora i same Službe kojima bi se nadzor olakšao i učinio potpunijim i učinkovitijim.“[319]

Vidljivo je da članak 16. ZUP-a koji regulira nadzor zakonitosti rada Službe ostao isti osim promjene terminologije koja je prilagođena novim nazivima tijela sukladno novom državnom ustrojstvu. No, ukinuto je štićenje Ustava SFRJ te uvedeno nadziranje poštivanja prava i sloboda utvrđenih normama međunarodnog prava što je vrlo bitna promjena kojom se sustav približava međunarodnim demokratskim normama, a odmiče od totalitarističkih normi i jugoslavenskog režima.

Također treba naglasiti da se ovdje radi o demokratski izabranim saborskim zastupnicima, za razliku od ranije delegiranih zastupnika jedine stranke KPJ/SKJ koje narod nije imao priliku birati u demokratskom procesu izbora. Stoga, može se reći da je, demokratizacijom Sabora kao nadzornog

[319] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 74.

tijela Službe, zapravo uvedena demokratska kontrola nad radom SZUP-a odmah nakon provedenih višestranačkih izbora 1990. godine, a nastavljena i u ovom razdoblju.

Kao što je već navedeno, uspostavljen je i nadzor uz pomoć posebno formiranog tijela pri središnjoj instanciji izvršne vlasti, odnosno pri predsjedniku Republike, u obliku Ureda za zaštitu ustavnog poretka (specijalistički nadzor). Putem UZUP-a predsjednik je Republike, između ostalog, provodio i nadzor nad ministarstvima u kojima su se službe nalazile, odnosno nad samim službama.

Može se raspravljati jesu li takvi nadzori u vrijeme kada su uspostavljeni bili dostatni, a stav o tome formirat će se u razmatranju kasnijih nadzornih rješenja, ali se ne može reći da nadzori nisu uspostavljeni i da oni nisu bili demokratski. Proces demokratizacije započeo je 1990. godine te se tijekom ovog razdoblja nastavio razvijati.

4.3.2. Civilna obavještajna služba

Predsjednik RH dana 18. siječnja 1991. godine donio je Odluku o inozemnim uredima Republike Hrvatske[320] temeljem koje su se počeli uspostavljati inozemni uredi, ali bez diplomatskog statusa s obzirom na to da Hrvatska tada još nije bila međunarodno priznata država. Ta odluka i formiranje inozemnih ureda zapravo su bili začetak formiranja Ministarstva inozemnih poslova (MIP) te konzularnih i diplomatskih predstavništva u svijetu.

Sve do donošenja hrvatskog Zakona o inozemnim poslovima[321] (ZIP) ne postoji propisan nikakav sustav sigurnosti koji bi imao u nadležnosti sigurnost hrvatskih diplomatskih i konzularnih ureda u svijetu. Sukladno ZIP-u, u Ministarstvu inozemnih poslova formirana je nova služba sigurnosti VII. Uprava – Sigurnost i komunikacijski sustavi.

U Nacrtu prijedloga prilagođavanja i organiziranja Ministarstva inozemnih poslova novim uvjetima (materijal za raspravu) od 24. listopada 1991. godine predlaže se (između ostalog) osnivanje Službe za analizu i planiranje te Odjela za istraživanje, a koji odjel bi bio zametak obavještajne službe MIP-a s time da bi kontraobavještajna služba bila u MUP-u.[322] Prema Nacrtu prijedloga, Služba i Odjel bili bi vezani direktno na zamjenika ministra, dakle pozicionirani na najvišoj hijerarhijskoj razini. Pored ove Službe, predviđena je i Služba sigurnosti koja ne bi imala sigurnosno-obavještajni karakter nego bi se kao tehnička služba brinula o osiguranju zgrada, diplomatsko-konzularnih predstavništava, ureda i drugo.[323]

[320] Odluka o inozemnim uredima Republike Hrvatske, NN 21/1991., od 2. svibnja 1991.
[321] Zakon o inozemnim poslovima NN 53/91, od 8 listopada 1991. godine.
[322] Nacrt prijedloga prilagođavanja i organiziranja ustrojavanje Ministarstva vanjskih poslova, Hrvatski državni arhiv: 1991., fasc. 154.
[323] Isto.

Iz dvaju Izvješća iz listopada i studenoga 1991. godine vidljive su aktivnosti tada još Odsjeka za analizu i planiranje kojima šef Odsjeka podnosi sažetak o mjesečnoj aktivnosti koja je poduzeta u MIP-u od promemorija, sastanka s inozemnim dužnosnicima do pregleda međunarodnih reagiranja prema Hrvatskoj i jugoslavenskoj krizi.[324] Također, iz Pregleda međunarodnih reagiranja prema Hrvatskoj i krizi u Jugoslaviji vidljivo je da Odsjek za analizu i planiranje podrobno analizira izjave čelnika stranih država i o tome obavještava rukovodstvo MIP-a.[325]

Iz Prijedloga organizacije i organizacijske sheme MIP-a RH u novonastalim uvjetima iz prosinca 1991. godine spominje se nešto izmijenjeni naziv „obavještajne" službe, odnosno Služba za istraživanje, analizu i planiranje.[326]

U radnom tekstu Pravilnika o unutarnjem ustrojstvu MIP-a iz studenoga 1990. godine predviđalo se obavljanje poslova sigurnosti i zaštite MIP-a i Inozemnih ureda u Odsjeku za posebne poslove, a u kasnijim nacrtima spominje se služba INDOK (informiranje i dokumentiranje).[327] Zakonom o ustroju i djelokrugu ministarstava i drugih organa državne uprave[328] 1992. godine, MIP je promijenio naziv u Ministarstvo vanjskih poslova (MVP) RH. Iz Prijedloga broja izvršitelja po organizacijskim jedinicama MVP-a (rujan 1992. godine) vidi se kako se baratalo nazivom Služba sigurnosti, a koja bi trebala imati 20 izvršitelja.[329]

VII. Uprava – Sigurnost i komunikacijski sustavi imala je mješovite funkcije, i to zaštitu vlastitih komunikacijskih sustava, radnih prostora i osoba te obavještajno prikupljanje činjenica i saznanja u inozemstvu.[330] No, Božić tvrdi da je VII. Uprava nominalno (zakoni, propisi, objavljena pravila postupanja) oduvijek bila sastavni element službe vanjskih poslova te se u tom smislu pozicija i status VII. Uprave povezano mijenjala s promjenama unutar Ministarstva, a manje povezano s promjenama unutar sigurnosnog sustava Republike Hrvatske.[331]

Dakle, potpuno je jasno da u periodu od 1991. do 1993. godine (a zapravo od demokratskih izbora 1990. godine) nema formirane hrvatske civilne obavještajne službe. Ministarstvo vanjskih poslova kroz svoje je urede i diplomatsko-konzularna predstavništva te službu zaduženu za njihovu sigurnost i službu za analizu, prikupljalo obavijesti do kojih je dolazilo iz javno dostupnih medijskih izvještaja i podataka iz kontakta s državnicima i službenicima zemlje primateljice, odnosno kroz redovnu diplomatsku djelatnost o čemu se izvještavao MVP i dalje državni vrh.

[324] Izvješće Odsjeka za analizu i planiranje, MIP, od 10. listopada i 11. studenoga 1991., Hrvatski državni arhiv: 1991., fasc. 154.
[325] Pregled međunarodnih reagiranja spram Hrvatske i krize u Jugoslaviji, Odsjek za analizu i planiranje, MIP, za razdoblje od 8. do 14. listopada 1991., Hrvatski državni arhiv: 1991., fasc. 154.
[326] Prijedlog organizacije i organizacijske sheme MIP RH, MIP, od 7. prosinca 1991., Hrvatski državni arhiv: 1991., fasc. 154.
[327] Božić, Damir: n. dj., str. 30.
[328] Zakon o ustroju i djelokrugu ministarstava i drugih organa državne uprave, NN 55/92, od 11. rujna 1992.
[329] Božić, Damir: n. dj., str. 30.
[330] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 101.
[331] Božić, Damir: n. dj., str. 32.

No, to se ne može tumačiti kao posao koje klasično obavlja civilna obavještajna služba već klasičnim obavještavanjem o stanju i događanjima u državi primateljici, kao i o javno proklamiranim stavovima njihovih državnika, te javno dostupnim podatcima (tzv. otvoreni izvori). Obavještajne službe pored takvih podataka prikupljaju i podatke koji nisu javno dostupni (tajni podatci), a mnoge službe u stranim državama provode i razne operativne akcije (često ilegalne) u svrhu zaštite svoje države ili provođenja njezinih interesa.

Obavještajne poslove u stranim državama u tom periodu jedino je mogla obavljati hrvatska protuobavještajna služba, odnosno SZUP, koji je u to vrijeme jedini imao za to dostatne ljudske i tehničke resurse.

U tom kontekstu ne može se prikazivati i razmatrati ustrojstveni oblik, ovlasti i nadzor hrvatske civilne obavještajne službe u ovom razdoblju, jer iako je bilo ideja da se unutar MVP-a osnuje obavještajna služba, ta ideja nije nikada realizirana. Služba sigurnosti MVP-a, kasnije VII. Uprava, također nije bila obavještajna, već služba zadužena za tjelesnu i tehničku sigurnost ureda i diplomatsko-konzularnih predstavništva RH u svijetu te sigurnost njihovih komunikacija.

4.4. Vojne sigurnosne službe

Kako u tadašnjim jugoslavenskim zakonskim okvirima nije bilo moguće da republike osnivaju svoju vojsku, u izmjenama i dopunama ZUP-a[332] od 18. travnja 1991. godine u člancima 1. i 11., kao i Odlukom predsjednika Republike od 9. travnja 1991. godine,[333] propisuje se osnivanje Zbora narodne garde (ZNG) kao dijela MUP-a, odnosno jedne od službi za obavljanje redarstvenih poslova, a zapravo kao preteča Hrvatske vojske.

Od samog definiranja Zbora narodne garde u ZUP-u radilo se o svojevrsnoj službi hibridu jer je ZNG bio definiran kao redarstvena služba unutar MUP-a, a istovremeno je u istom propisu bilo definirano da Zborom narodne garde zapovijeda Ministarstvo obrane, kao i da propise o osposobljavanju pripadnika ZNG-a donosi ministar obrane.[334]

Treba reći da su pored policajaca i pripadnici ZNG-a, temeljem Zakona o unutarnjim poslovima, imali pune policijske ovlasti što je podrazumijevalo uhićenje, zadržavanje, pretragu osoba, objekata i prostora te nošenje i uporabu vatrenog oružja. No, te odredbe bile su kratkog vijeka jer su već izmjene

[332] Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o unutrašnjim poslovima, NN 19/91..., članka 1. i 11.
[333] Cišper, Zlatko: Zapovjedništvo Zbora narodne garde Republike Hrvatske 1991. godine, Branitelji Hrvatske, Zagreb 2011., str. 24.-27.
[333] Zakon o obrani, NN 49/91…, čl. 38.
[334] Zakon o unutarnjim poslovima (pročišćeni tekst), NN 29/91…, čl. 25.-29.

i dopune ZUP-a donesene 29. prosinca 1991. godine, isključile Zbor narodne garde iz ustroja MUP-a.[335]

Te su izmjene kasnile u odnosu na Zakon o obrani koji je donesen 28. lipnja 1991. godine, a stupio na snagu 20. rujna 1991. godine kojim su utvrđene osnove ustroja i djelovanja oružanih snaga RH, a prema kojemu oružane snage RH čine jedinstvenu cjelinu i sastoje se od Hrvatske vojske i Zbora narodne garde,[336] odnosno ZNG se svrstava unutar Ministarstva obrane te je zajedno s Hrvatskom vojskom uvršten u Oružane snage Republike Hrvatske.

To je očito bilo prijelazno rješenje do stvaranja Oružanih snaga Hrvatske vojske u čijem se sastavu onda nalazio i Zbor narodne garde te Domobranstvo.[337] Taj prvi hrvatski Zakon o obrani definirao je i formiranje hrvatskih vojnih sigurnosnih službi.

Iako su pripadnici ZNG-a imali policijske ovlasti te su kao takvi bili u mogućnosti i prikupljati obavijesti, ZNG, s obzirom na veličinu i organizacijsku strukturu, nije bio zamišljen kao sigurnosno-obavještajna služba već je, u tom prijelaznom razdoblju, formalno definiran kao potpora policiji u održavanju povoljnog stanja javnog reda i mira i sprečavanja terorizma, nešto poput žandarmerije u Italiji i Francuskoj.

4.4.1. Sigurnosno-informativna služba – SIS

Već 8. listopada 1991. godine na zasjedanju Sabora dolazi do izmjena Zakona o obrani pa se oružanim snagama smatra Hrvatska vojska koja se sastoji od dvaju dijelova: profesionalnog kojem je jezgra ZNG i teritorijalnog koji čini domobranstvo, a temeljem čega predsjednik Republike 24. prosinca 1991. godine donosi Odluku o osnivanju Domobranstva[338] kao prostorne komponente pričuvnog sastava.

Na temelju članka 23. i 47. Zakona o obrani predsjednik Republike je 13. studenoga 1991. godine donio Odluku o osnovama ustrojstva Ministarstva obrane kojoj je sastavni dio Nacrt ustroja MORH-a. Iz Odluke je vidljivo da se pod pomoćnikom ministra za sigurnost ustrojava Uprava za sigurnost i Uprava za vojnu policiju, a pri Glavnom stožeru pod zamjenikom načelnika za borbeni sektor ustrojava se Obavještajna uprava s odjelima za vojna izaslanstva. Nacrt ustroja MORH-a slijedi obveze iz Odluke. Sam ustroj vojne sigurnosne službe nije bio definiran u toj Odluci.

[335] Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o unutarnjim poslovima, NN 73/91, od 31. prosinca 1991., čl. 2., 4. i 5.
[336] Isto, čl. 38.
[337] Zakon o obrani (pročišćeni tekst), NN 74/93, od 6. kolovoza 1993., čl. 38.
[338] Odluka o ustrojstvu domobranstva, NN 73/91., od 31. prosinca 1991.

4.4.1.1. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja

Za razliku od civilne, vojna sigurnosna služba Republike Hrvatske formalno ne postoji sve do donošenja Zakona o obrani (ZO) koji stupa na snagu u rujnu 1991. godine, a koji je dao i okvire za formiranje sigurnosno-obavještajnog sustava MO-a i Hrvatske vojske. Mjesec i pol dana prije 20. rujna 1991. godine kada je stupio na snagu ZO, predsjednik RH donio je Odluku o osnivanju Glavnog stožera Hrvatske vojske[339] i ostalih ustrojstvenih jedinica GS-a HV-a.

Iako je zaduženje za formiranje sigurnosne službe Hrvatske vojske još u proljeće dobio Josip Perković koji je tada imenovan za pomoćnika ministra obrane RH,[340] Sigurnosno-informativna služba (SIS) zakonski je propisana tek Zakonom o obrani.[341] Člankom 151. definirana je kao služba za obavljanje stručnih poslova sigurnosti Oružanih snaga i Ministarstva obrane.[342] Iako ne pripada u istu problematiku, istim člankom definirano je i formiranje vojne policije jer njezini poslovi nisu poslovi sigurnosne službe, a kojoj je dana u nadležnost obaveza obavljanja poslova sigurnosti vojnog prometa, održavanje reda i discipline u vojsci te otkrivanje kažnjivih djelovanja u Oružanim snagama.[343]

Tablica 19: Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja Sigurnosno-informativne službe u razdoblju od 1991. do 1993. godine

Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja	**1991. – 1993.**
1. Samostalna služba – agencija	ne
2. U sastavu ministarstva	da
3. U sastavu druge organizacije	ne
4. Dio šireg koncepta sigurnosno-obavještajnog sustava	da
5. Demokratski izbor čelnika službe – agencije	da
6. Transparentnost kriterija za izbor čelnika službe – agencije	ne
7. Čelnik službe – agencije u sastavu je državnog strateškog tijela nacionalne sigurnosti	ne
8. Čelnik službe – agencije u sastavu je središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela nacionalne sigurnosti	ne
9. Vjerojatnost političkog utjecaja na vođenje operativnih zadaća (visoka – srednja – niska)	da
10. Ima nadležnost nad protuobavještajnim poslovima	da

[339] Odluka o osnivanju Glavnog stožera Hrvatske vojske, Predsjednik RH, broj: 982/91., od 3. kolovoza.1991. godine.
[340] Rješenje o imenovanju pomoćnika ministra obrane Republike Hrvatske, NN 12/91, od 16. ožujka 1991.
[341] Akrap, G., Tuđman, M. From totalitarian to democratic intelligence community, National security and the future 2 (14), 2013., str. 20.
[342] Zakon o obrani, NN 49/91, čl. 151.
[343] Isto.

11. Ima nadležnost nad obavještajnim poslovima	ne
12. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici na području države	da
13. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici u inozemstvu	ne
14. Uspostavljen hijerarhijski ustroj i rukovođenje	da
15. Uspostavljen linijski ustroj i rukovođenje	da
16. Dvostruko unutarnje rukovođenje (hijerarhijsko, linijsko ili od strane druge organizacijske jedinice)	da
17. Dvostruka unutarnja odgovornost (prema hijerarhijskom, linijskom ili prema rukovoditelju druge organizacijske jedince)	da
18. Samostalno rukovođenje teritorijalnim ustrojstvenim jedinicama (neovisnost od središnjice službe)	ne
19. Usmjerivačka funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da
20. Nadzorna funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da

Sigurnosno-informativna služba nije bila samostalna služba (agencija) nego je bila ustrojena i djelovala unutar Ministarstva obrane, iako je bila predviđena unutar Uprave za zaštitu i sigurnost, kao što je i jugoslavenska vojna služba sigurnosti bila unutar Uprave bezbednosti koja je pak bila unutar SSNO-a, što je i u svijetu uobičajeno.

U početku je došlo do ozbiljnog razilaženja u konceptu između tadašnjeg ministra i načelnika Glavnog stožera gdje se ministar zalagao da SIS bude pozicioniran pod njegovom nadležnošću, a načelnik GS-a da bude pozicioniran unutar GS-a, da bi 1992. godine služba definitivno bila ustrojena u okviru MO-a.[344]

Ustrojem Ministarstva obrane, koji je predsjednik Republike potpisao 13. studenoga 1991. godine, riješen je prijepor i SIS je pozicioniran unutar Ministarstva, a ne GS-a HV-a.[345] S obzirom na to da je u vrijeme ustrojavanja SIS-a već djelovao Ured za zaštitu ustavnog poretka, SIS od njegovog osnutka postaje dio šireg koncepta Sigurnosno-obavještajnog sustava RH.

Prema dostupnim podatcima, hijerarhijski rukovodni ustroj dominantan je s razine zapovjednika jedinice gdje je uspostavljen odjel SIS-a, ali postojalo je i linijsko rukovođenje od strane središnjice Službe i njezinih pojedinih odjela prema jedinicama SIS-a koje su bile uspostavljene pri vojnim zapovjedništvima najmanje do razine bojne i u vojnim ustanovama. Uglavnom je jedan od pomoćnika bio zadužen za sigurnost i rukovodio operativcima Službe. Stoga se i ovdje radi o dvostrukoj odgovornosti koja operativce čini odgovorne prema zapovjedniku vojne jedinice, ali i prema

[344] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 89.-90.
[345] Lučić, Ivo: Miroslav Tuđman i paradigme znanja, n. dj., str. 347. i 348.

središnjici Službe. Organizacijske jedinice SIS-a raspoređene po vojnim jedinicama nisu imale samostalnost nego su se ravnale prema nalozima zapovjednika jedinice gdje su bile smještene i nalozima središnjice Službe.

SIS je, prije svega, bio protuobavještajna vojna sigurnosna služba za rad u RH uglavnom usmjerena prema zaštiti zaposlenika, objekata, vojnih sredstava i podataka cjelokupnog MORH-a od obavještajnog djelovanja stranih službi. Sukladno tome, nije poznato da bi SIS imao djelovanje i uspostavljene ustrojstvene oblike u inozemstvu.

Središnjica Službe imala je koordinativnu, nalogodavnu i nadzornu funkciju prema ustrojstvenim oblicima Službe uspostavljenim pri vojnim jedinicama. Čelnik SIS-a biran je u demokratskoj proceduri, ali nije bio u sastavu državnog strateškog i središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela nacionalne sigurnosti. Politika je imala visok utjecaj na provođenje operativnih zadaća jer je političar, odnosno ministar, bio glavni rukovoditelj čelniku Službe.

4.4.1.2. Ovlasti

Temeljem tadašnjeg Zakona o obrani bilo je definirano da pripadnici SIS-a imaju ista prava, obveze i ovlaštenja te da u svom radu primjenjuju metode i načine rada utvrđene Zakonom, kao i pripadnici Službe za zaštitu ustavnog poretka.

Ovakvo zakonsko rješenje ovlasti SIS-a dalo je vojnoj službi praktički „neograničene ovlasti i područje djelovanja koje nadilazi vojnu organizaciju i sustav obrane te se proteže na civilni sektor i čitavo društvo.“[346] No, kako je bilo propisano, SIS-u su dane iste ovlasti kao i SZUP-u, što znači da je ministar obrane, jednako kao i ministar MUP-a, trebao donositi rješenja o primjeni metoda kojima se ograničavaju prava i slobode građana i o tome izvještavati predsjednika RH.

Vojna sigurnosna služba treba imati ovlast za protuobavještajnu djelatnost svih zaposlenika Ministarstva obrane, a ne samo pripadnika vojske, s posebnim naglaskom na protuobavještajnu zaštitu najviših dužnosnika MORH-a (ministar, državni tajnik, tada zamjenik ministra, pomoćnici ministra te GS HV-a). Ukoliko bi Služba bila zadužena samo za vojnu sastavnicu MORH-a, onda se postavlja pitanje tko bi radio protuobavještajnu zaštitu civilnoga dijela, i to onih najviših i najbitnijih dužnosnika ministarstva. Bi li to trebala onda raditi civilna služba, tada SZUP? S obzirom na problematiku i značaj MORH-a (posebice u tadašnji ratnim okolnostima), to sigurno ne bi bilo dobro rješenje.

U sljedećoj tablici (20.) su prikazane ovlasti koje su imali djelatnici Sigurnosno-informativne službe, jednake kao i ovlaštene službene osobe MUP-a, odnosno SZUP-a, kako je to zakonski i bilo

[346] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 89.

definirano. Komparacijom ovlasti djelatnika SIS-a s ovlastima Uprave bezbednosti vidljivo je da postoje značajne razlike. Djelatnici SIS-a već u početku svog djelovanja nisu imali formalnu i zakonsku mogućnost provođenja političkog nadzora nad osobama i formiranje tajnih dosjea prema unutarnjim i vanjskim neprijateljima državne vlasti. Također nisu imali formalnu zakonsku ovlast primjenjivati fizičku silu radi iznuđivanja priznanja ili suradnje, prijetnje, ucjene i zastrašivanja, kao niti ubojstva političkih protivnika.

Tablica 20. Analiza ovlasti djelatnika Sigurnosno-informativne službe u razdoblju od 1991. do 1993. godine

Ovlasti	**Primjenjivane ovlasti**	**Propisane zakonom**	**Propisano drugim aktom**	**Okolnosti primjene ovlasti**			
				Služba – agencija ovlast poduzima	**Potrebno odobrenje politike**	**Potrebno odobrenje suda**	**Potrebna suglasnost osobe prema kojoj se postupa**
1. Podnošenje izvješća državnim tijelima i čelnicima	da	da	da	ne	da	ne	ne
2. Podnošenje kaznenih prijava protiv osoba	da	da	ne	da	ne	ne	ne
3. Izdavanje upozorenja i zapovijedi	da	da	ne	da	ne	ne	ne
4. Utvrđivanje i provjera identiteta osoba	da	da	ne	da	ne	ne	ne
5. Prikupljanje obavijesti i podataka te njihova analiza i procjena	da	da	ne	da	ne	ne	ne
6. Formiranje i vođenje registra, evidencija i baza podataka	da	ne	da	da	ne	ne	ne
7. Uvid u registre, evidencije i baze podataka tijela vlasti i pravnih osoba	da	ne	da	da	ne	ne	ne
8. Uvid u podatke pohranjene u računalima	ne						
9. Uvid u (pregled) dokumentaciju pravnih osoba	da	da	da	da	ne	ne	ne
10. Sigurnosna prosudba ugroženosti za štićene osobe i objekte	da	ne	da	da	ne	ne	ne
11. Sigurnosna provjera fizičkih i pravnih osoba koje imaju pristup štićenim osobama, objektima, prostorima i podatcima	da	ne	da	da	ne	ne	ne
12. Sigurnosna provjera političke lojalnosti političkih dužnosnika	da	ne	ne	da	da	ne	ne
13. Sigurnosna provjera političkih dužnosnika (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	da	ne	da	ne	da	ne	ne
14. Sigurnosna provjera osoba u SOS-u i drugim sigurnosnim sustavima (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	da	ne	da	da	ne	ne	ne

15. Informacijska zaštita podataka državnih tijela	ne						
16. Otvaranje i pregled (nadzor) tuđih pisama pošte, paketa	da	da	da	ne	da	ne	ne
17. Predlaganje i provođenje političkog nadzora nad osobama	ne						
18. Formiranje i vođenje dosjea politički nepodobnih osoba	ne						
19. Obavljanje informativnih (obavijesnih) razgovora	da	ne	da	da	ne	ne	ne
20. Rad sa suradnikom i operativnom vezom (informatorom)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
21. Plasiranje informacija i dezinformacija	da	ne	da	da	ne	ne	ne
22. Praćenje, motrenje, fotografiranje i snimanje osoba	da	ne	da	da	ne	ne	ne
23. Prisluškivanje i snimanje tuđih razgovora	da	da	da	ne	da	ne	ne
24. Nadzor podataka o telekomunikacijskom prometu	ne						
25. Nadzor lokacije putem telekomunikacijskih uređaja	ne						
26. Elektroničko izviđanje	ne						
27. Protuprislušna zaštita i pregleda objekata	da	ne	da	da	da	ne	ne
28. Nadzirani promet predmeta i vrijednosti	ne						
29. Prikriveni otkup dokumenta i predmeta	ne						
30. Mjere prikrivanja identiteta	da	ne	da	da	ne	ne	ne
31. Mjere prikrivanja vlasništva	da	ne	da	da	ne	ne	ne
32. Traganje za osobama i predmetima	da	ne	da	da	ne	ne	ne
33. Privremeno oduzimanje predmeta	da	da	da	da	ne	ne	ne
34. Opservacija prostora i objekata	da	ne	da	da	ne	ne	ne
35. Snimanje i fotografiranje zatvorenih prostora i objekata (prikriveni ulazak)	da	ne	ne	da	ne	ne	ne
36. Snimanje i fotografiranje otvorenih (javnih) prostora i objekata	da	ne	ne	da	ne	ne	ne
37. Poligrafsko ispitivanja	da	ne	da	da	ne	ne	da
38. Tajna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
39. Javna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	da	da	ne	da	ne	ne	ne
40. Pregled osoba, predmeta i prijevoznih sredstava	da	ne	da	da	ne	ne	ne
41. Uporaba tuđih prijevoznih i komunikacijskih sredstava	da	da	ne	da	ne	ne	ne
42. Pozivanje osoba	da	da	ne	da	ne	ne	ne
43. Dovođenje i privođenje osoba	da	da	ne	da	ne	ne	ne
44. Zadržavanje osoba i/ili pritvor	da	da	ne	da	da	ne	ne

45. Uhićenje	da	da	ne	da	ne	ne	ne
46. Primjena fizičke sile radi izvršavanja ovlasti	da	da	ne	da	ne	ne	ne
47. Upotreba vatrenog oružja radi zaštite života, uhićenja, sprječavanje KD-a i bijega	da	da	ne	da	ne	ne	ne
48. Primjena fizičke sile radi iznuđivanja (priznanja, suradnje..)	ne						
49. Prijetnje, ucjenjivanje i zastrašivanje	ne						
50. Ubojstvo	ne						

Glede ovlasti podnošenja izvješća državnim tijelima i dužnosnicima, to je bila ovlast (obveza) koja se nije mogla konzumirati izravno iz Službe s obzirom na to da je SIS bio sastavni dio MORH-a, nego preko ministra obrane koji je onda dalje obavještavao državni vrh ili putem UZUP-a. Iz opće odredbe članka 151. ZO može se zaključiti da je obvezu o izvještavanju koju je imao ministar MUP-a, prema Saboru RH, predsjedniku RH i Vladi RH, imao i ministar MORH-a.

Sedam prikazanih ovlasti nisu egzistirale u ovom razdoblju jer su one produkt kasnijih zakonskih određenja i tehnološkog razvoja, ali s obzirom na komparaciju, moraju i ovdje biti prikazane. U ovom razdoblju niti za jednu ovlast nije trebalo odobrenje suda, dok je za primjenu četiriju ovlasti bilo potrebno odobrenje politike (ministra), a samo za jednu primjenu ovlasti, i to poligrafskog testiranja, bila je potrebna suglasnost osobe prema kojoj se ona primjenjuje.

Dakle, ovlasti djelatnika SIS-a u ovom povijesnom razdoblju nisu posebno definirane, nego su u potpunosti vezane uz ovlasti djelatnika SZUP-a sukladno odredbama tadašnjeg Zakona o obrani. Sukladno tome analizirane su u prikazanoj tablici.

Stoga možemo zaključiti da su protuobavještajna civilna i vojna služba u ovom razdoblju imale identične ovlasti. Sukladno odredbi stavaka 1. članka 151. tadašnjeg Zakona o obrani može se reći da su se ovlasti SIS-a mogle koristiti samo i isključivo radi sigurnosti Oružanih snaga i Ministarstva obrane.

4.4.1.3. Nadzor

Nadzor nad radom SIS-a Zakonom o obrani stavljen je u nadležnost Ureda za zaštitu ustavnog poretka iz čega proizlazi da parlament nije imao nadležnost nad vojnom službom.

Za razliku od nadzora nad civilnom sigurnosnom službom SZUP-om koja je imala parlamentarni nadzor, SIS u ovom razdoblju nije imao nadzor od strane Sabora RH. No, SIS je u ovom razdoblju imao specijalistički nadzor od strane UZUP-a koji je osnovan kao stručno i savjetodavno tijelo, ali koji je bio nadležan i za specijalistički nadzor rada SIS-a.

Tablica 21. Analiza vrste nadzora nad radom Sigurnosno-informativne službe u razdoblju od 1991. do 1993. godine

Vrsta nadzora	1991. – 1993.
1. Demokratski nadzor	da
2. Stranački nadzor	ne
3. Parlamentarni nadzor	ne
4. Državni usmjeravajući nadzor	da
5. Građanski nadzor	ne
6. Sudski nadzor	ne
7. Pučkopravobraniteljski nadzor	ne
8. Rukovodni nadzor	da
9. Specijalistički nadzor	da
10. Unutarnji nadzor	ne

S obzirom da ovlasti, pa i one koje su duboko zadirale u prava i slobode građana, nije odobravao sud, nije postojao nikakav sudski nadzor nego je linija odobravanja išla od prijedloga operativaca preko suglasnosti rukovoditelja te političkog odobrenja ministra.

Sukladno odredbama članka 151. ZO-a, postojao je uspostavljeni demokratski nadzor od strane demokratski izabranog ministra obrane, kao i mogućnost nadzora od strane predsjednika RH, izravno ili putem UZUP-a. Vidljivo je da nema niti građanskog, unutarnjeg i pravobraniteljskog nadzora nad radom SIS-a u ovom analiziranom povijesnom razdoblju.

4.4.2. Vojna obavještajna služba – VOS

Hrvatska Vojna obavještajna služba (VOS) organizirana je usporedno s ustrojavanjem Oružanih snaga. Dakle, proces ustrojavanja započeo je u proljeće 1991. godine, a formaliziran donošenjem Zakona o obrani u rujnu 1991. godine,[347] odnosno ustroja MO-a i GS-a HV-a.

Tijekom rata VOS je bio fokusiran na praćenje djelatnosti neprijatelja u koju je svrhu razvijeno korištenje svih standardnih oblika rada vojne obavještajne službe: izviđanje neprijateljskog rasporeda i pozadine sa zemlje i zraka, elektronsko (radio i radarsko) izviđanje (EI), stvaranje agenturne mreže;

[347] Lučić, Ivo: Miroslav Tuđman i paradigme znanja, n. dj., str. 347.

stvorene su i izviđačke postrojbe, satnije za elektronsko izviđanje, odjel za aerofoto snimanje, a do kraja rata korištene su i bespilotne letjelice.[348]

Obaviještenost vojske, odnosno vojnih postrojba, nužna je za uspješnost njihova djelovanja. Jugoslavenska obavještajna II. Uprava i njezina infrastruktura nisu se mogle koristiti kao niti Teritorijalna izviđačko-obavještajna organizacija, (koja je trebala biti pod nadležnošću hrvatskih vlasti u sklopu njezinih nadležnosti nad republičkim Štabom Teritorijalne obrane), jer je putem zapovjedi tadašnjeg saveznog sekretara SNO-a oduzeta Hrvatskoj i pripojena JNA. Stoga je uspostava hrvatske vojne obavještajne službe bila neminovnost.

4.4.2.1. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja

Na temelju članka 100. i 101. Ustava RH predsjednik je Republike dana 3. kolovoza 1991. godine donio Odluku[349] o osnivanju Glavnog stožera Hrvatske vojske, a u kojoj odluci se, između ostalog, predviđa ustrojavanje i Obavještajne uprave (ObU) te Uprave za zaštitu i sigurnost, dakle, u sastavu Glavnog stožera Oružanih snaga RH.

Iako nema dostupnih dokumenata o osnivanju i djelovanju VOS-a, ovdje je citirani autori (Tuđman, Lučić, Žunec-Domišljanović)[350] navode. Također, od istih autora navodi se i Obavještajna uprava. Uprava je viša organizacijska cjelina od službe pa je jasno da se VOS nalazio unutar Obavještajne uprave kao jedna od njezinih organizacijskih jedinica. Dakle, VOS je bio formiran unutar Obavještajne uprave kao zasebna služba s vojno-obavještajnim zadaćama, a koja se nalazila unutar GS-a OS-a RH.

Vojna obavještajna služba nije bila ustrojena kao jedinstvena cjelina nego se sastojala od više organizacijskih dijelova koji su međusobno bili povezani različitim odnosima.[351] VOS je do podataka o neprijatelju dolazio od Hrvata koji su bili u postrojbama JNA ili su prešli u Hrvatsku vojsku (HV), kao i putem prijateljskih ili vrbovanih veza. Radi dobivanja informacija na terenu formirale su se izviđačke postrojbe, uglavnom razine satnije.[352] Svaka profesionalna brigada imala je svoju izviđačku satniju koje su često, pored obveze izviđanja na crti borbenoga djelovanja, ali i ulaska u pozadinu, imale i ključne probojne zadatke.

Izvještaji koje su te postrojbe podnosile, kao i izvještaji postrojba za elektronsko izviđanje, radio i radarsko izviđanje (osmatranje), fotografiranje i snimanje iz zraka (pa i bespilotnim letjelicama),

[348] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 96-100.; Lučić, Ivo: Miroslav Tuđman i paradigme znanja, n. dj., str. 347.-348.; Tuđman, Miroslav: HIS 1993-1998 Prvih pet godina Hrvatske izvještajne službe, Zbornik, Svezak 1, Zagreba, 2001. godine, str. 12.-13.
[349] Odluka o osnivanju Glavnog stožera Hrvatske vojske, Predsjednik RH, broj: 982/91, od 3. kolovoza.1991.
[350] Tuđman, Miroslav: HIS 1993-1998…, str. 10.; Lučić, Ivo: Miroslav Tuđman i paradigme znanja, n. dj., str. 347.; Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 96.
[351] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 96.
[352] Isto.

presretanje raznih vrsta komunikacija – sve se to skupno sumiralo i analiziralo u obavještajnim jedinicama pri vojnim jedinicama i naravno, u sjedištu VOS-a, odnosno Obavještajne uprave. Tako dobiveni i analizirani podatci bili su pretpostavka za vojna djelovanja pojedinih i skupnih postrojbi, ali i za donošenje odluka na najvišoj državnoj razini. Dakle, svi ti elementi izviđanja i prikupljanja podataka na različite načine činili su jedinstvenu obavještajnu cjelinu koju je VOS objedinjavao.[353]

Tablica 22. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja Vojne obavještajne službe u razdoblju od 1991. do 1993. godine

Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja	**1991. – 1993.**
1. Samostalna služba – agencija	ne
2. U sastavu ministarstva	da
3. U sastavu druge organizacije	da
4. Dio šireg koncepta sigurnosno-obavještajnog sustava	da
5. Demokratski izbor čelnika službe – agencije	da
6. Transparentnost kriterija za izbor čelnika službe – agencije	ne
7. Čelnik službe – agencije je u sastavu državnog strateškog tijela nacionalne sigurnosti	ne
8. Čelnik službe – agencije je u sastavu središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela nacionalne sigurnosti	ne
9. Vjerojatnost političkog utjecaja na vođenje operativnih zadaća (visoka – srednja – niska)	da
10. Ima nadležnost nad protuobavještajnim poslovima	ne
11. Ima nadležnost nad obavještajnim poslovima	da
12. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici na području države	da
13. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici u inozemstvu	da
14. Uspostavljen hijerarhijski ustroj i rukovođenje	da
15. Uspostavljen linijski ustroj i rukovođenje	da
16. Dvostruko unutarnje rukovođenje (hijerarhijsko, linijsko ili od strane druge organizacijske jedinice)	da
17. Dvostruka unutarnja odgovornost (prema hijerarhijskom, linijskom ili prema rukovoditelju druge organizacijske jedince)	da
18. Samostalno rukovođenje teritorijalnim ustrojstvenim jedinicama (neovisnost od središnjice službe)	ne
19. Usmjerivačka funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da

[353] Isto, str. 96. i 97.

20. Nadzorna funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da

Vojna obavještajna služba nije bila samostalna služba (agencija), nego je bila ustrojena i djelovala unutar Glavnog stožera Oružanih snaga RH kao i jugoslavenska vojna obavještajna služba, odnosno II. Uprava GŠ-a, ali i kako je to u svijetu uobičajeno. S obzirom na to da je u vrijeme ustrojavanja VOS-a već djelovao Ured za zaštitu ustavnog poretka, VOS postaje dio šireg koncepta Sigurnosno-obavještajnog sustava RH.

Prema dostupnim podatcima, hijerarhijski rukovodni ustroj dominantan je s razine zapovjednika jedinice gdje je uspostavljena obavještajna organizacijska jedinica, ali postoji i linijsko rukovođenje od strane središnjice VOS-a i njegovih pojedinih odjela prema jedinicama VOS-a koje su bile uspostavljene pri vojnim jedinicama. Dakle, radi se o dvostrukoj odgovornosti koja operativce čini odgovornima prema zapovjedniku vojne jedinice, ali i prema središnjici Službe. Razne vojne jedinice koje su bile u funkciji prikupljanja podataka (EI, izviđačko-diverzantske postrojbe..) i nisu nužno bile sastavnim dijelom VOS-a, nisu imale samostalnost nego su bile dužne podnositi svoje izvještaje zapovjedniku vojne postrojbe gdje su bili smješteni, ali i prema tijelima VOS-a.[354]

Vojna obavještajna služba bila je, prije svega, obavještajna služba za prikupljanje vojnih podataka u Hrvatskoj, ali i inozemstvu. Sukladno tome, logično je da je VOS vodio izvore saznanja putem kojih je dolazio do informacija bitnih za obaviještenost vojnih jedinica što je omogućavalo zapovjednicima donošenje informiranih odluka. Središnjica VOS-a imala je koordinativnu, nalogodavnu i nadzornu funkciju prema ustrojstvenim oblicima Službe uspostavljenim pri vojnim jedinicama i centrima. VOS je bio u sastavu Obavještajne uprave, odnosno GS-a OS-a RH, dakle u sastavu druge organizacije, ali i u sastavu Ministarstva obrane s obzirom na to da je GS bio njegovim sastavnim djelom.

Čelnik VOS-a biran je u demokratskoj proceduri, ali nije bio u sastavu državnog strateškog i središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela nacionalne sigurnosti. Vjerojatnost političkog utjecaja na provođenje operativnih zadaća bila je srednja jer je političar, odnosno ministar, i dalje bio glavni rukovoditelj čelnika Službe. Ipak je taj utjecaj bio manji nego kod SIS-a jer su poslovi VOS-a bili više vojnoobavještajnog karaktera, a i neposredni rukovoditelj načelniku ObU-a bio je načelnik GS-a OS-a RH.

[354] Isto.

4.4.2.2. Ovlasti

Djelovanje Vojne obavještajne službe nije bilo regulirano nijednim zakonskim propisom pa je analiza ovlasti djelatnika VOS-a izvršena temeljem dostupne literature i poslova koje je VOS tada obnašao.[355]

Tablica 23. Analiza ovlasti djelatnika Vojne obavještajne službe od 1991. do1993. godine

Ovlasti	Primjenjivane ovlasti	Propisane zakonom	Propisano drugim aktom	Okolnosti primjene ovlasti			
				Služba – agencija ovlast poduzima	Potrebno odobrenje politike	Potrebno odobrenje suda	Potrebna suglasnost osobe prema kojoj se
1. Podnošenje izvješća državnim tijelima i čelnicima	da	ne	da	ne	da	ne	ne
2. Podnošenje kaznenih prijava protiv osoba	ne						
3. Izdavanje upozorenja i zapovijedi	ne						
4. Utvrđivanje i provjera identiteta osoba	da	ne	ne	da	ne	ne	ne
5. Prikupljanje obavijesti i podataka te njihova analiza i procjena	da	ne	da	da	ne	ne	ne
6. Formiranje, vođenje i korištenje registra, evidencija i baza podataka	da	ne	da	da	ne	ne	ne
7. Uvid u registre, evidencije i baze podataka tijela vlasti i pravnih osoba (udruge, institucije, agencije)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
8. Uvid u podatke pohranjene u računalima	ne						
9. Uvid u (pregled) dokumentaciju tvrtki (OUR, SOUR)	ne						
10. Sigurnosna prosudba ugroženosti za štićene osobe i objekte	da	ne	da	da	ne	ne	ne
11. Sigurnosna provjera fizičkih i pravnih osoba koje imaju pristup štićenim osobama, objektima, prostorima i podatcima	ne						
12. Sigurnosna provjera političke lojalnosti političkih dužnosnika (funkcionera)	ne						
13. Sigurnosna provjera političkih dužnosnika (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	ne						
14. Sigurnosna provjera osoba u SOS-u i drugim sigurnosnim sustavima (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	ne						
15. Informacijska zaštita podataka državnih tijela	ne						

[355] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 96-100.; Lučić, Ivo: Miroslav Tuđman i paradigme znanja, n. dj., str. 347.-348.; Tuđman, Miroslav: HIS 1993-1998 …, str. 12.-13.

16. Otvaranje i pregled (nadzor) tuđih pisama, paketa	da	ne	da	da	ne	ne	ne
17. Predlaganje i provođenje političkog nadzora nad osobama	ne						
18. Formiranje i vođenje dosjea politički nepodobnih osoba	ne						
19. Obavljanje informativnih (obavijesnih) razgovora	da	ne	da	da	ne	ne	ne
20. Rad sa suradnikom i operativnom vezom (informatorom)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
21. Plasiranje informacija i dezinformacija	da	ne	da	da	ne	ne	ne
22. Praćenje, motrenje, fotografiranje i snimanje osoba	da	ne	da	da	ne	ne	ne
23. Prisluškivanje i snimanje tuđih razgovora	da	ne	da	da	ne	ne	ne
24. Nadzor podataka o telekomunikacijskom prometu	ne						
25. Nadzor lokacije putem telekomunikacijskih uređaja	ne						
26. Elektroničko izviđanje	da	ne	da	da	ne	ne	ne
27. Protuprislušna zaštita i pregleda objekata	da	ne	da	ne	da	ne	da
28. Nadzirani promet predmeta i vrijednosti	ne						
29. Prikriveni otkup dokumenata i predmeta	ne						
30. Mjere prikrivanja identiteta	da	ne	da	da	ne	ne	ne
31. Mjere prikrivanja vlasništva	ne						
32. Traganje za osobama i predmetima	ne						
33. Privremeno oduzimanje predmeta	ne						
34. Opservacija prostora i objekata	da	ne	da	da	ne	ne	ne
35. Snimanje i fotografiranje zatvorenih prostora i objekata (prikriveni ulazak)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
36. Snimanje i fotografiranje otvorenih (javnih) prostora i objekata	da	ne	da	da	ne	ne	ne
37. Poligrafsko ispitivanja	ne						
38. Tajna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
39. Javna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	ne						
40. Pregled osoba, predmeta i prijevoznih sredstava	da	ne	da	da	ne	ne	ne
41. Uporaba tuđih prijevoznih i komunikacijskih sredstava	ne						
42. Pozivanje osoba	ne						
43. Dovođenje i privođenje osoba	ne						
44. Zadržavanje osoba i/ili pritvor	ne						

45. Uhićenje	ne						
46. Primjena fizičke sile radi izvršavanja ovlasti	ne						
47. Upotreba vatrenog oružja radi zaštite života uhićenja, sprječavanje KD-a i bijega	ne						
48. Primjena fizičke sile radi iznuđivanja (priznanja, suradnje..)	ne						
49. Prijetnje, ucjenjivanje i zastrašivanje	ne						
50. Ubojstvo	ne						

VOS nije imao policijske ovlasti, odnosno ovlasti koje su imali službenici SZUP-a i SIS-a. Djelatnici Vojne obavještajne službe prioritetno su se bavili prikupljanjem obavijesti u Hrvatskoj (a u inozemstvu samo u ratu[356]) o neprijateljskom naoružanju, postrojbama, brojnosti, vojnim planovima, pokretima, naoružanju, motiviranosti i svim drugim segmentima bitnim za donošenje odluka vojnog djelovanja odnosno protuvojnim mjerama, ali nije mogao stvarati suradničku mrežu.[357]

Vidljivo je da za primjenu svojih ovlasti VOS-u nije bilo potrebno odobrenje suda, pa čak ni ministra. No, te su ovlasti bile usmjerene uglavnom prema neprijateljskim postrojbama i njihovom vojnicima, a nikako prema civilnim građanima RH. VOS nije izravno podnosio izvješća državnim tijelima i čelnicima, nego je to radio preko načelnika Glavnog stožera koji je onda izvještavao ministra obrane i predsjednika države.

VOS nije formirao i vodio dosje politički nepodobnih osoba niti je nad takvim osobama provodio nadzor. Provodio je i elektroničko izviđanje, snimanje i fotografiranje iz zraka, uglavnom preko drugih za to zaduženih postrojbi. Uveo je i novinu, za to vrijeme, zračnog nadziranja putem bespilotnih letjelica.[358]

Obavještajna uprava GS-a OS-a RH (odnosno VOS op. a.) prikupljala je obavještajne podatke za potrebe Hrvatske vojske, a u obavljanju tih zadaća nije mogla stvarati suradničku mrežu i provoditi operativne akcije izvan RH osim u slučaju rata. Izvan Hrvatske mogla je samo razmjenjivati obavještajne podatke službenim kanalima s onim vojskama s kojima RH surađuje.[359] Služba je, dakle, pratila, motrila, izviđala, fotografirala i snimala osobe, prisluškivala i snimala tuđe razgovore, pa je tako prisluškivala i snimala čak i Miloševića, tadašnjeg predsjednika Srbije.[360]

[356] Tuđman, Miroslav: n. dj., str. 10.
[357] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 96. i 97.
[358] Isto, str. 96.
[359] Tuđman, Miroslav: n.dj., str. 10.
[360] Domazet-Lošo, Davor: Hrvatska i veliko ratište, Udruga Sv. Jurja, Zagreb, 2002., str. 43.

4.4.2.3. Nadzor

Nadzor nad radom Vojne obavještajne službe zakonom nije bio definiran u analiziranom razdoblju. No, Ured za zaštitu ustavnog poretka imao je obvezu, između ostalog, i nadzora nad radom tijelima koja su obavljala poslove zaštite ustavnog poretka, odnosno Ministarstva unutarnjih poslova, obrane i vanjskih poslova, odnosno službi koje su unutar njih izravno djelovale na zaštiti ustavnog poretka RH.[361]

Tablica 24. Analiza vrste nadzora nad radom VOS-a u razdoblju od 1991. do 1993. godine

Vrsta nadzora	1991. – 1993.
1. Demokratski nadzor	da
2. Stranački nadzor	ne
3. Parlamentarni nadzor	ne
4. Državni usmjeravajući nadzor	da
5. Građanski nadzor	ne
6. Sudski nadzor	ne
7. Pučkopravobraniteljski nadzor	ne
8. Rukovodni nadzor	da
9. Specijalistički nadzor	da
10. Unutarnji nadzor	ne

Kao i kod SIS-a, tako ni VOS u ovom razdoblju nije imao izravni nadzor od strane Sabora RH. VOS je u ovom razdoblju imao specijalistički nadzor od strane UZUP-a, a koji je bio nadležan i za specijalistički nadzor SIS-a i SZUP-a.[362]

Ovlasti, pa i one koje su duboko zadirale u prava i slobode građana, nije odobravao sud, pa stoga nije postojao sudski nadzor. Linija odobravanja naloga išla je od prijedloga operativaca preko suglasnosti rukovoditelja, naačelnika GS-a OS-a RH te političkog odobrenja ministra.[363] U Zakonu o obrani nije bila propisana obveza izvještavanja predsjednika Republike, no sigurno je da su i ministar i predsjednik Republike bili upoznati s ključnim postupcima i mjerama koje je VOS provodio. Tako je

[361] Odluka o osnivanju, djelatnosti i ustroju UZUP-a RH…, fasc 203.
[362] Isto.
[363] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 97.

i uspostavljen nadzor od strane demokratskih biranih dužnosnika, pa se može reći da je postojao državni usmjeravajući nadzor.

Iako je VOS bio pozicioniran pod načelnikom GS-a OS-a, a ne pod ministrom kao demokratski biranom političkom osobom, ministar i predsjednik Republike (direktno kao Vrhovni zapovjednik OS-a RH) ali i preko UZUP-a, mogli su, naravno, u svakom trenutku izvršiti nadzor nad radom djelatnika Obavještajne uprave i VOS-a. Vidljivo je da nema niti građanskog, unutarnjeg i pravobraniteljskog nadzora nad radom VOS-a u ovom razdoblju.

4.5. Struktura sigurnosno-obavještajnog sustava

S obzirom na okolnosti srpske agresije na Hrvatsku i izlaska JNA iz okvira višenacionalne i jugoslavenske u okvire jednonacionalne srpske (djelomično i crnogorske) vojske, Hrvatska je brzo morala uspostavljati svoje sigurnosne i obrambene sustave. Tako je tijekom 1991. godine uspostavljena (preimenovana) hrvatska civilna protuobavještajna služba te vojna protuobavještajna i obavještajna služba kroz izmjene postojećih i donošenje novih zakonskih i podzakonskih propisa.[364]

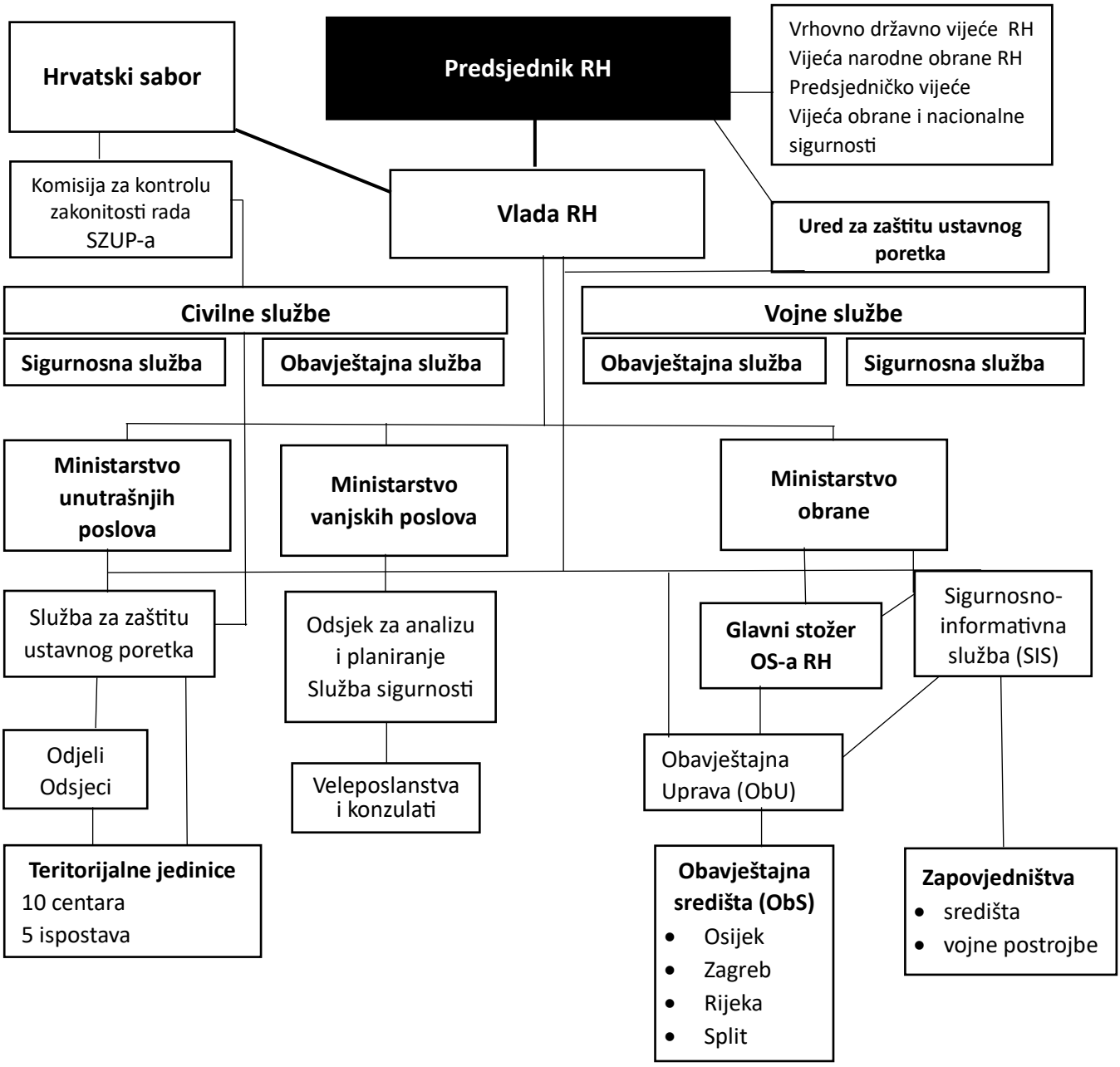
Tijekom srbijanske oružane agresije, putem jugoslavenskih službi, na području Hrvatske provodile su se terorističke i medijske operativne akcije (npr. Labrador, Opera) u cilju diskreditacije nove demokratske hrvatske vlasti i države u formiranju.[365] Također su poticale, usmjeravale, naoružavale i rukovodile dijelom srpske etničke manjine u Hrvatskoj radi sudjelovanja u agresiji na RH.[366] Zato je Hrvatska morala žurno uspostaviti vlastitu strukturu SOS-a koja se u stanju suprotstaviti takvim obavještajnim operacijama.

Kao što je vidljivo iz sljedeće sheme (4.), u ovom promatranom razdoblju Hrvatska je imala tri sigurnosno-obavještajne službe. Jedinu civilnu protuobavještajnu službu koja je povremeno obavljala i obavještajne poslove, odnosno SZUP, a koja je nastavila djelovati u MUP-u nakon preimenovanja iz Službe državne sigurnosti. Sam ustroj SZUP-a nije se značajno mijenjao. Uglavnom su ukinute ustrojstvene jedinice koje su se bavile političkim progonima i ključni poslovi preorijentirali su se u zaštitu hrvatskog ustavnog uređenja te sprječavanje obavještajnog prodora srpskih službi u Hrvatskoj.

U ovom razdoblju Ministarstvo inozemnih poslova počelo se formirati. U siječnju 1991. godine tek su formirani inozemni uredi prema odluci predsjednika RH. Postepeno se formiraju organizacijske jedinice u MIP-u, pa tako i Odsjek za analizu i planiranje koji je prikupljao informacije iz otvorenih izvora, analizirao ih i o tome sastavljao izvješće za ministra i dalje za državnih vrh. Taj Odsjek je davao dobra izvješća, ali on nije bio obavještajna služba. Pored navedenog Odsjeka formirana je u

[364] Lučić, Ivo: Miroslav Tuđman i paradigme znanja, n. dj., str. 348.
[365] Isto, str. 349.
[366] Isto.

MIP-u i Služba sigurnosti koja se bavila sigurnošću zaposlenika i objekata ministarstva i inozemnih ureda, odnosno veleposlanstava i konzularnih ureda. O osnivanju obavještajne službe u MIP-u bilo je ideja i razgovora, raznih prijedloga i shematskih prikaza. Jedan od prijedlog bio je iz navedenog Odsjeka formirati Službu za istraživanje, analizu i planiranje (SIAP), ali se civilna obavještajna služba u ovom razdoblju u Hrvatskoj nije formirala.

Shema 4. Rekonstrukcija strukture sigurnosno-obavještajnog sustava u Hrvatskoj od 1991. do 1993. godine

U Ministarstvu obrane 1991. godine formirane su dvije vojne službe prethodnim donošenjem pravnog okvira kroz Zakon o obrani i odluke predsjednika RH - Sigurnosno-informativna služba te

Vojna obavještajna služba u Obavještajnoj upravi pri GS-u OS-a RH. Ustroj hrvatskih vojnih službi vrlo je sličan ustroju jugoslavenskih vojnih službi u ovom razdoblju. To ne čudi s obzirom na to da se zna da su glavni utjecaj na njihovo formiranje imali časnici i sigurnjaci koji su prethodno radili u jugoslavenskim službama.

Državno strateško tijelo nacionalne sigurnosti u nekoliko se navrata mijenjalo da bi u konačnici dobilo naziv Vijeće za obranu i nacionalnu sigurnosti, poznato kao VONS. Središnje koordinacijsko-nadzorno tijelo bio je Ured za zaštitu ustavnog poretka pozicioniran pri predsjedniku RH te nadležan za prikupljanje informacija od svih službi i koordinaciju i nadzor njihovog rada.

Zaključno, za ovo analizirano povijesno razdoblje karakteristične su tri ključne promjene unutar sigurnosno-obavještajnog sustava RH, i to:

- SOS RH razdružuje se od sigurnosno obavještajnog sistema Jugoslavije
- formira se UZUP kao središnje koordinativno-nadzorno tijelo hrvatskog SOS-a u nastajanju
- osnivaju se hrvatske vojne sigurnosne službe.

Sve to zajedno bio je začetak stvaranja hrvatskog sigurnosno-obavještajnog sustava koji je bio isključivo podređen i odgovoran hrvatskim vlastima.

5.

SIGURNOSNO-OBAVJEŠTAJNI SUSTAV RH U RAZDOBLJU OD 1993. DO 2002. GODINE

Ovo povijesno razdoblje ustrojstva i razvoja hrvatskog sigurnosno-obavještajnog sustava obuhvaća razdoblje od ožujka 1993. godine, kada predsjednik Republike donosi Odluku o osnivanju Ureda za nacionalnu sigurnost (UNS), pa do travnja 2002. godine kada stupa na snagu Zakon o sigurnosnim službama Republike Hrvatske.

Ovo analizirano razdoblje iznimno je bitno jer upravo 1993. godine dolazi do stvaranja i razvoja hrvatskog obavještajnog sustava (zajednice) prema demokratskom modelu[367] te konačnog i potpunog razilaženja od modela sigurnosno-obavještajnog sustava koji je egzistirao za vrijeme Jugoslavije. To nije značilo i razlaz s kadrovima koji su preuzeti iz jugoslavenskog sustava.[368]

U ovom razdoblju uspostavljeni su i novi oblici nadzora nad hrvatskim SOS-om osnivanjem posebne specijalizirane Nadzorne službe (NS) pri UNS-u što je dovelo do uspostave jačeg profesionalnog stručnog nadzora nad svim službama iz SOS-a RH. Unutar UNS-a osnovana je i nova obavještajna služba, Hrvatska izvještajna (obavještajna) služba (HIS), čiji su se poslovi djelomično od 1990. godine obavljali kroz SZUP, a analitički u UZUP-u.

Zadaća HIS-a bila je prikupljanje podataka iz inozemstva, a čiji je ravnatelj ujedno bio zamjenik ravnatelja UNS-a i koordinator ostalih hrvatskih sigurnosno-obavještajnih službi po uzoru na CIA-u.[369] Uspostava UNS-a i njegovih tijela i službi svakako je dovelo do ojačavanja, učvršćivanja i boljeg koordinativnog djelovanja cjelokupnog SOS-a RH kao odličnog temelja za pripremu akcija oslobođenja okupiranih teritorija Republike Hrvatske.

Dakle, model hrvatske obavještajne zajednice rađen je na temelju iskustava zapadnih zemalja, primarno američke obavještajne zajednice, a osnovnu jezgru sustava čine dvije civilne i dvije vojne sigurnosne službe.[370] Ured za nacionalnu sigurnost (UNS) bio je državno izvršno tijelo koje usklađuje, usmjerava i nadzire rad tijela državne uprave čija je djelatnost vezi s obavljanjem poslova nacionalne sigurnosti.[371]

[367] Tuđman, Miroslav: HIS 1993-1998 …, str. 4.
[368] Jurčević, Josip: Komunistički teror… I dio, str. 393.-415.
[369] Lučić, Ivo: Miroslav Tuđman i paradigme znanja, n. dj., str. 354.
[370] Isto.
[371] Isto.

Znači, 1993. godine postavljeni su temelji cjelokupnog (do tada parcijalnog sustava) hrvatskog sigurno-obavještajnog sustava RH i svih hrvatskih sigurnosnih službi koji je, uz neznatne promjene, kao takav postojao sve do donošenja Zakona o sigurnosnim službama 2002. godine.

5.1. Državno strateško tijelo nacionalne sigurnosti

Dana 16. studenoga 1993. godine na temelju članka 100. st. 2. i članka 106. Ustava Republike Hrvatske, predsjednik RH imenuje članove **Predsjedničkog vijeća obrane i nacionalne sigurnosti**[372] (do tada je vrijedila Odluka o osnivanju i imenovanju članova Vijeća obrane i nacionalne sigurnosti – VONS-a), odnosno riječ je o novom savjetodavnom tijelu za obranu i nacionalnu sigurnost. Odlukom nije posebno definirana uloga Vijeća, ali je iz samog naziva jasno da se radi o razmatranju pitanja obrane i nacionalne sigurnosti države Hrvatske. U Vijeće su imenovani tadašnji:

- predsjednik Zastupničkog doma Sabora RH
- predsjednik Županijskog doma Sabora RH,
- predsjednik Vlade RH
- predstojnik Ureda predsjednika RH
- savjetnik predsjednika RH i predstojnik UNS-a
- glavni savjetnik predsjednika RH za gospodarstvo
- guverner Narodne banke Hrvatske
- potpredsjednik Vlade i ministar vanjskih poslova RH
- tri potpredsjednika Vlade RH
- ministar obrane RH
- ministar unutarnjih poslova RH
- ministar financija RH
- predsjednik Hrvatske gospodarske komore
- načelnik Glavnog stožera Hrvatske vojske
- predsjednik Odbora za unutarnju politiku i nacionalnu sigurnost Sabora RH
- ravnatelj Hrvatske informativne (izvještajne op.a.) službe
- v.d. glavnog tajnika HDZ-a (nadopuna Odluke od 2. studenoga 1994.)
- gradonačelnik grada Zagreba (nadopuna Odluke od 16. studenoga 1994.)
- stožerni general u mirovini J. B. (nadopuna Odluke od 11. kolovoza 1995.).

[372] Odluka imenovanju članova Predsjedničkog vijeća obrane i nacionalne sigurnosti, NN 104/93, od 19. studenoga 1993.

Glavni tajnik Vijeća bio je predstojnik Ureda predsjednika Republike, a tajnik Vijeća pročelnik Vojnog kabineta. Glavni tajnik Vijeća predlagao je predsjedniku Republike koji se stalni članovi Vijeća i, po potrebi drugi djelatnici, pozivaju na sjednicu Vijeća, ovisno o dnevnom redu. Donošenjem ove odluke stavljene su izvan snage: Odluka o imenovanju članova Predsjedničkog vijeća od 10. rujna 1992. godine, Odluka o osnivanju i imenovanju članova Vijeća obrane i nacionalne sigurnosti od 20. siječnja 1993. godine te Odluka o osnivanju Vijeća za strategiju razvitka Hrvatske od 13. veljače 1992. godine. Zapravo, to znači da su sva tri vijeća uključena u novo tijelo osnovana ovom Odlukom.

Kroz ovu odluku vidi se objedinjavanje glavnih državnih položaja (uključujući položaje nacionalne sigurnosti) u jedinstveno savjetodavno tijelo predsjednika Republike. Položaj predstojnika UZUP-a zamijenjen je položajem predstojnika UNS-a.

Dana 24. studenoga 1995. godine na temelju članka 100. st. 2. Ustava Republike Hrvatske predsjednik RH donio je odluku o osnivanju (obnavljanju) **Vijeća obrane i nacionalne sigurnosti**[373] **(VONS),** koje je već postojalo u ranijem razdoblju, kao samostalnog savjetodavnog tijela predsjednika RH. Glavni tajnik VONS-a bio je predstojnik Ureda predsjednika Republike. Odlukom je definirana uloga Vijeća kao savjetodavnog tijela predsjednika Republike Hrvatske za područje obrane i nacionalne sigurnosti. U Vijeće su imenovani tadašnji:

- glavni savjetnik predsjednika RH
- predsjednik Vlade RH
- podpredsjednik Vlade i ministar vanjskih poslova RH
- predstojnik Ureda predsjednika RH
- ministar obrane RH
- ministar unutarnjih poslova RH
- vršitelj dužnosti predstojnika Ureda za nacionalnu sigurnost
- savjetnik predsjednika RH za unutarnju politiku
- načelnik Glavnog stožera Hrvatske vojske
- pročelnik Vojnog kabineta predsjednika RH
- čuvar državnog pečata (nadopuna Odluke od 11. studenoga1996.)
- potpredsjednik Vlade i ministar razvitka i obnove (nadopuna Odluke od 11. studenoga 1996.)
- ravnatelj Hrvatske izvještajne agencije (nadopuna Odluke od 11. studenoga 1996.)
- pročelnik Kabineta predsjednika Republike (nadopuna Odluke od 11. studenoga 1996.)

[373] Odluka o osnivanju Vijeća obrane i nacionalne sigurnosti, NN 96/95, od 29. studenoga 1995.

- savjetnik predsjednika Republike Hrvatske za nacionalnu sigurnost (nadopuna Odluke od 16. prosinca 1996.).

Ovom odlukom prestaje važiti odluka predsjednika Republike Hrvatske od 13. listopada 1994. godine koja nije objavljena u Narodnim novinama. Iz ove Odluke jasno je da se tijela razdvajaju, odnosno da se VONS određuje kao savjetničko državno strateško tijelo nacionalne sigurnosti s prvenstvenom zadaćom obrane i nacionalne sigurnosti. To je različito od prethodnog Predsjedničkog vijeća obrane i nacionalne sigurnosti u kojem su bili dužnosnici iz gospodarstva, financija i drugih područja.

To se vidi i iz Odluke o novom osnivanju Predsjedničkog vijeća[374] s vrlo širokim članstvom i drukčijim pitanjima koja Vijeće razmatra, slično kako je imalo i prethodno ukinuto Predsjedničko vijeće iz 1992. godine. Cilj mu je bio usklađivanje djelatnosti i odluka vrhovnih državnih tijela o aktualnim i dugoročnim pitanjima državne politike radi osiguranja poštivanja Ustava, čuvanja demokratskog poretka i jačanja međunarodnog položaja te gospodarskog, kulturnog i društvenog razvitka Republike Hrvatske.[375] Dakle, Predsjedničko vijeće nije ukinuto, nego je nastavilo djelovati po pitanjima koja se nisu izravno odnosila na sigurnost i obranu države.

Dakle, od 1990. pa sve do 25. siječnja 2000. godine (do odluke privremenog vršitelja dužnosti predsjednika Republike Hrvatske kada je objavljena zadnja odluka vezana uz Predsjedničko vijeće i Vijeće obrane i nacionalne sigurnosti), postojalo je državno strateško savjetničko tijelo nacionalne sigurnosti RH. To je tijelo u pojedinim razdobljima imalo različit sastav i strukturu.

5.2. Središnje koordinacijsko-nadzorno tijelo nacionalne sigurnosti

Ured za nacionalnu sigurnost osnovan je 21. ožujka 1993. godine kao sljedbenik UZUP-a, a osobito u pogledu koordinacije rada obavještajnih službi. Oosnivanje i prve dvije godine rada nisu bili praćeni javno dostupnim dokumentima niti zakonskom regulativom.[376] Zakonski okvir postavljen je dvije godine kasnije donošenjem Zakona o Uredu za nacionalnu sigurnost (ZUNS).[377] UNS nije bio pravni sljedbenik UZUP-a jer nije preuzeo njegov arhiv, ljude, sredstva i metode rada.[378]

Odluku o osnivanju Ureda za nacionalnu sigurnost, na temelju članka 94. st. 2. i članka 106. Ustava Republike Hrvatske, donio je predsjednik RH dana 21. ožujka 1993. godine.[379] Odlukom je bilo definirano da će se Ured baviti problemima državne i nacionalne sigurnosti, koordinirati djelatnosti

[374] Odluka o osnivanju i imenovanju članova Predsjedničkog vijeća, NN 98/95, od 5. prosinca 1995. godine.
[375] Isto.
[376] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n .dj., str. 102.
[377] Zako o uredu za nacionalnu sigurnosti, NN 37/95, od 6. lipnja 1995.
[378] Lučić, Ivo: Miroslav Tuđman i paradigme znanja, n. dj., str. 349.
[379] Odluka o osnivanju Ureda za nacionalnu sigurnost, Predsjednik Republike, od 21. ožujka 1993. godine, Hrvatski državni arhiv, fasc 587.

državnih ministarstava i drugih državnih tijela na poslovima sigurnosti te prikupljati, analizirati i procjenjivati obavijesti za rad Vijeća obrane i nacionalne sigurnosti te predsjednika Republike.[380]

Jedan od glavnih razloga formiranja UNS-a i obavještajne zajednice RH bila je potreba vlasti za kvalitetnijim koordiniranim i sustavnim izvješćivanjem glavnih državnih tijela.[381] Uspostavila se ravnoteža unutar SOS-a u kojoj su predsjednik RH, predstojnik UNS-a i državni ministri određivali ciljeve, a ravnatelj HIS-a i šefovi službi bavili su se operativom.[382]

ZUNS-om je Ured za nacionalnu sigurnost definiran kao državno izvršno tijelo koje usklađuje, usmjerava i nadzire rad tijela državne uprave čija je djelatnost u svezi s obavljanjem poslova nacionalne sigurnosti. [383] ZUNS je propisivao da „Ured osobito:

1. usklađuje rad državnih ministarstava[384] u obavljanju poslova nacionalne sigurnosti
2. usmjerava i nadzire rad izvještajnih (protuobavještajnih i obavještajnih) službi
3. objedinjava, raščlanjuje i procjenjuje obavještajne podatke i izvješća potrebita za obavljanje ustavnih ovlasti Predsjednika Republike i Vlade Republike Hrvatske
4. skrbi se za protuobavještajnu zaštitu i osiguranje Predsjednika Republike, Sabora i Vlade Republike Hrvatske i objekata koje oni koriste.“ [385]

Razmatrajući prvi stavak, UNS usklađuje rad državnih ministarstava, ali samo u dijelu obavljanja poslova nacionalne sigurnosti, što znači da predstojnik Ureda postaje nadređen i ministrima tih ministarstava te se uglavljuje na poziciju između premijera i njegovih ministara, ali samo po pitanju nacionalne sigurnosti. Žunec i Domišljanović problematiziraju nedefiniranost samog pojma nacionalne sigurnosti i njegovih poslova koji se u ZUNS-u prvi put pojavljuje u hrvatskom zakonodavstvu.[386] Očito su se pojmovi i poslovi nacionalne sigurnosti poistovjetili s poslovima sigurnosno-obavještajnih službi, a nacionalna sigurnost s vrijednostima koje su te službe štitile.

U UNS-u su se ustrojile službe i to: Hrvatska izvještajna služba, Nadzorna služba, Stožer osiguranja, a za obavljanje drugih stručnih i pomoćnih poslova, Odlukom o unutarnjem ustrojstvu UNS-a, mogle su se u UNS-u osnivati i druge ustrojbene jedinice.[387] Osnovane su i Obavještajna akademija koja je osnovana u siječnju 1997. godine odlukom predsjednika i Nacionalna služba elektroničkog izviđanja (NSEI) za koju do sada nije pronađen osnivački akt.[388]

[380] Isto.
[381] Tuđman, Miroslav: HIS 1993-1998..., str. 11.-12.
[382] Isto.
[383] Zakon o Uredu za nacionalnu sigurnost…, čl. 1.
[384] Tada je postojala razlika između državnih (MUP, MO, MVP, MF, MRUIO) i ostalih ministarstva.
[385] Zakon o Uredu za nacionalnu sigurnost…, čl. 2.
[386] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 104.
[387] Zakona o Uredu za nacionalnu sigurnost…, čl. 3.
[388] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 105.

UNS nije služba nego je, zapravo, krovno koordinativno i nadzorno tijelo koje u sebi ima i službe koje se direktno bave operativnim sigurnosnim, zaštitnim i obavještajnim radom. Ured je osnovan jer se primijetila potreba objedinjavanja svih sigurnosno-obavještajnih poslova u koordiniranom i jedinstvenom analitičkom smislu (što se, očito, kroz UZUP nije uspjelo u potpunosti postići) te potreba za specijalističkim nadzorom nad sigurnosno-obavještajnim službama koji do osnivanja Ureda nije postojao na toj razini.

HIS je u ovom radu obrađen kao civilna obavještajna služba jer ima sve karakteristike takve službe. Stožer osiguranja bavio se osiguranjem predsjednika te se, s obzirom na to da je u svom sastavu imao i 1. hrvatski gardijski zdrug (sastavljen od četiriju pješačko-mehaniziranih bojna[389]) koji je obavljao i najsloženije specijalne vojne zadatke na ratištima u sklopu hrvatskog Domovinskog rata, ovdje neće razmatrati kao dio sigurnosno-obavještajnog sustava. Zdrug je je imao dvojnu ulogu, zaštitu predsjednika države i specijalna vojna djelovanja. Dakle, cijeli UNS hibridno je postavljen - istovremeno je bio koordinativno i nadzorno, ali i obavještajno i vojno tijelo.

UNS je svoje zadaće obavljao prema odredbama zakona i drugih propisa donesenih na temelju zakona te prema općim i posebnim uputama predsjednika Republike sukladno njegovim ustavnim ovlastima. Radom UNS-a upravljao je predstojnik kojeg je imenovao i razrješavao (kao i njegovog zamjenika) predsjednik Republike kojemu je izravno i bio odgovoran za svoj rad, a službama su upravljali ravnatelji koje je također imenovao i razrješavao predsjednik Republike.[390]

UNS je bio dužan podnositi redovna izvješća predsjedniku Republike (dakle, punu informaciju), a Vladi RH o radu državnih ministarstava u svezi s obavljanjem poslova nacionalne sigurnosti.[391] Nadzor nad radom UNS-a obavljao je predsjednik Republike, a nadzor nad zakonitošću Sabor RH.[392]

Dakle, UNS je u potpunosti bio podređen predsjedniku Republike putem kojega je predsjednik RH mogao izravno ravnati i upravljati cijelim sigurnosno-obavještajnim sustavom u to vrijeme. S obzirom na tadašnje polupredsjedničko ustavnopravno uređenje države, takvo je centraliziranje SOS-a prema predsjedniku razumljivo i logično, a posebice s obzirom na tadašnje ratne okolnosti i predstojeće zadaće oslobađanja države od okupacije.

Za usmjeravanje i usklađivanje rada državnih ministarstava u obavljanju poslova nacionalne sigurnosti, osobito radi obavljanja zadaća HIS-a i NS-a, pri Uredu je osnovan „Stožerni odbor za nacionalnu sigurnost (SONS) koji su činili predstojnik Ureda i njegov zamjenik, ravnatelj HIS-a te

[389] Isto, str. 107.
[390] Zakon o Uredu za nacionalnu sigurnost…, čl. 4. i 6.
[391] Isto, čl. 12.
[392] Isto, čl. 13.

ministri državnih ministarstava djelatnosti kojih je u svezi s obavljanjem poslova nacionalne sigurnosti.“[393] Stožerom je predsjedao predstojnik Ureda koji je upravljao ministrima, rukovodio njima i usmjeravao ih, a koji su bili sastavni dio Stožera.[394]

Ustrojen je i Koordinacijski odbor obavještajne zajednice (KOOZ) koji čine ravnatelj HIS-a (kao predsjedavajući) i čelnici drugih sigurnosno-obavještajnih službi, a to je tijelo trebalo osmisliti ciljeve koje je postavio SONS.[395] KOOZ nije ustrojen temeljem ZUNS-a, nego drugim aktom koji nije objavljen.[396]

Zadaća SONS-a bila je usmjeravanje i usklađivanje rada državnih ministarstava u obavljanju poslova nacionalne sigurnosti, utvrđivao je ciljeve, zadaće i odobravao planove rada obavještajne zajednice, određivao politiku i strategiju zaštite vrhovništva te određivao mjere i postupke zaštite nacionalnih interesa.[397] KOOZ je bio odgovoran za provedbu zadaća dobivenih od SONS-a te je u tu svrhu koordinirao radom svih službi u provedbi dobivenih zadaća.[398]

Ravnatelj Hrvatske izvještajne službe predsjedavao je sjednicama KOOZ-a, a članovi su bili: zamjenik ravnatelja HIS-a, pomoćnik ministra unutarnjih poslova (voditelj Službe za zaštitu ustavnog poretka), pomoćnik ministra obrane za sigurnost, načelnik Sigurnosno-informativne službe, načelnik Obavještajne uprave Glavnog stožera Oružanih snaga RH i načelnik Uprave za međunarodnu vojnu suradnju Ministarstva obrane RH s time da je ravnatelj HIS-a mogao po potrebi na sjednice KOOZ-a pozvati i predstavnike NSEI-a, Obavještajne akademije, Financijske policije, Uprave Hrvatske carine, Kriminalističke policije i Vojne policije.[399]

„Prema Poslovniku o radu obavještajne zajednice RH, KOOZ je između ostaloga:

- izrađivao godišnje planove i programe rada obavještajne zajednice
- prihvaćao planove i odobrava zajedničke operativne akcije
- usklađivao rad članica obavještajne zajednice
- obavljao analizu i ocjenu važnijih operativnih akcija
- usklađivao pravilnike o sredstvima i metodama rada službi
- pratio stanje u službama i poduzimao mjere za unapređenje stanja
- predlagao sustav obuke, nabave i opremanja operativno-tehničkim sredstvima članica obavještajne zajednice

[393] Isto, čl. 7.
[394] Isto.
[395] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 108.
[396] Isto.
[397] Tuđman, Miroslav: HIS 1993. – 1998. Prvih pet godina Hrvatske izvještajne službe, n. dj., str. 7.
[398] Isto, str. 8.
[399] Isto.

- rješavao slučajeve spornih tumačenja nadležnosti i djelokruga pojedinih službi, kao i druge sporne slučajeve, itd.“[400]

Ovlasti i nadležnosti između ovih dvaju tijela svakako su isprepletene i teško ih je razlučiti, no razlika je jasna kada se vide sastavi SONS-a i KOOZ-a. SONS je koordinacijsko i usmjeravajuće tijelo (zapravo su to bile sjednice) sastavljeno od političkih imenovanih državnih dužnosnika u kojem je ravnatelj HIS-a bio samo član; vjerojatno zato da bi držao kontinuitet i poveznicu između ovih strateških i operativnih razina KOOZ-a kojima je koordinirao. Ta dva ključna tijela, koordinirajuće-usmjeravajuće i operativno-provedbeno, slična su i kasnijim, pa i današnjim rješenjima.

Ipak, nejasno je zašto SONS-om nije predsjedao predsjednik Republike, nego predstojnik UNS-a čime on dobiva nadministarski položaj ili se sam predsjednik htio izuzeti iz toga da ne bi bio optužen za političko uplitanje u rad SOS-a. Također, nejasno je da ZUNS-om nije definirano obvezno prisustvo premijera jer mu kroz sjednice SONS-a, a koje se održavaju najmanje jednom mjesečno, netko drugi, odnosno predstojnik UNS-a, upravlja ministrima ključnih državnih ministarstava.

Rješenje po kojem ravnatelj HIS-a, koji je istovremeno šef civilne obavještajne službe, a ne predstojnik UNS-a, predsjeda KOOZ-om i koordinira čelnicima sigurnosno-obavještajnih službi, slično je rješenju u SAD-u gdje je direktor CIA-e istovremeno i koordinator rada svih američkih službi. Na vrhu hijerarhijske mreže obavještajnih službi SAD-a nalazi se direktor Središnje obavještajne službe (Director of Central Intelligence Agency) koji je obično i direktor CIA-e, a koji nadzire proračun cjelokupnog američkog obavještajnog sustava i odgovoran je Vijeću nacionalne sigurnosti i predsjedniku SAD.[401]

Iako se ne vidi jasna poveznica između UNS-a kao središnjeg koordinacijskog tijela i VONS-a kao savjetodavnog državnog strateškog tijela nacionalne sigurnosti, odnosno ona tada nije bila zakonski regulirana, suodnos je ipak jasan. VONS raspravlja i predlaže stratešku nacionalnu sigurnosnu politiku predsjedniku države, koja, ako je predsjednik odluči prihvatiti, ide na operacionalizaciju preko UNS-a. Taj je suodnos u narednom zakonskom rješenju kroz Zakon o sigurnosnim službama RH potpuno uvezan i razjašnjen. Postojalo je određeno preklapanje između VONS-a i SONS-a. Ipak, VONS je bio šire državno-sigurnosno strateško tijelo pod ravnanjem predsjednika države, a SONS je bio koordinacijsko tijelo UNS-a za usmjeravanje i usklađivanje rada državnih ministarstava u obavljanju poslova nacionalne sigurnosti. KOOZ je, pak također bio koordinirajuće i usmjeravajuće

[400] Isto.
[401] Grizold, A.; Tatalović, S. ; Cvrtila, V.: Suvremene sistemi nacionalne sigurnosti, n. dj., str. 25. i 26.

tijelo UNS-a, ali na razini ispod ministarske te je više bio odgovoran za provedbu konkretnih zadaća; dakle, radilo se o neposrednom operativnom koordinirajućem tijelu.

5.3. Civilne sigurnosno-obavještajne službe

U ovom razdoblju u Hrvatskoj djeluju dvije civilne sigurnosno-obavještajne službe. Već postojeća Služba za zaštitu ustavnog poretka pri MUP-u i novoformirana obavještajna, odnosno Hrvatska izvještajna služba pri UNS-u. Dakle, u ovom razdoblju bile su uspostavljene jedna obavještajna i jedna protuobavještajna civilna sigurnosna služba.

Hrvatska u ovom razdoblju konačno dobiva i svoju civilnu obavještajnu službu jer je vojna obavještajna služba već uspostavljena 1991. godine koja nije bila namijenjena za provođenje obavještajnih operacija u drugim državama, nego uglavnom za prikupljanje podataka o vojnim kapacitetima drugih vojski, posebice onih neprijateljskih. Taj je nedostatak uočen te je, stoga, logično i donesena odluka o formiranju Hrvatske izvještajne službe unutar UNS-a.

5.3.1. Služba za zaštitu ustavnog poretka – SZUP

SZUP i u ovom analiziranom povijesnom razdoblju razvoja Sigurnosno-obavještajnog sustava RH nastavlja svoj neprekinuti rad u okviru MUP-a. Dana 6. listopada 1994. godine donesen je Zakon o izmjenama i dopunama ZUP-a.[402] U članku 1. i dalje su na prvom mjestu navedeni poslovi zaštite ustavnog poretka, a u članku 11. nabrajaju se redarstvene službe koje se uspostavljaju u MUP-u za obavljanje unutarnjih poslova, a na prvom mjestu nalazi se SZUP.

Također se definira da ministar unutarnjih poslova postavlja načelnike policijskih uprava te načelnike centara SZUP-a. Vezano za poglavlje koje se odnosi na SZUP (od članka 13. do 18.) promjene su doživjeli samo 16. i 17. članak Zakona. U tim izmjenama i dopunama Zakona o unutarnjim poslovima, zadaće i poslovi SZUP-a, kao i njegov djelokrug rada, položaj, ovlaštenja, sustav nadzora i druge temeljne odredbe, ostali su neizmijenjeni, odnosno samo djelomično izmijenjeni i usklađeni s nazivljem uvedenim u međuvremenu.[403]

5.3.1.1. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja

Unutarnji se ustroj SZUP-a prilagođavao potrebama vremena, ali u osnovi ostao je isti od njegove uspostave 1991. godine. Dostupni podatci govore o značajnijim promjenama u samom sjedištu Službe, a ni o kakvim promjenama glede teritorijalne rasprostranjenosti i sjedišta teritorijalnih centara

[402] Zakon izmjenama i dopunama Zakona o unutarnjim poslovima, NN 76/94, od 21. listopada 1994.
[403] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj, str. 61.

Službe. Iz djelomične rekonstrukcije SZUP-a s konca 1999. godine vidljivo je postojanje četiriju sektora u sjedištu službe, i to:

1. „Sektor za operativne poslove
2. Sektor za analitičke i obavještajne poslove
3. Sektor za operativno-tehničke poslove i
4. Sektor za unutarnju zaštitu i pravne poslove.“[404]

Svaki je sektor unutar sebe imao određeni broj operativnih odjela i odsjeka (ukupno njih 13).[405] Vidljivo je da nema odjela koji bi se bavili političkom unutarnjom i/ili vanjskom neprijateljskom djelatnošću. Postoji protuobavještajni odjel koji bi se zapravo trebao baviti sprječavanjem obavještajnog i subverzivnog djelovanja stranih obavještajnih službi u Hrvatskoj.

Tablica 25. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja Službe za zaštitu ustavnog poretka u razdoblju od 1993. do 2002. godine

Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja	**1993. – 2002.**
1. Samostalna služba – agencija	ne
2. U sastavu ministarstva	da
3. U sastavu druge organizacije	ne
4. Dio šireg koncepta sigurnosno-obavještajnog sustava	da
5. Demokratski izbor čelnika službe – agencije	da
6. Transparentnost kriterija za izbor čelnika službe – agencije	ne
7. Čelnik službe – agencije u sastavu je državnog strateškog tijela nacionalne sigurnosti	ne
8. Čelnik službe – agencije u sastavu je središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela nacionalne sigurnosti	da
9. Vjerojatnost političkog utjecaja na vođenje operativnih zadaća (visoka – srednja – niska)	da
10. Ima nadležnost nad protuobavještajnim poslovima	da
11. Ima nadležnost nad obavještajnim poslovima	ne
12. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici na području države	da
13. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici u inozemstvu	ne
14. Uspostavljen hijerarhijski ustroj i rukovođenje	da
15. Uspostavljen linijski ustroj i rukovođenje	da

[404] Isto, str. 60.
[405] Isto.

16. Dvostruko unutarnje rukovođenje (hijerarhijsko, linijsko ili od strane druge organizacijske jedinice)	da
17. Dvostruka unutarnja odgovornost (prema hijerarhijskom, linijskom ili prema rukovoditelju druge organizacijske jedince)	ne
18. Samostalno rukovođenje teritorijalnim ustrojstvenim jedinicama (neovisnost od središnjice službe)	ne
19. Usmjerivačka funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da
20. Nadzorna funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da

Iz prikazane tablice vidljivo je identično ustrojstveno-upravljačko funkcioniranje SZUP-a kao i u prethodnom razmatranom povijesnom razdoblju (1991. - 1993. godine). Naravno, sam unutarnji ustroj mijenjao se i prilagođavao potrebama vremena, ali suštinski nema razlike u organizacijsko-upravljačkom obliku funkcioniranja.

Dakle, SZUP i dalje nije bio samostalna služba (agencija) nego je nastavio djelovati u sklopu Ministarstva unutarnjih poslova kao i u prethodnom razdoblju. Uspostavom Ureda za nacionalnu sigurnost SZUP postaje još čvršće sastavnim dijelom SOS-a.

I dalje je dominantan hijerarhijski, ali nije napušten ni linijski način rukovođenja. Teritorijalni centri Službe i dalje su nesamostalni i rade po nalozima iz središnjice SZUP-a. Uspostavom hrvatske civilne obavještajne službe HIS-a, SZUP prestaje biti obavještajna služba pa se gubi i bilo kakva potreba da SZUP ima uspostavljene svoje ustrojstvene oblike u inozemstvu.

Čelnik SZUP-a biran je u demokratskoj proceduri, ali nije bio dio državnog strateškog tijela nacionalne sigurnosti. Međutim, u ovom razdoblju postaje dio središnjeg koordinacijskog tijela nacionalne sigurnosti, odnosno KOOZ-a, koji je formiran u sklopu UNS-a. Mogućnost uplitanja politike u operativne zadaće ocjenjuje se srednjom, što je niža razina od prethodne (s obzirom na novouspostavljene nadzore), ali je rukovoditelj Službe postavljan bez transparentnih kriterija i s neposrednim političkim rukovoditeljem.

5.3.1.2. Ovlasti

Zakonskim izmjenama iz 1994. godine[406] bitno se ne mijenjaju ovlasti službenih osoba MUP-a što podrazumijeva i djelatnike SZUP-a. Jedina ovlast koja se neznatno mijenja, ovlast je zadržavanja koja i dalje ostaje na snazi, ali se modificira duljina trajanja s tri dana na 24 sata, a žalbeni proces spušta se s ministra na zapovjednika policijske postaje.[407]

[406] Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o unutarnjim poslovima, NN 76/94, od 21. listopada 1994.
[407] Isto, čl.19.

Ustavni sud RH donio je Odluku i Rješenje[408] kojim se ukida članak 18. Zakona o unutarnjim poslovima, a koji je izravno vezan uz ovlasti i službenika SZUP-a. Taj je članak ministru MUP-a davao ovlast da, kada je to neophodno radi sigurnosti zemlje, rješenjem odredi da se prema pojedinim fizičkim i pravnim osobama te tijelima poduzimaju mjere kojima se odstupa od načela nepovredivosti tajne pisama i drugih sredstava komuniciranja i o tome uz obrazloženje, u najkraćem mogućem roku, obavještava predsjednika Republike.

Ustavni sud smatrao je da je ta ovlast u suprotnosti s Ustavom RH jer nije predvidio nijednu situaciju ili okolnost u kojima bi bilo neophodno da se kršenjem ljudskih prava štiti sigurnost zemlje niti je propisao ijedan kriterij prema kojem bi ministar morao ocijeniti da se radi o mjeri neophodnoj za sigurnost zemlje, odnosno da je ograničenje ustavnih sloboda i prava u potpunosti prepušteno diskrecijskoj ocjeni ministra uz samo jedno naknadno ograničenje: on mora o tome obavijestiti predsjednika Republike, a prema Zakonu o kaznenom postupku u kojem su dobro razrađene okolnosti pod kojima se mogu privremeno ograničavati ustavna prava i slobode građana.[409]

Tri je mjeseca SZUP bio bez ovlaštenja otvaranja i pregleda tuđih pisama i prisluškivanja tuđih razgovora, osim u slučaju postupanja sukladno ZKP-u što je Služba rijetko radila, posebice uvođenjem demokratskog političkog sustava u RH. Dana 22. svibnja 2000. godine Sabor RH donosi Zakon o dopunama ZUP-a[410] kojim se, umjesto ustavnom odlukom ukinutog članka 18., donose novi članci 17a, 17b, 17c i 17d. Tim se novim člancima reguliranje pregleda tuđih pisama i prisluškivanje usklađuje s ustavnom odlukom. Ovim se izmjenama prvi put u Hrvatskoj zakonski regulira koje mjere može sigurnosna služba koristiti i pod kojim uvjetima.

Tako se jasno navodi da „SZUP može poduzeti mjere tajnog prikupljanja podataka kada je to nužno radi zaštite sigurnosti države, ako se na drugi način ne mogu prikupiti obavijesti i podatci o osobama za koje postoji sumnja da su uključene u:
a) djelatnosti usmjerene protiv suvereniteta RH, Ustavom utvrđenog ustrojstva državne vlasti i temelja gospodarskog ustroja RH
b) planiranje i činjenje kaznenih djela protiv RH i kaznenih djela protiv vrijednosti utvrđenih međunarodnim pravom
c) stvaranje i djelovanje zločinačke organizacije čija je djelatnost usmjerena na počinjenje kaznenih djela iz točke b) ovoga stavka. Mjere tajnog prikupljanja podataka su:

1. nadzor sredstava za tehničko komuniciranje na daljinu
2. nadzor nad poštanskim pošiljkama

[408] Odluka i Rješenje, Ustavni sud Republike Hrvatske, NN 29/00, od 16. ožujka 2000.
[409] Isto.
[410] Zakon o dopunama Zakona o unutarnjim poslovima, NN 53/00, od 26. svibnja 2000.

3. tehničko snimanje prostora i objekata
4. praćenje i motrenje
5. nadzor nad ulaznim i izlaznim pozivima sredstava za tehničko komuniciranje na daljinu
6. uvid u osobne podatke građana pohranjene u bazama podataka i drugim registrima."[411]

Modelom podnošenja zahtjeva i odobravanja mjera zapravo je ozakonjena dotadašnja procedura podnošenja zahtjeva od strane šefa Službe prema ministru za neke mjere, a neke mjere Služba može samostalno naložiti uz dodatak nadzora od novoustrojenoga Državnog povjerenstva za praćenje primjene mjera tajnog prikupljanja podataka. To se Povjerenstvo izvješćivalo u roku od 24 sata od početka naloženih mjera te mu se u roku od tri dana od okončanja mjera dostavljalo izvješće. Povjerenstvo sastavljeno od triju osoba, na prijedlog Odbora za unutarnju politiku i nacionalnu sigurnost, imenovao je Zastupnički dom Hrvatskog državnog sabora.[412]

Dakle, Povjerenstvo se samo izvješćivalo, bez mogućnosti donošenja drukčijih odluka, odnosno ukidanja mjera. Ovim izmjenama Zakona definirani su i rokovi u kojima su se pojedine mjere mogle primjenjivati prema građanima, s mogućnošću produljenja trajanja mjera. Također je uvedena nova obveza da se podatci koji su prikupljeni, a ne odnose se na zaštitu sigurnosti države, moraju komisijski uništiti, odnosno nije bilo dopušteno stvaranje tajnih dosjea.

Tablica 26. Analiza ovlasti djelatnika Službe za zaštitu ustavnog poretka u razdoblju od 1993. do 2002. godine

Ovlasti	**Egzistiranje ovlasti**	**Propisano zakonom**	**Propisano drugim aktom**	**Okolnosti primjene ovlasti**			
				Služba – agencija ovlast poduzima	**Potrebno odobrenje politike**	**Potrebno odobrenje suda**	**Potrebna suglasnost osobe prema kojoj se**
1. Podnošenje izvješća državnim tijelima i čelnicima	da	da	da	da	da	ne	ne
2. Podnošenje kaznenih prijava protiv osoba	da	da	ne	da	ne	ne	ne
3. Izdavanje upozorenja i zapovijedi	da	da	ne	da	ne	ne	ne
4. Utvrđivanje i provjera identiteta osoba	da	da	ne	da	ne	ne	ne
5. Prikupljanje obavijesti i podataka te njihova analiza i procjena	da	da	ne	da	ne	ne	ne
6. Formiranje, vođenje i korištenje registra, evidencija i baza podatka	da	ne	da	da	ne	ne	ne

[411] Zakon o dopunama Zakona o unutarnjim poslovima, NN 53/00, od 26. svibnja 2000., čl. 17a.
[412] Isto, čl. 17b.

7. Uvid u registre, evidencije i baze podataka tijela vlasti i pravnih osoba	da	ne	da	da	ne	ne	ne
8. Uvid u podatke pohranjene u računalima	da	ne	da	da	ne	ne	ne
9. Uvid u (pregled) dokumentaciju pravnih osoba	da	da	da	da	ne	ne	ne
10. Sigurnosna prosudba ugroženosti za štićene osobe i objekte	da	ne	da	da	ne	ne	ne
11. Sigurnosna provjera fizičkih i pravnih osoba koje imaju pristup štićenim osobama, objektima, prostorima i podatcima	da	ne	da	da	ne	ne	ne
12. Sigurnosna provjera političke lojalnosti političkih dužnosnika	da	ne	ne	da	da	ne	ne
13. Sigurnosna provjera političkih dužnosnika (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	da	ne	da	ne	da	ne	ne
14. Sigurnosna provjera osoba u SOS i drugim sigurnosnim sustavima (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
15. Informacijska zaštita podataka državnih tijela	ne						
16. Otvaranje i pregled (nadzor) tuđih pisama pošte, paketa	da	da	da	ne	da	ne	ne
17. Predlaganje i provođenje političkog nadzora nad osobama	ne						
18. Formiranje i vođenje dosjea politički nepodobnih osoba	ne						
19. Obavljanje informativnih (obavijesnih) razgovora	da	ne	da	da	ne	ne	ne
20. Rad sa suradnikom i operativnom vezom (informatorom)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
21. Plasiranje informacija i dezinformacija	da	ne	da	da	ne	ne	ne
22. Praćenje, motrenje, fotografiranje i snimanje osoba	da	ne/ da	da	da	ne/ da	ne	ne
23. Prisluškivanje i snimanje tuđih razgovora	da	da	da	ne	da	ne	ne
24. Nadzor podataka o telekomunikacijskom prometu	da	ne	da	da	ne	ne	ne
25. Nadzor lokacije putem telekomunikacijskih uređaja	ne						
26. Elektroničko izviđanje	ne						
27. Protuprislušna zaštita i pregleda objekata	da	ne	da	da	da	ne	ne
28. Nadzirani promet predmeta i vrijednosti	ne						
29. Prikriveni otkup dokumenta i predmeta	ne						
30. Mjere prikrivanja identiteta	da	ne	da	da	ne	ne	ne
31. Mjere prikrivanja vlasništva	da	ne	da	da	ne	ne	ne
32. Traganje za osobama i predmetima	da	ne	da	da	ne	ne	ne

33. Privremeno oduzimanje predmeta	da	da	da	da	ne	ne	ne
34. Opservacija prostora i objekata	da	ne	da	da	ne	ne	ne
35. Snimanje i fotografiranje zatvorenih prostora i objekata (prikriveni ulazak)	da	ne/ da	da	da/ ne	ne	ne	ne
36. Snimanje i fotografiranje otvorenih (javnih) prostora i objekata	da	ne	da	da	ne	ne	ne
37. Poligrafsko ispitivanja	da	ne	da	da	ne	ne	da
38. Tajna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	da/ ne	ne	da/ ne	da /ne	ne	ne	ne
39. Javna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	da	da	ne	da	ne	ne	da
40. Pregled osoba, predmeta i prijevoznih sredstava	da	ne	da	da	ne	ne	ne
41. Uporaba tuđih prijevoznih i komunikacijskih sredstava	da	da	ne	da	ne	ne	ne
42. Pozivanje osoba	da	da	ne	da	ne	ne	ne
43. Dovođenje i privođenje osoba	da	da	ne	da	ne	ne	ne
44. Zadržavanje osoba i/ili pritvor	da	da	ne	da	ne	ne	ne
45. Uhićenje	da	da	ne	da	ne	ne	ne
46. Primjena fizičke sile radi izvršavanja ovlasti	da	da	ne	da	ne	ne	ne
47. Upotreba vatrenog oružja radi zaštite života, uhićenja, sprječavanje KD-a i bijega	da	da	ne	da	ne	ne	ne
48. Primjena fizičke sile radi iznuđivanja (priznanja, suradnje..)	ne						
49. Prijetnje, ucjenjivanje i zastrašivanje	ne						
50. Ubojstvo	ne						

U cjelokupnom ovom povijesnom razdoblju, sve do odluke Ustavnog suda 2000. godine, službenici SZUP-a imali su nepromijenjene ovlasti koje su egzistirale praktički od prije 1990. godine, uz korekcije progona političkih oponenata, a što je ranije obrazloženo. Odluka je Ustavnog suda natjerala zakonodavca da redefinira ovlasti, što je i učinjeno dopunom ZUP-a, kako je ranije prikazano. Zato je u tablici za tri ovlasti dvojno prikazano pravo primjene i to:

1. snimanje i fotografiranje prostora i objekata, koja je ovlast postojala ne temeljem zakonske ovlasti nego temeljem pravilnika, pa je temeljem izmjene ZUP-a zakonski propisana, tako da Služba više nije mogla samostalno poduzimati nego je trebala dozvolu politike, odnosno ministra MUP-a

2. praćenje, motrenje, fotografiranje i snimanje osoba, koja je ovlast također postojala temeljem pravilnika, a ne temeljem zakonskih ovlasti, da bi bila dopunom ZUP-a 2000. godine ozakonjena, pa je Služba više nije mogla samostalno poduzimati nego je trebala dozvolu politike, odnosno ministra MUP-a
3. tajna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo) nije postojala na temelju zakonske ovlasti nego temeljem pravilnika, da bi se, zapravo, dopunom ZUP-a ukinula jer je Zakon jasno naveo koje su to mjere tajnog prikupljanja podataka u kojima tajna pretraga prostora nije bila navedena.

Znači, iz tablice je vidljivo da su za dvije vrlo bitne ovlasti SZUP-a postroženi uvjeti za njihovu primjenu na način da je SZUP više nije mogao samostalno primjenjivati nego je trebao odobrenje ministra, iako je to zapravo i ranije bila interna procedura, ali ne zakonski uvjetovana, dok je jedna ovlast tajne pretrage prostora ukinuta. I dalje ni za jednu ovlast Službe nije trebalo odobrenje suda, pa čak ni za javnu pretragu prostora, jer je tadašnji ZKP omogućavao žurnu pretragu i bez naloga suda. Zato je za sedam ovlasti bilo potrebno odobrenje politike, odnosno ministra.

Dakle, najveći je broj ovlasti Služba poduzimala samostalno sukladno vlastitim procjenama potrebe za njihovom primjenom u konkretnim situacijama. Gotovo polovica ovlasti nije imala uporišta u zakonu, nego u podzakonskom aktu, odnosno pravilniku. Devet ovlasti nije egzistiralo, od čega je pet bilo ukinuto već u prethodnom razdoblju, a četiri još nisu bile ni osmišljene, odnosno za njih nisu postojale tehničke pretpostavke. Sigurnosna provjera političke lojalnosti političkih dužnosnika u ovom razdoblju i dalje je postojala, ali u smislu protuobavještajnog djelovanja u ratnim okolnostima.

5.3.1.3. Nadzor

Izmjenom ZUP-a nije se ništa značajno promijenilo u pogledu nadzora nad civilnom sigurnosnom službom, samo je nadzor nad zakonitošću postupanja, umjesto ranije imenovane saborske komisije, preuzeo stalni Odbor za unutarnju politiku i nacionalnu sigurnost Zastupničkoga doma Sabora RH. Odbor je trebao najmanje jedanput godišnje o svom radu u svezi s nadzorom nad zakonitošću rada Službe za zaštitu ustavnog poretka izvještavati Sabor Republike Hrvatske, isto kao što je to ranije morala Komisija.[413]

Nadzor zakonitosti rada sigurnosne službe ključ je nadzora sigurnosnih službi. Ako se uspije zakonitost rada uspješno nadzirati, onda nema mogućnosti zlouporabe u političke svrhe – jer je to nezakonito. Uporaba službi prema strankama, sindikatima i novinarima, ako su pak ispunjeni zakonski uvjeti, nije i ne može biti nezakonita. Zakon ne poznaje mogućnost da se prema nekim

[413] Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o unutarnjim poslovima, NN 76/94…, čl. 16.

pojedincima ili grupama ne smiju primjenjivati određene ovlasti Službe. Upravo neprimjenjivanje ovlasti prema nekom pojedincu ili skupini, kada su za to ispunjeni zakonski uvjeti, odnosno selektivna primjena istih, predstavlja nezakonitost i zlouporabu ovlasti i položaja, odnosno pogodovanje.

No, ovdje se može postaviti pitanje kompetencija saborskog Odbora za unutarnju politiku i nacionalnu sigurnost. Nedostatak stručnog znanja ljudi u Odboru zapravo je smanjio ili onemogućio kvalitetan nadzor zakonitosti rada SZUP-a, ali i svih drugih sigurnosnih službi. Odbor jednostavno nije bio u stanju kvalitetno provesti takav nadzor. Potrebna znanja za obavljanje nadzora nad radom SZUP-a jedino je imala Nadzorna služba unutar UNS-a kojim je u konačnici ravnao predsjednik Republike, a ne Sabor.

Ipak, Nadzorna služba UNS-a imala je ovlasti specijalističkog nadzora nad radom SZUP-a i provodila ga je. „Nadzorna služba obavlja redoviti i izvanredni nadzor ustavnosti i zakonitosti rada izvještajnih službi neposrednim uvidom ili ispitivanjem, te prati, prikuplja i analizira podatke o radu službi članica obavještajne zajednice RH te službi i ustrojbenih jedinica UNS-a.“[414] Na temelju utvrđenog stanja Nadzorna služba podnosila je izvješće predstojniku UNS-a i nadležnom ministru te predlagala rješenja za otklanjanje nedostataka i unapređenje rada pojedine službe i obavještajne zajednice u cjelini.[415]

Tablica 27. Analiza vrste nadzora nad radom Službe za zaštitu ustavnog poretka u razdoblju od 1993. do 2002. godina

Vrsta nadzora/služba	**1993. – 2002.**
1. Demokratski nadzor	da
2. Stranački nadzor	ne
3. Parlamentarni nadzor	da
4. Državni usmjeravajući nadzor	da
5. Građanski nadzor	ne
6. Sudski nadzor	ne
7. Pučkopravobraniteljski nadzor	da
8. Rukovodni nadzor	da
9. Specijalistički nadzor	da
10. Unutarnji nadzor	ne

[414] Tuđman, Miroslav: HIS 1993-1998 Prvih pet godina Hrvatske izvještajne službe, n. dj., str. 6.
[415] Isto.

U odnosu na prethodno analizirano razdoblje, u ovom razdoblju došlo je do dviju izmjena. Prva je u stručnom nadzornom tijelu koje je umjesto UZUP-a preuzeo Ured za nacionalnu sigurnost sa svojom novoformiranom Nadzornom službom u kojoj se zapravo prvi put formiraju nadzorne specijalističke sposobnosti za kvalitetni nadzor rada, ne samo SZUP-a, nego i svih drugih sigurnosnih službi.

Drugo, uspostavlja se pravobraniteljski nadzor. Naime, već je Ustavom RH iz 1990. godine, člankom 93., predviđeno postojanje pučkog pravobranitelja u hrvatskom pravnom sustavu. Temeljem toga, Sabor u rujnu 1992. godine izglasava Zakon o pučkom pravobranitelju,[416] no imenovanje prvog hrvatskog pučkog pravobranitelja uslijedilo je tek 1993. godine. Od tada se može smatrati da je uspostavljen i pravobraniteljski nadzor nad radom SZUP-a jer je zakon jasno propisao pravo pučkog pravobranitelja da razmatra pojedinačne slučajeve u kojima su tijela državne uprave ugrožavala prava građana.[417] Dakle, svojevrstan nadzor nad tijelima državne uprave i drugim tijelima s javnim ovlastima u koja pripadaju i sigurnosne službe.

U MUP-u je pri Kabinetu ministra 1994. godine osnovan Ured za unutarnju kontrolu koji je bio nadležan za sve ustrojstvene jedinice MUP-a, pa je logično da je trebao biti nadležan i za SZUP koji je tada bio njegov sastavni dio. No, MUP-ov Ured za unutarnju kontrolu nikada stvarno nije provodio unutarnje kontrole nad zakonitošću rada Službe ili njezinih zaposlenika.[418] Stoga se uspostava Ureda za unutarnju kontrolu u MUP-u ne može smatrati i uspostavom unutarnjeg nadzora nad radom SZUP-a.

5.3.2. Hrvatska izvještajna služba – HIS

Ovdje je potrebno razriješiti i dvojbu oko uloge VII. Uprave Ministarstva vanjskih poslova koja je formirana u ovom razdoblju, a u smislu njezinog obavještajnog djelovanja i uloge unutar sigurnosno-obavještajnog sustava RH.

Početkom 1993. godine dolazi do velike promjene u sustavu i sastavu sigurnosnih službi Republike Hrvatske jer je predsjednik Republike donio Odluku o osnivanju Ureda za nacionalnu sigurnost.[419] Tom odlukom ustrojena je i počinje s radom Hrvatska izvještajna služba koja je pozicionirana kao središnja obavještajna služba RH, a SZUP je i dalje nadležan za zaštitu ustavnog poretka, odnosno protuobavještajno djelovanje na teritoriju RH.[420] SZUP je do osnivanja UNS-a mogao djelovati izvan

[416] Zakon o pučkom pravobranitelju, NN 60/92, od 1 listopada 1992.
[417] Isto, čl. 5.
[418] Doktorand je bio načelnik Odjela unutarnje kontrole pa su mu poznate te činjenice.
[419] Božić, Damir: n. dj., str. 30.
[420] Isto.

teritorija RH isključivo uz odobrenje Ureda za zaštitu ustavnog poretka, a nakon osnivanja UNS-a, njegovo operativno djelovanje izvan teritorija RH ograničeno je samo na državljane RH.[421]

Iz Prijedloga organizacijske sheme VII. Uprave vidljivo je da se u MVP-u RH predlagalo formiranje civilne obavještajne službe podređene UNS-u, a koju bi sačinjavale ustrojstvene jedinice, i to:

1. Odjel za operativni rad koji bi imao: Odsjek za provjeru i kontraobavještajnu zaštitu, Odsjek za primarnu operativu i Odsjek za sekundarnu operativu
2. Odjel za analitičku obradu koji bi imao: Odsjek za primarnu analitiku i Odsjek za sekundarnu analitiku
3. Odjel za kadrove i psihološku podršku koji bi imao: Odsjek za kadrove i Odsjek za psihološku podršku
4. Odjel za zaštitu osoblja i objekata koji bi imao: Odsjek za fizičku zaštitu osoblja i objekata Odsjek za tehničku podršku zaštite osoblja i objekata te Odsjek za prometnu i kurirsku službu
5. Odjel za tehničku, elektronsku i kompjutersku podršku koji bi imao: Odsjek za tehniku, elektroniku i telekomunikacije i Odsjek za arhivu
6. Odjel za administrativne poslove koji bi imao: Odsjek za računovodstvo i Odsjek za tajničke, daktilografske i stenografske poslove.[422]

Takav model nije se nikada realizirao, ali je pokazatelj početne ideje o poveznici između VII. Uprave i tadašnjeg HIS-a, a koja je povezanost, u drukčijem obliku sa sigurnosnim službama, nastavljena.[423] Početkom 1994. godine, a nakon osnivanja UNS-a i HIS-a, svi djelatnici dotada zaduženi za sigurnost DKP-a u svijetu (najvećim dijelom iz VI. odjela osiguranja SZUP-a, odnosno MUP-a) pozvani su na stalni prelazak u VII. Upravu MVP-a RH, a oni koji su poziv i prihvatili, činili su okosnicu službe osiguranja VII. Uprave.[424]

Uredbom o unutarnjem ustroju MVP-a Vlade RH od 6. listopada 1994. godine, VII. Uprava ima dva odjela: Odjel tehničke i fizičke zaštite te Odjel za komunikacije i informacijske sustave, čime ona postaje nositelj poslova osiguranja i potpuno se odmiče od ideje obavještajne uloge u sigurnosnom sustavu vanjskih poslova RH.[425] U tom kontekstu VII. Uprava nastavila se ekipirati i oblikovati za poslove tehničke i fizičke zaštite objekata MVP-a te u dijelu izgradnje telekomunikacijske i informacijske infrastrukture. U tome je VII. Uprava izravno surađivala s HIS-om.

[421] Isto.
[422] Prijedlog organizacijske sheme VII. Uprave, dopis Ministarstva vanjskih poslova – VII. Uprava (nacrt), od 16. rujna 1993., Arhiv udruge Križni put.
[423] Božić, Damir: n. dj., str. 31.
[424] Isto, str. 32.
[425] Isto.

Tako se i Pravilnikom o sigurnosti MVP-a i diplomatsko-konzularnih predstavništava RH od 6. veljače 1995. godine u VII. Upravi objedinjuju svi poslovi: planiranja, realizacije i nadzora tehničkog i fizičkog osiguranja predstavništava RH te osiguranja komunikacija, zaštite tajnosti podataka, ali i osnovne elemente protuobavještajne zaštite.[426] Kasnije zakonske i podzakonske promjene vezane uz Ministarstvo vanjskih poslova, ali i sigurnosni sustav RH, nisu VII. Upravu drukčije pozicionirale.[427]

Također, temeljem Zakona o vanjskim poslovima[428] iz 1996. godine, Vlada RH donosi Uredbu o unutarnjem ustrojstvu MVP-a u kojoj se propisuje da je VII. Uprava – Sigurnost i komunikacijski sustavi imala četiri odjela, i to za: tehničku zaštitu, fizičku zaštitu, komunikacijske i informacijske sustave te planiranje sigurnosti i zaštite.[429] Isti naziv i sličan ustroj ostaju i u daljnjim preustrojima (Uredbe o unutarnjem ustrojstvu od 30. prosinca 1999., 20. travnja 2000. i 26. srpnja 2001.).

VII. Uprava zadržava isti naziv,, da bi Uredbom od 12. ožujka 2004. godine dobila naziv Uprave za sigurnosnu analitiku, komunikacije i zaštitu,[430] čime se VII. Uprava definira kao služba nadležna za sigurnost, a nikako za obavještajne poslove. U svim tim preustrojima postoji organizacijska jedinica (odjel, uprava) za (političku) analitiku ili analizu, informiranje, što je nastavak Odsjeka za analizu.

Iako je VII. Uprava MVP-a bila navedena kao služba članica izvještajne zajednice koja je bila organizacijska cjelina MVP-a usko povezana s HIS-om, nikada nije imala operativnih sposobnosti i nije joj bilo dopušteno imati obavještajne izvore, nego je glavna zadaća ove jedinice bila tehnička i fizička zaštita Ministarstva i hrvatskih diplomatskih misija u inozemstvu.[431]

HIS je bio glavna i izvršna služba UNS-a te je provodio ciljeve i zadaće koje je dobivao od UNS-a, a kao središnja služba obavještajne zajednice, usklađivao je i usmjeravao rad obavještajnih i sigurnosnih službi na poslovima od interesa za nacionalnu sigurnost te je vodio zajedničke operacije obavještajne zajednice ili imao nadzor nad njima.[432] HIS je prikupljao, analizirao i procjenjivao podatke koje je pribavljao u inozemstvu neposrednim operativnim radom, dok je na teritoriju RH mogao djelovati samo prema strancima u suradnji s drugim službama.[433]

HIS je bio ovlašten i za suradnju sa stranim izvještajnim službama te je bio i središnja točka za objedinjavanje, analiziranje i procjenjivanje podataka koje je primio od drugih članica obavještajne

[426] Isto.
[427] Isto.
[428] Zakon o vanjskim poslovima, NN 48/96, od 18. lipnja 1996.
[429] Božić, Damir: n. dj., str. 34.
[430] Heđbeli, Živana: Institucije državne uprave Republike Hrvatske od osamostaljenja do članstva u Europskoj uniji, I. dio 1990.-2004., Documenta-Centar za suočavanje s prošlošću, Zagreb, 2011. godine, str. 180., 181., 183. i 398.
[431] Akrap, G., Tuđman, M. From totalitarian to democratic intelligence community..., str. 30.
[432] Tuđman, Miroslav: n. dj., str. 9.
[433] Isto.

zajednice.[434] Analitičke je izvještaje HIS dostavljao predsjedniku RH, predsjedniku Vlade RH i drugim korisnicima.

Dakle, Odsjek za analitiku i organizacijske jedinice sljedbenice, kao i VII. Uprava, koje su bile organizacijske jedinice MVP-a, nikada se nisu formirale kao obavještajna služba te tako HIS postaje prvom hrvatskom obavještajnom civilnom službom kojoj je obavještajni rad bila glavna djelatnost, pored koordinacije, usmjeravanja i usklađivanja rada sigurnosnih službi.

5.3.2.1. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja

Hrvatska izvještajna služba bila je formirana kao jedna od triju službi unutar UNS-a, ali jedina služba s ovlastima za prikupljanje podataka, dakle civilna vanjska obavještajna služba.

Ustrojstveni oblik HIS-a bio je specifičan jer je on istovremeno bio vanjska civilna obavještajna služba i koordinacijska služba svih ostalih službi unutar tadašnjeg SOS-a RH kod operativnih operacija. Radilo se o krovnoj usmjeravajućoj službi s istovremenom mogućnošću poduzimanja vlastitih operativnih akcija ili koordiniranja tuđih, odnosno provođenja zajedničkih operativnih akcija.

Tablica 28. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja Hrvatske izvještajne službe u razdoblju od 1993. do 2002. godine

Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja	**1993. – 2002.**
1. Samostalna služba – agencija	ne
2. U sastavu ministarstva	ne
3. U sastavu druge organizacije	da
4. Dio šireg koncepta sigurnosno-obavještajnog sustava	da
5. Demokratski izbor čelnika službe – agencije	da
6. Transparentnost kriterija za izbor čelnika službe – agencije	ne
7. Čelnik službe – agencije u sastavu je državnog strateškog tijela nacionalne sigurnosti	da
8. Čelnik službe – agencije u sastavu je središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela nacionalne sigurnosti	da
9. Vjerojatnost političkog utjecaja na vođenje operativnih zadaća (visoka – srednja – niska)	da
10. Ima nadležnost nad protuobavještajnim poslovima	da
11. Ima nadležnost nad obavještajnim poslovima	da
12. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici na području države	ne

[434] Isto.

13. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici u inozemstvu	da
14. Uspostavljen hijerarhijski ustroj i rukovođenje	da
15. Uspostavljen linijski ustroj i rukovođenje	da
16. Dvostruko unutarnje rukovođenje (hijerarhijsko, linijsko ili od strane druge organizacijske jedinice)	da
17. Dvostruka unutarnja odgovornost (prema hijerarhijskom, linijskom ili prema rukovoditelju druge organizacijske jedinice)	ne
18. Samostalno rukovođenje teritorijalnim ustrojstvenim jedinicama (neovisnost od središnjice službe)	ne
19. Usmjerivačka funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da
20. Nadzorna funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da

Iz prikaza je vidljivo da HIS nije bio samostalna služba (agencija), ali nije bio ni u sastavu nekog ministarstva, nego je bio dio državnog tijela, odnosno UNS-a (dakle u sastavu druge organizacije), a koji je zapravo bio nadređen ministarstvima po pitanjima nacionalne sigurnosti.

HIS je istovremeno bio operativna služba za prikupljanje informacija iz inozemstva, ali putem svoga ravnatelja, i linijski nadležna organizacija svih sigurnosnih službi u Hrvatskoj (civilnih i vojnih) radi dobivanja podataka od svih ostalih službi i zajedničkog vođenja pojedinih operacija. Dakle, kad su poduzimane zajedničke operacije, HIS je njima koordinirao.

HIS je bio zasebna služba, ali i dio šireg koncepta sigurnosno-obavještajnog sustava RH koji je objedinjavao UNS sa SONS-om i KOOZ-om, a posebice VONS-om, kao krovnim državnim strateškim tijelom za nacionalnu sigurnost i obranu RH.

Samim uspostavljanjem UNS-a postavljena je jasna hijerarhija prema ministarstvima i službama, ali je hijerarhija uspostavljena i od HIS-a prema drugim sigurnosnim službama, kao i prema svojim ustrojstvenim oblicima (ispostavama) u inozemstvu. HIS je imao usmjerivačku funkciju prema drugim sigurnosnim službama RH, ali ne i nadzornu. Nadzornu je funkciju svakako imao prema svojim teritorijalnim ustrojstvenim oblicima.

HIS je bio prvenstveno obavještajna služba, ali je u jednom dijelu bio i protuobavještajna služba i to kada se radilo o zaštiti veleposlanstava i konzularnih ureda u inozemstvu, a čiju je zaštitu preuzeo od SZUP-a u čemu je usko surađivala sa VII. Upravom MVP-a.

Čelnik HIS-a biran je u demokratskoj proceduri i bio je dio državnog strateškog tijela (VONS-a) i središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela nacionalne sigurnosti (UNS-a). Mogućnost uplitanja politike u operativne zadaće ocjenjuje se srednjom s obzirom na postojeće nadzore, ali s obzirom na

to da je rukovoditelj Službe biran političkom linijom i bez transparentnih kriterija, ona je i dalje postojeća.

5.3.2.2. Ovlasti

Zakonom o Uredu za nacionalnu sigurnost, između ostaloga, regulirani su i položaj i ovlasti zaposlenika HIS-a. Pravilnikom o unutarnjem redu Ureda određeni su djelatnici s posebnim dužnostima i ovlastima, a to su svakako bili djelatnici HIS-a,[435] a djelatnici s posebnim dužnostima i ovlastima imali su prava i dužnosti ovlaštenih službenih osoba MUP-a.[436]

HIS nije bio mješovita civilno-vojna organizacija, nego obavještajna civilna služba zadužena za prikupljanje informacija iz inozemstva. UNS je imao zakonsku obvezu skrbiti za protuobavještajnu zaštitu državnih tijela što je radio preko SZUP-a i HIS-a, ali i putem svih sigurnosno-obavještajnih službi RH i drugih sigurnosnih tijela zaduženih za sigurnost države i njezinih građana. UNS je bio krovno tijelo pa je mogao objediniti sve obavještajne podatke i poslove. To se nije moglo raditi putem Stožera osiguranja koji je bio mješovita civilno-vojna organizacija koja nije imala obavještajne kapacitete, nego samo kapacitete fizičkog osiguranja i vojnog djelovanja.

Tablica 29. Analiza ovlasti djelatnika Hrvatske izvještajne službe u razdoblju od 1993. do 2002. godine

Ovlasti	**Primjenjivane ovlasti**	**Propisane zakonom**	**Propisano drugim aktom**	**Okolnosti primjene ovlasti**			
				Služba – agencija ovlast poduzima	**Potrebno odobrenje politike**	**Potrebno odobrenje suda**	**Potrebna suglasnost osobe prema kojoj se**
1. Podnošenje izvješća državnim tijelima i čelnicima	da	da	da	da	ne	ne	ne
2. Podnošenje kaznenih prijava protiv osoba	da	da	ne	da	ne	ne	ne
3. Izdavanje upozorenja i zapovijedi	da	da	ne	da	ne	ne	ne
4. Utvrđivanje i provjera identiteta osoba	da	da	ne	da	ne	ne	ne
5. Prikupljanje obavijesti i podatka	da	da	ne	da	ne	ne	ne
6. Formiranje, vođenje i korištenje registra, evidencija i baza podatka	da	ne	da	da	ne	ne	ne
7. Uvid u registre, evidencije i baze podataka tijela vlasti i pravnih osoba	da	ne	da	da	ne	ne	ne
8. Uvid u podatke pohranjene u računalima	da	ne	da	da	ne	ne	ne

[435] Zakon o Uredu za nacionalnu sigurnosti…, čl. 10.
[436] Isto, čl. 10. st. 2.

9. Uvid u (pregled) dokumentaciju pravnih osoba	da	da	da	da	ne	ne	ne
10. Sigurnosna prosudba ugroženosti za štićene osobe i objekte	da	ne	da	da	ne	ne	ne
11. Sigurnosna provjera fizičkih i pravnih osoba koje imaju pristup štićenim osobama, objektima, prostorima i podatcima	da	ne	da	da	ne	ne	ne
12. Sigurnosna provjera političke lojalnosti političkih dužnosnika	da	ne	ne	da	da	ne	ne
13. Sigurnosna provjera političkih dužnosnika (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	da	ne	da	ne	da	ne	ne
14. Sigurnosna provjera osoba u SOS i drugim sigurnosnim sustavima (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
15. Informacijska zaštita podataka državnih tijela	ne						
16. Otvaranje i pregled (nadzor) tuđih pisama pošte, paketa	da	da	da	ne	da	ne	ne
17. Predlaganje i provođenje političkog nadzora nad osobama	ne						
18. Formiranje i vođenje dosjea politički nepodobnih osoba	ne						
19. Obavljanje informativnih (obavijesnih) razgovora	da	ne	da	da	ne	ne	ne
20. Rad sa suradnikom i operativnom vezom (informatorom)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
21. Plasiranje informacija i dezinformacija	da	ne	da	da	ne	ne	ne
22. Praćenje, motrenje, fotografiranje i snimanje osoba	da	ne/ da	da	da	ne/ da	ne	ne
23. Prisluškivanje i snimanje tuđih razgovora	da	da	da	ne	da	ne	ne
24. Nadzor podataka o telekomunikacijskom prometu	da	ne	da	da	ne	ne	ne
25. Nadzor lokacije putem telekomunikacijskih uređaja	ne						
26. Elektroničko izviđanje	ne						
27. Protuprislušna zaštita i pregleda objekata	da	ne	da	da	da	ne	ne
28. Nadzirani promet predmeta i vrijednosti	ne						
29. Prikriveni otkup dokumenta i predmeta	ne						
30. Mjere prikrivanja identiteta	da	ne	da	da	ne	ne	ne
31. Mjere prikrivanja vlasništva	da	ne	da	da	ne	ne	ne
32. Traganje za osobama i predmetima	da	ne	da	da	ne	ne	ne
33. Privremeno oduzimanje predmeta	da	da	da	da	ne	ne	ne
34. Opservacija prostora i objekata	da	ne	da	da	ne	ne	ne
35. Snimanje i fotografiranje zatvorenih prostora i objekata (prikriveni ulazak)	da	ne/ da	da	da/ ne	ne	ne	ne

36. Snimanje i fotografiranje otvorenih (javnih) prostora i objekata	da	ne	da	da	ne	ne	ne
37. Poligrafsko ispitivanja	da	ne	da	da	ne	ne	da
38. Tajna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	da/ ne	ne	da/ ne	da /ne	ne	ne	ne
39. Javna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	da	da	ne	da	ne	ne	da
40. Pregled osoba, predmeta i prijevoznih sredstava	da	ne	da	da	ne	ne	ne
41. Uporaba tuđih prijevoznih i komunikacijskih sredstava	da	da	ne	da	ne	ne	ne
42. Pozivanje osoba	da	da	ne	da	ne	ne	ne
43. Dovođenje i privođenje osoba	da	da	ne	da	ne	ne	ne
44. Zadržavanje osoba i/ili pritvor	da	da	ne	da	ne	ne	ne
45. Uhićenje	da	da	ne	da	ne	ne	ne
46. Primjena fizičke sile radi izvršavanja ovlasti	da	da	ne	da	ne	ne	ne
47. Upotreba vatrenog oružja radi zaštite života, uhićenja, sprječavanje KD-a i bijega	da	da	ne	da	ne	ne	ne
48. Primjena fizičke sile radi iznuđivanja (priznanja, suradnje..)	ne						
49. Prijetnje, ucjenjivanje i zastrašivanje	ne						
50. Ubojstvo	ne						

S obzirom na to da su se ovlasti djelatnika HIS-a vezale uz ovlasti ovlaštenih osoba MUP-a sukladno ZUNS-u, oni dijele sudbinu i izmjene Zakona o unutarnjim poslovima temeljem Odluke Ustavnog suda RH iz 2000. godine, a što je opisano u poglavlju 5.3.1.2., kao i ovlasti opisane Zakonom o kaznenom postupku. Sukladno tome ovlasti su djelatnika SZUP-a i HIS-a jednako prikazane i analizirane.

Djelatnici HIS-a imali su široke ovlasti koje su im davale mogućnost visoke učinkovitosti, ali većina nije bila primjenjiva u inozemstvu s obzirom na to da je osnovna zadaća HIS-a bila prikupljanje informacija iz svih dostupnih izvora, a ne istraživanje i progon pojedinih osoba za što trebaju policijske ovlasti.

Potpuno je jasno da, neovisno o tome kakve god ovlasti hrvatski zakoni daju zaposlenicima obavještajne agencije, većina tih ovlasti na teritoriju drugih država nije važeća, a njihovo je konzumiranje nezakonito i podložno sankcijama, pa i zatvorskim, od strane pojedinih država. No, zakonska propisanost takvih ovlasti daje ogromnu psihološku čvrstinu djelatnicima koji ih

poduzimaju u inozemstvu te priječi bilo kakav progon (disciplinski, sudski) u njihovoj državi zbog poduzimanja ovlasti u inozemstvu koje nisu bile propisane domaćim zakonodavstvom.

5.3.2.3. Nadzor

Nadzor nad radom HIS-a provodio je UNS – Nadzorne službe. UNS je pak o svom radu podnosio redovna izvješća predsjedniku Republike i Vladi RH. Nadzor nad radom UNS-a obavljao je predsjednik Republike, a nadzor nad zakonitošću rada UNS-a obavljao je Zastupnički dom Sabora putem svog Odbora za unutarnju politiku i nacionalnu sigurnost kojem je UNS podnosio godišnje izvješće o svom radu, a na zahtjev Odbora i posebna izvješća o pojedinim poslovima iz svog djelokruga.[437] Redoviti i izvanredni nadzor nad službama članicama obavještajne zajednice obavljala je Nadzorna služba UNS-a,[438] što znači i nad radom HIS-a.

Putem mehanizma obveznog i traženog izvješća Saboru, pored demokratskog nadzora izvršne (predsjedničke) vlasti, nedvojbeno je da su zakonski bili uspostavljeni državni usmjeravajući i parlamentarni nadzor nad radom cjelokupnog sigurnosno-obavještajnog sustava u RH.

Tablica 30. Prikaz vrste nadzora nad radom Hrvatske izvještajne službe u razdoblju od 1993. do 2002. godine

Vrsta nadzora	1993. – 2002.
1. Demokratski nadzor	da
2. Stranački nadzor	ne
3. Parlamentarni nadzor	da
4. Državni usmjeravajući nadzor	da
5. Građanski nadzor	ne
6. Sudski nadzor	ne
7. Pučkopravobraniteljski nadzor	da
8. Rukovodni nadzor	da
9. Specijalistički nadzor	da
10. Unutarnji nadzor	da

[437] Tuđman, Miroslav: n. dj., str. 11.; ZUNS, čl. 13.
[438] Tuđman, Miroslav: n. dj., str. 11.

Kako u prethodnom razdoblju nije bila uspostavljena hrvatska civilna obavještajna služba, tako nije moguće uspoređivati uspostavljene nadzore u ovom i prethodnom povijesnom razdoblju. Osnivanjem HIS-a uspostavljeni su nadzori koji su postojali nad SZUP-om, a dodana su i dva nova. Uspostavljeno je i specijalističko nadzorno tijelo, odnosno Nadzorna služba unutar UNS-a. Ta je služba imala stručnjake s iskustvom u radu sigurnosnih službi te sposobnosti za nadzor rada svih sigurnosnih službi RH, pa tako i HIS-a. Također je imenovanjem prvog hrvatskog pučkog pravobranitelja 1993. godine uspostavljen i pravobraniteljski nadzor nad HIS-om.

Od samog osnutka HIS-a nad njegovim je radom uspostavljeno više zakonskih demokratskih nadzora, a posebice valja istaknuti nadzor Predsjednika države koji je demokratski izabran, nadzor saborskog Odbora za unutarnju politiku i nacionalnu sigurnost te nadzor pučkog pravobranitelja.

Nadzorna je služba bila dio iste organizacije UNS-a kao i HIS, pa se može reći da je NS bila i u funkciji unutarnjeg nadzora. Tim više što je Nadzorna služba bila u obvezi podnositi nadzorna izvješća predstojniku UNS-a koji je bio neposredno nadređen ravnatelju HIS-a. To je značajno različito od situacije u MUP-u u odnosu na SZUP (iz prethodnog poglavlja) nad kojim Ured unutarnje kontrole nije imao nadležnost.

5.4. Vojne sigurnosne službe

Hrvatska je u ovom razdoblju imala dvije vojne sigurnosne službe, iste koje su formirane 1991. godine, odnosno Sigurnosno-informativnu službu unutar Ministarstva obrane i Vojnu obavještajnu službu unutar Obavještajne uprave Glavnog stožera Hrvatske vojske.

Uspostava Ureda za nacionalnu sigurnost nije utjecala na rad i organizacijski oblik vojnih sigurnosnih službi. Uspostavljena je samo nova koordinacija (SONS i KOOZ), novoformirani nadzor od strane Nadzorne službe, te operativna suradnja s Hrvatskom izvještajnom službom.

5.4.1. Sigurnosno-informativna služba – SIS

Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o obrani[439] koji je 30. travnja 1993. godine donio Sabor RH, između ostaloga promijenio se članak 151. koji je regulirao rad Sigurnosno-informativne službe. Ključna je promjena bila u tome da se ovlasti djelatnika SIS-a više nisu vezale uz prava, obveze i ovlasti djelatnika SZUP-a, nego su se određivale propisivanjem vlastitih propisa MO-a kojima su bile regulirane ovlasti vojne sigurnosne službe.

[439] Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o obrani, NN 49/93, od 26. svibnja 1993., čl. 28.

5.4.1.1. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja

SIS je bio organiziran vrlo centralizirano te je, osim središnjice, u svim zapovjedništvima i postrojbama do razine bojne i u svim ustanovama, postojala ustrojstvena jedinica SIS-a koja se sastojala od pomoćnika zapovjednika za sigurnost te odgovarajućeg broja izvršitelja i drugih djelatnika.[440] Operativci SIS-a u administrativnom su pogledu odgovarali zapovjedniku zapovjedništva, a u stručnom smislu središnjici službe (Upravi).[441]

Iz Uredbe o unutarnjem ustrojstvu Ministarstva obrane od 26. srpnja 2001. godine vidljivo je formiranje 12. Uprave za obavještajno-sigurnosne poslove.[442] Iz ovakvog ustroja proizlazi da se sigurnosni i obavještajni poslovi u MO-u, odnosno Glavnom stožeru, spajaju u jednu krovnu ustrojstvenu cjelinu. Može se zaključiti da je to prethodnica ustroja Vojne sigurnosne agencije 2002. godine.

Tablica 31. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja Sigurnosno informativne službe u razdoblju od 1993. do 2002. godine

Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja	**1993. – 2002.**
1. Samostalna služba – agencija	ne
2. U sastavu ministarstva	da
3. U sastavu druge organizacije	ne
4. Dio šireg koncepta sigurnosno-obavještajnog sustava	da
5. Demokratski izbor čelnika službe – agencije	da
6. Transparentnost kriterija za izbor čelnika službe – agencije	ne
7. Čelnik službe – agencije u sastavu je državnog strateškog tijela nacionalne sigurnosti	ne
8. Čelnik službe – agencije u sastavu je središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela nacionalne sigurnosti	da
9. Vjerojatnost političkog utjecaja na vođenje operativnih zadaća (visoka – srednja – niska)	da
10. Ima nadležnost nad protuobavještajnim poslovima	da
11. Ima nadležnost nad obavještajnim poslovima	ne
12. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici na području države	da
13. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici u inozemstvu	ne
14. Uspostavljen hijerarhijski ustroj i rukovođenje	da
15. Uspostavljen linijski ustroj i rukovođenje	da

[440] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 95.
[441] Isto.
[442] Heđbeli, Živana: n. dj., str. 164.

16. Dvostruko unutarnje rukovođenje (hijerarhijsko, linijsko ili od strane druge organizacijske jedinice)	da
17. Dvostruka unutarnja odgovornost (prema hijerarhijskom, linijskom ili prema rukovoditelju druge organizacijske jedince)	da
18. Samostalno rukovođenje teritorijalnim ustrojstvenim jedinicama (neovisnost od središnjice službe)	ne
19. Usmjerivačka funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da
20. Nadzorna funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da

Sigurnosno-informativna služba ni u ovom razdoblju nije bila samostalna služba (agencija), nego je bila ustrojena i djelovala u Ministarstvu obrane. SIS ostaje dio šireg koncepta sigurnosno-obavještajnog sustava RH, posebice jer je uspostavljen UNS.

U rukovodnom i organizacijskom smislu nije se ništa značajno mijenjalo. Tako je i dalje hijerarhijski rukovodni ustroj dominantan s razine zapovjednika vojnih postrojba gdje su bili uspostavljeni odjeli SIS-a.[443] Linijsko se rukovođenje i dalje nastavlja. Operativci SIS-a u vojnim postrojbama i dalje imaju dvostruku odgovornost, i to prema zapovjedniku vojne jedinice, ali i prema središnjici Službe. Ustrojstvene jedinice SIS-a raspoređene po vojnim postrojbama i dalje nisu imale samostalnost u donošenju odluka nego su radile prema nalozima zapovjednika jedinice u kojoj su bile smještene i prema nalozima središnjice Službe.

Uspostavom Hrvatske izvještajne službe SIS se još više pozicionira kao vojna protuobavještajna služba za rad u RH uglavnom usmjerena prema zaštiti zaposlenika i podataka cjelokupnog MO-a od obavještajnog djelovanja stranih službi. Nije utvrđeno da je SIS imao djelovanje i uspostavljene ustrojstvene oblike u inozemstvu. Uprava je Službe imala koordinativnu, nalogodavnu i nadzornu funkciju prema ustrojstvenim oblicima službe uspostavljenima pri vojnim postrojbama.

Čelnik SIS-a biran je u demokratskoj proceduri, ali nije bio u sastavu državnog strateškog tijela nacionalne sigurnosti, no u ovom razdoblju postaje dio središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela nacionalne sigurnosti, odnosno KOOZ-a, koji je djelovao pri UNS-u. Vjerojatnost utjecaja politike na provođenje operativnih zadaća ocjenjuje se srednjom što je niža razina od prethodne (s obzirom na novouspostavljene nadzore), ali s obzirom na to da je političar, odnosno ministar, bio glavni rukovoditelj čelniku službe, ona je i dalje postojeća.

[443] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 94.

5.4.1.2. Ovlasti

SIS je, Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o obrani, osim sigurnosti OS-a i MO-a, kako je to stajalo u prethodnoj zakonskoj odredbi, dobio kao zadaću i poslove sigurnosti obrane zemlje čime mu se značajno proširila nadležnost.[444] To znači da je mogao primjenjivati svoje ovlasti i prema civilnim osobama za koje je postojala sumnja da ugrožavaju sigurnost zemlje.

Nadalje, Zakon kaže da pripadnici SIS-a imaju prema vojnim osobama prava, obveze i ovlaštenja u skladu s posebnim propisima, a pri proglašenju ratnog stanja, u slučaju neposredne ugroženosti neovisnosti i jedinstvenosti Republike ili u slučaju izvanrednih okolnosti, i prema osobama koje su pozvane na ispunjenje vojnih obveza.[445] Ovo se može dvojako tumačiti, odnosno na način da samo prema vojnim osobama, tj. vojnim obveznicima, imaju obveze i ovlaštenja u skladu s posebnim propisima, a prema drugim osobama imaju drukčije ovlasti i obveze.

Ipak, temeljem ovih izmjena Zakona o obrani može se reći da se zapravo išlo prema sužavanju nadležnosti[446] jer, za razliku od ovlasti propisanih ZO-om iz 1991. godine (NN 49/91) u kojem to nije bilo jasno definirano, u ovim izmjenama jasno stoji da SIS ovlaštenja primjenjuje samo prema vojnim osobama (vojni obveznici, pričuvnici).

Iz novog zakonskog okvira ne bi se moglo zaključiti da su ovlasti proširene na civilni sektor, već naprotiv, da su one sužene samo na primjenu prema vojnim osobama. To bi moglo biti i problematično u smislu sigurnosti i primjene ovlasti prema civilnim osobama zaposlenima u MO-u, poput ministra, zamjenika i pomoćnika ministra i svih drugih osoba koje su radile u logističkom, financijskom i drugim sektorima, a nisu bile vojne osobe.

Je li dolazilo do postupanja prema civilnom sektoru nije predmet ovog rada, no iz zakonskog okvira ta se nadležnost ne može iščitati čime bi takvo djelovanje zapravo bilo protuzakonito. Promjenom zakona, ovlasti djelatnika SIS-a prestale su se vezati za ovlasti SZUP-a te je ministar MORH-a bio ovlašten donijeti posebne propise kojima se propisuju njihova ovlaštenja.

Analiza ovlasti SIS-a u ovom razdoblju napravit će se prema dostupnim informacijama, s obzirom na to da su „posebni propisi“ nedostupni, koje govore da su zadržane iste ovlasti iz prethodnog razdoblja, odnosno one ovlasti koje je imala i civilna sigurnosna služba SZUP. Dakle, „posebni propisi“ nisu dostupni te se tek 2002. godine, donošenjem novog zakonskog okvira, definiraju ovlasti vojne sigurnosne službe. Ovo je trebalo učiniti, prije svega, zbog konzistentnosti i ujednačenosti analize te

[444] Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o obrani, NN 49/93…, čl. 28.
[445] Isto.
[446] Isto

su ostavljene prethodne ovlasti SIS-a, a kad bude omogućen uvid u pravilnik kojim su ovlasti SIS-a bile propisane, mogu se nanovo analizirati i objasniti u drugom istraživanju.

Tablica 32. Analiza ovlasti djelatnika Sigurnosno-informativne službe u razdoblju od 1993. do 2002. godine

Ovlasti	Primjenjivane ovlasti	Propisane zakonom	Propisano drugim aktom	Okolnosti primjene ovlasti			
				Služba – agencija ovlast poduzima	Potrebno odobrenje politike	Potrebno odobrenje suda	Potrebna suglasnost osobe prema kojoj se
1. Podnošenje izvješća državnim tijelima i čelnicima	da	ne	da	ne	da	ne	ne
2. Podnošenje kaznenih prijava protiv osoba	da	ne	da	da	ne	ne	ne
3. Izdavanje upozorenja i zapovijedi	da	ne	ne	da	ne	ne	ne
4. Utvrđivanje i provjera identiteta osoba	da	ne	da	da	ne	ne	ne
5. Prikupljanje obavijesti i podataka te njihova analiza i procjena	da	ne	da	da	ne	ne	ne
6. Formiranje i vođenje registra, evidencija i baza podatka	da	ne	da	da	ne	ne	ne
7. Uvid u registre, evidencije i baze podataka tijela vlasti i pravnih osoba	da	ne	da	da	ne	ne	ne
8. Uvid u podatke pohranjene u računalima	ne						
9. Uvid u (pregled) dokumentaciju pravnih osoba	da	ne	da	da	ne	ne	ne
10. Sigurnosna prosudba ugroženosti za štićene osobe i objekte	da	ne	da	da	ne	ne	ne
11. Sigurnosna provjera fizičkih i pravnih osoba koje imaju pristup štićenim osobama, objektima, prostorima i podatcima	da	ne	da	da	ne	ne	ne
12. Sigurnosna provjera političke lojalnosti političkih dužnosnika	da	ne	ne	da	da	ne	ne
13. Sigurnosna provjera političkih dužnosnika (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	da	ne	da	ne	da	ne	ne
14. Sigurnosna provjera osoba u SOS i drugim sigurnosnim sustavima (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
15. Informacijska zaštita podataka državnih tijela	ne						
16. Otvaranje i pregled (nadzor) tuđih pisama pošte, paketa	da	ne	da	ne	da	ne	Ne
17. Predlaganje i provođenje političkog nadzora nad osobama	ne						
18. Formiranje i vođenje dosjea politički nepodobnih osoba	ne						

19. Obavljanje informativnih (obavijesnih) razgovora	da	ne	da	da	ne	ne	ne
20. Rad sa suradnikom i operativnom vezom (informatorom)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
21. Plasiranje informacija i dezinformacija	da	ne	da	da	ne	ne	ne
22. Praćenje, motrenje, fotografiranje i snimanje osoba	da	ne	da	da	ne	ne	ne
23. Prisluškivanje i snimanje tuđih razgovora	da	ne	da	ne	da	ne	ne
24. Nadzor podataka o telekomunikacijskom prometu	ne						
25. Nadzor lokacije putem telekomunikacijskih uređaja	ne						
26. Elektroničko izviđanje	ne						
27. Protuprislušna zaštita i pregleda objekata	da	ne	da	da	da	ne	ne
28. Nadzirani promet predmeta i vrijednosti	ne						
29. Prikriveni otkup dokumenta i predmeta	ne						
30. Mjere prikrivanja identiteta	da	ne	da	da	ne	ne	ne
31. Mjere prikrivanja vlasništva	da	ne	da	da	ne	ne	ne
32. Traganje za osobama i predmetima	da	ne	da	da	ne	ne	ne
33. Privremeno oduzimanje predmeta	da	ne	da	da	ne	ne	ne
34. Opservacija prostora i objekata	da	ne	da	da	ne	ne	ne
35. Snimanje i fotografiranje zatvorenih prostora i objekata (prikriveni ulazak)	da	ne	ne	da	ne	ne	ne
36. Snimanje i fotografiranje otvorenih (javnih) prostora i objekata	da	ne	ne	da	ne	ne	ne
37. Poligrafsko ispitivanja	da	ne	da	da	ne	ne	da
38. Tajna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
39. Javna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
40. Pregled osoba, predmeta i prijevoznih sredstava	da	ne	da	da	ne	ne	ne
41. Uporaba tuđih prijevoznih i komunikacijskih sredstava	da	ne	da	da	ne	ne	ne
42. Pozivanje osoba	da	ne	da	da	ne	ne	ne
43. Dovođenje i privođenje osoba	da	ne	da	da	ne	ne	ne
44. Zadržavanje osoba i/ili pritvor	da	ne	da	da	da	ne	ne
45. Uhićenje	da	ne	da	da	ne	ne	ne
46. Primjena fizičke sile radi izvršavanja ovlasti	da	ne	da	da	ne	ne	ne
47. Upotreba vatrenog oružja radi zaštite života, uhićenja, sprječavanje KD-a i bijega	da	ne	da	da	ne	ne	ne

48. Primjena fizičke sile radi iznuđivanja (priznanja, suradnje..)	ne						
49. Prijetnje, ucjenjivanje i zastrašivanje	ne						
50. Ubojstvo	ne						

S obzirom na organizaciju SIS-a unutar MORH-a, jasno je da su se i dalje podnosila izvješća državnim tijelima i dužnosnicima, ali ne izravno, nego preko ministra obrane ili putem UNS-a. Temeljem novog zakonskog okvira nije se mogla čak ni komparacijom s ovlastima SZUP-a iščitati obveza izvještavanja Sabora. No, ministar MO-a svakako je izvještavao predsjednika Republike, VRH i UNS o radu te stanju i pitanjima SIS-a, kao i o načinu izvršavanja njegovih prava i dužnosti, kao i dužnosnike na sjednicama SONS-a.

Vidi se da i dalje sedam prikazanih ovlasti nije moglo egzistirati u ovom razdoblju jer su one produkt kasnijih zakonskih određenja i tehnološkog razvoja, ali se, s obzirom na komparaciju, i ovdje moraju prikazati. S obzirom na to da to nigdje zakonski nije bilo obvezatno, jasno je da i u ovom razdoblju ni za jednu ovlast nije trebalo odobrenje suda, dok je za primjenu određenih ovlasti zasigurno bilo potrebno odobrenje ministra MO-a, a samo za jednu primjenu ovlasti, i to poligrafskog testiranja, bila je potrebna suglasnost osobe prema kojoj se ona primjenjuje.

Dakle, ovlasti djelatnika SIS-a u ovom razdoblju nisu bile zakonski nikako definirane, pa čak ni povezivanjem s ovlastima djelatnika SZUP-a (kao u prethodnom zakonskom rješenju), nego su u potpunosti bile propisane „posebnim propisima“, što je identično rješenje kakvo je bilo za ovlasti djelatnika Uprave bezbednosti u Jugoslaviji. Stoga možemo zaključiti da, za razliku od protuobavještajne civilne službe, vojna protuobavještajna služba u ovom povijesnom razdoblju nije imala transparentno i demokratski definirane ovlasti.

5.4.1.3. Nadzor

U prethodnom zakonskom rješenju nadzor nad radom SIS-a obavljao je UZUP. U Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o obrani ta je odredba ukinuta, te su, temeljem članka 151a., kontrolu zakonitosti rada SIS-a obavljala posebnim propisima ovlaštena tijela.[447]

Ured za nacionalnu sigurnost u svom je ustroju imao i Nadzornu službu pa se može zaključiti da je UNS bio ovlašten za nadzor SIS-a. ZUNS u svom 1. članku jasno navodi da je UNS državno izvršno tijelo koje usklađuje, usmjerava i nadzire rad tijela državne uprave čija je djelatnost u svezi s obavljanjem poslova nacionalne sigurnosti. Također, tijelo izvršne vlasti koje je bilo ovlašteno

[447] Isto, čl. 29.

nadzirati SIS svakako je Vlada RH putem ministra obrane te posredno, putem UNS-a, i predsjednik Republike.

S obzirom na to da je nadzor nad zakonitošću rada UNS-a obavljao Zastupnički dom Sabora Republike Hrvatske putem svog Odbora za unutarnju politiku i nacionalnu sigurnost, a UNS nadzor nad radom SIS-a, možemo reći da je SIS dobio posredni parlamentarni nadzor. Taj se nadzor prije svega odvijao putem godišnjih izvješća koja je UNS o svom radu bio dužan podnositi Hrvatskom saboru, ali i putem posebnih izvješća o pojedinim poslovima iz svoga djelokruga, a koja su se podnosila na zahtjev Odbora.

Specijalistički je nadzor nad radom SIS-a u ovom razdoblju ojačan putem Nadzorne službe UNS-a. „Nadzorna služba nadzire ustavnost i zakonitost rada izvještajnih službi, te prati, prikuplja i analizira podatke o radu službi članica obavještajne zajednice RH te službi i ustrojbenih jedinica UNS-a, obavlja ga neposrednim uvidom, ispitivanjem ili temeljem zatraženog izvanrednog nadzora.“[448]

Tablica 33. Analiza vrste nadzora nad radom Sigurnosno-informativne službe u razdoblju od 1993. do 2002. godine

Vrsta nadzora	1993. – 2002.
1. Demokratski nadzor	da
2. Stranački nadzor	ne
3. Parlamentarni nadzor	da
4. Državni usmjeravajući nadzor	da
5. Građanski nadzor	ne
6. Sudski nadzor	ne
7. Pučkopravobraniteljski nadzor	da
8. Rukovodni nadzor	da
9. Specijalistički nadzor	da
10. Unutarnji nadzor	ne

U članku 13. ZUNS-a eksplicitno stoji da nadzor nad radom UNS-a obavlja predsjednik Republike, a Ured pak obavlja nadzor nad radom SIS-a, tako da je linija nadzora od strane demokratski izabranog državnog dužnosnika bila uspostavljena. Također je nadzor nad radom SIS-a imao i ministar obrane

[448] Tuđman, Miroslav: n. dj., str. 6.

koji je bio upoznavan s mjerama koje je služba poduzimala. Putem ministra nadzor je imao i predsjednik Vlade RH. Sukladno navedenom, može se zaključiti da je postojao demokratski i državni usmjeravajući nadzor nad radom SIS-a.

Primjenu ovlasti nije odobravao sud pa nije postojao nikakav sudski nadzor, nego je linija odobravanja išla od prijedloga operativaca preko suglasnosti rukovoditelja te političkog odobrenja ministra. Može se, kao i kod SZUP-a i HIS-a (kako je prethodno obrazloženo), smatrati da je bio uspostavljen i pravobraniteljski nadzor. Vidljivo je da ni u ovom razdoblju nije bilo građanskog i unutarnjeg nadzora nad radom SIS-a.

5.4.2. Vojna obavještajna služba – VOS

Nakon ustrojavanja HIS-a, Vojna obavještajna služba (odnosno Obavještajna uprava) nije imala pravo stvaranja informatorske mreže ni provođenja obavještajnih operacija izvan RH, osim u uvjetima rata i, naravno, u koordinaciji s HIS-om. Izvan RH ObU je mogla obavljati razmjenu obavještajnih podataka službenim putem sa stranim vojnim tijelima s kojima je Hrvatska surađivala.[449] Unutar MORH-a egzistirao je i Odjel za međunarodnu vojnu suradnju koji je bio dio obavještajne zajednice, ali nije bio obavještajna agencija u pravom smislu te riječi jer je podatke prikupljao diplomatskim kontaktima i službenom suradnjom s ministarstvima obrane drugih država.[450]

Također, hrvatska Nacionalna središnjica za elektroničko izviđanje (NSEI), koja je osnovana 1996. godine u sklopu UNS-a, koordinirala je, usmjeravala i nadzirala elektroničko praćenje svih vrsta signala izvan granica RH te sumnjivih terorističkih komunikacija i zabranjenih signala obavještajne prirode unutar granica RH.[451] Odjel za međunarodnu vojnu suradnju i NSEI bili su izvor bitnih informacija potrebnih VOS-u za informiranje vojnih postrojbi, njihov raspored i borbeno djelovanje.

5.4.2.1. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja

Reorganizacijom MO-a i Glavnog stožera OS-a RH u drugoj polovici 1996. godine vojni obavještajni poslovi uspostavljeni su u najvećem dijelu u Upravi za obavještajne poslove Glavnog stožera (oznaka G-2).[452] Pored Uprave za obavještajne poslove bila je formirana i Uprava za obavještajno-analitičke poslove pa je moguće da je analitički rad bio odvojen od operativnog i razmješten u dvije ustrojstvene jedinice što može predstavljati ozbiljan funkcionalni problem; kako Uprava za analitiku nije bila pri Glavnom stožeru, on bi mogao ostati bez izravnog pristupa analitički obrađenim podatcima.[453]

[449] Isto, str. 10.
[450] Akrap, G., Tuđman, M., n. dj,. str. 28.
[451] Isto, str. 26.
[452] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 96.
[453] Isto, str. 97.

Kao što je već navedeno, Uredbom o unutarnjem ustrojstvu MO-a od 26. srpnja 2001. godine formirana je Uprava za obavještajno-sigurnosne poslove što implicira spajanje sigurnosnih i obavještajnih poslova u Ministarstvu. To bi značilo da su se spojili poslovi SIS-a i VOS-a.

Nema konkretnih dokumenata, ali prema dostupnim informacijama, iako ostaju odvojene, ustrojstvene jedinice, odnosno vojne službe, počinju djelovati ujedinjeno, pa to ostaje za dodatno istraživanje nakon što dokumenti postanu dostupni.

Iako je očito dolazilo do promjena u ustrojstvenom obliku VOS-a (Obavještajne uprave), on nije postao samostalna služba (agencija), nego je i dalje bio ustrojen i djelovao unutar Glavnog stožera Oružanih snaga RH. VOS, naravno, nastavlja biti dio šireg koncepta Sigurnosno-obavještajnog sustava RH, odnosno podređen UNS-u. Hijerarhijski rukovodni ustroj nastavio je postojati od razine zapovjednika vojne postrojbe, gdje je bila uspostavljena obavještajna ustrojstvena jedinica, pa do sjedišta VOS-a.[454]

Tablica 34. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja Vojne obavještajne službe u razdoblju od 1993. do 2002. godine

Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja	**1993. – 2002.**
1. Samostalna služba – agencija	ne
2. U sastavu ministarstva	da
3. U sastavu druge organizacije	da
4. Dio šireg koncepta sigurnosno-obavještajnog sustava	da
5. Demokratski izbor čelnika službe – agencije	da
6. Transparentnost kriterija za izbor čelnika službe – agencije	ne
7. Čelnik službe – agencije u sastavu je državnog strateškog tijela nacionalne sigurnosti	ne
8. Čelnik službe – agencije u sastavu je središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela nacionalne sigurnosti	da
9. Vjerojatnost političkog utjecaja na vođenje operativnih zadaća (visoka – srednja – niska)	da
10. Ima nadležnost nad protuobavještajnim poslovima	ne
11. Ima nadležnost nad obavještajnim poslovima	da
12. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici na području države	da
13. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici u inozemstvu	ne
14. Uspostavljen hijerarhijski ustroj i rukovođenje	da

[454] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 97.; Odluka o osnovama ustrojstva Glavnog stožera Oružanih snaga RH, (neobjavljena odluka), Predsjednik Republike od 5. prosinca 1997.

15. Uspostavljen linijski ustroj i rukovođenje	da
16. Dvostruko unutarnje rukovođenje (hijerarhijsko, linijsko ili od strane druge organizacijske jedinice)	da
17. Dvostruka unutarnja odgovornost (prema hijerarhijskom, linijskom ili prema rukovoditelju druge organizacijske jedince)	da
18. Samostalno rukovođenje teritorijalnim ustrojstvenim jedinicama (neovisnost od središnjice službe)	ne
19. Usmjerivačka funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da
20. Nadzorna funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da

Postoji i linijsko rukovođenje od strane Uprave za obavještajno-sigurnosne poslove, odnosno njezinih pojedinih odjela, prema organizacijskim cjelinama koje su bile uspostavljene pri vojnim postrojbama. Nastavlja se dvostruka odgovornost obavještajnih operativaca prema zapovjedniku vojne postrojbe, ali i prema središnjici Službe. Vojne jedinice koje su bile u funkciji prikupljanja podataka (EI, izviđačko-diverzantske postrojbe itd.) i nisu bile sastavnim dijelom VOS-a, nisu imale samostalnost nego su bile dužne podnositi svoja izvješća zapovjedniku vojne postrojbe gdje su bile raspoređene, ali i prema tijelima VOS-a.

Vojna obavještajna služba bila je, prije svega, nadležna za prikupljanje vojnih podataka u Hrvatskoj, dok je u inozemstvu to radio novoosnovani HIS. Sukladno tome, VOS je imao svoje obavještajce, suradnike, informatore i punktove u Hrvatskoj. Koordinativna, nalogodavna i nadzorna funkcija VOS-a prema ustrojstvenim oblicima Službe, uspostavljenima pri vojnim postrojbama, nije se promijenila. VOS je bio u sastavu GS-a OS-a RH (druga organizacija), ali i u sastavu Ministarstva obrane s obzirom na to da je GS bio njegovim sastavnim djelom.

Čelnik VOS-a biran je u demokratskoj proceduri, nije bio u sastavu državnog strateškog tijela nacionalne sigurnosti, ali je postao dio središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela nacionalne sigurnosti UNS-a putem KOOZ-a koji je osnovan pri UNS-u. Postoji i dalje vjerojatnost srednje razine političkog utjecaja na provođenje operativnih zadaća što je niža razina od prethodne, a s obzirom na novouspostavljene nadzore i s obzirom na to da je VOS bio pri GS-u OS-a kojime nije rukovodio političar. No kako je političar, odnosno ministar, i dalje bio glavni rukovoditelj, utjecaj je i dalje postojao.

5.4.2.2. Ovlasti

Prema neobjavljenoj Odluci o osnovama ustroja Glavnog stožera Oružanih snaga RH predsjednika Republike od 5. prosinca 1997. godine, „ObU ima zadaću točnog i usklađenog obavještajnog prikaza u zoni interesa i djelovanja oružanih snaga i to na taktičkoj, operativnoj i strategijskoj razini

(zemljište, uvjeti, namjere, stanje, djelatnosti i mogućnosti neprijatelja), pozom planira i usmjerava obavještajni rad u postrojbama i zapovjedništvima, nadzire postrojbe za obavještajno djelovanje, a treba sudjelovati i u koordiniranom radu svih obavještajno-sigurnosnih službi, i to tako da osigurava razmjenu podataka ili tako da smjernice koordinacije službi provodi u oružanim snagama, obavještajno djeluje na određene dijelove protivničkog sustava (hibridno djelovanje), izvođenje i koordinacija elektronskog izviđanja sustava veza neprijatelja odnosno obavještajno zanimljivih subjekata."[455] Nositelj ovih zadaća bila je Vojna obavještajna služba.

Analiza ovlasti VOS-a, odnosno Obavještajne uprave, u ovom razdoblju, jednako kao i kod ovlasti SIS-a, napravit će se prema dostupnim informacijama, a s obzirom na to da su „posebni propisi" nedostupni, radi konzistentnosti i ujednačenosti analize ostavljene su prethodne ovlasti VOS-a, a kad bude dostupno, mogu se nanovo analizirati i objasniti.

Tablica 35. Analiza ovlasti djelatnika Vojne obavještajne službe od 1993. do 2002. godine

Ovlasti	**Primjenjivane ovlasti**	**Propisane zakonom**	**Propisano drugim aktom**	**Okolnosti primjene ovlasti**			
				Služba – agencija ovlast poduzima	**Potrebno odobrenje politike**	**Potrebno odobrenje suda**	**Potrebna suglasnost osobe prema kojoj se**
1. Podnošenje izvješća državnim tijelima i čelnicima	da	ne	da	ne	da	ne	ne
2. Podnošenje kaznenih prijava protiv osoba	ne						
3. Izdavanje upozorenja i zapovijedi	ne						
4. Utvrđivanje i provjera identiteta osoba	da	ne	ne	da	ne	ne	ne
5. Prikupljanje obavijesti i podataka te njihova analiza i procjena	da	ne	da	da	ne	ne	ne
6. Formiranje, vođenje i korištenje registra, evidencija i baza podatka	da	ne	da	da	ne	ne	ne
7. Uvid u registre, evidencije i baze podataka tijela vlasti i pravnih osoba (udruge, institucije, agencije)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
8. Uvid u podatke pohranjene u računalima	ne						
9. Uvid u (pregled) dokumentaciju tvrtki (OUR, SOUR)	ne						
10. Sigurnosna prosudba ugroženosti za štićene osobe i objekte	da	ne	da	da	ne	ne	ne

[455] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 97.

11. Sigurnosna provjera fizičkih i pravnih osoba koje imaju pristup štićenim osobama, objektima, prostorima i podatcima	ne						
12. Sigurnosna provjera političke lojalnosti političkih dužnosnika (funkcionera)	ne						
13. Sigurnosna provjera političkih dužnosnika (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	ne						
14. Sigurnosna provjera osoba u SOS-u i drugim sigurnosnim sustavima (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	ne						
15. Informacijska zaštita podataka državnih tijela	ne						
16. Otvaranje i pregled (nadzor) tuđih pisama, paketa	da	ne	da	da	ne	ne	ne
17. Predlaganje i provođenje političkog nadzora nad osobama	ne						
18. Formiranje i vođenje dosjea politički nepodobnih osoba	ne						
19. Obavljanje informativnih (obavijesnih) razgovora	da	ne	da	da	ne	ne	ne
20. Rad sa suradnikom i operativnom vezom (informatorom)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
21. Plasiranje informacija i dezinformacija	da	ne	da	da	ne	ne	ne
22. Praćenje, motrenje, fotografiranje i snimanje osoba	da	ne	da	da	ne	ne	ne
23. Prisluškivanje i snimanje tuđih razgovora	da	ne	da	da	ne	ne	ne
24. Nadzor podataka o telekomunikacijskom prometu	ne						
25. Nadzor lokacije putem telekomunikacijskih uređaja	ne						
26. Elektroničko izviđanje	da	ne	da	da	ne	ne	ne
27. Protuprislušna zaštita i pregleda objekata	da	ne	da	ne	da	ne	da
28. Nadzirani promet predmeta i vrijednosti	ne						
29. Prikriveni otkup dokumenta i predmeta	ne						
30. Mjere prikrivanja identiteta	da	ne	da	da	ne	ne	ne
31. Mjere prikrivanja vlasništva	ne						
32. Traganje za osobama i predmetima	ne						
33. Privremeno oduzimanje predmeta	ne						
34. Opservacija prostora i objekata	da	ne	da	da	ne	ne	ne
35. Snimanje i fotografiranje zatvorenih prostora i objekata (prikriveni ulazak)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
36. Snimanje i fotografiranje otvorenih (javnih) prostora i objekata	da	ne	da	da	ne	ne	ne
37. Poligrafsko ispitivanja	ne						

38. Tajna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	da	ne	da	da	ne	ne	ne
39. Javna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	ne						
40. Pregled osoba, predmete i prijevoznih sredstava	da	ne	da	da	ne	ne	ne
41. Uporaba tuđih prijevoznih i komunikacijskih sredstava	ne						
42. Pozivanje osoba	ne						
43. Dovođenje i privođenje osoba	ne						
44. Zadržavanje osoba i/ili pritvor	ne						
45. Uhićenje	ne						
46. Primjena fizičke sile radi izvršavanja ovlasti	ne						
47. Upotreba vatrenog oružja radi zaštite života uhićenja, sprječavanje KD-a i bijega	ne						
48. Primjena fizičke sile radi iznuđivanja (priznanja, suradnje..)	ne						
49. Prijetnje, ucjenjivanje i zastrašivanje	ne						
50. Ubojstvo	ne						

I u ovom razdoblju djelatnici VOS-a nastavili su se baviti prikupljanjem obavijesti u Hrvatskoj i inozemstvu o neprijateljskom naoružanju, postrojbama, brojnosti, vojnim planovima, pokretima, naoružanju, motiviranosti i svim drugim segmentima bitnim za donošenje odluka vojnog djelovanja.

Glede odobrenja za primjenu ovlasti ništa se nije mijenjalo, odnosno i dalje nije bilo potrebno nikakvo odobrenje. VOS je i dalje svoja izvješća državnim tijelima i čelnicima podnosio preko Ob, odnosno načelnika Glavnog stožera, koji je onda izvještavao ministra obrane i predsjednika države.

VOS je i dalje imao mogućnost raditi sa suradnicima, pratiti, motriti, izviđati, fotografirati i snimati osobe te prisluškivati i snimati tuđe razgovore sukladno vojnim potrebama. Putem drugih za to zaduženih postrojba provodio je i elektroničko izviđanje, snimanje i fotografiranje iz zraka te zračno nadziranje putem bespilotnih letjelica i terensko izviđanje.

5.4.2.3. Nadzor

Rad VOS-a nije bio reguliran zakonom, nego podzakonskim aktima, i nije bio predviđen nikakav oblik izravnog nadzora od zakonodavne vlasti. Također, Služba nije bila obvezna o svom radu podnositi bilo kakva izvješća što je ostavljalo prostor mogućoj zlouporabi putem praćenja ili elektroničkog izviđanja domaćih subjekata.[456]

[456] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 98.

No UNS, (i unutar njega posebna Nadzorna služba), koji je imao obvezu nadzora nad svim postojećim sigurnosno-obavještajnim službama u RH, pa tako i nad Vojnom obavještajnom službom, podnosio je izvješća Hrvatskom saboru, a njemu su to prethodno činile sve službe.

Dakle, u pogledu propisanosti nadzora nad radom VOS-a, odnosno Obavještajne uprave, ni u ovom se razdoblju ništa nije promijenilo, ali može se reći da su nadzori nad radom VOS-a bili uspostavljeni.

U ovom razdoblju VOS, kao ni SIS, nije imao izravan nadzor od strane Sabora RH, ali ostaje posredan parlamentarni nadzor putem Ureda za nacionalnu sigurnost. Dakle, za razliku od nadzora u prethodnom razdoblju, možemo konstatirati da je u ovom razdoblju VOS dobio i parlamentarni nadzor nad svojim radom. U članku 13. ZUNS-a bilo je jasno propisano da nadzor nad zakonitošću rada UNS-a obavlja i Zastupnički dom Sabora RH putem svoga Odbora za unutarnju politiku i nacionalnu sigurnost.

Tablica 36. Analiza vrste nadzora nad radom Vojne obavještajne službe u razdoblju od 1993. do 2002. godine

Vrsta nadzora	1993. – 2002.
1. Demokratski nadzor	da
2. Stranački nadzor	ne
3. Parlamentarni nadzor	da
4. Državni usmjeravajući nadzor	da
5. Građanski nadzor	ne
6. Sudski nadzor	ne
7. Pučkopravobraniteljski nadzor	da
8. Rukovodni nadzor	da
9. Specijalistički nadzor	da
10. Unutarnji nadzor	ne

VOS je u ovom razdoblju imao specijalistički nadzor nad svojim radom putem novouspostavljene Nadzorne službe UNS-a sastavljene od kompetentnih nadzornika, što je zapravo ključna vrsta nadzora za kvalitetan nadzor rada svake sigurnosne službe. Kao i u prethodnom razdoblju, nema obveze izravnog izvještavanja predsjednika Republike, no i ministar i predsjednik Republike redovno su bili

upoznati s ključnim postupcima i mjerama koje je VOS, odnosno ObU provodila, što se svakako može smatrati uspostavljenom kontrolom od strane demokratski biranih državnih državnika.

Dakle, demokratski izabrani politički državni dužnosnik, ministar obrane, imao je stalnu mogućnost izvršiti uvid u rad VOS-a izravno ili putem načelnika GS-a OS-a HV-a. Takav nadzor uvijek je mogao izvršiti i predsjednik države putem stručne službe UNS-a ili putem ministra obrane, ali i putem načelnika GS-a kojemu je bio izravno nadređen. Kako je prethodno obrazloženo, može se (kao i kod SZUP-a, HIS-a i SIS-a) smatrati da je pravobraniteljski nadzor nad radom VOS-a uspostavljen.

U smislu odobrenja za primjenu pojedinih ovlasti (posebice onih koje su duboko zadirale u prava i slobode građana) od strane suda ništa se nije promijenilo, pa i u ovom razdoblju nije postojao sudski nadzor nad radom VOS-a. Primjena ovlasti i dalje je odobravana od strane rukovodnog i državnog rukovodstva. Vidljivo je da ni u ovom analiziranom razdoblju nema građanskog i unutarnjeg nadzora nad radom VOS-a.

5.5. Struktura sigurnosno-obavještajnog sustava

U 1993. godini dolazi do potpunog strukturiranja hrvatskog sigurnosno-obavještajnog sustava u civilnom i vojnom dijelu, kao i do uspostave snažnog središnjeg koordinacijskog te specijalističkog nadzornog tijela, kao i kontinuiteta strateškog državnog tijela nacionalne sigurnosti.

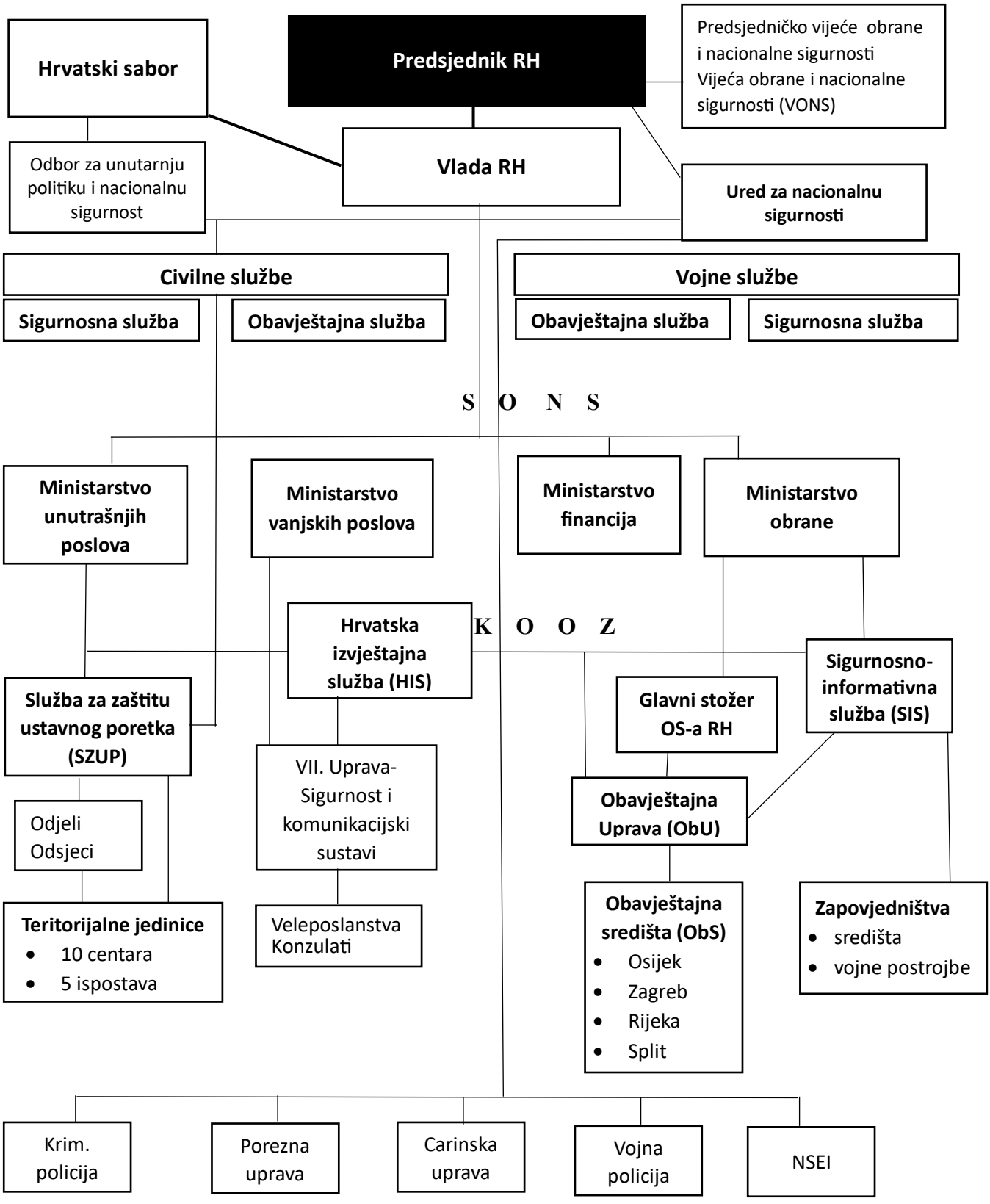
Predsjednik RH (uz savjetovanje VONS-a op.a.) davao je smjernice za rad UNS-u i obavještajnoj zajednici RH, a predstojnik UNS-a i državni ministri određivali su zadaće službama za koje su odgovorni temeljem čega je svaka služba pripremala svoj godišnji plan rada.[457] Godišnji plan rada obavještajne zajednice pripremao je KOOZ koji se sastojao od projekata i operativnih akcija u kojima moraju sudjelovati dvije ili više službi, dok je SONS odobravao taj plan rada obavještajne zajednice i nadzirao njegovu izvedbu.[458]

Hrvatska je u ovom razdoblju imala četiri sigurnosno-obavještajne službe. Dvije civilne službe, obavještajnu HIS i protuobavještajnu SZUP. Također je imala i dvije vojne službe, obavještajnu VOS (unutar ObU) i protuobavještajnu SIS, koje se pri kraju ovog razdoblja objedinjuju kroz Upravu za obavještajno-sigurnosne poslove.[459]

Kao što je vidljivo iz naredne sheme (5.), došlo je do promjene u nazivu parlamentarnog tijela koje nadzire rad sigurnosnih službi, odnosno ukinuta je Komisija za nadzor Službe za zaštitu ustavnog poretka, a uspostavljen je saborski Odbor za unutarnju politiku i nacionalnu sigurnost. UZUP je

[457] Tuđman, Miroslav: n. dj., str. 10.
[458] Isto.
[459] Heđbeli, Živana: n. dj., str. 164. i 390.

ukinut, a uspostavljeno je novo središnje koordinacijsko-nadzorno tijelo nacionalne sigurnosti, odnosno UNS, s nizom službi, pa i vojnih postrojba.

Shema 5. Rekonstrukcija strukture sigurnosno-obavještajnog sustava u Hrvatskoj od 1993. do 2002. godine

Državno strateško tijelo nacionalne sigurnosti i u ovom se razdoblju dvaput mijenjalo. Prvo je ukinuto u prethodnom razdoblju uspostavljeno Vijeće obrane i nacionalne sigurnosti, a uspostavljeno Predsjedničko vijeće obrane i nacionalne sigurnosti, da bi se nakon toga ponovno uspostavilo Vijeće obrane i nacionalne sigurnosti koje je kao takvo postojalo do uspostave novih zakonskih rješenja 2002. godine.

Iako Ministarstvo financija nije imalo nikakve sigurnosne službe u svom ustroju, ono je bilo u sastavu SONS-a. Dva su razloga za to. Prvo, upravljanje državnim financijama jer je jasno da se bez osiguranja sredstava za rad SOS-a nisu mogle provoditi sigurnosno-obavještajne operacije.

Drugo, unutar Ministarstva financija djelovale su Porezna i Carinska uprava te Financijska policija kao vrlo bitne sastavnice cjelokupnog sigurnosnog sustava RH (tada zvane obavještajna zajednica), a čiji su se šefovi, kao i šefovi Kriminalističke policije, Vojne policije i NSEI-a, povremeno pozivali na sjednice KOOZ-a.

Iako je VII. Uprava Ministarstva vanjskih poslova stavljena u shemu SOS-a RH, kako je ranije opisano, ona nije bila sigurnosna (obavještajna) služba, ali je HIS s njom imao usku suradnju u pogledu pružanja protuobavještajne zaštite veleposlanstvima i konzulatima, ali i radi obavljanja svojih obavještajnih operacija u inozemstvu.

Hrvatska izvještajna služba specifično je prikazana jer je imala takav položaj s obzirom na to da je ravnatelj HIS-a predsjedao KOOZ-om i tako ravnao svim drugim sigurnosnim službama i drugim pridruženim sigurnosno-nadzornim službama.

Zaključno, za ovo poglavlje karakteristične su tri ključne promjene unutar sigurnosno-obavještajnog sustava RH, i to:

1. formira se novo središnje koordinacijsko-nadzorno tijelo nacionalne sigurnosti – UNS sa svim pratećim službama i postrojbama
2. formira se nova hrvatska civilna obavještajna služba, Hrvatska izvještajna služba – HIS
3. unutar UNS-a uspostavljaju se koordinacijsko-usmjeravajuća tijela SONS i KOOZ.

Ovako formirani ustroj Sigurnosno-obavještajnog sustava RH pripremio je i proveo sve obavještajne i protuobavještajne operacije koje su pridonijele oslobađanju i reintegraciji okupiranih područja Republike Hrvatske.

6.

SIGURNOSNO–OBAVJEŠTAJNI SUSTAV RH U RAZDOBLJU OD 2002. DO 2006. GODINE

Ovo povijesno razdoblje započinje u travnju 2002. godine od kada se primjenjuje Zakon o sigurnosnim službama RH (ZSS)[460] te traje do srpnja 2006. godine kada stupa na snagu Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske. ZSS donesen je 21. ožujka 2002. godine, a primjenjivao se od 1. travnja 2002. godine.

U temeljnim odredbama ZSS-a jasno je definirano da se osnivaju sigurnosne službe radi sustavnog prikupljanja, analize, obrade i ocjene podataka koji su od značaja za nacionalnu sigurnost „u cilju otkrivanja i sprječavanja radnji pojedinaca ili skupina koje su usmjerene: protiv opstojnosti, neovisnosti, jedinstvenosti i suvereniteta RH, nasilnom rušenju ustroja državne vlasti, protiv Ustavom RH i zakonima utvrđenih ljudskih prava i temeljnih sloboda, te osnova gospodarskog sustava RH, i koji su nužni za donošenje odluka značajnih za ostvarivanje nacionalnih interesa u području nacionalne sigurnosti.“[461]

Time je definirano da se službe prije svega bave prikupljanjem i obradom (analiza i ocjena) podataka, što znači da njihov fokus nije bio na istraživanju kaznenih djela i primjeni policijskih ovlasti koje su neophodne za uhićenje, zadržavanje, pritvaranje, privođenje i slično.

Umjesto dotadašnjih četiriju sigurnosnih službi, 2002. godine definiraju se tri, i to:

- Obavještajna agencija (OA)
- Protuobavještajna agencija (POA)
- Vojna sigurnosna agencija (VSA).[462]

Vojna obavještajna služba izostavljena je kao sigurnosna služba, no to ne znači da je ona prestala postojati niti su se vojno obavještajni poslovi prestali obavljati; oni su se sada obavljali zajedno s protuobavještajnim poslovima u sklopu Vojne sigurnosne agencije.

[460] Zakon o sigurnosnim službama Republike Hrvatske, NN 32/02 od 21. ožujka.2002.
[461] Isto, čl. 1.
[462] Isto.

Također je jasno definirano da sigurnosne službe svoj posao obavljaju u skladu s Ustavom RH, zakonom i propisima za provođenje zakone (podzakonski akti, pravilnici) te na temelju Strategije nacionalne sigurnosti, Strategije obrane i Godišnjih smjernica za rad sigurnosnih službi, zahtjeva tijela državne vlasti i zahtjeva korisnika rezultata rada sigurnosnih službi.[463] Dakle, po prvi put su zakonski definirani i dokumenti za usmjeravanje rada sigurnosnih službi.

Ovim zakonom stvoren je potpuno novi pravni sustav koji se odnosio isključivo na sigurnosne službe koji izlazi iz okvira Zakona o unutarnjim poslovima i Zakona o obrani. Dakle, civilna sigurnosna služba izdvaja se iz ustroja MUP-a i postaje samostalna Protuobavještajna agencija. HIS se izdvaja iz ustroja UNS-a (koji se zapravo ukida) i postaje samostalna Obavještajna agencija. Vojna sigurnosna služba ostaje sastavnim dijelom MORH-a kao njegova samostalna ustrojstvena jedinica.

ZSS izlazi izvan okvira Zakona o državnim službenicima i namještenicima jer zasebno propisuje položaj, prava, obveze i odgovornosti te način utvrđivanja plaća dužnosnika, službenih osoba i drugih službenika i namještenika sigurnosnih službi i Ureda Vijeća za nacionalnu sigurnost: od prijema u službu, povrede službene dužnosti, premještaja do prestanka rada u službama.

Sve je također usklađeno s novim ustavnim rješenjima po kojem predsjednik države i Vlade surađuju na usmjeravanju rada sigurnosnih službi[464] temeljem čega su i definirana tijela u kojima oni i njihovi uredi zajednički sudjeluju i to: Vijeće za nacionalnu sigurnost (VNS), Ured Vijeća za nacionalnu sigurnost (UVNS) i Savjet za koordinaciju sigurnosnih službi (Savjet). Unutar POA-e ustrojeno je novo tijelo - Operativno-tehnički centar za nadzor telekomunikacija (OTC).[465]

6.1. Državno strateško tijelo nacionalne sigurnosti

Radi ostvarivanja suradnje predsjednika Republike i Vlade Republike Hrvatske u usmjeravanju rada sigurnosnih službi, osniva se Vijeće za nacionalnu sigurnost čime postaje stalno (nepromjenjivo) državno strateško tijelo[466] nacionalne sigurnosti RH.

Zakonski je propisano i tko čini VNS (tako da to više nije slobodan izbor predsjednika države), a to su:

- predsjednik Republike
- predsjednik Vlade
- član Vlade zadužen za nacionalnu sigurnost

[463] Isto, čl. 2.
[464] Ustav Republike Hrvatske, NN 56/90, od 22. prosinca 1990. godine i izmjene NN 135/97, 08/98, 113/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10 i 05/14, čl. 103.
[465] Zakon o sigurnosnim službama Republike Hrvatske…, čl. 9.
[466] Isto, čl. 1.

- ministar nadležan za poslove obrane
- ministar nadležan za unutarnje poslove
- ministar nadležan za vanjske poslove
- ministar nadležan za pravosuđe i
- načelnik Glavnog stožera Oružanih snaga Republike Hrvatske
- u njegovu radu sudjeluje predsjednik Hrvatskoga sabora, a u slučaju rata ili stanja neposredne ugroženosti opstojnosti, neovisnosti, jedinstvenosti i teritorijalne cjelovitosti RH sudjeluju predsjednik odbora Hrvatskoga sabora nadležnog za nacionalnu sigurnost, ministar nadležan za financije i ministar nadležan za gospodarstvo.[467]

Pri raspravama o pitanjima stanja nacionalne sigurnosti, prirodnih i tehnoloških katastrofa, obrane, unutarnje politike, ljudskih prava i temeljnih sloboda mogu se na sjednice VNS-a pozvati i druge osobe.[468] Vidi se da VNS ima uži krug stalnih članova od VONS-a, a u ovakvom je zakonskom rješenju problematično to što član VNS-a nije predstojnik UVNS-a (što je bila uobičajena sastavnica VONS-a), kao ni ravnatelji sigurnosnih službi.

Određen je bio i djelokrug rada VNS-a, i to:

- „razmatra pitanja iz djelokruga rada sigurnosnih službi i načine ostvarivanja suradnje predsjednika Republike i Vlade u usmjeravanju rada sigurnosnih službi
- utvrđuje Godišnje smjernice za rad sigurnosnih službi i druge odluke kojima predsjednik Republike i Vlada usmjeravaju rad sigurnosnih službi
- utvrđuje mjere koje poduzimaju predsjednik Republike i Vlada u vezi s rezultatima nadzora nad radom sigurnosnih službi
- utvrđuje prijedlog sredstava za rad sigurnosnih službi koja se osiguravaju u državnom proračunu
- razmatra i druga pitanja u vezi s radom i upravljanjem sigurnosnim službama.“ [469]

Vidljivo je da je VNS s ovako definiranim djelokrugom rada, iako je državno strateško tijelo nacionalne sigurnosti, zapravo postaje administrativno koordinativno tijelo sigurnosnih agencija, ali bez strateških promišljanja o zaštiti nacionalne sigurnosti hrvatske države i nacije te bez definiranja i razmatranja ostvarivanja hrvatskih nacionalnih interesa.

[467] Isto, čl. 4.
[468] Isto.
[469] Isto, čl. 3.

6.2. Središnje koordinacijsko-nadzorno tijelo nacionalne sigurnosti

ZSS definira da operativno usklađivanje rada sigurnosnih službi obavlja Savjet za koordinaciju sigurnosnih službi koji su „činili:

- predsjednik Republike ili Vlade, kao predsjednik Savjeta
- član Vlade zadužen za nacionalnu sigurnost, kao zamjenik predsjednika Savjeta
- savjetnik predsjednika Republike za nacionalnu sigurnost, kao potpredsjednik Savjeta
- ravnatelji sigurnosnih službi
- predstojnik UVNS-a
- druge osobe po pozivu predsjednika Savjeta (nije bilo definirano), što ima široki dijapazon (ravnatelj policije, šef Kriminalističke policije RH, glavni državni inspektor itd.).“ [470]

Tako Savjet postaje središnje koordinacijsko-nadzorno tijelo nacionalne sigurnosti, odnosno tijelo nadležno za koordinaciju sigurnosnih službi RH. Predsjednik Savjeta, odnosno predsjednik Republike i/ili Vlade, saziva sjednice Savjeta i određuje pitanja o kojima će se raspravljati i odlučivati, a donesene odluke supotpisuju predsjednik i zamjenik predsjednika Savjeta**.** Temeljna uloga Savjeta bila je:

- provođenje odluka predsjednika Republike i Vlade o usmjeravanju rada sigurnosnih službi
- operativno usklađivanje rada sigurnosnih službi
- poduzimanje mjera za unaprjeđivanje rada sigurnosnih službi
- organiziranje pripremanja materijala za sjednice Vijeća.[471]

Rješenje da sjednicama Savjeta predsjeda predsjednik Republike ili Vlade RH nije bilo najprimjerenije s obzirom na to da se ne radi o strateškom državnom, nego koordinirajućem i usmjeravajućem tijelu nacionalne sigurnosti. Sukladno zadaćama Savjeta, ono što predsjednik Republike ili VRH zadaju, oni sami kao predsjednici Savjeta potom provode kroz koordinaciju Savjeta.

UNS je ukinut i osnovan je UVNS, s time što taj novi ured prestaje biti središnje koordinacijsko-nadzorno tijelo nacionalne sigurnosti i postaje samo ured za obavljanje administrativnih poslova za potrebe VNS-a i Savjeta. Sukladno tome, UVNS je za VNS i Savjet obavljao:

- stručne i administrativne poslove
- analizu izvješća sigurnosnih službi
- ocjenu postizanja ciljeva rada sigurnosnih službi

[470] Isto, čl. 5.
[471] Isto.

- ocjenu provođenja odluka predsjednika Republike i Vlade u usmjeravanju rada sigurnosnih službi
- nadzor nad radom sigurnosnih službi (osobito nadzor zakonitosti rada, ostvarivanja propisanih ciljeva i ostvarivanja djelokruga rada, djelotvornosti i svrsishodnosti rada, korištenja potrebnih sredstava, suradnje među službama i suradnje s odgovarajućim službama drugih zemalja)
- provedbu sigurnosnih mjera potrebnih za zaštitu povjerljivih informacija i dokumenata u razmjeni između RH i stranih obrambenih organizacija te distribuciju tih informacija i dokumenata među tijelima državne vlasti
- ustrojavanje i vođenje Središnjeg registra povjerljivih informacija i dokumenata.[472]

ZSS je propisivao da UVNS obavlja poslove koji omogućuju VNS-u i Savjetu analizu izvješća, ocjenu postizanja ciljeva službi, ocjenu provođenja odluka predsjednika i nadzor nad službama. To znači da je te poslove pripremao UVNS i davao na odlučivanje VNS-u i Savjetu.

UVNS nije smio postavljati zahtjeve sigurnosnim službama u odnosu na obavljanje poslova iz njihova djelokruga, za razliku od Savjeta koji jest bio nadležan za koordinaciju (usklađivanje rada) sigurnosnih službi. Zbog svega toga tadašnji UVNS ne može se smatrati središnjim koordinacijskim tijelom nacionalne sigurnosti

Iako mu je to bila zakonska nadležnost i u sebi je inkorporirao stručnjake koji su jedini bili u stanju izvršiti kvalitetan nadzor nad radom sigurnosnih agencija, UVNS se ne može definirati ni kao nadzorno tijelo jer je nadzor obavljao samo po nalogu Savjeta i/ili VNS-a.

6.3. Civilne sigurnosne službe

ZSS-om se ukidaju dvije civilne sigurnosno-obavještajne službe, SZUP i HIS, a osnivaju se dvije nove civilne izdvojene i samostalne sigurnosno-obavještajne agencije, OA i POA.

Dogodile su se značajne promjene glede civilnih sigurnosnih agencija. HIS je zapravo preimenovan u Obavještajno agenciju i izdvojen u samostalnu agenciju jer je UNS ukinut. Time je OA izgubila dotadašnju koordinativnu ulogu nad drugim službama koju je HIS imao izravno i posebice putem svojeg ravnatelja koji je istovremeno bio i zamjenik ravnatelja UNS-a i koji je koordinirao i nadzirao rad svih sigurnosnih službi. SZUP je preimenovan u Protuobavještajnu agenciju koja je postala samostalna agencija izdvajanjem iz MUP-a.

[472] Isto, čl. 6.

6.3.1. Protuobavještajna agencija – POA

POA je sljedbenica SZUP-a kao civilna protuobavještajna služba, samo sada izvan ustroja MUP-a kao samostalna sigurnosna agencija (služba). Time je ministar MUP-a ostao uskraćen za niz (protu)obavještajnih podataka. Nadležna je bila za planiranje i provedbu protuobavještajnog djelovanja u zemlji. Sukladno ZSS-u na teritoriju RH imala je sljedeće nadležnosti:

- prikupljanje, analiza, obrada i ocjena podataka o djelovanju stranih obavještajnih službi koji su usmjereni protiv nacionalne sigurnosti
- prikupljanje, analiza, obrada i ocjena podataka o djelovanju pojedinih osoba, skupina i organizacija koji su usmjereni protiv nacionalne sigurnosti
- sudjelovanje u protuobavještajnoj zaštiti i skrbi za sigurnost štićenih osoba
- sudjelovanje u protuobavještajnoj zaštiti i skrbi za objekte i prostore određenih odlukom Vlade
- sudjelovanje u protuobavještajnoj zaštiti i skrbi važnijih skupova i sastanaka kada to zatraži Vlada RH
- putem OTC-a:
    - obavljanje tehničke koordinacije s telekomunikacijskim operatorima u RH
    - nadzor organizacije informacijske sigurnosti u tijelima državne vlasti
    - usmjeravanje provedbe mjera iz područja informacijske sigurnosti i kriptozaštite tijela državne vlasti
    - nadzor rada davatelja telekomunikacijskih usluga u okviru sustava nacionalne sigurnosti RH
    - provođenje operativno-tehničkih koordinacija tijela koja su ovlaštena za primjenu mjera tajnog nadzora telekomunikacija sukladno ZZS-U i ZKP-u.[473]

Kao što je vidljivo, POA-i tada nije bio propisan eksplicitni zadatak zaštite nacionalne sigurnosti i nacionalnih interesa RH, već joj se uloga uglavnom svodi na prikupljanje podataka i sprječavanje odavanja podataka stranim obavještajnim službama.

6.3.1.1. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja

POA je od SZUP-a naslijedila kadrove, prostore, tehničke resurse, [474] ali i organizacijsku strukturu. Ustrojstvena se struktura u teritorijalnom smislu nije značajno mijenjala jer je prema dostupnim informacijama ostalo deset teritorijalnih centara, a u unutarnjem se organizacijskom smislu prilagodila zadaćama koje su proizlazile iz novih zakonskih određenja. Poslovi POA-e uglavnom su

[473] Isto, čl. 8.
[474] Isto, čl. 90. i 94.

bili poslovi koje je i do tada radio SZUP, samo što su novim propisom bili jasno zakonski definirani. POA je mogla ustrojavati područne jedinice.[475]

Uredbu o unutarnjem ustrojstvu Agencije donosila je Vlada na prijedlog Savjeta, a uz prethodnu suglasnost predsjednika Republike. Uredbom se propisivao djelokrug rada ustrojstvenih jedinica i njihovih ispostava, način upravljanja tim jedinicama i ispostavama, poslovi i okvirni broj službenih osoba i drugih službenika i namještenika, izgled, sadržaj i pravo uporabe službene iskaznice i službene značke, pravo na nošenje i uporabu oružja, unutarnji nadzor rada, korištenje i raspolaganje financijskim i drugim sredstvima, ustrojavanje disciplinskih, odnosno stegovnih sudova.[476] Svakako nije bilo dobro rješenje da uporaba oružja nije zakonski propisana, nego se propisivala uredbom Vlade.

Pravilnik o unutarnjem redu POA-e (tajni, tj. nedostupan javnosti), temeljem uredbe o unutarnjem ustrojstvu, donosila je Vlada na prijedlog ravnatelja Agencije, a kojim se utvrđivao način rada sigurnosne službe i njezinih ustrojstvenih jedinica te broj, zadaće, poslovi, ovlasti, prava i odgovornosti zaposlenika.[477]

Pravilnik o načinu sigurnosnog djelovanja Agencije (tajni, tj. nedostupan javnosti) donosio je ravnatelj POA-e uz suglasnost Savjeta kojim su se pobliže određivali postupci, mjere i sredstva u radu te način planiranja, programiranja, provedbe, evidentiranja i izvješćivanja u poslovima iz djelokruga Agencije.[478] Unutarnja organizacija, pravila obavljanja poslova i način davanja naloga za obavljanje poslova u Agenciji i ustrojstvenim jedinicama morali su biti uspostavljeni na takav način da se uvijek može utvrditi individualna odgovornost.[479]

U odnosu na SZUP (razdoblje 1993. - 2002.), iz dolje prikazane tablice (37.) vidljiva je jedna, ali ključna promjena – POA je postala samostalna agencija organizirana izvan ustroja MUP-a. Time je dobila određenu samostalnost i neovisnost, ali je i izgubila mogućnost oslanjanja na cjelokupni sustav unutar MUP-a putem kojega je mogla prikriveno provoditi neke svoje operacije.

Uspostavom VNS-a, Savjeta i UVNS-a, POA je postala dio novouspostavljenoga šireg koncepta SOS-a RH. Hijerarhijski ustroj ostao je, kao i linijsko rukovođenje, pa ostaje i dvostruka linija rukovođenja. Teritorijalni centri Agencije svoje su aktivnosti bili obvezni koordinirati sa središnjicom Agencije. S obzirom na to da je paralelno osnovana i Obavještajna agencija, POA nije imala potrebu ustrojavati svoje organizacijske jedinice izvan Hrvatske.

[475] Isto, čl. 38.
[476] Isto, čl. 39.
[477] Isto, čl. 40.
[478] Isto, čl. 41.
[479] Isto, čl. 44.

Tablica 37. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja Protuobavještajne agencije u razdoblju od 2002. do 2006. godine

Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja	2002. – 2006.
1. Samostalna služba – agencija	da
2. U sastavu ministarstva	ne
3. U sastavu druge organizacije	ne
4. Dio šireg koncepta sigurnosno-obavještajnog sustava	da
5. Demokratski izbor čelnika službe – agencije	da
6. Transparentnost kriterija za izbor čelnika službe – agencije	ne
7. Čelnik službe – agencije je u sastavu državnog strateškog tijela nacionalne sigurnosti	ne
8. Čelnik službe – agencije je u sastavu središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela nacionalne sigurnosti	da
9. Vjerojatnost političkog utjecaja na vođenje operativnih zadaća (visoka – srednja – niska)	ne
10. Ima nadležnost nad protuobavještajnim poslovima	da
11. Ima nadležnost nad obavještajnim poslovima	ne
12. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici na području države	da
13. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici u inozemstvu	ne
14. Uspostavljen hijerarhijski ustroj i rukovođenje	da
15. Uspostavljen linijski ustroj i rukovođenje	da
16. Dvostruko unutarnje rukovođenje (hijerarhijsko, linijsko ili od strane druge organizacijske jedinice)	da
17. Dvostruka unutarnja odgovornost (prema hijerarhijskom, linijskom ili prema rukovoditelju druge organizacijske jedinice)	ne
18. Samostalno rukovođenje teritorijalnim ustrojstvenim jedinicama (neovisnost od središnjice službe)	ne
19. Usmjerivačka funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da
20. Nadzorna funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da

Unutar POA-e bio je ustrojen i OTC koji je, između ostalog, bio zadužen za nadzor i operativno-tehničku koordinaciju tijela koja primjenjuju mjere tajnog nadzora i operatera koji je omogućuju. [480]

[480] Isto, čl. 9.

To nije bilo najbolje rješenje sukladno dobrim europskim i demokratskim praksama jer se nadzor komunikacija sukladno istražnim ovlastima policije i DORH-a provodio putem sigurnosne službe, a koja više nije imala policijske i istražne ovlasti.

Čelnik POA-e biran je od strane demokratski izabranih političkih vođa, dakle u demokratskoj proceduri, a izdvajanjem službe iz Ministarstva vjerojatnost utjecaja politike na provođenje operativnih zadaća cijeni se zanemarivom a obzirom na jasnu zakonsku regulativu, uspostavu novih nadzora i s obzirom na to da neposredni šef ravnatelju Agencije više nije bio političar, odnosno ministar. Naravno da je i dalje ostalo rukovođenje od strane politike kroz Savjet, ali se tu ne radi o izravnom rukovođenju nego o kolektivnom tijelu i usmjerenjima na izvršavanje zadaća čije su smjernice usklađivane između predsjednika države i Vlade RH.

6.3.1.2. Ovlasti

Izlaskom iz MUP-a, djelatnici POA-e izgubili su i status ovlaštenih osoba MUP-a i policijske ovlasti. Izgubili su i prava pristupa i uvida u Informacijski sustav MUP-a kao iznimno značajan informativni resurs. Da bi se djelatnicima POA-e omogućio uvid u Informacijski sustav MUP-a, izrađivani su posebni protokoli između POA-e i MUP-a.

ZSS je definirao cjelokupni pravni okvir za cijeli sustav SOS-a RH i za svaku pojedinu agenciju. Stoga nije bilo potrebno ovlasti pronalaziti u raznim tajnim podzakonskim aktima, što je bila praksa sve do donošenja ovog zakona. Sukladno zakonskim odredbama, POA je imala sljedeće ovlasti:

- prikupljati podatke od građana korištenjem javnih izvora, uključujući uvid u registre i zbirke podataka, a mogla ih je prikupljati i primjenom tajnih postupaka i mjera
- prikupljati podatke obavijesnim razgovorom samo uz prethodni pristanak osobe
- snimati obavijesni razgovor sredstvima za svjetlosno i zvučno snimanje uz izričiti pristanak osobe s kojom se obavlja obavijesni razgovor
- tražiti od MUP-a obavljanje obavijesnog razgovora s osobom koja nije pristala na razgovor s djelatnicima POA-e, a postoje pretpostavke da osoba ima saznanja o podatcima značajnim za nacionalnu sigurnost; tome razgovoru prisustvuju službene osobe Agencije
- prikupljati podatke korištenjem tajnih suradnika sa strogom zabranom prisile prema potencijalnom suradniku
- pristupati računalnoj ili na sličan način ustrojenoj zbirci podataka korištenjem odgovarajućeg sučelja ili tijela državne uprave, tijela sudbene vlasti i pravnih osoba koje vode registre ili upravljaju registrima i zbirkama osobnih podataka po pismenom zahtjevu ravnatelja Agencije;
- primjenjivati mjere tajnog prikupljanja podataka kojima se privremeno ograničavaju neka ustavna ljudska prava i temeljne slobode ako se podatci ne mogu prikupiti na drugi način ili

je njihovo prikupljanje povezano s nerazmjernim teškoćama, a na temelju naloga suca Vrhovnog suda RH (iznimno temeljem naloga ravnatelja, ali najduže 24 sata), i to: nadzor sredstava za tehničko komuniciranje na daljinu, nadzor prometa na tranzitno-međunarodnim komunikacijskim vezama, nadzor nad poštanskim pošiljkama, tehničko snimanje prostora i objekata, nadzirani promet predmeta i vrijednosti, tajno praćenje, motrenje, svjetlosno i zvučno snimanje osoba u otvorenom prostoru i na javnim mjestima, ako je nužno za otkrivanje i bilježenje okolnosti, veza, susreta i događaja od interesa za nacionalnu sigurnost

- uspostava i vođenje zbirke i registra osobnih podataka i druge evidencije prikupljenih podataka i dokumenata o podatcima.[481]

Ravnatelj je Službe podnosio sucu Vrhovnog suda RH zahtjev za odobravanje tajnog prikupljanja podataka te je imao obvezu uništavanja prikupljenih podataka ako sudac nije izdao nalog. Također su jasno bili određeni rokovi koliko se koja mjera tajnog prikupljanja podataka može primjenjivati, odnosno postupak njezinog produživanja u slučaju potrebe.[482]

Obveza pravnih osoba: operateri za komunikaciju na daljinu i operateri poštanskih pošiljki bili su obvezni surađivati s agencijama, odnosno osigurati izravan pristup objektima i tehničkoj opremi te uvjete za provedbu mjera.[483]

Sigurnosna agencija bila je dužna izvijestiti Državno odvjetništvo ako podatci prikupljeni primjenom mjera tajnog prikupljanja podataka upućuju na pripremanje ili počinjenje kaznenog djela koje se progoni po službenoj dužnosti uz izostavljanje podataka o mjeri tajnog prikupljanja podataka i rezultata provedenih mjera.[484] Veliki se apsurd javljao u tome da se podatci prikupljeni putem tajnog prikupljanja podataka na temelju naloga suca Vrhovnog suda nisu mogli koristiti kao dokaz u kaznenom postupku; zbog toga su mnoge osobe ostale neprocesuirane.

Vezano uz zbirke, registre i evidencije osobnih i prikupljenih podataka koje je uspostavljala i vodila, POA je imala obvezu po zahtjevu građanina obavijestiti ga jesu li prema njemu poduzimane mjere prikupljanja podataka i dokumenata, vodi li se u službama evidencija o njegovim osobnim podatcima, na njegov mu zahtjev staviti na uvid dokumente o prikupljenim podatcima, „osim ako bi obavijest mogla dovesti: u opasnost izvršenje zadaća sigurnosne službe, do ugrožavanja sigurnosti druge osobe, ali kad prestanu navedeni razlozi, agencija je dužna postupiti po zahtjevu građana, te do štetnih

[481] Isto, čl. 13.-21.
[482] Isto.
[483] Isto.
[484] Isto.

posljedica za nacionalnu sigurnost ili nacionalni interes RH, kada se građaninu može omogućiti uvid protekom 10 godina od dana prestanka poduzimanja mjere."[485]

Dokumenti o podatcima koji se ne odnose na svrhu prikupljanja te podatci, dokumenti i informacije koje su prikupljene na nezakonit način morali su se komisijski, uz sastavljanje zapisnika, uništiti u roku od 30 dana.[486]

POA je imala ovlast provođenja sigurnosne provjere za:

- čelnike i zaposlenike sigurnosnih službi, čelnike i zaposlenike UVNS-a
- predsjednika i članove Vijeća za nadzor sigurnosnih službi
- druge osobe za koje je to određeno odredbama ZSS-a u postupku njihova imenovanja na dužnost, odnosno prijama na rad
- osobe koje se primaju u hrvatsko državljanstvo i za strance u RH čiji je boravak važan za sigurnost države
- osobe koje se imenuju na dužnosti ili raspoređuju na određene poslove od posebnog značenja za nacionalnu sigurnost za koje je to određeno zakonom
- domaće fizičke i pravne osobe s kojima je agencija sklopila ugovor o nabavi robe i usluga ili izvođenju radova za svoje potrebe te domaćih fizičkih i pravnih osoba koje isporučuju robu i usluge ili obavljaju radove za Ministarstvo obrane i Oružane snage te za MUP.[487]

U sklopu protuobavještajne zaštite POA je mogla:

- izrađivati sigurnosne prosudbe moguće ugroženosti štićenih osoba i objekata
- obavljati sigurnosno provjeravanje osoba koje imaju pristup štićenim osobama, objektima i prostorima
- primjenjivati mjere protuprislušne zaštite za objekte i prostore (protuprislušnim pregledom, nadzorom građevinsko-tehničkih radova, tehničke dokumentacije objekata, instalacija, telekomunikacijske i informatičke opreme)
- sudjelovati u planiranju, provođenju i nadzoru tehničkih i fizičkih mjera sigurnosti
- provjeravati osobe zaposlene na poslovima fizičke i tehničke zaštite, tehničkog i informatičkog održavanja u štićenim objektima
- provjeravati i druge pravne osobe i njihove djelatnike koji sudjeluju u izvođenju poslova koji utječu na mjeru protuprislušne zaštite štićenih objekata.[488]

[485] Isto, čl. 22.-24.
[486] Isto.
[487] Isto, čl. 25.-26.
[488] Isto, čl. 27.-29.

POA je mogla poduzeti i mjere prikrivanja: vlasništva nad stvarima, vlasništva nad pravnim osobama, stvarnog identiteta svojih zaposlenika i drugih osoba, korištenja tajne usluge pravnih i fizičkih osoba uz naknadu.[489]

Protuobavještajna je agencija imala obvezu dostavljanja izvješća, i to:

1. *Redovnih izvješća* o svim važnijim podatcima koje je prikupila u svom radu te svojim procjenama sigurnosnih situacija predsjedniku Republike, Hrvatskoga sabora, Vlade i Savjeta, a ministrima i drugim državnim dužnosnicima dostavljali su se oni podatci koji se odnose na njihov djelokrug rada
2. *Godišnja izvješća* o svom radu predsjedniku Republike, Hrvatskoga sabora, odbora nadležnog za nacionalnu sigurnost, Vlade i Savjeta
3. *Izvanrednog izvješća* o stanju u području nacionalne sigurnosti u području njihovog djelokruga rada na zahtjev osoba iz prethodne točke (djelomično nejasna odredba)
4. *Izvješća Državnom odvjetništvu* ako prikupljeni podatci ukazuju na pripremanje ili počinjenje kaznenog djela koje se progoni po službenoj dužnosti.[490]

U obavljanju je svojih poslova POA imala, samostalno ili u okviru Savjeta i VNS-a, ovlast (i obvezu) suradnje između sigurnosnih službi, i to:

- izvješćivanjem druge sigurnosne službe kada prikupi podatke iz djelokruga rada druge sigurnosne službe ili kad ima saznanja koja mogu biti značajna za njezin rad
- razmjenjivanjem podataka o praćenim osobama i činjenicama koje je saznala te dokumenata kojima raspolaže
- ustrojavanjem zajedničkih provedbenih tijela i skupina za obavljanje pojedinih poslova
- rješavajući međusobno potencijalne sukobe nadležnosti
- razmjenom podataka i zajedničkim provođenjem poslova iz svoga djelokruga sa stranim sigurnosnim i drugim odgovarajućim službama.[491]

Iz analize u tablici (38.) vidljivo je da je POA izgubila niz ovlasti. Radilo se, prije svega, o policijskim ovlastima koje su njezini djelatnici (prije u SZUP-u) imali kao ovlaštene službene osobe MUP-a. Na taj su način oduzete mogućnosti i alati kojima je POA mogla učinkovitije štititi ustavni poredak i nacionalnu sigurnost države.

Takav postupak oduzimanja ovlasti treba staviti u kontekst vremena. Tada je na vlasti u RH bila lijevo-liberalna koalicija koja je nastojala prikazati sve što je u sigurnosnom i vojnom smislu stvoreno u

[489] Isto, čl. 30.-32.
[490] Isto, čl. 33. i 21.
[491] Isto, čl. 34.-37.

proteklom desetljeću pod usmjerenjem tadašnjeg predsjednika Tuđmana kao nedemokratsko, nepotrebno, previše militarizirano i nešto što demokratske države ne poznaju, pa treba što prije ukinuti, rasformirati, transformirati odnosno promijeniti.[492]

Tablica 38. Analiza ovlasti djelatnika Protuobavještajne agencije u razdoblju od 2002. do 2006. godine

Ovlasti	Primjenjivane ovlasti	Propisane zakonom	Propisano drugim aktom	Okolnosti primjene ovlasti			
				Služba – agencija ovlast poduzima	Potrebno odobrenje politike	Potrebno odobrenje suda	Potrebna suglasnost osobe prema kojoj se
1. Podnošenje izvješća državnim tijelima i čelnicima	da	da	da	da	ne	ne	ne
2. Podnošenje kaznenih prijava protiv osoba	ne						
3. Izdavanje upozorenja i zapovijedi	ne						
4. Utvrđivanje i provjera identiteta osoba	da	da	da	da	ne	ne	ne
5. Prikupljanje obavijesti i podataka te njihova analiza i procjena	da	da	da	da	ne	ne	ne
6. Formiranje, vođenje i korištenje registra, evidencija i baza podatka	da	da	da	da	ne	ne	ne
7. Uvid u registre, evidencije i baze podataka tijela vlasti i pravnih osoba	da	da	da	da	ne	ne	ne
8. Uvid u podatke pohranjene u računalima	da	da	da	da	ne	ne	ne
9. Uvid u (pregled) dokumentaciju pravnih osoba	da	da	da	da	ne	ne	ne
10. Sigurnosna prosudba ugroženosti za štićene osobe i objekte	da	da	da	da	ne	ne	ne
11. Sigurnosna provjera fizičkih i pravnih osoba koje imaju pristup štićenim osobama, objektima, prostorima i podatcima	da	da	da	da	ne	ne	ne
12. Sigurnosna provjera političke lojalnosti političkih dužnosnika	ne						
13. Sigurnosna provjera političkih dužnosnika (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	ne						
14. Sigurnosna provjera osoba u SOS-u i drugim sigurnosnim sustavima (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	da	da	da	ne	da	ne	da
15. Informacijska zaštita podataka državnih tijela	da	da	da	da	ne	ne	ne
16. Otvaranje i pregled (nadzor) tuđih pisama, paketa	da	da	da	ne	ne	da	ne
17. Predlaganje i provođenje političkog nadzora nad osobama	ne						

[492] Tuđman, Miroslav: Prvih 20 godina časopisa National Security and the Future, NSF, Zagreb, 2020.

18. Formiranje i vođenje dosjea politički nepodobnih osoba	ne						
19. Obavljanje informativnih (obavijesnih) razgovora	da	da	da	da	ne	ne	da
20. Rad sa suradnikom i operativnom vezom (informatorom)	da	da	da	da	ne	ne	da
21. Plasiranje informacija i dezinformacija	ne						
22. Praćenje, motrenje, fotografiranje i snimanje osoba	da	da	da	ne	ne	da	ne
23. Prisluškivanje i snimanje tuđih razgovora	da	da	da	ne	ne	da	ne
24. Nadzor podataka o telekomunikacijskom prometu	da	da	da	ne	ne	da	ne
25. Nadzor lokacije putem telekomunikacijskih uređaja	ne						
26. Elektroničko izviđanje	ne						
27. Protuprislušna zaštita i pregleda objekata	da	da	da	da	ne	ne	ne
28. Nadzirani promet predmeta i vrijednosti	da	da	da	ne	ne	da	ne
29. Prikriveni otkup dokumenta i predmeta	ne						
30. Mjere prikrivanja identiteta	da	da	da	da	ne	ne	ne
31. Mjere prikrivanja vlasništva	da	da	da	da	ne	ne	ne
32. Traganje za osobama i predmetima	ne						
33. Privremeno oduzimanje predmeta	ne						
34. Opservacija prostora i objekata	da	ne	da	da	ne	ne	ne
35. Snimanje i fotografiranje zatvorenih prostora i objekata (prikriveni ulazak)	da	da	da	ne	ne	da	ne
36. Snimanje i fotografiranje otvorenih (javnih) prostora i objekata	da	da	da	ne	ne	da	ne
37. Poligrafsko ispitivanja	ne						
38. Tajna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	ne						
39. Javna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	ne						
40. Pregled osoba, predmeta i prijevoznih sredstava	ne						
41. Uporaba tuđih prijevoznih i komunikacijskih sredstava	ne						
42. Pozivanje osoba	ne						
43. Dovođenje i privođenje osoba	ne						
44. Zadržavanje osoba i/ili pritvor	ne						
45. Uhićenje	ne						
46. Primjena fizičke sile radi izvršavanja ovlasti	ne						

47. Upotreba vatrenog oružja radi zaštite života, uhićenja, sprječavanje KD-a i bijega	ne						
48. Primjena fizičke sile radi iznuđivanja (priznanja, suradnje..)	ne						
49. Prijetnje, ucjenjivanje i zastrašivanje	ne						
50. Ubojstvo	ne						

Dakle, u tom kontekstu i pod pritiskom raznih udruga građana poput Gonga, „stručne“ literature lijevih stručnjaka za državnu i nacionalnu sigurnost, javnih medija te naručenih studija radi potpore unaprijed planiranim političkim odlukama, radi se i transformacija Sigurnosno-obavještajnog sustava RH[493].

Sukladno tome, Agencija više nije mogla ni crpiti ovlasti koje su proizlazile iz Zakona o kaznenom postupku. POA je tako izgubila ovlasti izdavanja upozorenja i zapovijedi, traganja za osobama, privremenog oduzimanja predmeta, poligrafskog ispitivanja, javne i tajne pretrage stana i drugih prostora, pregleda osoba, predmeta i vozila, upotrebe tuđih prijevoznih i komunikacijskih sredstava, dovođenja, privođenja i zadržavanja osoba, uhićenja, ali i primjene fizičke sile i vatrenog oružja radi izvršavanja ovlasti, odnosno uhićenja i sprječavanja KD-a i bijega osoba u propisanim slučajevima te podnošenja kaznenih prijava protiv osoba.

Ovlast plasiranja informacija, odnosno dezinformacija, smatra se također ukinutom iako ona ni ranije nije bila zakonski propisana jer je ZSS-om jasno bilo određeno da Agencija može poduzimati samo one ovlasti koje su u zakonu striktno navedene, a ova ovlast nije bila navedena.

POA-i je za one ovlasti koje su joj ostale, odnosno one propisane ZSS-om, dodatno otežano njihovo korištenje. Primjenu onih ovlasti koje je do tada odobravao ministar (i nekih novih) kao što su: otvaranje i pregled (nadzor) tuđih pisama i paketa, praćenje motrenje, fotografiranje i snimanje osoba, prisluškivanje i snimanje tuđih razgovora, nadzor podataka o telekomunikacijskom prometu, nadzirani promet predmeta i vrijednosti te snimanje i fotografiranje zatvorenih i javnih prostora i objekata, a sukladno novim zakonskim rješenjima, odobravao je sudac Vrhovnog suda RH[494] što je, naravno, dodatno otežavalo operativnost obavljanja sigurnosnih poslova.

Nijednu ovlast više nije mogao odobriti ministar. U otežavanju poslova išlo se još korak dalje pa se tako za obavljanje obavijesnog razgovora sa osobom koja bi mogla imati saznanja značajnih za nacionalnu sigurnost, moralo prethodno dobiti njezinu suglasnost. Ista je situacija i za rad sa suradnikom (informatorom). Ovlast utvrđivanja i provjere identiteta osobe nije eksplicitno navedena

[493] Isto.
[494] Zakon o sigurnosnim službama Republike Hrvatske…, čl. 17.

u ZSS-u i ona se više ne odnosi na legitimiranje osoba na terenu, nego je ona logičan slijed koji se ne može izbjeći u radu Agencije jer se, naravno, svaka osoba za koju se prikupljaju podatci mora prethodno identificirati, odnosno utvrditi identitet.

POA je dobila i neke nove ovlasti, ali ne zato što je politika smatrala da je treba operativno osnažiti, nego zbog tehnološkog razvoja. Tako je omogućeno da Agencija može pristupiti računalnoj ili na sličan način ustrojenoj zbirci podataka uporabom odgovarajućih sučelja.[495]

Uspostavljena je i nova ovlast nadziranja predmeta i vrijednosti kojom se Agenciji omogućava praćenje određenih predmeta i vrijednosti u njihovoj, uglavnom kriminalnoj, prometnoj distribuciji.[496] Mjere prikrivanja identiteta i vlasništva nisu nove, ali su sada bile jasno definirane. Protuprislušnu zaštitu i pregled objekta provodio je i SZUP (a ranije i SDS), ali temeljem pravilnika, a ne zakonskog okvira.

Sigurnosne prosudbe i provjere također nisu neka posebna inovacija jer su egzistirale i ranije, ali u ovom se razdoblju definitivno odustaje od sigurnosnih provjera političke lojalnosti političkih dužnosnika (ministri, zamjenici ministra, tajnici, pomoćnici ministra, čelnici i ravnatelji državnih agencija, ureda i slično). No tek donošenjem Zakona o sigurnosnim provjerama[497] 2008. godine (ZSP) detaljnije se definiraju mogućnosti provjere političkih dužnosnika, ali ne u smislu političke lojalnosti, nego u smislu kriminaliziranosti, ucjenjivosti i navika koje mogu utjecati na obavljanje njihove dužnosti, odnosno dovesti u pitanje njihovu sposobnost za obnašanje čelnih državnih dužnosti ili ugroziti nacionalnu sigurnost i interese RH. Dakle, u ovom razdoblju postojao je ozbiljan zakonski vakuum u jasnoći provođenja sigurnosnih provjera.

Uglavnom, POA je dobila samo ovlasti prikupljanja obavijesti koje se potom analiziraju, kontekstualno oblikuju u izvješća, a koja se zatim distribuiraju državnim dužnosnicima i državnim tijelima (korisnicima). Takvim se izvješćima oni mogu koristiti uglavnom samo za donošenje informiranih odluka državnih dužnosnika, a MUP i DORH eventualno kao podlogom za poduzimanje izvida i istraga s obzirom na to da takva izvješća ne mogu služiti kao dokaz u kaznenom postupku.

To je posebna problematika jer se golema sredstva troše samo radi informiranja i nevjerojatno je da se za takvu ovlast tražilo (a i danas je tako) čak odobrenje suca Vrhovnog suda i unatoč takvom najvišem mogućem sudskom odobrenju, prikupljene informacije ne mogu biti dokaz u kaznenom postupku. POA se nije mogla koristiti uslugama strategijskog elektroničkog izviđanja, za razliku od OA-e i VSA-e.[498]

[495] Isto, čl. 16.
[496] Isto, čl. 17.
[497] Zakon o sigurnosnim provjerama, NN 85/08 od 21. srpnja 2008.; Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sigurnosnim provjerama, NN 86/12, od 27. srpnja 2012.
[498] Zakon o sigurnosnim službama Republike Hrvatske…„ čl. 12.

Ovakvim propisivanjem ovlasti nedvojbeno je napravljen veliki demokratski iskorak jer su od 2002. godine prvi put u Hrvatskoj sve ovlasti bile zakonski definirane, te se za većinu njih, posebice one koje dublje zadiru u prava i slobode građana, tražilo eksplicitno sudsko odobrenje. Drugo je pitanje koliko je takva demokratizacija pridonijela učinkovitosti Agencije ili ju je umanjila.

To što se traži odobrenje baš suca Vrhovnog suda RH prvenstveno je radi zadržavanja tajnosti traženih mjera jer je znatno manja vjerojatnost da će iz Vrhovnog suda procuriti informacija o radu Agencije, nego što bi to bilo moguće održati tajnom kada bi se zahtjevima za mjere nadzora išlo prema svim općinskim ili županijskim sudovima.

6.3.1.3. Nadzor

Nadzor POA-e provodi Hrvatski sabor neposredno i putem odbora nadležnog za nacionalnu sigurnost pri čemu može tražiti informacije/izvješća o:

- stanju nacionalne sigurnosti u cjelini ili u pojedinim područjima od predsjednika RH ili Vlade
- radnjama i mjerama koje provodi sigurnosna služba od sigurnosnih službi
- poduzetim mjerama tajnog prikupljanja podataka i prema određenim osobama od predsjednika Vrhovnog suda RH
- provođenju mjera tajnog prikupljanja podataka i prema određenim osobama od Agencije
- tome prikuplja li agencija informacije koje se tiču zastupnika ili osobe koja je član njegova obiteljskog domaćinstva kao i obaviti razgovor s kandidatom za čelnika sigurnosne službe.[499]

Također, saborski Odbor za nacionalnu sigurnost bio je ovlašten:

- saslušavati čelnike i službene osobe Agencije o tome jesu li neke mjere i radnje bile nezakonite
- raspravljati o zakonitosti financijskog i materijalnog poslovanja Agencije
- razmatrati izvješće Pučkog pravobranitelja o zaštiti ustavnih i zakonskih prava građana u postupcima koje vodi Agencija
- razmatrati rad Agencije u svezi s vanjskom politikom Republike Hrvatske[500] za što nije poznato je li se prakticiralo, ali svakako više izgleda kao usmjeravanje nego nadzor, pa je upitno bi li ova ovlast trebala pripadati ovom ili Odboru za vanjsku politiku.

Postavljena je obveza Hrvatskom saboru i njegovu Odboru za nacionalnu sigurnost da u slučaju traženja podataka od Agencije, Savjeta ili Vrhovnog suda o tome treba obavijestiti UVNS te njegova predstojnika i ravnatelja Agencije pozvati na raspravnu sjednicu na kojoj se raspravlja o pitanjima iz

[499] Isto, čl. 78.
[500] Isto, čl. 79.

rada agencija.[501] Postavljeno je ograničenje da informacije koje se dostavljaju Hrvatskom saboru ne mogu sadržavati „podatke o osobama s kojima je surađivala sigurnosna služba u provođenju svoje djelatnosti i podatke o načinu (metodi) na koji su informacije prikupljene.“[502]

Dakle, ovdje je riječ o parlamentarnom demokratskom nadzoru nad radom POA-e kakav je u načelu i ranije bio uspostavljen nad SZUP-om. No, on je sada puno jasnije i konciznije propisan, odnosno ovlasti Sabora i Odbora za nacionalnu sigurnost znatno su proširene u odnosu na ono što je bilo definirano člankom 13. Zakona o Uredu za nacionalnu sigurnost, odnosno člankom 16. Zakona o unutarnjim poslovima. Ranije nije bilo moguće da Sabor, odnosno Odbor, pozove čelnike sigurnosnih službi i sasluša ih te tražiti informacije od predsjednika RH i Vrhovnog suda RH. To je svakako značajan iskorak u parlamentarnom nadzoru nad radom sigurnosne službe.

Tablica 39. Analiza vrste nadzora nad radom Protuobavještajne agencije u razdoblju od 2002. do 2006. godine

Vrsta nadzora	2002. – 2006.
1. Demokratski nadzor	da
2. Stranački nadzor	ne
3. Parlamentarni nadzor	da
4. Državni usmjeravajući nadzor	da
5. Građanski nadzor	da
6. Sudski nadzor	da
7. Pučkopravobraniteljski nadzor	da
8. Rukovodni nadzor	da
9. Specijalistički nadzor	da
10. Unutarnji nadzor	da

Iz prikazane tablice vidi se da su uspostavljena tri nova nadzora nad radom civilne sigurnosne službe, odnosno POA-e, i to građanski, unutarnji i sudski nadzor. Temeljem ZSS-a osniva se i Vijeće za nadzor (građanski, op. a.) sigurnosnih službi (VGN) radi ostvarivanja građanskog nadzora nad radom sigurnosnih službi, a koje se sastoji od predsjednika i šest članova koje imenuje Hrvatski sabor na

[501] Isto.
[502] Isto.

mandat od četiri godine. VGN je za zakonitost svoga rada odgovarao Hrvatskom saboru, a nadzor nad zakonitošću njegova rada provodio je odbor nadležan za nacionalnu sigurnost.[503]

Vijeće za (građanski) nadzor sigurnosnih službi imalo je ovlasti:

- pratiti: zakonitost rada sigurnosnih službi, primjenu mjera tajnog prikupljanja podataka kojima se ograničavaju ustavna ljudska prava i temeljne slobode, zakonska uređenja na području nacionalne sigurnosti u drugim zemljama
- prikupljati saznanja i podatke iz prethodne točke i dostavljati ih u obliku obavijesti VNS-u, predsjedniku Hrvatskoga sabora, predsjedniku odbora nadležnog za nacionalnu sigurnost te ravnateljima sigurnosnih službi
- predlagati rješenja za unaprjeđenje zakonske regulative koja je u vezi sa zakonitošću rada sigurnosnih službi
- davati obavijesti o načinu podnošenja zahtjeva za obavljanje nadzora iz svoje nadležnosti
- vršiti uvid u izvješća i druge dokumente sigurnosnih službi te obavljati razgovore s čelnicima i službenim osobama sigurnosnih službi kada je to bilo nužno radi utvrđenja činjenica odlučnih za ocjenu zakonitosti rada službi
- o izvršenim nadzorima izvješćivati podnositelja zahtjeva te, ako se nadzorom utvrdi postojanje nezakonitosti, predsjednika RH, Hrvatskoga sabora, Vlade te Glavnoga državnog odvjetnika.[504]

Nije potpuno jasna svrha VGN-a jer je on zapravo samo produžena ruka Sabora, odnosno njegovog Odbora za nacionalnu sigurnost. Dakle, VGN nema nikakvu posebnu neovisnost ili ovlast koju i sam Sabor nema ili ne može provesti, odnosno njegove ovlasti i snaga izviru iz Sabora koji ga imenuje i kontrolira njegov rad. Članovi VGN-a nemaju prava u javnosti iznositi informacije koje su saznali kroz nadzor.

Također, VGN nema niti resurse niti kompetencije za kvalitetan nadzor nad radom Službe s obzirom na to da uglavnom nema nikakva znanja o metodici i taktici rada službe niti tehničkih i administrativnih kapaciteta za kvalitetnu provedbu nadzora. Dakle, ovakav nadzor u najmanju je ruku bio upitno učinkovit. No, to je ipak jedan novi standard i iskorak u demokratizaciji, odnosno demokratskoj kontroli sigurnosnih službi, jer nadzor provode građani koji nisu dio državnog aparata i o njemu, kako god on bio (ne)učinkovit, izvješćuju prije svega Sabor, a po potrebi i druga propisana tijela.

[503] Isto, čl. 80.
[504] Isto, čl. 81.

U ovom je razdoblju prvi put u Hrvatskoj uspostavljen sudski nadzor nad primjenom ovlasti sigurnosne službe (agencije). Dakle, sve one ovlasti čiju primjenu je do tada odobravao ministar/sekretar, odnosno politički rukovoditelj kao što su: nadzor tuđih pisma i paketa, praćenje, motrenje i snimanje osoba i objekata, nadzor telekomunikacijskog prometa i sl., sukladno novim zakonskim rješenjima odobravao je sudac Vrhovnog suda RH.

Novom sistematizacijom sigurnosne agencije uspostavljen je i unutarnji stručni nadzor. To je, zapravo, visoko učinkovit nadzorni mehanizam u kontroli zakonitosti rada bilo koje službe jer on ima neophodna znanja struke i potrebne tehničke, kadrovske i administrativne kapacitete za provođenje često vrlo složenih nadzora, posebice nakon ukidanja Nadzorne službe UNS-a. Problem je u tome što unutarnji nadzori obično imaju manjak neovisnosti, odnosno on ima toliku razinu samostalnosti koliku mu je dozvoli ravnatelj, odnosno čelna osoba službe.

Specijalistički stručni nadzor zakonitosti rada, nadzor ostvarivanja propisanih ciljeva i ostvarivanja djelokruga rada, nadzor djelotvornosti i svrsishodnosti rada, nadzor korištenja potrebnih sredstava, nadzor suradnje među službama i suradnje s odgovarajućim službama drugih zemalja obavlja UVNS,[505] što je preuzeto od UNS-a, ali ne u svoje, nego u ime predsjednika Republike i Vlade RH.

Uspostavom ovih triju novih nadzora nad radom civilne sigurnosne službe, odnosno POA-e, uspostavljen je visok stupanj kontrolnih mehanizama koje demokratske države koriste kao sredstvo nadzora nad radom sigurnosnih službi.

6.3.2. Obavještajna agencija – OA

Obavještajna agencija sljedbenica je HIS-a kao obavještajne službe, samo što je formirana kao samostalna sigurnosna agencija. I sam UNS kao takav ukinut je, a novoformirani ured dobio je drukčiju zakonsku funkciju kao servis VNS-u i Savjetu te unutar sebe nije mogao više imati ustrojene sigurnosne službe.

OA je bila nadležna za „djelovanje u inozemstvu prikupljanjem, analiziranjem, obrađivanjem i ocjenom podataka političke, gospodarske, sigurnosne i vojne prirode koji se odnose na: strane države, međunarodne vladine i nevladine organizacije, političke, vojne i gospodarske saveze, skupine i osobe, osobito one koji upućuju na namjere, mogućnosti, prikrivene planove i tajna djelovanja koja su usmjerena na ugrožavanje nacionalne sigurnosti RH.“[506]

[505] Isto, čl. 6.
[506] Isto, čl. 7.

Obavještajna agencija mogla je obavljati i poslove za POA-u i VSA-u u inozemstvu prilikom čega je, u sporazumu s njima, mogla koristiti njihove službene osobe.[507] Dakle, radi se o svojevrsnoj mogućnosti da djelatnici POA-e i VSA-e rade u inozemstvu, ali u suradnji s djelatnicima OA-e. To je dobra kombinacija mogućnosti suradnje jer djelatnici OA-e poznaju situaciju u određenoj zemlji, a djelatnici POA-e ili VSA-e znaju problematiku zbog koje je njihov rad ili sudjelovanje u inozemstvu potrebno.

OA je, kao obavještajna agencija, u malom dijelu obavljala i protuobavještajne poslove kada je skrbila o sigurnosti državljana i institucija RH u inozemstvu, pa je u tu svrhu surađivala s odgovarajućim službama MVP-a,[508] odnosno VII. Upravom tog ministarstva zaduženom za sigurnost njihovih objekata i osoba, kao i komunikacije u inozemstvu. Mogla je koristiti usluge i podatke Središnjice elektroničkog izviđanja, uz prethodno odobrenje planova izviđanja od strane Savjeta.[509]

6.3.2.1. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja

Obavještajna je agencija ustrojavala svoje unutarnje ustrojstvene jedinice za obavljanje poslova iz svoje nadležnosti i obavljanje administrativnih i tehničkih poslova za potrebe svojih operativnih jedinica. OA je naslijedila objekte, tehniku i kadrove HIS-a, odnosno cjelokupnog UNS-a.[510] Preustroj nije mogao previše odstupati od onog koji je bio uspostavljen u HIS-u jer je ustroj diktiran poslovima koje Agencija mora obnašati. OA je uspostavljala privremene ispostave u stranim državama koje su mogle djelovati izvan ili unutar prostora veleposlanstava i konzulata.[511]

ZSS, kako za POA-u, tako i za OA-u, definira da unutarnje ustrojstvo, djelokrug rada njihovih ustrojstvenih jedinica i njihovih ispostava, način upravljanja tim jedinicama i ispostavama, poslove i okvirni broj službenih osoba i drugih službenika i namještenika, propisuje Vlada uredbom na prijedlog Savjeta, a uz prethodnu suglasnost predsjednika Republike.[512] Na temelju Vladine uredbe o unutarnjem ustrojstvu, Vlada je na prijedlog ravnatelja Agencije donijela Pravilnik o unutarnjem redu OA-e kojim se utvrđivao način rada Službe i njezinih ustrojstvenih jedinica.[513]

Pravilnik o načinu sigurnosnog djelovanja Agencije donio je ravnatelj OA-e uz suglasnost Savjeta, a kojim su se pobliže odredili postupci, mjere i sredstva u radu te način planiranja, programiranja, provedbe, evidentiranja i izvješćivanja u poslovima iz djelokruga agencije. Pravilnici su označeni državnom tajnom i bili su neobjavljivi, odnosno nedostupni javnosti.[514]

[507] Isto.
[508] Isto.
[509] Isto, čl. 12.
[510] Isto, čl. 90. i 94.
[511] Isto, čl. 38.
[512] Isto, čl. 39. i 40.
[513] Isto.
[514] Isto, čl. 41.

Unutarnja organizacija, pravila obavljanja poslova i način davanja naloga za obavljanje poslova u Agenciji i ustrojstvenim jedinicama morali su biti uspostavljeni na takav način da se uvijek mogla utvrditi individualna odgovornost.[515]

U odnosu na HIS (razdoblje 1993. - 2002. godina), iz prikazane sljedeće tablice (40.) vidljiva je jedna, ali ključna izmjena, a to je da je OA postala samostalna agencija. Kao takva je dobila određenu samostalnost i neovisnost, ali je i izgubila mogućnost oslanjanja na cjelokupni sigurnosno-obavještajni sustav s obzirom na to da je ravnatelj HIS-a predsjedao KOOZ-om i s obzirom na to da je HIS imao koordinacijsku nadležnost nad svim ostalim službama.

Tablica 40. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja Obavještajne agencije u razdoblju od 2002. do 2006. godine

Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja	**2002. – 2006.**
1. Samostalna služba – agencija	da
2. U sastavu ministarstva	ne
3. U sastavu druge organizacije	ne
4. Dio šireg koncepta sigurnosno-obavještajnog sustava	da
5. Demokratski izbor čelnika službe – agencije	da
6. Transparentnost kriterija za izbor čelnika službe – agencije	ne
7. Čelnik službe – agencije je u sastavu državnog strateškog tijela nacionalne sigurnosti	ne
8. Čelnik službe – agencije je u sastavu središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela nacionalne sigurnosti	da
9. Vjerojatnost političkog utjecaja na vođenje operativnih zadaća (visoka - srednja - niska)	ne
10. Ima nadležnost nad protuobavještajnim poslovima	da
11. Ima nadležnost nad obavještajnim poslovima	da
12. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici na području države	da
13. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici u inozemstvu	ne
14. Uspostavljen hijerarhijski ustroj i rukovođenje	da
15. Uspostavljen linijski ustroj i rukovođenje	da
16. Dvostruko unutarnje rukovođenje (hijerarhijsko, linijsko ili od strane druge organizacijske jedinice)	da
17. Dvostruka unutarnja odgovornost (prema hijerarhijskom, linijskom ili prema rukovoditelju druge organizacijske jedince)	ne

[515] Isto, čl. 44.

18. Samostalno rukovođenje teritorijalnim ustrojstvenim jedinicama (neovisnost od središnjice službe)	ne
19. Usmjerivačka funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da
20. Nadzorna funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da

Uspostavom VNS-a, Savjeta i UVNS-a, OA je također dio novouspostavljenoga šireg koncepta Sigurnosno-obavještajnog sustava RH. Hijerarhijski ustroj ostaje kao i linijsko rukovođenje. Agencija nema uspostavljenih teritorijalnih jedinica u RH, ali ima takve jedinice, odnosno ispostave u inozemstvu, koje su sve svoje aktivnosti dužne koordinirati sa središnjicom Agencije, dakle nemaju samostalnost u postupanju. OA je imala protuobavještajne nadležnosti samo u dijelu protuobavještajne zaštite djelatnika i objekata MVP-a u inozemstvu.[516]

Čelnik OA-e biran je od strane demokratski izabranih političkih vođa, dakle u demokratskoj proceduri. Izdvajanjem Službe, odnosno obavještajne djelatnosti iz UNS-a (koji je ukinut), vjerojatnost utjecaja politike na provođenje operativnih zadaća cijeni se zanemarivom obzirom na jasnu zakonsku regulativu, uspostavu novih nadzora i s obzirom na to da neposredni šef ravnatelju Agencije više nije bio politički birana osoba (prethodno ravnatelj UNS-a). Kroz Savjet je i dalje ostalo djelovanje politike, ali to nije bilo izravno, svakodnevno i operativno rukovođenje, nego usmjerenje na izvršavanje zadaća koje je trebalo biti usuglašeno između predsjednika države i Vlade RH.

6.3.2.2. Ovlasti

Ovlasti obavještajne agencije više nisu bile vezane uz ovlasti protuobavještajne agencije, kako je to bilo definirano člankom 10. stavkom 2. ZUNS-a u prethodnom razdoblju gdje je bilo jasno navedeno da djelatnici UNS-a s posebnim dužnostima i ovlastima (dakle, svakako djelatnici HIS-a, odnosno obavještajne službe) imaju prava i dužnosti ovlaštenih službenih osoba MUP-a. Ovlasti OA-e u ovom razdoblju bile su jasno propisane i nabrojene u Zakonu o sigurnosnim službama te su se bitno razlikovale od ovlasti POA-e, prema prikazu u tablici koja slijedi.

Kao što naredna tablična analiza (41.) prikazuje, OA nije imala ovlasti poduzimanja mjera tajnog prikupljanja podataka, a koje su POA i VSA imale, i to:

- nadzora sredstava za tehničko komuniciranje na daljinu
- nadzora prometa na tranzitno-međunarodnim komunikacijskim vezama, odnosno prisluškivanja i snimanja tuđih razgovora pa ni u međunarodnom telekomunikacijskom prometu

[516] Isto, čl. 7.

- nadzora nad poštanskim pošiljkama, odnosno otvaranje i pregled (nadzor) tuđih pisama i paketa
- tehničkog snimanja prostora i objekata, odnosno snimanja i fotografiranja zatvorenih prostora i objekata (prikriveni ulazak)
- nadzora prometa predmeta i vrijednosti
- tajnog praćenja, motrenja, svjetlosnog i zvučnog snimanja osoba u otvorenom prostoru i na javnim mjestima, odnosno snimanja i fotografiranja otvorenih (javnih) prostora i objekata.[517]

Tablica 41. Analiza ovlasti djelatnika Obavještajne agencije u razdoblju od 2002. do 2006. godine

Ovlasti	**Primjenjivane ovlasti**	**Propisane zakonom**	**Propisano drugim aktom**	**Okolnosti primjene ovlasti**			
				Služba – agencija ovlast poduzima	**Potrebno odobrenje politike**	**Potrebno odobrenje suda**	**Potrebna suglasnost osobe prema kojoj se**
1. Podnošenje izvješća državnim tijelima i čelnicima	da	da	da	da	ne	ne	ne
2. Podnošenje kaznenih prijava protiv osoba	ne						
3. Izdavanje upozorenja i zapovijedi	ne						
4. Utvrđivanje i provjera identiteta osoba	da	da	da	da	ne	ne	ne
5. Prikupljanje obavijesti i podataka	da	da	da	da	ne	ne	ne
6. Formiranje, vođenje i korištenje registra, evidencija i baza podatka	da	da	da	da	ne	ne	ne
7. Uvid u registre, evidencije i baze podataka tijela vlasti i pravnih osoba	da	da	da	da	ne	ne	ne
8. Uvid u podatke pohranjene u računalima	da	da	da	da	ne	ne	ne
9. Uvid u (pregled) dokumentaciju pravnih osoba	da	da	da	da	ne	ne	ne
10. Sigurnosna prosudba ugroženosti za štićene osobe i objekte	da	da	da	da	ne	ne	ne
11. Sigurnosna provjera fizičkih i pravnih osoba koje imaju pristup štićenim osobama, objektima, prostorima i podatcima	da	da	da	da	ne	ne	ne
12. Sigurnosna provjera političke lojalnosti političkih dužnosnika	ne						
13. Sigurnosna provjera političkih dužnosnika (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	ne						

[517] Isto, čl. 17.

14. Sigurnosna provjera osoba u SOS-u i drugim sigurnosnim sustavima (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	da	da	da	ne	da	ne	da
15. Informacijska zaštita podataka državnih tijela	da	da	da	da	ne	ne	ne
16. Otvaranje i pregled (nadzor) tuđih pisama, paketa	ne						
17. Predlaganje i provođenje političkog nadzora nad osobama	ne						
18. Formiranje i vođenje dosjea politički nepodobnih osoba	ne						
19. Obavljanje informativnih (obavijesnih) razgovora	da	da	da	da	ne	ne	da
20. Rad sa suradnikom i operativnom vezom (informatorom)	da	da	da	da	ne	ne	da
21. Plasiranje informacija i dezinformacija	ne						
22. Praćenje, motrenje, fotografiranje i snimanje osoba	ne						
23. Prisluškivanje i snimanje tuđih razgovora	ne						
24. Nadzor podataka o telekomunikacijskom prometu	ne						
25. Nadzor lokacije putem telekomunikacijskih uređaja	ne						
26. Elektroničko izviđanje	da	da	da	ne	da	ne	ne
27. Protuprislušna zaštita i pregleda objekata	da	da	da	da	ne	ne	ne
28. Nadzirani promet predmeta i vrijednosti	ne						
29. Prikriveni otkup dokumenta i predmeta	ne						
30. Mjere prikrivanja identiteta	da	da	da	da	ne	ne	ne
31. Mjere prikrivanja vlasništva	da	da	da	da	ne	ne	ne
32. Traganje za osobama i predmetima	ne						
33. Privremeno oduzimanje predmeta	ne						
34. Opservacija prostora i objekata	da	ne	da	da	ne	ne	ne
35. Snimanje i fotografiranje zatvorenih prostora i objekata (prikriveni ulazak)	ne						
36. Snimanje i fotografiranje otvorenih (javnih) prostora i objekata	ne						
37. Poligrafsko ispitivanja	ne						
38. Tajna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	ne						
39. Javna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	ne						
40. Pregled osoba, predmeta i prijevoznih sredstava	ne						
41. Uporaba tuđih prijevoznih i komunikacijskih sredstava	ne						
42. Pozivanje osoba	ne						

43. Dovođenje i privođenje osoba	ne						
44. Zadržavanje osoba i/ili pritvor	ne						
45. Uhićenje	ne						
46. Primjena fizičke sile radi izvršavanja ovlasti	ne						
47. Upotreba vatrenog oružja radi zaštite života, uhićenja, sprječavanje KD-a i bijega	ne						
48. Primjena fizičke sile radi iznuđivanja (priznanja, suradnje..)	ne						
49. Prijetnje, ucjenjivanje i zastrašivanje	ne						
50. Ubojstvo	ne						

Ovakvim zakonskim rješenjima Obavještajnoj agenciji oduzeti su ključni alati za prikupljanje najznačajnijih, i to tajnih podataka u inozemstvu. Nije sporno što su OA-i uzete policijske ovlasti jer su one ionako u inozemstvu irelevantne. Sporno je to što je ovakvim pristupom znatno smanjena informiranost i državnog vrha RH o raznim politikama stranih država, a najvažnije o onim podatcima koji se odnose na nacionalnu sigurnost RH.

Znači, Obavještajnoj agenciji oduzete su i znatno smanjene ovlasti te je svedena na prikupljanje podataka iz otvorenih izvora i eventualno rad s informatorima. OA je s takvim skučenim ovlastima mogla prikupljati informacije iz otvorenih izvora jednako kao i administrativno osoblje u hrvatskim veleposlanstvima i konzulatima ili npr. VII. Uprava MVP-a. Taj je problem otklonjen donošenjem novog Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu RH 2006. godine o čemu će biti više riječi u narednom poglavlju.

6.3.2.3. Nadzor

Zakon o sigurnosnim službama RH na jednak način definira nadzor nad svim sigurnosnim službama u Hrvatskoj što je opisano u poglavlju 6.3.1.3., pa se ovdje neće iznova ponavljati; opis je nadzora za POA-u isti kao i za Obavještajnu agenciju.

U prethodnom je razdoblju naglasak nadzora nad obavještajnom službom HIS-a bio od strane predsjednika države, odnosno Nadzorne službe UNS-a, dok je u ovom zakonskom rješenju naglasak na nadzoru koji provodi Hrvatski sabor, posebice kroz Odbor nadležan za nacionalnu sigurnost i Vijeće za (građanski) nadzor sigurnosnih službi. VGN i njegov nadzor predstavljaju novinu za obavještajnu službu. Stoga su ovlasti nadzora nad službama, pa tako i nad OA-om, od strane Sabora i VGN-a široko definirane.

Iz analize u sljedećoj tablici (42.) vidi se da je uspostavljen jedan novi nadzor nad radom Obavještajne agencije, i to građanski (civilni) nadzor. Prema dostupnim informacijama, i Obavještajna je agencija imala ustrojen unutarnji nadzor kao još jedini nadzor (pored specijalističkog UVNS-ovog nadzora) koji može učinkovito kontrolirati zakonitosti rada Službe s o obzirom na to da oni koji ga provode imaju potrebne kompetencije

Treba istaknuti da Obavještajna agencija nije imala uspostavljen sudski nadzor u ovom razdoblju, i to zato što nije ni imala ovlasti za koje je trebala odobrenje suda, za razliku od POA-e.

Tablica 42. Analiza vrste nadzora nad radom Obavještajne agencije u razdoblju od 2002. do 2006. godine

Vrsta nadzora	2002. – 2006.
1. Demokratski nadzor	da
2. Stranački nadzor	ne
3. Parlamentarni nadzor	da
4. Državni usmjeravajući nadzor	da
5. Građanski nadzor	da
6. Sudski nadzor	ne
7. Pučkopravobraniteljski nadzor	da
8. Rukovodni nadzor	da
9. Specijalistički nadzor	da
10. Unutarnji nadzor	da

Upitnost postojanja VGN-a objašnjena je u poglavlju 6.3.1.3., a u odnosu na Protuobavještajnu agenciju. No svrsishodnost postojanja VGN-a u odnosu na OA-u još je upitnija jer se OA uglavnom ne bavi hrvatskim državljanima i ne radi na području RH, pa bi ispalo da VGN može preispitivati zakonitost rada Agencije u stranim državama. Mogla bi se javiti bojazan da VGN zapravo na taj način štiti potencijalne mete agenata Obavještajne agencije što može umanjivati njezinu učinkovitost.

6.4. Vojne sigurnosne službe

Hrvatska u ovom razdoblja ima jednu vojnu sigurnosnu, odnosno obavještajnu službu - Vojnu sigurnosnu agenciju – VSA. Iako je vojna sigurnosna služba postala agencija, a koja bi trebala temeljem toga zapravo onda biti samostalno državno tijelo, VSA je, kao prethodno i SIS i VOS

(ObU), ostala smještena unutar organizacijske strukture Ministarstva obrane. To su uobičajena i dobra rješenja, a takva su uglavnom i u drugim državama. Vojne agencije (službe) imaju uglavnom ulogu protuobavještajne zaštite vojske i pružanje relevantnih obavještenja vojski, odnosno njezinim postrojbama radi učinkovitog vojnog djelovanja.

U ZSS-u se ne spominje vojna obavještajna služba, odnosno Obavještajna uprava (osim da se ukida), te se temeljem ovog zakonskog rješenja Obavještajna služba ne smatra sigurnosnom službom. No, ona nije nestala, odnosno nije prestala postojati, iako je sukladno ZSS-u s početkom rada VSA-e formalno prestala s radom.[518] Prema dostupnim informacijama, ona je postala sastavnim dijelom Vojne sigurnosne agencije[519] što je zapravo nastavak preustroja koji je uspostavljen 2001. godine ustrojavanjem Uprave za obavještajno-sigurnosne poslove, kako je ranije navedeno.

6.4.1. Vojna sigurnosna agencija – VSA

Ključna je zadaća VSA bila planiranje i provođenje potpore Ministarstvu obrane i Oružanim snagama RH za izvršenje zadaća obrane, opstojnosti, suvereniteta, neovisnosti i teritorijalne cjelovitosti RH. VSA je sljedbenica vojne sigurnosne (protuobavještajne) službe SIS-a, ali je dobila nadležnost i za obavještajne poslove.[520]

VSA je u obavljanju obavještajnih poslova mogla analizirati, obrađivati i ocjenjivati podatke (ne i prikupljati) o: vojskama i obrambenim sustavima drugih zemalja, vanjskim pritiscima koji mogu imati utjecaj na obrambenu sigurnost te aktivnostima u inozemstvu koje su usmjerene na ugrožavanje obrambene sigurnosti zemlje.[521] Navedene podatke za VSA-u u doba mira prikupljala je OA, a VSA ih je samostalno mogla prikupljati samo u doba ratnog stanja i u stanju neposredne ugroženosti opstojnosti, jedinstvenosti i teritorijalne cjelovitosti RH.[522]

To je zapravo značilo da je u obavještajnom smislu VSA samo obrađivala dostavljene podatke od OA-e. Ako se htjelo da VSA ne djeluje u inozemstvu radi sprečavanja mogućeg sukoba nadležnosti s OA-om, tada je to trebalo tako propisati te odrediti da VSA može takve podatke prikupljati barem u Hrvatskoj iz otvorenih i drugih izvora jer za takvo prikupljanje podataka nije potreban izravni rad u inozemstvu, a ne u potpunosti joj onemogućiti prikupljanje obavještajnih podataka.

Kad znamo da za prikupljanje informacija treba vremena (za uspostavu organizacije, tehnologije i suradničke mreže), jasno je da u slučaju ratne opasnosti VSA to ne bi bila u stanju uspostaviti u inozemstvu u kratkom roku, pa je na takav način bila unaprijed lišena učinkovitog prikupljanja

[518] Isto, čl. 91.
[519] Isto.
[520] Isto.
[521] Isto, čl. 10.
[522] Isto.

obavještajnih podataka i to u za vojsku i državu najrizičnijim vremenima. Također nije bilo propisano prikupljanje obavještajnih podataka za potrebe vojnih postrojba, odnosno njihova djelovanja, a Obavještajna vojna služba ZSS-om ukinuta je.

Vojna sigurnosna agencija je u obavljanju protuobavještajnih poslova mogla:

- prikupljati, analizirati, obrađivati i ocjenjivati podatke o namjerama, mogućnostima i planovima djelovanja pojedinih osoba, skupina i organizacija u zemlji kojima je cilj ugrožavanje obrambene moći države te poduzimati mjere otkrivanja, praćenja i suprotstavljanja takvim aktivnostima
- sudjelovati u protuobavještajnoj zaštiti i skrbi za sigurnost štićenih pripadnika MORH-a i OS-a te objekata i prostora koje odredi ministar obrane
- pozivati na obavijesne razgovore pripadnike i građane zaposlene u MO-u i OS-u, ako je postojala osnova sumnje na ugrožavanje obrambene sigurnosti zemlje od strane pojedine osobe ili skupine
- izrađivati sigurnosne provjere pripadnika i osoba zaposlene u MO-u i OS-u
- koristiti usluge i podatke Središnjice elektroničkog izviđanja uz odobrenje planova izviđanja od strane Savjeta.[523]

Kada je mjere i radnje bilo nužno primijeniti prema pripadnicima MORH-a izvan prostora u kojem obavljaju dužnosti i poslove ili prema drugim osobama, VSA je o tome obavještavala POA-u i zajedno s njom utvrđivala način obavljanja potrebnih mjera i radnji.[524]

6.4.1.1. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja

VSA je ustrojavala unutarnje ustrojstvene jedinice za obavljanje određenih poslova iz svog djelokruga i službe za obavljanje administrativnih i tehničkih poslova za potrebe agencije i njezinih ustrojstvenih jedinica.[525]

Uredbu o unutarnjem ustrojstvu Agencije na osnovi prijedloga uredbe koju utvrđuje ministar obrane, donosila je Vlada na prijedlog Savjeta, a uz prethodnu suglasnost predsjednika Republike.[526]

Uredbom se propisivao djelokrug rada ustrojstvenih jedinica i njihovih ispostava, način upravljanja tim jedinicama i ispostavama, poslovi i okvirni broj službenih osoba i drugih službenika i namještenika, izgled, sadržaj i pravo uporabe službene iskaznice i službene značke, pravo na nošenje i uporabu oružja, unutarnji nadzor, korištenje i raspolaganje financijskim i drugim sredstvima,

[523] Isto.
[524] Isto, čl. 11.
[525] Isto, čl. 38.
[526] Isto, čl. 39.

ustrojavanje disciplinskih sudova.[527] Svakako nije dobro rješenje da uporaba oružja nije bila zakonski određena, nego se propisivala uredbom Vlade.

Pravilnik o unutarnjem redu VSA-e (tajni, tj. nedostupan javnosti), temeljem uredbe o unutarnjem ustrojstvu, donosila je Vlada na prijedlog ministra obrane uz suglasnost predsjednika Republike, a kojim se utvrđivao način rada sigurnosne agencije i njezinih ustrojstvenih jedinica te broj, zadaće, poslovi, ovlasti, prava i odgovornosti zaposlenika.[528]

Pravilnik o načinu sigurnosnog djelovanja Agencije (tajni, tj. nedostupan javnosti) donosio je ministar obrane na prijedlog ravnatelja VSA-e uz suglasnost Savjeta; njime su se pobliže određivali postupci, mjere i sredstva u radu te način planiranja, programiranja, provedbe, evidentiranja i izvješćivanja u poslovima iz djelokruga agencije.[529]

Unutarnja organizacija, pravila obavljanja poslova i način davanja naloga za obavljanje poslova u Agenciji i ustrojstvenim jedinicama morali su biti uspostavljeni na takav način da se uvijek mogla utvrditi individualna odgovornost.[530]

Vojna sigurnosna agencija sljedbenica je SIS-a, ali i vojne Obavještajne službe, i kao takva naslijedila je kadrove, prostore, tehničke resurse, ali i organizacijsku strukturu, pa VSA nastavlja djelovati kroz zapovjedništva, postrojbe i ustanove MO-a i OS-a RH.[531]

Dakle, u teritorijalnom smislu, organizacija VSA-e kao obavještajne i protuobavještajne agencije ne mijenja se znatno u odnosu na već uvedene izmjene krajem prethodnog analiziranog razdoblja. Poslovi prikupljanja obavijesti i protuobavještajnog djelovanja objedinjuju se i u zajedničkim teritorijalnim ustrojstvenim jedinicama pri organizacijskim cjelinama MO-a i vojnim postrojbama GS-a OS-a RH. To dovodi do sinkronizacije poslova i lakše razmjene podataka.

Kao i u prethodnom razdoblju (1993. – 2002. godina), u odnosu na SIS, iz prikazane je tablice (43.) vidljivo da VSA nije postala samostalna agencija, iako je dobila naziv agencija. VSA je pored dotadašnjih protuobavještajnih poslova SIS-a dobila u nadležnost i obavještajne poslove, odnosno poslove VOS-a.

Iako su obavještajni poslovi, prije svega, trebali zahtijevati prikupljanje informacija iz inozemstva, jasno je da se nije pristupilo formiranju ustrojstvenih jedinica u inozemstvu jer je te poslove zapravo obavljala OA kojoj je VSA mogla uputiti svoje djelatnike radi provođenja zajedničkih operacija.

[527] Isto, čl. 40
[528] Isto.
[529] Isto, čl. 41.
[530] Isto, čl. 44.
[531] Isto, čl. 91. i 94.

Formiranjem VNS-a, Savjeta i UVNS-a, VSA je također dio novouspostavljenoga šireg koncepta SOS-a RH.

Hijerarhijski ustroj ostaje, kao i linijsko rukovođenje, pa ostaje i dvostruka linija rukovođenja. No, ovdje postoji i dvostruka linija odgovornosti, i to prema zapovjedniku postrojbe pri kojoj je uspostavljena ustrojstvena jedinica VSA-e i prema višoj ustrojstvenoj jedinici VSA-e, odnosno njezinoj središnjici. Teritorijalni centri Agencije sve su svoje aktivnosti dužni koordinirati sa zapovjednikom nadležne postrojbe i sa središnjicom Agencije. Središnjica je imala usmjerivačku i stručnu nadzornu funkciju prema teritorijalnim organizacijskim jedinicama VSA.

Tablica 43. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja Vojne sigurnosne agencije u razdoblju od 2002. do 2006. godine

Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja	**2002. – 2006.**
1. Samostalna služba – agencija	ne
2. U sastavu ministarstva	da
3. U sastavu druge organizacije	ne
4. Dio šireg koncepta sigurnosno-obavještajnog sustava	da
5. Demokratski izbor čelnika službe – agencije	da
6. Transparentnost kriterija za izbor čelnika službe – agencije	ne
7. Čelnik službe – agencije u sastavu je državnog strateškog tijela nacionalne sigurnosti	ne
8. Čelnik službe – agencije u sastavu je središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela nacionalne sigurnosti	da
9. Vjerojatnost političkog utjecaja na vođenje operativnih zadaća (visoka - srednja - niska)	da
10. Ima nadležnost nad protuobavještajnim poslovima	da
11. Ima nadležnost nad obavještajnim poslovima	da
12. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici na području države	da
13. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici u inozemstvu	ne
14. Uspostavljen hijerarhijski ustroj i rukovođenje	da
15. Uspostavljen linijski ustroj i rukovođenje	da
16. Dvostruko unutarnje rukovođenje (hijerarhijsko, linijsko ili od strane druge organizacijske jedinice)	da
17. Dvostruka unutarnja odgovornost (prema hijerarhijskom, linijskom ili prema rukovoditelju druge organizacijske jedince)	da
18. Samostalno rukovođenje teritorijalnim ustrojstvenim jedinicama (neovisnost od središnjice službe)	ne

19. Usmjerivačka funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da
20. Nadzorna funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da

Čelnik VSA-e biran je u demokratskoj proceduri od strane demokratski izabranih političkih čelnika. Služba nije postala samostalna, odnosno ostala je u sastavu Ministarstva obrane, pa je i dalje neposredni šef ravnatelju Agencije političar, odnosno ministar. No, s obzirom na to da ZSS sada jasno propisuje zadaće i ovlasti Agencije i da su uvedeni novi nadzori pa je ostalo malo prostora za izlazak izvan tih okvira, vjerojatnost utjecaja politike na provođenje operativnih zadaća ocjenjuje se niskom, ali postojećom. Čelnik VSA-e bio je dio Savjeta.

6.4.1.2. Ovlasti

Kako je ZSS-om potpuno definirao pravni okvir za cjelokupni SOS RH, pa tako i za svaku pojedinu sigurnosnu službu, odnosno agenciju, ovlasti VSA-e bile su jasno definirane (kao i kod POA-e i OA-e), za razliku od dotadašnje prakse prije ovog zakona.

Sukladno zakonskim odredbama VSA je imala sljedeće ovlasti:

- prikupljati podatke od građana korištenjem javnih izvora, uključujući uvid u registre i zbirke podataka, a mogla ih je prikupljati i primjenom tajnih postupaka i mjera
- prikupljati podatke obavijesnim razgovorom samo uz prethodni pristanak osobe
- snimati obavijesni razgovor sredstvima za svjetlosno i zvučno snimanje uz izričiti pristanak osobe s kojom se obavlja obavijesni razgovor
- tražiti od MUP-a obavljanje obavijesnog razgovora s osobom koja nije pristala na razgovor s djelatnicima VSA-e, a postojale su pretpostavke da osoba ima saznanja o podatcima značajnim za nacionalnu sigurnost, a kojem razgovoru prisustvuju službene osobe Agencije
- prikupljati podatke korištenjem tajnih suradnika sa zabranom prisile prema potencijalnom suradniku
- pristupati računalnoj ili na sličan način ustrojenoj zbirci podataka korištenjem odgovarajućeg sučelja ili tijela državne uprave, tijela sudbene vlasti i pravnih osoba koje vode registre ili upravljaju registrima i zbirkama osobnih podataka, a po pisanom zahtjevu ravnatelja agencije.[532]

VSA je mogla primjenjivati i mjere tajnog prikupljanja podataka kojima se privremeno ograničavaju neka ustavna ljudska prava i temeljne slobode samo prema pripadnicima MO-a i OS-a te građanima zaposlenima u njima, kada je to bilo u svezi s obavljanjem njihove dužnosti ili poslova i samo u

[532] Isto, čl. 13.-16.

prostorima i objektima MO-a i OS-a i to: ako se podatci ne mogu prikupiti na drugi način, ako je njihovo prikupljanje povezano s nerazmjernim teškoćama te na temelju naloga suca Vrhovnog suda RH (iznimno temeljem naloga ravnatelja, ali najduže 24 sata). [533]

Kada je trebalo mjere primijeniti prema tim osobama izvan prostora u kojem su obavljale dužnosti i poslove ili je mjere trebalo primjenjivati i prema drugim osobama, VSA je o tome morala obavijestiti Protuobavještajnu agenciju i zajedno s njom utvrditi način obavljanja potrebnih mjera i radnji. [534]

Pod navedenim uvjetima VSA je mogla primijeniti mjere tajnog prikupljanja podataka, i to nadzor: sredstava za tehničko komuniciranje na daljinu, prometa na tranzitno-međunarodnim komunikacijskim vezama, poštanskih pošiljki, prometa predmeta i vrijednosti te tehničko snimanje prostora i objekata, praćenje, motrenje, svjetlosno i zvučno snimanje osoba u otvorenom prostoru i na javnim mjestima (ako je nužno za otkrivanje i bilježenje okolnosti, veza, susreta i događaja od interesa za nacionalnu sigurnost), uspostava i vođenje zbirke i registra osobnih podataka i druge evidencije prikupljenih podataka i dokumenata o podatcima.[535]

ZSS propisuje i podnošenje prijedloga od strane ravnatelja za tajno prikupljanje podataka prema sucu Vrhovnog suda RH, kao i primjenu mjera bez naloga u žurnim slučajevima (u roku od 24 sata sudac mora odlučiti o mjerama), te obvezu uništavanja prikupljenih podatka ako nalog nije izdan. Također su jasno definirani rokovi koliko se koja mjera tajnog prikupljanja podataka može primjenjivati, odnosno postupak njezinog produživanja u slučaju potrebe.[536]

Propisane su i obveze pravnih osoba, odnosno operatera za komunikaciju na daljinu i operatera poštanskih pošiljki: obveza suradnje s Agencijom, odnosno osiguranje izravnog pristupa objektima i tehničkoj opremi te uvjeta za provedbu mjera.[537] VSA je bila dužna izvijestiti Državno odvjetništvo ako su tajno prikupljeni podatci upućivali na pripremanje ili počinjenje kaznenog djela koje se progoni po službenoj dužnosti uz izostavljanje podataka o mjeri tajnog prikupljanja podataka i rezultata provedenih mjera, a što se nije moglo koristiti kao dokaz na sudu.[538]

Vezano uz zbirke, registre i evidencije osobnih i prikupljenih podataka koje je uspostavljala i vodila, VSA je imala jednaku obvezu kao i POA (opisano u prethodnom poglavlju) izvještavanja građanina po njegovu zahtjevu.[539] Dokumenti o podatcima koji se ne odnose na svrhu prikupljanja te podatci,

[533] Isto, čl. 17.-21.
[534] Isto.
[535] Isto.
[536] Isto.
[537] Isto.
[538] Isto.
[539] Isto, čl. 23.

dokumenti i informacije koje su prikupljene na nezakonit način morali su se uništiti, komisijski, uz sastavljanje zapisnika.[540]

VSA je imala ovlast i za provođenje sigurnosnih provjera što je mogla provoditi prema vojnim i građanskim osobama zaposlenim u MO-u i OS-u. Provodila je sigurnosne provjere za:

- čelnike i zaposlenike Vojne sigurnosne službe
- druge osobe za koje je to bilo određeno odredbama ZSS-a u postupku njihova imenovanja na dužnost, odnosno prijama na rad u MO-u i OS-u
- osobe koje su se imenovale na dužnosti ili raspoređivale na određene poslove u MO-u i OS-u, a od posebnog su značenja za nacionalnu sigurnost i za koje je to određeno Zakonom o sigurnosnim provjerama
- domaće fizičke i pravne osobe s kojima je Agencija sklopila ugovor o nabavi robe i usluga ili izvođenje radova za svoje potrebe te domaćih fizičkih i pravnih osoba koje isporučuju robu i usluge ili obavljaju radove za MO i OS u suradnji s POA-om i OA-om.[541]

U sklopu protuobavještajne zaštite MO-a i OS-a, Vojna sigurnosna agencija je:

- izrađivala sigurnosne prosudbe moguće ugroženosti štićenih osoba i objekata
- obavljala sigurnosno provjeravanje osoba koje imaju pristup štićenim osobama, objektima i prostorima
- primjenjivala mjere protuprislušne zaštite za objekte i prostore (protuprislušnim pregledom, nadzorom građevinsko-tehničkih radova, tehničke dokumentacije objekata, instalacija, telekomunikacijske i informatičke opreme)
- sudjelovala u planiranju, provođenju i nadzoru tehničkih i fizičkih mjera sigurnosti
- provjeravala osobe zaposlene na poslovima fizičke i tehničke zaštite, tehničkog i informatičkog održavanja u štićenim objektima
- provjeravala i druge pravne osobe i njihove djelatnike koji sudjeluju u izvođenju poslova koji utječu na mjeru protuprislušne zaštite štićenih objekata.[542]

„Vojna sigurnosna agencija mogla je poduzeti i mjere prikrivanja: vlasništva nad stvarima, vlasništva nad pravnim osobama, stvarnog identiteta svojih zaposlenika i drugih osoba, korištenja tajne usluge pravnih i fizičkih osoba uz naknadu.“[543]

Vojna sigurnosna agencija imala je obvezu dostavljanja sljedećih izvješća:

[540] Isto, čl. 24.
[541] Isto, čl. 25. i 26.
[542] Isto, čl. 27.-29.
[543] Isto, čl. 30.

1. *Redovna izvješća* o svim važnijim podatcima koje je prikupila u svom radu te o svojim procjenama sigurnosnih situacija - predsjedniku Republike, Hrvatskoga sabora, Vlade i Savjeta te ministru obrane i načelniku GS-a OS-a samo kada se to odnosi na OS, a ministrima i drugim državnim dužnosnicima onih podatka koji su se odnosili na njihov djelokrug rada
2. *Godišnja izvješća* o svom radu predsjedniku Republike, Hrvatskoga sabora, odbora nadležnog za nacionalnu sigurnost, Vlade i Savjeta
3. *Izvanredna izvješća* o stanju u području nacionalne sigurnosti u djelokrugu njihova rada na zahtjev osoba iz prethodne točke (djelomično nejasna odredba)
4. *Izvješća Državnom* odvjetništvu ako prikupljeni podatci ukazuju na pripremanje ili počinjenje kaznenog djela koje se progoni po službenoj dužnosti.[544]

U obavljanju je svojih poslova VSA imala, samostalno ili u okviru Savjeta i VNS-a, ovlast (i obvezu) suradnje

1. s drugim hrvatskim sigurnosnim službama:
   - izvještavanjem druge sigurnosne službe kada prikupi podatke iz njezina djelokruga rada ili kad ima saznanja koja mogu biti značajna za rad druge sigurnosne službe
   - razmjenjujući podatke o praćenim osobama i činjenicama koje je saznala te dokumente kojima raspolaže
   - ustrojavanjem zajedničkih provedbenih tijela i skupina za obavljanje pojedinih poslova
   - rješavajući međusobno potencijalne sukobe nadležnosti.
2. sa stranim sigurnosnim i drugim odgovarajućim službama razmjenom podataka i zajedničkim provođenjem poslova iz svoga djelokruga.[545]

Iz prikazanog (tablica 44.) vidljivo je da je VSA imala gotovo iste ovlasti kao i POA, ali koje je mogla primjenjivati samo prema zaposlenicima MO-a, odnosno OS-a RH. Vojna sigurnosna agencija (prije SIS) izgubila je niz ovlasti u odnosu na ranije razdoblje (kao i POA). Radilo se, prije svega, o policijskim ovlastima koje su njezini djelatnici (u sklopu SIS-a) imali jednako kao i ovlaštene službene osobe MUP-a, a koje su se primjenjivale u svrhu zaštite ustavnog poretka RH i prema civilnim osobama.

Na taj način oduzete su mogućnosti i alati kojima je VSA mogla učinkovitije štititi ustavni poredak i nacionalnu sigurnost države. Pored toga, zakonski se otežalo korištenje ovlastima jer se za

[544] Isto, čl. 21. i 33.
[545] Isto, čl. 34.-37.

primjenu onih ovlasti koje je do tada odobravao ministar (i neke nove) sada tražilo odobrenje suca Vrhovnog suda RH.

U otežavanju poslova išlo se još korak dalje pa se tako, za obavljanje obavijesnog razgovora sa osobom koja bi mogla imati saznanja značajnih za nacionalnu sigurnost, moralo prethodno dobiti njezinu suglasnost. Ista je situacija i za rad sa suradnikom (informatorom).

Tablica 44. Analiza ovlasti djelatnika Vojne sigurnosne agencije u razdoblju od 2002. do 2006. godine

Ovlasti	Primjenjivane ovlasti	Propisane zakonom	Propisano drugim aktom	Okolnosti primjene ovlasti			
				Služba – agencija ovlast poduzima	Potrebno odobrenje politike	Potrebno odobrenje suda	Potrebna suglasnost osobe prema kojoj se postupa
3. Podnošenje izvješća državnim tijelima i čelnicima	da	da	da	da	ne	ne	ne
4. Podnošenje kaznenih prijava protiv osoba	ne						
5. Izdavanje upozorenja i zapovijedi	ne						
6. Utvrđivanje i provjera identiteta osoba	da	da	da	da	ne	ne	ne
5. Prikupljanje obavijesti i podatka, te njihova analiza i procjena	da	da	da	da	ne	ne	ne
6. Formiranje, vođenje i korištenje registra, evidencija i baza podataka	da	da	da	da	ne	ne	ne
7. Uvid u registre, evidencije i baze podataka tijela vlasti i pravnih osoba	da	da	da	da	ne	ne	ne
8. Uvid u podatke pohranjene u računalima	da	da	da	da	ne	ne	ne
9. Uvid u (pregled) dokumentaciju pravnih osoba	da	da	da	da	ne	ne	ne
10. Sigurnosna prosudba ugroženosti za štićene osobe i objekte	da	da	da	da	ne	ne	ne
11. Sigurnosna provjera fizičkih i pravnih osoba koje imaju pristup štićenim osobama, objektima, prostorima i podatcima	da	da	da	da	ne	ne	ne
12. Sigurnosna provjera političke lojalnosti političkih dužnosnika	ne						
13. Sigurnosna provjera političkih dužnosnika (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	ne						
14. Sigurnosna provjera osoba u SOS-u i drugim sigurnosnim sustavima (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	da	da	da	ne	da	ne	da
15. Informacijska zaštita podataka državnih tijela	da	da	da	da	ne	ne	ne
16. Otvaranje i pregled (nadzor) tuđih pisama, paketa	da	da	da	ne	ne	da	ne

17. Predlaganje i provođenje političkog nadzora nad osobama	ne						
18. Formiranje i vođenje dosjea politički nepodobnih osoba	ne						
19. Obavljanje informativnih (obavijesnih) razgovora	da	da	da	da	ne	ne	da
20. Rad sa suradnikom i operativnom vezom (informatorom)	da	da	da	da	ne	ne	da
21. Plasiranje informacija i dezinformacija	ne						
22. Praćenje, motrenje, fotografiranje i snimanje osoba	da	da	da	ne	ne	da	ne
23. Prisluškivanje i snimanje tuđih razgovora	da	da	da	ne	ne	da	ne
24. Nadzor podataka o telekomunikacijskom prometu	da	da	da	ne	ne	da	ne
25. Nadzor lokacije putem telekomunikacijskih uređaja	ne						
26. Elektroničko izviđanje	da	da	da	ne	ne	ne	ne
27. Protuprislušna zaštita i pregleda objekata	da	da	da	da	ne	ne	ne
28. Nadzirani promet predmeta i vrijednosti	da	da	da	ne	ne	da	ne
29. Prikriveni otkup dokumenta i predmeta	ne						
30. Mjere prikrivanja identiteta	da	da	da	da	ne	ne	ne
31. Mjere prikrivanja vlasništva	da	da	da	da	ne	ne	ne
32. Traganje za osobama i predmetima	ne						
33. Privremeno oduzimanje predmeta	ne						
34. Opservacija prostora i objekata	da	ne	da	da	ne	ne	ne
35. Snimanje i fotografiranje zatvorenih prostora i objekata (prikriveni ulazak)	da	da	da	ne	ne	da	ne
36. Snimanje i fotografiranje otvorenih (javnih) prostora i objekata	da	da	da	ne	ne	da	ne
37. Poligrafsko ispitivanja	ne						
38. Tajna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	ne						
39. Javna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	ne						
40. Pregled osoba, predmeta i prijevoznih sredstava	da	ne	da	da	ne	ne	ne
41. Uporaba tuđih prijevoznih i komunikacijskih sredstava	ne						
42. Pozivanje osoba	ne						
43. Dovođenje i privođenje osoba	ne						
44. Zadržavanje osoba i/ili pritvor	ne						
45. Uhićenje	ne						

46. Primjena fizičke sile radi izvršavanja ovlasti	ne						
47. Upotreba vatrenog oružja radi zaštite života, uhićenja, sprječavanje KD-a i bijega	ne						
48. Primjena fizičke sile radi iznuđivanja (priznanja, suradnje..)	ne						
49. Prijetnje, ucjenjivanje i zastrašivanje	ne						
50. Ubojstvo	ne						

VSA je dobila nove ovlasti:

- pristupa računalnoj, ili na sličan način ustrojenoj zbirci podataka, uporabom odgovarajućih sučelja
- nadziranja predmeta i vrijednosti kojima se Agenciji omogućava praćenje određenih predmeta i vrijednosti u njihovoj, uglavnom kriminalnoj, prometnoj distribuciji
- prikrivanja identiteta i vlasništva, iako zapravo nisu nove, ali su sada bile jasno definirane
- informacijske zaštite u MO-u i OS-u RH.[546]

Protuprislušnu zaštitu i pregled objekata provodio je i SIS, ali temeljem pravilnika, a ne zakonskog okvira. Sigurnosne prosudbe i provjere također nisu inovacija jer su postojale i ranije. Ni VSA u ovom razdoblju nije više mogla provjeravati političku lojalnost političkih dužnosnika (ministri, zamjenici ministra, tajnici, pomoćnici ministra, čelnici i ravnatelji uprava, ureda i slično), jer takva provjera bila je moguća samo na zahtjev čelnika tijela u kojem bi trebali obavljati posao i uz njihovu suglasnost. Time je omogućeno da na razne državne dužnosti u MO-u dođu, u najmanju ruku, suspektne osobe, one kriminalne prošlosti, moralno upitnih karakteristika i upitnoga nacionalnog integriteta.

Isto kao i POA, Vojna sigurnosna agencija u protuobavještajnom je kontekstu dobila samo ovlasti prikupljanja obavijesti koje se onda analiziraju, kontekstualno formiraju u izvješća, a koja se onda distribuiraju državnim dužnosnicima i državnim tijelima (korisnicima). U obavještajnom smislu, VSA nije prikupljala, nego je samo analizirala, obrađivala i procjenjivala informacije koje je dobila od OA-e. I za VSA vrijedi zaključak da je riječ o demokratskom iskoraku jer su 2002. godine prvi put u Hrvatskoj sve ovlasti bile zakonski propisane i uređene te se za većinu njih, posebice one koje dublje zadiru u prava i slobode građana, tražilo eksplicitno sudsko odobrenje.

6.4.1.3. Nadzor

Nadzor nad VSA-om provodio je Hrvatski sabor neposredno i putem odbora nadležnog za nacionalnu sigurnost pri čemu je „mogao tražiti informacije/izvješća o:

[546] Isto, čl. 16., 17., 29. i 30.

- stanju nacionalne sigurnosti u cjelini ili u pojedinim područjima, od predsjednika RH ili Vlade
- radnjama i mjerama koje provodi VSA, od agencije
- poduzetim mjerama tajnog prikupljanja podataka i prema određenim osobama, od predsjednika Vrhovnog suda RH
- provođenju mjera tajnog prikupljanja podataka i prema određenim osobama, od agencije
- tome prikuplja li agencija informacije koje se tiču zastupnika ili osobe koja je član njegova obiteljskog domaćinstva, kao i obaviti razgovor s kandidatom za čelnika sigurnosne službe."[547]

Također, saborski Odbor nadležan za nacionalnu sigurnost bio je ovlašten:

- saslušavati čelnike i službene osobe Agencije o tome jesu li neke njezine mjere i radnje bile nezakonite, raspravljati o zakonitosti financijskog i materijalnog poslovanja Agencije
- razmatrati izvješće Pučkog pravobranitelja o zaštiti ustavnih i zakonskih prava građana u postupcima koje vodi Agencija
- razmatrati rad VSA-e u svezi s vanjskom politikom RH za što nije poznato je li se prakticiralo, ali svakako više izgleda kao usmjeravanje nego kao nadzor pa je upitno bi li ova ovlast trebala pripadati ovom ili odboru za vanjsku politiku.

Postavljena je obveza Hrvatskom saboru i njegovu Odboru za nacionalnu sigurnost da u slučaju traženja podataka od Agencije, Savjeta i Vrhovnog suda o tome obavijesti UVNS te da ravnatelja Agencije pozove na raspravnu sjednicu na kojoj se raspravlja o pitanjima iz rada Agencije.[548] Postavljeno je ograničenje da informacije koje se dostavljaju Hrvatskom saboru ne mogu sadržavati podatke o osobama s kojima je Agencija surađivala u provođenju svoje djelatnosti i podatke o načinu (metodi) na koji su informacije prikupljene.[549]

Dakle, ovdje je riječ o parlamentarnom demokratskom nadzoru rada Vojne sigurnosne agencije kakav ranije nije bio uspostavljen nad radom SIS-a na ovakav izravan način, nego posredno preko UNS-a. Sada je on izravan, odnosno ovlasti Sabora i njegova Odbora za nacionalnu sigurnost znatno su proširene u odnosu na one koje su bile definirane člankom 13. Zakona o UNS-u, a u odnosu na tadašnju vojnu sigurnosnu službu.

Iz prikazanog (tablica 45.) vidi se da su uspostavljena dva nova nadzora nad radom VSA-e, i to građanski i sudski nadzor. Temeljem ZSS-a, osniva se civilno Vijeće za (građanski) nadzor

[547] Isto, čl. 78.
[548] Isto.
[549] Isto.

sigurnosnih službi, pa tako i Vojne sigurnosne agencije. VGN je za zakonitost svoga rada odgovarao Hrvatskom saboru, a nadzor nad zakonitošću njegova rada provodio je odbor nadležan za nacionalnu sigurnost. Ovlasti i sva problematika VGN-a opisani su u poglavlju 6.3.1.3. pa ih ovdje nema potrebe ponovno navoditi.

Tablica 45. Analiza vrste nadzora nad radom Vojne sigurnosne agencije u razdoblju od 2002. do 2006. godine

Vrsta nadzora	2002. – 2006.
1. Demokratski nadzor	da
2. Stranački nadzor	ne
3. Parlamentarni nadzor	da
4. Državni usmjeravajući nadzor	da
5. Građanski nadzor	da
6. Sudski nadzor	da
7. Pučkopravobraniteljski nadzor	da
8. Rukovodni nadzor	da
9. Specijalistički nadzor	da
10. Unutarnji nadzor	ne

U ovom je analiziranom razdoblju prvi put u Hrvatskoj uspostavljen sudski nadzor nad primjenom ovlasti i nad Vojnom sigurnosnom službom. Sudac Vrhovnog suda postao je ovlašten za izdavanje odobrenja za sve one ovlasti čiju je primjenu do tada odobravao ministar/sekretar, odnosno rukovoditelj Službe.

Nije utvrđeno je li bio uspostavljen i unutarnji nadzor nad radom VSA-e. Zakon o sigurnosnim službama određivao je da je Glavna inspekcija obrane nadležna za provođenje nadzora nad zakonitošću rada Središnjice elektroničkog izviđanja te je Inspekcija bila dužna svoje izvješće o tako provedenom nadziru dostaviti odboru Hrvatskog sabora za nacionalnu sigurnost. No, nije bilo propisano da bi Glavna inspekcija bila nadležna i za nadzor rada VSA-e kao unutarnji nadzor u sklopu MORH-a.

U ime predsjednika Republike i Vlade RH specijalistički nadzor zakonitosti rada, ostvarivanja propisanih ciljeva i ostvarivanja djelokruga rada, djelotvornosti i svrsishodnosti rada, korištenja

potrebnih sredstava, suradnje među službama i suradnje s odgovarajućim službama drugih zemalja nad Vojnom sigurnosnom agencijom obavljao je UVNS.

Uspostavom ovih dvaju novih nadzora nad radom VSA-e uspostavljen je visok stupanj kontrolnih mehanizama koje demokratske države koriste kao sredstvo nadzora nad vojnim sigurnosnim službama.

6.5. Zavod za informacijsku sigurnosti i kriptozaštitnu tehnologiju (ZISKZT)

ZSS propisuje, pored sigurnosnih agencija, osnivanje posebnog tijela - Zavod za informacijsku sigurnost i kriptozaštitnu tehnologiju (ZISKZT) zaduženog za:

- obavljanje djelatnosti istraživanja i razvoja protokola, opreme, sredstava i tehnologije namijenjene za zaštitu tajnih podataka u informacijskim i telekomunikacijskim sustavima, kao i informacijskih i telekomunikacijskih mreža i kanala kojima se tajni podatci razmjenjuju u sustavu nacionalne sigurnosti RH
- pružanje podataka ili usluga sigurnosnim agencijama iz svog djelokruga rada.“[550]

Zavod je bio na usluzi sigurnosnim agencijama radi dostave podataka ili pružanja usluga iz njegova djelokruga rada kada im je to bilo nužno radi obavljanja njihovih sigurnosnih poslova. Zavod je predlagao norme zaštite tajnosti podataka koje je usvajao Savjet, a kojih su se tada trebala pridržavati tijela državne vlasti. Zavodom je upravljao ravnatelj, a njegov izbor i razrješenje, unutarnji ustroj Zavoda, način rada, broj zaposlenika, opisi poslova i ovlasti nisu bili definirani ZSS-om.[551]

Dakle, Zavod je bio zadužen za informacijsku sigurnost cijele državne uprave, odnosno državnih tijela i tijela javne vlasti. To je iznimno bitno jer se na taj način, na jednom mjestu i na jedinstven način, razvijaju i kreiraju standardi te definira potrebna tehnologija zaštite tajnih podataka za sva tijela javne vlasti.

6.6. Struktura sigurnosno-obavještajnog sustava

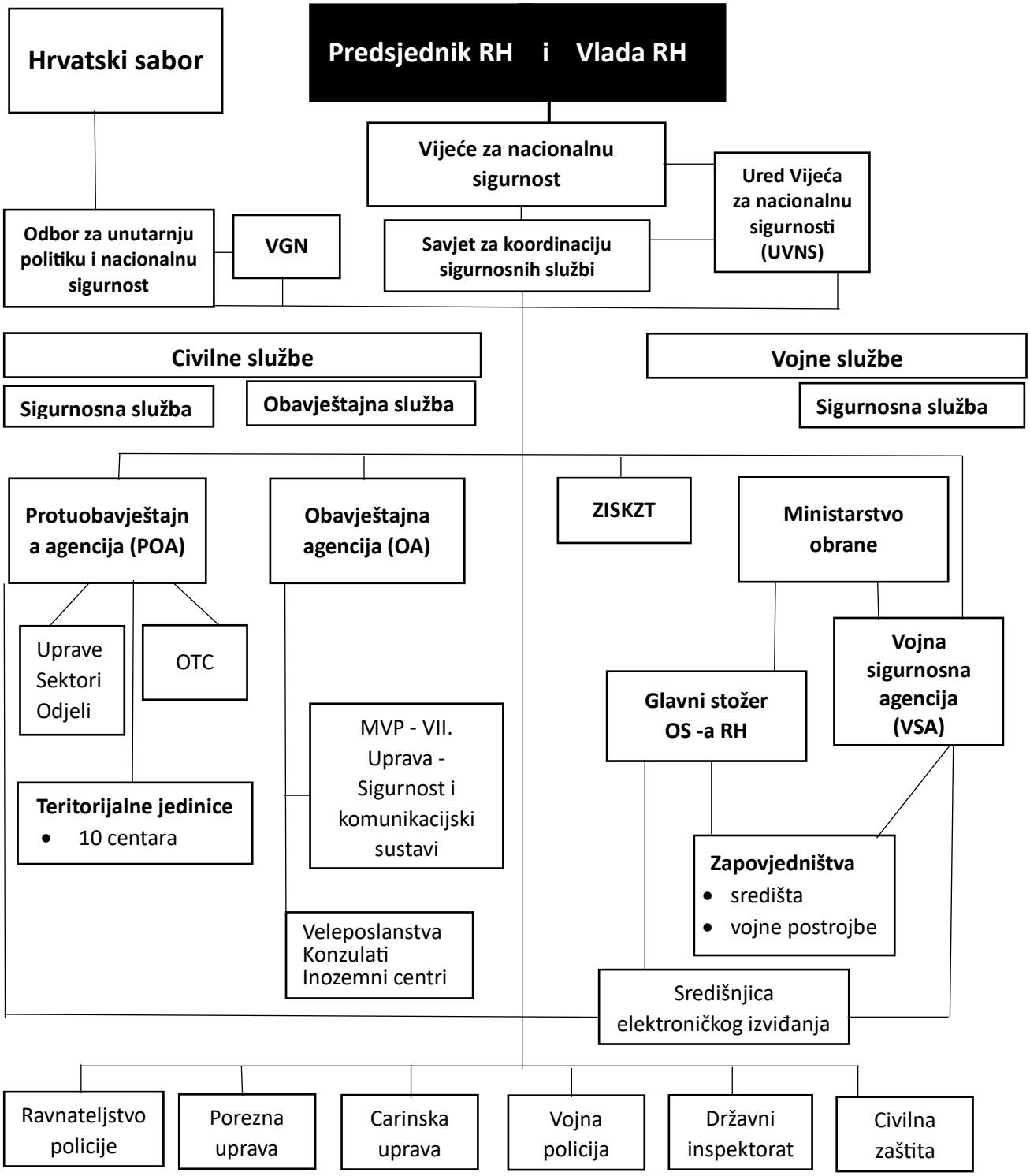
Donošenjem ZSS-a znatno se mijenja organizacija, odnosno struktura Sigurnosno-obavještajnog sustava RH.

Tim zakonom ukinuti su:

- UNS i sve njegove službe: Hrvatska izvještajna služba, Nadzorna služba, Stožer osiguranja (zbor, zdrug, OC) i Obavještajna akademija

[550] Isto, čl. 87.
[551] Isto.

- Služba za zaštitu ustavnog poretka MUP-a
- Sigurnosno-informativna služba
- Vojna obavještajna služba, odnosno ObU MO-a.

Shema 6. Rekonstrukcija strukture sigurnosno-obavještajnog sustava u Hrvatskoj od 2002. do 2006. godine

ZSS-om je određeno da prostor, opremu, uređaje i druga sredstva ukinutih službi preuzimaju novoosnovane službe. Također je određeno da zaposlenici ukinutih službi postaju zaposlenici novoosnovanih službi sljedbenica, osim ako ne ostanu neraspoređeni kada su na raspolaganju Vladi i imaju prava prema Zakonu o državnim službenicima i namještenicima.

Dakle, u ovom je razdoblju Hrvatska imala tri sigurnosne službe, i to dvije civilne, obavještajnu (OA) i protuobavještajnu (POA) te jednu vojnu sigurnosnu službu (VSA).

Promjena u strukturi Sigurnosno-obavještajnog sustava slijedila je promjenu političkog ustroja temeljenog na promjeni ustava RH. Ovlasti predsjednika Republike reducirane su tako da je ravnanje SOS-om podijeljeno između predsjednika Republike i Vlade RH što je jasno prikazano i na shemi strukture. Državno strateško tijelo nacionalne sigurnosti – Vijeće za nacionalnu sigurnost – sada je jasno i zakonski propisano u smislu nadležnosti i funkcija koje ga sačinjavaju s točno dorađenom ulogom, većom od dotadašnje savjetničke uloge predsjedniku Republike.

Ukinute su koordinacije na strateškoj ministarskoj razini (SONS), a ona je na operativnoj razini bila mješovitog političko-operativnog karaktera te se iz SONS-a i KOOZ-a pretvorila u Savjet za koordinaciju sigurnosnih službi što je užeg karaktera, ali s ostavljenom mogućnošću pozivanja na njihove sjednice i rukovoditelja drugih službi nadzora (sigurnosti), kako je prikazano.

UNS je ukinut, a uspostavljen je Ured Vijeća za nacionalnu sigurnost s daleko manjim nadležnostima i ovlastima, i to samo kao administrativni i nadzorni servis VNS-u i Savjetu. Veleposlanstva, konzulati i VII. Uprava Ministarstva vanjskih poslova stavljeni su u shemu sigurnosno-obavještajnog sustava RH kao logistička potpora obavještajnim operacijama Obavještajne agencije u inozemstvu.

Vojna sigurnosna agencija nastavila je djelovati kao i prethodna vojna sigurnosna služba – SIS, a obavještajna potpora vojnim postrojbama dobivala se od izviđačkih postrojbi i Obavještajne agencije. Ustroj Protuobavještajne agencije u sjedištu i teritorijalnim centrima slijedio je ustroj prethodne civilne sigurnosne službe – SZUP-a, a pridodan joj je bio OTC. U okviru SOS-a RH osnovano je i novo tijelo - ustanova Zavod za informacijsku sigurnost i kriptozaštitnu tehnologiju.

Politička promjena ustava RH imala je direktne reperkusije i na ustroj SOS-a RH. Ukidanjem koordinacije od strane obavještajne službe (HIS), po uzoru na obavještajni sustav SAD-a, isključila se snažna koordinativna i usmjeravajuća točka, a ona nije uspostavljena u nekoj drugoj funkciji. Djelomično se to pokušalo nadoknaditi kroz UVNS, ali s minornim ovlastima pa to nije bila adekvatna zamjena.

Ova je reorganizacija izvještajne zajednice brzo pokazala negativne posljedice: koordinacija aktivnosti prestala je postojati, izostala je jasna podjela odgovornosti pojedinih službi, došlo je do preklapanja nadležnosti i ozbiljnih nesporazuma (od kojih su neki izbili u javnosti) te do sukoba između ravnatelja pojedinih službi: Obavještajna akademija ukinuta je, a trebala je biti jezgra budućeg obrazovanja, stručnog i politički neovisnog kadra.[552]

[552] Akrap, G., Tuđman, M., n. dj,. str. 34.

7.

SIGURNOSNO-OBAVJEŠTAJNI SUSTAV RH U RAZDOBLJU OD 2006. DO 2020. GODINE

Ovo razdoblje traje od srpnja 2006. godine, kada stupa na snagu Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu RH (ZSOS), pa do kraja 2020. godine jer je tako definirano istraživačko razdoblje ovog rada, iako tada uspostavljen SOS postoji i danas.

Znači, zakonski okvir ponovno se mijenjao nakon samo četiri godine od uspostave potpuno novog zakonskog okvira Sigurnosno-obavještajnog sustava RH 2002. godine. U Prijedlogu ZSOS-a kao razlozi ponovne promjene zakonskog okvira navode se „nedostaci u područjima:

- teritorijalne i funkcionalne nadležnosti sigurnosnih službi nekompatibilne s konkretnim sigurnosnim potrebama i zahtjevima nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske
- primjene temeljnih metoda rada posebno sa stajališta interesa optimalne operativnosti
- mogućnostima upravljanja ljudskim resursima s obzirom na specifičnosti poslova i povećane potrebe za sigurnošću i učinkovitošću rada.“[553]

No, postojali su puno ozbiljniji opravdani razlozi poput:

- nedostatnih ovlasti Obavještajne agencije
- loše koordiniranosti rada između sigurnosnih službi u zajedničkim operativnim akcijama
- prijepori između agencija, i to između njihovih teritorijalnih i funkcionalnih nadležnosti
- prijepori između agencija i pravnih osoba koje su obavljale poslove tehničkog komuniciranja na daljinu
- problema s protokom informacija iz drugih država u RH: od OA-e prema POA-i i drugim dijelovima sigurnosnog sustava (problem transnacionalnosti kriminala i terorizma)
- ograničenost obavještajnog rada VSA
- prestrogih kriterija za primjenu pojedinih ovlasti iz ZSS-a koje slabije zadiru u prava građana
- mogućnosti duljine trajanja mjera tajnog prikupljanja podataka
- kadrovske problematike nemogućnosti premještaja

[553] Konačni prijedlog Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske s obrazloženjima, Zagreb, svibanj 2006. godine.

- nepostojanje testa integriteta, a što je sve detektirano u prethodnom poglavlju i uglavnom otklonjeno s ovim novim zakonskim rješenjem.

No, objedinjavanje obavještajne i protuobavještajne agencije stvorilo je nove nepremostive probleme, prije svega u istovrsnoj primjeni metoda rada i ovlasti u RH i inozemstvu. Novim zakonskim rješenjem kroz ZSOS nastavlja se dobra praksa (iz prethodnog ZSS-a) reguliranja cjelokupnog SOS-a RH s točno određenim međuodnosima, hijerarhijom, subordinacijom, ovlastima i nadzornim konceptom.

ZSOS-om propisuje se osnivanje sigurnosno-obavještajnih agencija, i to:

- Sigurnosno-obavještajne agencije (SOA)
- Vojno sigurnosno-obavještajne agencije (VSOA).[554]

Sigurnosne službe postaju sigurnosno-obavještajne agencije. Osniva se jedna agencija manje, odnosno Obavještajna i Protuobavještajna agencija spajaju se u jedinstvenu Sigurnosno-obavještajnu agenciju. Ostaje obveza da sigurnosne službe posao iz svog djelokruga obavljaju u skladu s Ustavom RH, zakonima i drugim propisima te ga provode na temelju Strategije nacionalne sigurnosti, Strategije obrane, Godišnjih smjernica za rad sigurnosno-obavještajnih agencija, zakona, zahtjeva zakonom određenih državnih tijela, odnosno zahtjeva korisnika rezultata rada sigurnosno-obavještajnih agencija.[555]

ZSOS je nastavak kontinuiteta sigurnosno-obavještajnog pravnog sustava koji je stvoren ZSS-om iz 2002. godine kada su obavještajna i protuobavještajna služba izdvojene iz postojećih organizacija UNS-a i MUP-a te postale samostalne agencije (osim vojne); zasebno se uređuje i radnopravni status njihovih zaposlenika.

Vijeće za nacionalnu sigurnost (VNS), Savjet za koordinaciju sigurnosno-obavještajnih agencija (Savjet) i Ured Vijeća za nacionalnu sigurnost (UVNS) nastavljaju egzistirati, a Operativno-tehnički centar za nadzor telekomunikacija (OTC) postaje samostalno tijelo te se, umjesto Zavoda za informacijsku sigurnost i kriptozaštitnu tehnologiju, formira Zavod za sigurnost informacijskih sustava (Zavod) koji preuzima i dio poslova od OTC-a. Zavod i OTC nisu sigurnosne agencije jer nemaju nikakvih operativnih ovlasti nego služe kao potpora sigurnosnim agencijama i drugim državnim tijelima.

[554] Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske NN 79/06, od 17. srpnja 2006. i Ispravak Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske, NN 105/06, od 25. rujna 2006., čl. 1.
[555] Isto, čl. 2.

Može se reći da je Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu RH zapravo samo nastavak i dorada Zakona o sigurnosnim službama RH.

7.1. Državno strateško tijelo nacionalne sigurnosti

Kao i u prethodnom zakonskom rješenju, ZSOS je također propisao postojanje Vijeća za nacionalnu sigurnost, u svrhu ostvarivanja suradnje između predsjednika Republike i Vlade RH radi usmjeravanja rada sigurnosnih agencija.

VNS čine predsjednik Republike i Vlade, član Vlade zadužen za nacionalnu sigurnost, ministri obrane, unutarnjih poslova, vanjskih poslova, pravosuđa te načelnik GS-a OS-a RH; u ovom zakonskom rješenju dodani su kao stalni članovi i savjetnik predsjednika Republike za nacionalnu sigurnost, ravnatelji SOA-e i VSOA-e te predstojnik UVNS-a.[556]

Tako je ispravljena manjkavost iz ZSS-a, posebice u dijelu predstojnika UVNS-a i ravnatelja sigurnosnih agencija, koji su sada sastavni članovi VNS-a. I nadalje u radu VNS-a sudjeluje predsjednik Hrvatskoga sabora, a u slučaju rata ili stanja neposredne ugroženosti opstojnosti, neovisnosti, jedinstvenosti i teritorijalne cjelovitosti RH, sudjeluju predsjednik odbora Hrvatskoga sabora nadležnog za nacionalnu sigurnost, ministar financija i gospodarstva. Također, pod određenim okolnostima (pitanja prirodne i tehnološke katastrofe, obrane, prijedloga SNS-a, unutarnje politike, ljudskih prava i temeljnih sloboda) mogu se na sjednice VNS-a pozvati i druge osobe.[557]

Djelokrug rada Vijeća za nacionalnu sigurnost isti je kao i u prethodnom razdoblju (pa se on ovdje neće ponavljati) osim u jednoj točci i to da VNS:

- „razmatra i procjenjuje obavještajne i sigurnosne prijetnje i rizike, razmatra pitanja iz djelokruga ministarstava i drugih državnih tijela koja se odnose na nacionalnu sigurnost te donosi smjernice i zaključke o načinima zaštite i ostvarivanja interesa nacionalne sigurnosti.“[558]

Riječ je o vrlo značajnoj nadopuni jer je VNS-u dana zadaća razmatranja i procjenjivanja obavještajnih prijetnji i rizika. Doduše, nije definirano o kome i čemu pa se može pretpostaviti da je riječ o nacionalnoj sigurnosti. Nije jasno ni što znači „obavještajni i sigurnosni rizici i prijetnje.“ Ako bi to zapravo značilo da je riječ o rizicima i prijetnjama za obavještajne operacije, odnosno za prikupljanje podataka, tada se time ne bi trebalo baviti državno strateško tijelo nacionalne sigurnosti. Razmatranje „pitanja iz djelokruga ministarstava i drugih državnih tijela koja se odnose na nacionalnu sigurnost“ također nije jasno formulirano. Znači li to da se VNS umjesto tih tijela bavi pitanjima

[556] Isto, čl. 4.
[557] Isto.
[558] Isto, čl. 3.

nacionalne sigurnosti ili nadzire kako se mjere nacionalne sigurnosti implementiraju u pojedinim ministarstvima, što bi bilo ispravno tumačenje?

No, VNS sada donosi smjernice i zaključke o načinima zaštite i ostvarivanja interesa nacionalne sigurnosti čime se jasno daje do znanja da je SOS poluga za ostvarivanje nacionalnih interesa RH. Dobro je da je u ovom zakonu prepoznata dotadašnja marginalna i nestrateška uloga VNS-a pa se ovim zakonskim rješenjem VNS nastoji strateški pozicionirati.

7.2. Središnje koordinacijsko-nadzorno tijelo nacionalne sigurnosti

Kao i u prethodnom zakonskom rješenju, ZSOS definira osnivanje (nastavak rada) Savjeta za koordinaciju sigurnosno-obavještajnih agencija radi operativnog usklađivanja rada sigurnosnih agencija, što mu daje kontinuitet središnjeg koordinacijskog tijela nacionalne sigurnosti.

Savjet čine:

- član Vlade zadužen za nacionalnu sigurnost kao predsjednik Savjeta, što je promjena, jer je u prethodnom rješenju predsjednik Savjeta bio predsjednik Republike ili Vlade; to je svakako bolje rješenje jer nema nikakve potrebe da se predsjednik RH ili Vlade kao strateška razina bave neposrednom koordinacijom rada sigurnosnih agencija
- savjetnik predsjednika Republike za nacionalnu sigurnost, kao zamjenik predsjednika Savjeta, koji zajedno s predsjednikom Savjeta saziva sjednice i odlučuje o pitanjima o kojima će se odlučivati te supotpisuje zapisnik sa sjednica Savjeta što daje ustavnu uravnoteženost nadležnosti nad radom agencija između tijela predsjednika države i Vlade
- ravnatelji sigurnosno-obavještajnih agencija
- predstojnik Ureda Vijeća za nacionalnu sigurnost
- po pozivu predsjednika Savjeta na sjednice se mogu pozvati i druge osobe, osobito: glavni državni odvjetnik, ravnatelji USKOK-a, policije, carine, financijske policije, Ureda za sprječavanje pranja novca, Uprave za zaštitu i spašavanje te predstavnik Ministarstva vanjskih poslova zadužen za poslove sigurnosti, čelnici drugih odgovarajućih inspekcijskih i nadzornih tijela.[559] Dakle, u ovom je rješenju definirano tko su te druge osobe, iako nije ograničeno samo na njih, što je konkretnije rješenje od dotadašnjeg u kojem nije bio naveden nijedan čelnik pojedinih institucija.

Temeljna je uloga Savjeta:

- provođenje odluka predsjednika Republike i Vlade o usmjeravanju rada sigurnosnih službi

[559] Isto, čl. 5.

- razrada odluka VNS-a koje se odnose na rad sigurnosno-obavještajnih agencija i drugih tijela sigurnosno-obavještajnog sustava, što je pozitivna novina i direktna simbioza i hijerarhijska obveza između VNS-a i Savjeta
- operativno usklađivanje rada sigurnosnih agencija i drugih tijela sigurnosno-obavještajnog sustava čime se proširuje nadležnost Savjeta i na druga tijela sigurnosno obavještajnog-sustava iako nije definirano koja su to druga tijela: samo ona koja su definirana ZSOS-om (OTC, Zavod) ili i tijela čiji se čelnici mogu pozivati na sjednice Savjeta
- donošenje mišljenja o suradnji s odgovarajućim službama drugih zemalja čime se zapravo daje odobrenje ili zabrana sigurnosnim agencijama za suradnju sa stranim sigurnosnim agencijama
- davanje prijedloga VNS-u čime se omogućuje Savjetu da potiče VNS na razmatranje pojedinih problematika, a što omogućuje dvosmjernu komunikaciju između VNS-a i Savjeta
- poduzimanje mjera za unaprjeđivanje rada sigurnosnih službi.[560]

Savjet se više ne bavi organiziranjem pripremanja materijala za sjednice VNS-a što postaje logična administrativna obveza UVNS-a. UVNS i dalje obavlja stručne i administrativne poslove za VNS i Savjet, kao i poslove koji VNS-u omogućavaju analizu izvješća agencija i ocjenu postizanja ciljeva rada agencija, ocjenu provođenja odluka predsjednika Republike i Vlade u usmjeravanju rada sigurnosno-obavještajnih agencija te poslove koji predsjedniku Republike i Vladi omogućavaju nadzor nad radom sigurnosno-obavještajnih agencija.[561]

UVNS dobiva niz novih ovlasti poput:

- objedinjavanja dostavljenih izvješća i informacija sigurnosnih agencija što je dobra dorada jer je potrebno da se izvješća na jednom mjestu obrade, izbace preklapanja i stave u jedinstven kontekst te kao takva sinkronizirana dostave korisnicima
- izrade periodičnih izvješća po područjima sigurnosno-obavještajnog djelovanja
- analize i ocjene sigurnosno-obavještajnih podataka od značaja za nacionalnu sigurnost RH, bitnih za obavljanje ustavnih i zakonskih ovlasti predsjednika Republike i Vlade, što sukladno prvoj točki, daje novu dimenziju izvješćima jer ih se prvo obradi, odnosno analizira i daje ocjena stupnja njihove vjerodostojnosti i rizika za nacionalnu sigurnost, a čime se korisnicima daje suština prikupljenih podataka (slično sustavu Velike Britanije)
- suradnje sa sigurnosnim agencijama u izradi strategijskih procjena i ocjena sigurnosnih pojava važnih za nacionalnu sigurnost RH (na zahtjev predsjednika Republike i Vlade);

[560] Isto.
[561] Isto, čl. 6.

dakle, UVNS uključen je i u dugoročnu procjenu pojava bitnih za nacionalnu sigurnost što bi trebalo omogućiti korisnicima donošenje kvalitetnijih državničkih odluka

- odgovornosti za utvrđivanje i provedbu aktivnosti vezanih uz primjenu mjera i donošenje standarda informacijske sigurnosti u državnim tijelima RH i usklađivanje aktivnosti oko primjene mjera i standarda informacijske sigurnosti u razmjeni klasificiranih podataka između RH i stranih zemalja i organizacija, čime se na jednom mjestu i na jedinstven, unificiran način uvodi sustav informacijske sigurnosti u sva državna tijela
- izdavanja uvjerenja (certifikata) o obavljenim sigurnosnim provjerama za osobe koje u obavljanju svoje dužnosti imaju pristup klasificiranim podatcima
- izdavanja uvjerenja (certifikata) o obavljenim sigurnosnim provjerama za pravne osobe kada obavljaju poslove od značaja za nacionalnu sigurnost RH i na zahtjev stranih zemalja i organizacija, čime se ovom i prethodnom točkom uvodi sustav sigurnosnog certificiranja fizičkih i pravnih osoba u RH koje imaju pristup klasificiranim podatcima, odnosno obavljaju poslove od značaja za nacionalnu sigurnost RH
- podnošenja godišnjih i izvanrednih izvješća o svom radu i o poslovima specijalističkog nadzora rada sigurnosnih agencija i OTC-a nadležnim tijelima, čime se daje obveza UVNS-u da podnosi izvješća o provedenim nadzorima i na takva način daje uvid korisnicima o stanju u sigurnosnim agencijama i OTC-u.[562]

Dakle, neosporno je da je UVNS dobio značajniju ulogu unutar SOS-a i veću ingerenciju nad sigurnosnim agencijama. Za razliku od UNS-a, nije nadležan za neposrednu koordinaciju i usmjeravanje njihova rada što je zadaća Savjeta, pa se Ured stoga i dalje ne može smatrati središnjim koordinacijskim tijelom. No, njegova nadzorna funkcija i funkcija objedinjavanja, analiza i procjena izvješća sigurnosnih agencija daju mu hijerarhijski višu poziciju od prethodne, iako i dalje te poslove obavlja samo kao formalni stručni servis VNS-u i Savjetu.

7.3. Civilne sigurnosne službe

ZSOS-om se ukidaju dvije civilne sigurnosno-obavještajne agencije, OA i POA te osniva jedinstvena Sigurnosno-obavještajna agencija – SOA. Ovo je vrlo velika promjena jer se značajno različiti poslovi obavljaju po istim pravilima i u sklopu iste agencije. Obavještajni poslovi obavljaju se u inozemstvu i nisu podložni domaćim zakonskim određenjima nego zakonima i pravilima država gdje obavještajni agenti poduzimaju obavještajne operacije. S druge pak strane, protuobavještajni se poslovi obavljaju u tuzemstvu, i to uglavnom prema vlastitim građanima ili stanovnicima, pa su podložni strogim zakonskim i nadzornim regulativama.

[562] Isto, čl. 6.-8.

7.3.1. Sigurnosno-obavještajna agencija – SOA

S obzirom na to da je SOA agencija s obavještajnim i protuobavještajnim poslovima, zakonski je okvir tako i definiran, odvojeno je prikazano djelovanje agencije na području RH i ono koje se odnosi na prikupljanje podataka na područjima stranih država. Od općeg opisa iz ZSS-a, novim zakonskim rješenjima, Agenciji se propisuju puno konkretnija zaduženja. Tako je na području RH zadužena za sprječavanje aktivnosti ili radnji koje se poduzimaju radi ugrožavanja Ustavom utvrđenog poretka, ugrožavanja sigurnosti državnih tijela, građana i nacionalnih interesa putem:

- terorizma i drugih oblika organiziranog nasilja, ekstremističkog organiziranja i djelovanja skupina i pojedinaca, organiziranog i gospodarskog kriminala čime SOA ulazi u poslove koji su do tada bili isključivo u nadležnosti policije; tako postaje policijsko-sigurnosna agencija, ali i dalje bez policijskih ovlasti
- obavještajne djelatnosti stranih obavještajnih službi, organizacija i pojedinaca što je POA-i i ranije bila glavna zadaća
- ugrožavanja sigurnosti najviših državnih dužnosnika te štićenih objekata i prostora što predstavlja kontinuitet obveza
- neovlaštenog ulaska u zaštićene informacijske i komunikacijske sustave državnih tijela te odavanja klasificiranih podataka od strane čelnika i zaposlenika državnih tijela, znanstvenih institucija i pravnih osoba s javnim ovlastima što SOA-i daje novu dimenziju obveze skrbi za zaštitu klasificiranih i neobjavljivih podataka za sva državna tijela i pravne osobe s javnim ovlastima
- drugih aktivnosti usmjerenih na ugrožavanje nacionalne sigurnosti.[563]

Ovo su svakako detaljnija i bolja zakonska određenja, tim više što jasno definiraju obvezu SOA-e za skrb o nacionalnoj sigurnosti i sprječavanje ugrožavanja nacionalnih interesa RH. Agencije su do ovog zakonskog rješenja, u kontekstu nacionalnih interesa, bile zadužene samo prikupljati podatke koji su nužni za donošenje odluka značajnih za ostvarivanje nacionalnih interesa, i to samo u području nacionalne sigurnosti. Ovim je zakonskim rješenjem SOA izravno zadužena za sprječavanje ugrožavanja nacionalne sigurnosti, ali i nacionalnih interesa.

Glede obavještajne djelatnosti, SOA prikuplja, analizira, obrađuje i ocjenjuje podatke koji su od značaja za nacionalnu sigurnost Hrvatske, odnosno one koji upućuju na namjere i mogućnosti djelovanja na ugrožavanje nacionalne sigurnosti RH, a mogu se odnositi na bilo koju sferu društva,

[563] Isto, čl. 23.

poput politike, gospodarstva, znanosti, tehnologije i sigurnosti, a koji se odnose na strane države, organizacije, političke i gospodarske saveze, pojedince i skupine.[564]

7.3.1.1. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja

SOA je sljedbenica Obavještajne i Protuobavještajne agencije te je preuzela njihove kadrove, tehničke resurse, ali i ustrojstvenu strukturu. Tehnika se lako preraspodijelila, kao i kadrovi.[565] Iako su podatci o organizaciji Agencije nedostupni, jasno je da se ustrojstvena struktura morala znatno mijenjati, posebice u sjedištu Agencije, jer je u sebi morala inkorporirati obavještajni i protuobavještajni rad te inozemnu strukturu ustrojstvenog funkcioniranja, dok se teritorijalna struktura unutar Hrvatske nije imala potrebu znatno mijenjati.

Također su se morali formirati novi odjeli koji će se baviti novim zakonskim obvezama poput sprječavanja terorizma i drugih oblika organiziranog nasilja, ekstremističkog organiziranja i djelovanja skupina i pojedinaca, organiziranog i gospodarskog kriminala, što je bila svojevrsna novina za Agenciju uslijed čega je dio policijskih službenika iz MUP-a prešao u SOA-u.[566]

ZSOS propisuje da SOA za obavljanje određenih poslova iz svoga djelokruga može ustrojavati unutarnje ustrojstvene jedinice i službe za obavljanje administrativnih i tehničkih poslova za potrebe Agencije i njezinih ustrojstvenih jedinica, a za obavljanje teritorijalnih operacija mogu se ustrojiti područne jedinice, ispostave i privremene ispostave, što je identično prethodnom zakonskom rješenju.[567]

Uredbu o unutarnjem ustrojstvu Agencije (klasificiranu i nedostupnu javnosti) donosi Vlada RH uz prethodnu suglasnost predsjednika Republike, a na prijedlog ravnatelja SOA-e, dakle Savjet je isključen kao predlagatelj Uredbe kako je to bilo propisano ZSS-om. Uredbom se propisuje djelokrug rada ustrojstvenih jedinica i njihovih ispostava, način upravljanja tim jedinicama i ispostavama, okvirni broj zaposlenika, izgled, sadržaj i pravo uporabe službene iskaznice i službene značke, pravo na nošenje i uporabu oružja, unutarnji nadzor rada, korištenje i raspolaganje financijskim i drugim sredstvima, ustrojavanje disciplinskih, odnosno stegovnih sudova i druga pitanja od osobitog značaja za rad Agencije.[568]

Kao i u prethodnom rješenju, nije dobro što uporaba oružja nije zakonski određena nego se propisuje uredbom Vlade, i to još tajnom. To je lošije rješenje nego što je bilo za Službu državne sigurnosti kojoj je uporaba oružja bila propisana Zakonom o unutarnjim poslovima. Pravilnik o unutarnjem redu

[564] Isto.
[565] Isto, čl. 120. i 122.
[566] Dnevnik.hr: https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/biografija-milijan-brkic---427393.html, uvid izvršen 4. ožujka 2026.
[567] Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske … i Ispravak Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske…, čl. 61.
[568] Isto, čl. 62.

SOA-e (klasificiran i nedostupan javnosti) kojim se utvrđuje način rada Agencije i njezinih ustrojstvenih jedinica te broj, zadaće, poslovi, ovlasti, odgovornosti i prava zaposlenika, na temelju Vladine uredbe, donosi ravnatelj SOA-e (a ne više Vlada) uz suglasnost predstojnika UVNS-a.[569]

Pravilnik o načinu sigurnosno-obavještajnog postupanja (klasificiran i nedostupan javnosti) donosi ravnatelj SOA-e uz suglasnost predstojnika UVNS-a (umjesto dotadašnje suglasnosti Savjeta), a druge pravilnike samostalno, a kojima se pobliže određuju postupci, mjere i sredstva u radu te način planiranja, programiranja, provedbe, evidentiranja i izvješćivanja u poslovima iz djelokruga Agencije.[570] I dalje je propisana zakonska odredba kojom se zahtijeva da unutarnja organizacija, pravila obavljanja poslova i način davanja naloga za obavljanje poslova u Agenciji i ustrojstvenim jedinicama moraju biti uspostavljeni na takav način da se uvijek može utvrditi individualna odgovornost.[571]

Tablica 46. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja Sigurnosno-obavještajne agencije u razdoblju od 2006. do 2020. godine

Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja	**2006. – 2020.**
1. Samostalna služba – agencija	da
2. U sastavu ministarstva	ne
3. U sastavu druge organizacije	ne
4. Dio šireg koncepta sigurnosno-obavještajnog sustava	da
5. Demokratski izbor čelnika službe – agencije	da
6. Transparentnost kriterija za izbor čelnika službe – agencije	ne
7. Čelnik službe – agencije je u sastavu državnog strateškog tijela nacionalne sigurnosti	da
8. Čelnik službe – agencije je u sastavu središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela nacionalne sigurnosti	da
9. Vjerojatnost političkog utjecaja na vođenje operativnih zadaća (visoka – srednja – niska)	ne
10. Ima nadležnost nad protuobavještajnim poslovima	da
11. Ima nadležnost nad obavještajnim poslovima	da
12. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici na području države	da
13. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici u inozemstvu	da
14. Uspostavljen hijerarhijski ustroj i rukovođenje	da

[569] Isto, čl. 63.
[570] Isto, čl. 64.
[571] Isto, čl. 67.

15. Uspostavljen linijski ustroj i rukovođenje	da
16. Dvostruko unutarnje rukovođenje (hijerarhijsko, linijsko ili od strane druge organizacijske jedinice)	da
17. Dvostruka unutarnja odgovornost (prema hijerarhijskom, linijskom ili prema rukovoditelju druge organizacijske jedince)	ne
18. Samostalno rukovođenje teritorijalnim ustrojstvenim jedinicama (neovisnost od središnjice službe)	ne
19. Usmjerivačka funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da
20. Nadzorna funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da

U odnosu na prethodno razdoblje (2002. – 2006. godine) iz prikazane tablice vidljiva je samo jedna izmjena, a to je nova obavještajna nadležnost SOA-e u inozemstvu sukladno čemu se preuzimaju (uspostavljaju) ustrojstveni oblici OA-e u inozemstvu.

S obzirom na to da je SOA postala i obavještajna agencija te kao takva nadležna za prikupljanje i operativne akcije u inozemstvu, potrebno je bilo uspostaviti točke djelovanja, uporišta, odnosno područne jedinice ili ispostave u inozemstvu. U pogledu djelovanja u inozemstvu, SOA se nastavila oslanjati na ustrojstvene inozemne oblike MVP-a (veleposlanstva, konzulate, VII. Uprava), ali i na vlastite organizacijske oblike (centre, ispostave..).[572]

SOA je (kao i što su to bile OA i POA) samostalna agencija, izvan ministarstava ili nekog drugog tijela. SOA je također dio šireg koncepta SOS-a na vrhu kojega je VNS i Savjet. Hijerarhijski ustroj i linijsko rukovođenj kontinuitet su. Teritorijalni centri u Hrvatskoj i inozemstvu dužni su se koordinirati i konzultirati sa središnjicama Agencije. Linijsko rukovođenje iz središnjih odjela prema istovrsnim odjelima u teritorijalnim jedinicama nastavljeno je, pa tako i dvostruko rukovođenje.

Središnjica SOA-e ima usmjerivačku (zapovjednu), koordinativnu i nadzornu funkciju prema svojim nižim organizacijskim oblicima. Ravnatelj SOA-e biran je na transparentan i demokratski način, međutim ne na transparentnim i jasnim kriterijima. Ravnatelj Agencije u sastavu je i VNS-a i Savjeta.

S obzirom na samostalnost Agencije, ali i jasne ovlasti koje su zakonom propisane i uspostavljene nadzore, vjerojatnost za politički utjecaj na provođenje operativnih zadaća zanemariva je. Savjet je i dalje u službi politike, prije svega ureda predsjednika i Vlade RH, ali radi usmjeravanja i koordinacija službi, a ne radi neposrednog operativnog rukovođenja.

[572] Isto, čl. 48.

7.3.1.2. Ovlasti

ZSOS nastavlja praksu jasnog zakonskog propisivanja ovlasti Agencije sukladno čemu SOA ima ovlast prikupljanje podataka,[573] i to:

1. korištenjem javnih izvora
2. komunikacijom s građanima uz obvezno prethodno predstavljanje, a kada se razgovori s građanima obavljaju u službenim prostorijama Agencije, samo uz njihovu izričitu suglasnost čime se iz obične suglasnosti od strane građana išlo u dodatno otežavanje poslova djelatnika Agencije pa se sada traži „izričita suglasnost" građana; takvi se razgovori i tehnički snimaju i kroz zapisnik ovjerava dobrovoljnost, istinitost i potpunost snimljenih razgovora što smanjuje vjerojatnost pristanka na takvu vrstu informiranja od strane građana
3. traženjem od MUP-a obavljanje obavijesnog razgovora s osobom koja nije pristala na razgovor s djelatnicima SOA-e ako postoje pretpostavke da osoba ima saznanja o podatcima značajnim za nacionalnu sigurnost, a kojem razgovoru prisustvuju službene osobe Agencije; nije jasna svrsishodnost takvog razgovora jer ako netko ne želi dati obavijesti izravno Agenciji, zašto bi ih dao u policiji - time se zapravo ruši kredibilitet Agencije
4. potraživanjem službenih podataka od državnih tijela, tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i pravnih osoba čiji su čelnici u obvezi omogućiti uvid u registre, zbirke podataka i dokumentaciju službenim osobama Agencije
5. korištenjem tajnih suradnika (nitko ne smije biti prisiljavan da bude tajni suradnik Agencije), a u svrhu dodatne zaštite suradnika uspostavljena je obveza zaštitite identiteta te, po potrebi, osiguranja njegove tjelesne sigurnosti i sigurnosti obitelji i imovine, kao i pravo na zdravstveno osiguranje u slučaju invalidnosti u obavljanju poslova za Agenciju, prava iz mirovinskog osiguranja kao da je djelatnik Agencije, što su dobra rješenja
6. primjenom mjere tajnog prikupljanje podataka,[574] ako se podatci ne mogu prikupiti na drugi način ili je njihovo prikupljanje povezano s nerazmjernim teškoćama, temeljem

   1. pismenog obrazloženog naloga suca Vrhovnog suda:

   - tajni nadzor sadržaja komunikacija, nadzor nad poštanskim i drugim pošiljkama, unutrašnjosti objekata, zatvorenih prostora i predmeta te tehničko snimanje
   - tajno praćenje i motrenje uz zvučno snimanje sadržaja komunikacija osoba u otvorenom prostoru i na javnim mjestima

   2. pisanog obrazloženog naloga ravnatelja Agencije:

[573] Isto, čl. 25.-32.
[574] Isto, čl. 33.-38.

- tajni nadzor podataka o telekomunikacijskom prometu, lokacije korisnika, međunarodnih telekomunikacijskih veza
- tajno praćenje i motrenje uz svjetlosno snimanje osoba u otvorenom prostoru i na javnim mjestima
- tajni otkup dokumenata i predmeta.

ZSOS, isto kao i prethodni zakon, propisuje i podnošenje zahtjeva od strane ravnatelja za tajno prikupljanje podataka prema sucu Vrhovnog suda RH te obvezu uništavanja prikupljenih podataka ako sudski nalog nije izdan u žurnim slučajevima u roku od 24 sata.[575] Također se jasno propisuju rokovi koliko se koja mjera tajnog prikupljanja podataka može primjenjivati, odnosno postupak njezinog produživanja u slučaju potrebe, uz mišljenje UVNS-a, a odluku tada donose tri suca Vrhovnog suda.

I dalje ostaje obveza sigurnosnoj agenciji izvještavanje Državnog odvjetništva ako prikupljeni podatci ukazuju na pripremanje ili počinjenje kaznenog djela koje se progoni po službenoj dužnosti. No, za razliku od prethodnog zakonskog određenja, novo dozvoljava mogućnost da obavijest DORH-u iznimno može sadržavati i podatke o načinu prikupljanja podataka, kao i mogućnost da glavni državni odvjetnik odgodi svoje daljnje postupanje kako se ne bi ugrozilo postupanje sigurnosne agencije.[576] Također je ukinuto ograničenje da se podatci i dokumenti koje su svojim radom prikupile sigurnosne agencije mogu koristiti samo za svrhe radi kojih su prikupljeni, što otvara mogućnost dokazne vrijednosti takvih podataka.

SOA ima ovlast uspostavljanja i vođenja zbirki i registra osobnih podataka i drugih evidencija prikupljenih podataka i dokumenata o podatcima koji su u svezi s poslovima iz djelokruga rada Agencije te druge evidencije o njezinim poslovima i aktivnostima.[577] Ostala je obveza, i dodan striktan rok od 15 dana, u kojem Agencija mora (i to pismenim putem) obavijestiti građana na njegov zahtjev jesu li prema njemu poduzimane mjere tajnog prikupljanja podataka i vode li se evidencije o njegovim osobnim podatcima.[578] Na zahtjev građana, SOA mu mora dati na uvid dokumente o prikupljenim podatcima osim ako bi obavijest mogla dovesti:

- u opasnost izvršenje zadaća sigurnosne službe
- do ugrožavanja sigurnosti druge osobe; kad prestanu navedeni razlozi, Agencija je dužna postupiti po zahtjevu građana

[575] Isto, čl. 36.
[576] Isto, čl. 56.
[577] Isto, čl. 39.
[578] Isto, čl. 40.

- do štetnih posljedica za nacionalnu sigurnost ili nacionalni interes RH (kada se građaninu može omogućiti uvid protekom 10 godina od dana prestanaka poduzimanja mjere).[579]

Dokumenti o podatcima koji se ne odnose na svrhu prikupljanja te podatci, dokumenti i informacije koje su prikupljene na nezakonit način moraju se uništiti u roku od 30 dana, komisijski, uz sastavljanje zapisnika.[580] Dakle ovdje je (za razliku od prethodnog rješenja) također dodan striktni rok, čime se Agencija dodatno ograničava, odnosno obvezuje.

SOA ima ovlast provođenja sigurnosne provjere[581] za:

- dužnosnike i zaposlenike Agencije
- predstojnika i zaposlenike UVNS-a
- ravnatelja i zaposlenike ZSIS-a i OTC-a, što je dodano kao obveza
- predsjednika i članove Vijeća za građanski nadzor sigurnosno-obavještajnih agencija (VGN)
- osobe koje se primaju u hrvatsko državljanstvo i za strance u RH čiji je boravak važan za sigurnost države
- domaće fizičke i pravne osobe s kojima Agencija i ostala državna tijela od značaja za nacionalnu sigurnost namjeravaju sklopiti ugovor o nabavi roba i usluga ili izvođenju radova, a kojim se fizičkoj i pravnoj osobi omogućava pristup klasificiranim podatcima, odnosno pristup štićenim osobama ili objektima na način koji može utjecati na sigurnost spomenutih osoba ili objekata; to je značajno promijenjeno jer se provjera logički obavlja u fazi pripreme sklapanja ugovora, a ne kada je već on sklopljen, te je ograničeno samo u posebnim slučajevima, a ne kad se isporuče robe određenim državnim tijelima, kako je to bilo u prethodnom zakonskom rješenju
- druge osobe za koje je to određeno odredbama ZSOS-a i drugih zakona, odnosno uredbom VRH-a, u postupku njihovog imenovanja na dužnost odnosno prijama na rad, čime je zapravo stvorena pretpostavka da se ovo pitanje dodatno, potpunije i detaljnije uredi drugim propisom, što je i učinjeno 2008. godine Zakonom o sigurnosnim provjerama (ZSP).[582] Zbog toga su izbačene iz ZSOS-a provjere osoba koje se imenuju na dužnosti ili raspoređuju na određene poslove od posebnog značenja za nacionalnu sigurnost domaćih fizičkih i pravnih osoba s kojima su službe sklopile ugovor o nabavi robe i usluga ili izvođenju radova za svoje potrebe, domaćih fizičkih i pravnih osoba koje isporučuju robu i usluge ili obavljaju radove za MO i OS te MUP, kao i vrste provjera (djelomična i potpuna). Zato je ZSP-om detaljno razrađen način pokretanja sigurnosnih provjera, suglasnost za provjeru, što sigurnosna provjera

[579] Isto.
[580] Isto, čl. 41.
[581] Isto, čl. 42. i 45.
[582] Zakon o sigurnosnim provjerama … i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sigurnosnim provjerama …

podrazumijeva, vrste sigurnosnih provjera, stupnjevi i postupak provođenja sigurnosne provjere, odnosno temeljitost provjere za različite stupnjeve provjere.[583]

SOA u sklopu provođenja sigurnosne provjere može:

- obaviti razgovor s osobom koja se provjerava
- saslušati osobe koje su s njom u vezi
- koristiti podatke iz službenih evidencija koje vode druge službe, institucije i tijela
- poduzeti i mjere tajnog prikupljanja podataka
- provesti poligrafsko testiranje,“ [584] što je novina koja je dodatno definirana ZSP-om u kojem se navodi da ono mora biti uz pristanak osobe, te da se može odnositi samo na navode iz upitnika i ne može služiti kao osnova za donošenje konačne odluke o sigurnosnim zaprekama.

U sklopu protuobavještajne zaštite štićenih osoba, objekata (sukladno uredbi Vlade) i institucija, SOA:

- izrađuje sigurnosne prosudbe moguće ugroženosti štićenih osoba i objekata
- obavlja sigurnosno provjeravanje osoba koje imaju pristup štićenim osobama, objektima i prostorima
- primjenjuje mjere protuprislušne zaštite za objekte i prostore (protuprislušnim pregledom, nadzorom građevinsko-tehničkih radova, tehničke dokumentacije objekata, instalacija, telekomunikacijske i informatičke opreme)
- sudjeluje u planiranju, provođenju te nadzoru tehničkih i fizičkih mjera sigurnosti tih objekata
- provjerava osobe zaposlene na poslovima fizičke i tehničke zaštite, tehničkog i informatičkog održavanja u štićenim objektima
- provjerava i druge pravne osobe i njihove zaposlenike koji sudjeluju u izvođenju poslova koji utječu na mjeru protuprislušne zaštite štićenih objekata.[585]

S obzirom na to da je SOA i obavještajna agencija, odgovorna je i za skrb o protuobavještajnoj sigurnosti državljana i institucija RH u inozemstvu; u tom cilju surađuje s odgovarajućom ustrojstvenom jedinicom MVP-a zaduženom za poslove sigurnosti, [586] a za što je prethodno bila zadužena OA.

[583] Isto.
[584] Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske …, čl. 44.
[585] Isto, čl. 43.-50.
[586] Isto, čl. 48.

SOA, naravno, skrbi i o protuobavještajnoj zaštiti i sigurnosti vlastitih djelatnika, objekata i predmeta te o sigurnosti bivših djelatnika Agencije ukoliko postoji ugroženost i ako su ugroze posljedica njihovog rada u Agenciji,[587] što je svakako pozitivan iskorak koji može doprinijeti predanijem obavljanju poslova zaposlenika Agencije jer će se osjećati zaštićenije.

SOA može poduzeti i mjere prikrivanja:

- vlasništva nad stvarima i pravnim osobama
- stvarnog identiteta svojih zaposlenika i drugih osoba (suradnika, informatora..)
- svrhe prikupljanja podataka, što je kvalitativni pomak, jer je često potrebno prikriti stvarnu svrhu prikupljanja određenog podataka, pa i prema onima od kojih se podatak nastoji prikupiti
- korištenja tajne usluge pravnih i fizičkih osoba uz naknadu.[588]

Sigurnosna agencija ima obvezu dostavljanja izvješća, i to:

1. *Redovnih izvješća* o svim važnijim podatcima koje je prikupila u svom radu te svojim procjenama sigurnosnih situacija predsjedniku Republike, Hrvatskoga sabora, Vlade i predstojniku UVNS-u (predsjednik Savjeta izostavljen je u ovom zakonskom rješenju, no on uvijek može potraživati izvješće od UVNS-a koje tijelo je i njemu na dispoziciji) te VNS-u, a ministrima i drugim državnim dužnosnicima dostavljaju se oni podatci koji se odnose na njihov djelokrug rada
2. *Godišnjeg izvješća* o svom radu predsjedniku Republike, Hrvatskoga sabora, odbora Hrvatskog sabora nadležnom za nacionalnu sigurnost, Vlade i predstojniku UVNS-a, a predsjednik Savjeta izostavljen je kao i kod redovnih izvješća
3. *Izvanrednog izvješća* o stanju u području nacionalne sigurnosti iz vlastitog djelokruga rada na zahtjev osoba iz prethodne točke
4. *Izvješća Državnom odvjetništvu* ako prikupljeni podatci ukazuju na pripremanje ili počinjenje kaznenog djela koje se progoni po službenoj dužnosti. [589]

S obzirom na to da su ostale samo dvije sigurnosno-obavještajne agencije, njihova međusobna suradnja svakako je pojednostavljena. SOA i VSOA u obavljanju svojih poslova sigurnosne službe, samostalno ili u okviru Savjeta i VNS-a, imaju ovlast (i obvezu) suradnje

- međusobno - izvještavanjem druge sigurnosne agencije kada prikupe podatke iz njezinog djelokruga rada ili kad ima saznanja koja mogu biti značajna za rad druge sigurnosne službe, razmjenjujući podatke o praćenim osobama i činjenicama koje je saznala te dokumente kojima raspolaže, rješavajući potencijalne sukobe nadležnosti

[587] Isto.
[588] Isto, čl. 52.-54.
[589] Isto, čl. 55.-56.

- sa stranim sigurnosnim i drugim odgovarajućim službama - razmjenom podataka, opreme i zajedničkim provođenjem poslova iz svog djelokruga te edukacijom, što je pozitivna novina.[590]

Zakonom više nije predviđena suradnja agencija na način da se ustrojavaju zajednička provedbena tijela i skupine za obavljanje pojedinih poslova. Nije jasan povod takve zakonske promjene, no vjerojatno se takvi poslovi i dalje zajednički odvijaju, ali pod koordinacijom Savjeta ili UVNS-a.

Tablica 47. Analiza ovlasti djelatnika Sigurnosno-obavještajne agencije u razdoblju od 2006. do 2020. godine

Ovlasti	**Primjenjivane ovlasti**	**Propisane zakonom**	**Propisano drugim aktom**	**Okolnosti primjene ovlasti**			
				Služba – agencija ovlast poduzima	**Potrebno odobrenje politike**	**Potrebno odobrenje suda**	**Potrebna suglasnost osobe prema kojoj se postupa**
1. Podnošenje izvješća državnim tijelima i čelnicima	da	da	da	da	ne	ne	ne
2. Podnošenje kaznenih prijava protiv osoba	ne						
3. Izdavanje upozorenja i zapovijedi	ne						
4. Utvrđivanje i provjera identiteta osoba	da	da	da	da	ne	ne	ne
5. Prikupljanje obavijesti i podataka te njihova analiza i procjena	da	da	da	da	ne	ne	ne
6. Formiranje, vođenje i korištenje registra, evidencija i baza podatka	da	da	da	da	ne	ne	ne
7. Uvid u registre, evidencije i baze podataka tijela vlasti i pravnih osoba	da	da	da	da	ne	ne	ne
8. Uvid u podatke pohranjene u računalima	da	da	da	da	ne	ne	ne
9. Uvid u (pregled) dokumentaciju pravnih osoba	da	da	da	da	ne	ne	ne
10. Sigurnosna prosudba ugroženosti za štićene osobe i objekte	da	da	da	da	ne	ne	ne
11. Sigurnosna provjera fizičkih i pravnih osoba koje imaju pristup štićenim osobama, objektima, prostorima i podatcima	da	da	da	da	ne	ne	ne
12. Sigurnosna provjera političke lojalnosti političkih dužnosnika	ne						
13. Sigurnosna provjera političkih dužnosnika (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	da	da	da	da	da	ne	da
14. Sigurnosna provjera osoba u SOS-u i drugim sigurnosnim sustavima (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	da	da	da	ne	da	ne	da

[590] Isto, čl. 58.-60.

15. Informacijska zaštita podataka državnih tijela	da	da	da	da	ne	ne	ne
16. Otvaranje i pregled (nadzor) tuđih pisama, paketa	da	da	da	ne	ne	da	ne
17. Predlaganje i provođenje političkog nadzora nad osobama	ne						
18. Formiranje i vođenje dosjea politički nepodobnih osoba	ne						
19. Obavljanje informativnih (obavijesnih) razgovora	da	da	da	da	ne	ne	da
20. Rad sa suradnikom i operativnom vezom (informatorom)	da	da	da	da	ne	ne	da
21. Plasiranje informacija i dezinformacija	ne						
22. Praćenje, motrenje, fotografiranje i snimanje osoba	da	da	da	ne	ne	da	ne
23. Prisluškivanje i snimanje tuđih razgovora	da	da	da	ne	ne	da	ne
24. Nadzor podataka o telekomunikacijskom prometu	da	da	da	da	ne	ne	ne
25. Nadzor lokacije putem telekomunikacijskih uređaja	da	da	da	da	ne	ne	ne
26. Elektroničko izviđanje	da	da	da	da	ne	ne	ne
27. Protuprislušna zaštita i pregleda objekata	da	da	da	da	ne	ne	ne
28. Nadzirani promet predmeta i vrijednosti	ne						
29. Prikriveni otkup dokumenta i predmeta	da	da	da	da	ne	ne	ne
30. Mjere prikrivanja identiteta	da	da	da	da	ne	ne	ne
31. Mjere prikrivanja vlasništva	da	da	da	da	ne	ne	ne
32. Traganje za osobama i predmetima	ne						
33. Privremeno oduzimanje predmeta	ne						
34. Opservacija prostora i objekata	da	ne	da	da	ne	ne	ne
35. Snimanje i fotografiranje zatvorenih prostora i objekata (prikriveni ulazak)	da	da	da	ne	ne	da	ne
36. Snimanje i fotografiranje otvorenih (javnih) prostora i objekata	da	da	da	da	ne	ne	ne
37. Poligrafsko ispitivanje	da	da	da	da	ne	ne	da
38. Tajna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	ne						
39. Javna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	ne						
40. Pregled osoba, predmeta i prijevoznih sredstava	ne						
41. Uporaba tuđih prijevoznih i komunikacijskih sredstava	ne						
42. Pozivanje osoba	ne						
43. Dovođenje i privođenje osoba	ne						

44. Zadržavanje osoba i/ili pritvor	ne						
45. Uhićenje	ne						
46. Primjena fizičke sile radi izvršavanja ovlasti	ne						
47. Upotreba vatrenog oružja radi zaštite života, uhićenja, sprječavanje KD-a i bijega	ne						
48. Primjena fizičke sile radi iznuđivanja (priznanja, suradnje..)	ne						
49. Prijetnje, ucjenjivanje i zastrašivanje	ne						
50. Ubojstvo	ne						

Novim ZSOS-om došlo je do promjene u ovlastima civilne sigurnosne agencije. Ovlasti koje je ovim zakonskim rješenjima dobila SOA treba gledati i kao ovlasti obavještajne i protuobavještajne službe, odnosno obiju vrsta sigurnosno-obavještajnih poslova, jer je došlo do spajanja tih poslova u jedinstvenoj agenciji.

Stoga je svakako za primijeniti i pohvaliti novu mogućnost da se i obavještajni poslovi (poslovi bivše OA-e) koji se pretežito obavljaju u inozemstvu, mogu obavljati uz primjenu svih ovlasti koje se mogu primjenjivati i za obavljanje protuobavještajnih poslova u RH. Takva situacija u prethodnom razdoblju nije bila moguća pa, kako je već ranije i navedeno, OA nije mogla svoju obavještajnu djelatnost obavljati uz primjenu mjera tajnog prikupljanja podataka. Taj problem sigurno je primijećen, pa je to ispravljeno u ZSOS-u, čime se prikupljanje obavijesti u inozemstvu dovelo u ravnopravniji položaj s drugim stranim obavještajnim agencijama.

Ali ne i ravnopravan, jer uopće nije jasno zašto bi za bilo koju mjeru tajnog prikupljanja podataka u stranim državama i nad stranim građanima bilo potrebno odobrenje Vrhovnog suda RH. Ionako su sve mjere, osim prikupljanje podatka iz otvorenih izvora, u stranim državama, od strane hrvatskih agenata, zapravo protuzakonite u tim državama.

No, potpuno je jasno da strane obavještajne agencije, i to posebice iz onih najvećih svjetskih i to demokratskih država, primjenjuju sva moguća sredstva koja su im na raspolaganju radi pribavljanja onih podataka koji nisu javno objavljeni i koji su proglašeni određenim stupnjem tajnosti. Stoga nije jasno iz kojih razloga bi Hrvatska trebala imati drugačija pravila, i to na štetu vlastitih nacionalnih interesa i nacionalne sigurnosti. No, ta je šteta sada znatno manja od one koja postojala u razdoblju od 2002. do 2006. godine.

Donošenjem Zakona o sigurnosnim provjerama 2008. godine, ponovno se dala ovlast provjere političkih dužnosnika u smislu postojanja sigurnosne zapreke, odnosno činjenica koje upućuju na zlouporabu ili postojanje rizika od zlouporabe radnog mjesta ili dužnosti, odnosno određenih prava

ili ovlasti na štetu nacionalne sigurnosti ili interesa RH. Odlična ovlast, koja se nakon šest godina vakuuma mogla ponovno zakonski primjenjivati, kada bi ona bila eksplicitno primjenjivana.

Naime, u ZSP-u u članku 13. st. 1. toč. 1. piše da se sigurnosna provjera provodi za osobe koje se imenuju ili su imenovane na dužnost, ali samo na zahtjev čelnika tijela u koje je određena osoba namjerava ili je već imenovana. Za sve druge osobe koje se imenuju na različite dužnosti u razna državna tijela u SOS-u, USKOK-u, pa čak i za odgovorne osobe zaštitarskih firmi, sigurnosna provjera obligatorna je. Dakle, od 11 točaka koje predviđaju provjere za različite osobe, samo za jednu, i to onu najbitniju, sigurnosna provjera nije obvezna, odnosno ona ovisi o volji čelniku tog tijela.

Praksa pokazuje da se takve provjere uglavnom ne traže. Ministri, državni tajnici, glavni tajnici po ministarstvima, glavni državni odvjetnik i druge osobe koje se postavljaju na iznimno bitne položaje, a koji na najvišoj razini mogu naštetiti nacionalnoj sigurnosti ili hrvatskim nacionalnim interesima, ne provjeravaju se. Tako se, primjerice, ravnatelj USKOK-a provjerava, ali njegov *šef*, gl. državni odvjetnik, ne; ravnatelj policije provjerava se, ali njegov *šef*, ministar MUP-a, ne.. i tako dalje.[591]

Nove su ovlasti i nadzor lokacije putem telekomunikacijskih uređaja te nadzor podataka o telekomunikacijskom prometu; rezultat su tehnološkog razvoja mogućnosti takve vrste nadzora i one, s obzirom na to da ne zadiru značajno u slobode i prva građana, s pravom nisu u nadležnosti suda nego ravnatelja Agencije. Ovlast elektroničkog izviđanja putem nadležne organizacijske jedinice Oružanih snaga RH, ZSOS-om sada je omogućena i za protuobavještajne poslove.

SOA je izgubila ovlast nadziranog prometa predmeta i vrijednosti vjerojatno jer se ona uglavnom odnosi na predmete i vrijednosti u sklopu počinjenja kaznenog djela, a koju ovlast ima policija temeljem ZKP-a. No, i u prikupljanju obavijesti, posebice kod terorizma i organiziranog kriminaliteta (što jest zakonski posao Agencije), ova bi ovlast bila korisna da se utvrde konekcije između osoba preko nadziranog predmeta koji se dostavljaju mimo organizatora kriminalnih transakcija roba.

Ako se ta ovlast mislila kvalitetno zamijeniti za ovlast prikrivenog otkupa dokumenata i predmeta, onda se promašilo jer se radi o dvjema različitim operacijama. Prikriveni otkup dokumenata i predmeta ovlast je koja se ponekad i ne smije poduzimati sve dok se ne provede operacija utvrđivanja konekcija prilikom nadzora prometa predmeta i vrijednosti.

[591] Faktograf: https://faktograf.hr/2024/02/12/je-li-ivan-turudic-trebao-proci-novu-sigurnosnu-provjeru-prije-imenovanja/, uvid izvršen 19. ožujka 2026.

Za ovlast snimanja i fotografiranja otvorenih (javnih) prostora i objekata, odnosno tajno praćenje i motrenje uz svjetlosno snimanje osoba u otvorenom prostoru i na javnim mjestima, više nije potrebno odobrenje suda nego nalog ravnatelja Agencije; to ima svoju logiku jer se ne radi o zadiranju u dom ili poslovne prostore neke određene osobe i k tome ako je neka osobe nešto javno izložila, znači da to nije zadiranje u njezinu privatnost. To bi, eventualno, mogla biti ovlast koja bi mogla djelomično kompenzirati raniju ovlast nadziranog prometa predmeta i vrijednosti. Primjerice, sukladno Zakonu o privatnim detektivima, čak i privatni detektivi imaju pravo pratnje i fotografskog snimanja na javnom mjestu.[592]

Također, vratila se i mogućnost poligrafskog ispitivanja, naravno, uz pristanak osobe prema kojoj se ovlast namjerava poduzeti, što je praksa bila i ranije i danas u policijskom sustavu. Treba napomenuti da Agencija koristi poligrafsko ispitivanje i u cilju provjere integriteta vlastitih zaposlenika.

Može se zaključiti da je SOA novim zakonskim rješenjima dobila proširene ovlasti, posebice u obavljanju obavještajnih poslova u inozemstvu uz primjenu svih ovlasti koje su joj na raspolaganju, što je najveća dobit za nacionalnu sigurnost Hrvatske.

7.3.1.3. Nadzor

Kao i u prethodnom zakonskom rješenju, u ZSOS-u je navedeno da nadzor nad radom sigurnosnih službi, dakle i SOA-e, obavlja Hrvatski sabor, VGN i UVNS. Ipak, za razliku od prethodnog rješenja, u ZONS-u je u poglavlju VIII. Nadzor nad sigurnosno-obavještajnim agencijama eksplicitno navedeno da je tijelo nadzora i UVNS.[593] No, i dalje u članku 6. ZSOS-a stoji da UVNS obavlja poslove koji predsjedniku Republike i Vlade RH omogućuju nadzor nad radom sigurnosnih agencija.

Dakle, UVNS je ovdje u dvojnoj ulozi, a to je da samostalno vrši nadzor sigurnosnih agencija i nadzor u ime predsjednika države i Vlade RH. ZSOS propisuje da nadzor nad radom sigurnosnih agencija obavlja Hrvatski sabor neposredno putem odbora nadležnog za nacionalnu sigurnosti ili putem VGN-a.[594]

Radi nadzora nad radom Agencije, Hrvatski sabor može tražiti izvješće o:

- radnjama i mjerama koje provodi Agencija i provođenju mjera tajnog prikupljanja podataka i prema određenim osobama - od sigurnosne agencije
- poduzetim mjerama tajnog prikupljanja podataka i prema određenim osobama - od predsjednika Vrhovnog suda RH

[592] Zakon o privatnim detektivima, NN 24/09, od 23. veljače 2009., čl. 12. i 21.
[593] Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske …, čl. 103.
[594] Isto, čl. 104.

- tome prikuplja li Agencija informacije koje se tiču zastupnika ili osobe koja je član njegovog obiteljskog domaćinstva
- obavljanom ili obavljanje stručnog nadzora nad sigurnosnom agencijom od UVNS-a[595] čime UVNS postaje, pored predsjednika države i Vlade RH, i servisno tijelo Hrvatskog sabora u obavljanju nadzora iz njegove nadležnosti.

Također, saborski Odbora nadležan za nacionalnu sigurnost ovlašten je:

- obaviti neposredan nadzor Agencije što je jedina novina u odnosu na ovlasti iz prethodnog razdoblja
- saslušavati čelnike i službene osobe sigurnosnih službi o tome jesu li neke mjere i radnje tih službi bile nezakonite
- raspravljati o zakonitosti financijskog i materijalnog poslovanja Agencije
- razmatrati izvješće pučkog pravobranitelja o zaštiti ustavnih i zakonskih prava građana u postupcima koje poduzima Agencija
- razmatrati rad sigurnosnih službi u svezi s vanjskom politikom RH.[596]

Ostala je obveza Hrvatskom saboru i njegovom Odboru za nacionalnu sigurnost - u slučaju traženja podataka od agencija, Savjeta ili Vrhovnog suda, o tome treba obavijestiti UVNS te ravnatelja Agencije pozvati na raspravnu sjednicu na kojoj se razmatraju pitanja o radu Agencije.

Ostavljeno je, ali djelomično promijenjeno, ograničenje da informacije koje se dostavljaju Hrvatskom saboru ne mogu sadržavati podatke o osobama s kojima je Agencija surađivala u provođenju svoje djelatnosti i podatke dobivene od stranih obavještajnih ili sigurnosnih službi/agencija, osim po dopuštenju tih službi/agencija ili odluci VNS-a.[597] Ta je novina uvedena zbog dobrih dotadašnjih praksi suradnje sa stranim agencijama. Ograničenje zabrane dostave podataka o načinu (metodi) na koji su informacije prikupljene brisano je iz zakona, jer ne predstavlja posebnu ugrozu za budućnost operacija.

Zanimljivo je da je novim zakonskim rješenjem određeno da radom odbora Hrvatskoga sabora nadležnog za nacionalnu sigurnost predsjedava zastupnik iz redova najzastupljenije oporbene stranke,[598] što je svakako doprinos demokratizaciji SOS-a i kvaliteti nadzor nad radom istog, posebice u smislu izbjegavanja zlouporabe sigurnosnih agencija od strane vlasti, odnosno pozicije, a moguće i na štetu oporbe.

[595] Isto.
[596] Isto, čl. 104. i 105.
[597] Isto, čl. 105.
[598] Isto.

Tablica 48. Analiza vrste nadzora nad radom Sigurnosno-obavještajne agencije u razdoblju od 2006. do 2020. godine

Vrsta nadzora	2006. – 2020.
1. Demokratski nadzor	da
2. Stranački nadzor	ne
3. Parlamentarni nadzor	da
4. Državni usmjeravajući nadzor	da
5. Građanski nadzor	da
6. Sudski nadzor	da
7. Pučkopravobraniteljski nadzor	da
8. Rukovodni nadzor	da
9. Specijalistički nadzor	da
10. Unutarnji nadzor	da

Iz prikazane tablice vidljivo je da nema nikakve bitne razlike u nadzoru nad sigurnosnom agencijom (sada i s obavještajnim i protuobavještajnim poslovima) u odnosu na prethodno razdoblje od 2002. do 2006. godine. Nadzor je poboljšan jer se sada i Hrvatski sabor oslanja na stručnjake iz UVNS-a koji su jedini u stanju kvalitetno izvršiti nadzor nad radom Agencije s obzirom na kompliciranost operacija i organizacijske strukture.

Formirano je novo posebno poglavlje u ZSOS-u, „Stručni nadzor nad radom sigurnosno-obavještajnih agencija," koji propisuje da stručni (specijalistički) nadzor nad radom sigurnosno-obavještajnih agencija i OTC-a obavlja UVNS.[599] Time se zapravo UVNS djelomično, barem u dijelu nadzora, vraća na poziciju Ureda za nacionalnu sigurnosti i njegove Nadzorne službe.

UVNS u obavljanju poslova stručnog nadzora

- prati i nadzire: zakonitost rada, ostvarivanje propisanih ciljeva i djelokruga rada, djelotvornost i svrsishodnost rada

[599] Isto, čl. 106.

- nadzire: primjenu mjera tajnog prikupljanja podataka kojima se ograničavaju ustavna ljudska prava i temeljne slobode, uporabu financijskih sredstava, koordinaciju i suradnju među sigurnosno-obavještajnim agencijama i odgovarajućim službama drugih zemalja.[600]

UVNS u postupku nadzora, kada je to nužno radi utvrđenja činjenica odlučnih za ocjenu zakonitosti rada, može vršiti uvid u izvješća i druge dokumente Agencije te obavljati razgovore s ravnateljem i zaposlenicima i OTC-a, što mu se mora omogućiti. U slučaju utvrđenog kršenja propisa, poduzet će mjere radi otklanjanja nepravilnosti i o tome izvijestiti predsjednika države, Vlade i Sabora, odnosno njegovog nadležnog odbora.[601]

I u ZSOS-u egzistira građanski nadzor kroz tijelo nešto izmijenjenog i prilagođenijeg naziva - Vijeće za građanski nadzor sigurnosno-obavještajnih agencija. Sastav VGN-a, imenovanje i mandat ostaju isti kao i odgovornost za zakonitost svog rada prema Hrvatskom saboru, odnosno saborskom odboru nadležnom za nacionalnu sigurnost.

Vijeće za građanski nadzor sigurnosno-obavještajnih agencija

- prati zakonitost rada Agencije
- prati i nadzire primjenu mjera tajnog prikupljanja podataka kojima se ograničavaju ustavna ljudska prava i temeljne slobode
- prikupljena saznanja i podatke iz prethodne točke dostavlja u formi obavijesti VNS-u, predsjedniku Hrvatskoga sabora, predsjedniku odbora nadležnom za nacionalnu sigurnost te ravnatelju Agencije
- daje obavijesti o načinu podnošenja zahtjeva za obavljanje nadzora iz svoje nadležnosti
- vrši uvid u izvješća i druge dokumente Agencije, obavlja razgovore sa čelnikom i službenim osobama Agencije kada je to nužno radi utvrđenja činjenica odlučnih za ocjenu zakonitosti rada službe
- o izvršenom nadzoru izvješćuje podnositelja zahtjeva; ako se nadzorom utvrdi postojanje nezakonitosti, izvješćuje predsjednika RH, Hrvatskoga sabora, Vlade i glavnoga državnog odvjetnika.[602]

Dotadašnje točke da prati zakonska uređenja na području nacionalne sigurnosti u drugim zemljama i predlaže rješenja za unaprjeđenje zakonske regulative koja je u vezi sa zakonitošću rada sigurnosnih službi, izbačene su iz ovlasti VGN-a. To zapravo i nije niti trebala biti nadležnost VGN-a jer svrha je njegovog postojanja kontrola sigurnosnih agencija kako iste ne bi prekoračivale i zlouporabile svoje ovlasti. Te su točke prije obveza Savjeta i/ili UVNS-a.

[600] Isto, čl. 107.
[601] Isto, čl. 107.-109.
[602] Isto, čl. 110.-114.

Dakle, i dalje postoje svi nadzori koji su bili uspostavljeni i ZSS-om. I dalje su u funkciji svi nadzori osim onoga političkog koji je ukinut 1990. godine ukidanjem jednopartijskog sustava i koji i nije odraz demokratskih nego totalitarnih sustava. VGN i dalje nije u mogućnosti, s obzirom na administrativne kapacitete i kompetencije, samostalno izvršiti kvalitetan nadzor nad radom agencija.

7.4. Vojne sigurnosne službe

I u ovom se razdoblju nastavlja postojanje jedne vojne sigurnosne službe u RH. No, pored dosadašnjih protuobavještajnih poslova koje je formalno imala VSA, novoj se agenciji dodaju i obavještajni poslovi.[603] To je logično iz dvaju razloga. Prvi, jer je ukinuta OA koja je trebala VSA-i dostavljati obavještajne podatke iz inozemstva. Drugo, jer su u prethodnom zakonskom rješenju u potpunosti bile zanemarene potrebe obavještajnog opskrbljivanja vojnih postrojba izviđačko-obavještajnim podatcima neophodnima za njihovo eventualno borbeno djelovanje.

Spajanje obavještajnih i protuobavještajnih poslova (sada i formalno) u jedinstvenu Vojnu sigurnosno-obavještajnu agenciju dobro je rješenje jer se tako na cjelovit način rješavaju problemi dijeljenja informacija, sukob nadležnosti, (ne)povjerenje među vojnim službama. Također, kod vojne službe ne postoji problem ograničenosti djelovanja u obavještajno-operativnim poslovima u inozemstvu, kao što taj problem postoji kod civilne obavještajne službe, jer vojna služba ne bi ni trebala provoditi operacije u inozemstvu, nego samo obavljati prikupljanje informacija iz svih (ne)dostupnih izvora, barem u miru.

7.4.1. Vojna sigurnosno obavještajna agencija – VSOA

Kao i u prethodnom razdoblju, ključna je zadaća VSOA-e planiranje i provođenje potpore MO-u i OS-u RH za izvršenje zadaća obrane opstojnosti, suvereniteta, neovisnosti i teritorijalne cjelovitosti RH.[604] VSOA je sljedbenica Vojne sigurnosne agencije kao vojne sigurnosne (protuobavještajne) službe, ali je ovim zakonskim rješenjem dobila u nadležnost i potpunu odgovornost za obavljanje vojnih obavještajnih poslova.

Tako VSOA sada u inozemstvu ima obvezu „prikupljanja (što prethodno nije smjela), analiziranja, obrađivanja i ocjenjivanja podataka o:

- vojskama i obrambenim sustavima drugih zemalja
- vanjskim pritiscima koji mogu imati utjecaj na obrambenu sigurnost

[603] Isto, čl. 24.
[604] Isto.

- aktivnostima u inozemstvu koje su usmjerene na ugrožavanje obrambene sigurnosti zemlje.“[605]

Na području Republike Hrvatske VSOA ima obvezu:

- „prikupljanja, analiziranja, obrađivanja i ocjenjivanja podataka o namjerama, mogućnostima i planovima djelovanja pojedinih osoba, skupina i organizacija u zemlji kojima je cilj ugrožavanje obrambene moći države
- poduzimanja mjera otkrivanja, praćenja i suprotstavljanja ovakvim aktivnostima.“[606]

Znači, poslovi više nisu dijeljeni, kao u prethodnim zakonskim određenjima, na obavještajne i protuobavještajne, nego na poslove u zemlji i u inozemstvu. To je nešto drukčiji pristup nego što je bio ranije jer su se u osnovi obično obavještajni poslovi obavljali u inozemstvu, a protuobavještajni poslovi u matičnoj državi. Iz ovako mješovitih poslova vidljivo je da se obavještajni podatci prikupljaju, analiziraju i procjenjuju i u inozemstvu i u zemlji, s time da se u zemlji, temeljem tih podataka i drugih procjena kritičnosti prema osobama i objektima, poduzimaju protuobavještajne mjere.

7.4.1.1. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja

Za obavljanje određenih poslova iz svoje nadležnosti i za obavljanje administrativnih i tehničkih poslova VSOA može ustrojavati unutarnje ustrojstvene jedinice, kao i ustrojavati područne jedinice, ispostave i privremene ispostave.[607]

Vlada uredbom, na prijedlog ministra obrane, a uz prethodnu suglasnost predsjednika Republike, uređuje unutarnje ustrojstvo VSOA-e, djelokrug rada ustrojstvenih jedinica i njihovih ispostava te način njihovog upravljanja, okvirni broj zaposlenika (klasificirano i nedostupno javnosti) te izgled, sadržaj i pravo uporabe službene iskaznice i službene značke, pravo na nošenje i uporabu oružja, unutarnji nadzor, korištenje i raspolaganje financijskim i drugim sredstvima, ustrojavanje disciplinskih sudova i druga pitanja od osobitog značaja za rad Agencije.[608]

Ministar obrane na prijedlog ravnatelja VSOA-e, uz suglasnost predstojnika UVNS-a, donosi pravilnike o unutarnjem redu VSOA-e (klasificirane i nedostupne javnosti) kojima se utvrđuje način rada Agencije i njezinih ustrojstvenih jedinica, potreban broj zaposlenika s naznakom njihovih osnovnih poslova i zadaća i potrebnih uvjeta za obavljanje poslova, njihove ovlasti i odgovornosti, prava iz radnog odnosa te druga pitanja.[609]

[605] Isto.
[606] Isto.
[607] Isto, čl. 61.
[608] Isto, čl. 62.
[609] Isto, čl. 63.

Pravilnik o načinu sigurnosno-obavještajnog postupanja VSOA-e (klasificiran i nedostupan javnosti) donosi ministar obrane na prijedlog ravnatelja VSOA-e, uz suglasnost predstojnika UVNS-a, kojim se pobliže određuju postupci, mjere i sredstva u radu te način planiranja, programiranja, provedbe, evidentiranja i izvješćivanja u poslovima iz djelokruga VSOA-e.[610]

Radom VSOA-e upravlja ravnatelj, a u slučaju njegove spriječenosti ili izbivanja, zamjenik ravnatelja. Radom ustrojstvenih jedinica Agencije upravljaju pomoćnici ravnatelja ili načelnici. Ravnatelj Agencije i njegov zamjenik državni su dužnosnici u smislu Zakona o obvezama i pravima državnih dužnosnika.[611] Ravnatelji VSOA-e, na prijedlog ministra obrane, imenuju se na četiri godine, odnosno razrješuju rješenjem koje supotpisuju predsjednik Republike i predsjednik Vlade. Ravnatelj može biti razriješen i prije isteka mandata sukladno zakonskim uvjetima.[612]

Službene osobe Agencije dužne su provoditi naloge nadređenih, osim ako je nalog nezakonit, kad daju pisanu primjedbu, no ponovljeni pisani nalog dužne su izvršiti (što ih oslobađa odgovornosti), osim ako bi time počinili kazneno djelo kada ga neće izvršiti; o tome moraju odmah obavijestiti predsjednika Savjeta, predsjednika odbora Hrvatskoga sabora nadležnog za nacionalnu sigurnost i predstojnika UVNS-a.[613]

Vojna sigurnosno-obavještajna agencija sljedbenica je VSA-e i kao takva naslijedila je kadrove, prostore, tehničke resurse, ali i ustrojstvenu strukturu te VSOA nastavlja djelovati kroz zapovjedništva, postrojbe i ustanove MO-a i OS-a RH.[614] Iako nije navedeno u ZSOS-u, logično je da je ustrojena Obavještajna uprava pri Glavnom stožeru Oružanih snaga RH te da obavještajne podatke šalje i VSOA-i jer bez toga sustav obrane ne bi mogao funkcionirati. Prema tome, nastavlja se ujedinjeno obavještajno-protuobavještajno djelovanje kakvo je bilo i u prethodnom razdoblju.

Također, Obavještajna uprava ima dvojnu zadaću i dvostruku odgovornost. Zadaću prikupljanja obavještajnih podataka radi omogućavanja informiranog djelovanja borbenih vojnih postrojbi, ali i plasiranja tih informacija u središnjicu VSOA-e. Sukladno tome, i sam rukovoditelj (načelnik) Obavještajne uprave ima dvostruku odgovornost - istovremeno prema načelniku GS-a OS-a i ravnatelju VSOA-e.

Takav ustroj prenesen je i na niže sigurnosno-obavještajne jedinice koje djeluju pri zapovjedništvima, ustanovama i postrojbama MO-a i OS-a RH. Time su se te dvije inače odvojene službe uvezale, stekle

[610] Isto, čl. 64.
[611] Isto, čl. 65.
[612] usp, Cvrtila, Željko: Smjena ravnatelja SOA-a, da ili ne?, Zaštita 3/16.
[613] Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske…, čl. 67.
[614] Isto, čl. 120. i 122.

međusobna povjerenja, uvježbale zajednička djelovanja i lociranja (procjene) ugroženosti određenih točaka potencijalno obavještajnog napada radi podizanja nivoa uspostave protuobavještajne zaštite.

VSOA ima obvezu suradnje sa SOA-om te razmjene podataka koje prikupi; tiču li se djelokruga rada SOA-e, dužna ju je o tome izvijestiti. Mogu i međusobno potraživati podatke o osobama, činjenicama i dokumentima koje posjeduju, odnosno koje su saznale u okviru svoga rada. Potencijalni sukob nadležnosti rješavaju međusobno ili u okviru Savjeta ili VNS-a. VSOA može surađivati i sa stranim sigurnosnim agencijama i drugim odgovarajućim službama razmjenom podataka, opreme, zajedničkim provođenjem poslova iz svog djelokruga rada te edukacijom djelatnika, a na temelju međunarodnih obveza i na temelju odobrenja VNS-a po prijedlogu ravnatelja i mišljenju Savjeta.[615]

Tablica 49. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja Vojne sigurnosno-obavještajne agencije u razdoblju od 2006. do 2020. godine

Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja	**2006. – 2020.**
1. Samostalna služba – agencija	ne
2. U sastavu ministarstva	da
3. U sastavu druge organizacije	ne
4. Dio šireg koncepta sigurnosno-obavještajnog sustava	da
5. Demokratski izbor čelnika službe – agencije	da
6. Transparentnost kriterija za izbor čelnika službe – agencije	ne
7. Čelnik službe – agencije je u sastavu državnog strateškog tijela nacionalne sigurnosti	da
8. Čelnik službe – agencije je u sastavu središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela nacionalne sigurnosti	da
9. Vjerojatnost političkog utjecaja na vođenje operativnih zadaća (visoka-srednja-niska)	da
10. Ima nadležnost nad protuobavještajnim poslovima	da
11. Ima nadležnost nad obavještajnim poslovima	da
12. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici na području države	da
13. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici u inozemstvu	da
14. Uspostavljen hijerarhijski ustroj i rukovođenje	da
15. Uspostavljen linijski ustroj i rukovođenje	da

[615] Isto, čl. 58.-60.

16. Dvostruko unutarnje rukovođenje (hijerarhijsko, linijsko ili od strane druge organizacijske jedinice)	da
17. Dvostruka unutarnja odgovornost (prema hijerarhijskom, linijskom ili prema rukovoditelju druge organizacijske jedince)	da
18. Samostalno rukovođenje teritorijalnim ustrojstvenim jedinicama (neovisnost od središnjice službe)	ne
19. Usmjerivačka funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da
20. Nadzorna funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da

VSOA je i dalje služba u sastavu MORH-a, kao i njezine prethodnice. Kao i u ranijem razdoblju, obavlja obavještajne i protuobavještajne poslove, a novina je da ih i u miru, dakle konstantno, obavlja i u inozemstvu. Dakle, sada ima potpunu odgovornost za obavještajne poslove i u zemlji i u inozemstvu vezane uz obranu zemlje. Sukladno tome, jasno je da je VSOA morala pristupiti i organiziranju svojih obavještajnih punktova u inozemstvu, ali i surađivati s ustrojstvenim jedinicama MVP-a koje djeluju u inozemstvu.[616]

VSOA nastavlja biti dio šireg koncepta Sigurnosno-obavještajnog sustava RH s odgovornošću prema VNS-u, Savjetu i UVNS-u. Hijerarhijski ustroj ostaje kao i linijsko rukovođenje, pa ostaje i dvostruka linija rukovođenja. I dalje imamo i dvostruku liniju odgovornosti, i to prema zapovjedniku postrojbe (ustrojstvene jedinice) pri kojoj je uspostavljena ustrojstvena jedinica VSOA-e i prema višoj ustrojstvenoj jedinici VSOA-e, odnosno njezinoj središnjici.

Teritorijalni centri Agencije sve svoje aktivnosti dužni su koordinirati sa zapovjednikom nadležne postrojbe, a stručne poslove sa središnjicom Agencije. Središnjica Agencije ima usmjerivačku i rukovodnu nadzornu funkciju prema teritorijalnim organizacijskim jedinicama VSOA-e. Ravnatelj VSOA-e biran je na demokratski način, odnosno od strane demokratski izabranih političkih vođa, međutim ne na transparentnim i jasnim kriterijima. Ravnatelj Agencije u sastavu je i VNS-a i Savjeta.

Agencija je ostala u sastavu Ministarstva obrane, ali su zakonom jasno propisane ovlasti Agencije i uvedeni novi nadzori, pa je teško izlaziti izvan tih zadanih okvira. Stoga se vjerojatnost mogućeg političkog utjecaja na provođenje operativnih zadaća ocjenjuje niskom, ali postojećom. Ravnatelj je dio Savjeta u kojem je i dalje dominantna koordinacija politike Ureda predsjednika i Vlade RH. No, kao što je i ranije rečeno, ovdje je prije svega riječ o usmjeravanju i koordinaciji službi, a ne o neposrednom operativnom rukovođenju.

[616] Isto, čl. 46.

7.4.1.2. Ovlasti

ZSOS nastavlja praksu jasnog zakonskog definiranja ovlasti Agencije, sukladno čemu VSOA ima ovlast (gotovo jednake kao i SOA) s jasnom distinkcijom primjene tih ovlasti na području RH samo prema zaposlenicima, odnosno pripadnicima MO-a i OS-a RH, dok SOA ima te ovlasti prema svim drugim građanima. U slučaju da VSOA ima potrebu primijeniti mjere i radnje za koje je ovlaštena i prema osobama izvan sustava MORH-a, o tome će izvijestiti SOA-u s kojom će dogovoriti daljnji način postupanja.[617]

Sukladno tome, VSOA prikuplja podatke,[618] i to:

1. korištenjem javnih izvora
2. komunikacijom s građanima uz obvezno prethodno predstavljanje, a kada se razgovori s građanima obavljaju u službenim prostorijama Agencije samo uz njihovu izričitu suglasnost, što povlači jednaku problematiku kao i kod SOA-e, s time da je djelatne osobe MORH-a lakše pridobiti za suradnju
3. traženjem od MUP-a obavljanje obavijesnog razgovora s osobom koja nije pristala na razgovor s djelatnicima VSOA-e ako postoje pretpostavke da osoba ima saznanja o podatcima značajnim za nacionalnu sigurnost, a kojem razgovoru prisustvuju službene osobe Agencije (problematičnost ove ovlasti objašnjenja je na primjeru SOA-e)
4. potraživanjem službenih podataka od državnih tijela, tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i pravnih osoba čiji čelnici su u obvezi omogućiti uvid u registre, zbirke podataka i dokumentaciju službenim osobama Agencije
5. obavijesnim razgovorom sa zaposlenicima MO-a i OS-a (čemu su se dužni odazvati) te izvršiti uvid u dokumentaciju i podatke MORH-a (ovlast koju nema SOA), ako postoji osnova sumnje da strane službe, pojedine osobe ili grupe pripremaju ili poduzimaju radnje koje mogu dovesti do ugrožavanja obrambene sigurnosti zemlje
6. korištenjem tajnih suradnika (nitko ne smije biti prisiljavan da bude tajni suradnik Agencije)
7. primjenom mjere tajnog prikupljanje podataka[619] (prema zaposlenicima, odnosno pripadnicima MO-a i OS-a) ako se podatci ne mogu prikupiti na drugi način ili je njihovo prikupljanje povezano s nerazmjernim teškoćama, a temeljem:
   - **pismenog obrazloženog naloga suca Vrhovnog suda**
     - tajni nadzor sadržaja komunikacija, nadzor nad poštanskim i drugim pošiljkama, unutrašnjosti objekata, zatvorenih prostora i predmeta i tehničko snimanje

[617] Isto, čl. 26.
[618] Isto, čl. 25.-32.
[619] Isto,. čl. 33.-38.

- tajno praćenje i motrenje uz zvučno snimanje sadržaja komunikacija osoba u otvorenom prostoru i na javnim mjestima

- **pisanog obrazloženog naloga ravnatelja Agencije**
  - tajni nadzor podataka o telekomunikacijskom prometu, lokacije korisnika, međunarodnih telekomunikacijskih veza
  - tajno praćenje i motrenje uz svjetlosno snimanje osoba u otvorenom prostoru i na javnim mjestima
  - tajni otkup dokumenata i predmeta.

Dakle, ovlasti su gotovo identične ovlastima SOA-e, s time da VSOA ne može primjenjivati mjere tajnog prikupljanja podataka u inozemstvu osim prema djelatnicima MORH-a. ZSOS, isto kao i prethodni zakon, propisuje podnošenje zahtjeva od strane ravnatelja za tajno prikupljanje podataka prema sucu Vrhovnog suda RH te obvezu uništavanja prikupljenih podatka ako nalog nije izdan u žurnim slučajevima u roku od 24 sata. Također su jasno definirani rokovi koliko se koja mjera tajnog prikupljanja podataka može primjenjivati, odnosno postupak njezinog produživanja u slučaju potrebe, kada se traži i mišljenje UVNS-a, a odluku tada donose tri suca Vrhovnog suda.[620]

Također, i VSOA izvješćuje Državno odvjetništvo ako prikupljeni podatci ukazuju na pripremanje ili počinjenje kaznenog djela koje se progoni po službenoj dužnosti pod jednakim uvjetima kao i SOA-a.[621] VSOA ima ovlast uspostavljanja i vođenja zbirki i registra osobnih podataka i drugih evidencija prikupljenih podataka i dokumenata o podatcima koji su u svezi s poslovima iz djelokruga rada Agencije te druge evidencije o svojim poslovima i aktivnostima.[622]

Ostala je obveza i dodan striktan rok od 15 dana u kojem Agencija mora građanina obavijestiti (i to pisanim putem) na njegov zahtjev jesu li prema njemu poduzimane mjere tajnog prikupljanja podataka i vode li se evidencije o njegovim osobnim podatcima.[623] Također, pravila postupanja s dokumentima koji se ne odnose na svrhu prikupljanja i nezakonito prikupljenih jednaka su ranije opisanoj proceduri.

VSOA ima ovlast provođenja sigurnosne provjere za:

- čelnike i zaposlenike svoje službe
- zaposlenike ili osobe koje će se zaposliti u MO-u i OS-u RH

[620] Isto.
[621] Isto, čl. 56.
[622] Isto, čl. 39.
[623] Isto, čl. 40.

- osobe koje imaju mogućnost neposrednog pristupa štićenim osobama i objektima MO-a i OS-a
- osobe koje imaju mogućnost neposrednog pristupa objektima, postrojenjima ili sredstvima od posebnog značaja za nacionalnu sigurnost, a u nadležnosti su MO-a ili OS-a
- pravne i fizičke osobe koje imaju pristup klasificiranim podatcima u MO-u i OS-u RH stupnja tajnosti Vrlo tajno, Tajno i Povjerljivo
- domaće fizičke i pravne osobe s kojima Agencija, MO i OS namjeravaju sklopiti ugovor o nabavi roba i usluga ili izvođenju radova, a kojim se fizičkoj i pravnoj osobi omogućava pristup klasificiranim podatcima, odnosno pristup štićenim osobama ili objektima na način koji može utjecati na sigurnost spomenutih osoba ili objekata, u suradnji sa SOA-om
- druge osobe za koje je to određeno odredbama ZSOS-a i Zakonom o sigurnosnim provjerama, odnosno uredbom VRH, u postupku njihovog imenovanja na određeno radno mjesto, odnosno dužnost, odnosno prijama na rad u MO i OS.[624]

U sklopu provođenja sigurnosne provjere i u sklopu protuobavještajne zaštite štićenih osoba, objekata (sukladno uredbi Vlade) i institucija MO-a i OS-a RH, VSOA ima jednake ovlasti kao i SOA, a koje su ranije opisane. Također, VSOA može poduzeti jednake mjere prikrivanja kao ranije navedene mjere koje može poduzimati SOA te ima jednaku obvezu dostavljanja redovnih, godišnjih i izvanrednih izvješća korisnicima.

S obzirom na to da su ostale samo dvije sigurnosno-obavještajne agencije, njihova međusobna suradnja svakako je pojednostavljena. SOA i VSOA u obavljanju svojih poslova sigurnosne službe, samostalno ili u okviru Savjeta i VNS-a, imaju ovlast (i obvezu) suradnje kako je to opisano u poglavlju 7.3.1.2..

Novim ZSOS-om došlo je do promjene u ovlastima vojne sigurnosne agencije. Ovlasti koje je ovim zakonskim rješenjima dobila VSOA treba gledati kao ovlasti i obavještajne i protuobavještajne službe (isto kao i kod SOA-e), odnosno obiju vrsta sigurno-obavještajnih poslova, jer je sada došlo i formalno zakonski do spajanja tih poslova u jedinstvenoj vojnoj agenciji.

Stoga je svakako za primijeniti i pohvaliti novu mogućnost da VSOA sada može obavljati i obavještajne poslove za potrebe hrvatske vojske u inozemstvu, ali ne i s jednakim ovlastima, odnosno ima jednako nedostatne ovlasti kakve je imala OA u prethodnom razdoblju. VSOA ne može svoju obavještajnu djelatnost obavljati uz primjenu mjera tajnog prikupljanja podataka s obzirom na to da joj je takvo prikupljanje podataka omogućeno samo prema pripadnicima MO-a i OS-a. Izgleda da je

[624] Isto, čl. 43.-51.

zakonodavac htio da prikupljanje podataka primjenom mjera tajnog prikupljanja podataka u inozemstvu ima samo SOA. Tako da VSOA u inozemstvu može s punim ovlastima djelovati samo protuobavještajno, odnosno prema pripadnicima MO-a i OS-a.[625]

Tablica 50. Analiza ovlasti djelatnika Vojne sigurnosno-obavještajne agencije u razdoblju od 2006. do 2020. godine

Ovlasti	Primjenjivane ovlasti	Propisane zakonom	Propisano drugim aktom	Okolnosti primjene ovlasti			
				Služba – agencija ovlast poduzima	Potrebno odobrenje politike	Potrebno odobrenje suda	Potrebna suglasnost osobe prema kojoj se postupa
1. Podnošenje izvješća državnim tijelima i čelnicima	da	da	da	da	ne	ne	ne
2. Podnošenje kaznenih prijava protiv osoba	ne						
3. Izdavanje upozorenja i zapovijedi	ne						
4. Utvrđivanje i provjera identiteta osoba	da	da	da	da	ne	ne	ne
5. Prikupljanje obavijesti i podataka te njihova analiza i procjena	da	da	da	da	ne	ne	ne
6. Formiranje, vođenje i korištenje registra, evidencija i baza podatka	da	da	da	da	ne	ne	ne
7. Uvid u registre, evidencije i baze podataka tijela vlasti i pravnih osoba	da	da	da	da	ne	ne	ne
8. Uvid u podatke pohranjene u računalima	da	da	da	da	ne	ne	ne
9. Uvid u (pregled) dokumentaciju pravnih osoba	da	da	da	da	ne	ne	ne
10. Sigurnosna prosudba ugroženosti za štićene osobe i objekte	da	da	da	da	ne	ne	ne
11. Sigurnosna provjera fizičkih i pravnih osoba koje imaju pristup štićenim osobama, objektima, prostorima i podatcima	da	da	da	da	ne	ne	ne
12. Sigurnosna provjera političke lojalnosti političkih dužnosnika	ne						
13. Sigurnosna provjera političkih dužnosnika (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	da	da	da	da	da	ne	da
14. Sigurnosna provjera osoba u SOS-u i drugim sigurnosnim sustavima (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	da	da	da	ne	da	ne	da
15. Informacijska zaštita podataka državnih tijela	da	da	da	da	ne	ne	ne

[625] Isto, čl. 33.

16. Otvaranje i pregled (nadzor) tuđih pisama, paketa	da	da	da	ne	ne	da	ne
17. Predlaganje i provođenje političkog nadzora nad osobama	ne						
18. Formiranje i vođenje dosjea politički nepodobnih osoba	ne						
19. Obavljanje informativnih (obavijesnih) razgovora	da	da	da	da	ne	ne	da
20. Rad sa suradnikom i operativnom vezom (informatorom)	da	da	da	da	ne	ne	da
21. Plasiranje informacija i dezinformacija	ne						
22. Praćenje, motrenje, fotografiranje i snimanje osoba	da	da	da	ne	ne	da	ne
23. Prisluškivanje i snimanje tuđih razgovora	da	da	da	ne	ne	da	ne
24. Nadzor podataka o telekomunikacijskom prometu	da	da	da	da	ne	ne	ne
25. Nadzor lokacije putem telekomunikacijskih uređaja	da	da	da	da	ne	ne	ne
26. Elektroničko izviđanje	da	da	da	da	ne	ne	ne
27. Protuprislušna zaštita i pregleda objekata	da	da	da	da	ne	ne	ne
28. Nadzirani promet predmeta i vrijednosti	ne						
29. Prikriveni otkup dokumenta i predmeta	da	da	da	da	ne	ne	ne
30. Mjere prikrivanja identiteta	da	da	da	da	ne	ne	ne
31. Mjere prikrivanja vlasništva	da	da	da	da	ne	ne	ne
32. Traganje za osobama i predmetima	ne						
33. Privremeno oduzimanje predmeta	ne						
34. Opservacija prostora i objekata	da	ne	da	da	ne	ne	ne
35. Snimanje i fotografiranje zatvorenih prostora i objekata (prikriveni ulazak)	da	da	da	ne	ne	da	ne
36. Snimanje i fotografiranje otvorenih (javnih) prostora i objekata	da	da	da	da	ne	ne	ne
37. Poligrafsko ispitivanja	da	da	da	da	ne	ne	da
38. Tajna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	ne						
39. Javna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	ne						
40. Pregled osoba, predmeta i prijevoznih sredstava	da	ne	da	da	ne	ne	ne
41. Uporaba tuđih prijevoznih i komunikacijskih sredstava	ne						
42. Pozivanje osoba	ne						
43. Dovođenje i privođenje osoba	ne						
44. Zadržavanje osoba i/ili pritvor	ne						
45. Uhićenje	ne						

46. Primjena fizičke sile radi izvršavanja ovlasti	ne						
47. Upotreba vatrenog oružja radi zaštite života, uhićenja, sprječavanje KD-a i bijega	ne						
48. Primjena fizičke sile radi iznuđivanja (priznanja, suradnje..)	ne						
49. Prijetnje, ucjenjivanje i zastrašivanje	ne						
50. Ubojstvo	ne						

VSOA temeljem Zakona o sigurnosnim provjerama također može vršiti provjere političkih dužnosnika u smislu postojanja sigurnosne zapreke, odnosno činjenica koje upućuju na zlouporabu ili postojanje rizika od zlouporabe radnog mjesta ili dužnosti, odnosno određenih prava ili ovlasti na štetu nacionalne sigurnosti ili interesa RH, naravno samo za dužnosnike MO-a i OS-a, a sa svim ograničenjima koja su elaborirana na primjeru SOA-e. Ovlast pregleda osoba, predmeta i prijevoznih sredstava prvenstveno se odnosi na svrhu zaštite vlastitih objekata.

VSOA također može koristiti nove ovlasti, lokacije putem telekomunikacijskih uređaja te nadzor podataka o telekomunikacijskom prometu koje su rezultat tehnološkog razvoja mogućnosti i koje su u nadležnosti odobrenja ravnatelja Agencije. Ovlast elektroničkog izviđanja putem nadležne organizacijske jedinice Oružanih snaga RH sada je omogućena i za vojne protuobavještajne poslove, uz odobrenje Savjeta.

VSOA je također izgubila ovlast nadziranja prometa predmeta i vrijednosti vjerojatno jer se ona uglavnom odnosi na predmete i vrijednosti kaznenog djela, a koju ovlast ima policija temeljem ZKP-a. Ne vidi se previše potreba za takvom ovlasti, ali u slučaju takve potrebe u vojne svrhe, to bi se svakako realiziralo u suradnji s kriminalističkom i vojnom policijom.

Iako je i VSOA dobila ovlast prikrivenog otkupa dokumenata i predmeta, teško je zamisliti situaciju u kojoj bi je ona primijenila, a da bude samo u okvirima MO-a i OS-a, što bi značilo da isključivo zaposlenici MORH-a imaju ilegalne dokumente ili predmeta koje žele prodati. Veća je vjerojatnost da VSOA pribavi informacije takvog tipa u kojoj sudjeluju zaposlenici MORH-a, ali i civilne osobe, pa bi se ta ovlast primijenila zajedno sa SOA-om i/ili policijom.

Ravnatelj Agencije izdaje odobrenje (više nije potrebno odobrenje suda s obzirom na to da se ne radi o zadiranju u dom ili poslovne prostore) za primjenu ovlasti snimanja i fotografiranja otvorenih (javnih) prostora i objekata.

VSOA ima mogućnost poligrafskog ispitivanja, naravno uz pristanak osobe prema kojoj se ovlast namjerava poduzeti. Treba napomenuti da Agencija koristi poligrafsko ispitivanje u cilju provjere integriteta vlastitih zaposlenika. Nadzor podataka o telekomunikacijskom prometu i nadzor lokacije putem telekomunikacijskih uređaja VSOA također može primjenjivati u svom radu uz odobrenje ravnatelja Agencije, što je često dovoljna mjera da bi se protuobavještajno djelovalo prema nekoj osobi, odnosno radnom mjestu.

Može se zaključiti da je VSOA (jednako kao i SOA), kroz nova zakonska rješenje dobila proširene ovlasti, ali uz ograničene ovlasti obavljanja obavještajnih poslova u inozemstvu. No to je ipak značajna dobit za obrambenu, a onda i za nacionalnu sigurnost Hrvatske.

7.4.1.3. Nadzor

Novim zakonskim rješenjem propisano je da nadzor nad radom sigurnosnih službi, znači i VSOA-om, obavlja Hrvatski sabor, UVNS i VGN.[626] Nadzor UVNS-a sada je eksplicitno definiran kao stručni (specijalistički) nadzor, za razliku od prethodnog zakonskog rješenja kada je bilo definirano da UVNS služi kako bi putem njega (između ostalog) predsjednik države i VRH provodili nadzor nad radom sigurnosnih službi.

Tako, „UVNS obavlja poslove stručnog nadzora, tj. prati i/ili nadzire: zakonitosti rada, ostvarivanje propisanih ciljeva i djelokruga rada, djelotvornost i svrsishodnost rada, primjenu mjera tajnog prikupljanja podataka kojima se ograničavaju ustavna ljudska prava i temeljne slobode, uporabu financijskih sredstava, koordinaciju i suradnju među sigurnosno-obavještajnim agencijama i odgovarajućim službama drugih zemalja.“[627]

O provedenom nadzoru UVNS izvješćuje predsjednika države i VRH samo ako u nadzoru utvrdi određene nepravilnosti, dok je u prethodnom rješenju bilo da UVNS provodi nadzor po njihovom zahtjevu. Dakle, UVNS je dobio puno značajniju ulogu od one u prethodnom zakonskom rješenju jer je sada nadzor njegova stalna obveza. UVNS može obaviti nadzor nad VSOA-om samostalno i po zahtjevu predsjednika države i Vlade RH te Sabora RH.

Hrvatski sabor nadzor nad radom VSOA-e obavlja neposredno, putem odbora nadležnog za nacionalnu sigurnosti i UVNS-a ili putem VGN-a, čime zapravo ni u ovom zakonskom rješenju VGN nije dobio ovlast samostalnog nadzora, a što je ranije već obrazloženo.

Nadzorne ovlasti Hrvatskog sabora i saborskog Odbora za nacionalnu sigurnost detaljno su opisane u poglavlju 7.3.1.3., pa se ovdje neće ponavljati s obzirom na to da su identične i za VSOA-u.

[626] Isto, čl. 103.
[627] Isto, čl. 107.

Iz sljedeće prikazane tablice (51.) vidljivo je da nema nikakve razlike u nadzoru nad VSOA-om (sada u obavještajnim i protuobavještajnim poslovima) u odnosu na prethodno razdoblje od 2002. do 2006. godine.

Ipak, nadzor je poboljšan jer se sada i Hrvatski sabor oslanja na stručnjake iz UVNS-a koji su jedini u stanju kvalitetno izvršiti stručan nadzor nad radom Agencije. UVNS je dobio stalnu zakonsku obvezu stručnog (specijalističkog) nadzora nad radom Agencije, kako je prethodno objašnjeno.

Tablica 51. Analiza vrste nadzora nad radom Vojne sigurnosno-obavještajne agencije u razdoblju od 2006. do 2020. godine

Vrsta nadzora	2006. – 2020.
1. Demokratski nadzor	da
2. Stranački nadzor	ne
3. Parlamentarni nadzor	da
4. Državni usmjeravajući nadzor	da
5. Građanski nadzor	da
6. Sudski nadzor	da
7. Pučkopravobraniteljski nadzor	da
8. Rukovodni nadzor	da
9. Specijalistički nadzor	da
10. Unutarnji nadzor	ne

U tom je kontekstu u ZSOS-u formirano novo poglavlje - Stručni specijalistički nadzor nad radom sigurnosno-obavještajnih agencija - unutar kojega se propisuje da stručni nadzor nad radom agencije provodi UVNS kao samostalno državno tijelo, ne samo po zahtjevu predsjednika države i VRH, kako je ranije bilo propisano.

UVNS u postupku nadzora, kada je to nužno radi utvrđenja činjenica odlučnih za ocjenu zakonitosti rada, može vršiti uvid u izvješća i druge dokumente VSOA-e, obavljati razgovore s ravnateljem i zaposlenicima Agencije što mu se mora omogućiti, a u slučaju utvrđenog kršenja propisa, poduzet će mjere radi otklanjanja nepravilnosti i o tome izvijestiti predsjednika države, Vlade i Sabora, odnosno njegovog nadležnog odbora.[628] Sastav VGN-a, imenovanje i mandat ostaje isti ranijem zakonskom

[628] Isto.

rješenju. Nadzorne ovlasti VGN-a detaljno su opisane u poglavlju 7.3.1.3. pa se ovdje neće ponavljati s obzirom na to da su identične i za VSOA-u.

Dakle, i dalje postoje svi nadzori nad radom vojne sigurnosne i obavještajne službe, odnosno Agencije, koji su uspostavljeni još u ZSS-u. Zapravo, u funkciji su svi poznati demokratski nadzori osim unutarnjeg nadzora i stranačkog koji je ukinut 1990. godine ukidanjem jednopartijskog totalitarnog političkog sustav u RH.

7.5. Operativno tehnički centar za nadzor telekomunikacija – OTC

Operativno-tehnički centar za nadzor telekomunikacija odredbama je ZSOS-a izdvojen iz civilne protuobavještajne agencije u čijem je sastavu bio u prethodnom razdoblju. OTC je postao samostalno tijelo i stoga ga je potrebno zasebno obrazložiti.

OTC nije sigurnosna agencija i ZSOS je to jasno propisao, iako je bilo drukčijih prijedloga prilikom donošenja zakona, pa i amandmana saborskih zastupnika. OTC je ključno potporno tijelo koje služi kao tehnička i nadzorna potpora sigurnosnim agencijama i drugim tijelima koja imaju zakonske ovlasti primjenjivati tajne mjere te je bitan za uspješnost provođenja poslova iz nadležnosti sigurnosnih agencija, ali i drugih nadzornih tijela u RH koja u svom radu trebaju koristiti tajne mjere.[629]

OTC je ovlašten za:

- obavljanje aktivacije i upravljanje mjerom tajnog nadzora telekomunikacijskih usluga, djelatnosti i prometa
- ostvarivanja operativno-tehničke koordinacije između pravnih i fizičkih osoba koje raspolažu javnom telekomunikacijskom mrežom i pružaju javne telekomunikacijske usluge i usluge pristupa u RH te tijela koja su ovlaštena za primjenu mjera tajnog nadzora telekomunikacija sukladno ZSOS-u i ZKP-u
- nadzor rada davatelja telekomunikacijskih usluga u smislu izvršenja obveza iz ZSOS-a.[630]

OTC-om upravlja ravnatelj kojeg imenuje i razrješava VRH na prijedlog Savjeta, a izvješće o svom radu dostavlja UVNS-u. OTC ima poseban ustroj koji donosi Vlada RH uredbom na prijedlog Savjeta. Pravilnik o unutarnjem redu donosi ravnatelj OTC-a uz suglasnost Savjeta. Na ravnatelja i zaposlenike OTC-a na odgovarajući se način primjenjuju odredbe ZSOS-a koje se odnose i na zaposlenike sigurnosnih agencija.[631]

[629] Isto, čl. 18.
[630] Isto.
[631] Isto, čl. 21.

Ovdje također treba naglasiti da je novim zakonskim rješenjem problematika financijskog troška potpuno jasno određena. Tako je ZSOS nedvojbeno propisao da su pravne i fizičke osobe i državna tijela koja raspolažu vlastitom telekomunikacijskom mrežom obvezni o vlastitu trošku osigurati i održavati funkciju tajnog nadzora telekomunikacijskih usluga, djelatnosti i prometa, kao i komunikacijske vodove do OTC-a te OTC-u osigurati uvjete za trajan i izravan pristup objektima i tehničkoj opremi te uvjete za samostalnu provedbu tajnih mjera.[632]

7.6. Zavod za sigurnost informacijskih sustava – ZSIS

Ovo je tijelo preimenovani Zavod za informacijsku sigurnost i kriptozaštitnu tehnologiju iz prethodnog zakonskog rješenja i njegov je pravni sljedbenik. ZSIS je i formalno definiran kao središnje državno tijelo, ali samo za obavljanje poslova u tehničkom području informacijske sigurnosti državnih tijela RH, te je zadužen za:

- „obavljanje poslova u područjima sigurnosti informacijskih sustava i mreža državnih tijela
- sigurnosne akreditacije informacijskih sustava i mreža državnih tijela
- upravljanja kriptomaterijalima koji se koriste u razmjeni klasificiranih podataka između državnih tijela RH i stranih zemalja i organizacija
- koordinaciju prevencije i otklanjanja problema vezanih uz sigurnost računalnih mreža u državnim tijelima
- poslove istraživanja, razvoja i ispitivanja tehnologija namijenjenih zaštiti klasificiranih podataka te izdavanje uvjerenja (certifikata) za njihovu uporabu.“[633]

Vidljivo je da je došlo do značajnih promjena u obvezama ZSIS-a, koji je lišen obveza istraživanja i razvoja protokola informacijske sigurnosti, te mu je ostavljena obveza bavljenja tehnološkim aspektom informacijske sigurnosti, dok je primjena mjera i standarda informacijske sigurnosti stavljena u nadležnost UVNS-a. Upitno je koliko je takvo rješenje kvalitetno jer je teško razdvojiti tehnički aspekt informacijske sigurnosti od proceduralnog. Bolje bi rješenje bilo da su ta dva aspekta objedinjena pri UVNS-u. ZSIS-om upravlja ravnatelj kojeg imenuje i razrješava VRH na prijedlog Savjeta, a ZSIS izvješća o svom radu dostavlja predstojniku UVNS-a, što je nova obveza.[634]

Također je propisano da unutarnje ustrojstvo ZSIS-a uređuje VRH uredbom na prijedlog ravnatelja uz suglasnost Savjeta, čime je otklonjen nedostatak iz prethodnog zakonskog rješenja. Pravilnik o unutarnjem redu kojim se uređuje način rada, broj zaposlenika s opisima poslova, ovlastima i drugo

[632] Isto, čl. 20.
[633] Isto, čl. 14.
[634] Isto, čl. 15.

donosi ravnatelj uz suglasnost VRH-a, a na ravnatelja i zaposlenike ZSIS-a na odgovarajući se način primjenjuju odredbe ZSOS-a koje se odnose i na zaposlenike sigurnosnih agencija.[635]

7.7. Struktura sigurnosno-obavještajnog sustava

Donošenjem ZSOS-a nije se znatno promijenila organizacija, odnosno struktura SOS-a RH u odnosu na prethodno razdoblje.

Ključne promjene su:

- Obavještajna agencija (OA) spojena je s Protuobavještajnom agencijom (POA) u jedinstvenu Sigurnosno-obavještajnu agenciju (SOA)
- Vojna sigurnosna agencija (VSA) i formalno je dobila obavještajne poslove pa je postala Vojna sigurnosno-obavještajna agencija (VSOA)
- Operativno-tehnički centar (OTC) izdvojio se iz sigurnosne agencije i postao samostalno tijelo za potporu
- Zavod za informacijsku sigurnost i kriptozaštitnu tehnologiju (ZISKZT) promijenio je ime i postao Zavod za sigurnost informacijskih sustava (ZSIS).

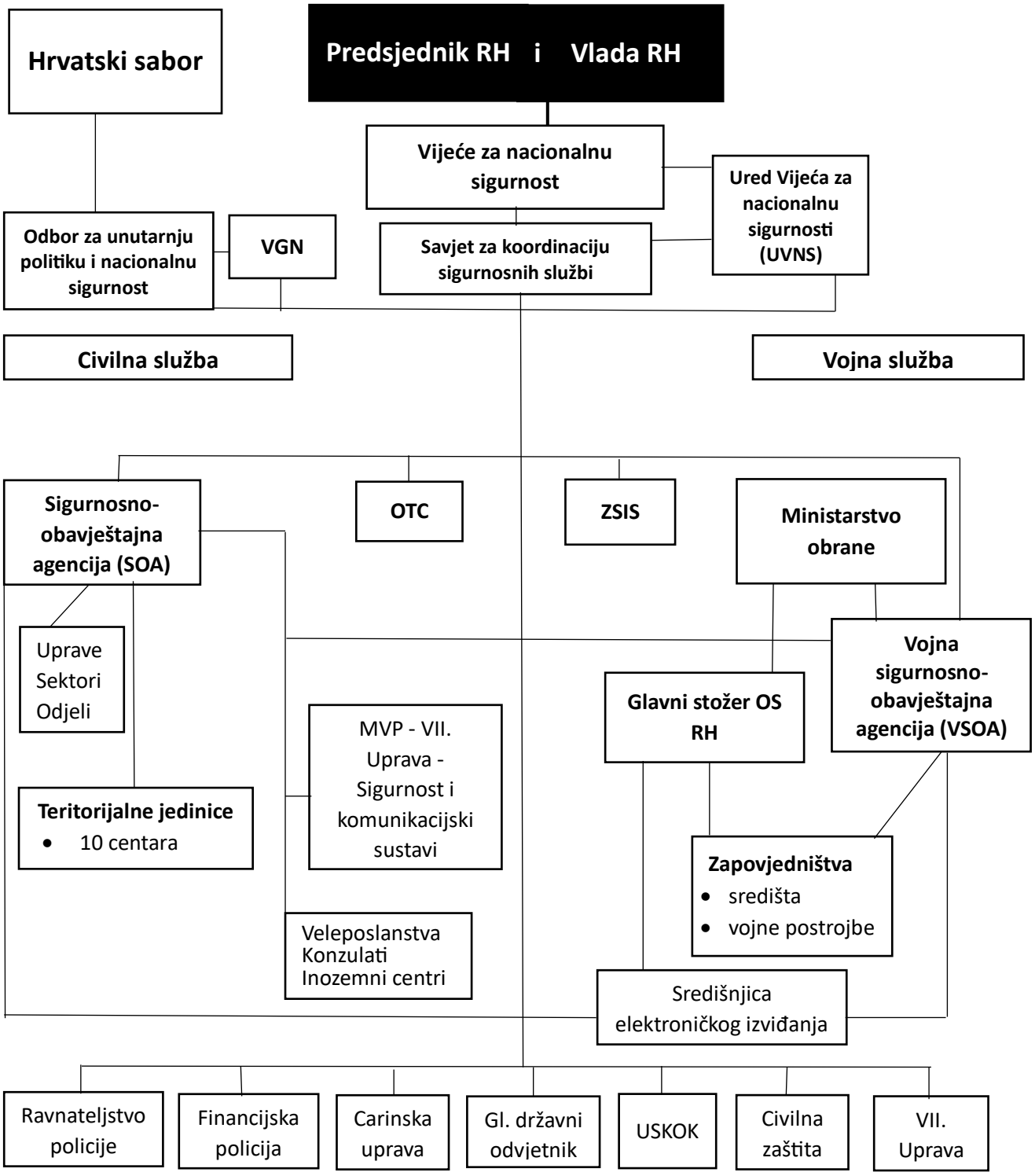
Dakle, u ovom je razdoblju Hrvatska imala sigurnosne, odnosno sigurnosno-obavještajne službe: jednu civilnu (SOA-u) i jednu vojnu (VSOA-u) službu, odnosno agenciju.

ZSOS-om je određeno da prostor, oprema, uređaji i druga sredstava ukinutih službi preuzimaju novoosnovane službe, odnosno od OA-e i POA-e preuzima SOA, od VSA-e preuzima VSOA, od ZISKZT-a preuzima ZSIS, a OTC nastavlja s radom, ali s rokom izdvajanja iz SOA-e od godine dana. Također je određeno da zaposlenici ukinutih službi postaju zaposlenici novoosnovanih službi sljedbenica, osim ako ostanu neraspoređeni, a tada su na raspolaganju Vladi ili MORH-u i imaju prava prema Zakonu o državnim službenicima i namještenicima.[636]

Kao što je iz sheme vidljivo, u samom vrhu SOS-a RH nije došlo ni do kakvih promjena. No, više se ne može govoriti o civilnim i vojnim službama u množini jer je ostala po jedna u svakom od tih segmenata, ali s dvojnim obavještajnim i protuobavještajnim funkcijama.

Novost je da je Operativno-tehnički centar izdvojen kao samostalna služba jednako kao i ZSIS, a koji nastavljaju s radom na platformama prethodnih ustrojstvenih formi. VSOA dobiva nadležnost prikupljanja i informacija iz inozemstva, pa se i ona, kao i SOA, oslanja na pomoć VII. Uprave MVP-a i njezinih ustrojstvenih oblika u inozemstvu, kako je i prikazano na shemi.

[635] Isto, čl. 16.
[636] Isto, čl. 121.

Shema 7. Rekonstrukcija strukture sigurnosno-obavještajnog sustava u Hrvatskoj od 2006. do 2020. godine

Ostala je mogućnost pozivanja na sjednice Savjeta i drugih čelnih osoba institucija koje nisu formalno članice SOS-a, ali su zasigurno članice sigurnosnog sustava nacionalne sigurnosti RH. U ovom zakonskom rješenju to je sada eksplicitnije navedeno, iako nije riječ o potpunom rješenju kojim bi se koordinirao rad svih sigurnosnih i nadzornih službi u Hrvatskoj, pa se to nastojalo premostiti Zakonom o domovinskoj sigurnosti.

8.

DEMOKRATIZACIJA HRVATSKOG SIGURNOSNO-OBAVJEŠTAJNOG SUSTAVA OD 1990. DO 2020. GODINE

Pojam sigurnosno-obavještajnog sustava objašnjen je u poglavlju 2.4., a na početku ovoga dijela potrebno je razjasniti pojam demokratizacije sigurnosno-obavještajnog sustava. Države s dužom demokratskom poviješću nemaju problem s tim pojmom jer njihove su se službe već ranije, a posebice nakon 2. svjetskog rata, prilagodile demokratskom načinu funkcioniranja sigurnosnih službi i to uglavnom unutar država, odnosno kada su u pitanju bile protuobavještajne službe. Države, poput Hrvatske, koje su tako nedavno ostvarile neovisnost i izašle iz totalitarnog sustava, postepeno su razvijale i demokratizirale svoje sigurnosne službe kroz promjene zakonskih okvira i promjenama načina djelovanja službi.

Nije svejedno koga se i zašto prisluškuje, prate li se i nadziru subjekti političkog, strukovnog i javnog života koji uključuju legalne, registrirane subjekte, profesionalce kao što su novinari i privatne građane ili se pak kontroliraju teroristi, špijuni, zavjerenici koji snuju nasilno obaranje ustavnog i zakonitog poretka ili vođe organiziranog kriminala.[637] Isto tako, nije svejedno tko i na temelju čega predlaže provođenje prisluškivanja, tko ga i temeljem kakvih zakona i propisa odobrava, za što se s njime dobivene spoznaje koriste te tko i kako nadzire djelovanje službi.[638] Drugim riječima, najvažnija razlika između rada službe u nedemokratskom i u demokratskom društvu sastoji se u različitom određivanu ciljeva i svrhe njezinog djelovanja te procedura i uvjeta pod kojim se to djelovanje izvodi i nadzire.[639] Ovdje treba naglasiti da se niti jedna skupina i osoba u društvu ne smije izuzeti iz potencijalne obrade sigurnosnih službi jer to što je netko (ili nešto - registrirani subjekt) novinar, privatni građanin ne znači da nije dio špijunske, zavjereničke mreže ili mreže organiziranog kriminala, odnosno da ne radi na štetu nacionalne sigurnosti i nacionalnih interesa. Tim više što se iz prakse zna da dobar dio stranih agenata nastupa kroz uspostavljene paravane novinara, registriranih civilnih i humanitarnih udruga i slično.

Dakle, teško je (gotovo nemoguće) a priori razlučiti koga bi se smjelo, a koga ne nadzirati. Stoga je neophodno zakonski regulirati kriterije temeljem kojih se pokreće obrada sigurnosne službe, odnosno

[637] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 65.
[638] Isto.
[639] Isto.

koji se to markeri trebaju poklopiti da se taj postupak predloži, a onda i odobri od zakonski propisanog tijela.

Jedan od pokazatelja nedemokratskog djelovanja službi svakako je strah građana od sigurnosnih službi, a koji je bio sveprisutan na prostoru bivše Jugoslavije. Također, službe su djelovale bez ikakvog stvarnog i demokratskog nadzora, odnosno građanin nije imao nikakvu mogućnost požaliti se na njihov rad i u poštenoj proceduri preispitati njihovo postupanje niti se u demokratskoj proceduri moglo utjecati na imenovanje čelnika tih službi.

Treba reći da su protuobavještajna MI5 i obavještajna MI6 služba Velike Britanije, države sa stoljetnom tradicijom demokracije, tek 1989. godine dobile zakonsku regulativu svoga rada.

Smisao postojanja i temeljni zadatak obavještajnog sustava ostvarenje je nacionalne sigurnosti, nacionalnih interesa, a zaštita demokracije jedan je od temeljnih nacionalnih interesa, pa odgovornost za zlouporabu u političke svrhe ne snose samo obavještajni sustavi nego i državne strukture kao njihovi strateški upravitelji i nalogodavci.[640]

8.1. Pokazatelji demokratičnosti sigurnosno-obavještajnog sustava

Da bismo mogli utvrditi jesu li djelovanja nekih službi usklađena s demokratskim standardima (uzusima, pravilima), trebamo prethodno definirati pokazatelje, odnosno elemente koji određeno djelovanje mogu okarakterizirati kao demokratsko ili nedemokratsko kada je riječ o radu sigurnosnih službi.

To su sljedeći pokazatelji:

1. **Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja**: procjenjuje se na temelju samostalnosti službe ili podređenosti drugoj organizaciji; je li čelnik službe biran od strane (ne)demokratski postavljenog čelnika državnog tijela i temeljem transparentnih kriterija te načina vođenja operativnih zadaća i rukovođenja službom
2. **Zakonska propisanost ovlasti sigurnosne službe** što podrazumijeva da su ovlasti službi jasno propisane zakonom koji je dostupan svakom građaninu i koji jednako vrijedi za sve osobe. Odnosno, ne mogu se smatrati demokratskim pokazateljem ovlasti službi koje su tajno ili prikriveno propisane, diskriminacijske i nejasne.
3. **Vrsta dopuštenih ovlasti** označava koje ovlasti službe mogu primjenjivati kako bi mogle izvršiti svoje zadaće. Ako je riječ o nasilnim metodama poput ucjena, iznuda, prijetnji, primjene fizičke sile radi otkrivanja informacija ili privole na suradnju ili čak ubojstava, nikako se ne može govoriti o demokratskim ovlastima.

[640] Bilandžić, Mirko: n. dj., str. 239.

4. **Odobravanje primjene ovlasti:** demokratičnost podrazumijeva da određene ovlasti, posebice one koje dublje zadiru u slobode i prava čovjeka, služba smije primjenjivati tek po odobrenju suda ili neke druge ovlaštene institucije, a ne samostalnom procjenom i odlukom djelatnika službi
5. **Uspostavljeni nadzori:** što je više uspostavljenih demokratskih nadzora nad radom sigurnosnih službi, to je manja vjerojatnost njihovih zlouporaba. Također, je li riječ o stručnim ili političkim nadzorima i na kojim razinama. Svakako treba voditi računa o tome da prekomjerni nadzori ne ometaju ili ne ograničavaju rad sigurnosnih službi.
6. **Svrha primjene ovlasti**: primjena ovlasti radi zaštite ustavnog poretka, nacionalne sigurnosti, nacionalnih interesa, sprečavanja terorizma i teškog kriminala dozvoljeno je u demokratskim društvima, no primjena ovlasti radi diskreditacije oporbe i održavanja na poziciji vlasti demokratski je nedopustivo.

Obavještajni sustavi ne smiju se upotrebljavati za ostvarivanje bilo kakvih partikularnih interesa, odnosno bilo kakva njihova uporaba izvan ostvarivanja nacionalne sigurnosti i nacionalnih interesa predstavljala bi njihovu zlouporabu.[641]

Jedan od elemenata štićenja jest i zaštita države čija se vlast mora štititi pri čemu se zadire u temeljna prava i slobode građana, pa su moguće različite zlouporabe i zato je neophodan nadzor zakonitosti rada obavještajnog sustava. Zbog djelovanja unutar države sigurnosna služba (protuobavještajna) najizloženija je kritikama i nadzorima zbog kršenja ljudskih prava. Postoje unutarnje i vanjske kontrole. Unutarnje su unutar same službe, a vanjske su smještene u izvršnoj (predsjednik države, premijer, ministar, tajnik), zakonodavnoj (parlamentarni odbori) ili sudskoj vlasti (obično prije dobivanja odobrenja za neke operativne akcije).[642]

Svoju ulogu u nadzoru imaju javnost i obrazovanje službenika o zaštiti ljudskih prava. Nadzor nad službama neophodan je kako bi se spriječilo da se pretvore u moćna tijela čija bi zlouporaba mogla promijeniti demokratski oblik vlasti.[643] Istovremeno, obavještajnim sustavima treba osigurati i prostor za nesmetan rad i postizanje cilja ostvarivanja nacionalne sigurnosti jer je ostvarivanje nacionalne sigurnosti preduvjet za ostvarivanje i razvoj demokracije.[644]

Pored navedenih vrsta nadzora, u posljednje se vrijeme razvijaju i tzv. civilni (građanski) nadzori putem povjerenstava (vijeća, komisija) sastavljenih od civila. No nijedan nadzor ne može biti učinkovit kao unutarnji i specijalistički nadzor jer ljudi koji bi nadzirali sigurnosni sustav, a nemaju

[641] Tatalović, S., Bilandžić, M.: Osnove nacionalne sigurnosti, n. dj., str. 69.
[642] Isto, str. 80.
[643] Isto, str. 81.
[644] Isto.

potrebna znanja i kompetencije, ne mogu ga obaviti potpuno i kvalitetno. Stoga jedino kombinacija vanjskog i unutarnjeg nadzora može dati pravi, potpuni i kvalitetni nadzor nad radom sigurnosno-obavještajnog sustava.

8.2. Analiza pokazatelja demokratizacije hrvatskog sigurnosno-obavještajnog sustava

U ovom poglavlju analizirat će se, odnosno procjenjivati i interpretirati svi u ovom radu istraženi pokazatelji potencijalne demokratizacije sigurnosno-obavještajnih službi i cijelog SOS-a od 1990. do 2020. godine, a s ciljem dobivanja odgovora na istraživačko pitanje:

Je li se Sigurnosno-obavještajni sustav Republike Hrvatske u razdoblju od 1990. do 2020. godine uspješno demokratizirao?

Analiza će se provesti kroz pet ključnih područja, odnosno pokazatelja o demokratizaciji hrvatskih sigurnosnih službi, a na temelju podataka iz prethodno istraženih povijesnih razdoblja. U prvoj tablici (52.) prikazana je struktura SOS-a RH u svim istraženim povijesnim razdobljima radi bolje preglednosti i razumijevanja procesa demokratizacije.

Tablica 52. Analiza strukture sigurnosno-obavještajnog sustava u RH od 1990. do 2020.

Tijelo/razdoblje	**1990. – 1991.**	**1991. – 1993.**	**1993. – 2002.**	**2002. – 2006.**	**2006. – 2020.**
Državno strateško tijelo nacionalne sigurnosti	Savjet za poslove DB-a u SFRJ Savjet za zaštitu ustavnog poretka u RH	Vrhovno državno vijeće RH Predsjedničko vijeće VONS	Predsjedničko vijeće obrane i nacionalne sigurnosti VONS	Vijeće za nacionalnu sigurnosti - VNS	Vijeće za nacionalnu sigurnosti - VNS
Središnje koordinacijsko-nadzorno tijelo nacionalne sigurnosti	Komisija za usklađivanje rada organa DB-a u SFRJ U RH nema	UZUP	UNS (SONS, KOOZ)	Savjet za koordinaciju sigurnosnih službi (UVNS)	Savjet za koordinaciju sigurnosnih službi (UVNS)
Civilna protuobavještajna služba	SDS	SZUP	SZUP	POA	SOA
Civilna obavještajna služba	SID	-	HIS	OA	

Vojna protuobavještajna služba	UB	SIS	SIS	VSA	VSOA
Vojna obavještajna služba	II. Uprava GS-a OS-a SFRJ TIOO	VOS	VOS	-	

8.2.1. Komparacija ustrojstveno-upravljačkih oblika funkcioniranja sigurnosnih službi

U dvjema odvojenim tablicama prikazat će se ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja civilnih i vojnih protuobavještajnih i obavještajnih službi kroz svih pet analiziranih razdoblja. Iz tablica se vidi vrsta službe, naziv službe, analizirano razdoblje i pojedini ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja.

8.2.1.1. Civilne sigurnosne službe

Tablica 53. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja civilnih obavještajnih i protuobavještajnih službi od 1990. do 2020. godine

Ustrojstveno-upravljački oblik	Protuobavještajne službe						Obavještajne službe				
	SDS	**SDS**	**SZUP**	**SZUP**	**POA**	**SOA**	**SID**	**-**	**HIS**	**OA**	**SOA**
	do 1990.	**1990. – 1991.**	**1991. – 1993.**	**1993. – 2002.**	**2002. – 2006.**	**2006. – 2020.**	**do 1991.**	**1991. – 1993.**	**1993. – 2002.**	**2002. – 2006.**	**2006. – 2020.**
1. Samostalna služba – agencija	ne	ne	ne	ne	da	da	ne		ne	da	da
2. U sastavu ministarstva	da	da	da	da	ne	ne	da		ne	ne	ne
3. U sastavu druge organizacije	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne		da	ne	ne
4. Dio šireg koncepta sigurnosno-obavještajnog sustava	da	ne	da	da	da	da	da		da	da	da
5. Demokratski izbor čelnika službe – agencije	ne	da	da	da	da	da	ne		da	da	da
6. Transparentnost kriterija za izbor čelnika službe – agencije	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne		ne	ne	ne
7. Čelnik službe – agencije je u sastavu državnog strateškog tijela nacionalne sigurnosti	ne	ne	ne	ne	ne	da	ne		da	ne	da
8. Čelnik službe – agencije je u sastavu središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela nacionalne sigurnosti	ne	-	ne	da	da	da	ne		da	da	da
9. Vjerojatnost političkog utjecaja na vođenje operativnih zadaća (visoka - srednja - niska)	da	da	da	da	ne	ne	da		da	ne	ne

10. Ima nadležnost nad protuobavještajnim poslovima	da	da	da	da	da	da	da		da	da	da
11. Ima nadležnost nad obavještajnim poslovima	da	da	da	ne	ne	da	da		da	da	da
12. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici na području države	da	da	da	da	da	da	ne		ne	da	da
13. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici u inozemstvu	ne	ne	ne	ne	ne	da	da		da	da	da
14. Uspostavljen hijerarhijski ustroj i rukovođenje	da	da	da	da	da	da	da		da	da	da
15. Uspostavljen linijski ustroj i rukovođenje	da	da	da	da	da	da	da		da	da	da
16. Dvostruko unutarnje rukovođenje (hijerarhijsko, linijsko ili od strane druge organizacijske jedinice)	da	da	da	da	da	da	da		da	da	da
17. Dvostruka unutarnja odgovornost (prema hijerarhijskom, linijskom ili prema rukovoditelju druge organizacijske jedince)	ne	ne	ne	ne	ne	ne	da		ne	ne	ne
18. Samostalno rukovođenje teritorijalnim ustrojstvenim jedinicama (neovisnost od središnjice službe)	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne		ne	ne	ne
19. Usmjerivačka funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da	da	da	da	da	da	da		da	da	da
20. Nadzorna funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da	da	da	da	da	da	da		da	da	da

Civilna protuobavještajna služba od 1990. (tada još jugoslavenska) pa do 2006. godine više je puta mijenjala naziv, a mijenjao se i ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja službi, odnosno agencija.

Služba državne sigurnosni - SDS je i kao jugoslavenska i kao hrvatska, te kasnije promjenom imena u SZUP, bila nesamostalna, odnosno u sastavu Ministarstva unutarnjih poslova sve do 2002. godine kada nova služba - POA postaje samostalna agencija, što je i danas SOA. Protuobavještajna služba u Jugoslaviji i Hrvatskoj bila je u sastavu šireg koncepta sigurnosno-obavještajnog sustava (sistema), osim u periodu od 1990. do 1991. kada se jugoslavenski sistem raspao, a hrvatski SOS još se nije formirao.

Smatra se da je izbor čelnika službe bio uglavnom demokratski čim su se proveli višestranački slobodni politički izbori 1990. godine u Hrvatskoj jer je čelnika birala demokratska vlast, za razliku od onog u Jugoslaviji kada je čelnike službe birala totalitarna vlast. No, transparentnost kriterija za izbora čelnika službe, vidljivo je, nije se uspostavila do danas.

Sve do zadnje zakonske izmjene iz 2006. godine, čelnik protuobavještajne službe nije bio u sastavu političkog strateškog tijela nacionalne sigurnosti, ali je već od 1993. godine, odnosno od uspostave UNS-a, bio u sastavu središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela nacionalne sigurnosti.

Procjena da postoji visoka i srednja vjerojatnost političkog utjecaja na vođenje operativnih zadaća egzistira sve do 2002. godine kada služba postaje samostalna agencija jer od tada izravni šef čelniku službe više nije politička osoba, odnosno ministar,. Također, uveden je jasan zakonski okvir i novi nadzirni mehanizmi pa je zanemariva vjerojatnost da bi se netko izravno mogao politički miješati u provođenje operativnih zadaća, iako se to ne može u potpunosti isključiti, posebice kroz mogućnost netransparentnih kriterija kadroviranja.

Protuobavještajna služba kroz sva je analizirana razdoblja imala protuobavještajne nadležnosti, ali je jugoslavenski SDS, kao i SZUP (do osnivanja HIS-a) i sada SOA, imala i obavještajne poslove u nadležnosti. Služba je imala konstantne ustrojstvene oblike u Hrvatskoj, a uspostavom SOA-e koja dobiva i potpunu nadležnost nad obavještajnim poslovima, uspostavljaju se i organizacijski oblici u inozemstvu.

Dakle, SDS i kasnije hrvatske službe imaju jednak slijed glede hijerarhijskoga, ali i linijskog ustroja i rukovođenja, tu nije dolazilo do promjena do danas. Ni u jugoslavenskom niti u hrvatskom sustavu nije postojala mogućnost samostalnog rukovođenja teritorijalnim ustrojstvenim oblicima.

Usmjerivačka i nadzorna funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima također je konstantna u svim analiziranim povijesnim razdobljima razvoja protuobavještajne civilne službe. To je razumljivo jer su poluge usmjeravanja (što podrazumijeva i izdavanje izravnih zapovjedi) te nadzor provođenja propisa i smjernica, osnovne poluge hijerarhijskog i sigurnosnog rukovođenja.

Civilna obavještajna agencija, kao što je iz tablice vidljivo, od 1990. (tada još jugoslavenska) pa do 2006. godine također je više puta mijenjala naziv, a mijenjao se i ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja službi, odnosno agencija.

Jugoslavenska obavještajna Služba za istraživanje i dokumentaciju, isto kao i Hrvatska izvještajna služba, nije bila samostalna služba. S time da je SID bio u sastavu Ministarstva inostranih poslova, a HIS u sastavu Ureda za nacionalnu sigurnost.

Obavještajna civilna služba u Jugoslaviji je i Hrvatskoj bila u sastavu šireg koncepta sigurnosno-obavještajnog sustava (sistema), osim u periodu od 1991. do 1993. kada se jugoslavenski sistem raspao, a hrvatski SOS još se nije formirao, ali kada u Hrvatskoj niti nema samostalne obavještajne službe, pa je dio poslova „pokrivao“ SZUP.

U Jugoslaviji čelnika je službe (kao i cijelu vlast) birala Komunistička partija. Nakon provedenih višestranačkih slobodnih političkih izbora 1990. godine u Hrvatskoj, odnosno uspostavom prve hrvatske civilne obavještajne službe – HIS-a 1993. godine, provodi se demokratski izbor čelnika.

Čelnik SID-a nije bio u sastavu jugoslavenskog državnog strateškog tijela nacionalne sigurnosti, a čelnik HIS-a čak je i koordinirao radom drugih službi kroz središnje koordinacijsko-nadzorno tijelo nacionalne sigurnosti. Ukidanjem HIS-a i formiranjem OA-e to više nije tako da bi čelnik SOA-e od 2006. godine ponovno bio dio državnog strateškog tijela nacionalne sigurnosti RH. No, svi su čelnici hrvatskih obavještajnih službi konstantno bili sastavni dio središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela nacionalne sigurnosti RH.

Procjena da postoji visoka i srednja vjerojatnost političkog utjecaja na vođenje operativnih zadaća postoji sve do 2002., kada obavještajna civilna služba postaje samostalna agencija, te od tada izravni šef čelniku službe više nije politička osoba, odnosno ministar. Također, uveden je jasan zakonski okvir i novi nadzorni mehanizmi pa je zanemariva vjerojatnost da bi se netko izravno mogao politički miješati u provođenje operativnih zadaća službe. To se ne može u potpunosti isključiti zbog nejasnih kriterija kadroviranja.

Obavještajna služba kroz sva je analizirana razdoblja imala obavještajne nadležnosti, ali su jugoslavenski SID, kao i neke hrvatske obavještajne službe, kao i sada SOA, imale i protuobavještajne

nadležnosti, prije svega u dijelu zaštite hrvatskog osoblja i objekata veleposlanstava i konzulata u inozemstvu.

Služba je imala konstantne ustrojstvene teritorijalne oblike samo u inozemstvu, a uspostavom SOA-e, u koju se pored protuobavještajnih poslova inkorporiraju i obavještajni poslovi, uspostavljaju se (nastavljaju) i organizacijski oblici u Hrvatskoj i inozemstvu. Dakle, SID i kasnije hrvatske obavještajne službe imaju sličan hijerarhijski, ali i linijski ustroj i rukovođenje.

Ni u jugoslavenskom ni u hrvatskom sustavu nije postojala mogućnost samostalnog rukovođenja teritorijalnim ustrojstvenim oblicima u inozemstvu. Tu treba navesti da su teritorijalne inozemne organizacije SID-a jedno vrijeme imale i dvostruku odgovornost prema središnjici službe i prema šefovima DKP-a. Toga u hrvatskim obavještajnim službama nije bilo jer one nikada nisu bile u sastavu Ministarstva vanjskih poslova.

Usmjerivačka i nadzorna funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima također je konstantna u svim analiziranim povijesnim razdobljima razvoja službe jer su usmjeravanja, izravni nalozi te nadzor provođenja tih smjernica i propisa, temeljna metodologija hijerarhijskog i sigurnosnog rukovođenja.

8.2.1.2. Vojne sigurnosne službe

Tablica 54. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja vojnih obavještajnih i protuobavještajnih službi od 1990. do 2020. godine

Ustrojstveno-upravljački oblik	Protuobavještajne službe					Obavještajne službe					
	UB	**SIS**	**SIS**	**VSA**	**VSOA**	**II. OU**	**TIOO**	**VOS**	**VOS**	**OA (VSA)**	**VSOA**
	do 1991.	**1991. – 1993.**	**1993. – 2002.**	**2002. – 2006.**	**2006. – 2020.**	**do 1991.**	**do 1991.**	**1991. – 1993.**	**1993. – 2002.**	**2002. – 2006.**	**2006. – 2020.**
1. Samostalna služba – agencija	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	da	ne
2. U sastavu ministarstva	da	da	da	da	da	da	da	da	da	ne	da
3. U sastavu druge organizacije	ne	ne	ne	ne	ne	da	da	da	da	ne	ne
4. Dio šireg koncepta sigurnosno-obavještajnog sustava	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da
5. Demokratski izbor čelnika službe – agencije	ne	da	da	da	da	ne	ne	da	da	da	da
6. Transparentnost kriterija za izbor čelnika službe – agencije	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne
7. Čelnik službe – agencije je u sastavu državnog strateškog tijela nacionalne sigurnosti	ne	ne	ne	ne	da	ne	ne	ne	ne	ne	da
8. Čelnik službe – agencije je u sastavu središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela nacionalne sigurnosti	ne	ne	da	da	da	ne	ne	ne	da	da	da
9. Vjerojatnost političkog utjecaja na vođenje operativnih zadaća (visoka – srednja – niska)	da	da	da	da	da	da	da	da	da	ne	da

10. Ima nadležnost nad protuobavještajnim poslovima	da	da	da	da	da	ne	da	ne	ne	da	da
11. Ima nadležnost nad obavještajnim poslovima	da	ne	ne	da	da	da	da	da	da	da	da
12. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici na području države	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da
13. Ustrojeni teritorijalni organizacijski oblici u inozemstvu	ne	ne	ne	ne	da	da	ne	da	ne	da	da
14. Uspostavljen hijerarhijski ustroj i rukovođenje	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da
15. Uspostavljen linijski ustroj i rukovođenje	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da
16. Dvostruko unutarnje rukovođenje (hijerarhijsko, linijsko ili od strane druge organizacijske jedinice)	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da
17. Dvostruka unutarnja odgovornost (prema hijerarhijskom, linijskom ili prema rukovoditelju druge organizacijske jedince)	da	da	da	da	da	da	da	da	da	ne	da
18. Samostalno rukovođenje teritorijalnim ustrojstvenim jedinicama (neovisnost od središnjice službe)	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne
19. Usmjerivačka funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da
20. Nadzorna funkcija prema nižim ustrojstvenim oblicima	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da

Protuobavještajna (kontraobavještajna) vojna služba Jugoslavije zapravo je cijelo vrijeme od demokratskih izbora 1990. godine djelovala ilegalno, odnosno na rušenju nove demokratske vlasti u Republike Hrvatske.

Hrvatska je nakon donošenje hrvatskog Zakona o obrani 1991. godine i formalno osnovala vojnu protuobavještajnu službu, Sigurnosno informativnu službu – SIS. Kao i kod civilnih službi, i kod vojnih službi naziv se od 1990. godine do 2006. godine više puta mijenjao. Ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja službi nije se značajno mijenjao, no kod posljednjih preustroja dolazi do ujedinjavanja poslova obavještajne i protuobavještajne službe.

Jugoslavenska je UB, kao i SIS, bila u sastavu Ministarstva obrane, odnosno bila je nesamostalna služba, i to se nije mijenjalo do danas za razliku od civilnih službi. Iako su i VSA i VSOA postale agencije, ostaju u sastavu Ministarstva obrane. Kao agencije dobile su viši stupanj samostalnosti, ali i dalje ostaju sastavnim dijelom MORH-a jer je rad i obavještajnog i protuobavještajnog dijela vojnih službi nedjeljiv od vojnih organizacija, postrojbi, ustanova i ministarstva.

Protuobavještajna vojna služba u Jugoslaviji i Hrvatskoj bila je u sastavu šireg koncepta sigurnosno-obavještajnog (sistema) sustava. Čim je SIS osnovan 1991. godine, ušao je u koordinaciju Ureda za zaštitu ustavnog poretka kao dio ukupnog SOS-a Republike Hrvatske. Tako je ostalo do danas.

Izbor čelnika hrvatske vojne protuobavještajne službe od samog je osnivanja bio demokratski jer je čelnika birala demokratska vlast koja je izabrana na višestranački slobodnim političkim izborima u Hrvatskoj, a koji su bili provedeni više od godinu dana ranije od osnivanja SIS-a. Naravno, čelnika UB-a u Jugoslaviji nikada nije birala demokratska nego totalitarna vlast. No, netransparentnost kriterija za izbor čelnika službe ostala je konstanta.

Kao i kod civilne službe, čelnik protuobavještajne vojne službe nije bio u sastavu državnog strateškog tijela nacionalne sigurnosti sve do zadnje zakonske izmjene iz 2006. godine. No, u sastavu središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela nacionalne sigurnosti – UZUP-a, bio je već od 1991. godine, odnosno od svog osnivanja.

I kod vojne protuobavještajne službe postoji procjena o visokoj i srednjoj vjerojatnosti političkog utjecaja na vođenje operativnih zadaća sve do 2002. godine. Iako služba nije postala samostalna agencija, odnosno ostaje u sastavu MO s političkim glavnim rukovoditeljem, vjerojatnost da bi se netko izravno mogao politički miješati u provođenje operativnih zadaća i dalje je postojeća, ali niska, jer su uspostavljeni zakonski okviri glede dozvoljenih ovlasti i načina njihove primjene te uvedeni sudski i drugih nadzori. S obzirom na nepostojanje transparentnih kriterija kadroviranja, to se ne može u potpunosti isključiti niti nakon 2002. godine.

Vojna protuobavještajna služba kroz sva je analizirana razdoblja imala protuobavještajne nadležnosti. Jugoslavenski UB imao je i obavještajne nadležnosti koje SIS nije imao. Hrvatska vojna protuobavještajna služba VSA i VSOA dobivaju ponovno obavještajne nadležnosti. Razlika je u tome što je UB u SFRJ provodio obavještajne poslove (pa i u inozemstvu) pored postojanja SID-a kao obavještajne agencije. Kada je u Hrvatskoj postojao HIS, odnosno VOS, tadašnja protuobavještajna vojna služba (SIS) nije imala obavještajne nadležnosti, posebice ne u inozemstvu.

Hrvatska vojna sigurnosna služba imala je konstantne ustrojstvene oblike u Hrvatskoj u vojnim postrojbama i ustanovama (kao i jugoslavenska Uprava bezbednosti), a uspostavom VSOA-e dobiva potpunu nadležnost i nad vojnim obavještajnim poslovima te se uspostavljaju organizacijski oblici i u inozemstvu.

Kako se radi o vojnoj sigurnosnoj službi, hijerarhijski se ustroj podrazumijeva. Dakle, i jugoslavenski UB i hrvatske vojne protuobavještajne službe uglavnom imaju isti hijerarhijski ustroj, odnosno svoje teritorijalne jedinice raspoređene po vojnim postrojbama i ustanovama. Također, na isti način postoji dvostruka linija rukovođenja, ali i dvostruka odgovornost; prema zapovjedniku vojne jedinice gdje je ustrojena organizacijska jedinica službe i prema šefu središnje službe.

Stalno postoji i linijsko rukovođenje pored redovnog hijerarhijskog rukovođenja što znači da viša ustrojstvene jedinca pored hijerarhijskog zapovjednika rukovodi dijelom zadaća niže ustrojstvene jedinice vojne službe. Od 2002. godine ta povezanost još je izraženija jer se protuobavještajnom vojnom službom uvodi i obavještajna vojna služba, odnosno obavještajni poslovi, koji postaju dio jedinstvenog hrvatskog vojnog sigurnosno-obavještajnog sustava.

Uobičajeno je da u vojsci ne postoji mogućnost samostalnog rukovođenja teritorijalnim ustrojstvenim oblicima pa to nije postojalo, ni u jugoslavenskom ni u hrvatskom sustavu. Ključna je poluga za davanje smjernica rada te nadzor provođenja propisa usmjerivačko-nadzorna djelatnost prema nižim ustrojstvenim oblicima. Stoga je hijerarhija postojana u svim analiziranim povijesnim razdobljima i svim službama, jugoslavenskim i hrvatskim.

Obavještajne vojne službe OS-a SFRJ bile su dvije: II. Uprava GŠ-a OS-a i Teritorijalna izviđačko-obavještajna organizacija – TIOO koji je bio obavještajna služba republičkih/pokrajinskih jedinica Teritorijalne obrane. No, i TIOO je bio podređen II. Upravi, kao što su i Teritorijalne obrane bile podređene SSNO-u. Zato je u tablici i prikazano da je TIOO bio u sastavu ministarstva, ali i druge organizacije, odnosno TO-a. TIOO je zajedno s Teritorijalnom obranom ukinut hrvatskim Zakonom o obrani.

Hrvatska Vojna obavještajna služba – VOS, u sklopu Obavještajne uprave, osnovana je nakon donošenja hrvatskog Zakona o obrani 1991. godine. I ovoj se službi naziv od 1990. godine do 2006. godine više puta mijenjao.

VOS (odnosno ObU) bio je u sastavu Glavnog stožera Oružanih snaga RH, kao što je i II. Uprava bila u sastavu GŠ-a OS-a SFRJ. To je logična pozicija vojne obavještajne službe jer ona, prije svega, vojnim obavještajnim podatcima mora podupirati zapovjednika vojske, terenske vojne postrojbe i njihove zapovjednike kako bi mogle ispravno borbeno djelovati. Stoga vojne obavještajne službe ne mogu biti samostalne agencije.

U razdoblju od 2002. do 2006. godine VOS se formalno ukida kao sigurnosna služba, ali VSA preuzima vojne protuobavještajne poslove. Obavještajnim podatcima VSA-u zapravo podupire civilna Obavještajna agencija (OA) koja je bila samostalna služba. Stoga su u tablici u tom razdoblju prikazane nadležnosti OA-e kao vojne obavještajne službe. Potpuno je zakonski nejasno tko u tom razdoblju obavještajno podupire vojne postrojbe operativnim informacijama, prije svega terenskim podatcima. U stvarnosti to su postrojbe za izviđanja kao što je bilo i tijekom Domovinskog rata.

Sve vojne obavještajne službe u tablici se prikazuju u sastavu Ministarstva obrane, ali i u sastavu Glavnog stožera (druge organizacije) kojima prioritetno služe i odgovaraju. Obavještajna vojna služba u Jugoslaviji i Hrvatskoj bila je u sastavu šireg koncepta sigurnosno-obavještajnog (sistema) sustava. Čim je VOS osnovan 1991. godine, ušao je u koordinaciju Ureda za zaštitu ustavnog poretka kao dio ukupnog SOS-a Republike Hrvatske. Tako je ostalo do danas.

Čelnika je, od osnivanja prve hrvatske vojne obavještajne službe, birala izabrana demokratska vlast. Čelnika II. Uprave i TIOO-a u Jugoslaviji nikada nije birala demokratska vlast, nego totalitarna komunistička vlast. Netransparentnost kriterija za izbora čelnika službe zadržala se do danas.

Čelnik obavještajne vojne službe (kao i protuobavještajne) nije bio u sastavu državnog strateškog tijela nacionalne sigurnosti sve do zadnje zakonske izmjene 2006. godine, ali je već od 1991. godine, odnosno od uspostave, bio u sastavu središnjeg koordinacijsko-nadzornog tijela nacionalne sigurnosti UZUP-a.

Procjena o visokoj i srednjoj vjerojatnosti političkog utjecaja na vođenje operativnih zadaća postoji do 2002. godine. Iako niti nakon toga vojna obavještajna služba ne postaje samostalna agencija, odnosno ostaje u sastavu Ministarstva obrane, ta vjerojatnost utjecaja i dalje je postojeća, ali niska zbog novog zakonskog okvira, uspostavljenih demokratskih nadzora i jasno zakonom propisanih ovlasti. Zbog nepostojanja transparentnih kriterije kadroviranja, politički utjecaj ne može se u potpunosti isključiti niti nakon 2002. godine.

Vojna obavještajna služba kroz sva je analizirana razdoblja imala obavještajne nadležnosti. TIOO je imao i protuobavještajne nadležnosti koje VOS nije imao. VSA tada, danas VSOA, dobila je opet te nadležnosti, ali zbog toga jer su se spojili vojni obavještajni i protuobavještajni poslovi u jednoj agenciji.

Vojna služba u Hrvatskoj imala je stalne ustrojstvene oblike u vojnim postrojbama i ustanovama kao i II. Uprava u SFRJ. VOS je u početku imao i ustrojstvene oblike u inozemstvu, a to se ukinulo uspostavom HIS-a te vratilo uspostavom VSOA-e koja dobiva potpunu nadležnost nad vojnim obavještajnim poslovima u Hrvatskoj i u inozemstvu.

Kako se radi o vojnoj obavještajnoj službi, hijerarhijski se ustroj podrazumijeva. Dakle, i jugoslavenska II. Uprava i hrvatske vojne obavještajne službe uglavnom imaju isti hijerarhijski ustroj, odnosno svoje teritorijalne jedinice raspoređene po vojnim postrojbama. Također, na isti način postoji dvostruka linija rukovođenja, ali i dvostruka odgovornost - prema vojnom zapovjedniku vojne jedinice gdje je ustrojena organizacijska jedinca službe i prema šefu središnjice službe.

Pored redovnog hijerarhijskog rukovođenja, stalno postoji i linijsko rukovođenje što znači da viša ustrojstvena jedinica rukovodi dijelom zadaća niže ustrojstvene jedinice. Od 2002. godine ta povezanost još je izraženija jer se obavještajna vojna služba povezuje s protuobavještajnom vojnom službom, odnosno obavještajni poslovi postaju dio jedinstvenog vojnog sigurnosno-obavještajnog sustava, a što se 2006. godine i zakonski formalizira.

Podrazumijeva se da u vojsci ne postoji mogućnost samostalnog rukovođenja teritorijalnim ustrojstvenim oblicima pa takva mogućnost nije postajala ni u jugoslavenskom ni u hrvatskom sustavu. U svim analiziranim razdobljima i u svim vojnim službama (jugoslavenskim i hrvatskim), postoji usmjerivačko-nadzorna djelatnost prema nižim ustrojstvenim oblicima jer je to ključna poluga za davanje smjernica rada te nadzor provođenja zadaća.

8.2.2. Komparacija primjenjivanih i zakonom dozvoljenih ovlasti sigurnosnih službi

Ovdje će se analizirati ovlasti svih sigurnosnih službi (civilnih i vojnih, obavještajnih i protuobavještajnih) kroz prikazana povijesna razdoblja kako bi se vidjelo koje su ovlasti primjenjivane, u kojem razdoblju i kod koje službe, a da nisu bile propisane zakonom (nego podzakonskim aktima koji su istraživačima uglavnom nedostupni). To je iznimno bitno jer zakonska dozvoljenost primjene ovlasti jedan je od pokazatelja demokratičnosti sigurnosnih službi.

8.2.2.1.Civilne sigurnosne službe

Tablica 55. Analiza ovlasti civilnih obavještajnih i protuobavještajnih službi od 1990. do 2020. godine

Ovlasti	Protuobavještajne službe												Obavještajne službe									
	SDS		SDS		SZUP		SZUP		POA		SOA		SID		-		HIS		OA		SOA	
	do 1990.		1990. – 1991.		1991. – 1993.		1993. – 2002.		2002. – 2006.		2006. – 2020.		do 1991.		1991. – 1993.		1993. – 2002.		2002. – 2006.		2006. – 2020.	
	Primjenjivano	Ozakonjeno	Primjenjivano	Ozakonjeno	Primjenjivano	Ozakonjeno	Primjenjivano	Ozakonjeno	Primjenjivano	Ozakonjeno	Primjenjivano	Ozakonjeno	Primjenjivano	Ozakonjeno	Primjenjivano	Ozakonjeno	Primjenjivano	Ozakonjeno	Primjenjivano	Ozakonjeno	Primjenjivano	Ozakonjeno
1. Podnošenje izvješća državnim tijelima i čelnicima	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da	ne			da	da	da	da	da	da
2. Podnošenje kaznenih prijava protiv osoba	da	da	da	da	da	da	da	da	ne		ne		ne				da	da	ne		ne	
3. Izdavanje upozorenja i zapovijedi	da	da	da	da	da	da	da	da	ne		ne		ne				da	da	ne		ne	
4. Utvrđivanje i provjera identiteta osoba	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da	ne			da	da	da	da	da	da
5. Prikupljanje obavijesti i podataka te njihova analiza i procjena	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da	ne			da	da	da	da	da	da
6. Formiranje, vođenje i korištenje registra, evidencija i baza podatka	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da	da	ne			da	ne	da	da	da	da
7. Uvid u registre, evidencije i baze podataka tijela vlasti i pravnih osoba	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da	da	ne			da	ne	da	da	da	da

8. Uvid u podatke pohranjene u računalima	ne		ne		ne		ne		da	da	da	da	ne				da	ne	da	da	da	da
9. Uvid u (pregled) dokumentaciju pravnih osoba	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da	ne				da	da	da	da	da	da
10. Sigurnosna prosudba ugroženosti za štićene osobe i objekte	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da	da	ne			da	ne	da	da	da	da
11. Sigurnosna provjera fizičkih i pravnih osoba koje imaju pristup štićenim osobama, objektima, prostorima i podatcima	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da	da	ne			da	ne	da	da	da	da
12. Sigurnosna provjera političke lojalnosti političkih dužnosnika	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	ne		ne		da	ne			da	ne	ne		ne	
13. Sigurnosna provjera političkih dužnosnika (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	ne		da	da	da	ne			da	ne	ne		da	da
14. Sigurnosna provjera osoba u SOS-u i drugim sigurnosnim sustavima (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da	da	ne			da	ne	da	da	da	da
15. Informacijska zaštita podataka državnih tijela	ne		ne		ne		ne		da	da	da	da	da	ne			ne		da	da	da	da
16. Otvaranje i pregled (nadzor) tuđih pisama, paketa	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da			da	da	ne		da	da
17. Predlaganje i provođenje političkog nadzora nad osobama	da	ne	da	ne	ne		ne		ne		ne		da	ne			ne		ne		ne	
18. Formiranje i vođenje dosjea politički nepodobnih osoba	da	ne	da	ne	ne		ne		ne		ne		da	ne			ne		ne		ne	
19. Obavljanje informativnih (obavijesnih) razgovora	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da	da	ne			da	ne	da	da	da	da
20. Rad sa suradnikom i operativnom vezom (informatorom)	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da	da	ne			da	ne	da	da	da	da
21. Plasiranje informacija i dezinformacija	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	ne		ne		da	ne			da	ne	ne		ne	
22. Praćenje, motrenje, fotografiranje i snimanje osoba	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da	da	ne			da	ne/ da	ne		da	da
23. Prisluškivanje i snimanje tuđih razgovora	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da			da	da	ne		da	da

24. Nadzor podataka o telekomunikacijskom prometu	ne		ne		ne		ne		da	da	da	da	ne				da	ne	ne		da	da
25. Nadzor lokacije putem telekomunikacijskih uređaja	ne		ne		ne		ne		ne		da	da	ne				ne		ne		da	da
26. Elektroničko izviđanje	ne		ne		ne		ne		ne		da	da	ne				ne		da	da	da	da
27. Protuprislušna zaštita i pregleda objekata	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da	da	ne			da	ne	da	da	da	da
28. Nadzirani promet predmeta i vrijednosti	ne		ne		ne		ne		da	da	ne		ne				ne		ne		ne	
29. Prikriveni otkup dokumenta i predmeta	ne		ne		ne		ne		ne		da	da	ne				ne		ne		da	da
30. Mjere prikrivanja identiteta	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da	da	ne			da	ne	da	da	da	da
31. Mjere prikrivanja vlasništva	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da	ne				da	ne	da	da	da	da
32. Traganje za osobama i predmetima	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	ne		ne		ne				da	ne	ne		ne	
33. Privremeno oduzimanje predmeta	da	da	da	da	da	da	da	da	ne		ne		ne				da	da	ne		ne	
34. Opservacija prostora i objekata	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne			da	ne	da	ne	da	ne
35. Snimanje i fotografiranje zatvorenih prostora i objekata (prikriveni ulazak)	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da	da	ne			da	ne/ da	ne		da	da
36. Snimanje i fotografiranje otvorenih (javnih) prostora i objekata	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da	da	ne			da	ne	ne		da	da
37. Poligrafsko ispitivanje	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	ne		da	da	ne				da	ne	ne		da	da
38. Tajna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	ne		ne		da	ne			da/ ne	ne	ne		ne	
39. Javna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	da	da	da	da	da	da	da	da	ne		ne		ne				da	da	ne		ne	
40. Pregled osoba, predmeta i prijevoznih sredstava	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	ne		ne		da	ne			da	ne	ne		ne	
41. Uporaba tuđih prijevoznih i komunikacijskih sredstava	da	da	da	da	da	da	da	da	ne		ne		ne				da	da	ne		ne	

42. Pozivanje osoba	da	da	da	da	da	da	da	da	ne		ne		ne				da	da	ne		ne	
43. Dovođenje i privođenje osoba	da	da	da	da	da	da	da	da	ne		ne		ne				da	da	ne		ne	
44. Zadržavanje osoba i/ili pritvor	da	da	da	da	da	da	da	da	ne		ne		ne				da	da	ne		ne	
45. Uhićenje	da	da	da	da	da	da	da	da	ne		ne		ne				da	da	ne		ne	
46. Primjena fizičke sile radi izvršavanja ovlasti	da	da	da	da	da	da	da	da	ne		ne		ne				da	da	ne		ne	
47. Upotreba vatrenog oružja radi zaštite života, uhićenja, sprječavanje KD-a i bijega	da	da	da	da	da	da	da	da	ne		ne		ne				da	da	ne		ne	
48. Primjena fizičke sile radi iznuđivanja (priznanja, suradnje..)	da	ne	ne	ne	ne		ne		ne		ne		da	ne			ne		ne		ne	
49. Prijetnje, ucjenjivanje i zastrašivanje	da	ne	ne	ne	ne		ne		ne		ne		da	ne			ne		ne		ne	
50. Ubojstvo[645]	da	ne	ne	ne	ne		ne		ne		ne		da	ne			ne		ne		ne	

[645] Temeljem zakonskih okvira to nije bilo moguće, ali je u praksi provođeno temeljem političkih naloga, vidjeti Presudu Zdravku Mustaću i Josipu Perkoviću, Savezne Republike Njemačke, Visoki zemaljski sud u Munchenu (Oberlandesgericht Munchen) 7. kazneni senat, poslovni broj; 7 St 5/14 (2), od 02.08.2016. godine.

Ovlasti civilnih protuobavještajnih službi koje su bile propisane zakonom i primjenjivane i u jugoslavenskom SDS-u i u hrvatskim službama: podnošenje izvješća državnim tijelima i čelnicima, utvrđivanje i provjera identiteta osoba, prikupljanje obavijesti i podataka te njihova analiza i procjena, formiranje, vođenje i korištenje registra, evidencija i baza podataka, uvid u (pregled) dokumentaciju pravnih osoba, otvaranje i pregled (nadzor) tuđih pisama, paketa, prisluškivanje i snimanje tuđih razgovora. Dakle, zakonska mogućnost primjene tih ovlasti nije se mijenjala od 1990. do 2020. godine.

Ovlasti koje su se primjenjivale cijelo vrijeme - i za vrijeme jugoslavenskog SDS-a i preuzimanjem istoga od hrvatskih vlasti, kroz SZUP sve do osnivanja POA-e kada se zakonski ukidaju, jesu: podnošenje kaznenih prijava protiv osoba, izdavanje upozorenja i zapovijedi, sigurnosna provjera političke lojalnosti političkih dužnosnika, sigurnosna provjera političkih dužnosnika (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike), plasiranje informacija i dezinformacija, traganje za osobama i predmetima, privremeno oduzimanje predmeta, poligrafsko ispitivanje, tajna pretraga prostora (stana, kuća, poslovnih prostora, vozila), javna pretraga prostora (stana, kuća, poslovnih prostora, vozila), pregled osoba, predmeta i prijevoznih sredstava, uporaba tuđih prijevoznih i komunikacijskih sredstava, pozivanje osoba, dovođenje i privođenje osoba, zadržavanje osoba i/ili pritvor, uhićenje, primjena fizičke sile radi izvršavanja ovlasti, upotreba vatrenog oružja radi zaštite života, uhićenja, sprječavanje KD-a i bijega.

Tu se uglavnom radi o tzv. policijskim ovlastima koje prestaju egzistirati s obzirom na to da POA izlazi iz sustava MUP-a i prestaje se baviti policijskim poslovima. Odnosno, službene osobe POA-e prestaju biti policijski službenici.

Postoje ovlasti koje je primjenjivao i jugoslavenski SDS i hrvatske službe, a koje nisu bile propisane zakonom nego podzakonskim aktom, uglavnom pravilnicima o radu službe, sve do 2002. godine kada se ozakonjuju: formiranje, vođenje i korištenje registra, evidencija i baza podataka, uvid u registre, evidencije i baze podataka tijela vlasti i pravnih osoba, sigurnosna prosudba ugroženosti za štićene osobe i objekte, sigurnosna provjera fizičkih i pravnih osoba koje imaju pristup štićenim osobama, objektima, prostorima i podatcima, sigurnosna provjera osoba u SOS-u i drugim sigurnosnim sustavima (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike), obavljanje informativnih (obavijesnih) razgovora, rad sa suradnikom i operativnom vezom (informatorom), praćenje, motrenje, fotografiranje i snimanje osoba, protuprislušna zaštita i pregleda objekata, mjere prikrivanja identiteta, mjere prikrivanja vlasništva, snimanje i fotografiranje zatvorenih prostora i objekata (prikriveni ulazak), snimanje i fotografiranje otvorenih (javnih) prostora i objekata.

Iz tablice je vidljivo da je SDS u jugoslavenskom sustavu od 43 primjenjivanih ovlasti za samo 17 imao uporište u zakonskom propisu. Potrebno je istaknuti najbitnije: neka su najteža zadiranja u prava i slobode građana bila regulirana tajnim pravilnikom tako da nitko zapravo nije znao što sve služba smije primjenjivati prema građanima, a što je dodatno zastrašivalo građane jer se tako stvarao dojam da smiju sve.

S druge strane, današnja hrvatska protuobavještajna služba ima zakonsko uporište za sve ovlasti. Odnosno, 27 ovlasti izravno je propisano, a samo jedna ovlast definirana u tablici nije izravno propisana (opservacija prostora i objekata) koja se kao takva podrazumijeva da bi se mogle uspješno provesti neke druge ovlasti poput snimanja fotografiranja zatvorenih i javnih prostora, prikriveni nadzor predmeta i slično.

Ključnu razliku između jugoslavenskih i hrvatskih protuobavještajnih službi čine dvije činjenice. Prvo su ovlasti koje su ukinute odmah po demokratskom preuzimanju službi 1990. godine, i to: primjena fizičke sile, prijetnje, ucjenjivanje i zastrašivanje radi iznuđivanja priznanja ili suradnje te ubojstvo (vidjeti u tablici pod toč. 48. - 50.). Drugo je propisivanje ovlasti zakonom.

Neosporno je da su se hrvatske civilne protuobavještajne službe u periodu od 1990. do 2020. godine demokratizirale već činjenicom ukidanja pojedinih ovlasti koje su koristile jugoslavenske službe te uvrštavanjem u zakon ovlasti koje u jugoslavenskom razdoblju nisu bile propisane zakonom, nego tajnim podzakonskim aktima. Propisivanje zakonom ovlasti koje služba može primjenjivati pokazatelj je demokratičnosti jer to daje načelnu pravnu sigurnost, kao i osjećaj sigurnosti građanima.

Ovlasti civilnih obavještajnih službi koje su bile konstantno primjenjivane i u jugoslavenskom SID-u i u hrvatskim služba jesu: podnošenje izvješća državnim tijelima i čelnicima, utvrđivanje i provjera identiteta osoba, prikupljanje obavijesti i podataka te njihova analiza i procjena, formiranje, vođenje i korištenje registra, evidencija i baza podataka, uvid u registre, evidencije i baze podataka tijela vlasti i pravnih osoba, sigurnosna prosudba ugroženosti za štićene osobe i objekte, sigurnosna provjera fizičkih i pravnih osoba koje imaju pristup štićenim osobama, objektima, prostorima i podatcima, sigurnosna provjera osoba u SOS-u i drugim sigurnosnim sustavima (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike), otvaranje i pregled (nadzor) tuđih pisama i paketa, obavljanje informativnih (obavijesnih) razgovora, rad sa suradnikom i operativnom vezom (informatorom, protuprislušna zaštita i pregleda objekata, mjere prikrivanja identiteta, opservacija prostora i objekata.

Dakle, mogućnost primjene tih ovlasti nije se mijenjala od 1990. do 2020. godine, ali postoji bitna razlika u tome što je jugoslavenska obavještajna služba SID samo za dvije od tih ovlasti imala

uporišta u zakonu.

Ovlasti koje su primjenjivali i jugoslavenski SID i hrvatski HIS, a koje nisu bile propisane zakonom nego podzakonskim aktom, uglavnom pravilnikom o radu službe, sve do 2002. godina, kada se ozakonjuju, bile su: uvid u registre, evidencije i baze podataka tijela vlasti i pravnih osoba, sigurnosna prosudba ugroženosti za štićene osobe i objekte, sigurnosna provjera fizičkih i pravnih osoba koje imaju pristup štićenim osobama, objektima, prostorima i podatcima, sigurnosna provjera političke lojalnosti političkih dužnosnika, sigurnosna provjera političkih dužnosnika (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike), sigurnosna provjera osoba u SOS-u i drugim sigurnosnim sustavima, obavljanje informativnih (obavijesnih) razgovora, rad sa suradnikom i operativnom vezom (informatorom), plasiranje informacija i dezinformacija, praćenje, motrenje, fotografiranje i snimanje osoba, protuprislušna zaštita i pregleda objekata, mjere prikrivanja identiteta, opservacija prostora i objekata, mjere prikrivanja identiteta, snimanje i fotografiranje zatvorenih prostora i objekta (prikriveni ulazak), snimanje i fotografiranje otvorenih (javnih) prostora i objekta, tajna pretraga prostora (stana, kuća, poslovnih prostora, vozila), pregled osoba, predmeta i prijevoznih sredstava.

Ovlasti koje je mogao primjenjivati hrvatski HIS, a nije ih primjenjivao SID, jesu: podnošenje kaznenih prijava protiv osoba, izdavanje upozorenja i zapovijedi, uvid u podatke pohranjene u računalima, uvid u (pregled) dokumentaciju pravnih osoba, nadzor podataka o telekomunikacijskom prometu, mjere prikrivanja vlasništva, traganje za osobama i predmetima, privremeno oduzimanje predmeta, poligrafsko ispitivanje, javna pretraga prostora (stana, kuća, poslovnih prostora, vozila), uporaba tuđih prijevoznih i komunikacijskih sredstava, pozivanje osoba, dovođenje i privođenje osoba, zadržavanje osoba i/ili pritvor, uhićenje, primjena fizičke sile radi izvršavanja ovlasti, upotreba vatrenog oružja radi zaštite života, uhićenja, sprječavanje KD-a i bijega.

Sukladno ovom prikazu jasno je da je hrvatski HIS imao znatno veće ovlasti od jugoslavenskog SID-a. Za to postoje dva razloga. Prvo, SID je zaista bio samo klasična vanjska civilna obavještajna služba koja nije smjela djelovati na području Jugoslavije, a za HIS bi se temeljem prikazanih ovlasti moglo reći da je bila sličnija današnjoj SOA-i, odnosno s ovlastima djelovanja u inozemstvu i na području Hrvatske. Tim više što je koordinirala provođenje zadaća drugih službi i u Hrvatskoj i inozemstvu. Drugo, ovlasti HIS-a su se ZUNS-om vezale za ovlasti službenih osoba MUP-a. No, HIS gotovo nikada nije koristio policijske ovlasti nego je zadaće kod kojih je to bilo potrebno povjeravao na izvršavanje SZUP-u, odnosno policiji ili SIS-u kada se radilo vojsci.[646]

[646] Akrap, G., Tuđman, M., n. dj,. str. 25.

Vidljivo je da Obavještajna agencija gubi veliki broj tzv. policijskih ovlasti koje prestaju postojati jer Obavještajna agencija izlazi iz sustava UNS-a (koji je ukinut) te postaje klasična vanjska obavještajna civilna služba.

Tako su se OA-i ukinule sljedeće ovlasti: podnošenje kaznenih prijava protiv osoba, izdavanje upozorenja i zapovijedi, sigurnosna provjera političke lojalnosti političkih dužnosnika, sigurnosna provjera političkih dužnosnika (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike), plasiranje informacija i dezinformacija, traganje za osobama i predmetima, privremeno oduzimanje predmeta, poligrafsko ispitivanje, tajna pretraga prostora (stana, kuća, poslovnih prostora, vozila), javna pretraga prostora (stana, kuća, poslovnih prostora, vozila), pregled osoba, predmeta i prijevoznih sredstava, uporaba tuđih prijevoznih i komunikacijskih sredstava, pozivanje osoba, dovođenje i privođenje osoba, zadržavanje osoba i/ili pritvor, uhićenje, primjena fizičke sile radi izvršavanja ovlasti, upotreba vatrenog oružja radi zaštite života, uhićenja, sprječavanje KD-a i bijega.

Iz tablice je vidljivo da je SID u jugoslavenskom sustavu primjenjivao 26 ovlasti od kojih je samo za dvije imao uporište u zakonu. Neka od najtežih zadiranja u prava i slobode građana bila su regulirana tajnim pravilnikom tako da javnost (građani) nisu znali što sve Služba smije prema njima poduzimati. Nasuprot tome, današnja hrvatska obavještajna služba (čije su ovlasti u odnosu na jugoslavensku obavještajnu službu neznatno povećane samo za dvije ovlasti) ima za sve ovlasti uporišta u zakonu. Radi se zapravo o skupu ovlasti obavještajne i protuobavještajne djelatnosti koje su sada objedinjene unutar SOA-e. Za samo jednu od ovlasti definiranih u tablici nema zakonske propisanosti, i to za opservaciju prostora i objekata koja se kao takva podrazumijeva da bi se mogle uspješno provesti neke druge ovlasti poput snimanja fotografiranja zatvorenih i javnih prostora, prikriveni nadzor predmeta i slično.

Komparirajući ovlasti SID-a i OA-e, vidljivo je da postoji puno veća sličnost nego između ovlasti HIS-a i OA-e, a s ključnom razlikom u tome što je OA za sve svoje ovlasti imala uporište u zakonu, dok SID za većinu to nije imao te OA nije imala političkih ovlasti kao što su: formiranje i vođenje dosjea politički nepodobnih osoba te sigurnosna provjera političke lojalnosti političkih dužnosnika. No, ključna razlika između jugoslavenskih i hrvatskih obavještajnih službi čine ovlasti koje hrvatske obavještajne službe nisu nikada niti imale, a to su: primjena fizičke sile, prijetnje, ucjenjivanje i zastrašivanje radi iznuđivanja priznanja ili suradnje i ubojstvo te zakonsko propisivanje ovlasti koje su djelatnici hrvatskih obavještajnih službi smjeli i danas smiju primjenjivati.

8.2.2.2. Vojne sigurnosne službe

Tablica 56. Analiza ovlasti vojnih obavještajnih i protuobavještajnih službi od 1990. do 2020. godine

Ovlasti	Protuobavještajne službe										Obavještajne službe											
	UB		SIS		SIS		VSA		VSOA		II. OU		TIOO		VOS		ObU		OA (VSA)		VSOA	
	do 1991.		1991. – 1993.		1993. – 2002.		2002. – 2006.		2006. – 2020.		do 1991.		do 1991.		1991. – 1993.		1993. – 2002.		2002. – 2006.		2006. – 2020.	
	Primjenjivano	Ozakonjeno	Primjenjivano	Ozakonjeno	Primjenjivano	Ozakonjeno	Primjenjivano	Ozakonjeno	Primjenjivano	Ozakonjeno	Primjenjivano	Ozakonjeno	Primjenjivano	Ozakonjeno	Primjenjivano	Ozakonjeno	Primjenjivano	Ozakonjeno	Primjenjivano	Ozakonjeno	Primjenjivano	Ozakonjeno
1. Podnošenje izvješća državnim tijelima i čelnicima	da	ne	da	da	da	ne	da	da	da	da	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da
2. Podnošenje kaznenih prijava protiv osoba	da	ne	da	da	da	ne	ne		ne		ne		ne		ne		ne		ne		ne	
3. Izdavanje upozorenja i zapovijedi	ne		da	da	da	ne	ne		ne		ne		ne		ne		ne		ne		ne	
4. Utvrđivanje i provjera identiteta osoba	da	ne	da	da	da	ne	da	da	da	da	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da
5. Prikupljanje obavijesti i podataka te njihova analiza i procjena	da	ne	da	da	da	ne	da	da	da	da	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da
6. Formiranje, vođenje i korištenje registra, evidencija i baza podataka	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da
7. Uvid u registre, evidencije i baze podataka tijela vlasti i pravnih osoba	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da
8. Uvid u podatke pohranjene u računalima	ne		ne		ne		da	da	da	da	ne		ne		ne		ne		da	da	da	da

9. Uvid u (pregled) dokumentaciju pravnih osoba	da	ne	da	da	da	ne	da	da	da	da	ne		ne		ne		ne		da	da	da	da
10. Sigurnosna prosudba ugroženosti za štićene osobe i objekte	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da
11. Sigurnosna provjera fizičkih i pravnih osoba koje imaju pristup štićenim osobama, objektima, prostorima i podatcima	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da	ne		ne		ne		ne		da	da	da	da
12. Sigurnosna provjera političke lojalnosti političkih dužnosnika	da	ne	da	ne	da	ne	ne		ne		ne		ne		ne		ne		ne		ne	
13. Sigurnosna provjera političkih dužnosnika (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	da	ne	da	ne	da	ne	ne		da	da	ne		ne		ne		ne		ne		da	da
14. Sigurnosna provjera osoba u SOS-u i drugim sigurnosnim sustavima (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da	ne		ne		ne		ne		da	da	da	da
15. Informacijska zaštita podataka državnih tijela	da	ne	ne		ne		da	da	da	da	ne		da	ne	ne		ne		da	da	da	da
16. Otvaranje i pregled (nadzor) tuđih pisama, paketa	da	da	da	da	da	ne	da	da	da	da	da	da	da	da	da	ne	da	ne	ne		da	da
17. Predlaganje i provođenje političkog nadzora nad osobama	da	ne	ne		ne		ne		ne		da	ne	da	ne	ne		ne		ne		ne	
18. Formiranje i vođenje dosjea politički nepodobnih osoba	da	ne	ne		ne		ne		ne		da	ne	da	ne	ne		ne		ne		ne	
19. Obavljanje informativnih (obavijesnih) razgovora	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da
20. Rad sa suradnikom i operativnom vezom (informatorom)	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da
21. Plasiranje informacija i dezinformacija	da	ne	da	ne	da	ne	ne		ne		da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	ne		ne	
22. Praćenje, motrenje, fotografiranje i snimanje osoba	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	ne		da	da
23. Prisluškivanje i snimanje tuđih razgovora	da	da	da	da	da	ne	da	da	da	da	da	da	da	da	da	ne	da	ne	ne		da	da
24. Nadzor podataka o telekomunikacijskom prometu	ne		ne		ne		da	da	da	da	ne		ne		ne		ne		ne		da	da

25. Nadzor lokacije putem telekomunikacijskih uređaja	ne		ne		ne		ne		da	da	ne		ne		ne		ne		ne		da	da
26. Elektroničko izviđanje	ne		ne		ne		da	da	da	da	ne		ne		da	ne	da	ne	da	da	da	da
27. Protuprislušna zaštita i pregleda objekata	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da
28. Nadzirani promet predmeta i vrijednosti	ne		ne		ne		da	da	ne		ne		ne		ne		ne		ne		ne	
29. Prikriveni otkup dokumenta i predmeta	ne		ne		ne		ne		da	da	ne		ne		ne		ne		ne		da	da
30. Mjere prikrivanja identiteta	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da
31. Mjere prikrivanja vlasništva	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da	ne		ne		ne		ne		da	da	da	da
32. Traganje za osobama i predmetima	da	ne	da	ne	da	ne	ne		ne		ne		ne		ne		ne		ne		ne	
33. Privremeno oduzimanje predmeta	da	ne	da	da	da	ne	ne		ne		ne		ne		ne		ne		ne		ne	
34. Opservacija prostora i objekata	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne
35. Snimanje i fotografiranje zatvorenih prostora i objekata (prikriveni ulazak)	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	ne		da	da
36. Snimanje i fotografiranje otvorenih (javnih) prostora i objekata	da	ne	da	ne	da	ne	da	da	da	da	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	ne		da	da
37. Poligrafsko ispitivanje	da	ne	da	ne	da	ne	ne		da	da	ne		ne		ne		ne		ne		da	da
38. Tajna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	da	ne	da	ne	da	ne	ne		ne		da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	ne		ne	
39. Javna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	da	ne	da	da	da	ne	ne		ne		ne		ne		ne		ne		ne		ne	
40. Pregled osoba, predmeta i prijevoznih sredstava	da	ne	da	ne	da	ne	ne		ne		da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne
41. Uporaba tuđih prijevoznih i komunikacijskih sredstava	ne		da	da	da	ne	ne		ne		ne		ne		ne		ne		ne		ne	
42. Pozivanje osoba	ne		da	da	da	ne	ne		ne		ne		ne		ne		ne		ne		ne	

43. Dovođenje i privođenje osoba	da	ne	da	da	da	ne	ne		ne		ne		ne		ne		ne		ne		ne	
44. Zadržavanje osoba i/ili pritvor	da	ne	da	da	da	ne	ne		ne		ne		ne		ne		ne		ne		ne	
45. Uhićenje	da	ne	da	da	da	ne	ne		ne		ne		ne		ne		ne		ne		ne	
46. Primjena fizičke sile radi izvršavanja ovlasti	da	ne	da	da	da	ne	ne		ne		ne		ne		ne		ne		ne		ne	
47. Upotreba vatrenog oružja radi zaštite života, uhićenja, sprječavanje KD-a i bijega	da	ne	da	da	da	ne	ne		ne		ne		ne		ne		ne		ne		ne	
48. Primjena fizičke sile radi iznuđivanja (priznanja, suradnje..)	da	ne	ne		ne		ne		ne		da	ne	ne		ne		ne		ne		ne	
49. Prijetnje, ucjenjivanje i zastrašivanje	da	ne	ne		ne		ne		ne		da	ne	ne		ne		ne		ne		ne	
50. Ubojstvo[647]	da	ne	ne		ne		ne		ne		da	ne	ne		ne		ne		ne		ne	

[647] Temeljem zakonskih okvira to nije bilo moguće, ali je u praksi provođeno temeljem političkih naloga, vidjeti Presudu Zdravku Mustaću i Josipu Perkoviću, Savezne Republike Njemačke, Visoki zemaljski sud u Munchenu (Oberlandesgericht Munchen) 7. kazneni senat, poslovni broj; 7 St 5/14 (2), od 02.08.2016. godine.

Ovlasti vojnih protuobavještajnih službi koje su bile stalno primjenjivane i u jugoslavenskoj Upravi bezbednosti i u hrvatskim službama jesu: podnošenje izvješća državnim tijelima i čelnicima, utvrđivanje i provjera identiteta osoba, prikupljanje obavijesti i podataka te njihova analiza i procjena, formiranje, vođenje i korištenje registra, evidencija i baza podataka, uvid u (pregled) dokumentaciju pravnih osoba, sigurnosna prosudba ugroženosti za štićene osobe i objekte, sigurnosna provjera fizičkih i pravnih osoba koje imaju pristup štićenim osobama, objektima, prostorima i podatcima, sigurnosna provjera osoba u SOS-u i drugim sigurnosnim sustavima (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike), otvaranje i pregled (nadzor) tuđih pisama, paketa, obavljanje informativnih (obavijesnih) razgovora, rad sa suradnikom i operativnom vezom (informatorom), praćenje, motrenje, fotografiranje i snimanje osoba, prisluškivanje i snimanje tuđih razgovora, protuprislušna zaštita i pregleda objekata, mjere prikrivanja identiteta, mjere prikrivanja vlasništva, opservacija prostora i objekata, snimanje i fotografiranje zatvorenih prostora i objekata (prikriveni ulazak), snimanje i fotografiranje otvorenih (javnih) prostora i objekata.

Komparirajući ovlasti UB-a i SIS-a od 1991. do 1993. godine, kod SIS-a se vidi značajan demokratski napredak jer su mnoge ovlasti bile ozakonjene. No, za ovlasti SIS-a za period od 1993. do 2002. godine vidljivo je da jednako nisu bile zakonski propisane, kao niti ovlasti Uprave bezbednosti. Ipak, i u tom razdoblju postoji značajna, ključna razlika između ovlasti SIS-a i UB-a, a to je da SIS tada, ali ni od početka, nije imao ovlasti predlaganja i provođenja političkog nadzora nad osobama, formiranje i vođenje dosjea politički nepodobnih osoba, fizičke prisile, prijetnje, ucjene, zastrašivanja radi priznanja ili suradnje i usmrćivanja bilo koga, a kamoli političkih oponenata.

VSA pak gubi veliki broj ovlasti (kao tada i druge hrvatske službe), i to onih policijskih poput: podnošenja kaznenih prijava protiv osoba, izdavanja upozorenja i zapovijedi, snimanja i fotografiranja otvorenih (javnih) prostora i objekata, poligrafskog ispitivanja, tajne pretrage prostora (stana, kuća, poslovnih prostora, vozila), javne pretrage prostora (stana, kuća, poslovnih prostora, vozila), pregleda osoba, predmeta i prijevoznih sredstava, uporabe tuđih prijevoznih i komunikacijskih sredstava, pozivanja osoba, dovođenja i privođenja osoba, zadržavanja osoba i/ili pritvora, uhićenja, primjene fizičke sile radi izvršavanja ovlasti, upotreba vatrenog oružja radi zaštite života, uhićenja, sprečavanja KD-a i bijega, traganje za osobama i predmetima te privremenog oduzimanja predmeta.

No, VSA dobiva neke nove ovlasti koje su, prije svega, vezane uz napredak tehnologije poput: uvid u podatke pohranjene u računalima, informacijska zaštita podataka državnih tijela, nadzor podataka

o telekomunikacijskom prometu, nadzirani promet predmeta i vrijednosti, prikriveni otkup dokumenta i predmeta.

VSOA također ostaje bez policijskih ovlasti te zadržava uglavnom ranije dobivene ovlasti VSA-e i dobiva neke nove: sigurnosna provjera političkih dužnosnika (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti), nadzor lokacije putem telekomunikacijskih uređaja, prikriveni otkup dokumenta i predmeta te poligrafsko ispitivanje.

Iz tablice je vidljivo da je UB u jugoslavenskom sustavu od 41 primjenjivanih ovlasti za samo dvije imao uporište u zakonskom propisu. Kao i kod SDS-a, sve ostale ovlasti bile su regulirane tajnim pravilnikom što je bila gotovo identična situacija s ovlastima SIS-a u razdoblju 1993. do 2002. godine. Nasuprot tome, današnja hrvatska protuobavještajna vojna služba VSOA ima zakonsko uporište za sve ovlasti. Odnosno, 27 ovlasti izravno je propisano, a samo jedna ovlast nije izravno propisana (opservacija prostora i objekata), ali koja se kao takva podrazumijeva da bi se mogle uspješno provesti neke druge ovlasti poput snimanja fotografiranja zatvorenih i javnih prostora, prikriveni nadzor predmeta i slično.

Ključnu razliku između jugoslavenskih i hrvatskih vojnih protuobavještajnih službi čine ukidanje nedemokratskih ovlasti koje su ukinute odmah pri osnivanju hrvatske vojne službe SIS, i to: formiranje i vođenje dosjea političkih osoba, primjena fizičke sile, prijetnje, ucjenjivanje i zastrašivanje radi iznuđivanja priznanja ili suradnje i ubojstvo te, kasnije, jasno i transparentno zakonsko propisivanje svih ovlasti koje djelatnici službe smiju primjenjivati. Time se potvrđuje neosporna činjenica da su se hrvatske vojne protuobavještajne službe u periodu od 1990. do 2020. godine značajno demokratizirale.

Ovlasti vojnih obavještajnih službi koje su bile konstantno primjenjivane i u jugoslavenskoj II. Upravi i TIOO-u te u hrvatskim službama jesu: podnošenje izvješća državnim tijelima i čelnicima, utvrđivanje i provjera identiteta osoba, prikupljanje obavijesti i podataka te njihova analiza i procjena, formiranje, vođenje i korištenje registra, evidencija i baza podataka, uvid u registre, evidencije i baze podataka tijela vlasti i pravnih osoba, sigurnosna prosudba ugroženosti za štićene osobe i objekte, obavljanje informativnih (obavijesnih) razgovora, rad sa suradnikom i operativnom vezom (informatorom), protuprislušna zaštita i pregled objekata, pregled osoba, predmeta i prijevoznih sredstava, mjere prikrivanja identiteta, opservacija prostora i objekata.

Dakle, mogućnost primjene tih ovlasti u vojnim obavještajnim službama nije se mijenjala od 1990. do 2020. godine. Ni obje jugoslavenske vojne obavještajne službe ni hrvatski VOS (ObU) ni za jednu

od tih ovlasti nisu imali zakonska već podzakonska uporišta za postupanja. Uvođenjem novih zakonskih rješenja kroz ZSS, ove se ovlasti ne ukidaju nego se samo ozakonjuju.

Ovlasti koje su jugoslavenske vojne obavještajne službe imale, a hrvatske nikada, jesu: predlaganje i provođenje političkog nadzora nad osobama, formiranje i vođenje dosjea politički nepodobnih osoba, primjena fizičke sile, prijetnje, ucjenjivanje i zastrašivanje radi iznuđivanja priznanja ili suradnje te sudjelovanje u političkim ubojstvima. To čini ključnu razliku između hrvatskih i jugoslavenskih obavještajnih vojnih službi.

Niti jugoslavenske niti hrvatske vojne obavještajne službe nisu imale tzv. policijske ovlasti jer im to u njihovom radu i nije trebalo kao što je trebalo protuobavještajnim vojnim i civilnim službama. Iz tablice je vidljivo da je II. Uprava u jugoslavenskom sustavu primjenjivala 23 ovlasti, a TIOO 20 ovlasti, od kojih su samo dvije imale uporište u zakonskom propisu, a za koje VOS nije imao zakonska uporišta.

VSA (odnosno OA) mogla je primjenjivati 18 ovlasti od kojih samo dvije nisu imale uporište u zakonu. Današnja obavještajna i protuobavještajna vojna služba VSOA može primjenjivati 28 ovlasti, a dvije nisu propisane zakonom. Prema tome, radi se o velikoj kvalitativnoj (demokratskoj) razlici u odnosu na jugoslavensku II. Upravu i Upravu bezbednosti.

Upravo zakonsko propisivanje sredstava i metoda (ovlasti op. a.) predstavlja temeljno pitanje funkcioniranja svakog sigurnosno-obavještajnog sustava jer o tome ovisi zakonitost i demokratičnost rada službe, poštivanje građanskih prava, smanjivanje mogućnosti za političke i drugačije zlouporabe službe i njenih podataka.[648]

U početku stvaranja hrvatskih sigurnosnih službi bilo je demokratskih propusta u jasnom zakonskom propisivanju ovlasti što je djelomično i razumljivo zbog naslijeđenih komunističkih sigurnosnih kadrova koji nisu znali (ili nisu htjeli) demokratizirati hrvatski SOS, ali i zbog ratne situacije u RH. U takvim okolnostima i nije bilo previše vremena baviti se demokratizacijom sigurnosnih službi, to je ostavljeno za kasnije, a onda i učinjeno nakon rata.

Dakle, velika je razlika između tadašnjih jugoslavenskih i hrvatskih vojnih obavještajnih službi od samog njihovog osnivanja jer nisu imale nasilne ovlasti privole na suradnju, kompromitacije i političkih ubojstava. Kompарirajući pak tadašnje jugoslavenske sigurnosne službe i današnje hrvatske, jasno je vidljivo da su u RH ovlasti (obavještajne i protuobavještajne) transparentno

[648] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 65. i 66.

zakonom propisane, jasno vidljive i dostupne svim građanima bez prikrivenih ovlasti propisanih u tajnim i građanima nedostupnim pravilnicima i drugim aktima. Hrvatske civilne i vojne sigurnosne službe su se u periodu od 1990. do 2020. godine nedvojbeno demokratizirale.

8.2.3. Komparacija odobrenja za primjenu ovlasti sigurnosnih službi

U ovom poglavlju komparirat će se odobrenja za primjenu ovlasti koje je odobravao sud ili politika. Ovo je također ključni pokazatelj demokratizacije službi. Kad odobrenje za primjenu pojedine ovlasti daje politika, posebice ukoliko nije demokratski birana, ona nema potrebnu neovisnost i nepristranost. Samo neovisno tijelo, prije svega sud, može imati zadovoljavajuću razinu samostalnosti, odnosno neovisnosti i nepristranosti, radi pravilne procjene treba li se neka ovlast primijeniti, posebice one kojima se dublje zadire u slobode i prava građana.

8.2.3.1. Civilne sigurnosne službe

Tablica 57. Analiza odobrenja za primjenu ovlasti civilnih obavještajnih i protuobavještajnih službi od 1990. do 2020. godine

Ovlasti	Protuobavještajne službe												Obavještajne službe									
	SDS		SDS		SZUP		SZUP		POA		SOA		SID		-		HIS		OA		SOA	
	do 1990.		1990. – 1991.		1991. – 1993.		1993. – 2002.		2002. – 2006.		2006. – 2020.		do 1991.		1991. – 1993.		1993. – 2002.		2002. – 2006.		2006. – 2020.	
	Politika	Sud	Politika	Sud	Politika	Sud	Politika	Sud	Politika	Sud	Politika	Sud	Politika	Sud	Politika	Sud	Politika	Sud	Politika	Sud	Politika	Sud
1. Podnošenje izvješća državnim tijelima i čelnicima	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne			ne	ne	ne	ne	ne	ne
2. Podnošenje kaznenih prijava protiv osoba	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne									ne	ne				
3. Izdavanje upozorenja i zapovijedi	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne									ne	ne				
4. Utvrđivanje i provjera identiteta osoba	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne			ne	ne	ne	ne	ne	ne
5. Prikupljanje obavijesti i podataka te njihova analiza i procjena	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne			ne	ne	ne	ne	ne	ne
6. Formiranje, vođenje i korištenje registra, evidencija i baza podatka	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne			ne	ne	ne	ne	ne	ne
7. Uvid u registre, evidencije i baze podataka tijela vlasti i pravnih osoba	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne			ne	ne	ne	ne	ne	ne
8. Uvid u podatke pohranjene u računalima							ne	ne	ne	ne	ne	ne					ne	ne	ne	ne	ne	ne
9. Uvid u (pregled) dokumentaciju pravnih osoba	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne					ne	ne	ne	ne	ne	ne

10. Sigurnosna prosudba ugroženosti za štićene osobe i objekte	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne			ne	ne	ne	ne	ne	ne
11. Sigurnosna provjera fizičkih i pravnih osoba koje imaju pristup štićenim osobama, objektima, prostorima i podatcima	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne			ne	ne	ne	ne	ne	ne
12. Sigurnosna provjera političke lojalnosti političkih dužnosnika	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne					da	ne			da	ne				
13. Sigurnosna provjera političkih dužnosnika (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne			da	ne	da	ne			da	ne			da	ne
14. Sigurnosna provjera osoba u SOS-u i drugim sigurnosnim sustavima (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	da	ne	da	ne	da	ne			ne	ne	da	ne	da	ne
15. Informacijska zaštita podataka državnih tijela									ne	ne	ne	ne	ne	ne					ne	ne	ne	ne
16. Otvaranje i pregled (nadzor) tuđih pisama, paketa	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	ne	da	ne	da	da	ne			da	ne			ne	da
17. Predlaganje i provođenje političkog nadzora nad osobama	da	ne	da	ne									ne	ne								
18. Formiranje i vođenje dosjea politički nepodobnih osoba	ne	ne	ne	ne									ne	ne								
19. Obavljanje informativnih (obavijesnih) razgovora	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne			ne	ne	ne	ne	ne	ne
20. Rad sa suradnikom i operativnom vezom (informatorom)	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne			ne	ne	ne	ne	ne	ne
21. Plasiranje informacija i dezinformacija	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne					ne	ne			ne	ne				
22. Praćenje, motrenje, fotografiranje i snimanje osoba	da	ne	da	ne	ne	ne	ne/ da	ne	ne	da	ne	da	ne	ne			ne/ da	ne			ne	da
23. Prisluškivanje i snimanje tuđih razgovora	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	ne	da	ne	da	ne	ne			da	ne			ne	da
24. Nadzor podataka o telekomunikacijskom prometu							ne	ne	ne	da	ne	ne					ne	ne			ne	ne

25. Nadzor lokacije putem telekomunikacijskih uređaja											ne	ne									ne	ne
26. Elektroničko izviđanje											ne	ne							da	ne	ne	ne
27. Protuprislušna zaštita i pregleda objekata	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne			da	ne	ne	ne	ne	ne
28. Nadzirani promet predmeta i vrijednosti									ne	da												
29. Prikriveni otkup dokumenta i predmeta											ne	ne									ne	ne
30. Mjere prikrivanja identiteta	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne			ne	ne	ne	ne	ne	ne
31. Mjere prikrivanja vlasništva	da	ne	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne					ne	ne	ne	ne	ne	ne
32. Traganje za osobama i predmetima	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne									ne	ne				
33. Privremeno oduzimanje predmeta	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne									ne	ne				
34. Opservacija prostora i objekata	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne			ne	ne	ne	ne	ne	ne
35. Snimanje i fotografiranje zatvorenih prostora i objekata (prikriveni ulazak)	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	da	ne	da	ne	ne			ne	ne			ne	da
36. Snimanje i fotografiranje otvorenih (javnih) prostora i objekata	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	da	ne	ne	ne	ne			ne	ne			ne	ne
37. Poligrafsko ispitivanje	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne			ne	ne					ne	ne			ne	ne
38. Tajna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne					ne	ne			ne	ne				
39. Javna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne									ne	ne				
40. Pregled osoba, predmeta i prijevoznih sredstava	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne					ne	ne			ne	ne				
41. Uporaba tuđih prijevoznih i komunikacijskih sredstava	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne									ne	ne				
42. Pozivanje osoba	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne									ne	ne				

43. Dovođenje i privođenje osoba	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne									ne	ne				
44. Zadržavanje osoba i/ili pritvor	ne	ne	ne	ne	da	ne	ne	ne									ne	ne				
45. Uhićenje	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne									ne	ne				
46. Primjena fizičke sile radi izvršavanja ovlasti	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne									ne	ne				
47. Upotreba vatrenog oružja radi zaštite života, uhićenja, sprječavanje KD-a i bijega	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne									ne	ne				
48. Primjena fizičke sile radi iznuđivanja (priznanja, suradnje..)	ne	ne											ne	ne								
49. Prijetnje, ucjenjivanje i zastrašivanje	ne	ne											ne	ne								
50. Ubojstvo[649]	da	ne											da	ne								

[649] Temeljem zakonskih okvira to nije bilo moguće, ali je u praksi provođeno temeljem političkih naloga, vidjeti Presudu Zdravku Mustaću i Josipu Perkoviću, Savezne Republike Njemačke, Visoki zemaljski sud u Munchenu (Oberlandesgericht Munchen) 7. kazneni senat, poslovni broj; 7 St 5/14 (2), od 02.08.2016. godine.

Civilne protuobavještajne službe su do 2002. godine bile u sastavu MUP-a (kako SDS, tako i SZUP) te su imale policijske ovlasti.

Do 1990. godine sud nije SDS-u odobravao primjenu nijedne ovlasti, a politika je izravno odobravala 13 od 50 analiziranih ovlasti, i to: podnošenje izvješća državnim tijelima i čelnicima, podnošenje kaznenih prijava protiv osoba, sigurnosna provjera političke lojalnosti političkih dužnosnika, sigurnosna provjera političkih dužnosnika (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike), otvaranje i pregled (nadzor) tuđih pisama i paketa, predlaganje i provođenje političkog nadzora nad osobama, praćenje, motrenje, fotografiranje i snimanje osoba, prisluškivanje i snimanje tuđih razgovora, protuprislušna zaštita i pregleda objekata, mjere prikrivanja vlasništva, traganje za osobama i predmetima, opservacija prostora i objekata i ubojstvo.

Odobrenje politike podrazumijevalo je, prije svega, odobrenje tadašnjeg saveznog ili republičkog sekretara Sekretarijata unutrašnjih poslova, a kasnije ministra. No, kada su bila u pitanju politička ubojstva, onda se odlučivalo na saveznom nivou unutar Savjeta za poslove državne bezbednosti.

Demokratskim preuzimanjem SDS-a 1990. godine u Hrvatskoj, primjena fizičke sile, prijetnje ucjene i zastrašivanja radi iznuđivanja i suradnje (kompromitacija), kao i politička ubojstva, prestaju postojati kao ovlasti. No, politika i dalje daje odobrenje za 9 ovlasti, a sud i dalje ni za jednu ovlast. Ništa se u tom pogledu nije promijenilo niti promjenom imena službe 1991. godine te takva situacija uglavnom ostaje do 2002. godine, neovisno o odluci Ustavnog suda i promjenama ZUP-a 2000. godine koji samo bolje razlaže ovlasti i kriterije za njihovu primjenu, ali i dalje ostavlja ovlast politici davanje odobrenja za njihovu primjenu.

Ključna promjena glede davanja odobrenja za primjenu ovlasti civilnih protuobavještajnih agencija događa se donošenjem ZSS-a 2002. godine kada odobrenja za primjenu pojedinih ovlasti s politike (ministra) prelaze na sud koji od tada daje odobrenje za primjenu sljedećih ovlasti: otvaranje i pregled (nadzor) tuđih pisama i paketa, praćenje, motrenje, fotografiranje i snimanje osoba, prisluškivanje i snimanje tuđih razgovora, nadzor podataka o telekomunikacijskom prometu, nadzirani promet predmeta i vrijednosti, snimanje i fotografiranje zatvorenih prostora i objekata (prikriveni ulazak), snimanje i fotografiranje otvorenih (javnih) prostora i objekata. Radi se o značajnom demokratskom iskoraku.

Civilne obavještajne službe imaju suženije ovlasti od protuobavještajnih službi u cijelom analiziranom razdoblju. Sukladno tome, politika je odbravila i manji broj primjene ovlasti, ali sve do 2006. godine nema promjene u tijelu koje daje odobrenje za primjenu ovlasti. Tada se obavještajni

i protuobavještajni poslovi objedinjuju u jedinstvenoj agenciji SOA-i te se tek tada događa prijenos odobrenja za primjenu ovlasti s politike na sud. Taj prelazak nije se dogodio formiranjem Obavještajne agencije (kao kod POA-e) 2002. godine jer OA tada nije imala ovlasti za koje bismo mogli reći da su trebale odobrenje suda. Odnosno, u tom razdoblju OA nema nijednu ovlast kojom bi zadirala u prava i slobode građana, a i koju je trebao odobravati sud.

8.2.3.2. Vojne sigurnosne službe

Tablica 58. Analiza odobrenja za primjenu ovlasti vojnih obavještajnih i protuobavještajnih službi od 1990. do 2020. godine

Ovlasti	Protuobavještajne službe										Obavještajne službe											
	UB		SIS		SIS		VSA		VSOA		II. OU		TIOO		VOS		VOS		OA (VSA)		VSOA	
	do 1991.		1991. – 1993.		1993. – 2002.		2002. – 2006.		2006. – 2020.		do 1991.		do 1991.		1991. – 1993.		1993. – 2002.		2002. – 2006.		2006. – 2020.	
	Politika	Sud	Politika	Sud	Politika	Sud	Politika	Sud	Politika	Sud	Politika	Sud	Politika	Sud	Politika	Sud	Politika	Sud	Politika	Sud	Politika	Sud
1. Podnošenje izvješća državnim tijelima i čelnicima	ne	ne	da	ne	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	da	ne	da	ne	ne	ne	ne	ne
2. Podnošenje kaznenih prijava protiv osoba	ne	ne	ne	ne	ne	ne																
3. Izdavanje upozorenja i zapovijedi			ne	ne	ne	ne																
4. Utvrđivanje i provjera identiteta osoba	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne
5. Prikupljanje obavijesti i podataka te njihova analiza i procjena	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne
6. Formiranje, vođenje i korištenje registra, evidencija i baza podataka	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne
7. Uvid u registre, evidencije i baze podataka tijela vlasti i pravnih osoba	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne
8. Uvid u podatke pohranjene u računalima							ne	ne	ne	ne									ne	ne	ne	ne

9. Uvid u (pregled) dokumentaciju pravnih osoba	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne									ne	ne	ne	ne
10. Sigurnosna prosudba ugroženosti za štićene osobe i objekte	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne
11. Sigurnosna provjera fizičkih i pravnih osoba koje imaju pristup štićenim osobama, objektima, prostorima i podatcima	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne									ne	ne	ne	ne
12. Sigurnosna provjera političke lojalnosti političkih dužnosnika	da	ne	da	ne	da	ne																
13. Sigurnosna provjera političkih dužnosnika (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	da	ne	da	ne	da	ne			da	ne											da	ne
14. Sigurnosna provjera osoba u SOS-u i drugim sigurnosnim sustavima (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti, navike)	da	ne	ne	ne	ne	ne	da	ne	da	ne									da	ne	da	ne
15. Informacijska zaštita podataka državnih tijela	ne	ne					ne	ne	ne	ne			ne	ne					ne	ne	ne	ne
16. Otvaranje i pregled (nadzor) tuđih pisama, paketa	da	ne	da	ne	da	ne	ne	da	ne	da	da	ne	da	ne	ne	ne	ne	ne			ne	da
17. Predlaganje i provođenje političkog nadzora nad osobama	ne	ne									ne	ne	ne	ne								
18. Formiranje i vođenje dosjea politički nepodobnih osoba	ne	ne									ne	ne	ne	ne								
19. Obavljanje informativnih (obavijesnih) razgovora	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne
20. Rad sa suradnikom i operativnom vezom (informatorom)	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne
21. Plasiranje informacija i dezinformacija	da	ne	ne	ne	ne	ne					ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne				
22. Praćenje, motrenje, fotografiranje i snimanje osoba	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	da	ne	da	da	ne	da	ne	ne	ne	ne	ne			ne	da
23. Prisluškivanje i snimanje tuđih razgovora	ne	ne	da	ne	da	ne	ne	da	ne	da	da	ne	da	ne	ne	ne	ne	ne			ne	da

24. Nadzor podataka o telekomunikacijskom prometu							ne	da	ne	ne											ne	ne
25. Nadzor lokacije putem telekomunikacijskih uređaja									ne	ne											ne	ne
26. Elektroničko izviđanje							ne	ne	ne	ne					ne	ne	ne	ne	da	ne	ne	ne
27. Protuprislušna zaštita i pregleda objekata	ne	ne	da	ne	da	ne	ne	ne	ne	ne	da	ne	ne	ne	da	ne	da	ne	ne	ne	ne	ne
28. Nadzirani promet predmeta i vrijednosti							ne	da														
29. Prikriveni otkup dokumenta i predmeta									ne	ne											ne	ne
30. Mjere prikrivanja identiteta	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne
31. Mjere prikrivanja vlasništva	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne									ne	ne	ne	ne
32. Traganje za osobama i predmetima	ne	ne	ne	ne	ne	ne																
33. Privremeno oduzimanje predmeta	da	ne	ne	ne	ne	ne																
34. Opservacija prostora i objekata	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne
35. Snimanje i fotografiranje zatvorenih prostora i objekata (prikriveni ulazak)	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	da	ne	da	da	ne	da	ne	ne	ne	ne	ne			ne	da
36. Snimanje i fotografiranje otvorenih (javnih) prostora i objekata	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	da	ne	ne	ne	ne	da	ne	ne	ne	ne	ne			ne	ne
37. Poligrafsko ispitivanje	ne	ne	ne	ne	ne	ne			ne	ne											ne	ne
38. Tajna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	ne	ne	ne	ne	ne	ne					da	ne	da	ne	ne	ne	ne	ne				
39. Javna pretraga prostora (stan, kuća, poslovni prostor, vozilo)	da	ne	ne	ne	ne	ne																
40. Pregled osoba, predmeta i prijevoznih sredstava	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne			ne	ne
41. Uporaba tuđih prijevoznih i komunikacijskih sredstava			ne	ne	ne	ne																

42. Pozivanje osoba	ne	ne	ne	ne	ne	ne																
43. Dovođenje i privođenje osoba	ne	ne	ne	ne	ne	ne																
44. Zadržavanje osoba i/ili pritvor	ne	ne	da	ne	da	ne																
45. Uhićenje	ne	ne	ne	ne	ne	ne																
46. Primjena fizičke sile radi izvršavanja ovlasti	ne	ne	ne	ne	ne	ne																
47. Upotreba vatrenog oružja radi zaštite života, uhićenja, sprječavanje KD-a i bijega	ne	ne	ne	ne	ne	ne																
48. Primjena fizičke sile radi iznuđivanja (priznanja, suradnje..)	ne	ne									ne	ne										
49. Prijetnje, ucjenjivanje i zastrašivanje	ne	ne									ne	ne										
50. Ubojstvo[650]	da	ne									da	ne										

[650] Temeljem zakonskih okvira to nije bilo moguće, ali je u praksi provođeno temeljem političkih naloga, vidjeti Presudu Zdravku Mustaću i Josipu Perkoviću, Savezne Republike Njemačke, Visoki zemaljski sud u Munchenu (Oberlandesgericht Munchen) 7. kazneni senat, poslovni broj; 7 St 5/14 (2), od 02.08.2016. godine.

Vojne protuobavještajne službe imale su policijske ovlasti koje su bile gotovo identične ovlastima civilnih protuobavještajnih službi. Razlika se uglavnom odnosila na to da su vojne službe svoje ovlasti mogle koristiti prema vojnim osobama ili u svezi s ugrožavanjem vojske i obrambene moći države. Jugoslavenska Uprava bezbednosti nije imala ovlasti propisane zakonom, a mogla ih je široko koristiti i prema civilima. Ovlasti SIS-a bile su na sličan način propisane s time da su prvotno imala zakonsko uporište u ZO-u i ZUP-u, a da bi izmjenom ZO-a 1993. godine i to bilo ukinuto.

Uprava bezbednosti trebala je odobrenje politike za osam ovlasti, SIS za sedam, ali ni za jednu ovlast nije im bilo potrebno odobrenje suda. Kako i sa civilnom, tako i s vojnom protuobavještajnom službom, takva situacija ostaje do 2002. godine kada se ustrojava VSA, a od kada odobrenja za primjenu pojedinih ovlasti (njih sedam), kojima se dublje zadire u prava i slobode građana, s politike prelaze na sud. Politika tada odobrava samo jednu ovlast - sigurnosnu provjeru osoba u SOS-u i drugim sigurnosnim sustavima (zaštita radnih mjesta od: kriminaliziranosti, ucjenjivosti itd.). VSA ostaje bez niza policijskih ovlasti.

Uspostavom VSOA-e 2006. godine dolazi do preraspodjele nekih ovlasti i spajanja obavještajnih i protuobavještajnih poslova i ovlasti tako da sud odobrava četiri ovlasti, dvije politika, a sve ostale ovlasti koje su propisane, a koje u znatno smanjenom obujmu zadiru u građanska prava, Agencija može poduzimati sama, odnosno po odobrenju ravnatelja.

Vojne obavještajne službe također su imale gotovo identične ovlasti civilnim obavještajnim službama, ali nisu imale policijske ovlasti. Sve do promjena zakonskog okvira 2002. godine sud nije imao nikakvih nadležnosti nad izdavanjem odobrenja za primjenu određenih ovlasti, nego je to bila politika. No, ustrojem VSA-e ona zapravo ne dobiva obavještajne poslove i ovlasti, nego je obavještajnim podatcima servisira civilna Obavještajna agencija koja je (kako je ranije i navedeno) ostala bez ključnih ovlasti tako da i nije bilo potrebe da sud, pa ni politika, daje bilo kakva odobrenja za primjenu ovlasti vezanih uz obavještajne poslove.

Uspostavom VSOA-e 2006. godine odobravanje primjene pojedinih ovlasti za obavljanje i obavještajnih poslova prelazi u nadležnost suda. Politika samo odobrava provođenje sigurnosnih provjera.

Iz tabličnog prikaza jasno se vidi da 2002. godine, za sve civilne i vojne sigurnosne službe, dolazi do izmjena glede davanja odobrenja primjene ovlasti kojima se snažnije zadire u prava i slobode građana. To znači da su službe tada značajno demokratizirane u ovom području odobravanja

primjene ovlasti, kako u odnosu na hrvatske službe do 2002. godine, a posebice u odnosu na jugoslavenske službe.

8.2.4. Komparacija uspostavljenih nadzora nad radom sigurnosnih službi

Ovdje će se komparirati uspostavljeni različiti nadzori nad radom svih sigurnosnih službi (civilnih i vojnih, obavještajnih i protuobavještajnih) tijekom analiziranih povijesnih razdoblja. To je iznimno bitno jer je zakonska obveza i mogućnost provođenja nadzora nad radom sigurnosnih službi, također, jedan od ključnih pokazatelja demokratizacije službi.

8.2.4.1. Civilne sigurnosne službe

Tablica 59. Analiza uspostavljenih nadzora nad radom civilnih obavještajnih i protuobavještajnih službi od 1990. do 2020. godine

Vrsta nadzora	Protuobavještajne službe						Obavještajne službe				
	SDS	SDS	SZUP	SZUP	POA	SOA	SID	-	HIS	OA	SOA
	do 1990.	1990. – 991.	1991. – 1993.	1993. – 2002.	2002. – 2006.	2006. – 2020.	do 1991.	1991. – 1993.	1993. – 2002.	2002. – 2006.	2006. – 2020.
1. Demokratski nadzor	ne	da	da	da	da	da	ne		da	da	da
2. Stranački nadzor	da	ne	ne	ne	ne	ne	da		ne	ne	ne
3. Parlamentarni nadzor	da	da	da	da	da	da	da		da	da	da
4. Državni usmjeravajući nadzor	da	da	da	da	da	da	da		da	da	da
5. Građanski nadzor	ne	ne	ne	ne	da	da	ne		ne	da	da
6. Sudski nadzor	ne	ne	ne	ne	da	da	ne		ne	ne	da
7. Pučkopravobraniteljski nadzor	ne	ne	ne	da	da	da	ne		da	da	da
8. Rukovodni nadzor	da	da	da	da	da	da	da		da	da	da
9. Specijalistički nadzor	ne	ne	da	da	da	da	ne		da	da	da
10. Unutarnji nadzor	ne	ne	ne	ne	da	da	ne		da	da	da

Civilna protuobavještajna služba Jugoslavije (SDS) do 1990. godine nije imala uspostavljen niti jedan demokratski nadzor, ali je imala stranački nadzor koji nije kontrolirao zakonsku usklađenost

postupanja djelatnika Službe, nego usklađenost njihovog postupanja s jednopartijskim političkim nalozima. Takav je nadzor nedemokratski (totalitarni) nadzor.

Politički stranački nadzor ukida se uvođenjem višestranačkog sustava u Hrvatskoj 1990. godine od kada je nad radom naslijeđenog SDS-a uspostavljen osnovni demokratski nadzor od strane demokratski izabrane vlasti, a potom se postupno uspostavljaju i drugi demokratski nadzori, kako je prikazano.

Uspostavom UZUP-a 1991. godine, kao i uspostavom UNS-a 1993. godine, formira se specijalistički nadzor. Donošenjem Zakona o pučkom pravobranitelju i imenovanjem prvog hrvatskog pučkog pravobranitelja 1993. godine, uspostavljen je i pravobraniteljski nadzor nad radom SZUP-a. Takvo stanje ostaje do 2002. godine kada se novim zakonskim rješenjima uspostavljaju tri nova nadzora nad radom civilne sigurnosne službe, odnosno POA-e, i to: unutarnji, građanski (civilni) i sudski nadzor.

Civilne obavještajne službe imaju gotovo identičnu situaciju glede uspostavljanja nadzora nad njihovim radom s iznimkom HIS-a, koji od samog svog osnutka 1993. godine, ima uspostavljen unutarnji i specijalistički te pravobraniteljski nadzor.

Iz prikaza je jasno vidljivo da su se civilne sigurnosne službe u razdoblju od 1990. do 2020. godine, neosporno postepeno demokratizirale i u pogledu uspostave demokratskih nadzora nad njihovim radom.

8.2.4.2. Vojne sigurnosne službe

Tablica 60. Analiza uspostavljenih nadzora nad radom vojnih obavještajnih i protuobavještajnih službi od 1990. do 2020. godine

Vrsta nadzora	Protuobavještajne službe					Obavještajne službe					
	UB	SIS	SIS	VSA	VSOA	II. OU	TIOO	VOS	VOS	OA (VSA)	VSOA
	do 1991.	1991. – 1993.	1993. – 2002.	2002. – 2006.	2006. – 2020.	do 1991.	do 1991.	1991. – 1993.	1993. – 2002.	2002. – 2006.	2006. – 2020.
1. Demokratski nadzor	ne	da	da	da	da	ne	ne	da	da	da	da
2. Stranački nadzor	da	ne	ne	ne	ne	da	da	ne	ne	ne	ne

3. Parlamentarni nadzor	da	ne	da	da	da	da	da	ne	da	da	da
4. Državni usmjeravajući nadzor	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da
5. Građanski nadzor	ne	ne	ne	da	da	ne	ne	ne	ne	da	da
6. Sudski nadzor	ne	ne	ne	da	da	ne	ne	ne	ne	ne	da
7. Pučkopravobraniteljski nadzor	ne	ne	da	da	da	ne	ne	ne	da	da	da
8. Rukovodni nadzor	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da	da
9. Specijalistički nadzor	ne	da	da	da	da	ne	da	da	da	da	da
10. Unutarnji nadzor	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne	da	ne

Protuobavještajna vojna služba SFRJ – Uprava bezbednosti (UB) jednako kao i SDS, nije imala uspostavljen nijedan demokratski nadzor. Zato je imala uspostavljen nedemokratski politički stranački nadzor KPJ/SKJ koji je kontrolirao provode li se i kako političke odluke i nalozi.

Nad radom hrvatske vojne protuobavještajne službe SIS-a, od osnutka 1991. godine, stranački nadzor nije nikada uspostavljen. Zato je uspostavljen demokratski nadzor od strane demokratski biranih državnih čelnika kao i specijalistički nadzor od strane UZUP-a. Od 1993. godine specijalistički nadzor provodio je UNS preko Nadzorne službe.

Kao i nad drugim hrvatskim sigurnosnim službama, nad SIS-om se 1993. godine uspostavlja i pravobraniteljski nadzor. Od travnja 2002. godine uspostavljaju se tri nova nadzora nad radom sigurnosne vojne agencije (VSA-e), i to: unutarnji, građanski (civilni) i sudski nadzor.

Obavještajne vojne službe SFRJ – II. Uprava i TIOO, jednako kao i UB, nemaju uspostavljene demokratske nadzore, odnosno imaju samo klasične specijalističke i rukovodne te parlamentarni nadzor, ali ne i demokratski parlamentarni nadzor. Naravno, postojao je politički nedemokratski stranački nadzor KPJ/SKJ u svrhu kontrole provođenja jednostranačkih političkih odluka.

Samom uspostavom Obavještajne uprave, odnosno VOS-a GS-a HV-a 1991. godine, egzistira demokratski i specijalistički nadzor UZUP-a (isto kao i kod SIS-a), a jednopartijski politički stranački nadzor nije ni mogao biti uspostavljen zbog prethodnog uvođenja višestranačja u RH. Također se 1993. godine uspostavlja i pravobraniteljski nadzor čija nadležnost pokriva i VOS. Vojna obavještajna služba (ObU) od 1991. do 1993., odnosno do uspostave UNS-a, nema parlamentarni nadzor.

Zakonskim promjenama u 2002. godine uspostavljaju se dva nova nadzora nad radom sigurnosne vojne agencije (VSA-e), i to: građanski (civilni) i sudski nadzor. VSA je trebala pokrivati i obavještajne vojne poslove, no to je zapravo za nju radila civilna obavještajna agencija (OA) koja je imala sve demokratske nadzore osim sudskog, kako je to ranije objašnjeno.

Nije utvrđeno da bi VSA, kao ni VSOA, imale uspostavljeni unutarnji nadzor unutar agencija, a glavni inspektorat MORH-a nije nadležan za nadzor sigurnosne službe. Neosporno je da su se i vojne sigurnosno-obavještajne službe, u razdoblju od 1990. do 2020. godine, zbog uspostave niza demokratskih nadzora nad njihovim radom, postepeno demokratizirale.

8.3. Zaključak

U demokratskim sustavima provodi se stroga kontrola nad radom sigurnosnih službi „koja je obično kombinirana i sastoji se od nadzora koji vrše posebna tijela izvršne vlasti, sudbena vlast te zakonodavna tijela (parlament i/ili njegovi specijalizirani odbori), s time da sudbena vlast odobravanjem primjene pojedinih, osobito osjetljivih mjera, zapravo nadzire svakodnevnu djelatnost službe.“[651]

Tijekom Domovinskog rata ukupno je državno djelovanje bilo isključivo orijentirano na obranu i oslobođenje zemlje, a kako RH nije naslijedila institucije sustava nacionalne sigurnosti, već ih je morala stvarati ispočetka, u tom se razdoblju fokusirala na funkcionalni imperativ pri čemu su demokratski kriteriji poput depolitizacije, profesionalizacije i demokratskih nadzora izostali.[652]

U ovom poglavlju analizirani su i komparirani pokazatelji demokratizacije sigurnosnih službi, odnosno SOS-a, u Hrvatskoj od 1990. do 2020. godine, i to:

- ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja
- primjenjivane i zakonom dopuštene ovlasti sigurnosnih službi
- odobrenja za primjenu ovlasti sigurnosnih službi
- uspostavljeni nadzori nad radom sigurnosnih službi.

Svi navedeni pokazatelji neosporno utvrđuju da je već u početku stvaranja hrvatskih sigurnosnih službi bilo značajnih demokratskih razlika nasuprot jugoslavenskih sigurnosnih službi u tome što hrvatske službe od samog početka nisu imale ovlasti ucjene, iznude, prisile i kompromitacije radi privole suradnje i priznanja te ovlasti ikakvih ubojstava, uključujući i politička.

[651] Žunec, O.; Domišljanović, D.: n. dj., str. 66.
[652] Bilandžić, Mirko: Nacionalna sigurnost, n. dj., str. 276.

Pokazatelji utvrđuju da je bilo značajnih sličnosti kod propisivanja (preuzimanja) ovlasti i njihova netransparentnog propisivanja u jugoslavenskim i hrvatskim službama u početku stvaranja i njihova djelovanja tijekom obrane, oslobađanja i reintegracije hrvatskih područja u političko-pravni sustav RH. To je zakonskim izmjenama iz 2002. godine promijenjeno, a posebice posljednjim zakonskim izmjenama 2006. godine, kada su sve ovlasti transparentno zakonski definirane što pokazuje postupnu demokratizaciju hrvatskih sigurnosnih službi.

Također je odobrenje za primjenu pojedinih ovlasti, kojima se najdublje zadire u prava i slobode građana, s politike u potpunosti prešlo u nadležnost suda. Promjene ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja od nesamostalnih službi u agencije dale su sigurnosnim službama dodatnu samostalnost i neovisnost od političkog utjecaja.

Vezano uz nadzore nad radom sigurnosnih službi jasno je utvrđeno da je, od potpunog izostanka demokratskih nadzora nad radom sigurnosni službi i postojanjem stranačkog nadzora KPJ/SKJ nad sigurnosnim službama u sastavu Jugoslavije, do 2020. godine došlo do zakonske uspostave svih ključnih demokratskih nadzora hrvatskih sigurnosnih službi.

Stoga, u demokratskoj RH od samog ustrojavanja vlastitih sigurnosnih službi, odnosno sigurnosno-obavještajnog sustava, započeo je proces njihove demokratizacije za razliku od jugoslavenskog sigurnosnog obavještajnog sustava koji se u 45 godina postojanja nije uspio demokratizirati. Proces je u potpunosti bio završen donošenjem ZSOS-a 2006. godine.

Također, službe su se u komunizmu najvećim dijelom bavile unutarnjim i vanjskim neprijateljem, ne države nego vlasti, odnosno KPJ/SKJ. Bilo kakva kritika i oporba u odnosu na tadašnju jednostranačku vladajuću strukturu tretirala se kao podrivanje države i strogo se sankcionirala prije svega djelovanjem sigurnosnih službi. Nasuprot tome, današnje hrvatske službe upravo imaju kao glavni zadatak očuvanje demokratskog političkog pluralizma.

Vidljivo je da se rad službi glede metoda i ovlasti u demokratskoj Hrvatskoj znatno promijenio u odnosu na nedemokratski sustav funkcioniranja prije višestranačkih izbora u Hrvatskoj i stvaranja RH. No, neke načine ustrojstveno-upravljačkog funkcioniranja, ovlasti i ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja nije moguće, a ni potrebno, mijenjati.

Stoga se postavlja logično pitanje što to onda čini razliku između nedemokratskog i demokratskog načina rada sigurnosne službe. Ključna razlika, dakle, nije samo u metodama i ovlastima (jer one mogu biti i iste), nego u tome jesu li ovlasti transparentno propisane, tko ima pravo njihova odobravanja i u koju svrhu, tko i kako nadzire rad sigurnosnih službi, odnosno usklađenost njihova

postupanja sa zakonski postavljenim okvirima, kao i nemogućnost da se ovlasti i rad službi primjenjuju radi uklanjanja političkih protivnika, uglavnom oporbenih političara.

Demokratizacijom sigurnosnih službi demokratizirao se i cjelokupni hrvatski sigurnosno-obavještajni sustav jer primjenjivanje zakonom dopuštenih ovlasti, način njihova odobravanja i nadzor nad njihovom primjenom te odgovarajući ustrojstveno-upravljački oblik funkcioniranja, prije svega, odnosi se na sigurnosne službe koje su ključna komponenta cjelokupnog SOS-a.

9.
UČINKOVITOST SIGURNOSNO-OBAVJEŠTAJNOG SUSTAVA RH OD 1990. DO 2020. GODINE U ZAŠTITI I OSTVARIVANJU HRVATSKIH NACIONALNIH INTERESA

Učinkovitost Sigurnosno-obavještajnog sustava RH, koja je istražena u ovome radu, ne odnosi se na učinkovitost pojedinačnih operacija, nego na ukupnu učinkovitost SOS-a u zaštiti hrvatskih nacionalnih vrijednosti te učinkovitost u ostvarivanju hrvatskih nacionalnih interesa i ciljeva.

Za što objektivnije utvrđivanje (procjenjivanje) navedene učinkovitost SOS-a RH najprije su definirani sadržaji pojmova (hrvatske nacionalne vrijednosti, hrvatski nacionalni interesi, hrvatski nacionalni ciljevi), a to je učinjeno istraživanjem regulatornog strateškog i zakonskog okvira RH koji se odnosi na hrvatske nacionalne vrijednosti, interese i ciljeve. Potom su istraženi njihovi suodnosi, mehanizmi i uloge.

Temeljem svega navedenog oblikovan je analitički okvir pomoću kojeg je utvrđena (procijenjena) učinkovitost SOS-a RH za pojedina istraživana razdoblja.

9.1. Suodnos nacionalnih vrijednosti, interesa, ciljeva i sigurnosti

U poglavlju 2.2. objašnjen je pojam nacionalne sigurnosti. No, taj se pojam često poistovjećuje s pojmom nacionalnih interesa[653] koji se poistovjećuju s nacionalnim vrijednostima, a pojam nacionalnih interesa odvaja se od pojma nacionalnih ciljeva te na taj način nastaje niz netočnosti i nesporazuma.

Vrijednost (vrednota) definira se kao svojstvo onoga što vrijedi u materijalnom, moralnom ili duhovnom smislu.[654] Postoje razne vrijednosti poput civilizacijske, ekonomske, nacionalne, materijalne, društvene, kulturne, moralne itd., ali različiti ljudi, društvene skupine i države imaju različite vrijednosti oblikovane po vlastitim posebnim mjerilima i na njima temeljene različite interese. Iako bi države trebale imati kao interes univerzalne vrijednosti (zdravlje, ljudski život, sloboda, mir…), s obzirom na to da to često nije tako, međunarodna je sigurnost ta u kojoj bi trebale dominirati te vrijednosti prihvatljive svim državama. Stoga su vrijednosti predmet i cilj sigurnosti.[655]

[653] Cvrtila, Ž., Stanko Z.: Analiza strategije nacionalne sigurnosti RH (NN 73/2017), Zaštita 6/19, Zagreb, 2019., str. 1.
[654] Hrvatski jezični portal: https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search, uvid izvršen dana 30. svibnja 2025.
[655] Tatalović, S., Bilandžić, M.: n. dj., str. 16.

„Vrednote su kolektivne ideje o tome što nacija smatra bitnim, važnim i poželjnim, dobrim i ispravnim, predstavljaju sadržaj samosvijesti nacije, odnosno svijest (sklop uvjerenja) o glavnim značajkama koje tvore određenu naciju.“ Sukladno tome, stanje nacionalne sigurnosti može se procjenjivati prema stupnju zaštite tih vrijednosti, a iz kojih se izvode nacionalni interesi.[656]

U određivanju vrijednosti tvorci ustava uglavnom se rukovode tuđim ustavima i općeprihvaćenim međunarodnim demokratskim vrijednostima, posebice kada su u pitanju demokratske države, a tako je bio slučaj i s hrvatskim temeljnim Ustavom iz 1990. godine. Tako su u hrvatskom Ustavu neke vrijednosti izravno navedene kao najviše vrednote ustavnog poretka RH, a to su: sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost i ravnopravnost spolova (ne rodova), mirotvorstvo, socijalna pravda, poštivanje prava čovjeka, nepovredivost vlasništva, očuvanje prirode i čovjekova okoliša, vladavina prava i demokratski sustav.[657]

No, neke vrednote nisu eksplicitno navedene kao vrijednosti, ali se mogu jasno iščitati iz ostalih članaka Ustava poput državne opstojnosti hrvatskog naroda, puna državna suverenost hrvatskog naroda, očuvanje državnog kontinuiteta hrvatskog naroda, očuvanje vrijednosti Domovinskog rata, puna suverenost nad teritorijem RH, trodioba vlasti, obveznost postojanja lokalne i područne samouprave, zaštita osobnog i obiteljskog života, dostojanstva, ugleda i časti svake osobe.[658]

Stoga se prije svih ostalih vrijednosti nameću dvije vitalne vrijednosti svake nacije koja stvara ili već ima svoju državu (posebice hrvatske kao malobrojne nacije), a to su svakako postojanje (opstanak) nacije i njezin prosperitet jer bez njih nema, ili u budućnosti neće biti, nacije. To bi trebale biti ključne nacionalne vrijednosti, kao i sve druge vrijednosti koje proizlaze iz tih dviju vrijednosti.

Interes, kao opći pojam, ne poznaje klasična filozofija. Lord Palmerston, kada su u pitanju interesi Velike Britanije, izjavio je: „Nemamo vječnih saveznika ni stalnih neprijatelja.“[659] Interes na latinskom znači: interesum, interese — zanimanje za nešto, pridavanje pozornosti, značaja i važnosti, sudjelovati, uzeti udjela, vrijednost, korist, dobit, dobitak.[660]

[656] Žunec, O., Mehečić, Z., Cvrtila, V., Domišljanović, D., Hodalj, V., Kulenović, T., Mikuić, D., Tatalović, S., Topalović, D.: n. dj., str. 14. i 15.
[657] Ustav Republike Hrvatske, NN 56/90, od 22. prosinca 1990. godine i izmjene NN 135/97, 08/98, 113/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10 i 05/14,, čl. 3.
[658] Isto, Izvorišne osnove, čl. 4., čl. 35., čl. 128-131.
[659] Kissinger, Henry: Diplomacija, https://pdfcoffee.com/diplomacija-henry-kissinger-pdf-free.html, uvid izvršen 26. siječnja 2026.
[660] Hrvatska enciklopedija: https://www.enciklopedija.hr/clanak/interes, uvid izvršen: 30. svibnja 2025.

Nacionalni interesi izvode se iz općeprihvaćenih vrednota razmotrenih kroz prizmu vanjskih prijetnji i unutarnjih slabosti društva, a o njihovoj zaštiti, promoviranju i ostvarivanju društvo u pravilu vodi posebnu skrb na način da oni predstavljaju temelj za formuliranje nacionalnih sigurnosnih ciljeva.[661] Znači, očuvanje nacionalnih vrednota predmet je nacionalnih interesa, odnosno svakako je interes države očuvanje temeljnih vrednota koje su upisane u ustavu.

No, kao i kod vrijednosti, vrijedi isto pravilo: nisu svi interesi nacionalni interesi. Država ima svakako interes zaštititi sve ustavne vrednote i to je iznimno bitno, no svakako zaštita svih vrednota nije na razini nacionalnog interesa. Također, nacionalni interesi nisu samo oni koji proizlaze iz općeprihvaćenih i najčešće u ustavu države upisanih vrednota, pa ni onih ustavnih vrednota koje svakako spadaju u nacionalne vrednote, nego i niz drugih interesa.

„Oblikovanje nacionalnih interesa ima strateško-političko značenje za državu te se u procesu njihova oblikovanja isprepliću ekonomski, ideološki, vojni, kulturni i drugi čimbenici, a njihovo ostvarivanje vodi državu u moguće sukobe s drugim državama kada se jedan ili više interesa jedne države protivi interesima i ciljevima druge države.“[662] Kategorije temeljem kojih se može razjasniti pojam nacionalnog interesa jesu: „stupanj važnosti interesa za državu (kritičnost), stupanj stalnosti (trajnost), stupanj općenitosti i prostorni element interesa“.[663]

Temeljem tih kriterija neki ih autori „dijele na vitalne i sekundarne, temeljne i druge interese, primarne-sekundarne, stalne-promjenjive, specifične-opće“. Pa tako bi primarni (vitalni, temeljni, kritični, vrhovni) interesi bili oni koji su usko povezani s nacionalnim opstankom, odnosno zaštitom države kao političkog entiteta, što je usko povezano s nacionalnom i međunarodnom sigurnošću.[664]

Treba razlikovati interese od vitalnog značaja, prioritetne interese te interese od manjeg vitalnog značaja jer neostvarivanje vitalnih interesa može dovesti do znatnog narušavanja sposobnosti preživljavanja države ili dobrobiti građana te države, kao što je, primjerice, nepovredivost granica.[665]

Kako o pojmu nacionalne sigurnosti postoje neujednačenosti i rasprave (vidi 2. poglavlje ovog rada), tako je i pojam nacionalnog interesa prilično neujednačeno definiran te se o tome vode znanstvene i stručne rasprave. Često se nacionalni interes doživljava kao neki viši državni interes,

[661] Žunec, O., Mehečić, Z., Cvrtila, V., Domišljanović, D., Hodalj, V., Kulenović, T., Mikuić, D., Tatalović, S., Topalović, D.: n. dj., str. 50.
[662] Cvrtila, Vlatko: Nacionalni interesi i nacionalna sigurnost, Politička misao, br. 2, FPZG, Zagreb, 1995., str. 62.
[663] Isto.
[664] Isto, str. 63. i 64.
[665] Zgurić, B.; Petek, A.: Analiza ciljeva hrvatske sigurnosne politike, HKJU-CCPA, 2022., str. 741.

pa se kao takav jasno definira i propituje. Da je tome tako, jasno je vidljivo u staroj (prethodnoj) Strategiji nacionalne sigurnosti RH u kojoj se nacionalni interesi poistovjećuju s ustavnim vrijednostima. Tek u važećoj (novoj) Strategiji nacionalne sigurnosti RH pod nacionalne su interese uvršteni i pojmovi opstojnost i prosperitet, no isključen je temeljni subjekt (akter) zbog kojeg se Strategija u biti i donosi, a to je hrvatska nacija.[666]

Ipak, kad se govori o nacionalnim interesima (i njihovim ciljevima), odmah bi trebalo biti jasno da je riječ o vitalnim, temeljnim, strateškim interesima neke nacije (naroda i njegove države). Dakle, kad se u ovom radu govori o nacionalnim interesima (i njihovim ciljevima), misli se upravo na takve ključne, vitalne interese hrvatske nacije. Znači, hrvatski nacionalni interesi takvi su interesi o ostvarivanju kojih, odnosno njihovih ciljeva, ovisi opstanak i prosperitet hrvatske nacije, a nisu u suprotnosti s vrijednostima koje su određene Ustavom RH.

Također, ti interesi ne bi smjeli ići na štetu ostvarivanja interesa drugih država, osim kada su interesi i postupci tih država usmjereni protiv interesa hrvatske nacije i države. Znamo da to uvijek nije tako, posebice kada je riječ o velikim i/ili jakim državama koje često svoje, prije svega gospodarske interese (koji im donose prosperitet), ostvaruju na štetu drugih nacija i država.

„Sukobi između država nastaju kad jedan ili više interesa i ciljeva nisu u skladu s istima kod jedne ili više država u međunarodnoj zajednici, pa ostvarivanje tih interesa dolazi u pitanje te je radi mira u zajednici potrebno učiniti promjene.“[667] „Država u slučaju inzistiranja na ostvarivanju svojih interesa koji nisu u skladu s međunarodnom zajednicom može biti kažnjena od međunarodne zajednice (sankcije) čime je se upozorava, ali se sa sankcijama može i usporiti njezin razvoj i odvojiti od političkih i ekonomskih tokova.“[668]

Što je veći interes, to je veće zanimanje za predmet interesa. Svakako je svaka ustavna vrijednost predmet državnog interesa. Često dolazi do prijepora između propisanih vrijednosti neke države i njezinih interesa pa se prednosti daju interesima**.** Također, one vrijednosti koje su uspostavljene u nekoj državi, u drugoj se državi ne poštuju i krše se zbog ostvarivanja svojih interesa. Stoga, različiti interesi različitih država mogu biti uzrok klasičnih i hibridnih sukoba između država.

U današnjim međunarodnim odnosima države predstavljaju vlastite interese i ciljeve, koji mogu biti jedan od osnovnih uzroka sukoba između država, jer se pod okriljem ostvarivanja vlastitih interesa sprječava ostvarivanje interesa drugih država. Osim u slučaju pokretanja rata, države

[666] Cvrtila, Ž. Stanko, Z.: Analiza Strategije nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske (NN 73/2017), Zaštita 6/19, Zagreb 2019., str. 1.
[667] Cvrtila, Vlatko: n. dj., str. 65.
[668] Isto.

uglavnom transparentno ne proklamiraju agresivnost i usmjerenost svojih napora prema suzbijanju tuđih interesa i ciljeva. Zato je zasigurno jedan od načina izbjegavanja sukoba među državama međusobno usklađivanje interesa.

Interes je nacije da se održi i napreduje. Upravo zbog tih ključnih interesa, nacije osnivaju svoje države kako bi kroz nacionalno zajedništvo i uspostavljene državne institucije mogle ostvariti svoje težnje opstanka i prosperiteta. Tako se ustrojava vojska, policija i sigurnosno-obavještajni sustav te drugi sigurnosno-nadzorni sustavi radi osiguranja sigurnosti nacije, a obrazovanje, gospodarstvo, kultura i drugi društveni sustavi radi ostvarivanja napretka i prosperiteta te očuvanja identiteta. Sukladno tome, države služe interesu nacije, a ne obrnuto. Znači, države su sredstvo (poluga) za ostvarivanje nacionalnih interesa neke nacije. Upravo kroz državu i njezine institucije, nacija ima mogućnost ostvarivanja svojih (temeljnih) interesa.

Kad bismo naciju kao zajednicu zamijenili državljanima i/ili građanima, onda bismo i nacionalni interes mogli zamijeniti s državnim interesom, tj. s interesom državljana, odnosno građana. Hrvatski narod i etničke manjine, koje su integrirane u hrvatsko društvo, čine jedinstvenu političku naciju te dijele jednake težnje (ili bi trebale) za opstankom i prosperitetom hrvatske države.

Postoje dvojbe imaju li prednost državni ili nacionalni interesi. Nacija koja nema svoju državu u velikom je manjku mogućnosti ostvarivanja svojih interesa, pa i najvažnijih (vitalnih), koji se odnose na opstanak i napredak.

„Prilikom definiranja nacionalnih interesa treba procijeniti koje su realne mogućnosti da se i ostvare.“[669] „Nacionalni interesi vremenski se mogu dijeliti na kratkoročne, srednjoročne i dugoročne, koji bi trebali dobiti legitimaciju građana kroz javnost, jer inače nemaju kritičnu masu za svoje ostvarivanje, odnosno oni moraju izražavati interes većine građana.“[670] Kako ne bi dolazilo do sukoba između država, nacionalne interese potrebno je ograničiti na način da nacionalna sigurnost jedne države ne ugrožava nacionalnu sigurnost drugih država.

Uz pojam “interes” najčešće se povezuje pojam “ciljevi” kojim se izražava operacionalizacija i kvalitativno-kvantitativna razina dostizanja proklamiranih (ili prikrivenih) interesa.

[669] Cvrtila, Vlatko: n. dj., str. 64.
[670] Isto, str. 65.

Cilj je općenito nešto što se želi postići u budućnosti, nešto čemu se teži kad se iskazuje namjera, tj. krajnja točka prema kojoj su usmjerene nečije aktivnosti.[671] Pritom bi ciljevi trebali biti mjerljivi, ostvarivi i realni, a izraženi kroz kvalitetu, kvantitetu, vremenske rokove, nositelje i izvršitelje realizacije.

Nacionalni sigurnosni ciljevi definirana su i prihvaćena postignuća koja se planiraju ostvariti u određenom roku, a proizlaze iz nacionalnih interesa i sigurnosnih potreba utvrđenih strategijom sustava nacionalne sigurnosti te se ostvaruju organiziranom provedbom od strane institucija sustava.[672]

Nacionalni ciljevi nisu samo sigurnosni nacionalni ciljevi, nego i svi drugi ciljevi kojima se žele ostvariti nacionalni interesi: energetski, prehrambeni, demografski, identitetski i drugi. Sukladno tome, postoje različite vrste sigurnosti: energetska, prehrambena, fizička i dr. Nacionalna sigurnost objedinjuje sve te sigurnosti i ključna je poluga za ostvarivanje nacionalnih interesa, odnosno ciljeva. Pojedini interesi mogu sadržavati i dijeliti se na više ciljeva, kao što se nekim ciljem može ostvariti više interesa.

Logička veza nacionalnih vrijednosti, interesa i ciljeva u biti je jednostavna, a to je da se ciljevi realiziraju kako bi se ostvarili nacionalni interesi, a ostvarivanjem nacionalnih interesa štite se nacionalne vrijednosti.[673] „Tri su osnovna suodnosa između nacionalnih interesa i ciljeva:

1. nacionalni su interesi viši pojam od ciljeva i interesi se operacionaliziraju na ciljeve (npr. SAD, Rusija, Srbija, Hrvatska…)
2. nacionalni interesi i ciljevi kao pojmovi koriste se zajedno – sintagma (npr. Austrija i Mađarska)
3. nacionalni su ciljevi viši od interesa (npr. Crna Gora).“[674]

„Nacionalne vrijednosti u većini država postavljene su gotovo identično (demokracija, vladavina prava, socijalna prava, ljudska i manjinska prava, slobode, jednakost i ravnopravnost građana, tolerancija, transparentnost..), ali se razlike vide u postavljanju nacionalnih interesa jer su oni politička kategorija što ovisi o političkim elitama na vlasti i stanju u međunarodnim odnosima, dakle, nacionalne se vrijednosti štite, nacionalni interesi ostvaruju, ciljevi realiziraju."[675]

[671] Hrvatski jezični portal: https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=f1xlWxI%3D&keyword=cilj, uvid izvršen 2. lipnja 2025.
[672] Žunec, O., Mehečić, Z., Cvrtila, V., Domišljanović, D., Hodalj, V., Kulenović, T., Mikuić, D., Tatalović, S., Topalović, D.: n. dj., str. 8.
[673] Forca, Božidar: Kontraverze o nacionalnim vrijednostima, interesima i ciljevima, Obrana i bezbednost, 2023., https://odbranaibezbednost.rs/2023/12/22/kontroverze-o-nacionalnim-vrednsotima-interesima-i-ciljevima/, uvid izvršen 2. lipnja 2025.
[674] Isto.
[675] Isto.

Tablica 61. Projekcija suodnosa nacionalnih vrijednosti, interesa, ciljeva i aktivnosti

VRIJEDNOST (Što?)	INTERES (Koji?)	CILJ (Kako?)	AKTIVNOSTI (Tko? Kada? Čime?)
Hrvatska nacija (odnosno, njezina opstojnost)	**Teritorijalna cjelovitost RH**	**Snažna vojna i civilna obrana**	- formiranje 100 000 aktivnih vojnika do 2027. godine - kupnja dviju eskadrila zrakoplova do 2030. godine - uspostava zajedničkog zapovjedništva vojnih i policijskih specijalnih snaga do 2028. godine - uspostava jedinstvene vojne i civilne obrane do 2026. godine Nositelji; Izvršitelji; Suradnici; Rokovi; Resursi; Mjerljivi elementi
		Snažan SOS	- osnivanje Hrvatske obavještajne službe do 2027. godine - uspostava 50 obavještajaca u Srbiji do kraja 2025. godine - uspostava 30 obavještajaca u BIH do kraja 2025. godine Nositelji; Izvršitelji; Suradnici; Rokovi; Resursi; Mjerljivi elementi
	Očuvanje i jačanje hrvatskog identiteta	**Očuvanje vrijednosti Domovinskog rata**	- snimanje 10 pozitivističkih, istinitih, igranih filmova o Domovinskom ratu do 2028. godine - napisati minimalno 30 knjiga s istinitim povijesnim činjenicama o hrvatskoj naciji do 2028. godine - filmove i knjige staviti kao obveznu literaturu u hrvatski obrazovni sustav do 2030. godine Nositelji; Izvršitelj; Suradnici; Rokovi; Resursi; Mjerljivi elementi

	Gospodarski prosperitet i samodostatnost	**Uspostava energetske samodostatnosti**	- povrat INA-e od MOL-a do 2027. godine - pronalazak 10 novih produktivnih nalazišta plina u RH do 2030. godine - izgradnja 10 vjetroparkova, 5 hidroelektrana te 10 solarnih parkova u RH do 2030. godine Nositelji; Izvršitelji; Suradnici; Rokovi; Resursi; Mjerljivi elementi
		Uspostava prehrambene samodostatnosti	- izgradnja 10 prehrambenih tvornica u RH do 2030. godine - otvaranje 500 OPG-ova u RH do 2029. godine - proizvodnja milijarde litara mlijeka godišnje u RH do 2030 godine Nositelji; Izvršitelji; Suradnici; Rokovi; Resursi; Mjerljivi elementi

9.2. Mehanizmi zaštite nacionalnih vrijednosti i ostvarivanja hrvatskih nacionalnih interesa

„Osnovni uvjet i cilj svake državne politike je opstanak države, a uvjet opstanka države je njezina sigurnost, pa je svrha državnih politika djelovanje u tom cilju. Takav okvir sigurnosne politike ima zadatak stvoriti koncept mehanizama i sredstava kojima se ostvaruju unutarnja i vanjska sigurnost države i društva.“[676]

„Nacionalni interesi i nacionalna sigurnost su u uskoj vezi jer nacionalni interesi su vrijednosti i ciljevi usmjereni prema razvoju nacionalne zajednice, a nacionalna sigurnost je djelatnost organizirana radi zaštite tih interesa i mehanizam za njihovo ostvarivanje.“[677] Država osigurava zaštitu svojih interesa kroz sustav nacionalne sigurnosti.

Apsolutna sigurnost ne postoji – ni osobna ni poslovna ni javna pa ni nacionalna. Današnji sustavi naoružanja toliko su razvijeni da gotovo svaka država u svijetu može ugroziti neku drugu državu. No, može li je u toj mjeri ugroziti da dovede u pitanje opstanak nacije i njezin prosperitet ovisi, prije svega, o mehanizmima sustava nacionalne sigurnosti. Sukladno tome, potrebno je razvijati

[676] Tatalović, S., Bilandžić, M.: m. dj., str. 30.
[677] Cvrtila, Vlatko: n. dj., str. 68.

mehanizme zaštite nacije koji nisu samo sigurnosni mehanizmi, iako su, naravno, ključni kad je u pitanju fizička sigurnost nacije.

No, kada je riječ o drugim vrijednostima koje su također od vitalne važnosti za opstanak i prosperitet nacije kao što je gospodarstvo (koje uključuje industriju, energetiku, poljoprivredu, turizam, financije, graditeljstvo, infrastrukturu), obrazovanje, kultura, identitet, zdravlje i dr., moraju se razviti drugi mehanizmi zaštite koji će spriječiti dovođenje u pitanje opstojnosti i prosperiteta nacije napadom na te segmente društva.

Tri su glavna mehanizma zaštite nacionalnih vrijednosti i realizacije nacionalnih interesa: a) snažno uspostavljene regulative (politike, strategije, propisi, provedbeni planovi); b) sustav nacionalne sigurnosti (ministarstva, agencije, institucije, organizacije); c) nacionalni (državni) resursi.

Shema 8. Prikaz mehanizama zaštite nacionalnih vrijednosti i ostvarivanja nacionalnih interesa

„Ako se ne mari za nacionalne interese i zapušta ih se, a netko ili nešto ih stalno iznutra i izvana razgrađuje ili čak „napada“ a globalni se akteri „prirodno“ ne brinu za nacionalne interese pojedinih zemalja (posebno ne malih naroda) postavlja se pitanje tko bi onda u Hrvatskoj trebao brinuti za nacionalne interese danas i u budućnosti?“ [678] Lay i Šimleša opravdano smatraju da bi o tome „trebala brinuti nacionalna država, koja nije mrtva, ali se u mnogočemu ponaša kao da jest, jer drži taocem globalnog poretka sebe i svoj narod, a ne koristi moć koja joj izvire iz naroda.“[679]

No, da bi država mogla sačuvati svoje nacionalne vrijednosti i ostvarivati svoje nacionalne interese (i ne samo nacionalne), mora razviti svoje mehanizme kroz adekvatne propise (regulativu) i

[678] Lay V., Šimleša D.: Nacionalni interes razvoja Hrvatske kroz prizmu koncepta održivog razvoja, IDZ Ivo Pilr, Zagreb, 2012., str. 114.-116.
[679] Isto.

institucije te pronaći resurse kojima će osigurati svojim tijelima da provedu zaštitu i omoguće prosperitet nacije.

Na pitanje tko ima ključni utjecaj na sigurnost u nekoj državi, Tatalović i Bilandžić tvrde da su „najizrazitiji utjecaji političkog sustava na sustav sigurnosti i to na: koncepciju, organizaciju i strukturu, sadržaj i način realizacije sigurnosnih aktivnosti, sadržaja i način politizacije, upravljanje i položaj subjekata sigurnosnog sustava.“[680]

9.2.1. Uloga regulatornog okvira

Politička vlast kreira i propisuje kako će u nekoj državi funkcionirati sigurnosni sustav, a posebice sustav nacionalne sigurnosti. Preduvjet za dobru organiziranost i funkcioniranje sustava nacionalne sigurnosti jesu regulatorni, odnosno strateški i zakonski okviri, koje postavlja politika, odnosno upravljački dijelovi SOS-a.

Tako je i u Hrvatskoj politička vlast ustvrdila ključni regulatorni okvir nacionalne sigurnosti koji se uglavnom očituje putem:

- Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu RH
- Strategije nacionalne sigurnosti RH
- Zakona o sustavu domovinske sigurnosti
- Zakona o obrani
- Strategije obrane RH
- Dugoročnog plana razvoja Oružanih snaga RH i
- Zakona o sustavu civilne zaštite.

ZSOS je bio predmet analize u prethodnom poglavlju, no on nije propisao da sigurnosno-obavještajni sustav ima obvezu (ovlast) biti nadzornikom i čuvarem nacionalnih vrijednosti te ključnim provoditeljem nacionalnih interesa. A upravo bi hrvatski SOS trebao nadzirati kako pojedine institucije čuvaju nacionalne vrijednosti i provode li se zacrtani nacionalni interesi i ciljevi, kako u sigurnosnom, tako i u društvenom dijelu sustava nacionalne sigurnosti. O tome bi trebao redovno izvještavati državni vrh, ali i upozoravati one koji su određeni za čuvanje nacionalnih vrijednosti i provođenje nacionalnih interesa u pojedinim dijelovima sustava nacionalne sigurnosti RH.

[680] Tatalović, S., Bilandžić, M.: n. dj., str. 49

U slučaju narušavanja nacionalnih vrijednosti i nerealizacije nacionalnih interesa i ciljeva, SOS RH trebao bi s posebnom pozornošću istražiti zbog kojih se razloga to događa te poduzimati sve potrebne mjere radi prekidanja takvih radnji.

„Strategija nacionalne sigurnosti je najviši strategijski akt izvršne vlasti koji definira pitanja sigurnosti društva, te predstavlja umijeće i vještinu u stvaranja, primjene i koordiniranja diplomatskih, gospodarskih, vojnih, informacijskih, tehnoloških i ostalih instrumenata nacionalne moći radi postizanja nacionalnih sigurnosnih ciljeva koji doprinose stanju nacionalne sigurnosti društva i institucija, a smisao definiranja strategije je u tome da se postigne najveći mogući učinak uz osiguranje optimalnog korištenja u pravilu ograničenih društvenih resursa.“[681]

Strategija nacionalne sigurnosti zapravo je jedan od ključnih regulatornih mehanizama koji određuje načine postizanja nacionalnih interesa putem dostizanja nacionalnih (ne samo sigurnosnih) ciljeva. Zato je ona iznimno bitna za očuvanje nacionalne sigurnosti i realizaciju nacionalnih interesa.

Hrvatska je u razdoblju 1990. – 2020. donijela dvije strategije nacionalne sigurnosti. Prva Strategija nacionalne sigurnosti RH (SNS) donesena je tek 2002. godine i bila je na snazi petnaest godina[682] . Druga Strategija nacionalne sigurnosti RH[683] donesena je 2017. godine i još je uvijek važeća.

Poglavlja u Strategiji iz 2017. godine sljedeća su: Uvod; Vizija i sigurnosni koncept; Nacionalni interesi; Sigurnosno okružje; Strateški ciljevi, instrumenti i mehanizmi njihova ostvarivanja; Zaključak. U poglavljima su obrađeni svi bitni dijelovi nacionalnih interesa i strateških ciljeva kojima se nastoji konkretizirati i ostvariti politika nacionalne sigurnosti.

Zakon o sustavu domovinske sigurnosti (ZSDS) iz 2017. godine uvodi novi pojam sustava domovinske sigurnosti, kao širi i sveobuhvatniji pojam od pojma nacionalne sigurnosti,[684] te se tako pokušao objediniti cjelokupni sigurnosni sustav RH pod jedinstveni pojam i koordinaciju. Također, to je svojevrsna nadopuna postojećeg ZSOS-a RH, premosnica između ovlasti koje prema Ustavu i zakonu imaju predsjednik države i premijer u nadležnostima nad SOS-om RH te pokušaj razrješavanja dvojnosti i podijeljenosti ovlasti između predsjednika i premijera RH nad sigurnosnim sustavom.

[681] Žunec, O., Mehečić, Z., Cvrtila, V., Domišljanović, D., Hodalj, V., Kulenović, T., Mikuić, D., Tatalović, S., Topalović, D.: n. dj., str. 8.
[682] Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske, NN 32/02, od 28. ožujka 2002.
[683] Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske, NN 73/17, od 26. srpnja 2017.
[684] Zakon o sustavu domovinske sigurnosti, NN 108/17, od 8. studenoga 2017.

Republika Hrvatska ima Zakon o obrani koji se učestalo mijenjao i nadopunjavao. No, od donošenja ZO-a iz 2013. godine do danas temeljna se svrha obrane nije mijenjala, a to je očuvanje suvereniteta, neovisnosti i teritorijalne cjelovitosti RH što je bilo propisano kroz sve naredne izmjene. Obrana RH može se provoditi samostalno ili kolektivno sukladno sklopljenim međunarodnim ugovorima.

U Strateškom se planu Ministarstva obrane kaže da je „Vizija Ministarstva obrane sposobna i učinkovita obrana, integrirana u sustav nacionalne sigurnosti RH i kolektivnu obranu NATO saveza.“[685] Takva se konstatacija provlači u svim Strateškim planovima MO-a od 2011. godine. To znači da je ključna uloga vojne obrane obrana nacionalne sigurnosti, a time, zapravo, i hrvatske nacije.

Hrvatska ima i Strategiju obrane Republike Hrvatske koja je u potpunosti zastarjela s obzirom na ulazak RH u EU i NATO.[686] Osim toga, doneseno je i niz novih propisa, posebice Zakon o obrani i nova Strategija nacionalne sigurnosti.

Hrvatska je imala Dugoročni plan razvoja Oružanih snaga Republike Hrvatske od 2006. do 2015. godine. RH je pristupanjem Europskoj uniji i NATO-u osigurala stabilnu i dugoročnu perspektivu sigurnosti. Stoga je izrađen novi Dugoročni plana razvoja Oružanih snaga RH za razdoblje od 2015. do 2024. godine.[687] „Jedna od misija OS RH je obrana teritorijalne cjelovitosti, suvereniteta i neovisnosti te obrana saveznika, odnosno oružane snage moraju biti spremne: odvratiti, zaustaviti i odbaciti, samostalno i uz pomoć saveznika, oružanu agresiju na RH.“[688]

Sukladno Zakonu o obrani definirano je Vijeće za obranu (VO) kao koordinacijsko tijelo državne vlasti za usklađivanje i donošenje zaključaka i preporuka iz područja obrane. Vijeće razmatra strateške dokumente obrane i pitanja razvoja, opremanja i modernizacije OS-a, financiranje i sudjelovanje pripadnika OS-a u inozemstvu, obrambena pitanja koja proizlaze iz članstava RH u međunarodnim organizacijama te daje preporuke nadležnim državnim tijelima o načinima rješavanja najsloženijih pitanja iz područja obrane.

Sastav VO-a čine predsjednik Republike, Hrvatskoga sabora, Vlade, Odbora za obranu Hrvatskoga sabora, ministri obrane, vanjskih poslova, financija te načelnik Glavnog stožera Oružanih snaga i

[685] Strateški plan Ministarstva obrane za razdoblje 2020. – 2022., MO, Klasa: 402-01/19-01/2, Urbroj..: 512-01-19-6 od 28. ožujka 2019.
[686] Strategija obrane Republike Hrvatske, NN 33/02, od 29. ožujka 2002.
[687] Dugoročni plana razvoja Oružanih snaga Republike Hrvatske za razdoblje od 2015. do 2024. godine, NN 151/14, od 19. prosinca 2014.
[688] Isto.

savjetnik predsjednika Republike za obranu. Način sazivanja i definiranje dnevnog reda jednaki su kao i kod VNS-a, a UVNS također pruža administrativnu podršku.

Ovdje se postavlja pitanje svrhovitosti odijeljenosti VO-a od VNS-a jer je obrana samo jedan dio (doduše, ključni) sigurnosnog sustava nacionalne sigurnosti, a Vijeće obrane svakako bi trebalo slijediti upute i odluke Vijeća za nacionalnu sigurnost; oružane snage trebaju biti u funkciji ispunjenja hrvatskih nacionalnih interesa. Ni sastav tih dvaju vijeća nije znatno različit.

Zakon o sustavu civilne zaštite (ZSCZ) donesen je 2015. godine i nasljednik je dotadašnjeg Zakona o zaštiti i spašavanju.[689] Ključna je razlika između ovih dvaju zakona u tome što je ukinuto samostalno dotadašnje državno tijelo, odnosno Državna uprava za zaštitu i spašavanje (DUZS), a formiralo se Ravnateljstvo civilne zaštite unutar MUP-a. Time je civilna zaštita znatno osnažena u tehničkom, kadrovskom, pozicijskom i financijskom pogledu.

ZSCZ propisuje da je Civilna zaštita sustav organiziranja sudionika, operativnih snaga i građana za ostvarivanje zaštite i spašavanja ljudi, životinja, materijalnih i kulturnih dobara i okoliša u velikim nesrećama i katastrofama te otklanjanja posljedica terorizma i ratnih razaranja. Znači, riječ je zapravo o spašavanju ljudi, životinja i dobara te o sanaciji stanja izazvanih prirodnim i/ili tehničko-tehnološkim događajem. Također se propisuju ograničenja vlasničkih i drugih stvarnih prava na nekretninama i pokretninama radi zaštite interesa i sigurnosti RH, zaštite i spašavanja ljudi, životinja, materijalnih i kulturnih dobara i okoliša. Dakle, i ovim se zakonom propisuje briga o interesima RH.

Civilna zaštita svakako je dio sigurnosnog sustava nacionalne sigurnosti, a događaji u kojima se civilna zaštita može aktivirati mogu biti i ugrožavanje nacionalne sigurnosti, primjerice kod raznih zaraznih smrtonosnih pandemija. Također, ZSCZ definira Stožer civilne zaštite na razini države, ali i područne (regionalne) i lokalne samouprave. Načelnik Stožera civilne zaštite jest ministar MUP-a, a u slučaju katastrofe predsjednik VRH-a.

9.2.2. Uloga resursa

Propisi i državna tijela uglavnom se spominju u strategijama nacionalne sigurnosti (pa tako i u hrvatskoj SNS), ali resursi koji su neophodni za ostvarivanje nacionalnih interesa uglavnom se ne predviđaju hrvatskim propisima i dokumentima. Stoga se postavlja pitanje kako i čime zaštititi

[689] Zakon o sustavu civilne zaštite, NN 82/15 od 24. srpnja 2015. te izmjene i dopune: 118/18, 31/20, 20/21 i 114/22.

nacionalne vrijednosti i ostvariti nacionalne interese. Za zaštitu nacionalnih vrijednosti i ostvarivanje nacionalnih interesa moraju se osigurati određeni resursi.

Resursi mogu biti prirodni s područja teritorija vlastite države, proizvedeni od strane građana i/ili pravnih osoba u državi ili pribavljeni iz drugih država, odnosno teritorija. Do resursa s drugih teritorija može se doći gospodarskom djelatnošću, nasilnim osvajanjem ili prikrivenim osvajanjem.

Ekonomski instrumenti nacionalne sigurnosti jedni su od najznačajnijih čimbenika nacionalne sigurnosti jer su unutarnje blagostanje, visok stupanj razvoja, visoka zaposlenost i životni standard jedni od najvećih jamaca nacionalne sigurnosti.[690] „Ekonomska moć države leži u njezinu bogatstvu, prirodnim resursima, proizvodnim kapacitetima, radnoj snazi, trgovini itd. Bogatstvo nacije omogućuje svojim građanima prihvatljiv standard života i omogućuje veće ulaganje u instrumente nacionalne sigurnosti (npr. u vojsku).“[691]

Ekonomska je moć sastavni dio ukupne moći jedne države što daje sposobnost ostvarenja vlastitih namjera i ciljeva te sposobnost utjecaja na druge države nizom instrumenata poput poreza, kvota, bojkota, embarga, blokada, zajmova i kredita, crnih lista, kontrole uvoza i izvoza, zamrzavanjem sredstava te pružanjem ili ukidanjem strane pomoći.[692] Ti ekonomski instrumenti učinkovitiji su u kombinaciji s drugim elementima pritiska: političkim, diplomatskim, vojnim, obavještajnim, propagandnim.[693]

Cilj strategije nacionalne sigurnosti jest učinkovita primjena nacionalnih resursa radi ostvarivanja nacionalnih interesa, a primjer može biti Francuska koja u određenim situacijama svoj vitalni interes može braniti nuklearnim odvraćanjem te navodi i osiguravanje dostupnih strateških zaliha poput energetskih resursa.[694] Dakle, „sigurnosna politika u provedbi nacionalnih sigurnosnih ciljeva trebala bi uključiti i optimalno korištenje svih resursa koji društvu stoje na raspolaganju.“[695]

No, kada su resursi u pitanju, vrlo je malo država u svijetu koje su svojim resursima samodostatne u redovnom funkcioniranju društva, a posebice u slučaju rata i kriza ili svekolikog pritiska međunarodne zajednice, posebice ako ne iznađu alternativne opskrbljivače robama koje samodostatno ne proizvode za svoje potrebe. Takvi su pritisci eklatantan primjer kako nacionalna sigurnost neke nacije može itekako biti ugrožena i nevojnim djelovanjima.

[690] Tatalović, S., Bilandžić, M.: n. dj., str. 55.
[691] Isto.
[692] Isto, str. 55.-58.
[693] Isto.
[694] Tatalović, S., Grizold, A., Cvrtila, V.: n. dj., str. 21. i 75.
[695] Žunec, O., Mehečić, Z., Cvrtila, V., Domišljanović, D., Hodalj, V., Kulenović, T., Mikulić, D., Tatalović, S., Topalović, D.: n. dj., str. 8.

Većina država zbog nedostatka vlastitih resursa pristaje na poštivanje volje države (ili država) koje je pritišću (ucjenjuju) različitim instrumentima pritiska. Tu opet dolazimo do pitanja resursa dostatnih za opstojnost i razvitak nacije. Ti resursi mogu biti prirodni, ali oni sami nisu dostatni. Primjerice, nije dovoljno da jedna država ima velike prirodne količine nafte ili plina ako nema vlastitih znanja i razvijenih vlastitih tehnologija za crpljenje, preradu i transport istih, nego ovisi o stranoj tehnologiji. Nositelji znanja i tehnologije tada će veliki dio resursa uzimati za sebe pa je neophodan tehnološki razvoj nacije na svim područjima.[696]

Ovdje se treba postaviti i pitanje mogu li se nacionalni interesi ostvariti izvan ili bez vlastitih nacionalnih resursa. Mogu, naravno. Na primjer, ako neka država želi postati većom ekonomskom silom od one koju joj njezini resursi dopuštaju, ona može posegnuti za tuđim resursima. Ako to krene raditi vojnom intervencijom, pokreće se međunarodni sukob, no rijetko će koja država u današnje vrijeme tako izravno pokušati doći do tuđih resursa. Zato će takve države osmišljavati hibridne načine dolaska do resursa ili prikrivati stvarne namjere izravne vojne agresije.

Globalno tržište omogućuje da neke države preko svojih tvrtki ostvare potrebu za tuđim resursima, bez vođenja vojnih sukoba. Jedan je od tih načina i jeftina kupnja, uglavnom temeljena na korupciji i crnom kapitalu, tuđih energetskih kompanija, rudnika, banaka, poljoprivredne zemlje, prehrambenih, farmaceutskih, telekomunikacijskih, cestovnih ili drugih tvrtki, a koje su u posjedu vrijednih nacionalnih resursa.

Gotovo uvijek iza tih naoko tržišnih akvizicija stoje strane obavještajne službe i njihove države uz pomoć domaćih korumpiranih dužnosnika. Za državu je povoljnije kada iza takvih „tržišnih" preuzimanja stoji samo želja iskorištavanja tuđih resursa, a ne i neprijateljsko djelovanje usmjereno na medijsko oblikovanje svijesti i/ili financijsko i energetsko slabljenje države.[697]

Prema navedenome, postoje dvije vrste država: države napadačice na resurse i države imateljice resursa. Hrvatska nikada u povijesti nije bila država napadačica na tuđe resurse, nego imateljica resursa koje su uvijek druge države nastojale prisvojiti, od čega se Hrvatska uglavnom branila.[698] Tako je i danas. Kada su nacionalni interesi i ciljevi definirani tako da podupiru opstanak i prosperitet nacije, onda se i svi nacionalni resursi (ljudski i materijalni) koji su naciji na raspolaganju koriste radi ostvarivanja tih nacionalnih interesa,[699] a ne pojedinih osobnih ili interesa pojedinih grupa, tuđih država (tvrtki), lobija, stranaka i slično.

[696] Nye, S. Joseph: Soft Power-The Means to Success in World Politics, PublicAffairs, SAD, New York, 2011.
[697] Perkins, John: Confessions of an Economic Hit Man, CA: Berrett-Koehler Publishers, San Francisco 2004.
[698] Pavličević, Dragutin: n.dj., str. 15.
[699] Pavličević, Dragutin: n.dj., str. 517.

Ključni su nacionalni (prirodni) resursi hrana i energetika. Posebice u situacijama kriza (prirodnih nepogoda, rata, epidemija…), ključno je za državu da bude energetski i prehrambeno samodostatna ili barem da izvor i distribucija hrane i energetike ne budu prekinuti, odnosno ugroženi.

„Energetska sigurnost (osim vlastite proizvodnje op.a.) podrazumijeva uspostavljanje većeg broja dobavnih pravaca, većeg broja dobavljača i većeg broja energetskih sirovina u upotrebi, pa što je mreža dobavljača i dobavnih pravaca razgranatija, to su manje mogućnosti energetske ovisnosti.“[700] „Pod održivom energetskom sigurnošću podrazumijeva se neprekinuta isporuka energenata po cjenovno prihvatljivim, ravnopravnim, učinkovitim i okolišno prihvatljivim uvjetima.“[701]

Najbolji način za to jest da nacija sama proizvodi dovoljno hrane i energije, odnosno da ima dostatne zalihe za opskrbu obrambenih službi, potpornog gospodarstva i stanovništva u razdoblju trajanja kriza. Stoga je jasno da su energetska i prehrambena sigurnost ključno sigurnosno pitanje i vitalne nacionalne materijalne vrijednosti. Hrvatska je jedna od rijetkih manjih država koje mogu biti visoko samodostatne u proizvodnji energije (ili barem sigurne dobave energenata) i hrane.

Dakle, kada govorimo o resursima hrvatske nacije kao mehanizmu zaštite nacionalnih vrijednosti te ostvarivanju nacionalnih interesa i ciljeva, govorimo, prije svega, o nacionalnim prirodnim resursima, kao i o svim onim resursima koje je hrvatska nacija u ukupnosti izgradila, te o odgovornom upravljanju tim resursima radi očuvanja nacionalnog opstanka i prosperiteta hrvatske nacije.

Prirodni su nacionalni resursi vode, šume, energenti, zemljišta, rude, minerali, financije, ljudski potencijali, priroda i okoliš. Izgrađeni su nacionalni resursi prometna, komunikacijska, elektro - vodna i odvodna infrastruktura, državne strateške tvrtke, državni kadrovi. Nacionalne ljudske potencijale čine svi pripadnici političkog naroda, a posebice znanstveni kapaciteti u različitim područjima koji pokreću razvoj nacije. Pod nacionalnim resursima podrazumijeva se i medijski nacionalni prostor, hrvatski identitet i kultura.

Bez dostatnih materijalnih nacionalnih resursa nije moguća zaštita nacionalnih vrijednosti i realizacija nacionalnih interesa, odnosno ciljeva. Stoga je neophodno zaštititi vlastite nacionalne resurse ako se želi osigurati opstanak i prosperitet hrvatske nacije.

Nacionalne interese zemlje i koncept održivog razvoja neophodno je dovesti u suodnos jer se logika interesa održivog razvoja i logika nacionalnog interesa neke zemlje preklapaju.[702] „U praksi je

[700] Pokaz, I., Dragović, F., Repinac, D., Mudrić, M., Mikac, R., Mamić, K., Šprajc, M.: n. dj., str. 117.
[701] Isto, str. 119.
[702] Lay V., Šimleša D.: n. dj., str. 8.

vidljivo da vlast, državna uprava, a i sami građani, djeluju na način koji često vodi neodrživim situacijama i rezultatima, sve do razine ugroženosti nacionalnih interesa, interesa građana i društva.“[703] Sustavna reprodukcija održivosti trebala bi biti osnovna i čvrsta metoda ostvarivanja nacionalnih interesa, tim više što nacionalni interesi nisu tek za danas i sutra, oni su dugoročni, a održivost i dugoročnost gotovo su na neki način sinonimi.“[704]

Iako u Hrvatskoj postoje golemi potencijali, odnosno nacionalni prirodni resursi za vlastitu proizvodnju prirodnog plina, proizvodnja prirodnog plina od 2007. godine sa 70 % vlastitih potreba pala je na 24 % u protekloj godini.[705] Hrvatska je imala i značajnu proizvodnju nafte i svih njezinih derivata što podrazumijeva i poljoprivredno gnojivo, ali je sve to znatno smanjeno preuzimanjem INA-e od strane MOL-a. Na ovom se primjeru eklatantno vidi kako dugoročno mogu biti pogubne po nacionalnu sigurnost prodaje nacionalnih resursa stranim (državama) vlasnicima koji isključivo gledaju svoje interese, a ne interese naroda čiji su to izvorno bili resursi.

Hrvatska ima golem potencijal u iskorištavanju Sunčeve energije jer ima velik broj sunčanih sati godišnje. Tako kontinentalna Hrvatska ima od 1600 do 2000 sati, a jadranska Hrvatska od 2200 do 2700 sunčanih sati godišnje.[706] No, u proizvodnji sunčeve električne energije znatno zaostajemo za europskim zemljama. S obzirom na vodne resurse, Hrvatska bi mogla i znatno više proizvoditi električne energije putem hidrocentrala. No, hidroenergija daje najveći doprinos u sektoru obnovljivih izvora energije s 38,4%. Ne smiju se zaboraviti ni geotermalne vode čiji se potencijal procjenjuje na više od jednog gigavata.[707]

Također, Hrvatska ima goleme površine plodnog i obradivog poljoprivrednog zemljišta na kojem se može, prema procjenama, proizvesti hrane dostatne za prehranu više od 20 milijuna stanovnika, dakle pet puta više nego što ga ima u Hrvatskoj, a ipak Hrvatska uvozi velike količine raznih vrsta prehrambenih proizvoda. Tako je do 2018. godine samodostatnost povrća bila 63 %, mljekarskih proizvoda 62 %, svinjskog mesa 64 % vlastitih potreba, što znači da se potrebna razlika morala uvoziti, a samodostatni smo bili samo u žitaricama.[708] Gotovo isto kao s INA-om dogodilo se i s Agrokorom koji je imao jednaku važnost samodostatnosti u prehrambenom sektoru kakvu je INA imala u energetskom sektoru.

[703] Isto.
[704] Isto.
[705] Krunić, F.; Perković T.: https://hrcak.srce.hr/file/374216, uvid izvršen 3. lipnja 2025.
[706] Perčec-Tadić, Melita: DHMZ, https://www.unizd.hr/Portals/6/nastavnici/Sanja%20Lozic/OPK%205%20-%20Sun%C4%8Deva%20energija.pdf, str. 12., uvid izvršen 3. lipnja 2025.
[707] Krpan, Marijan: https://boljaenergija.24sata.hr/geotermalni-potencijal-hrvatske-zelena-energija-koja-osigurava-velike-ustede, uvid izvršen 3. lipnja 2025.
[708] Mesić, Željka: Koliko Hrvatska ovisi o uvozu hrane?, Gospodarski list, od 12. ožujka 2020., https://gospodarski.hr/rubrike/agroekonomika/koliko-hrvatska-ovisi-o-uvozu-hrane/, uvid izvršen 28. listopada 2025.

Dakle, iako je Hrvatska bogata energetskim i poljoprivrednim resursima, ona nije samodostatna ni u proizvodnji energije ni u proizvodnji hrane te je znatno ovisna o uvozu. Kako se ovaj rad odnosi na razdoblje do 2020. godine, ovdje se neće analizirati neke bitne strategije koje su donesene nakon te godine, prije svega Nacionalna razvojna strategija RH do 2030. godine.[709]

Ipak treba naglasiti ono što je ključno, a to je da ne postoji plan zaštite hrvatskih prirodnih nacionalnih resursa niti njihovo korištenje sa svrhom ispunjavanja hrvatskih nacionalnih interesa.

Također, bez ljudskih potencijala (resursa) koji su drugi ključni element ukupnosti nacionalnih resursa, nije moguća provedba nikakvih strategija: razvojnih, energetskih, gospodarskih, obrambenih, sigurnosnih, demografskih, identitetskih itd. Navedeni potencijali sve su manji u Hrvatskoj. Prema posljednjem Popisu stanovništva RH iz 2021. godine, u odnosu na 2011. godinu, Hrvatska ima 413.056 stanovnika manje ili 9,64 % manje.[710]

Financijska je neovisnost također iznimno važna za realizaciju nacionalnih interesa. No, to je RH izgubila prodajom banaka i preuzimanjem eura kao vlastite valute. Ipak, hrvatski državni proračun ključan je za financijsku neovisnost i u realizaciju nacionalnih interesa. Iz njega se prepoznaju sve namjere državnog vrha, tj. koje se vrijednosti zaista podupiru jer, količinom sredstava koja se rasporede za realizaciju pojedine proračunske stavke, najbolje se pokazuje koje su vrijednosti državnom vrhu najviši prioriteti. Primjerice, ako se govori o demografskoj obnovi, a za to se rasporedi oko 1 % proračuna, a pritom se za materijal i energiju državnih institucija izdvoji 1,3 % proračuna, onda je jasno da je važnost demografske obnove hrvatske nacije na niskim razinama prioriteta državnog vrha.[711]

Treba reći da Hrvatska neke svoje financijske resurse, koji joj prema međunarodnom pravu pripadaju, jednostavno prepušta drugim državama, odnosno ne potražuje ih, što znatno koči razvitak RH. Na primjer, jasno je što bi značilo za razvoj RH da se Hrvatskoj isplati ratna odšteta koja se u minimalnoj varijanti procjenjuje na 60 milijardi dolara[712] što su gotovo dva hrvatska godišnja proračuna. Neisplaćivanje ratne odštete, zapravo, znači da je ratnu štetu Hrvatska podmirila iz vlastitih resursa.

[709] Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. godine, NN 13/21, od 11. veljače 2021.
[710] DZS: https://dzs.gov.hr/vijesti/objavljeni-konacni-rezultati-popisa-2021/1270, uvid izvršen 4. lipnja 2025.
[711] Godišnji izvještaj o izvršenju državnog proračuna Republike Hrvatske za 2024. godinu, NN 99/25, od 8. srpnja 2025.
[712] VRH: https://vlada.gov.hr/vijesti/za-programe-obnove-i-stambenog-zbrinjavanja-vlade-do-sada-utroseno-vise-od-17-5-milijardi-kuna/25274?lang=fi, uvid izvršen 4. lipnja 2025.

9.2.3. Uloga sigurnosno-obavještajnog sustava

Sigurnosno-obavještajni sustav sastavni je dio ukupnog sustava nacionalne sigurnosti jedne zemlje te uz vojsku svakako najbitniji dio nacionalne sigurnosti. SOS ima specifičnu ulogu da kroz sustav nacionalne sigurnosti sudjeluje u zaštiti nacionalnih vrijednosti i realizaciji nacionalnih interesa i ciljeva, kako u segmentu sigurnosnog sustava, tako i u segmentu društvenog sustava nacionalne sigurnosti.

Obavještajni sustavi imaju jedinstvenu misiju ostvarivanja nacionalne sigurnosti i nacionalnih interesa i u tom smislu pružaju potpore državnom čelništvu radi donošenja političkih odluka, vojnim zapovjednicima glede pripreme i izvođenja vojnih operacija, policiji i pravosuđu u otkrivanju i sankcioniranju počinitelja kaznenih djela, djeluju protuobavještajno i protuteroristično i izvode prikrivene operacije.[713]

„Opseg i intenzitet njihovog djelovanja ovisi o: određenju i „shvaćanju“ nacionale sigurnosti i nacionalnih interesa u svakoj pojedinoj državi, političkoj i sigurnosnoj situaciji u državi i na međunarodnoj sceni, međunarodnoj pravnoj dozvoljenosti pojedinih akcija, odnosima među državama“ i dr.[714] U uvjetima nestabilnosti ili napetosti među državama uporaba sigurnosnog sustava bit će intenzivnija, a manje intenzivna u uvjetima mira i stabilnosti te međusobnog poštivanja između pojedinih država.

Objašnjavanjem uloge sigurnosnih službi dodatno se može pojasniti uloga cjelokupnog SOS-a. Sigurnosne su službe operativni (izvršni) dio SOS-a i u tom kontekstu imaju ulogu nadzora i koordinatora u zaštiti nacionalnih vrijednosti te ostvarivanja nacionalnih interesa i ciljeva. SOS djeluje kroz sigurnosne službe u realizaciji svojih ciljeva nacionalne sigurnosti i realizaciji nacionalnih interesa.

Sigurnosne službe protuobavještajnim djelovanjem pružaju potporu svim državnim tijelima i upozoravaju ih na klasična i hibridna sigurnosna djelovanja u njihovim redovima, prema njihovim dužnosnicima ili službenicima. Primjerice, to se odnosi na slučajeve donošenja regulativa (zakona, pravilnika, procedura), donošenja proračuna i financiranja projekata, obrazovnih i odgojnih programa i slično koji bi mogli imati utjecaj na sigurnost nacije.

Osnovna je podjela sigurnosnih službi na vanjsku i unutarnju. U kontekstu toga vanjska bi se uglavnom bavila prikupljanjem obavijesti o vanjskim prijetnjama, a unutarnja također prikupljanjem obavijesti, ali u cilju protuobavještajnog rada na sprječavanju prijetnji koje

[713] Tatalović, S., Bilandžić, M.: n. dj., str. 69. i 70.
[714] Isto, str. 71.

proizlaze iz djelovanja uglavnom stranih službi unutar države, odnosno unutar njezinih institucija te istragama pojedinih kaznenih dijela (uglavnom usmjerenih protiv ustavnih vrijednosti).

No, kako sigurnosne službe znaju na koje prijetnje se moraju fokusirati i u državi i izvan nje? Ako je njihova uloga zaštita nacionalne sigurnosti, odnosno zaštita nacionalnih vrijednosti i realizacija nacionalnih interesa i ciljeva, onda bi se trebale fokusirati na takve prijetnje i ugroze koje ugrožavaju nacionalnu sigurnost, odnosno nacionalne vrijednosti i interese. Kako postoji veliki broj prijetnji (ugroza) SOS, tj. sigurnosne službe, moraju pronaći one prijetnje i/ili ugroze kojima će se dati prioritet, posebice kada nema (a uglavnom nema) dovoljno ljudskih i tehničkih resursa da se prate sve prijetnje.

„Skupina autora inzistira na proširenju nerealističkog koncepta sigurnosti kroz uključivanje novih širih potencijalnih prijetnji sigurnosti uključujući ekonomski razvoj, ekološku degradaciju, narušavanje ljudskih prava, velika migracijska kretanja."[715] „U sklopu politike nacionalne sigurnosti trebaju se identificirati moguće opasnosti za nacionalnu sigurnost zemlje i osmisliti politička, gospodarska, vojna i druga sredstva za otklanjanje tih prijetnji, te utvrditi prioritete među prijetnjama i sredstvima za njihovo otklanjanje."[716]

Prema tome, nacionalna sigurnost danas je puno širi pojam od vojnih prijetnji ili terorizma te je riječ o cijelom nizu nevojnih prijetnji koje znatno ugrožavaju nacionalnu sigurnost, a u prilog tome govori i nedavna pandemija koronavirusa i potresi u Hrvatskoj.[717] Stoga se današnja sigurnosna politika bavi sve većim brojem nevojnih prijetnji pa prijetnje sigurnosti mogu varirati od klasičnih vojnih, nuklearnih, ali i klimatskih, gospodarskih kriza, migracija, epidemija, terorizma, slabljenja demokracija itd.[718]

Kod ugroza je bitno što ili tko je izvor ugroze te koliki je intenzitet, odnosno stupanj rizika od pojedine vrste prijetnje. Prije svega treba pronaći, prepoznati i definirati što se to ugrožava, odnosno čemu se treba prijetiti da bi bila ugrožena nacionalna sigurnosti i/ili nacionalni interesi. Kako je ranije već navedeno, temeljno je ugroza nacije ako se dovede u pitanje njezina opstojnost i napredak pa se logički postavlja pitanje što to može ugroziti opstojnost nacije i njezin prosperitet, odnosno kočiti, usporavati njezin napredak.

Kad se govori o ugrozi nacionalne sigurnosti, uvijek se prvo pomisli na fizičku sigurnost, odnosno oružani napad na neku državu (naciju), pa se kao protumjera predviđa snažna vojska i njezin

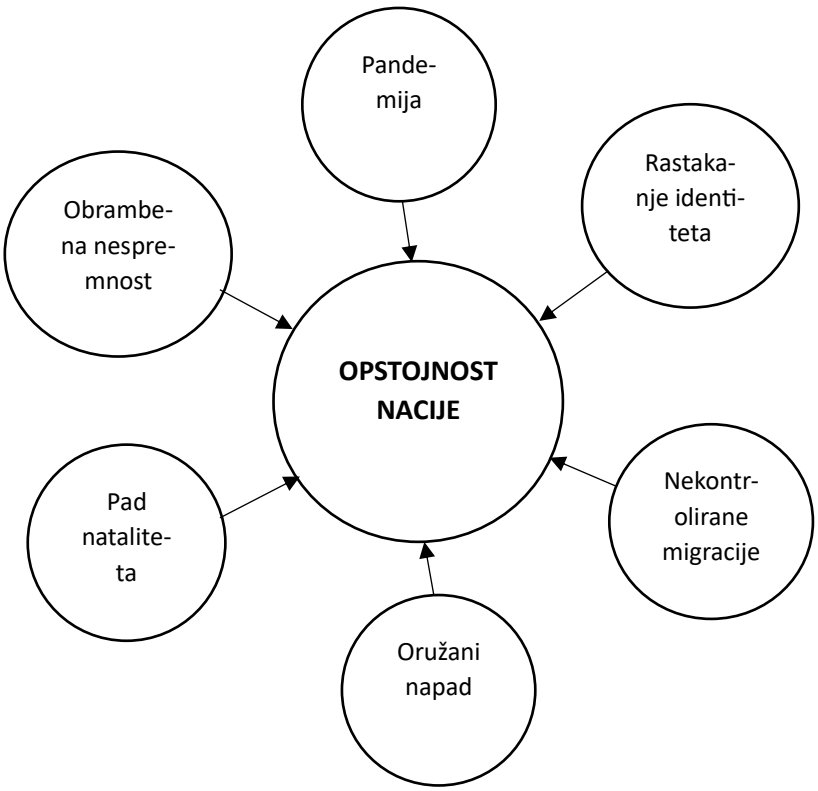
[715] Tatalović, S., Bilandžić, M.: n. dj. Uvod VII.
[716] Isto, str. 59.
[717] Zgurić, Borna; Petke, Ana: n. dj., str. 736.
[718] Isto, str. 740.

odgovarajući odgovor. No, naciju se svakako može ugroziti i uništiti na mnoge druge načine, primjerice: financijski, gospodarski, demografski, kulturološki, stigmatizacijski (reputacijski), (ne)obrazovanjem, identitetski.

Za određivanje koji su načini ugrožavanja nacije, potrebno je precizirati objekte napada, odnosno vrijednosti, putem kojih kada ih se napadne i uništi ili obezvrijedi, nacija postaje ugrožena ili trpi značajnu štetu. Kad je u pitanju nacija, njezin opstanak jest temeljna vrijednost pa iz nje izvodimo vrijednosti koje održavaju njezino postojanje. To su, prije svega, njezina fizička opstojnost i prosperitet (napredak). Neke vrednote izviru iz Ustava RH, a neke vrijednosti izvan su ustavnog određenja, jasno vidljive kao podupiratelji opstanka i prosperiteta nacije.

Kada se radi o nacionalnoj sigurnosti, prijetnja je događaj, proces ili djelovanje kojim se može i namjerava ugroziti nacionalnu sigurnost i onemogućiti ili otežati ostvarivanje ciljeva definiranih strategijom nacionalne sigurnosti,[719] a to se može proširiti na ugrožavanje same nacije.

Stoga su u nastavku prikazane neke od prijetnji koje mogu ozbiljno ugroziti ove dvije vitalne vrijednosti, a time i nacionalnu sigurnosti, odnosno samu naciju. Treba naglasiti da ispred svake ove prijetnje stoji (pod)vrijednost koja se prijetnjom napada.

Shema 9. Prikaz prijetnji koje mogu ugroziti opstojnost (fizičku) nacije

[719] Zakon o sustavu domovinske sigurnosti…, čl. 3.

Oružani napad izravno na državu, ali i posredni, prikriveni (hibridni) napadi koji uključuju terorizam i sabotaže, odnosno napad na infrastrukturne objekte, mogu dovesti do djelomične ili potpune okupacije države i njezinih resursa.

Nekontrolirane migracije neovisno jesu li legalne ili ilegalne; ako se ne kontrolira njihov broj, mogu dovesti do identitetskog rastakanja nacije, pa čak i prekobrojnosti nasuprot pripadnicima matične nacije i legalnog preuzimanja svih poluga vlasti i suverenosti, a domicilnu naciju pretvoriti u manjinu.

Pad nataliteta znači smanjenje brojnosti nacije, a što za sobom povlači neminovnost useljavanja drugih naroda radi održanja ekonomije, a što opet u konačnosti dovodi do nestajanje domicilne nacije.

Obrambena nespremnost podrazumijeva nefunkcionalni sustav nacionalne sigurnosti i svih komponenti SOS-a što izravno može ugroziti opstojnost nacije u slučaju oružanog ili druge vrste napada.

Rastakanje identiteta na povijesnoj, obrazovnoj, kulturološkoj, vrijednosnoj, jezičnoj, vjerskoj i reputacijskoj razini dovodi do umanjivanja integralnih čimbenika koji identitetski uvezuju pojedince u zajednicu zvanu nacija te dovodi do olakšanog i ubrzanog poistovjećivanja i asimilacije s drugačijim identitetima.

Pandemija prirodno ili umjetno izazvana (vrsta biološkog rata) svakako može dovesti do nestajanja neke nacije.

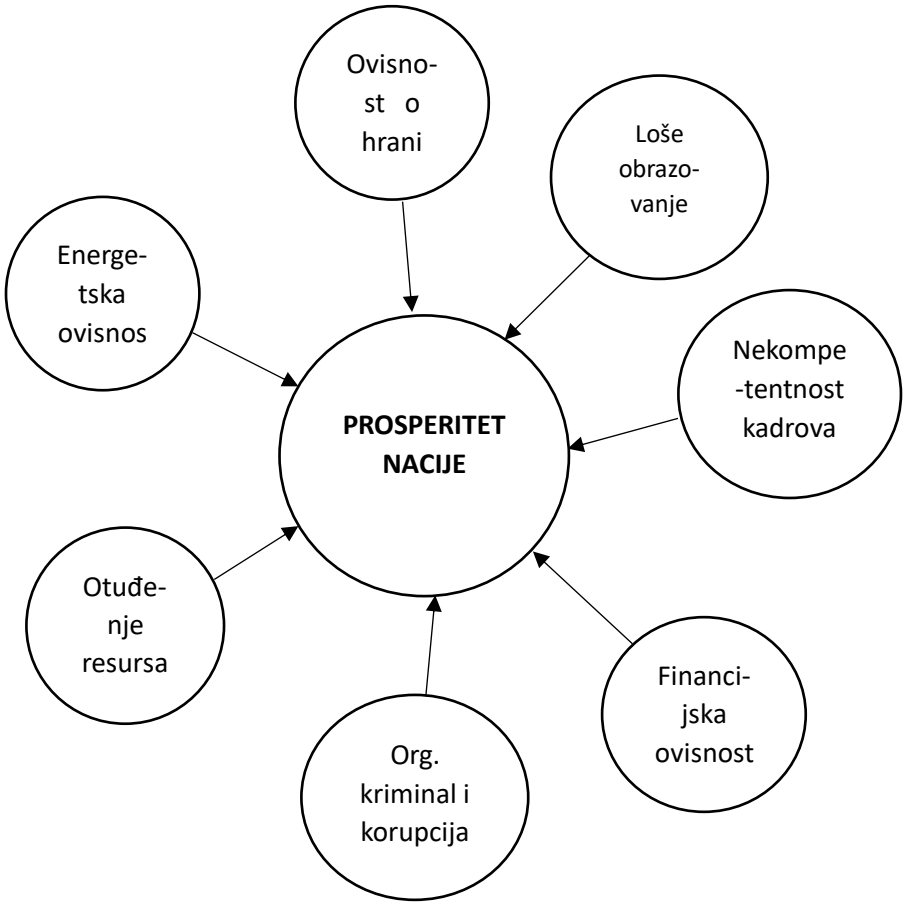
Kada je u pitanju prosperitet nacije, također treba naglasiti da ispred svake prikazane prijetnje stoji (pod)vrijednost koja se tom prijetnjom napada. Također, prijetnjom i napadom na pojedinu vrijednost te njezinim rastakanjem, u konačnici se dovodi u pitanje prosperitet, a onda i opstojnost nacije.

Ovisnost o hrani podrazumijeva ovisnost nacije o svim ključnim za život neophodnim proizvodima poput žitarica, mesa, mlijeka, voća, povrća i vode bez kojih proizvoda, posebice u kriznim situacijama (rat, pandemije, prirodne katastrofe), ljudi ne mogu preživjeti od vlastite proizvodnje i prisiljeni su ih tražiti od izvora izvan svoje države.

Energetska ovisnost podrazumijeva da država nema dovoljno energenata (struje, plina, naftnih derivata, ugljena, drva) te je prisiljena uvoziti veliku količinu tih energenata.

Otuđenje resursa podrazumijeva da vlastiti prirodni postojeći resursi (prehrambeni, energetski, rudni, intelektualni) neke države budu nedovoljno korišteni ili dani na iskorištavanje stranim tvrtkama i/ili državama s niskom korisnošću od te eksploatacije za samu naciju.

Organizirani kriminal kojeg je korupcija sastavni dio, posebice ako je sistemska i povezana s političkim vlastima, odnosno državnim dužnosnicima, rastače same temelje državnih institucija, dužnosnici postaju ucjenjivi od stranih središta moći i znatno se oslabljuje ekonomska (proračunska) moć države.[720]

Shema 10. Prikaz prijetnji koje mogu ugroziti prosperitet nacije

Financijska ovisnost podrazumijeva da je država prekomjerno zadužena pa je ovisna i ucjenjiva od stranih financijskih centara moći koji onda postavljaju razne, i ne samo financijske uvjete. Također, financijska ovisnost nepostojanje je ili gubitak kontrole nad vlastitim financijama.

[720] Cvrtila, Željko: Kako kontrolirati organizirani kriminalitet u Hrvatskoj, UPPS, Zagreb, 2010.

Loše obrazovanje, odnosno nekompetentno i neprilagođeno nacionalnim interesima i gospodarskim potrebama, izravno dovodi do neobrazovane nacije, a bez znanja nema inovacija, održivog gospodarstva i razvoja.

Nekompetentnost kadrova, prije svega, odnosi se na kadrove u državnoj administraciji, a posebice na važnim državnim upravljačkim položajima.

Neoružane prijetnje koje zaustavljaju i sprečavaju prosperitet nacije mogu biti opasnije od vojne ugroze jer su teže prepoznatljive i međunarodno nisu zabranjene. Taj vid ugrožavanja često je nevidljiv, lukavo i podmuklo uspostavljen, hibridno usmjeren prema naciji, njezinim vrijednostima, interesima i ciljevima.

Zbog opisanog prepoznavanja napada na vrijednosti, SOS (odnosno sigurnosne službe) moraju razviti i uspostaviti sustav sigurnosti koji će moći predvidjeti barem ključne prijetnje (i događaje) radi pravovremenog preventivnog djelovanja. Potrebno je prepoznati i procijeniti stupanj vjerojatnosti pojedinih rizika te koje bi posljedice mogle biti za nacionalnu sigurnost. Što je veća moguća šteta, to se predmet štićenja treba jače štititi čime se smanjuje rizik.

Kod sigurnosti treba znati tko koga ugrožava i kako, odnosno relacije između prijetnje i mete, a odgovor na pitanje što znači biti siguran treba potražiti u rizicima bez kojih današnje društvo nije moguće.[721] Rizik je neizbježni sastavni dio svakodnevnog života, a povezan je s prijetnjama i opstankom te ga se ne može izbjegavati, nego se rizikom treba upravljati.[722]

Prijetnje i ugroze mogu se kategorizirati kao one koje dolaze od djelovanja čovjeka i one koje dolaze od prirodnih pojava, nepogoda i klimatskih promjena, ali i od društvenih procesa: gospodarskih, kulturnih, tehnoloških, ekoloških.[723] Suvremeni pristup zaštiti nacionalne sigurnosti orijentiran je na upravljanje sigurnosnim rizicima i razvoj komplementarnih sposobnosti tijela radi iznalaženja optimalnog odgovora na sve relevantne sigurnosne rizike.[724]

Kako bi se znalo što je potrebno poduzeti, odnosno kakve sustave nacionalne sigurnosti uspostaviti, potrebno je utvrditi rizik od određenih prijetnji sigurnosti nacije pri čemu treba uzeti u obzir:

1. postojanje određenog aktera (organizacija, pojedinac) za poduzimanje akcija ugrožavanja nacije (tko)

[721] Bilandžić, Mirko: Nacionalna sigurnost – prognoza ugroza, n. dj., str. 11.-13.
[722] Isto.
[723] Pokaz, I., Dragović, F., Repinac, D., Mudrić, M., Mikac, R., Mamić, K., Šprajc, M.: n. dj., str. 35.
[724] Isto, str. 36.

2. kapacitete tog aktera za mogućnost ostvarivanja prijetnji (resursi)
3. vjerojatnost da će akter zaista i poduzeti akciju protiv neke nacije (voljnost)
4. što treba biti ugroženo da bi bila ugrožena nacionalna sigurnost (vrijednost)
5. rizična djelovanja koja mogu dovesti do ugroze nacije (postupci)
6. težinu oštećenja vrijednosti i njezine posljedice koje mogu nastati (šteta).

„Procjena rizika je najsloženiji dio procesa upravljanja sigurnosnim rizicima, a njihovo rangiranje, kao krajnji rezultat procesa procjene rizika, izuzetno odgovoran, interdisciplinaran kontinuiran posao, te stalna obveza vlasnika sigurnosnog rizika, odnosno nadležnih državnih tijela.“[725]

Znači, ključna uloga sigurnosno-obavještajnog sustava, a provođenjem kroz sigurnosne službe, jest upravljanje rizicima koji prijete naciji i nacionalnoj sigurnosti, odnosno realizaciji nacionalnih interesa. One ne mogu pokriti sve dijelove društva gdje može doći do prijetnji nacionalnim vrijednostima, interesima i ciljevima, ali se zato mogu uspostaviti pomoćni sigurnosni sustavi te propisati adekvatna sigurnosna pravila i procedure.

Na kraju ovog poglavlja potrebno je naglasiti dva važna problema. Prvo, nacionalne vrijednosti i interesi u Hrvatskoj nisu institucijski dovoljno kvalitetno definirani, nije razrađen hodogram nadležnosti pojedinih državnih institucija u zaštiti pojedinih vrijednosti i realizaciji pojedinih nacionalnih interesa. Drugo, nije jasno zakonski definirano da je SOS taj koji treba svim državnim institucijama nalagati zaštitu nacionalnih vrijednosti i pratiti realizaciju nacionalnih interesa kroz državne institucije. Bez tako definiranih obveza neminovan je prodor stranih i drugih negativnih interesa u srce državnih institucija, pa čak i u sigurnosni sustav nacionalne sigurnosti.

Unatoč tome, potpuno je jasno da upravo hrvatski SOS ima najveću odgovornost za realizaciju hrvatskih nacionalnih interesa jer ga ZSOS definira kao najodgovornijeg za hrvatske nacionalne interese. Također, upravljački dio SOS-a zapravo čine najviši državni dužnosnici (predsjednik RH i VRH, ministri…) koji ujedno upravljaju i sigurnosnim i društvenim sustavom nacionalne sigurnosti.

9.3. Učinkovitost hrvatskog sigurnosno-obavještajnog sustava u ostvarivanju hrvatskih nacionalnih interesa i ciljeva

Nacionalne interese trebala bi oblikovati i određivati najviša politička tijela u nekoj državi, a u Hrvatskoj to su Sabor, predsjednik države i Vlada RH. Međutim, do 2002. godine ta tijela nisu ni u jednom dokumentu propisala nacionalne interese RH. Tek je 2002. godine donesena prva

[725] Isto.

Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske[726] u kojoj su prvi put izraženi nacionalni interesi RH. Nakon toga je 2017. godine donesena nova, i sada još važeća, Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske[727] u kojoj su također definirani nacionalni interesi RH.

Komparirajući novu (drugu) i staru (prvu) Strategiju, vidljive su bitne razlike. Stara Strategija govori o sigurnosnim ciljevima, a nova o strateškim ciljevima. Također, stara Strategija posebno ističe vrijednosti RH i veže ih uz interese RH, dok nova Strategija uopće ne ističe vrijednosti i njihovu zaštitu, nego ostvarivanje vizije RH u kojoj se viziji, između ostalog, spominju i najviše vrednote ustavnog poretka. Dakle, usporedbom nekoliko ključnih postavki stare i nove Strategije vidi se nekonzistentnost i nemogućnost definiranja jedinstvenih vrijednosti, interesa i ciljeva RH ili još bitnije – hrvatske nacije.

Komparirajući to s razdobljem od 1990. do 2002. godine još je teže utvrditi postojanje jedinstvenih nacionalnih vrijednosti, interesa i ciljeva RH. Zbog toga je jedino analizom realizacije nacionalnih interesa (ciljeva) moguće vrednovati učinkovitost SOS-a jer je SOS najrelevantnije tijelo za donošenje, usmjeravanje, koordinaciju i nadzor ostvarivanja nacionalnih interesa i ciljeva RH.

Isto tako, budući da nadležne državne institucije nisu definirale jedinstvene nacionalne interese za cjelokupno razdoblje ovog istraživanja od 1990. do 2020., bilo je potrebno uspostaviti odgovarajući analitički okvir koji se temelji na dostupnim proklamiranim nacionalnim interesima RH do 2002. godine i navedenim Strategijama te određenjima ovlasti, nadzora i upravljačko-organizacijskog oblika sigurnosnih službi koji su istraženi u ovome radu. Sukladno tako definiranim nacionalnim interesima RH, analizirana je učinkovitost hrvatskog SOS-a u ostvarivanju najvažnijih hrvatskih nacionalnih interesa te je procjena (ne)realiziranosti prikazana u tri stupnja: potpuna ili djelomična realizacija ili nerealizacija.

No, iako je obje Strategije nacionalne sigurnosti u kojima su definirani nacionalni interesi donijelo najviše političko i državno tijelo RH, Hrvatski sabor, trebalo je propitati koliko su ti interesi zaista oni koji osiguravaju opstojnost i prosperitet hrvatske nacije jer su definirani kao interesi Republike Hrvatske, a ne kao hrvatski nacionalni interesi.

Isto tako, mnogi u Strategijama definirani interesi uopće nisu nacionalni interesi nego neki drugi interesi poput povoljne osobne sigurnosti pojedinca ili povoljnog stanja javne sigurnosti, kako je detaljno analizirano u poglavlju 9.1.

[726] Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske…
[727] Isto.

Stoga se u ovom radu nije svaku ustavnu vrijednost i interes koji je definiran u Strategijama tretiralo kao (vitalni) nacionalni interes niti se analizirala njegova realizacija u sklopu ovog istraživanja. Odnosno, analizirani su samo vitalni nacionalni interesi, tj. interesi koji omogućuju opstanak i napredak hrvatske nacije.

Potrebno je naglasiti da je analizom učinkovitosti obuhvaćen cijeli SOS RH, a to znači i njegov operativni dio (sigurnosne agencije i UVNS), ali i njegov strateški, upravljački, koordinacijski i nadzorni dio – VNS i Savjet, odnosno njihovi raniji pandani.

Analiza je provedena za tri logična povijesna razdoblja koja će poslije biti obrazložena:

1. od početka 1990. godine do kraja 1999. godine
2. od početka 2000. do kraja lipnja 2013. godine
3. od početka srpnja 2013. godine do kraja 2020. godine.

Definirano je šest nacionalnih interesa koji su ključni za opstanak i prosperitet hrvatske nacije te 45 ciljeva koji iz tih interesa izviru.

Bez analize realizacije nacionalnih ciljeva nije moguće analizirati realizaciju nacionalnih interesa jer, bez ciljeva, interesi ostaju apstraktni (nekonkretni) pojmovi. Stoga će se ovdje, radi jasnoće razumijevanja, ukratko objasniti svaki nacionalni interes te ciljevi koji iz njega proizlaze:

1. **Suverenitet hrvatske nacije –** znači da vlast u Hrvatskoj proizlazi iz hrvatske nacije, odnosno hrvatskog naroda i svih drugih državljana RH koji su izvor svake legitimne vlasti u Hrvatskoj. Da bi hrvatska nacija ostala suverena u RH, neophodno je ostvarenje sljedećih ciljeva:

   1.1. *očuvanje jedinstva hrvatske nacije* – Hrvati zbog niza razdora i podjela, tj. nejedinstva, stoljećima nisu imali svoju samostalnu državu bez koje su narušavani vitalni hrvatski nacionalni interesi te neostvarivani brojni nacionalni ciljevi. Jedinstvo i snaga hrvatske nacije u punoj su se mjeri očitovali od 1990. do 1995. godine kada je samostalna hrvatska država stvorena, obranjena i oslobođena.[728]

   1.2. *očuvanje demokratskog višestranačkog sustava* – kada bi hrvatska nacija bila lišena slobodnog demokratskog izjašnjavanja, to bi značilo da je uglavnom pod tuđom vlašću koja zasigurno ne bi vodila računa o njezinim nacionalnim interesima i ciljevima

   1.3. *sustavna kontrola migracija* – iznimno je bitna, jer ako u RH nekontrolirano uđe veliki broj migranata (legalno ili ilegalno) te im se dodijeli hrvatsko državljanstvo, hrvatska

[728] Tuđman.hr: https://www.tudjman.hr/govori/vlak-slobode-govor-u-splitu, uvid izvršen 5. ožujka 2026.

nacija lako bi mogla izgubiti svoju suverenost, odnosno većinu, a time i vlast u vlastitoj državi

1.4. *pozitivna integracija manjina* – podrazumijeva da manjine u RH, čuvajući svoj etnički identitet, prihvate vrijednosti, povijesne istine, običaje i jednakost sa svim drugim građanima ne radeći ništa što ide na štetu hrvatske države, društva, većinskog naroda i drugih etničkih manjina

1.5. *povećanje nataliteta hrvatske nacije* – u izravnoj je svezi s biološkim opstankom hrvatske nacije. Izumiranje, tj. veća smrtnost nego rađanje, uzrok je niza poremećaja i razornosti, a najpogubnije je što izravno vodi općoj marginalizaciji i potpunom nestanku.

1.6. *pozitivan migracijski saldo pripadnika hrvatske nacije* – povratak iseljenih Hrvata u Hrvatsku obogaćuje ljudski potencijal, učvršćuje hrvatski identitet, povećava kapacitet i raznolikost znanja te osnažuje suverenost hrvatske nacije u RH. Demografska pitanja i pitanja iseljavanja obrazovanih i nezadovoljnih dijelova hrvatske populacije također su izazov za održavanje suvereniteta hrvatske nacije.

1.7. *sveobuhvatna zaštita zdravlja stanovništva RH* – podrazumijeva pružanje visoke zdravstvene skrbi te se tako omogućuje duža aktivnost i duži život ljudi. Posebna zdravstvena skrb treba biti usmjerena na sprječavanje epidemija koje mogu dovesti u pitanje zdravlje i živote velikog broja ljudi.

1.8. *zaštita tradicionalnih obitelji* – iznimno je bitna za identitet i suverenost hrvatske nacije jer je obitelj temeljna društvena zajednica u svakom pogledu (demografskom, razvojnom, identitetskom).

2. **Teritorijalna cjelovitost i sigurnost RH –** jedan je od ključnih elemenata opstojnosti hrvatske nacije jer se nacija, bez teritorijalne cjelovitosti i uspostavljene sigurnosti, teško može razvijati i koristiti svoje prirodne resurse, što je sve u izravnoj svezi i s njezinim opstankom. Da bi hrvatska nacija imala suverenitet nad svojim teritorijem i uspostavljenu sigurnost, neophodno je ostvarenje sljedećih ciljeva:

2.1. *jurisdikcija nad međunarodno priznatim teritorijem RH* – što je 1990-ih podrazumijevalo oslobođenje okupiranih područja Hrvatske i uspostava suverene hrvatske vlasti nad cjelokupnim teritorijem RH. To također podrazumijeva jurisdikciju nad hrvatskim teritorijalnim morem i isključivim gospodarskim pojasom, sukladno međunarodnom pravu.

2.2. *snažna obrambena sposobnost* – podrazumijeva snažnu obrambenu vojnu i civilnu sposobnost kako radi odvraćanja, tako i radi učinkovite obrane u slučaju oružanog napada na teritorij RH

2.3. *snažna obavještajna i protuobavještajna djelatnost* – bez koje državni vrh nije u poziciji donositi informirane i pravilne odluke u korist svoje nacije. Također, bez poduzimanja protumjera prema raznim neprijateljskim specijalnim i hibridnim djelovanjima, može se ugroziti i dovesti u pitanje i sam opstanak hrvatske nacije.

2.4. *integracija RH u međunarodne organizacije* – UN kao krovnu svjetsku međunarodnu organizaciju zaduženu za mir i očuvanje međunarodnog prava i poretka; EU kao jedno od najbogatijih i najrazvijenijih područja u svijetu; NATO kao najjači vojni savez u svijetu te druge organizacije koje povoljno utječu na opstojnost i prosperitet hrvatske nacije (OSCE, schengenski prostor, OECD)

2.5. *mirno i stabilno okruženje RH* – prije svega u državama u okruženju s kojima Hrvatska graniči. Da bi se Hrvatska mogla razvijati i napredovati, potreban joj je mir na granicama jer nemiri tjeraju potencijalne ulagače i turiste, ali i ljude, na traženje sigurnijeg okruženja za svoje obitelji. Stoga je potrebno poticati razvoj dobrosusjedskih odnosa sa i među državama u okruženju RH.

3. **Očuvanje i jačanje hrvatskog identiteta –** iznimno je bitno za opstanak hrvatske nacije. Rastakanje hrvatskog nacionalnog identiteta na bilo koji način (kulturološki, ideološki, vjerski, regionalno itd.) značajno umanjuje nacionalno jedinstvo i koheziju. Nacija sa slabim identitetom lakše postaje objekt tuđih interesa što u konačnici dovodi u pitanje opstanak nacije. Stoga, da bi hrvatska nacija očuvala i jačala svoj identitet, neophodno je ostvarenje sljedećih ciljeva:

3.1. *zaštititi vrijednosti hrvatskoga Domovinskog rata* (koje su i ustavne vrijednosti) – jer njihovom zaštitom štite se sami temelji hrvatske nacije i države. Pokušaji obezvređivanja, diskreditiranja i kriminaliziranja tih vrijednosti, posebice nositelja obrane RH (političkih ratnih vođa, generala, zapovjednika, branitelja), pojedinih vojno-redarstvenih akcija i postrojbi te u konačnici cijelog Domovinskog rata, u konačnici imaju cilj potpuno destruirati hrvatsku naciju i državu

3.2. *očuvati hrvatski jezik i pismo* – i to kao jedini službeni jezik u hrvatskoj državi. Ovdje se ne radi samo o uvođenju raznih tuđica, nego o uvođenju višejezičnosti u službenu

uporabu u pojedinim dijelovima RH. Dvojezičnost narušava hrvatski nacionalni identitet te potiče getoizaciju, dezintegraciju, separatizam i druge podjele u društvu.

3.3. *učiti i promovirati istine i cjelovitu povijest hrvatske nacije* – iskrivljavanje i krivotvorenje hrvatske povijesti nastavljeno je i u Republici Hrvatskoj te ima razorne obrazovne, odgojne, identitetske, političke i brojne druge negativne učinke na ostvarivanje nacionalnih interesa i ciljeva

3.4. *očuvanje i poticanje razvoja hrvatske kulture* – temeljene prije svega na značajnim hrvatskim znanstvenicima, književnicima, piscima, umjetnicima, glazbenicima te nacionalnim preporoditeljima. U Hrvatskoj postoji duga tradicija zlonamjernog umanjivanja vrijednosti istaknutih hrvatskih povijesnih osoba i djela nasuprot neutemeljenom veličanju jugoslavenskih ili drugih tuđih povijesnih osoba s ciljem razaranja hrvatskog i nametanja tuđeg identiteta.

3.5. *poticanje i promoviranje hrvatskih sportskih uspjeha* – posebice onih s međunarodnom dimenzijom. Upravo na hrvatskom primjeru najbolje se vidi koliko sport i vrhunski hrvatski sportaši (nogometaši, rukometaši, vaterpolisti, košarkaši, veslači, tenisači, skijaši..) podižu hrvatski nacionalni moral i identitetsku koheziju. Isto tako, vidljivi su najrazličitiji pokušaji česte i sustavne kompromitacije i umanjivanja hrvatskih sportskih uspjeha i sportaša, a s time i hrvatske nacije.

3.6. *njegovanje vjerske raznolikosti hrvatske nacije* – jasno je da je rimokatolička vjera uvjerljivo najsnažniji i najdugotrajniji identifikator u hrvatskom narodu. Stoga je jasno da je dugi hibridni rat protiv blaženog Alojzija Stepinca bio usmjeren na oslabljivanje hrvatskog identiteta i ugleda u svijetu. No, treba jasno reći da se unutar hrvatskog naroda dugo njeguju i pravoslavlje i islam te niz drugih manjih vjera.

3.7. *poticanje održavanja hrvatskog identiteta u BIH i kod hrvatskih iseljenika* – svekolika povezanost RH s Hrvatima iz BIH i hrvatskim iseljenicima diljem svijeta bitna je identitetski, demografski i razvojno. Gubljenjem te identifikacije smanjuje se i vjerojatnost njihovog povratka u RH, a što umanjuje kapacitet opstojnost hrvatske nacije.

4. **Gospodarski prosperitet i samodostatnost** – također je vitalni nacionalni interes jer bez gospodarskog prosperiteta nacije, dugoročno nema opstanka nacije. Gospodarska samodostatnost posebice je bitna u slučajevima kriza (rata, vremenske nepogode, pandemije..). Iznimni je interes hrvatske nacije da se ubrzano razvija jer je prosperitet jak

element koji zadržava ljude na određenom teritoriju. Radi gospodarskog prosperiteta i samodostatnosti hrvatske nacije neophodno je ostvarenje sljedećih ciljeva:

4.1. *razvoj tržišnog gospodarstva i očuvanje nepovredivosti privatnog vlasništva* – taj model u svijetu dokazao se kao najbolji model za razvoj i prosperitet, stoga ga je potrebno nastaviti razvijati uz neizostavno usmjeravanje i nadzor države

4.2. *energetska samodostatnost* – znači da hrvatska nacija može zadovoljiti vlastite potreba za energijom iz vlastitih izvora. Ako, ili dok nije moguće postići samodostatnost, onda treba osigurati sigurne dobavne pravce i skladišta. Hrvatska ima dovoljno vlastitih resursa za razvoj energije (sunce, vode, vjetar, plin, geotermalni izvori) te bi mogla biti samodostatna. Energetska ovisnost značajno smanjuje suverenost nacije.

4.3. *prehrambena samodostatnost* – znači da hrvatska nacija može zadovoljiti vlastite potreba za hranom iz vlastitih izvora. Hrvatska bi, s obzirom na svoje poljoprivredne resurse, mogla biti potpuno neovisna o uvozu hrane. Prehrambena ovisnost također umanjuje suverenost nacije. Koliko je bitna samodostatnost hrane za naciju, vidjelo se u koronakrizi kada je prijetila obustava svih dobavnih lanaca, pa tako i prehrambenih, što dovodi u opasnost prehranu nacije, a u konačnici i njezinu opstojnost.

4.4. *financijska neovisnost* – znači da država može samostalno financirati svoje potrebe bez ovisnosti o vanjskim izvorima financiranja. Financijska neovisnost znači upravljati vlastitom valutom te monetarnom i fiskalnom politikom. Financijska neovisnost znači i odgovorno upravljanje i vlasništvo nad centralnom, ali i privatnim bankama, jer su ključne financijske komponente koje državi omogućuje financiranje gospodarstva, upravljanje likvidnošću i plaćanjima, provedbu monetarne, kreditne politike i stabilnost tržišta u kriznim vremenima. Financijska ovisnost, osim što dovodi do smanjenja suvereniteta nacije, izravno umanjuje njezin prosperitet.

4.5. *ekološka hrvatska proizvodnja iz hrvatskih resursa* – ovo se ne odnosi samo na proizvodnju hrane, nego i na druge industrije, ali koje ne zagađuju okoliš (drvna, namještaj, računalna, medicinska i rehabilitacijska oprema, oprema za solare i geotermalna oprema, tekstil, filmovi, animacije, dizajn, edukacijske platforme). Hrvatska ima očuvanost i prirodne pogodnosti za ekološku proizvodnju iz hrvatskih resursa.

4.6. *razvoj znanosti i inovacija* – iznimno je bitan jer Hrvatskoj kao maloj državi jedino inovacije mogu dati konkurentsku prednost nasuprot državama koje već imaju

razvijene suvremene proizvode. Hrvatska ne može postići (barem ne u skoroj budućnosti) tehnološku neovisnost jer to ne mogu niti svjetske sile. No, inovacije pokreću nove industrije, izvoz i otvaraju radna mjesta te jačaju gospodarsku otpornost. Znanost i inovacije iznimno su bitne u obrambenoj industriji, barem u osnovama opremanja primjerice za kopneni dio vojske; u protivnome, obrambeno se može ojačati toliko koliko dozvole oni koji raspolažu vojnom opremom.

4.7. *rast održivog turizma* – jer neodrživi turizam zapravo postepeno umanjuje turističke kapacitete; uslijed prenapučenosti turističkih destinacija, neadekvatne energetske, vodne i odvodne mreže dolazi do neugodnosti za turiste koji onda u budućnosti izbjegavaju takve destinacije. Stoga je nužno da Hrvatska postavi kriterije održivosti turističkih destinacija te preraspodjeli vršni pritisak na predsezonu i postsezonu (PPS) te posebice na kontinentalni dio Hrvatske, razvijajući cijelu Hrvatsku kao jedinstvenu turističku destinaciju. Turizam u Hrvatskoj strateški je bitna gospodarska grana i stoga zahtijeva posebnu pažnju.

4.8. *niska stopa nezaposlenosti* – odnosno, povećavati rast zaposlenih što je u izravnoj svezi s povećanjem potrošnje koja onda puni proračun. To također smanjuje socijalne tenzije u društvu i povećava privrženost ljudi društvu i državi koja im osigurava egzistenciju te smanjuje odlazak iz države, a što u konačnici pomaže natalitetu i očuvanju nacije. Nultu stopu nezaposlenosti nema gotovo niti jedna država. No, postizanje niske stope nezaposlenosti kojom se smatra između 3 i 5% iznimno je prihvatljiv cilj.

4.9. *niska stopa inflacije* – niska i stabilna stopa inflacije ključna je za očuvanje kupovne moći građana, stabilnost financijskog sustava i učinkovito upravljanje državom. Visoka inflacija djeluje kao skriveni porez, najteže pogađa građane s fiksnim primanjima, povećava društvene nejednakosti i stvara političke napetosti. Dugoročno, visoka inflacija narušava fiskalni kredibilitet i može postati izravni sigurnosni rizik.

4.10. *pozitivan realni bruto domaći proizvod (BDP)* – ukupno gledajući i po stanovniku, to je jedan od glavnih pokazatelja rasta gospodarstva. Pozitivan realni BDP znači da je rastao unatoč inflaciji. Rast BDP-a iznad inflacije rezultat je i drugih pozitivnih gospodarskih pokazatelja koji utječu na njegov rast poput povećanja zaposlenosti, veće potrošnje, više investicija, veće produktivnost i izvoz. Dakle, uspješnost gospodarstva uglavnom se očituje kroz rast realnog BDP-a koji je, naravno, ključan za prosperitet nacije.

5. **Vladavina prava –** podrazumijeva jednako važenje zakona za sve građane neovisno o statusu ili drugim karakteristikama pojedinaca (nacija, vjera, rasa, seksualnost). Prije svega to podrazumijeva demokratsko donošenje zakona, pravednost i nediskriminiranost primjene zakona od strane neovisnog pravosuđa i državnih institucija te ugled koji se temelji na moralu pravosudnih i državnih dužnosnika. Kako bi se oživotvorila vladavina prava, neophodno je ostvarenje sljedećih ciljeva:

5.1. *neovisno sudstvo* – iako je po Ustavu sudstvo neovisno i samostalno tijelo, to često u praksi nije tako. Neovisno sudstvo podrazumijeva mogućnost donošenja svojih odluka bez političkih ili bilo kojih drugih pritisaka. Kada postoji mogućnost utjecaja na sudske odluke s bilo koje strane, ugrožena je vladavina prava, a time i nacija, jer se onda mogu donositi odluke koje nisu u korist opstanka nacije, nego u korist neke druge nacije ili interesne skupine.

5.2. *pravedno i pošteno suđenje te jednakost građana pred hrvatskim institucijama* – iznimno je bitna kategorija, jer što će nam i neovisno pravosuđe ukoliko ono ne donosi pravedne i poštene presude. Pravedno i pošteno suđenje nikako nije ono koje traje godinama pa i desetljećima, što je u Hrvatskoj prečest slučaj. Istu važnost ima i jednakost građana pred drugim državnim institucijama, (porezna uprava, zdravstveni sustav, policija, inspekcije). Građani su posebno osjetljivi na nejednakost, posebice ako je ona povezana s nekim grupacijama poput stranačkih, manjinskih i slično. Osjećaj nejednakosti također kod ljudi budi negativan stav prema državi i vjerovanje da se za takvu nepravednu državu nema smisla boriti.

5.3. *neovisna istražna tijela* – odnosi se, prije svega, na Državno odvjetništvo i istražnu (kriminalističku) policiju. Njihova neovisnost u istragama iznimno je bitna jer, ukoliko se opstruira istraga, to znači da do suda određeni slučaj i neće doći. Stoga sudska neovisnost nije dovoljna ukoliko se želi učinkovit sustav protiv kriminala koji može ozbiljno narušiti nacionalnu sigurnost, pa i opstojnost nacije.

5.4. *nekorumpiranost državnih dužnosnika* – treba postaviti kao prioritet jer je korupcija specifičan ugrožavajući čimbenik u Hrvatskoj, a posebice tzv. sustavna politička korupcija. Ne radi se o teškoj misiji jer se uspostavom nadzornih mehanizama to može brzo postići. Korumpirani dužnosnici izravno ugrožavaju nacionalnu sigurnost jer su laka meta ucjena za provođenje tuđih interesa. Također, takvi dužnosnici bude posebno negativan stav prema naciji, odnosno državi, te šire dojam dozvoljenosti koruptivnog ponašanja onda i na svim nižim razinama u društvu.

5.5. *kompetentnost državnih dužnosnika* – nositelji najviših vlasti u državi stup su opstanka nacije. Nekompetentni državni dužnosnici nisu se u stanju nositi s prijetnjama nacionalnoj sigurnosti, ne razumiju procese i nemaju kvalitetna rješenje ni u jednom polju društvene djelatnosti. Naprotiv, oni su kočnica razvoju i prosperitetu nacije. Također, spremni su na razne kompromise zbog svog položaja jer znaju da se temeljem svojih (ne)sposobnosti više neće moći, posebice u privatnom sektoru, domoći takve visoke i dobro plaćene dužnosti.

6. **Zaštita hrvatskih nacionalnih resursa –** također je vitalni nacionalni interes jer bez resursa nije moguće ništa realizirati od prethodnih pet nacionalnih interesa. Prirodni su nacionalni resursi, naravno, iznimno bitni za razvoj gospodarstva, a kad postoji snažno gospodarstvo, onda je realizacija svih drugih nacionalnih interesa ostvariva. Trošenje nacionalnih resursa na interese koji nisu u korist hrvatske nacije može se smatrati protunacionalnim djelovanjem. Ključna je stvar u odgovornom upravljanju nacionalnim resursima te njihovo zadržavanje u hrvatskom (državnom) vlasništvu. Kako bi se zaštitili hrvatski nacionalni resursi, neophodno je ostvarenje sljedećih ciljeva:

6.1. *odgovorno upravljanje izvorima pitke vode* – iznimno ih je bitno zadržati u vlasništvu RH jer je, po mnogima procjenama, to ključni resurs budućnosti. Bez pitke vode nijedna osoba, a kamoli nacija, ne može opstati, stoga je neophodno učinkovito upravljanje pitkom vodom u interesu hrvatske nacije.

6.2. *odgovorno upravljanje državnim šumama i šumskim zemljištem* – podrazumijeva očuvanje šuma, odnosno učinkovito upravljanje državnim šumskim zemljištem te zadržavanje u vlasništvu RH. Šume su čuvari okoliša i čitavog ekosustava raznolikosti te proizvođači nezagađenog zraka, odnosno kisika. To je, također, iznimno bitno i zbog toga što su šume veliki resurs za drvnu ekološku industriju pa šume treba koristiti u svrhu snažnijeg razvija RH, a ne izvoziti drvo kao čistu sirovinu što slabi hrvatsku industriju.

6.3. *odgovorno upravljanje državnim poljoprivrednim i turističkim zemljištem* – prije svega podrazumijeva učinkovito upravljanje i zadržavanje državnog zemljišta u hrvatskom vlasništvu jer je to iznimno bitno za postizanje prehrambene samodostatnosti (suverenosti). Hrvatska je iznimno bogata poljoprivrednim zemljištem, ali kad bi to zemljište postalo stranim vlasništvom, nije očekivano da će se takva vlasnička struktura rukovoditi hrvatskim nacionalnim interesima i ciljevima. Bez vlastite hrane nacija

mora pristajati na razne kompromise (ucjene). Hrvatska kao značajno turistička zemlja ima idealnu situaciju da kroz turizam izvozi hranu u vlastitoj državi. Hrvatska je bogata i turističkim zemljištem u državnom vlasništvu kojim se može upravljati i bez prodaje uz značajne koncesijske naknade.

6.4. *odgovorno upravljanje energentima i mineralnim sirovinama* – podrazumijeva učinkovito upravljanje i/ili zadržavanje hrvatskog vlasništva nad izvorima i nalazištima nafte, plina, ruda, minerala i električne energije. Ti nacionalni resursi iznimno su bitni za postizanje energetske samodostatnosti (suverenosti) i industrijskog razvoja. Stoga se Hrvatska nikada ne bi trebala, izravnom prodajno ili nepovoljnim koncesijskim ugovorima, odreći nadležnosti i značajne koristi od tih prirodnih energetskih resursa. Vlastiti resursi najjeftiniji su i najdostupniji resursi.

6.5. *odgovorno upravljanje infrastrukturnim mrežama* – podrazumijeva učinkovito upravljanje i zadržavanje mreža cesta, željeznica, pomorskih i zračnih luka, distribucijske mreže za naftu, plin i električnu energiju, telekomunikacijske mreže te odašiljača u hrvatskom državnom vlasništvu

6.6. *odgovorno upravljanje nacionalnim telekomunikacijskim prostorom* – podrazumijeva zadržavanje u hrvatskom vlasništvu i/ili učinkovito upravljanje planiranjem, dodjelom, regulacijom i nadzorom korištenja radiofrekvencija za telekomunikacijske mreže. Potrebno je osigurati učinkovito, pravedno, sigurno i tehnološki optimalno korištenje tog ograničenog nacionalnog resursa, ali koje nikako ne smije biti na štetu hrvatskih nacionalnih interesa i služiti kao sredstvo prikupljanja klasificiranih podataka.

6.7. *odgovorno upravljanje nacionalnim medijskim prostorom* – podrazumijeva učinkovito upravljanje, prvenstveno u hrvatskom interesu, i zadržavanje u hrvatskom vlasništvu nacionalnog medijskog prostora. Mediji oblikuju percepciju stvarnosti pa onaj tko ih kontrolira, potencijalno kontrolira javno mnijenje. Stoga mediji u stranom vlasništvu mogu imati značajan utjecaj stranih interesa na ključne političke, ekonomske i sigurnosne odluke u državi te mogu minimizirati važnost hrvatske kulture, jezika i druge identitetske baštine. Očuvanje hrvatskog identiteta zahtijeva odgovarajući vlastiti nacionalni medijski prostor. Nacionalno odgovorni mediji od vitalne su važnosti za stabilnost društva u krizama poput pandemije, rata i slično.

6.8. *odgovorno upravljanje prirodom i okolišem* – podrazumijeva očuvanje okoliša jer je Hrvatska bogata očuvanom prirodom i okolišem koji nisu uništeni prljavim industrijama. Čista priroda i okoliš iznimno su bitni za zdravlje građana, ali i za

proširenje razvoja turizma i na kontinentalnu Hrvatsku. Turizam na kontinentu mogao bi značajno pomoći u revitalizaciji zapuštenih dijelova Hrvatske.

6.9. *odgovorno upravljanje državnim proračunom* – podrazumijeva takvo upravljanje koje je, prije svega, usmjereno na realizaciju hrvatskih nacionalnih interesa i ciljeva. Raspodjela državnog proračuna u hrvatskom nacionalnom interesu iznimno je bitna za opstanak hrvatske nacije. No, ako se državni proračun troši na podupiranje tuđih interesa, bilo privatnih ili državnih, onda se ovaj ključni hrvatski resurs ne koristi u cilju razvoja i opstanka hrvatske nacije, nego suprotno hrvatskim nacionalnim interesima.

Svaki od ovih nacionalnih ciljeva posebnim bi se provedbenim planovima trebao dodatno razraditi na konkretne aktivnosti koje bi bile mjerljive i s točno određenim nositeljima pojedinih aktivnosti, izvršiteljima, etapama, rokovima, sredstvima i nadležnim državnim tijelima, odnosno institucijama.

Prije analize i procjene učinkovitosti SOS-a RH u ostvarivanju hrvatskih nacionalnih interesa u definiranim povijesnim razdobljima, potrebno je istaknuti da se ona temelji na opsežnom fondu dostupnih i relevantnih podataka i izvora. No, iako je istraživanjem obuhvaćen velik i raznovrstan broj egzaktnih podataka, njih nije moguće smatrati sveobuhvatnim prikazom cjelokupne raspoložive građe u istraživanom području, što je inherentno ograničenje svakog istraživanja.

9.3.1. Učinkovitost u ostvarivanju hrvatskih nacionalnih interesa i ciljeva od 1990. do 2000. godine

Ovo je razdoblje stvaranja hrvatske države, njezinog međunarodnog priznanja, njezine obrane, oslobođenja dijela okupiranog teritorija te mirne integracije hrvatskog Podunavlja u političko-pravni sustav RH. U tom razdoblju nije bilo dokumentiranih hrvatskih nacionalnih interesa. No, do 1999. godine nema niti jedan dokument koji bi jasno oblikovao polazišna stajališta strategije nacionalne sigurnosti (u kojoj bi s mogli pronaći nacionalni interesi op. a.), a određeni su se elementi mogli pronaći u poslanicama predsjednika Republike, izjavama predsjednika Vlade, ministra obrane i načelnika Glavnog stožera HV-a.[729]

Uvažavajući ustavne vrednote i tadašnje javne stavove državnog vrha, ali prije svega vodeći se ranije obrazloženim stavovima, hrvatski su nacionalni interesi za ovo, kao i za ostala dva razdoblja,

[729] Grizold, A.; Tatalović, S. ; Cvrtila, V.: Suvremeni sistemi nacionalne sigurnosti, n. dj., str. 354.-355.

definirani isključivo kao nacionalni interesi koji podržavaju opstojnost i prosperitet hrvatske nacije, kako je u prethodnom poglavlju i prikazano.

U tu svrhu u sljedećoj tablici analitički su izvedeni nacionalni interesi i ciljevi te izvršena procjena njihove potpune ili djelomične realizacije ili nerealizacije, a koja je temeljena na istraženim dostupnim podatcima za svaki pojedini nacionalni cilj, kako je u nastavku i opisano.

Tablica 62. Analiza učinkovitosti realizacije hrvatskih nacionalnih interesa i ciljeva u razdoblju od 1990. do 2000. godine

Nacionalni interesi	Nacionalni ciljevi	Realizacija		
		PR	**DR**	**NR**
1. Suverenitet hrvatske nacije	1. Očuvanje jedinstva hrvatske nacije	+		
	2. Očuvanje demokratskog višestranačkog sustava	+		
	3. Sustavna kontrola migracija	+		
	4. Pozitivna integracija manjina			+
	5. Povećanje nataliteta hrvatske nacije	+		
	6. Pozitivan migracijski saldo pripadnika hrvatske nacije	+		
	7. Sveobuhvatna zaštita zdravlja stanovništva RH	+		
	8. Zaštita tradicionalnih obitelji		+	
2. Teritorijalna cjelovitost i sigurnost RH	9. Jurisdikcija nad međunarodno priznatim teritorijem RH	+		
	10. Snažna obrambena sposobnost (vojna i civilna)	+		
	11. Snažna obavještajna djelatnost	+		
	12. Snažna protuobavještajna djelatnost	+		
	13. Integracija RH u međunarodne organizacije		+	
	14. Mirno i stabilno okruženje RH	+		
3. Očuvanje i jačanje hrvatskog identiteta	15. Zaštita vrijednosti hrvatskog Domovinskog rata	+		
	16. Očuvanje hrvatskog jezika i pisma	+		
	17. Učenje i promoviranje istine i cjelovite povijesti hrvatske nacije	+		
	18. Očuvanje i poticanje razvoja hrvatske kulture	+		
	19. Poticanje i promoviranje hrvatskih sportskih uspjeha	+		
	20. Njegovanje vjerske raznolikosti hrvatske nacije		+	
	21. Poticanje održavanja hrvatskog identiteta u BIH i kod hrvatskih iseljenika	+		
4. Gospodarski prosperitet i samodostatnost	22. Razvoj tržišnog gospodarstva i očuvanje nepovredivosti privatnog vlasništva		+	
	23. Energetska samodostatnost		+	
	24. Prehrambena samodostatnost		+	
	25. Financijska neovisnost	+		
	26. Ekološka hrvatska proizvodnja iz hrvatskih resursa			+
	27. Razvoj znanosti i inovacija		+	
	28. Rast održivog turizma		+	
	29. Niska stopa nezaposlenosti			+
	30. Niska stopa inflacije			+

	31. Pozitivan (realni) BDP		+	
5. Vladavina prava	32. Neovisno sudstvo		+	
	33. Pravedno i pošteno suđenje te jednakost građana pred hrvatskim institucijama		+	
	34. Neovisna istražna tijela		+	
	35. Nekorumpiranost državnih dužnosnika		+	
	36. Kompetentnost državnih dužnosnika	+		
6. Zaštita hrvatskih nacionalnih resursa	37. Odgovorno upravljanje izvorima pitke vode	+		
	38. Odgovorno upravljanje državnim šumama i šumskim zemljištem	+		
	39. Odgovorno upravljanje državnim poljoprivrednim i turističkim zemljištima	+		
	40. Odgovorno upravljanje energentima i mineralnim sirovinama	+		
	41. Odgovorno upravljanje infrastrukturnim mrežama		+	
	42. Odgovorno upravljanje nacionalnim telekomunikacijskim prostorom		+	
	43. Odgovorno upravljanje nacionalnim medijskim prostorom	+		
	44. Odgovorno upravljanje prirodom i okolišem		+	
	45. Odgovorno upravljanje državnim proračunom	+		
	Značenje pokrata u tablici: PR – potpuna realizacija; **DR** – djelomična realizacija; **NR** – nije realizirano.			

Prema svim pokazateljima iz tablice, neosporno je vidljivo da je u ovom razdoblju bio snažan fokus na ostvarivanje nacionalnih interesa, a u tome je ključnu ulogu imalo upravljačko tijelo sigurnosno-obavještajnog sustava, odnosno državni vrh, ali i cjelokupni sigurnosni sustav nacionalne sigurnosti RH. Od 45 analiziranih nacionalnih ciljeva postavljenih u analitičkom okviru, procijenjeno je za njih 25 da su potpuno realizirani, za njih 16 procijenjeno je da su djelomično realizirani, a svega četiri da nisu realizirani. Najslabija realizacija utvrđena je kod nacionalnih interesa vladavine prava te gospodarskog prosperiteta i samodostatnosti, dok je kod ostalih četiriju nacionalnih interesa (suverenitet hrvatske nacije, teritorijalna cjelovitost i sigurnost RH, očuvanje i jačanje hrvatskog identiteta, zaštita hrvatskih nacionalnih resursa) iznimno visoka realizacija nacionalnih ciljeva.

9.3.1.1. Suverenitet hrvatske nacije

Hrvatski narod sustavno je razjedinjavan i teritorijalno dijeljen stoljećima te egzistira tisućljetna borba za opstanak Hrvata na prostorima gdje se račvaju dvije civilizacije i preklapaju tri najveće vjerske zajednice Europe i prednje Azije.[730] Zadnja teritorijalna podjela nastala je nakon Drugog svjetskog rata kada je Hrvatska izgubila niz svojih teritorija koja su podijeljene drugim

[730] Pavličević, Dragutin: n.dj., str. 15.

republikama (BIH, Crnoj Gori i Srbiji),[731] a nakon osamostaljivanja tijekom 1990-ih godina to je i međunarodno legalizirano.

Hrvatski narod bio je dijeljen tijekom Drugog svjetskog rata na partizane i ustaše; u poraću na komuniste i demokrate, iseljene i ostale, podržavatelje Jugoslavije i pobornike stvaranja hrvatske države; 1990-ih na branitelje i pobjegle, pretvorbaše i radnike bez posla te na podjelu između i unutar stranaka uvođenjem demokratskog sustava.

U tim podjelama uvijek ima potlačenih i pozicioniranih, što dodatno traumatizira i cijelo društvo. Takve duboke podjele mogu biti ozbiljan problem koji šteti nacionalnom napretku, a može postati i prijetnja opstanku. Neke podjele nastale su u društvenim procesima, no neke su umjetno izazvane i/ili značajno poticane putem raznih vanjskih i unutarnjih utjecaja.

Predsjednik Tuđman svega je toga bio svjestan, odnosno bio je svjestan da je jedinstvo hrvatskog naroda i nacije u tom razdoblju bilo presudno za stvaranje, obranu i oslobođenje Hrvatske, pa je snažno promovirao i provodio politiku nacionalnog pomirenja, odnosno jedinstva oko bitnih nacionalnih interesa.[732] Upravo takva politika, koliko god da je bilo teško pomiriti suprotstavljena stajališta, rezultirala je stvaranjem hrvatske države. Da nije bilo tog jedinstva hrvatske nacije, vjerojatno bi došlo do sukoba i raskola u hrvatskom društvu što bi zasigurno išlo u korist agresoru i dovelo u pitanje samo stvaranje države.

Radi ostvarivanja punog suvereniteta hrvatske nacije u Hrvatskoj, bilo je nužno uspostaviti demokratski višestranački sustav u SR Hrvatskoj s obzirom na to da se do tada u Sabor i sva druga tijela vlasti i republičke institucije biralo po etničkom ključu, uglavnom na štetu većinskog hrvatskog naroda.[733] Stoga je jasno da je to tada bio ključni nacionalni cilj koji se i realizirao promjenom tadašnjeg Ustava SR Hrvatske raspisivanjem i provođenjem višestranačkih demokratskih izbora.

U ovom razdoblju nije bilo nikakvih problema s migracijama, iako je u Hrvatsku bio primljen veliki broj izbjeglica iz BIH među kojima je bilo Hrvata (oko 170 000), ali i veliki broj pripadnika drugih nacionalnosti, prije svega Muslimana (oko 425 000) i drugih narodnosti (oko 5000).[734] Ipak, to nije moglo ugroziti suverenitet hrvatske nacije. Državljanstva su dobivana na način da su ga

[731] Isto, str. 474.
[732] Tuđman, Franjo: Bespuća povijesne zbiljnosti, Matica hrvatska, Zagreb, 1989. godina, str. 110.-118.
[733] Jurčević, Josip: n. dj., I dio, str. 2223. i 233.
[734] Rogić, I., Esterjaher, J., Knezović, Z., Lamza Posavec, V., Šikić, V.: Progonstvo i povratak: psihosocijalne i razvojne odrednice progonstva i mogućnost povratka hrvatskih prognanika, SysPrin, Zagreb, 1995., str. 50.-52.

dobivali uglavnom Hrvati i oni građani koji su rođeni u Hrvatskoj ili su u njoj već duže vrijeme živjeli, što također nije moglo narušit suverenitet hrvatske nacije.

Integracija etničkih manjina 1990-ih godina u Hrvatskoj bila je potpuno kontradiktorna. S jedne strane, jedan se veći dio srpske etničke manjine priključio srbijanskoj oružanoj agresiji i tako pobunio protiv suvereniteta većinskog hrvatskog naroda te su sudjelovali u srbijanskoj okupaciji dijelova teritorija RH.[735] Istovremeno, s druge strane, veliki dio srpske manjine i sve druge etničke manjine (njih 20-ak) u Hrvatskoj bile su potpuno lojalne hrvatskoj državi te su sudjelovale u obrani i također bile žrtve srbijanske agresije.[736] To su zorni primjeri koliko je bitna uspješna integracija manjina koje onda prijateljski postupaju prema većinskom narodu i zajednički brane svoju državu.

Nakon uspješno provedenih vojno-redarstvenih operacija u kojima je velik dio teritorija vraćen u ustavnopravni poredak RH, hrvatsko Podunavlje vraćeno je mirnim putem. Tada je nastupila djelomična integracija i pobunjenog dijela srpske etničke manjine u hrvatsko društvo te do kraja ovog razdoblja nije bilo većih dezintegracijskih problema.

Natalitet u ovom razdoblju bio je oko 544 000 rođenih. dok je umrlih bilo oko 570 000, što znači da je prirodni prirast bio u minusu za oko 25 000 ljudi.[737] Kada se uzme u obzir da je oko 15 000 branitelja i civila poginulo u Domovinskom ratu, onda se može reći da se ne radi o velikoj razlici između rođenih i umrlih. Čak je u dvije godine, i to 1996. i 1997. godine, zabilježen pozitivni prirodni prirast, odnosno veći broj rođenih od umrlih.[738]

Treba reći da je zbog velikosrpske agresije unutar Hrvatske protjerano, te iz BIH i SRJ izbjeglo, preko 750 000 ljudi koje je Hrvatska uglavnom sama zbrinjavala, od kojih je jedan dio ljudi napustio Hrvatsku, ali se do 1998. godine u Hrvatsku vratilo oko 106 000 ljudi,[739] no to su uglavnom bile ranije izbjegle osobe. Jedan dio pripadnika hrvatske nacije koji su živjeli u drugim državama (dijaspora) u svijetu nakon demokratskih izbora, kao i veliki dio Hrvata koji je početkom Domovinskog rata bio prognan i otišao iz RH, vratio se živjeti u Hrvatsku.[740] To se može smatrati početkom povrata hrvatskih iseljenika u matičnu im državu.

Sveobuhvatna zaštita zdravlja stanovništva RH, odnosno zdravlje većeg broja stanovnika uslijed zaraznih bolesti, epidemija ili pandemija, u ovom razdoblju nije bilo ugroženo. Naravno, značajno je bilo ugroženo zdravlje većeg broja građana RH uslijed ratnog djelovanja. Treba reći da je u

[735] Živić. D., Esih, B.: Ratni zločin - sredstvo i posljedica srbijanske agresije na Republiku Hrvatsku, IDZ Ivo Pilar, Zagreb, n. d.
[736] AEM: https://aem.hr/wp-content/uploads/2021/10/7.-I-pripadnici-nac.-manjina.pdf, uvid izvršen 11. studenoga 2025.
[737] DZS: https://web.dzs.hr/Hrv/publication/2002/7-1-1h2002.htm, uvid izvršen 5. lipnja 2025. godine.
[738] Isto.
[739] Izvješće Vlade Republike Hrvatske o dosadašnjem tijeku povratka i zbrinjavanju prognanika, izbjeglica i raseljenih osoba, NN 92/98, od 7. srpnja 1998. godine.
[740] DZS: https://web.dzs.hr/Eng/publication/2003/7-1-2e2003.htm, uvid izvršen 10. lipnja 2025.

ovom razdoblju hrvatski zdravstveni sustav bio orijentiran na zbrinjavanje velikog borja ranjenika i stradalih branitelja i civila, kako iz Hrvatske, tako i iz BIH, šte je sve vrlo uspješno provedeno.[741] Nije došlo do prodaje ili prestanka rada državnih tvrtki bitnih za razvoj zdravlja poput Plive ili Imunološkog zavoda.

Također, bili su ustrojeni vojni saniteti koji su bili neposredno na terenu u neposrednoj blizini pravih crta i ratnih djelovanja i sastavljeni, uglavnom, od kirurga i drugog zdravstvenog osoblja koji su u neposrednim ratnim uvjetima brzim intervencijama spasili mnoge živote stradalih, pa i nekih vrlo teško ranjenih branitelja.[742] Unatoč svemu, za ovo razdoblje nema podataka o ogromnim listama čekanja na zdravstvene pregleda kakve se situacije bilježe u narednim razdobljima.

Hrvatske (tradicionalne) obitelji u ovom su razdoblju bile značajno ugrožene uslijed srbijanske agresije. Najveći broj prognanika i izbjeglica činile su obitelji, odnosno žene s malom djecom te starci, jer su se dobrim dijelom vojno sposobni muškarci uključili u obranu RH kroz razne vojne ili policijske postrojbe. Obitelji u slobodnim dijelovima Hrvatske, općenito gledajući, nisu bile fizički ili ideološki ugrožavane. Završetkom rata i provedbom mirne integracije Podunavlja, obitelji nisu više bile tako ugrožene.

Domovinski rat značajno je utjecao na sklapanje brakova i natalitet. U Hrvatskoj je 1991. godine zakonski bilo sklopljeno 22,7 % manje brakova nego godinu prije, no iako je između 1991. i 1996. godine u Hrvatskoj zabilježen ukupan porast broja sklopljenih brakova za 14,0 %, 1996. godine bilo je sklopljeno još uvijek manje brakova (za 12,0 %) nego posljednje prijeratne godine.[743] Nakon 1996. godine uslijedio je kontinuirani pad broja sklopljenih bračnih zajednica pa je tako 2000. godine u Hrvatskoj sklopljeno 10,5 % manje brakova nego 1996. te čak 21,2 % manje nego 1990. godine.[744] Domovinski je rat, uslijed gospodarsko-socijalne krize te sigurnosnih, psiholoških i egzistencijalnih razloga, imao i negativni utjecaj na odluku bračnih partnera za reprodukciju.[745]

9.3.1.2. Teritorijalna cjelovitost i sigurnost RH

Nekoliko mjeseci nakon promjene Ustava SRH, počinje (17. kolovoza 1990.) srbijanska oružana agresija na Hrvatsku i okupacija dijelova RH te stvaranje tzv. SAO Krajine. Tada vitalni nacionalni cilj postaje obrana države i oslobađanje okupiranog hrvatskog teritorija te ostvarivanje teritorijalne

[741] Hebrang, Andrija i suradnici: Hrvatski sanitet tijekom srpsko-crnogorske agresije na Republiku Hrvatsku 1990. - 1995., Medicinska naklada, Zagreb – Vukovar,, 2015.
[742] Isto.
[743] Živić, Dražen: Demografski okvir i razvoj obiteljske strukture stanovništva Hrvatske 1971. – 2001., IDZ Ivo Pilar, Revija za sociologiju, Zagreb, 2003., str. 63. i 69.
[744] Isto.
[745] Isto.

cjelovitosti RH,[746] odnosno jurisdikcija nad međunarodno priznatim teritorijem RH. Taj je cilj i ostvaren tijekom nekoliko vojno-redarstvenih oslobodilačkih akcija te mirnom integracijom Podunavlja.

Da bi se moglo osloboditi hrvatski teritorij, tadašnja vlast morala je uspostaviti snažne Oružane snage RH. Hrvatska je na kraju rata imala preko 200 000 spremnih vojnika, dobro obučene gardijske i specijalne policijske i vojne snage te zavidnu tehniku, pa i izviđačke dronove, koji se tek 30-ak godina kasnije pokazuju ključnim sredstvom u ratovima.[747]

U ranijim je poglavljima ovoga rada prikazan razvoj obavještajne i protuobavještajne djelatnosti, odnosno hrvatskih sigurnosnih službi. Hrvatske su sigurnosne službe iz nepostojanja izrasle u učinkovite sigurnosne službe na koje su se i globalne sile poput SAD mogle osloniti kada je u pitanju bila regija. Te sigurnosne službe iznijele su svu potrebnu obavještajnu pripremu svih vojnih oslobodilačkih operacija te uspješno protuobavještajno štitile državni i vojni vrh RH u ovom razdoblju.[748]

Hrvatska je već od prosinca 1991. pa nadalje priznata od velikog broja država, a 22. svibnja 1992. godine primljena je u Ujedinjene narode, kao i u OSCE iste godine. Integracija u EU i NATO, iako postavljena kao nacionalni cilj tadašnje vlasti (višestruke izjave predsjednika Tuđmana), realiziran je znatno kasnije. Taj je cilj, dakle, djelomično realiziran.

Nestabilno i miru nesklono okruženje Hrvatske dovelo je 1990-ih do rata u Hrvatskoj, BIH i na Kosovu. To pokazuje koliko je mirno i stabilno okruženje iznimno bitno za teritorijalnu cjelovitost države. No, nakon provedenih hrvatskih vojnih operacija u Hrvatskoj, ali i na teritoriju BIH, okruženje se umirilo, a nakon bombardiranja Srbije od strane NATO-a (1999. godine), rat se i okončao.

9.3.1.3. Očuvanje i jačanje hrvatskog identiteta

Zaštitom vrijednosti Domovinskog rata krenulo se još za vrijeme njegovog trajanja. Već u lipnju 1992. godine donesen je prvi propis u kojem su propisana i prava hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata, a kojim se krenulo u zaštitu branitelja davanjem prava na mirovine invalidima, zdravstveno liječenje, ortopedska pomagala i pomoć druge osobe.[749]

Godine 1996. osnovana je Državna uprava za skrb o razvojačenim braniteljima i civilnim žrtvama Domovinskog rata. Prvo Ministarstvo hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata osnovano je 21.

[746] Deklaracija o proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske, NN 31/91, od 25. lipnja 1991. godine, toč. II.
[747] Marijan, Davor: Oluja, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2007, str. 17.
[748] Tuđman, Miroslav: HIS 1993. – 1998. Prvih pet godina Hrvatske izvještajne službe, n. dj., str. 22. i 23.
[749] Zakon o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata, NN 33/92 od 12. lipnja 1992.

studenoga 1997. godine i ono preuzima poslove Državne uprave i Ministarstva obrane koji su se odnosili na socijalnu skrb o vojnim invalidima Domovinskog rata i njihovim obiteljima, pitanja pravnog položaja i zaštite invalida Domovinskog rata te udovica i djece poginulih sudionika Domovinskog rata, branitelja koji su bili zatočenici neprijateljskih logora u Domovinskom ratu te njihovih obitelji, kao i obitelji nestalih branitelja, te druge poslove skrbi o hrvatskim braniteljima i stradalnicima iz Domovinskog rata.[750]

No, ovdje treba naglasiti da u navedenom razdoblju nije bilo ozbiljnih napada na vrijednosti Domovinskog rata jer je većina nacije osjećala izniman ponos na oslobođenje zemlje i svoje branitelje koji su u tome imali najveći doprinos.

Hrvatski jezik (i pismo) postalo je ustavna kategorija kao i službeni jezik u Hrvatskoj (do tada hrvatsko-srpski) i latično pismo (do tada i ćirilično). Ostavljena je ustavna mogućnost da se pojedinim lokalnim jedinicama dodatno može u uporabu uvesti drugi jezik i ćirilično ili neko drugo pismo, no to se u ovom razdoblju nije definiralo zakonom.[751] No, Zakon o hrvatskom jeziku u ovom razdoblju nije odnesen. Učenje istine i cjelovite povijesti i istinite povijesti hrvatske nacije u obrazovnom sustavu poprimilo je nove oblike realnijeg prikaza lišeno radikalne jugoslavenske komunističke propagande.

Hrvatska kultura u ovom se razdoblju počela značajno razvijati, posebice u službi jačanja nacionalnog identiteta i domoljublja.[752] Hrvatska glazba, posebice hrvatske domoljubne pjesme, značajno se stvaraju i izvode kao i hrvatske narodne pjesme koje su do 1990. godine bile zabranjene.[753] Nakon rata, 1995. godine, pristupa se snažnoj obnovi hrvatskih kulturnih spomenika, muzeja, knjižnica, kazališta, crkava i starih gradova poput Dubrovnika koji su bili uništeni ili oštećeni uslijed srpske agresije. Uslijed agresije na RH probudila se snažna stvaralačka energija na svim područjima hrvatske kulture. Obnovljena je Matica hrvatska,[754] osniva se Ministarstvo kulture,[755] a na HRT-u su uspostavljene emisije s domoljubnim sadržajima, snimani su hrvatski filmovi i pisala se hrvatska publicistika.

Hrvatski sportski uspjesi su snažno podupirani od strane tadašnje hrvatske vlasti jer se putem iznimnih međunarodnih sportskih uspjeha najjednostavnije i najbolje promovirala mlada hrvatska država. Uspjesi sportaša posebno su se obilježavali putem medija i dočekom sportaša pri povratku

[750] Heđbeli, Živana, n. dj., str. 73.
[751] Ustav Republike Hrvatske, NN 56/90, čl. 12.
[752] Pregled kulturnog razvoja i kulturnih politika u Republici Hrvatskoj, Ministarstvo kulture i medija, Zagreb, 2022., str. 21. i 22.
[753] Udovičić, Dora: Popularne pjesme Thompsona: Analiza izbora tekstova pjesama (završni rad), Filozofski fakultet u Rijeci, 2020., str. 3. i 4.
[754] Hrvatska enciklopedija: https://enciklopedija.hr/clanak/matica-hrvatska, uvid izvršen 15. svibnja 2025. godine.
[755] VRH: https://vlada.gov.hr/1-vlada-rh/193, uvid izvršen 15. svibnja 2025. godine.

u Hrvatsku. Tadašnji političari bili su česti gosti na natjecanjima gdje se natjecala hrvatska nacionalna vrsta i tako su dodatno pridavali značaj hrvatskom sportu.

Najveća promocija Hrvatske sportom učinjena je 1998. godina kada je Hrvatska nogometna reprezentacija osvojila 3. mjesto na Svjetskom nogometnom prvenstvu u Francuskoj,[756] ali i osvajanjem olimpijskog srebra u košarci 1992. godine,[757] 3. mjesta na Svjetskom prvenstvu u Kanadi, potom osvajanjem olimpijskog zlata u rukometu 1994. godine[758] te nekolicinom finalnih nastupa na Wimbledonu tenisača Gorana Ivaniševića. Ovi i takvi sportski uspjesi hrvatskih sportaša uvelike su utjecali na formiranje i ojačavanje nacionalnog identiteta.

Katolička crkva dobiva posebni značaj nakon desetljeća proganjanja od strane komunističke vlasti. To ne čudi jer je ona u to vrijeme bila snažna čuvarica običaja i nacionalnog identiteta hrvatskog naroda. U tom razdoblju, točnije 1996. i 1998. godine, sklopljeni su i prvi ugovori (Konkordat) između RH i Vatikana kojom se reguliraju posebni odnosi i prava Katoličke crkve u Hrvatskoj.[759] U ovom najtežem razdoblju za stvaranje hrvatske države, Hrvatsku je dva puta posjetio sveti otac Ivan Pavao II., i to 1994. i 1998. godine, što je bila iznimna podrška hrvatskoj naciji.

Nema značajnog javnog njegovanja i poticanja raznolikosti vjere kod hrvatske nacije. Pod jakim utjecajem Srpske pravoslavne crkve i islama, u Hrvatskoj, ali i u regiji (BIH, Srbija, Crna Gora), vjerski nacionalizam pokazao se kao jako sredstvo podjele među stanovništvom uslijed čega mnogi zaboravljaju svoje hrvatske korijene i postaju dijelovima drugih nacija te se izgrađuju etno-konfesionalne nacionalnosti.[760] Hrvatska nije pokazala nikakav otpor takvim asimilacijama.

Poticanje održavanja hrvatskog identiteta hrvatskih iseljenika i u BiH u ovom je razdoblju bilo značajno. Počeli su se povezivati iseljeni Hrvati diljem svijeta (EU, SAD, Australija, Kanada..). Posebno su se udružili oko slanja pomoći za obranu RH. Identitet Hrvata u BiH posebno se isticao i povezivao s maticom Hrvatskom zbog brojnih napada i stradavanja u ratnim događanjima u BiH. Hrvatska je snažno podupirala cijelu BiH, a posebice Hrvate, te bi bez njezine vojne pomoći teško došlo do prekida rata u BiH i oslobođenja dijelova BiH koji su bili pod srpskom okupacijom, pa i samog opstanka BiH.[761]

[756] HNS: https://riznica.hns.family/reprezentacija/fifa-world-cup-1998/, uvid izvršen 15. svibnja 2025. godine.
[757] HOO: https://www.hoo.hr/page/309, uvid izvršen 15. svibnja 2025. godine.
[758] HOO: https://www.hoo.hr/post/zlatni-podsjetnik-prije-20-godina-sjajni-rukometni-narataj-pod-vodstvom-line-ervara-osvojio-je-olimpijsko-zlato-na-igrama-u-ateni-, uvid izvršen 15. svibnja 2025. godine.
[759] Zakon o potvrđivanju Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture, NN 2/97, od 11. veljače 1997.
[760] usp, Perica, Vjekoslav: Religion in the Balkan Wars, *Oxford Handbook Topics in Religion*, Oxford Academic, 2014.
[761] Jurčević, Josip: Odnos Republike Hrvatske prema Bosni i Hercegovini: 1990. - 1995., DIS, IDZ „Ivo Pilar“, Zagreb, 2009.

9.3.1.4. Gospodarski prosperitet i samodostatnost

Nakon totalitarnog društveno-političkog i gospodarskog uređenja, u Hrvatskoj je donošenjem novog Ustava RH 1990. godine uspostavljeno demokratsko i tržišno uređenje, odnosno tržišno gospodarstvo i nepovredivost privatnog vlasništva. Preuzet je zapadni gospodarski model koji se pokazao kao najprosperitetniji za društva koja su ga do tada imala. Pokrenuta je i privatizacija društvene, odnosno državne imovine, koja nije provođena transparentno ni po tržišnim načelima.[762] Zbog nasilnog oduzimanja vlasništva od strane komunističkih vlasti nakon Drugog svjetskog rata, Hrvatska je pokrenula procese povrata tako oduzete privatne imovine pojedincima, odnosno njihovim nasljednicima, ali i pojedinim institucijama poput crkve.[763]

Energetska samodostatnost nije postojala, no ona je bila na visokoj razini glede proizvodnje plina te je 1990. godine iznosila 1963 milijuna kubičnih metara, što je bilo gotovo 70 % hrvatskih potreba, da bi 1999. godine pala na 1550 milijuna kubičnih metara što je bilo oko 58 % hrvatskih potreba.[764] Hrvatska je 1990. godine proizvodila 2497 tisuća tona sirove nafte, što je bilo oko 45 % hrvatskih potreba, da bi 1999. godine proizvodnja pala na 1293 tisuće tona sirove nafte što je bilo oko 23 % hrvatskih potreba. Proizvodnja je električne energije u Hrvatskoj 1990. godine iznosila oko 9800 GWh da bi 2000. godine iznosila 9799 GWh i pokrivala oko 70 % hrvatske potražnje.[765]

Poljoprivredna se proizvodnja smanjila u ratnim godinama (1990. – 1995.) zbog smanjene uporabe poljoprivrednih resursa, ali i migracije pučanstva zbog okupacije 25 % hrvatskog teritorija i protjerivanja stanovništva iz mnogih sela, što je dovelo do sveukupnog pada poljoprivredne proizvodnosti i gospodarske učinkovitosti.

Hrvatska je u tom razdoblju bila nedostatna u proizvodnji svih vrsta mesa (osim mesa peradi), zatim mlijeka, povrća i kontinentalnog voća te šećerne repe, a imala je višak u mesu peradi, kukuruzu, pšenici, duhanu i vinu; proizvodnja krumpira i jaja bila je blizu samodostatnosti. Od 1998. do 2000. godine nazočan je pad uvoza hrane.[766] Dakle, prehrambena samodostatnost u analiziranom razdoblju za neke poljoprivredne proizvode bila je na visokoj razini, a za druge proizvode na niskoj razini.

Hrvatska je radi postizanja financijske neovisnosti već krajem 1991. godine uvela hrvatski dinar kao privremenu valutu odmaknuvši se tako od ovisnosti o Jugoslavenskoj narodnoj banci, a u

[762] Josipović, Ivo: Zastara u predmetima ratnog profiterstva i kriminala u pretvorbi i privatizaciji i kontroverze nakon odluke Ustavnog suda u predmetu HYPO, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, vol. 25, broj 2, Zagreb, 2018, str. 197-259.
[763] Zakon o naknadi za imovinu oduzetu za vrijeme jugoslavenske komunističke vladavine, NN 92/96, od 30. listopada 1996.
[764] Strategija energetskog razvitka Republike Hrvatske, NN 38/02, od 16. travnja 2002.
[765] Isto.
[766] Strategija poljoprivrede i ribarstva Republike Hrvatske, NN 89/02, od 25. srpnja 2002.

svibnju 1994. godine uvedena je stalna valuta - hrvatska kuna. Preuzimanjem vlasti u Hrvatskoj nova je vlast imala i potpunu kontrolu nad fiskalnom politikom, odnosno samostalno su se određivali prihodi i rashodi države. Dakle, postojala je i monetarna i fiskalna neovisnost. U strano vlasništvo prodana je jedino Privredna banka Zagreb 1999. godine, i to talijanskoj banci Banca Commerciale Italiana (BCI) koja je kupila 66,3 posto dionica, dakle većinsko vlasništvo i sva prava koja joj s time pripadaju,[767] dok je većina ostalih banaka bila u hrvatskom vlasništvu.

Problem je stvarala potreba za stranim zaduživanjima zbog financiranja ratnih troškova, obnove i tranzicije gospodarstva. Tako je Hrvatska od početnog preuzetog dijela duga SFRJ od 2,7 milijardi američkih dolara (što je bio početni dug RH) došla do duga od oko 8,2 milijardi eura 2000. godine.[768] Dakle, unatoč ratu, obnovi i gospodarskoj tranziciji, Hrvatska je do 2000. godine imala nisku razinu javnog duga.

Planski razvoj ekološki prihvatljive industrije iz hrvatskih resursa u ovom razdoblju nije postojao, osim što je uslijed pretvorbe i privatizacije propao niz poduzeća, prvenstveno industrijskih, pa je time ekologija „profitirala“. Nova se industrija nije razvijala, a pod teretom uvoza raznih roba za to je imala i malo šanse.

Razvoj se znanosti i inovacija nije znatno razvijao jer je udio BDP-a za znanost bio nizak, oko 0,8 %. Od samog preuzimanja demokratske vlasti u RH, odnosno od 1990. godine, djeluje Ministarstvo znanosti, tehnologije i informatike s kasnijim raznim varijacijama imena.[769] U listopadu 1993. godine donesen je Zakon o znanstvenoistraživačkoj djelatnosti.[770] Iako se objavljuje manje znanstvenih radova u odnosu na druge europske države, u nekim prirodnim znanostima i medicini zadržava se visoka znanstvena kvaliteta, ali stječu se i iskustva kakvih u tada Europi nema, poput ratne medicine i kirurgije.[771] Inovacije su bile rijetke i uglavnom usmjerene na razvoj vlastitog oružja.

S obzirom na rat, u Hrvatskoj u ovom razdoblju turizam praktički ne postoji. Godine 1990. Hrvatska je imala 8,5 milijuna dolazaka i oko 52,5 milijuna noćenja, da bi to već 1991. zbog ratnih okolnosti palo na 2,1 milijun dolazaka i oko 10,1 milijun noćenja, što se tako zadržalo do 1996. godine kada se bilježi rast, a da bi već 1999. godine bilo 4,8 milijun dolazaka i 26,5 milijun noćenja.[772]

[767] https://hr.wikipedia.org/wiki/Privredna_banka_Zagreb, uvid izvršen 17. lipnja 2025. godine.
[768] Informacija o državnom dugu, inozemnoj zaduženosti i platnoj bilanci, VRH, kolovoz 2003.
[769] Heđbeli, Živana: n. dj., str. 211.
[770] Zakon o znanstvenoistraživačkoj djelatnosti, NN 96/93, od 25. listopada 1993.
[771] Hebrang, Andrija i suradnici: Hrvatski sanitet tijekom srpsko-crnogorske agresije …
[772] Dolasci i noćenja turista u komercijalnim smještajnim objektima od 1954. do 2014. godine – Tablica, DZS, poglavlje 4.3.2.1..

Dakle, održavaju se pojedini hoteli dolascima domaćih gostiju poticanih uglavnom kroz državnu upravu, jer je gotovo jednak broj stranih i domaćih gostiju, te dolaze ljudi koji imaju svoju imovinu u priobalju. O održivom se turizmu tada nije razmišljalo jer je turizam bio na niskoj razini i problem napučenosti turističkih destinacija tada nije bio izražen. Ipak, odmah iza rata bilježi se znatan rast turizma pa je ovaj cilj djelomično realiziran.[773]

Nezaposlenost je u Hrvatskoj rasla s približno 7 % 1990. godine na približno 17 % 1995. godine, kada zbog obnove i početka gospodarskog oporavka dolazi do pada nezaposlenosti na oko 10 %, da bi 1999. godine ponovno porasla na oko 13,6 %.[774] Dakle, u navedenom razdoblju nije postignuta niska stopa nezaposlenosti u Hrvatskoj.

Inflacija je usko vezna uz BDP jer može poništiti učinke njegovog rasta. Hrvatska je od 1990. do 1994. godine imala, zbog posljedica jugoslavenskog propalog gospodarstva i valute, hiperinflaciju od 500 do 1500 %. Kako RH 1994. godine uvodi vlastitu valutu, hrvatsku kunu, inflacija se počinje stabilizirati da bi od 1995. do 2000. godine inflacija bila oko 4 %.[775] Prema tome, inflacija je u ovom razdoblju bila problematična i poništavala pozitivne učinke BDP-a.

BDP se ratnih godina kretao pozitivno (oko 6 %) da bi 1998. godine bio 2,3 %, a 1999. godine negativan, odnosno -0,8 %, ali je cijelo vrijeme postojao udio neslužbenog gospodarstva.[776] Dakle, najveći dio godina stvaranja, obrane i oslobađanja države Hrvatska je imala pozitivan BDP. Dakle, prosjek BDP-a u ovom razdoblju bio je 4,38 %.

9.3.1.5. Vladavina prava

Hrvatski Ustav iz 1990. u članku 115. propisivao je i jamčio samostalnost i neovisnost sudbene vlasti u RH. Državno odvjetništvo nije imalo tada takav ustavni status. Državno sudbeno vijeće, kao neovisno tijelo ustanovljeno Ustavom, bilo je to koje je imenovalo suce i državne odvjetnike što je davalo dodatnu neovisnost sudbene vlasti. No, u praksi je politički utjecaj bio znatno prisutan, posebice kod imenovanja sudaca i državnih odvjetnika i u upravljanju pravosuđem.[777]

Pravedno i pošteno suđenje očituje se donošenjem sudskih presuda. U tom su razdoblju bili vidljivi problemi u vladavini prava i pravnoj državi.[778] Primjena pravde prema građanima bila je neujednačena, odnosno u sličnim predmetima donosile su se značajno različite presude i visine

[773] Isto.
[774] HGK: https://www.hgk.hr/najnizi-broj-nezaposlenih-od-1990-godine-no, uvid izvršen 12. lipnja 2025.
[775] WBG: https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?locations=HR, uvid izvršen 15. lipnja .2025.
[776] Ott, Katarina: Neslužbeno gospodarstvo u RH 1990. - 2000., Financijska teorija i praksa 26 (1), Institut za javne financije, Zagreb, 2002. i DZS: https://podatci.dzs.hr/2024/hr/77031, uvid izvršen 15. lipnja 2025.
[777] Uzelac, Alen: Hrvatsko pravosuđe u devedesetima: od državne nezavisnosti do institucionalne krize, Polit. misao, Vol XXXVIII, br. 2, str. 3.-41., 2001.
[778] Bilandžić, Mirko: Nacionalna sigurnost – prognoza ugroza, n. dj., str. 277.

kazni što zasigurno nije pošteno suđenje, neriješeni sudski predmeti gomilali su se pa su suđenja trajala godinama[779] što je umanjivalo osjećaj pravde kod građana. Određeni broj presuda odlazio je u zastaru, a eklatantni kriminal u pretvorbi i privatizaciji nije se sankcionirao.[780]

Neovisnost istražnih tijela, odnosno DORH-a i policije, nije postojala, posebice kada je riječ o istraživanju kriminala povezanog s državnim dužnosnicima. To je ključni razlog zašto se nezakonitosti u pretvorbi i privatizaciji nisu već tada istraživale, a ista je situacija bila i s ratnim profiterstvom te je politička korupcija ugrozila nacionalnu sigurnost.[781]

Korumpiranost dužnosnika u tom razdoblju nije bila toliko vidljiva što je vjerojatno rezultat snažne političke kontrole nad istražnim sustavom. No, neke korumpiranosti državnih dužnosnika iz tog razdoblja istražna su tijela kasnije detektirala. Tako je osuđen general Zagorec koji je bio dugogodišnji dužnosnik u MORH-u zadužen za nabavu oružja za potrebe obrane RH.[782] No, potpuno je jasno da se nezakonita pretvorba i privatizacija nisu mogle realizirati bez sudjelovanja tadašnjih državnih dužnosnika. Ipak, riječ je o malom broju takvih slučajeva što se ipak može tumačiti snažnim fokusiranjem državnih dužnosnika na obranu i oslobađanje države.

Kompetentnost državnih dužnosnika ovog analiziranog razdoblja bila je dobra. Iako se, naravno, stavljala lojalnost ispred profesionalnosti. No, prije svega, gledala se lojalnost državi Hrvatskoj, a manje stranci na vlasti, jer su se na mnogim mjestima u državnoj upravi nalazili kadrovi koji nisu bili iz vladajuće stranke HDZ, pa čak i u Vladi RH (Vlada nacionalnog jedinstva).[783]

Kompetentnost državnih dužnosnika treba promatrati i kroz učinak u ostvarivanju nacionalnih interesa, a on je nedvojben. U ratnim okolnostima, kada je državi bilo okupirano 25 % teritorija, država je funkcionirala energetski, prehrambeno, gospodarski i financijski. Uvedena je hrvatska kuna, BDP je bio uglavnom pozitivan, a zaduženje nisko. Dakle, sve su to proveli i iznijeli tadašnji državni kadrovi na čelu s predsjednikom Tuđmanom. Procjena učinkovitosti vlasti bilježi porast s 58,5 perceptivnog ranga 1996. godine (otkad se prati) na oko 63,9 u 2000. godini,[784] što ukazuje na poboljšanje u percepciji kvalitete javnih usluga i sposobnosti formuliranja i provedbe politika.

[779] Bejaković, Predrag: Corruption in Croatia. Institutional Settings and Practical Experiences, Politička misao, Vol. XXXIX, No. 5, pp. 128.-155., Zagreb, 2002.
[780] Josipović, Ivo: n. dj.
[781] Bilandžić, Mirko: Nacionalna sigurnost – prognoza ugroza, n. dj., str. 280.
[782] IUS-INFO: https://www.iusinfo.hr/aktualno/dnevne-novosti/zagorcu-potvr%C4%91ena-sedmogodisnja-zatvorska-kazna-zbog-dragulja-5555, uvid izvršen 29. siječnja 2026. godine.
[783] Gregurić, Franjo: Vlada demokratskog jedinstva – Istina o Vukovaru i škola demokracije u Hrvatskoj, Školska knjiga, Zagreb, 2017.
[784] WBG: https://databank.worldbank.org/reports.aspx?Id=ceea4d8b&Report_Name=WGI-Table, uvid izvršen 17. lipnja 2025.; Učinkovitost vlade obuhvaća percepciju kvalitete javnih usluga, kvalitete državne službe i stupnja njezine neovisnosti od političkih pritisaka, kvalitete formuliranja i provedbe politika te vjerodostojnosti vladine predanosti takvim politikama. Percentilni rang označava rang zemlje među svim zemljama obuhvaćenima agregiranim pokazateljem pri čemu 0 odgovara najnižem rangu, a 100 najvišem rangu.

9.3.1.6. Zaštita hrvatskih nacionalnih resursa

U to vrijeme nije se naglašeno vodilo računa o očuvanju nacionalnih hrvatskih resursa poput izvora pitke vode, šuma, poljoprivrednog, šumskog i turističkog zemljišta, energenata i mineralnih sirovina. No, niti jedan od ovih resursa, u ovom povijesnom razdoblju, nije prodan, odnosno djelomično ili u cijelosti prepušten stranom vlasništvu.

Turistička zemljišta znala su biti sumnjivo privatizirana u sklopu privatizacije hotela. Ustav jasno štiti hrvatska prirodna bogatstva te kaže: „More, morska obala i otoci, vode, zračni prostor, rudno blago i druga prirodna bogatstva, ali i zemljište, šume, biljni i životinjski svijet, drugi dijelovi prirode, nekretnine i stvari od osobito kulturnog, povijesnog, gospodarskog i ekološkog značenja, za koje je zakonom određeno da su od interesa za Republiku Hrvatsku, imaju njezinu osobitu zaštitu.“[785]

U ovom razdoblju niti jedan dio infrastrukturne mreže nije prodan stranom vlasniku, ali su neke autoceste dane u koncesiju, poput Istarskog ipsilona 1995. godine[786] i AC Rijeka - Zagreb 1998. godine. Djelomično je prodan Hrvatski telekom 1999. godine njemačkim vlasnicima, odnosno Deutsche Telekomu, ali samo u iznosu od 35 % + 1 dionica što nije većinsko vlasništvo, pa tadašnje djelomično vlasništvo još nije omogućavalo stranu kontrolu nad telekomunikacijama.[787] U ovom je razdoblju, pored djelomične prodaje HT-a, nacionalna koncesija za telekomunikacije dodijeljena tadašnjem VIP-u s danas promijenjenim imenom A1[788] koji je od tada u vlasništvu Mobilokom Austria, odnosno Telekom Austria Grupe.

Nacionalni medijski prostor, odnosno nacionalne medijske (televizijske) koncesije u navedenom razdoblju nisu dodijeljene privatnim korisnicima, a posebice ne stranim vlasnicima.

Nema značajnog zagađenja okoliša, osim, naravno, uslijed ratnih djelovanja. No, ovdje se već počinje voditi briga o očuvanju okoliša u Hrvatskoj pa je tako donesen prvi propis o zaštiti okoliša[789] koji je ustanovio redovno podnošenje Izvješća o stanju okoliša koje je bilo usklađeno s međunarodnom matricom pokazatelja (indikatora) i okvirom izvješćivanja o stanju okoliša, kako bi se pojednostavila i ubrzala međunarodna razmjena informacija kao i razmjena informacija unutar Republike Hrvatske.

[785] Ustav Republike Hrvatske…, čl. 52.
[786] Izvješće o obavljenoj reviziji učinkovitosti provedbe ugovora o koncesiji za financiranje, izgradnju, održavanje i upravljanje Jadranskom autocestom (Istarski ipsilon), DUR, Rijeka, prosinac 2019.
[787] MMPI: https://mmpi.gov.hr/press-11/priopcenja-mmpi-mppi/kalmeta-objavljuje-i-ugovore-o-prodaji-dionica-ht-a-iz-1999/8428, uvid izvršen 18. lipnja 2025. godine.
[788] Analiza tržišta završavanja (terminacije) poziva u određenu pokretnu javnu komunikacijsku mrežu, HAKOM, Zagreb, srpanj 2009.
[789] Zakon o zaštiti okoliša, NN 82/94 od 11. studenoga 1994 i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti okoliša NN 128/99, od 30. studenoga 1999.

O zaštiti okoliša u ovom razdoblju računa je vodila posebna Državna uprava za zaštitu prirode i okoliša. Donesen je i novi Zakon o zaštiti prirode[790] radi određivanja dijelova žive i nežive prirode koji imaju osobitu zaštitu RH osiguravanjem racionalnog korištenja prirode i njezinih dobara te sprječavanjem štetnih zahvata ljudi i poremećaja u prirodi. Treba reći da je RH u ovom razdoblju, unatoč ratnim zagađenjima, značajno smanjila produkciju onečišćujućih tvari.[791] Nema značajnog korištenja obnovljivih izvora energije.

Proračun je od 1992. godine, kada je bio - 5,69 % BDP-a pa do 2000. godine kada je bio - 8,87 %,[792] bio konstantno u deficitu, odnosno rashodi državnog proračuna bili su veći od prihoda. Bilo je i značajnih oscilacija pa je tako 1994., 1995. i 1998. godine bio iznimno mali deficit (ispod -1 %) da bi 1999. godine skočio na - 8,70 %.[793] Javni dug rastao je u ovom razdoblju s 21,7 % BDP-a 1994. godine na 37,2 % 2000. godine, što je u nominalnim iznosima bilo od početnog preuzetog duga iz SFRJ od 2,7 milijardi američkih dolara, da bi u 2000. godini bio oko 8,2 milijarde eura.[794]

Sagledavajući rast javnog duga u odnosu na ratno stanje u državi i u odnosu na kasniji rast duga, radi se o iznimno malom rastu javnog duga. Potpuno je jasno da je u predmetnom razdoblju struktura državnog proračuna većinski bila usmjerena prema tadašnjim ključnim nacionalnim interesima stvaranja i očuvanja države te oslobađanja okupiranog teritorija.

9.3.2. Učinkovitost u ostvarivanju hrvatskih nacionalnih interesa i ciljeva od 2000. do 2013. godine

Ovo je razdoblje euroatlantskih integracija, odnosno pripreme i ulaska RH u NATO i EU. U tom razdoblju donesena je prva Strategija nacionalne sigurnosti u kojoj su prvi put u Hrvatskoj definirani nacionalni interesi. No, s obzirom na to kako je ranije obrazloženo, takvi interesi (bar ne svi) ne mogu se smatrati vitalnim hrvatskim nacionalnim interesima pa se primjenjuju prethodno utvrđeni analitički okviri hrvatskih nacionalnih interesa koji su izvedeni iz vitalnih nacionalnih hrvatskih vrijednosti opstanka i prosperiteta hrvatske nacije.

Predsjednik Tuđman u svom je govoru o stanju države i nacije održanom još 15. siječnja 1995. godine kao prioritetne vanjskopolitičke ciljeve definirao punopravno članstvo u NATO i EU, a u skladu s tom predsjedničkom poslanicom, Vlada RH iste godine podnosi i službenu molbu za

[790] Zakon o zaštiti prirode, NN 30/94 od 15. travnja 1994.
[791] MGOR: https://iir.mingor.hr/iir8.html#https://mzoe.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/okolis/zrak/emisije-u-zrak/1312, uvid izvršen 18. lipnja 2025.
[792] Country Econmy: https://countryeconomy.com/deficit/croatia, uvid izvršen 19. lipnja 2025.
[793] Isto.
[794] Informacija o državnom dugu, inozemnoj zaduženosti i platnoj bilanci, VRH, kolovoz 2003.

ulazak u program Partnerstva za mir, no tek 2000. godine službeno postaje članica tog programa.[795] Dakle, to je zasigurno bio jedan od nacionalnih interesa, odnosno ciljeva.

Da bi RH ušla u EU, mijenjan je članak 87. Ustava RH na način da je ukinuta dotadašnja obveznost o valjanosti referenduma po kojoj referendumu mora pristupiti većina od ukupnog broja birača u RH. Nova odredba nije uvjetovala koliki broj birača mora pristupiti referendumu, a odlučuje većina birača koja je pristupala referendumu. Tako je na referendum za pristup EU (održanome 22. siječnja 2012. godine) izašlo manje od 50 %, odnosno 43,51 % od ukupnog broja birača, od čega je 66,27 % birača bilo za ulazak u EU (što je zapravo oko 30 % od ukupnog broja birača), a 33,13 % bilo je protiv ulaska u EU (što je oko 13 % od ukupnog borja birača).[796]

Tablica 63. Analiza učinkovitosti realizacije hrvatskih nacionalnih interesa i ciljeva u razdoblju od 2000. do 2013. godine

Nacionalni interesi	Nacionalni ciljevi	Realizacija		
		PR	DR	NR
1. Suverenitet hrvatske nacije	1. Očuvanje jedinstva hrvatske nacije			+
	2. Očuvanje demokratskog višestranačkog sustava	+		
	3. Sustavna kontrola migracija	+		
	4. Pozitivna integracija manjina			+
	5. Povećanje nataliteta hrvatske nacije			+
	6. Pozitivan migracijski saldo pripadnika hrvatske nacije		+	
	7. Sveobuhvatna zaštita zdravlja stanovništva RH		+	
	8. Zaštita tradicionalnih obitelji			+
2. Teritorijalna cjelovitost i sigurnost RH	9. Jurisdikcija nad međunarodno priznatim teritorijem RH			+
	10. Snažna obrambena sposobnost (vojna i civilna)			+
	11. Snažna obavještajna djelatnost			+
	12. Snažna protuobavještajna djelatnost			+
	13. Integracija RH u međunarodne organizacije	+		
	14. Mirno i stabilno okruženje RH	+		
3. Očuvanje i jačanje hrvatskog identiteta	15. Zaštita vrijednosti hrvatskog Domovinskog rata			+
	16. Očuvanje hrvatskog jezika i pisma			+
	17. Učenje i promoviranje istine i cjelovite povijesti hrvatske nacije			+
	18. Očuvanje i poticanje razvoja hrvatske kulture		+	
	19. Poticanje i promoviranje hrvatskih sportskih uspjeha	+		
	20. Njegovanje vjerske raznolikosti hrvatske nacije			+
	21. Poticanje održavanja hrvatskog identiteta u BIH i kod hrvatskih iseljenika		+	

[795] Tatalović, S., Grizold, A., Cvrtila, V.: Suvremene sigurnosne politike, n. dj., str. 103. i 104.
[796] Izvješće o provedenom držnom referendumu o pristupanju Republike Hrvatske Europskoj uniji, DIP, KLASA: 014-02/12-20/03 URBROJ: 507-12-02 od 27. siječnja 2012.

4. Gospodarski prosperitet i samodostatnost	22. Razvoj tržišnog gospodarstva i očuvanje nepovredivosti privatnog vlasništva		+	
	23. Energetska samodostatnost		+	
	24. Prehrambena samodostatnost			+
	25. Financijska neovisnost			+
	26. Ekološka hrvatska proizvodnja iz hrvatskih resursa		+	
	27. Razvoj znanosti i inovacija		+	
	28. Rast održivog turizma	+		
	29. Niska stopa nezaposlenosti			+
	30. Niska stopa inflacije		+	
	31. Pozitivan (realni) BDP	+		
5. Vladavina prava	32. Neovisno sudstvo		+	
	33. Pravedno i pošteno suđenje te jednakost građana pred hrvatskim institucijama			+
	34. Neovisna istražna tijela		+	
	35. Nekorumpiranost državnih dužnosnika			+
	36. Kompetentnost državnih dužnosnika		+	
6. Zaštita hrvatskih nacionalnih resursa	37. Odgovorno upravljanje izvorima pitke vode		+	
	38. Odgovorno upravljanje državnim šumama i šumskim zemljištem		+	
	39. Odgovorno upravljanje državnim poljoprivrednim i turističkim zemljištima			+
	40. Odgovorno upravljanje energentima i mineralnim sirovinama			+
	41. Odgovorno upravljanje infrastrukturnim mrežama			+
	42. Odgovorno upravljanje nacionalnim telekomunikacijskim prostorom		+	
	43. Odgovorno upravljanje nacionalnim medijskim prostorom			+
	44. Odgovorno upravljanje prirodom i okolišem	+		
	45. Odgovorno upravljanje državnim proračunom			+
	Značenje pokrata u tablici: PR – potpuna realizacija; **DR** – djelomična realizacija; **NR** – nije realizirano.			

Po svim pokazateljima iz tablice, neosporno je vidljivo da je u ovom razdoblju došlo do snažnog odmaka od ostvarivanja hrvatskih nacionalnih interesa. Procijenjeno je da je realizirano više od duplo manje nacionalnih ciljeva u ovom razdoblju (u odnosu na prethodno razdoblje), odnosno svega njih 8, dok ih je 15 djelomično realizirano. No, ono što je zapravo najgori pokazatelj jest to da je čak 22 nacionalnih ciljeva ostalo nerealizirano, odnosno stanje realizacije znatno je lošije od prethodno analiziranog razdoblja. Znači, od 45 analitički definirana nacionalna cilja njih 37 nije u cijelosti realizirano. Vidljiv je jasan pokazatelj nebavljenja nacionalnim interesima i ciljevima u ovom istraženom razdoblju. Naravno da je u tome ključnu ulogu opet imalo upravljačko tijelo sigurnosno-obavještajnog sustava, odnosno tadašnji državni vrh.

9.3.2.1. Suverenitet hrvatske nacije

Jedinstvo hrvatskog naroda u ovom je razdoblju bilo ozbiljno narušeno. Ključni su prijepori bili oko vrijednosti Domovinskog rata i uloge branitelja koji su od službene vlasti u RH, a posebice medija, često proglašavani uhljebima i teretom društva. Sve je kulminiralo prosvjedima koje su organizirali hrvatski branitelji diljem RH, a kojima su se pridružile tisuće ostalih građana, nakon uhićenja hrvatskih branitelja Prude i Marića, a posebice nakon prvostupanjske presude na sudu u Haagu generalima Markaču, Gotovini, Čermaku, kad se 16. travnja 2011. godine u Zagrebu na Trgu J. B. Jelačića skupilo više od 50 000 prosvjednika.[797]

Hrvatsko društvo bilo je duboko podijeljeno oko vrijednosti Domovinskog rata i branitelja. Optužbama prema nositeljima obrambenih i oslobodilačkih akcija napadali su se sami temelji Republike Hrvatske i umanjivali zločini Srbije kao agresora što je bila smišljena obavještajna operacija sa snažnim utjecajem na nositelje vlasti u Hrvatskoj.[798]

Na početku ovog analiziranog razdoblja došlo je do potpune smjene dotadašnje desetogodišnje političke vlasti HDZ-a i u parlamentu, odnosno Vladi, ali i na mjestu predsjednika države s obzirom na to da je prvi hrvatski predsjednik dr. Tuđman umro; raspisani su izvanredni predsjednički izbori na kojima je pobijedio njegov dugogodišnji politički oponent. Tranzicija vlasti protekla je mirno, bez ikakvih ekscesa, i u demokratskom političkom ozračju.[799]

Dakle, hrvatski demokratski višestranački politički sustav prošao je prvi test potpune promjene vlasti. U ovom analiziranom povijesnom razdoblju promijenilo se još šest vlada i dva predsjednika. Od toga su se dva puta izmijenile pozicijske i oporbene vlade, i sve bez ikakvih političkih ekscesa, što dokazuje ustaljenost višestranačkog sustava u RH.[800] Ni u ovom razdoblju nema velikog priljeva migranata niti prijama u hrvatsko državljanstvo koji bi mogli ugroziti većinsku poziciju hrvatske nacije.

U ovom razdoblju počinje prva ozbiljna dezintegracija manjina u Hrvatskoj, prije svega srpske manjine**.** Zbog pristupanja EU-u na Hrvatsku je vršen pritisak preko tijela EU-a pa je RH morala

[797] Dnevnik.hr: https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/braniteljski-prosvjedi-diljem-zemlje-zbog-presude-gotovini-i-markacu.html, uvid izvršen 21. listopada 2025.
[798] Jurčević, Josip: Feljton „Lora X“ 1. – 5. dio, Portal Hrvatskog kulturnog vijeća, 2011.
[799] Kasapović, Mirjana: Electoral Politics in Croatia 1990 – 2000, Ten Years of Political Transformation in Croatia, Politička misao, Vol. XXXVII, (2000), No. 5, pp. 3–20.
[800] Isto.

ispuniti niz obveza vezanih uz prava manjina.[801] Tako Hrvatska donosi Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina[802] 2002. godine.

U tom zakonu potpuno se nepotrebno spominje poštivanje i zaštita temeljnih prava i slobode čovjeka i građana, vladavine prava i svih ostalih vrednota ustava i međunarodnog prava te nediskriminacija po bilo kojoj osnovi jer to sve piše i u Ustavu; stoga je potpuno jasno da se on donosio isključivo zbog davanja posebnih prava manjinama. Ovaj Zakon proglašava prava pripadnika nacionalnih manjina temeljnim ljudskim pravima.[803]

Također, propisuje da pripadnici nacionalnih manjina uživaju potrebnu potporu i zaštitu, uključujući i pozitivne mjere u korist nacionalnih manjina. Zakon je u mnogim dijelovima sam sebi proturječan. Tako se navodi da se pripadnicima nacionalnih manjina jamči jednakost pred zakonom i jednaka pravna zaštita, a potom se zabranjuje slobodno naseljavanje drugih hrvatskih građana na područjima nastanjenim osobama koje pripadaju nacionalnim manjinama.[804]

Dakle, ako bi se, primjerice, Hrvati željeli naseliti u mjesta gdje većinski žive etničke manjine, država bi to trebala spriječiti. Iz ovoga jasno proizlazi da je cilj da se manjine ne integriraju u hrvatsko društvo, nego da ostanu većina na onim prostorima gdje to i sada jesu. „Zabranjeno je poduzimanje mjera kojima se mijenja omjer među stanovništvom na područjima nastanjenim osobama koje pripadaju nacionalnim manjinama.“[805] Također se vidi jasan cilj da se na teret proračuna RH financira održavanje kulture, jezika, vjere, tradicije i kulturne baštine manjina.

Jezik i pismo nacionalnih manjina postavljaju se na razinu službenog jezika i pisma na kojima treba biti i obrazovanje nacionalnih manjina, i to već od predškolskih ustanova. Službena uporaba jezika i pisma nacionalnih manjina kojim se uspostavlja potpuna ravnopravnost s hrvatskim jezikom i latiničnim pismom, što je dodatno utvrđeno posebnim Zakonom o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u RH.[806] Ovaj je zakon donesen 24 godine prije Zakona o hrvatskom jeziku.

Dakle, školovanje na različitom jeziku i pismu te učenje različitih povijesnih sadržaja usmjereno je daljnjoj dezintegraciji manjina u hrvatsko društvo. Nema govora o tome da bi se nekome trebalo ili smjelo zabraniti govoriti ili pisati na svom jeziku, ali ne u sklopu redovnog obrazovanja i ne u

[801] MEVP: https://mvep.gov.hr/print.aspx?id=181457&url=print, uvid izvršen 21. listopada 2025.; Završno izvješće - Republika Hrvatska, izbori za Sabor (Zastupnički dom) 2. i 3. siječnja 2000., OSCE, Varšava, 25. travnja 2000.
[802] Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, NN 155/02, od 23. prosinca 2002. te izmjene i dopune i Odluke Ustavnog suda 47/10, 80/10, 93/11 i 93/11.
[803] Isto, čl. 3. st. 1.
[804] Isto, čl. 4., st. 5.
[805] Isto.
[806] Zakon o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj, NN 51/00, od 19 svibnja 2000., te Ispravak NN 56/00.

službene svrhe. Govorenje i pisanje na zajedničkom (službenom) jeziku, osim razumijevanja, služi i tome da se ljudi osjećaju jednako pripadnicima jedne nacije, a ne različitima i odvojenima.

Nadalje, izvan redovnih uvjeta i kriterija koji vrijede za sve ostale građane RH, pripadnicima nacionalnih manjina mora se omogućiti zastupljenost u predstavničkim tijelima na svim razinama te u upravnim i pravosudnim tijelima. Potpuno je jasno da nacionalne manjine Ustavnim zakonom nisu uzdignute samo na razinu jednakopravnosti s hrvatskim narodom, nego iznad njega, jer imaju veća prava od ostalih pripadnika hrvatske nacije.

Pripadnici hrvatskog naroda i svi ostali građani RH, koji nisu pripadnici nacionalnih manjina, ne mogu mimo zakonski potrebnog broja glasova ući npr. u Hrvatski sabor ili u predstavnička tijela lokalne uprave ili u upravna i pravosudna tijela mimo postavljenih kriterija. Jasno je da je riječ o podjeli suvereniteta hrvatskog naroda s nacionalnim manjinama. Hrvatski narod izgubio je mogućnost samostalnog odlučivanja o službenom jeziku i pismu na cjelokupnom teritoriju svoje države.

Na pojedinim dijelovima RH stvaraju se etničke, jezične, kulturne, vjerske, obrazovne, tradicionalističke, informativne, nakladničke i izdavačke autonomije te povezivanje takvih područja s matičnom državom nacionalne manjine. Koliko je opasno stvaranje ovakvih autonomija vidljivo je iz iskustva srbijanske oružane agresije 1990-ih. Tako su ostali građani RH u odnosu na manjine stavljeni u podređen položaj glede zapošljavanja u državnoj i lokalnoj upravi te u pravosuđu.

No ključni se gubitak suvereniteta hrvatskog naroda očituje u obveznom izboru osam zastupnika etničkih manjina u Hrvatski sabor. Njihov utjecaj na Vladu RH i donošenje propisa značajan je, posebice u situacijama kada stabilnost parlamentarne većine ovisi o njihovim glasovima. Tada je VRH prisiljen na razne kompromise, pa i na štetu vlastitog naroda.

Dakle, izglasavanjem ovakvog ustavnog zakona i svih ostalih propisa koji iz njega izviru, Hrvatski sabor oduzeo je dio suvereniteta hrvatskom narodu i podijelio ga s nacionalnim manjinama. To je ista situacija kakva je bila i u Ustavu SR Hrvatske, samo što je tada eksplicitno bio spomenut srpski narod kao ravnopravan s hrvatskim, a ovdje se to kamuflira iza svih nacionalnih manjina.

Od 2000. do 2013. godine Hrvatska je bilježila kontinuirani pad nataliteta što je rezultiralo negativnim prirodnim priraštajem u gotovo svim godinama tog razdoblja. Broj umrlih svake godine bio je od 8 do čak 12 tisuća veći od broja rođenih što je znatan negativan prirodni priraštaj.

Fertilitet se kretao od 1,48 djeteta po ženi 2000. godine pa do 1,43 djeteta po ženi 2013. godine.[807] Potpuno je jasno da je natalitet hrvatske nacije u ovom razdoblju bio u stalnom padu. Razlika između umrlih i rođenih u ovom razdoblju veća je od 125 000 što je znatno više od prethodnog ratnog razdoblja.

Povratak iseljenika - pripadnika hrvatske nacije u Hrvatsku u ovom razdoblju nije posebno evidentiran. U kontekstu povratka, ovo razdoblje možemo podijeliti na dva dijela. Prvi dio od 2000. do 2008. godine, kada postoji pozitivan saldo, u kojem se razdoblju u RH vratilo oko 95 000 ljudi više nego što se iz RH odselilo. Drugo je razdoblje od 2009. do 2013. godine kad se u RH vratilo oko 19 000 ljudi manje nego što je odselilo.[808] Ukupno gledajući, u ovom je razdoblju iz RH odselilo više od 180 000, a doselilo nešto više od 123 000 ljudi, odnosno uselilo se oko 58 000 ljudi više nego što je odselilo u promatranom razdoblju. No, riječ je uglavnom o izbjeglicama koje su ranije za vrijeme rata izbjegle te većinom o starijem stanovništvu, a nema ni podataka o tome u kojem broju je riječ o pripadnicima hrvatske nacije. Dakle, do 2009. godine bio je pozitivan, a nakon toga negativan, migracijski saldo.

Ni u cijelom ovom razdoblju (2000. – 2013.) nije zabilježeno ugrožavanje zdravlja stanovništva RH, odnosno zdravlje većeg broja stanovnika uslijed zaraznih bolesti, epidemija ili pandemija u razdoblju nije bilo ugroženo. No, briga o zdravlju može se vidjeti kroz dostupnost zdravstvene zaštite građanima. Tako je na dan 30. lipnja 2013. godine broj narudžbi bio 661.876, a broj pacijenata 509.865.

Prosječno vrijeme čekanja između prosinca 2011. i ožujka 2012. godini na MR pretragu variralo je: primjerice, u KBC-u Rijeka povećalo se sa 186 na 240 dana, dok se u KB-u Sveti Duh smanjilo sa 118 na 110 dana. Čekanje na CT pretragu također je variralo: primjerice, u OB-u Zadar povećalo se sa 85 dana u siječnju na 143 dana u ožujku 2012. godine, dok se u KBC-u Zagreb smanjilo sa 35 na 31 dan u istom razdoblju.[809]

U ovom su se razdoblju počele pojavljivati i korupcijske afere u zdravstvu poput akcije Hipokrat u kojoj je utvrđeno primanje mita od strane više od 300 liječnika i ljekarnika te afere Medikol, odnosno otvaranje privatne prakse u državnim bolnicama; prema istraživanjima Ekonomskog

[807] DZS: https://podatci.dzs.hr/hr/arhiva/stanovnistvo/prirodno-kretanje-stanovnistva-republike-hrvatske/, uvid izvršen 20. lipnja 2025.
[808] Jasak, Ana Marija: Društvena struktura i promjena dobnoga sastava stanovništva Hrvatske od sredine 20. stoljeća do danas, Hrvatski studiji, 2022.
[809] Cybermed.hr: https://www.cybermed.hr/vijesti/ministarstvo_zdravlja_rh_predstavilo_rezultate_u_smanjenju_listi_cekanja, uvid izvršen 20. lipnja 2025. godine; Poslovni.hr: https://www.poslovni.hr/hrvatska/na-listama-cekanja-580-tisuca-pacijenata-205362, uvid izvršen 20. lipnja 2025.

instituta iz Zagreba preko 200 000 građana RH dalo je mito liječnicima.[810] Dakle, u ovom su se razdoblju počele stvarati liste čekanja na neke preglede što izravno utječe na zdravlje građana, ekonomski doprinos pa i opstojnost naroda. Značajna farmaceutska hrvatska tvrtka Pliva prodana je 2006. godine američkom Barr Pharmaceuticals-u[811] što je značajno narušilo samodostatnost u proizvodnji lijekova.

U ovom razdoblju vodili su se kulturni i ideološki prijepori oko pitanja tradicionalnih obitelji, odnosno braka i odgoja, u kojima su sudjelovali državne institucije, civilno društvo, mediji i vjerske zajednice**.** Tijekom ovih godina pojavile su se brojne nevladine organizacije, ali i službena politika pojedinih Vlada RH, koje su promovirale rodnu ravnopravnost, prava LGBTQ+ osoba i sekularizaciju društva.[812]

Godine 2012. uveden je zdravstveni odgoj u škole, a posebno je bio problematičan četvrti modul koji se bavio spolnim i rodnim identitetom**,** pa je dio roditelja i vjerskih zajednica (osobito Katolička crkva) izrazio zabrinutost da se time relativiziraju tradicionalne obiteljske vrijednosti i uvode sadržaji koji su u suprotnosti s njihovim uvjerenjima. Stoga su mnoge tradicionalne obitelji i drugi tradicionalni dijelovi društva sve te promjene doživjeli kao civilne ili institucionalne napade na vrijednosti tradicionalne obitelji**.** Bilo je, naravno, i onih koji su te iste promjene tumačili kao nužan napredak u pravima i slobodama pojedinaca.[813]

Ustavni sud RH je 22. svibnja 2013. godine donio Odluku[814] o ukidanju odluke Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta o uvođenju zdravstvenog odgoja u škole, ali nakon provedenih traženih promjena od strane Ministarstva obrazovanja, kurikulum je vraćen. Tradicionalna obitelj u Hrvatskoj suočena je s mnogim izazovima, ali ona je temeljno bitna za rađanje i odgoj djece pa tako i za opstanak hrvatske nacije.[815] Stoga je iznimno bitna institucionalna podrška državnih institucija te iste nacije takvoj obitelji, a koja je u ovom razdoblju izostala.

9.3.2.2. Teritorijalna cjelovitost i sigurnost RH

Cjelokupni teritorij RH oslobođen je od velikosrpske okupacije u prethodnom razdoblju. No, ostalo je nekoliko spornih dijelova teritorija RH između susjednih država poput Piranskog zaljeva,

[810] Plusportal.hr: https://plusportal.hr/zivot/zdravlje/bolnice_su_pravi_poligoni_korupcije-27848, uvid izvršen 20. lipnja 2025.
[811] Bloomberg Adria: https://hr.bloombergadria.com/biznis/kompanije/86173/kako-pliva-pliva/news, uvid izvršen 28. lipnja 2025.
[812] Vučković Juroš, Tanja: Socijalna isključivost seksualnih manjina u Hrvatskoj, Rev. soc. polit., god. 22, br. 2, str. 195-218, Zagreb 2015.
[813] Srednja.hr: https://www.srednja.hr/novosti/vecina-srednjoskolaca-se-slaze-s-nacinom-uvodenja-zdravstvenog-odgoja/, uvid izvršen 20. lipnja 2025. godine.
[814] Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske, Ustavni sud RH, NN 63/13, od 27. svibnja 2013.
[815] Baloban, Stjepan: Hrvatska obitelj na prekretnici, Zagreb: Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve, Glas Koncila, 2001.

Svete Gere,[816] riječnih ada na Dunavu, Privlake na jugu Hrvatske i niza spornih točaka s BiH, a posebice je važno bilo sporenje na neumskom području.[817] No, ništa ni u ovom razdoblju nije razriješeno.
Naprotiv, Republika Slovenija pokušala je iskoristiti ranjivost RH prilikom pristupanja Europskoj uniji te je ucjenjivala Hrvatsku da prepusti gotovo cijeli Piranski zaljev Sloveniji, što uz međunarodnu pomoć na kraju nije prihvaćeno.[818]

Unatoč međunarodnom pravu Hrvatske da proglasi Isključivi gospodarski pojas (IGP), to nije učinjeno. Pod pritiskom Italije Hrvatska je 2003. godine proglasila Zaštićeni ekološko-ribolovni pojas (ZERP) u kojem je Hrvatska imala djelomičan suverenitet, odnosno nije mogla ograničiti izlov ribe u njemu.[819] No, i takva je krnja jurisdikcija odgođena s primjenom prema državama EU-a. Dakle, Hrvatska se odrekla dijela jurisdikcije nad svojim teritorijem.

Pod okriljem reforme, profesionalizacije, modernizacije i prilagodbe standardima NATO-a, Hrvatska vojska je u ovom razdoblju značajno smanjena. Umirovljen je veliki broj generala i ostalih ratnih časnika s borbenim iskustvom. Broj je vojnika s oko 32 000 pripadnika HV-a 2000. godine smanjen na 16 000 do 2013. godine, a pričuvni je sastav s oko 280 000 smanjen na oko 20 000 pričuvnih vojnika.[820]

Posve je jasno da se nije mogao ni trebao zadržati ratni broj i sastav vojske. No, nikako se nije trebalo rješavati časnika s ratnim iskustvom jer ih sve ozbiljne države čuvaju kao iznimno bitan izvor borbenih znanja. Također, toliko smanjiti i zapravo rasformirati dobro ustrojen sustav pričuve bilo je potpuno i ekonomski neopravdano s obzirom na to da je njihov trošak mali.

Nadalje, obvezno služenje vojnog roka ukinuto je (zamrznuto) 1. siječnja 2008. godine odlukom Hrvatskog sabora.[821] Prethodno se u tom smjeru vodila jaka medijska kampanja o nepotrebnosti velike vojske i gubljenju vremena mladih ljudi zbog odlaska na odsluženje vojnog roka. Jednom kad se ukine služenje vojnog roka, teško je ponovno uspostaviti potrebne kapacitete i kod ljudi stvoriti voljnost. To je dovelo do toga da Hrvatska ima manjak ljudskog potencijala koji je

[816] Ibler, Vladimir: Arbitražni sporazum između Vlade Republike Hrvatske i Vlade Republike Slovenije, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2012.
[817] Dnevnik.hr: https://dnevnik.hr/vijesti/svijet/europa-iako-uglavnom-zivi-mir-ipak-ima-41-granicni-spor-veceg-ili-manjeg-intenziteta---876693.html, uvid izvršen 20. lipnja 2025. godine
[818] Dnevnik.hr: https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/slovensko-blokiranje-pregovora-potez-bez-presedana-u-eu.html, uvid izvršen 8. ožujka 2026.
[819] Odluka o proširenju jurisdikcije Republike Hrvatske na Jadranskom moru, NN 157/2003, od 6. listopada 2003.
[820] Strateški pregled obrane, MORH, Zagreb, 2005.; Dugoročni plan razvoja Oružanih snaga Republike Hrvatske 2006. - 2015., NN 81/06, od 19. srpnja 2006.; VRH: https://vlada.gov.hr/vijesti/ministar-ante-kotromanovic-za-jutarnji-list-nikad-se-vise-u-morh-u-nije-gradilo-s-manje-novca/14847, uvid izvršen 21. lipnja 2025.
[821] Odluka o nepozivanju novaka na obvezu služenja vojnog roka, NN 105/07, od 15. listopada 2007. godine.

adekvatno obučen za obranu svoje zemlje, a što se počelo prepoznavati i u vrhu vlasti. Uništeni su kapaciteti za prijem ročnika koji bi se sada iznova trebali uspostavljati (graditi) pa će to biti znatno veći trošak nego da se tada postojeća infrastruktura nastavila održavati.

Na ovom je primjeru vidljivo kako medijska propaganda (bilo bi interesantno istražiti je li bila i pod čijim interesnim i obavještajnim pritiskom) može utjecati na svijest građana, a još gore, na odluke čelnih ljudi države koje idu na štetu nacionalne sigurnosti. Dakle, u ovom se analitičkom razdoblju provelo znatno slabljenje obrambene sposobnosti Hrvatske vojske.

Kako je ranije u ovom radu detaljno analizirano, sigurnosno-obavještajni sustav RH u ovom je razdoblju pretrpio čak dvije temeljne reforme. Odmah na početku ovog analitičkog okvira, odnosno 2002. godine, rasformiran je SOS koji je bio iznimno uspješan u Domovinskom ratu te su ukinute neke bitne poluge SOS-a. Nakon samo četiri godine (2006.) donesen je novi zakonski okvir kojim se u potpunosti ukida Obavještajna agencija kao ključna poluga ostvarivanja inozemnih hrvatskih nacionalnih interesa.

Ovim su reformama znatno smanjeni hrvatski obavještajni i protuobavještajni kapaciteti i sposobnosti koji su temeljni za učinkovitost u zaštiti nacionalnih vrijednosti i ostvarivanju hrvatskih nacionalnih interesa.[822] Koliko su bitne snažne sigurnosne službe, a koliko su hrvatske sigurnosne službe u tom razdoblju bile devastirane i slabe, najbolje se vidi na nekoliko slučajeva, posebice kod suđenja na Međunarodnom sudu za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije u Den Haggu (dalje i sud u Haggu) hrvatskim generalima.

„Treba reći da različiti akteri unutarnje i vanjske lociranosti prema Hrvatskoj od njezinog nastanka, primjenjuju ugrožavajuće procese poput informacijskog rat radi potkopavanja političkog, socijalnog i gospodarskog sustava, masovno ispiranje mozga i prisiljavanje države da donose odluke suprotne vlastitim odnosno u interesu provoditelja informacijskog rata, propagandno-psihološke operacije kojima je cilj reformulirati stajališta javnosti u skladu s interesima provoditelja.“[823] Ti procesi sada su usmjereni na socijalno i gospodarsko područje i utječu na nacionalnu sigurnost te traže jačanje gospodarstva i moćne protuobavještajne akcije.[824]

Hrvatska je u ovom razdoblju u potpunosti ispunila integracijske ciljeve, odnosno 2009. godine primljena je u NATO, a 1. srpnja 2013. godine i u Europsku uniju. Ove integracije postavljene su kao ključni nacionalni ciljevi u Strategiji nacionalne sigurnosti RH iz 2002. godine.

[822] Akrap, G., Tuđman, M., n. dj,. str. 34.
[823] Bilandžić, Mirko: Nacionalna sigurnost, n. dj., str. 313.
[824] Isto, str. 314.

Nikad nije provedeno nijedno ozbiljno istraživanje koje bi, uzimajući u obzir sve prednosti (veliko zajedničko tržište, zajednička valuta, zajednička obrana..) i nedostatke ulaska RH u EU i NATO (ulazak nekonkurentnih, prije svega poljoprivrednih proizvođača, odljev ljudskih resursa, posebice visoko obrazovanih, ulazak trgovačkih lanaca i stranih proizvoda u RH, sigurnosni rizici..), utvrdila stvarnu korisnost za hrvatsku naciju.[825]

Nema nikakvog spora da je hrvatska nacija ovim integracijama izgubila dio svog suvereniteta i prenijela ga na EU, pa i NATO. Ove integracije trebale bi biti dodatna sigurnost teritorijalne cjelovitosti RH, ali i poticaj većem prosperitetu. Sukladno tome, gubitak dijela suvereniteta može biti mala cijena za ojačanu obranu, očuvanje teritorijalne cjelovitosti i prosperitet, no to može biti i vrlo visoka cijena gubitka potpune suverenosti hrvatske nacije ukoliko se dozvoli nekontrolirano naseljavanje bilo kojih stranaca, posebice ukoliko im se omogući hrvatsko državljanstvo. Hrvatska nacija, kao mala nacija, oko ovog pitanja mora biti vrlo oprezna i restriktivna.[826] No, cilj je u potpunosti realiziran.

U ovom razdoblju nije bilo značajnih nestabilnosti u susjednim državama koje bi utjecale na sigurnost, odnosno teritorijalnu cjelovitost Hrvatske. Teško je definirati koliki je bio hrvatski utjecaj na takvo stanje.

9.3.2.3. Očuvanje i jačanje hrvatskog identiteta

Hrvatski sabor je 2000. godine donio Deklaraciju o Domovinskom ratu[827] u kojoj su jasno nabrojane vrijednosti Domovinskog rata i posebna uloga branitelja i obitelji poginulih stradalnika Domovinskog rata. No, od hrvatskog se pravosuđa tražilo da procesuira sve moguće slučajeve pojedinačnih ratnih zločina, teških povreda humanitarnog prava i svih drugih zločina počinjenih u agresiji na RH strogo primjenjujući načela individualne odgovornosti i krivnje.[828]

Ti zahtjevi su, izgleda, protumačeni kao poziv na progon samo hrvatskih branitelja, a ne i onih koji su počinili zločine u agresiji na RH, kako se u Deklaraciji navodi. Deklaracija poziva građane, državne institucije, civilne udruge i medije da štite temeljne vrijednosti i dostojanstvo Domovinskog rata jer se na taj način čuva moralni dignitet hrvatskog naroda i svih građana RH te štiti čast, ugled i dostojanstvo svih branitelja i građana RH koji su sudjelovali u obrambenom Domovinskom ratu.[829]

[825] Bošnjak, Marjan: EU? – Ne hvala!, AZ Promo, Zagreb, 2010.
[826] Isto, str. 165.-193.
[827] Deklaracija o Domovinskom ratu, NN 102/00, od 17. listopada 2000.
[828] Isto.
[829] Isto, toč. 7.

Može se reći da je Deklaracija donesena samo deklaratorno jer su vrijednosti Domovinskog rata upravo u ovom razdoblju bile snažno narušene. Odmah s početkom 2000. godine i dolaskom nove vlasti, donesena je i Deklaracija o suradnji s međunarodnim kaznenim sudom u Haagu, a ista je pomaknula naglasak s ratne pobjede i nacionalnog jedinstva prema suočavanju s ratnim zločinima i to prvenstveno (navodno) počinjenih od strane hrvatskih Oružanih snaga.[830] To je odmah dovelo do kidanja jedinstvenog stajališta unutar hrvatskog društva o Domovinskom ratu, posebno vidljivo iz pisma generala.[831]

Veliki medijski naglasak bio je na pojedinačnim zločinima koji su se i dogodili na hrvatskoj strani i njihovo „prikrivanje" od strane obavještajnog sustava RH, a marginalizirani su sustavni, organizirani i planirani zločini velikosrpskog agresora. To je dovodilo do izjednačavanje krivnje između Srbije i Hrvatske za rat u Hrvatskoj i BIH, a čime se jako narušavao integritet Domovinskog rata. Pod medijskim i stranim pritiscima hrvatska istražna tijela pokrenula su niz istraga temeljem sumnjivih informacija i optužbi. U tom su kontekstu uhićivani i raspisivane su tjeralice za ključne generale u Oluji - Gotovinu, Markača i Čermaka kojima je i suđeno na Sudu u Haagu.[832]

Haški je Tribunal postao učinkovit instrument, ne samo kriminalizacije Domovinskoga rata, nego i trajnoga pritiska i disciplíniranja hrvatske službene politike radi „dragovoljnog" uzmaka od „takozvanog" suvereniteta i pristanka na zapadno-balkanske integracije.[833]

Sukladno tome, započelo je suđenje u Haagu i donesena prvostupanjska presuda tzv. hrvatskoj šestorci iz BIH.[834] Također, započela su uhićenja i suđenja hrvatskim braniteljima: slučaj Lora iz Splita,[835] generalu Norcu za slučaj Medački džep,[836] specijalcu Hrastovu za slučaj Karlovački most,[837] Tomislavu Merčepu za tzv. Pakračku Poljanu,[838] Brodarcu i Milankoviću[839] za slučaj Sisak, petorici hrvatskih branitelja za tzv. slučaj u Kerestincu,[840] Branimiru Glavašu za tzv. slučaj Selotejp i Garaža u Osijeku,[841] Juri Šimići za slučaj Barutana u Bjelovaru.[842]

[830] Tuđman, Miroslav: Prvih 20 godina časopisa NSF…, str. 11.
[831] Isto.
[832] Isto, str. 12. i 13.
[833] Isto., str. 10.
[834] ICTY: https://www.icty.org/x/cases/prlic/tjug/en/130529-1.pdf, uvid izvršen 22. lipnja 2025.
[835] Hina: https://www.hina.hr/vijest/4161883, uvid izvršen 8. ožujka 2026.
[836] Tportal: https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/norcu-spojene-kazne-umjesto-18-dobio15-godina-20100714, uvid izvršen 8. ožujka 2026.
[837] Tportal: https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/pocinje-sesto-sudenje-mihajlu-hrastovu-20120129, uvid izvršen 8. ožujka 2026.
[838] Nacional: https://arhiva.nacional.hr/clanak/25507/optuznica-protiv-mercepa-u-rujnu, uvid izvršen 8. ožujka 2026.
[839] Hina: https://www.hina.hr/vijest/7509264, uvid izvršen 8. ožujka 2026.
[840] Nezavisne: nezavisne.com/novosti/ex-yu/Pocelo-sudjenje-za-zlostavljanja-zarobljenika-u-logoru-Kerestinec/134322, uvid izvršen 8. ožujka 2026.
[841] Nacional: https://arhiva.nacional.hr/clanak/38816/prekinuto-sudenje-branimiru-glavasu, uvid izvršen 8. ožujka 2026.
[842] Indeks: https://www.index.hr/vijesti/clanak/uhicen-zapovjednik-obrane-bjelovara-naredio-ubojstva-zarobljenih-zapovjednika-jna/522369.aspx, uvid izvršen 8. ožujka 2026.

Presuda generalima Gotovini i Markaču potakla je niz prosvjeda branitelja (2011. godine) u Hrvatskoj koji su hrvatske vlade jasno nazivali izdajničkima. Društvo je bilo duboko podijeljeno, jedinstvo hrvatske nacije nestalo je .[843] Ipak, to je probudilo tadašnju hrvatsku javnost i Vladu RH koja je shvatila da se preko te presude želi osuditi Domovinski obrambeni rat, svi branitelji i stvaranje mlade hrvatske države čime se dovodi u pitanje i sama njezina opstojnost.[844] Stoga su se poduzele snažne mjere za osporavanje presude u žalbenom postupku pa, između ostalog, i angažman skupine umirovljenih američkih vojnih časnika radi osporavanja prekomjernog i neselektivnog garantiranja u operaciju Oluja.[845]

Iz prikazanih progona jasno se očituje da je destrukcija vrijednosti Domovinskog rata krenula odmah s promjenom vlasti u RH početkom 2000. godine, ali je i nastavljena cijelim ovim analiziranim razdobljem neovisno o političkoj promjeni vlasti. Sve uglavnom konstruirane optužbe pred domaćim i haškim sudstvom praćene su jakom medijskom propagandom. Cijelo to vrijeme hrvatska istražna tijela bavila su se optužbama hrvatskih časnika i branitelja potpuno zanemarujući srpske zločine u Hrvatskoj, kao i zločine Srba i Muslimana nad Hrvatima u BIH.[846] Potpuno je jasno da su se vrijednosti Domovinskog rata morale snažno braniti na Sudu u Haagu, u međunarodnoj diplomaciji, ali i u Hrvatskoj što je, nažalost, propušteno.

Kako je ranije navedeno, hrvatski jezik u ovom razdoblju prestaje biti jedini službeni jezik u Hrvatskoj jer je donesen Zakon o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u RH.[847] Ovo je izravan udar na suverenost službene primjene hrvatskog jezika i latiničkog pisma na cjelokupnom teritoriju RH. Treba dodati i da u ovom razdoblju još uvijek nema zakona o hrvatskom jeziku, ali ima Zakon o jeziku i pismu nacionalnih manjina. To je zasigurno jedan od elementa gubljenja identiteta hrvatske nacije.

Hrvatska povijest, posebice novija koja se odnosila na Domovinski rat, počela se izmjenjivati pa i u školskim povijesnim udžbenicima. Izvrtali su se uzroci rata, izjednačavala krivnja i uveličavali oni koji nisu bili ključni za stvaranja hrvatske države, a umanjivale se zasluge stvarnih nositelja demokracije, stvaranja, obrane i oslobođenja RH. O tome Jurčević[848] navodi kako su prve veće

[843] Dnevnik.hr: https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/braniteljski-prosvjedi-diljem-zemlje-zbog-presude-gotovini-i-markacu.html, uvid izvršen 8. ožujka 2026.
[844] Glas Istre: https://glasistrenovine.hr/arhiva-portala/pregled-vijesti/hrvatska-sokirana-presudom-336508, uvid izvršen 8. ožujka 2026.
[845] Nacional: https://arhiva.nacional.hr/clanak/123351/medunarodni-strucnjaci-traze-odbacivanje-presude-gotovini-i-markacu, uvid izvršen 8. ožujka 2026.
[846] Direktno.hr: https://direktno.hr/direkt/general-jelic-na-htv-u-u-bih-traje-pravosudni-apartheid-nad-hrvatima-79420/, uvid izvršen 8. ožujka 2026.
[847] Zakon o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj…
[848] Jurčević, Josip: Analiza slučaja: što otkriva povlačenje udžbenika povijesti koji nije smio biti odobren, Nova prisutnost 22 (2024) 1, 93-121.

javne rasprave i sukobi oko učenja povijesti u školama započeli 2005. godine i trajali nekoliko godina. Odnosili su se na *Dodatak udžbenicima za najnoviju povijest* kojeg je naručilo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, a javno ga je podupirao ministar prof. dr. sc. Dragan Primorac, ali su potom od njega i odustali. Međutim, Dodatak je 2007., u tiskanom i elektroničkom obliku, objavila udruga Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću, kao dio knjige *Jedna povijest, više historija*.[849]

Cijeli Dodatak intoniran je u smjeru izjednačavanja krivnje za rat, prikazivanja sukobljenih strana koje su jednako činile zločine te protjerivanje Srba unutar nadležnosti hrvatske vlasti jednako kao i protjerivanja Hrvata pod nadležnošću srpskih vlasti. Spominje se ubojstvo nekoliko stotina srpskih civila nakon Oluje što nikad nije utvrđeno, pa niti na Haškom sudu. Ovaj narativ snažno je propagiran u hrvatskim medijima.[850]

U ovom razdoblju bilo je značajnih ulaganja u hrvatsku kulturu. Obnovljeno je i modernizirano Hrvatsko narodno kazalište, Muzej suvremene umjetnosti koji je otvoren 2009. godine te su osnovani neki novi kulturni centri i pokrenuto je niz lokalnih kulturnih manifestacija.

No, s obzirom na približavanje Hrvatske Europskoj uniji, uz pomoć poticajnih sredstava provodili su se njezini projekti koji su imali za cilj jačanje europske kulturne suradnje i promicanje kulturne raznolikosti. Tako su se poticali projekti suvremene (*Touch Me Festival* 2011. godine, *Zlo/upotreba energije*, *DEcentralizacija*) i urbane (*UrbanFestival*) kulture koja nije imala veze s hrvatskim kulturnim identitetom. Radi se o početku drugačijeg (suvremenog, a ne tradicionalnog) oblikovanja hrvatske kulture gdje je vrlo lako upasti u zamku kulturalnih umrežavanja te utjecaji kulturološke globalizacije i njezin učinak na nacionalnu i lokalnu urbanu kulturu (posebice kod malih naroda) i njegov identitet.[851]

Poticanje sportskih uspjeha nije izostalo ni u ovom razdoblju u kojem je također ostvareno niz sportskih uspjeha. Hrvatska nogometna reprezentacija više se puta kvalificirala na svjetsko i europsko prvenstvo.[852] Hrvatska rukometna reprezentacija postala je prvakom na Svjetskom prvenstvu u Portugalu 2003. godine, olimpijskim prvakom na Olimpijskim igrama u Ateni 2004. godine te tri puta osvojila srebro na europskim i svjetskim natjecanjima.[853] Goran Ivanišević

[849] Jedna povijest, više historija - Dodatak udžbenicima s kronikom objavljivanja, Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću, Profil, Zagreb, 2007.
[850] Isto.
[851] DHK: https://www.dhk-pula.hr/pristupi-osvrti/detaljnije/utjecaj-kulturoloske-globalizacije-na-casopis-kolo, uvid izvršen 23. lipnja 2025.
[852] HNS: https://hns.team/en/news/1214/20-win-takes-croatia-to-the-world-cup/, uvid izvršen 23. lipnja 2025.
[853] HRS: https://hrs.hr/uspjesi/, uvid izvršen 23. lipnja 2025.

osvojio je Wimbledon 2001. godine.[854] Skijaši Janica i Ivica Kostelić osvojili su niz svjetskih i olimpijskih medalja.[855] Sport se ponovno pokazao kao snažan integracijski faktor hrvatske nacije što je posebice bilo bitno u ovom razdoblju kada su bile ozbiljno napadnute hrvatske identitetske vrijednosti, posebice kroz Domovinski rat, a to znači i temelji stvaranje same države Hrvatske.

Ni u ovom razdoblju nema značajnog poticanja različitosti vjere hrvatske nacije. Procesi islamizacije i posrbljivanja u ovom razdoblju u Hrvatskoj se i u regiji dovršavaju, dok se istovremeno u Hrvatskoj manjine snažno dezintegriraju. U tom smjeru, Srbija 2002. godine priznaje Bunjevce kao posebnu nacionalnu manjinu, a u cilju razbijanja hrvatskog nacionalnog korpusa u Srbiji.[856] Tijekom popisa stanovništva 2011. godine u Srbiji se preko 16 000 građana izjasnilo Bunjevcima. Nema nikakvih ozbiljnih protumjera koje bi poduzimala RH. U ovom razdoblju Hrvatsku su posjetili poglavari cijele Katoličke Crkve - papa Ivan Pavao II. 2003. godine[857] i papa Benedikt XVI. 2011. godine[858] što je pridonijelo koheziji hrvatskog naroda.

Hrvatska je ustavno bila obvezna pomagati Hrvatima u BIH i to je činila, posebice financijski u okvirima mogućnosti. No, kod ranije navedenih progona hrvatskih branitelja, časnika i političara u BIH, a posebice suđenja u Haagu,[859] te kod potpunog preuzimanja poluga vlasti u Federaciji BIH od strane Bošnjaka, izostala je gotovo bilo kakva pomoć RH.[860]

9.3.2.4. Gospodarski prosperitet i samodostatnost

U Hrvatskoj se nastavlja razvijati tržišno gospodarstvo. Približavanjem ulaska RH u EU sve više stranih trgovačkih lanca ulazi u Hrvatsku. Tako je Kaufland počeo poslovati u Hrvatskoj 2001. godine, Spar/Interspar 2005. godine, a Lidl krajem 2006. godine.[861] Strane trgovine zaposlile su određen broj radnika što je pozitivno, ali uglavnom plasiraju proizvode stranih (svojih) država u Hrvatsku što šteti hrvatskoj, prije svega poljoprivrednoj i prehrambenoj proizvodnji.[862]

Iako je malo stranih ulagača u industrijske pogone u Hrvatskoj, privatno vlasništvo ne dovodi se u pitanje. RH nastavlja s povratom imovine oduzetom za vrijeme komunizma, ali i obnavlja privatnu imovinu uništenu za vrijeme Domovinskog rata, pa i onima koji su rušili i palili imovinu

[854] HTS: https://hts.hr/prije-20-godina-slavio-se-goranov-wimbledon/, uvid izvršen 23. lipnja 2025.
[855] Hrvatski vojnik: https://hrvatski-vojnik.hr/povijest-zimskih-olimpijskih-igara-x-dio-janica-za-povijest/, uvid izvršen 23. lipnja 2025.
[856] Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, SL SFRJ 11/2002, od 27. veljače 2002.; Nacionalno vijeće Bunjevaca osnovano je 2010.
[857] IKA: https://ika.hkm.hr/novosti/prisjecanje-na-posjet-pape-ivana-pavla-ii-rijeci/, uvid izvršen 23. lipnja 2025.
[858] IKA: https://ika.hkm.hr/wp-content/bilteni/2011/bilten-2011-23.pdf, uvid izvršen 23. lipnja 2025.
[859] Narod.hr: https://narod.hr/eu-svijet/svijet/stojiceva-odvjetnica-hrvatska-nije-ucinila-dovoljno-sestorku-iako-to-bilo-svega-njenom-drzavnom-interesu, uvid izvršen 8. ožujka 20206.
[860] BTJ: https://balkaninsight.com/2013/02/21/zagreb-s-tangled-affections-for-bosnia-s-croats/, uvid izvršen 8. ožujka 2026.
[861] Danas.hr: https://net.hr/danas/novac/kako-su-lidl-kaufland-i-spar-nezaustavljivo-rasli-d315fe16-b1d1-11eb-a029-0242ac140051, uvid izvršen 24. lipnja 2025.
[862] Bošnjak, Marjan: n. dj., str. 127.-141.

po Hrvatskoj te im se također omogućuje konzumaciju stanarskog prava prema Programu stambenog zbrinjavanja bivših nositelja stanarskog prava s primjenom od 2006. godine.[863]

RH nije od Srbije tražila ratnu odštetu kako bi obeštetila sve građane Hrvatske čija je imovina stradala tijekom Domovinskog rata, nego to radi na trošak vlastitog hrvatskog državnog proračuna, dok se imovina oduzeta od strane komunističkih vlasti postepeno vraća. Veliki broj tvrtki i dalje je bio u državnom vlasništvu što je narušavalo tržišnu konkurenciju (oko 15-20 % udjela u BDP-u i oko 12-15 % zaposlenih),[864] kao i dugotrajni sudski postupci kada je privatna imovina u pitanju.

Energetska se samodostatnost RH tijekom razdoblja od 2000. do 2013. godine smanjuje. Hrvatska je bilježila postupni pad domaće proizvodnje nafte i prirodnog plina, dok je proizvodnja električne energije ostala relativno stabilna s naglaskom na hidroelektrane i termoelektrane. Od 2000. godine proizvodnja (pridobivanje) nafte i kondenzata u RH do 2013. godine stalno je u padu. Tako je od 1332, 61 tisuća m^3 2000. godine proizvodnja u Hrvatskoj pala na 636,78 tisuća m^3 2013. godine, ali padala je u tom razdoblju i potrošnja, tako da se samodostatnost RH s naftom i kondenzatima kreće oko 21 %[865] što je mali pad u odnosu na prethodno razdoblje.

Proizvodnja je prirodnog plina u RH od 2000. godine s 1888,35 milijuna m^3 rasla do 2007. godine na 3001,04 milijuna m^3 da bi od tada padala i u 2013. godini iznosila 1856,1 milijuna m^3. No, rasla je i potrošnja s 2095,80 milijuna m^3 2003. godine na 2809,90 milijuna m^3 2013. godine tako da se tada samodostatnost RH s prirodnim plinom kreće oko 60 %,[866] što je pad u odnosu na prethodno razdoblje. Ovdje treba naglasiti da Hrvatska ima velike transportne plinske kapacitete fuzionirane u državnoj tvrtki Janaf, kao i značajno podzemno skladište plina Okoli.

Proizvodnja je električne energije u RH u ovom razdoblju varirala od 10667 GWh 2000. godine pa do 13431GWh 2013. godine. Potrošnja je uglavnom ujednačena i kretala se oko 18600 GWh da bi 2013. godine bila 17921 GWh što je samodostatnost od oko 74 %,; to je mali rast u odnosu na prethodno razdoblje. Ova visoka vlastita proizvodnja električne energije temeljena je na sve većem razvoju proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora koja je u 2013. godine činila 5,8 % ukupne proizvodnje (izuzete velike hidroelektrane).[867] Ukupna potrošnja energije u

[863] Zaključak o provedbi Programa stambenog zbrinjavanja povratnika - bivših nositelja stanarskog prava na stanovima izvan područja posebne državne skrbi, NN 96/06, od 30. kolovoza 2006.
[864] Zoller, Bridge C., Cerne, A.: Turning around state-owned enterprises in Croatia, EDRD, Law in transition journal, 2020.
[865] Velkić, J., Kušić, K., Krasić, D.: Značajke pridobivanja i prerade nafte i prirodnog plina u Hrvatskoj u razdoblju od 2000. do 2014.; Utjecaj kretanja izvoza i uvoza nafte i naftnih derivata na robnu razmjenu RH, HGK, 2015.
[866] Velić, J., Kušić, K., Krasić, D.: Značajke pridobivanja i prerade nafte i prirodnog plina u Hrvatskoj u razdoblju od 2000. do 2014. godine; MZOE: Energija u Hrvatskoj po godinama, https://mzozt.gov.hr/print.aspx?id=5330&url=print, uvid izvršen 26. listopada 2025.; DZS: Energetska statistika po godinama, https://podatci.dzs.hr/hr/arhiva/industrija-energija-i-informacijsko-drustvo/energija/energetska-statistika/, uvid izvršen 26. listopada 2025.
[867] Velić, J., Kušić, K., Krasić, D.: Isto; Energetski institut Hrvoje Požar: Energija u Hrvatskoj – godišnji energetski pregled, 2013. godina, https://www.eihp.hr/wp-content/uploads/2015/02/Energija2013.pdf, uvid izvršen 24. lipnja 2025.

Hrvatskoj pada. Ako se gleda ukupna energetska bilanca proizvodnje energenata (pored prikazanih uključujući ugljen i OIE), Hrvatska je samodostatna s oko 47 % ukupnih potreba.[868]

Prehrambena samodostatnost Hrvatske u razdoblju od 2000. do 2013. godine varirala je ovisno o sektoru i vrsti proizvoda. Dok je zemlja bila samodostatna u proizvodnji žitarica i uljarica, u drugim segmentima poput voća, povrća i mesa, oslanjala se na uvoz. Iako je proizvodnja pšenice s 1.032.085 tona 2000. godine pala na 999.681 tona 2012. godine, a kukuruza s 1.526.167 tona 2000. godine pala na 1.297.590 tona 2012. godine,[869] Hrvatska je tijekom ovog razdoblja bila samodostatna u proizvodnji žitarica (pšenica, kukuruz) i uljarica (suncokret, soja) pa je proizvodnja pokrivala domaće potrebe, a višak se izvozio.[870]

Proizvodnja suncokreta i soje u istom je razdoblju rasla gotovo za 40%, a proizvodnja grožđa u istom se razdoblju prepolovila s 353.542 tone na 187.550 tona.[871] Proizvodnja krumpira višestruko je smanjena s 553.712 tona 2000. godine na 151.278 tona 2012. godine, a proizvodnja graha smanjila se gotovo 20 puta, odnosno s 9928 tona na 472 tone.[872] Višestruko se u ovom razdoblju smanjila i proizvodnja kupusa, rajčice, jabuka, šljiva, krušaka, samo je proizvodnja malina višestruko povećana.[873]

Proizvodnja voća i povrća nije zadovoljavala domaće potrebe. Uvoz je bio značajan, posebno za proizvode poput jabuka, rajčica i krumpira pa je tako, primjerice, u 2012. godini proizvodnja povrća bila znatno manja od potrošnje što je rezultiralo visokim uvozom.[874] Hrvatska je tijekom cijelog ovog razdoblja bila ovisna o uvozu voća i povrća sa samodostatnošću koja je opadala s

60 % u 2000. godini na 34 % u 2013. godini, dok je proizvodnja mesa varirala po vrstama pa je proizvodnja peradi bila blizu samodostatne, a proizvodnja svinjskog i goveđeg mesa nije pokrivala domaće potrebe što je dovelo do povećanog uvoza.[875]

Dakle, samodostatnost u proizvodnji mesa također je opadala s 80 % u 2000. godini na 54 % u 2013. godini što je rezultat smanjenja domaće proizvodnje i povećanja uvoza. Proizvodnja mlijeka smanjivala se tijekom ovog razdoblja što je rezultiralo povećanim uvozom mliječnih proizvoda. Tako je ukupna proizvodnja mliječnih proizvoda 2013. godine u odnosu na 2012. godinu bila

[868] Energetski institut Hrvoje Požar…
[869] Okrugli stol: Poljoprivreda i proizvodnja hrane u Hrvatskoj u EU okruženju, Ured predsjednika RH, 2014. godina, str. 9.
[870] Poslovini.hr, Babić, Božica: Na uvoz hrane lani je potrošeno 3,06 milijardi dolara, https://www.poslovni.hr/hrvatska/na-uvoz-hrane-lani-je-potroseno-306-milijardi-dolara-295749#, uvid izvršen 24. lipnja 2025.
[871] Isto, str. 9. i 10.
[872] Isto, str. 10.
[873] Isto, str. 11. i 12.
[874] Ministarstvo poljoprivrede: Godišnje izvješće o stanju poljoprivrede, po godinama, https://poljoprivreda.gov.hr/istaknute-teme/poljoprivreda-173/poljoprivredna-politika/agroekonomske-analize/zeleno-izvjesce/189, uvid izvršen 25. lipnja 2025.
[875] Isto.

manja 17 %, a nasuprot 2009. godini pala je za 21 %, te je u odnosu na 2012. godinu posebno eskalirao uvoz sira koji je rastao čak 42 % na više od 17 tisuća tona, a ukupna domaća proizvodnja iznosila je oko 31 tisuću tonu.[876]

Istodobno je izvoz mliječnih fermenata smanjen 42 %, a konzumnog mlijeka 54 %. Samodostatnost u proizvodnji mlijeka postupno je opadala s 85 % u 2000. godini na 72 % u 2013. godini.[877] Ovaj trend povezan je s povećanjem uvoza mliječnih proizvoda kroz trgovačke lance što je rezultiralo padom domaće proizvodnje.

Financijska ovisnost nije se smanjivala ni u ovom razdoblju. Postojao je značajan deficit, odnosno manjak u državnom proračunu RH, koji se kretao od - 8,8 % BDP-a 2000. godine preko - 1,9 % 2006. godine do - 5,5 % 2013. godine.[878] Javni dug rastao je s 33,2 % BDP-a 2000. godine na 81,6 % BDP-a 2013. godine, odnosno od 2000. godine do 2005. godine javni dug rastao je na 41,3 % BDP-a da bi od 2006. do 2008. godine bio u padu, a nakon toga, očito pod utjecajem svjetske nekretninsko-financijske krize, drastično rastao, dakle u nominalnim iznosima dug je rastao s 8,2 milijarde eura 2000. godine na 33,1 milijardi eura 2013. godine.[879]

Dakle, Hrvatska je očito ovisila o stranom novcu i nije bila u mogućnosti samostalno financirati svoje potrebe, iako u ovom razdoblju više nisu postojala ogromna izdvajanja za obranu države koja su egzistirala u prethodnom razdoblju. Prodaja banaka bila je dodatni udar na financijsku neovisnost.

Tako je prodana Zagrebačka banka (Zaba) i to 2002. godine u udjelu od 81,9 % talijanskoj grupaciji UniCredit,[880] a 2005. godine izvršeno je potpuno preuzimanje.[881] Prodana je i Dubrovačka banka 2002. godine Charlemagne Capital fondu[882] pod vrlo sumnjivim okolnostima. Prodana je i Riječka banka 2002. godine Erste Bank-u (Austrija) nakon otkrića gubitka od oko 100 milijuna dolara.[883] Dodatno je 2002. godine prodano 20,88 % PBZ-a EBRD-u, a koje udjele isti 2015. godine prodaje većinskom vlasniku Intesa Sanpaolo Grupi.[884] Hrvatska je u ovom razdoblju nepopravljivo izgubila financijsku neovisnost.

[876] Isto.
[877] Isto.
[878] Country Econmy: https://countryeconomy.com/deficit/croatia, uvid izvršen 29. lipnja 2025.
[879] Index Mundi: https://www.indexmundi.com/croatia/public_debt.html, uvid izvršen 29. lipnja 2025.
[880] Indeks.hr: https://www.index.hr/vijesti/clanak/sumnjiva-privatizacija-zagrebacke-banke-prijeti-svjetskom-financijskom-trzistu/238519.aspx, uvid izvršen 29. lipnja 2025.
[881] Rješenje HNB-a, NN 64/05, od 23. svibnja 2005.
[882] Sanacija banaka u Hrvatskoj - petnaest godina poslije, HUB, travanj 2015., str. 34.
[883] Večernji.hr: https://www.vecernji.hr/vijesti/dubrovacka-banka-prodana-chalemagne-capitalu-iz-londona-708646, uvid izvršen 29. lipnja 2025.
[884] Wikipedija: https://hr.wikipedia.org/wiki/Privredna_banka_Zagreb, uvid izvršen 28. lipnja 2025. godine.

U razdoblju od 2000. do 2013. godine Hrvatska je započela s razvojem ekološke proizvodnje s naglaskom na ekološku poljoprivredu, dok je razvoj ekološke industrijske proizvodnje bio u začetku. Hrvatska je tijekom ovog razdoblja bilježila značajan rast ekološke poljoprivrede. Površine pod ekološkom proizvodnjom povećale su se s 52 hektara u 2002. godini na 40.648 hektara u 2013. godini, a broj fizičkih i pravnih osoba u ekološkoj proizvodnji u RH je od 2000. do 2013. godine s dvije narastao na 1608 osoba, a bilo je i 181 ekoloških prerađivača u zadnjoj godini ovog razdoblja.[885]

Ovaj rast potaknut je i donošenjem Zakona o ekološkoj proizvodnji poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda[886] te Akcijskim planom razvoja ekološke poljoprivrede za razdoblje 2011. – 2016. godine[887] koji je predviđao povećanje udjela ekološke poljoprivrede u ukupnim poljoprivrednim površinama na 8 %. Razvoj ekološke industrijske proizvodnje u Hrvatskoj tijekom ovog razdoblja bio je ograničen.

Iako su postojale inicijative za održivu proizvodnju poput optimizacije proizvodnih procesa i smanjenja negativnih utjecaja na okoliš, ekološka industrijska proizvodnja nije doživjela znatniji rast. Iako uglavnom vidljiv samo u poljoprivredi, ovo je svakako dobar smjer za razvijanje ekološke proizvodnje temeljene na hrvatskim resursima.

U razdoblju od 2000. do 2013. godine razvoj znanosti i inovacija u Republici Hrvatskoj bio je obilježen brojnim izazovima, ali i važnim institucionalnim i zakonodavnim koracima prema jačanju istraživačko-inovacijskog sustava. Donesen je Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju[888] kojim je definiran pravni okvir za znanstveni rad, autonomiju sveučilišta i institucija. Osnovana je Agencija za znanost i visoko obrazovanje (AZVO), Nacionalno vijeće za znanost, Nacionalno inovacijsko vijeće i druge institucije koje su počele s radom radi jačanja evaluacije i strateškog planiranja.

No, izdvajanja za istraživanje i razvoj ostala su niska te su u 2013. godini pala na 0,81 % BDP-a (manje nego 2002.), što je bilo znatno ispod prosjeka EU-a,[889] iako je najveći dio financiranja dolazio iz javnog sektora, dok je udio privatnog sektora u financiranju znanosti i inovacija bio slab. Porastao je broj znanstvenih radova, posebno u biomedicini, tehničkim i prirodnim znanostima.

[885] Babić, Tihomir: Analiza ekološke i integralne poljoprivredne proizvodnje u Republici Hrvatskoj, Diplomski rad, Poljoprivredni fakultet Osijek, 2014. godina.
[886] Zakon o ekološkoj proizvodnji poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda, NN12/01, od 14. veljače 2001.
[887] Akcijski plan razvoja ekološke poljoprivrede za razdoblje 2011. – 2016. godine, MPRRR, od veljače 2011.
[888] Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN 123/03, od 31. srpnja 2023.
[889] Strategija pametne specijalizacije Republike Hrvatske za razdoblje od 2016. do 2020. godine i Akcijski plan za provedbu strategije pametne specijalizacije Republike Hrvatske za razdoblje od 2016. do 2017. godine, NN 32/16, od 13. travnja 2016., str. 22, uvid izvršen 25. lipnja 2025.

Uveden je i bolonjski proces (od 2005.) koji je donio reforme u visokom obrazovanju i usklađivanje s europskim prostorom visokog obrazovanja, ali reforma nije bila dovoljno praćena povećanjem financiranja. Također je postojala slaba povezanost znanosti s gospodarstvom, odnosno slaba komercijalizacija patenata i slab interes privatnog sektora za ulaganje u sveučilišna istraživanja.[890]

Hrvatski znanstvenici počeli su sudjelovati u i COST programima čime se Hrvatska počela integrirati u europski istraživački prostor.[891] Počeo se događati „odljev mozgova," odnosno odlazak mladih znanstvenika, stručnjaka i visokoškolovanih radnika iz RH zbog slabih uvjeta rada, što je slabilo hrvatske razvojne kapacitete.

Godine 2000. Hrvatska je imala 6,62 milijuna dolazaka turista, što je svake godine raslo za oko 500 tisuća novih gostiju, da bi 2013. godine bilo 12,23 milijuna gostiju, dakle povećanje za gotovo dvostruko.[892] Broj je noćenja 2000. godine bio 38,4 milijuna, što je svake godine raslo između jednog i četiri milijuna noćenja, da bi 2013. godine bilo zabilježeno 64,62 milijuna noćenja što je povećanje također za gotovo dvostruko u analiziranom razdoblju.[893] O održivom se turizmu tada nije razmišljalo jer turizam još nije bio toliko masovan da bi postojao problem opterećenosti pojedinih turističkih destinacija. Ovo je veliki rast u odnosu na prethodno razdoblje.

Stopa je nezaposlenost u ovom razdoblju u Hrvatskoj (2000. godine) bila oko 22,3 %, da bi padala do 2008. godine kada je bila 13,5 %, i onda ponovno rasla do 2013. godine kad je bila 21,5 %, a posebno je zabrinjavajuće što je te godine zabilježena stopa od 50 % nezaposlenih mladih koja je tada bila najviša u Europskoj uniji.[894] Dakle, stopa nezaposlenosti u ovom razdoblju bila je vrlo visoka i veća nego u prethodnom razdoblju.

Inflacija se u ovom razdoblju kretala (od 2000. do 2013. godine) između 1 i 4 %, osim 2008. godine kada je bila 6,1 %.[895] Dakle, inflacija je bila uglavnom niska, no ipak je poništavala dobar dio rasta BDP-a.

Realna stopa BDP-a u ovom je razdoblju bila 2,9 % u 2000. godini, da bi BDP rastao i kretao se između 4 i 5 % do 2008. godine, kada uslijed svjetske financijsko-nekretninske krize pada na

[890] Isto, str. 26.
[891] Isto, str. 66.
[892] Dolasci i noćenja turista u komercijalnim smještajnim objektima od 1954. do 2024. godine – Tablica, DZS, poglavlje 4.3.2.1..
[893] Isto.
[894] Obadić, Alka: Nezaposlenost mladih i usklađenost obrazovnog sustava s potrebama tržišta rada, Ekon. misao i praksa DBK, God XXVI., Br. 1. (129-150), 2017.; Keser, Sandra: Problem nezaposlenosti u Republici Hrvatskoj, Završni rad, Fakultet ekonomije i turizma Pula,2019.
[895] WBG: https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?locations=HR, uvid izvršen 25. lipnja 2025.

- 6,8 % 2009. godine, otkad raste, ali i dalje zadržava negativan predznak do 2013. godine kada je bio - 0,1 %. Prosjek BDP-a u ovom razdoblju bio je 1,96 %, dakle, dvostruko lošiji nego u prethodnom razdoblju.[896]

9.3.2.5. Vladavina prava

U razdoblju od 2000. do 2013. godine neovisnost sudstva u RH bila je ustavno i zakonski i dalje zajamčena, ali je u praksi bila suočena s brojnim izazovima. Tijekom ovog razdoblja provedene su značajne reforme s ciljem usklađivanja s europskim standardima, osobito u kontekstu pristupanja Europskoj uniji. Hrvatski Ustav jamči neovisnost sudbene vlasti, a ključne institucije poput Državnog sudbenog vijeća (DSV) i Državnog odvjetničkog vijeća (DOV) uspostavljene su radi osiguravanja autonomije sudstva. Reforme su uključivale izmjene Zakona o sudovima[897] i drugih relevantnih propisa kako bi se ojačala institucionalna neovisnost i odgovornost sudaca. „Unatoč početnim koracima, zbog mnogih strukturalnih problema hrvatskog pravosuđa koji se tiču organizacije, kadrovskog potencijala, ustrojstva pravnih profesija i prevladavajuće svijesti, potrebno je još mnogo učiniti da bi se ostvarile dublje i trajnije promjene.“ [898]

Glede pravednog i poštenog suđenja, Europski sud za ljudska prava u nekoliko je slučajeva utvrdio povrede prava na neovisno i nepristrano suđenje u Hrvatskoj.[899] U Izvješću Freedom House-a iz 2013. godine navedeno je da reforme nisu donijele značajna poboljšanja u funkcioniranju pravosudnog sustava, a pojedini slučajevi upućivali su na postojeće slabosti,[900] posebice stoga jer je i dalje veliki broj neriješenih sudskih predmeta.[901] Europska je komisija u izvješćima isticala potrebu za daljnjim reformama kako bi se osigurala stvarna neovisnost i učinkovitost sudstva, a poseban je problem nastao oko izručenja Perkovića i Mustaća Njemačkoj. I dalje su donošene različite presude u gotovo identičnim slučajevima. Tako je počinitelj za usmrćenje u prometu dviju djevojaka dobio uvjetnu kaznu s obrazloženjem da je iz dobre obitelji (!?) čijeg su oca mediji povezivali s kupnjom automobila tadašnjem primjeru.[902]

Izmjenama Ustava daje se značajno neovisniji položaj Državnom odvjetništvu RH (DORH). Uspostavljen je novi članak 121.a kojim se propisuje, osim samostalnosti i neovisnosti DORH-a,

[896] DZS: https://podatci.dzs.hr/2024/hr/77031, uvid izvršen 25. lipnja 2025.
[897] Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sudovima, NN 129/00, 22. prosinca 2000.
[898] Uzelac, Alen: Pravo na pravično suđenje u građanskim predmetima: Nova praksa Europskog suda za ljudska prava i njen utjecaj na hrvatsko pravo i praksu, Zbornik PFZ, 60, (1) 101-148, 2010., str. 141. i 143.
[899] Ljubanović, Boris: Pošteno suđenje kao temelj sudačke etike, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god.49, 3/2012, str. 449.-457..
[900] Freedom House: https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-02/Freedom_in_the_World_2013_complete_book.pdf, str. 189.-192., uvid izvršen 26. lipnja 2025.
[901] Statistički pregled za 2006. godinu, Ministarstvo pravosuđa, Zagreb, svibanj 2007.
[902] Index.hr: https://www.index.hr/vijesti/clanak/bmwom-ubio-makaranke-16-prije-20-godina-mu-smanjili-kaznu-zbog-ugledne-obitelji/2645287.aspx, uvid izvršen 26. lipnja 2025. godine.

i uspostava Državnoodvjetničkog vijeća (DOV) po uzoru na Državno sudbeno vijeće koje dobiva niz ovlasti propisanih zakonom.[903] No, kako je glavnog državnog odvjetnika birao Sabor političkom većinom, i dalje, naravno, postoji mogućnost utjecaja na istrage.

Položaj istražne (kriminalističke) policije znatno je lošiji od položaja Državnog odvjetništva, jer za nju nije propisana nikakva neovisnost u istraživanju kaznenih djela, što može dovesti (često i dovodi) do raznih vanjskih utjecaja već u prvoj ranoj fazi istraživanja – policijskim izvidima. Ipak, davanjem snažne neovisnosti DORH-u znatno se popravila neovisnost istražnih tijela u odnosu na prethodno razdoblje. Procjena vladavine prava bilježi poboljšanje s oko 40 perceptivnog ranga 2000. godine na približno 60 u 2013. godini što odražava jačanje pravnog okvira i provođenja zakona.[904]

Prema Transparency International-u, Indeks percepcije korupcije, odnosno razina korupcije u javnom sektoru u 2000. godini (1999. godine RH je prvi put uvrštena na listu i imala je 2,7 bodova), u Hrvatskoj je imala ocjenu 3,7 od 10 te je zauzela 51. mjesto od 90 država što ukazuje na visoku percepciju korupcije, a 2013. godine ocjena se poboljšala na 48 bodova od 100,[905] ali je Hrvatska i dalje bila ispod prosjeka EU-a što pokazuje da je korupcija i dalje bio značajan problem.

U ovom je razdoblju optuženo i/ili smijenjeno nekoliko ministara zbog korupcije, odnosno zlouporabe položaja, pa čak i ministar MUP-a. Unatoč milijunskim štetama za državni proračun, neki su ministri osuđeni blagim kaznama, odnosno radom za opće dobro poput guljenja krumpira. I sam tadašnji premijer završio je u zatvoru zbog korupcije.[906] Opća javna percepcija o korumpiranosti dužnosnika zbog ovih je poznatih slučajeva bila vrlo visoka. U ovom je razdoblju pokrenut niz istraga i optužbi, pa i presuda za visoke državne dužnosnike; može se reći da je ovo početno razdoblje padanja moralnog kredibiliteta državnih dužnosnika RH.

Kompetentnost pojedinih državnih dužnosnika također nije bila na visokoj razini. Na nekim su pozicijama bili relativno kompetentni dužnosnici sa značajnim znanjima i iskustvima u poslovima kojima su bili zaduženi rukovoditi (diplomacija, gospodarstvo, zdravstvo, školstvo). No, na neke ministarske dužnosti imenovani su neki dužnosnici bez ikakvih prethodnih znanja u poslovima kojima su rukovodili (MUP, MORH, pravosuđe) što je snažno doprinijelo stagnaciji tih sustava. Procjena učinkovitosti vlasti bilježi porast s 63,9 perceptivnog ranga 2000. godine na oko 71,1 u

[903] Odluka o proglašenju promjene Ustava Republike Hrvatske, NN 113/00, od 9. studenoga 2000., čl. 60.
[904] WBG: https://databank.worldbank.org/reports.aspx?Id=ceea4d8b&Report_Name=WGI-Table, uvid izvršen 26. lipnja 2025.
[905] Transparency International: https://www.transparency.org/en/cpi/2013, uvid izvršen 27. lipnja 2025.
[906] Freedom House: https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-02/Freedom_in_the_World_2013_complete_book.pdf, str. 189., uvid izvršen 26. lipnja 2025.

2013. godini[907] što ukazuje na poboljšanje u percepciji kvalitete javnih usluga i sposobnosti formuliranja i provedbe politika.

9.3.2.6. Zaštita hrvatskih nacionalnih resursa

Ustavna zaštita prirodnih hrvatskih bogatstva, unatoč promjenama Ustava, nije prestala, odnosno članak 52. Ustava RH nije se mijenjao. Hrvatska je u ovom razdoblju ostala među najbogatijim europskim zemljama po zalihama pitke vode s ukupnim obnovljivim izvorima vode od 35.200 m³ po stanovniku, a 90 % vode za opskrbu crpi se iz zaliha podzemne vode.[908] RH je više nego samodostatna vodnim resursima, treća je u Europskoj uniji. Državna tvrtka Hrvatske vode zadužena je za upravljanje hrvatskim vodnim resursima, a značajan dio izvorišta zaštićen je zonama sanitarne zaštite kako bi se očuvala kvaliteta pitke vode, a te zone obuhvaćaju 80 % voda.[909]

No, u ovom je razdoblju Vlada Republike Hrvatske odobrila 26 koncesija za eksploataciju izvora pitke vode, uključujući prirodne izvorske i mineralne vode, prvenstveno za komercijalnu prodaju na tržištu. Koncesije su na 10 do 30 godina dobile razne tvrtke (Kostura, Jamnica, Podravka), uglavnom po vrlo niskim naknadama od 2,5 % prihoda ostvarenog prodajom vode umanjenog za porez na dodanu vrijednost.[910] S obzirom na to, upitno je je li ovdje riječ o odgovornom upravljanju hrvatskim izvorima pitke vode.

Šume i šumsko zemljište obuhvaćali su oko 2,69 milijuna hektara što čini približno 47,5 % kopnene površine Hrvatske, od čega je 78 % bilo tada u državnom vlasništvu.[911] Upravljanje hrvatskim šumama povjereno je državnoj tvrtki Hrvatske šume d.o.o. s ciljem održivog gospodarenja i očuvanja šumskih ekosustava. U ovom razdoblju provedeni su projekti razminiranja i biološke obnove šuma, posebno u područjima pogođenim ratom, kako bi se obnovila prirodna vegetacija i poboljšale općekorisne funkcije šuma.

Nije poznato da bi se u ovom razdoblju prodavale hrvatske šume kao pošumljeno zemljište. No, drvo se kao resurs obilato crpilo, što nije sporno, ali je sporno crpljenje drva i njegova prodaja u inozemstvo umjesto da se koristi za razvoj domaće drvne industrije, jer je prodaja gotovog

[907] WBG: https://databank.worldbank.org/reports.aspx?Id=ceea4d8b&Report_Name=WGI-Table, uvid izvršen 17. lipnja 2025., Učinkovitost vlade obuhvaća percepciju kvalitete javnih usluga, kvalitete državne službe i stupnja njezine neovisnosti od političkih pritisaka, kvalitete formuliranja i provedbe politika te vjerodostojnosti vladine predanosti takvim politikama. Percentilni rang označava rang zemlje među svim zemljama obuhvaćenima agregiranim pokazateljem, pri čemu 0 odgovara najnižem rangu, a 100 najvišem rangu.
[908] Strategija održivog razvitka Republike Hrvatske, Hrvatski sabor, NN 30/2009, od 29. ožujka 2009.
[909] Isto,
[910] PD: https://www.poslovni.hr/domace/hrvatska-treca-u-europi-po-bogatstvu-vode-51234, uvid izvršen 27 lipnja 2025.
[911] Odluka o prihvaćanju Petog nacionalnog izvješća Republike Hrvatske prema Okvirnoj konvenciji Ujedinjenih naroda o promjeni klime, NN 24/10, od 22. veljače 2010.

proizvoda višestruko isplativija. Stoga je teško reći da je riječ o odgovornom upravljanju hrvatskim šumama.

RH je u vlasništvu imala oko 890.000 ha od ukupno 2,69 milijuna hektara poljoprivrednog zemljišta, dok je ostatak tada bio u privatnom vlasništvu.[912] Zakon o poljoprivrednom zemljištu iz 2013. godine nastojao je zadržati vlasništvo države nad poljoprivrednim zemljištem, ali je i predviđao davanje državnog zemljišta u zakup na 50 godina čime bi se osiguravala dugoročna uporaba bez prodaje što je daleko bolje rješenje od prodaje. Stav Vlade (2011. – 2015. godine) bio je da su vode, šume i poljoprivredno zemljište nacionalna bogatstva i neće biti predmet prodaje ni po kojem zakonu.[913]

Unatoč Ustavu i Zakonu, u ovom se razdoblju, nažalost, prodavalo hrvatsko (državno) poljoprivredno zemljište. Dostupni podatci govore da je do 2009. godine dano u zakup 56 %, u koncesiju 19 %, a prodano je 23 % takvog zemljišta.[914] U ovom razdoblju prodano je više od dvadeset hotela koji su bili u državnom vlasništvu (Korčula, Belvedere, Plat, Medena, Orebić, Liburnija Rivijera, Jadran, Bizovačke toplice, Lipik…).[915] To nije problematično, nego to što je s tim hotelima prodavano i iznimno atraktivno turističko državno zemljište koje uglavnom pri prodaji nije bilo procjenjivano, a riječ je o gotovo 100 milijuna m². Dakle, jasno je da nije riječ o odgovornom upravljanju državnim poljoprivrednim i turističkim zemljištem.

U ovom razdoblju provedena je prodaja ključnog hrvatskog resursa za crpljenje nafte i plina. Tako je hrvatska kompanija INA, koja je desetljećima dobrim dijelom zadovoljavala potrebe Hrvatske za naftom i posebice plinom, prodana 2003. godine u omjeru 25 % plus 1 dionica mađarskom MOL-u. Dodatna prodaja MOL-u izvršena je 2008. godine na 47 % udjela, a kasnije je, dokupom dionica na tržištu uz pomoć mađarske OTP banke, MOL stekao većinski udio, odnosno operativnu kontrolu nad INA-om zahvaljujući i kontrolnom paketu i upravljačkim pravima.[916]

Riječ je bila o koruptivnoj prodaji zbog koje je osuđen tadašnji premijer Sanader, ali prodaja, unatoč zakonskoj osnovi, nije poništena.[917] Hrvatska je tako izgubila nadležnost nad upravljanjem svojim ključnim energentima, naftom i plinom. Iako HEP ostaje u hrvatskom vlasništvu i nastavlja

[912] AgroPolitika: https://blog.dnevnik.hr/agropolitika/2012/01/index.html, uvid izvršen 27. lipnja 2025.
[913] VRH: https://vlada.gov.hr/ministar-jakovina-za-aktual-suma-voda-i-zemlja-nacionalno-su-bogatstvo-i-nacionalna-vrijednost-rh-i-nisu-na-prodaju/1346?big=1&lang=lv, uvid izvršen 27. lipnja 2025.
[914] AgroKlub: https://www.agroklub.com/poljoprivredne-vijesti/milijun-drzavnih-hektara-ceka-kupca/1932/, uvid izvršen 28. lipnja 2025.
[915] MINTS: https://mint.gov.hr/vijesti/privatizacija-hotelskih-tvrtki-u-2005/298, uvid izvršen 28. lipnja 2025..
[916] INA: https://www.ina.hr/app/uploads/2020/01/INA_AR_2008.pdf, uvid izvršen 28. lipnja 2025.
[917] Presuda Ivi Sanaderu: https://sudovi.hr/sites/default/files/dokumenti/2020-09/20.11.2012.%20Sanader%20-%20ina%20mol.pdf, uvid izvršen 28. siječnja 2026.

odgovorno upravljati električnom energijom, nisu zabilježena značajna ulaganja u nove izvore električne energije.

Eksploatacija mineralnih sirovina (šljunka, kamena, gline, boksita, cementnog lapora) bila je uređena Zakonom o rudarstvu[918] koji je mijenjan više puta (2003., 2005., 2009., 2013. godine), a davanje koncesija često je bilo obilježeno netransparentnim procedurama, niskim naknadama i lošom kontrolom nad eksploatacijom. U ovom razdoblju, odnosno 2002. godine, a nakon toga 2009. godine, Hrvatska donosi Strategiju energetskog razvoja RH s projekcijom do 2020. godine pod utjecajem Europske unije s glavnim težištem na smanjenju stakleničkih plinova i povećanjem obnovljivih izvora energije za 20 % u bruto neposrednoj potrošnji u 2020. godini.[919]

Nacionalni telekomunikacijski prostor nastavio se prodavati pa je tako prodan i većinski udio HT-a, odnosno dodatnih 16 % dionica, čime je Deutsche Telekom AG postao većinski vlasnik s 51 % dionica.[920] Pored potpune prodaje HT-a, i ranije koncesije VIP-a, nacionalnu koncesiju za telekomunikacije dobio je još jedan operater, odnosno Tele2 u vlasništvu švedske tvrtke Tele2 AB, pa se tako strano vlasništvo nad nacionalnim komunikacijskim prostorom dodatno proširilo.[921] Infrastrukturna mreža nije prodavana u ovom razdoblju, ali su neke autoceste dane u koncesiju poput AC Zagreb - Macelj 2003. godine.

Nacionalni medijski prostor u ovom je razdoblju prestao biti samo hrvatski. HRT se preoblikovao u javni servis s nejasnim kriterijima izbora glavnih i urednika pojedinih emisija. Nacionalne televizijske koncesije počele su dobivati strane tvrtke. Neminovno je da je ukidanje monopola HTV-a na nacionalni televizijski prostor pridonijelo demokratizaciji, ali i pluralizaciji društva.[922] To je otvorilo novi prostor za zapošljavanje medijskih i tehničkih radnika, kao i umjetnika raznih profila (glumaca, scenarista, redatelja), zbog veće produkcije domaćeg medijskog sadržaja. Stoga, sama dodjela koncesija nije sporna, ali je sporno tko su vlasnici tih koncesija, odnosno kakvu medijsku politiku zastupaju i plasiraju gledateljima.

Tako je Nova TV započela s emitiranjem 28. svibnja 2000. godine kao prva komercijalna televizija s nacionalnom koncesijom u Hrvatskoj, a 2010. godine Vijeće za elektroničke medije (VEM) dodijelilo je Novoj TV novu nacionalnu koncesiju na 15 godina.[923] Na početku emitiranja Nova TV bila je u vlasništvu hrvatskih poduzetnika, no već 2004. godine, pod sumnjivim okolnostima,

[918] Zakon o rudarstvu (pročišćeni tekst), NN 190/03, od 31. prosinca 2003.
[919] Strategija energetskog razvoja Republike Hrvatske, NN 130/09, od 31. listopada 2009.
[920] MMPI: https://mmpi.gov.hr/vijesti-8/sazeci-ugovora-o-prodaji-ht-a-dostupni-javnosti/3236, uvid izvršen 28. lipnja 2025. godine.
[921] Tržište pristupa i započinjanja (organizacije) poziva iz pokretnih javnih komunikacija, HAKOM, srpanj 2009.
[922] Tomorad, D., Mučalo, M.: n. dj., str. 60. i 61.
[923] AEM: Odluka Vijeća za elektroničke medije, klasa: 612-12/10-02/0001, urbroj..: 567-02/10-02, NN 47/2010 (19.4.2010.), od 13. travnja 2010.

prodana je nizozemskoj tvrtki Central Media Enterprises Ltd.[924] Druga strana komercijalna televizija s nacionalnom koncesijom u Hrvatskoj bila je RTL Hrvatska kao podružnica strane RTL grupacije u vlasništvu Bertelsmanna koja je dobila nacionalnu televizijsku koncesiju s početkom emitiranja 30. travnja 2004. godine.[925] Mnogi su tiskani nacionalni mediji i portali također bili u stranom vlasništvu poput Večernjeg Lista, 24sata, Poslovnog dnevnika, Tportala i Net.hr-a.[926]

Upravo su mediji s nacionalnim koncesijama u ovom razdoblju odigrali važnu ulogu u destruiranju hrvatskih nacionalnih vrijednosti, posebice vrijednosti Domovinskog rata, i u forsiranju informacija o hrvatskim zločinima, ali i sa snažnim izostankom propitkivanja o počiniteljima eklatantnih zločina počinjenih nad hrvatskom nacijom u vrijeme rata u Hrvatskoj, BiH, ali i u Srbiji.

U ovom razdoblju nastavile su se poduzimati intenzivne mjere za zaštitu prirode i okoliša u RH, posebice zbog zahtjeva unutar procesa približavanja Europskoj uniji. Tako je odmah 2000. godine formirano Ministarstvo zaštite okoliša koje je kasnije više puta mijenjalo naziv i nadležnosti. Također je 2002. godine donesena Nacionalna strategija zaštite okoliša[927] s ciljem cjelovitog i dugoročnog koncepta zaštite okoliša u RH s naglaskom na koncept održivog razvoja, a s nastojanjem da se ciljevi zaštite okoliša usklade s dugoročnim nacionalnim, socijalnim i ekonomskim interesima.

U tom kontekstu 2007. godine donesen je i novi Zakon o zaštiti okoliša[928] koji je usklađivao hrvatsku politiku zaštite okoliša sa standardima EU (RH je trebala uskladiti više od 200 direktiva i uredbi vezanih uz okoliš; posebna pažnja bila je posvećena direktivama o otpadnim vodama, zaštiti zraka, zaštiti prirode i upravljanju otpadom) i navedenom Strategijom čime se nastojalo dodatno zaštiti okoliš u RH. Donesen je i Zakon o zaštiti prirode[929] čiji je cilj bio cjelovita zaštita, očuvanje i obnova prirode, odnosno sveukupne biološke i krajobrazne raznolikosti te osigurati održivo korištenje prirodnih dobara.

Na temelju tih propisa donesena je Strategija i akcijski plan zaštite biološke i krajobrazne raznolikosti Republike Hrvatske[930] 2008. godine čiji je cilj bio odrediti način zaštite prirode s određivanjem strateških ciljeva i akcijskih planova. Također, donesena je Uredba o ekološkoj mreži čime RH pristupa ekološkoj mreži EU-a – Natura 2000 (najveća mreža zaštićenih područja

[924] Justia: Ugovor o kupoprodaji dionica Nove TV d.d., https://contracts.justia.com/companies/central-european-media-enterprises-ltd-7787/contract/883556/, uvid izvršen 5. veljače 2026.
[925] Tomorad, D., Mučalo, M.: n. dj., str. 60.
[926] IFM: https://mediadb.eu/en/2024/05/07/kroatien/, uvid izvršen 1. srpnja 2025.
[927] Nacionalna strategija zaštite okoliša, NN 46/02, od 29. travnja 2002.
[928] Zakon o zaštiti okoliša NN 110/07 od 25. listopada 2007. godine; Zakon o zaštiti okoliša NN 80/13 od 28. lipnja 2013.
[929] Zakon o zaštiti prirode, NN 162/2003 od 15. listopada 2003.; Zakon o zaštiti prirode od 8. lipnja 2005.; Zakon o zaštiti prirode, NN 80/13 od 28. lipnja 2013.
[930] Strategija i akcijski plan zaštite biološke i krajobrazne raznolikosti Republike Hrvatske, NN 143/2008, od 11. prosinca 2008.

na svijetu), a koja je obuhvaćala više od 36 % kopnenog teritorija te 16,2 % obalnog mora Hrvatske, što je jedna od najvećih u EU-u po udjelu površine, te su uvedeni programi za očuvanje biološke raznolikosti, posebno na Jadranu.[931]

Pokrenuti su i sustavi za odvojeno prikupljanje otpada, zbrinjavanje opasnog otpada, reciklažu ambalažnog otpada kroz sustav povratne naknade (PET ambalaža i limenke), ali je razina recikliranja i dalje bila niska u većini gradova. Zabilježen je pad emisije štetnih plinova zbog modernizacije industrije i prometne infrastrukture, a kvaliteta zraka bila je uglavnom zadovoljavajuća, osim u većim gradovima. Ipak, i u ovom je razdoblju RH značajno smanjila produkciju onečišćujućih tvari.[932]

Zaštita voda poboljšana je izgradnjom uređaja za pročišćavanje otpadnih voda, ali problemi su ostali u ruralnim područjima. Unatoč ovim propisima bilo je sumnji u pogodovanje investitorima pri izdavanju okolišnih dozvola, odnosno neispunjavanju svih potrebnih uvjeta, a urbanizacija obale često se provodila uz zanemarivanje okolišnih standarda te formiranje nelegalnih odlagališta otpada.[933]

Iz državnog proračuna iz godine u godinu vidljiv je znatan rast prihoda i rashoda. Od 47 milijardi kn prihoda 2000. godine došlo se 2002. godine gotovo do 70 milijardi kn, a 2013. godine proračun je narastao na više od 113 milijardi kn.[934] Vidljiv je rast i sredstava za obranu, odnosno MORH-a, gdje je proračun u tri godine narastao za duplo, odnosno s 1,5 milijardi 2000. godine na 3,9 milijardi kuna 2003. godine.[935] No, onda bilježi snažnu stagnaciju jer, iako je od 2000. godine cijeli državni proračun narastao dva i pol puta, izdvajanja za obranu su od 2003. do 2013. godine narasla samo za 900 milijuna kn, odnosno na 4,8 milijardi kn.[936] Veliko umanjenje proračuna za vojsku i sigurnosne službe te otpuštanje velikog broja zaposlenika iz policije i vojske govori tome u prilog.

Nigdje u proračunima nema, primjerice, stavke za demografsku obnovu hrvatskog društva. No, zato su se golema sredstva izdvajala za zaštitu prava nacionalnih manjina, ali ništa za njihovu integraciju, nego, zapravo, za dezintegraciju, što je u potpunosti u suprotnosti s hrvatskim nacionalnim interesima. Tako je u 2013. godini za nacionalne manjine izdvojeno 40,5 milijuna kn

[931] Ekološka mreža: https://www.obz-zastita-prirode.hr/index.php/ekoloska-mreza/ekoloska-mreza-natura-2000, uvid izvršen 1. srpnja 2025.
[932] MGOR: https://iir.mingor.hr/iir8.html#https://mzoe.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/okolis/zrak/emisije-u-zrak/1312, uvid izvršen 28. lipnja 2025.
[933] Izvješća o stanju okoliša u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2005. - 2008, AZO, Zagreb, svibanj 2012..; Naglasci izvješća o stanju okoliša u Republici Hrvatskoj 2014., AZO, Zagreb, prosinac 2015.
[934] Odluke o proglašenju državnog proračuna Republike Hrvatske 2000. - 2013 godine, po godinama (NN 33/00, 130/00,116/01, 154/02, 31/04, 148/05, 171/05, 137/06, 149/07, 149/08, 130/09, 140/10, 24/12, 139/12)
[935] Isto.
[936] Isto.

i dodanih 26 milijuna kn za Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, a za Ured vijeća za nacionalnu sigurnost tek 20,5 milijuna kn.[937]

Nadalje, u više od 11 milijardi kn za Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta nema nijedne stavke koja bi bila namijenjena očuvanju i jačanju hrvatskog identiteta, ali ima više od 5 milijuna kuna za obrazovanje nacionalnih manjina i više od 200 tisuća kuna za uključivanje zemalja istočne Europe i zapadnog Balkana; za hrvatsku nacionalnu manjinu u svijetu bilo je predviđeno 3 milijuna kuna.[938] S obzirom na navedeno, deficit proračuna i enormni rast državnog duga u ovom razdoblju, ne može se reći da je državnim proračunom odgovorno upravljano u smjeru ostvarivanja hrvatskih nacionalnih interesa.

9.3.3. Učinkovitost u ostvarivanju hrvatskih nacionalnih interesa i ciljeva od 2013. do 2020. godine

Ovo je razdoblje nakon ulaska i integracije RH u Europsku uniju, odnosno razdoblje egzistiranja i funkcioniranja Hrvatske unutar Europske unije. I u formalnom pogledu, to više nije potpuna, nego djelomična suverenost RH. Ona je već jednim dijelom nastupila i u prethodnom pripremnom razdoblju za ulazak u euroatlantske saveze, ali od 1. srpnja 2013. godine, RH je u potpunosti pod pravnim okriljem EU-a, pa je posebno zanimljivo analizirati realizaciju nacionalnih interesa i ciljeva u ovome razdoblju.

Tablica 64: Analiza učinkovitosti realizacije hrvatskih nacionalnih interesa i ciljeva u razdoblju od 2013. do 2020. godine

Nacionalni interesi	Nacionalni ciljevi	Realizacija		
		PR	**DR**	**NR**
1. Suverenitet hrvatske nacije	1. Očuvanje jedinstva hrvatske nacije			+
	2. Očuvanje demokratskog višestranačkog sustava	+		
	3. Sustavna kontrola migracija			+
	4. Pozitivna integracija manjina			+
	5. Povećanje nataliteta hrvatske nacije			+
	6. Pozitivan migracijski saldo pripadnika hrvatske nacije			+
	7. Sveobuhvatna zaštita zdravlja stanovništva RH		+	
	8. Zaštita tradicionalnih obitelji			+
2. Teritorijalna cjelovitost i sigurnost RH	9. Jurisdikcija nad međunarodno priznatim teritorijem RH		+	
	10. Snažna obrambena sposobnost (vojna i civilna)		+	
	11. Snažna obavještajna djelatnost			+
	12. Snažna protuobavještajna djelatnost			+

[937] Isto.
[938] Isto.

	13. Integracija u RH međunarodne organizacije			+
	14. Mirno i stabilno okruženje RH		+	
3. Očuvanje i jačanje hrvatskog identiteta	15. Zaštita vrijednosti hrvatskog Domovinskog rata			+
	16. Očuvanje hrvatskog jezika i pisma			+
	17. Učenje i promoviranje istine i cjelovite povijesti hrvatske nacije			+
	18. Očuvanje i poticanje razvoja hrvatske kulture		+	
	19. Poticanje i promoviranje hrvatskih sportskih uspjeha	+		
	20. Njegovanje vjerske raznolikosti hrvatske nacije			+
	21. Poticanje održavanja hrvatskog identiteta u BIH i kod hrvatskih iseljenika	+		
4. Gospodarski prosperitet i samodostatnost	22. Razvoj tržišnog gospodarstva i očuvanje nepovredivosti privatnog vlasništva		+	
	23. Energetska samodostatnost		+	
	24. Prehrambena samodostatnost		+	
	25. Financijska neovisnost			+
	26. Ekološka hrvatska proizvodnja iz hrvatskih resursa		+	
	27. Razvoj znanosti i inovacija		+	
	28. Rast održivog turizma	+		
	29. Niska stopa nezaposlenosti	+		
	30. Niska stopa inflacije	+		
	31. Pozitivan (realni) BDP	+		
5. Vladavina prava	32. Neovisno sudstvo		+	
	33. Pravedno i pošteno suđenje te jednakost građana pred hrvatskim institucijama		+	
	34. Neovisna istražna tijela		+	
	35. Nekorumpiranost državnih dužnosnika			+
	36. Kompetentnost državnih dužnosnika			+
6. Zaštita hrvatskih nacionalnih resursa	37. Odgovorno upravljanje izvorima pitke vode		+	
	38. Odgovorno upravljanje državnim šumama i šumskim zemljištem		+	
	39. Odgovorno upravljanje državnim poljoprivrednim i turističkim zemljištima			+
	40. Odgovorno upravljanje energentima i mineralnim sirovinama			+
	41. Odgovorno upravljanje infrastrukturnim mrežama	+		
	42. Odgovorno upravljanje nacionalnim telekomunikacijskim prostorom		+	
	43. Odgovorno upravljanje nacionalnim medijskim prostorom			+
	44. Odgovorno upravljanje prirodom i okolišem		+	
	45. Odgovorno upravljanje državnim proračunom		+	
	Značenje pokrata u tablici: PR – potpuna realizacija; **DR** – djelomična realizacija; **NR** – nije realizirano.			

Prema pokazateljima iz tablice, vidljivo je da u ovom razdoblju nije došlo do značajnog poboljšanja u ostvarivanju nacionalnih interesa nasuprot prethodnom razdoblju. Procijenjeno je da je potpuno realizirano 8 nacionalnih ciljeva (jednako kao i u prošlom razdoblju), ali se povećala djelomična realizacija te ih je realizirano 18 (3 više nego u proteklom razdoblju) te ih 19 nije

realizirano (3 manje nego u prethodnom razdoblju). Dakle, smanjio se broj nerealiziranih za 3, ali je broj potpuno realiziranih ostao isti, a povećao se broja djelomično realiziranih za 3. Znači, od 45 analitički definiranih hrvatskih nacionalnih ciljeva, njih 37 nije u potpunosti realizirano, što je jednako kao i u prethodnom razdoblju. No, manji je broj nerealiziranih. I ovdje se jasno vidi nedostatno bavljenje hrvatskim nacionalnim interesima i ciljevima, za što je bilo presudno upravljačko tijelo sigurnosno-obavještajnog sustava RH.

9.3.3.1. Suverenitet hrvatske nacije

Ulaskom Hrvatske u EU gubi se dio suvereniteta hrvatske nacije. Događa se klasični sukob ciljeva, jer nije moguće istovremeno RH podređivati Europskoj uniji i očuvati hrvatske nacionalne interese i suverenitet države, budući da EU sve više prerasta u političku tvorevinu koja zadire u suverenitet RH i drugih članica Europske unije.[939]

Ulaskom u EU dio pravnog suvereniteta prenesen je na nadnacionalne institucije, što znači da Hrvatska više ne odlučuje samostalno o ključnim zakonima, interesima i procesima.[940] Načelo učinkovitosti i načelo nadređenosti prava EU-a nacionalnom pravu države članice, neosporno u svom sinergijskom učinku bitno smanjuju pravnu autonomiju i suvereni pravni okvir državama članicama, kako u provedbenom, tako i u regulatornom području.[941]

Nejedinstvo hrvatske nacije nastavljeno je, a ključni prijepori u ovom razdoblju vodili su se oko: vrijednosti Domovinskog rata što je rezultiralo velikim prosvjedima (stavljanje šatora ispred MHB-a); vrijednosti tradicionalne hrvatske obitelji i nametanjem drugačijih vrijednosti od strane administracije EU što je rezultiralo referendumom i promjenom Ustava;[942] prodora velikog broja migranata i neadekvatne zaštite hrvatske granice;[943] restriktivnih zdravstvenih mjera koje su poduzimane za vrijeme pandemije COVIDA,[944] korumpiranosti državnih dužnosnika i nepravednog postupanja pravosudnih tijela.[945]

U ovom je razdoblju došlo do nekoliko promjena hrvatskih vlada, a čak su bili održani i izvanredni parlamentarni izbori nakon pada Vlade 2016. godine. Također su se smjenjivali predsjednici

[939] Jurić, Tado, HKV: https://www.hkv.hr/hrvatski-tjednik/31190-razgovor-s-dr-sc-t-juricem-da-na-zalost-gubimo-hrvatsku.html, uvid izvršen 24. listopada 2025.
[940] Isto.
[941] Arlović, Mato: Zajedničke europske vrijednosti i/ili vrijednosti nacionalnih država – dilema i/ili cilj, Zbornik radova, IMIN, Zagreb, 2020., str. 54.
[942] Priopćenje o narodnom ustavotvornom referendumu o definiciji braka, Ustavni sud, NN 138/2013., od 18. studenoga 2013.
[943] Policija: https://policija.gov.hr/podrska-zajednici/migranti/arhiva-obavijesti-o-prihvatu-i-smjestaju-migranata-u-rh-po-mjesecima/studeni-2015-obavijest-o-prihvatu-i-smjestaju-migranata-u-rh/397, uvid izvršen 24. listopada 2025.
[944] Obdusman.hr: https://www.ombudsman.hr/en/covid-19-epidemic-normative-framework-and-limitations-on-human-rights/, uvid izvršen 24. listopada 2025.
[945] Dnevnik.hr: https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/rasprava-o-izvjescu-o-radu-povjerenstva-za-odlucivanje-o-sukobu-interesa-za-2014-godinu---428332.html, uvid izvršen 24. listopada 2025.

države iz tzv. lijeve i tzv. desne političke opcije [946] koji su kohabitirali i s vladama suprotnih političkih opcija. Sve su te političke promjene prošle mirno i bez ikakvih ekscesa. Znači, demokratski se višestranački sustav u Hrvatskoj u potpunosti ustalio.

U migracijskoj je krizi 2015. godine zakazala cjelokupna europska migracijska politika, što iziskuje potrebu kvalitetnije integracije migranata.[947] Hrvatska je ovom razdoblju imala negativnu demografsku strukturu i trendove što se, kroz nedostatak radne snage i neravnomjernu naseljenost, negativno odražavalo na društveno-gospodarski razvoj zemlje te socijalne i ekonomske pritiske na državne i javne funkcije.[948] Prema istraživanju motiva i karakteristika novih iseljavanja naših građana u Njemačku (1200 ispitanika), kao ključne razloge iseljavanja naveli su: nemoral političkih elita, pravnu nesigurnost, slabe institucije, nepotizam i korupciju.[949]

Ovo razdoblje obilježeno je prodorom velikog broja migranata i izbjeglica. Uslijed toga došlo je do nikad zabilježenog narušavanja hrvatske državne granice, ali, naravno, i granica drugih država na ruti od Bliskog istoka do željenih destinacija u EU-u, uglavnom Njemačke i drugih bogatijih država. Tako je najveći migrantski val kroz Hrvatsku prošao 2015. godine, a uglavnom je uzrokovan ratom u Siriji te sukobima i nestabilnostima u Iraku, Afganistanu i Libiji. Od početka migrantskog vala u rujnu 2015. godine pa do proljeća 2016. godine procjenjuje se da je kroz Hrvatsku prošlo više od pola milijuna migranata, odnosno oko 660 tisuća.[950]

To je izazvalo strahove i nove podjele u hrvatskom društvu te snažne polemike, što nije prestalo do kraja ovog analiziranog razdoblja. Dobra strana ovog ilegalnog prodora velikog broja migranata za Hrvatsku jest ta što je mali broj tih ljudi ostao u Hrvatskoj, koja je zapravo služila kao tranzitna ruta. Stoga Hrvatska nije bila znatno identitetski, kulturološki, demografski, sociološki i sigurnosno ugrožena, iako se sigurnosne službe i policija u Hrvatskoj, ali i u cijelom EU-u, nisu snašle i pokazale su potpunu nespremnost; tim više što se politika zapravo postavila na način da je, uglavnom zbog ekonomskih interesa, gotovo otvoreno pozivala migrante na ilegalne ulaske.[951]

Dezintegracija manjina nastavila se još snažnije u ovom razdoblju. Tako su u rujnu 2013. godine postavljene ploče i sa ćiriličnim natpisima na sve zgrade Vlade i lokalne uprave u Vukovaru, poput

[946] DIP: https://www.izbori.hr/arhiva-izbora/#/app/predsjednik-2014; https://www.izbori.hr/arhiva-izbora/#/app/predsjednik-2019; uvid izvršen 24. listopada 2025.
[947] Hasanović, A.; Tatalović, S.; Malnar, D.; Zorko, M.; Akrap, G.; Ančić, D.; Vrančić, M.; Ljubić, D.; Keser, I.; Mamić. K.; Turkalj, K.; Turkalj, J.; Belovari, T.; Šterc, S.: n. dj., str. 23.
[948] Isto, str. 26.
[949] Isto, str. 27.
[950] MUP: https://mup.gov.hr/vijesti/svecano-zatvoren-projekt-iom-migranti-i-izbjeglice-u-hrvatskoj/239495, uvid izvršen 25. listopada 2025.
[951] Cvrtila, Željko: Masovne migracije u Europu, Zaštita 6/15, Zagreb, 2015.; Novi migracijski val, prijetnja za RH?, Zaštita 10/16, Zagreb, 2016.; Migracija ili invazija, Zašita 11/18, Zagreb, 2018.

policije, suda i drugih institucija. To je izazvalo prosvjede građana, a posebice branitelja, te je došlo do trganja i razbijanja ploča, što je izazvalo dodatne podjele u hrvatskom društvu. Ćirilične ploče bile su legalne temeljem donesenog Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i Zakona o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u RH (koji su poslužili kao pravni temelj).[952]

To je u Vukovaru posebno teško primljeno jer je taj grad najviše stradao u Domovinskom ratu od velikosrpske agresije. Prava utemeljena Ustavnim zakonom o pravima manjina nastavila su se konzumirati i proširivati u primjeni. Privilegirani saborski zastupnici nacionalnih manjina često su bili prevaga u formiranju parlamentarne većine o kojoj su ovisili stabilnost i opstanak Vlade. Temeljem toga traženi su (ucjenjivanjem) mnogi dodatni ustupci, prije svega u financiranju različitih projekata kojima su manjine dodatno dezintegrirane od hrvatskog društva.

Tako je u 2020. godini iz državnog proračuna RH za nacionalne manjine izdvojeno 45,8 milijuna kn i dodanih 70,1 milijuna kn za Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina te dodatne razne stavke po raznim ministarstvima još po desetke milijuna kuna.[953] Dakle, od 2013. godine sredstva za dezintegraciju manjina narasla su tri puta, što je samo dodatno dezintegriralo manjine unutar hrvatskog društva.

Natalitet u Hrvatskoj u ovom razdoblju nastavio je padati. S 39.939 živorođene djece 2013. godine palo se na 35.987 živorođene djece 2020. godine.[954] U odnosu na umrle, prirodni je prirast 2013. godine bio - 10.447, a 2020. godine - 21.297, dakle dvostruko veći.[955] Znači, broj umrlih bio je od deset do 21 tisuću veći od rođenih. Stopa prirodnog prirasta u stalnom je minusu, od - 2,5 do - 5,2 na 1000 stanovnika.[956] Razlika između umrlih i rođenih u ovom razdoblju veća je od 121 000, što je znatno lošije od razdoblja 1990. – 2000. godine (koje je bilo i ratno razdoblje), a gotovo jednako kao s prethodnim razdobljem, ali za dvostruko manje godina.

Ovo razdoblje bilježi značajno iseljavanje iz Hrvatske. Tako je u ovom razdoblju iz RH odselilo više od 255 000, a doselilo nešto više od 145 000 ljudi, a od tih useljenih, prema manjkavim statističkim podatcima i procjenama, broj Hrvata bio je manji od 50 000.[957] Dakle, riječ je o velikom negativnom migracijskom saldu između doseljenih i odseljenih (- 110 000 ljudi) u RH.

[952] Zakonu o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj…
[953] Odluke o proglašenju državnog proračuna Republike Hrvatske 2013. - 2020 godine, po godinama (NN 139/12, 152/13, 148/14, 26/16, 119/16, 124/17, 113/18, 117/19),
[954] DZS: https://podatci.dzs.hr/media/ovxphhsr/7-1-1_prirodno-kretanje-stanovnistva-rh-u-2020.pdf, uvid izvršen 21. lipnja 2025.
[955] Isto.
[956] Isto
[957] DZS: https://podatci.dzs.hr/2021/hr/9939, uvid izvršen 21. lipnja 2025.

U ovom je razdoblju došlo do ozbiljnog ugrožavanja zdravlja čitavog hrvatskog društva uslijed pandemije COVID-a koja je u RH počela 25. veljače 2020. godine. U vrijeme COVID-a povećao se značajno broj umrlih u Hrvatskoj; tako je u razdoblju (otkad je službeno proglašena epidemija bolesti COVID-19 u Republici Hrvatskoj), od ožujka 2020. do veljače 2023., broj umrlih porastao za 12,4 % u odnosu na petogodišnji prosjek za isto razdoblje, odnosno umrlih je bilo 19 671 više, a upravo je u prosincu 2020. bilo najviše umrlih u RH u jednome mjesecu, odnosno 7 608 umrlih. U odnosu na petogodišnji prosjek za isti mjesec, to je povećanje od 63,9 % ili 2 967 umrlih više.[958]

Ovo jasno pokazuje koliko je bitno voditi računa o sveobuhvatnoj zaštiti zdravlja nacije. Ipak, koronakrizom odgovorno se upravljalo. Iako čekanje na zdravstvene preglede varira od bolnice do bolnice, lista čekanja je značajna. Tako je na dan 31. kolovoza 2018. godine, broj narudžbi na zdravstvene preglede bio 1.130.985, gotovo duplo više od 2013. godine. Broj pacijenata krajem 2018. godine bio je viši od 850 000, dakle za oko 340 000 više nego 2013. godine, s prosječnim vremenom čekanja na pregled od otprilike 5,5 mjeseci (164 dana).[959]

Vrijeme čekanja u 2019. godini: na MR mozga bilo je 317 dana, a ako je pregled uključivao angiografiju, čak 378 dana; na CT mozga u prosjeku tri mjeseca; na ultrazvuk srca 190 dana; na ultrazvuk dojke 220 dana.[960] U ovim ključnim pregledima liste čekanja značajno su se povećale. U ovom je razdoblju oko 800 liječnika i oko 2500 medicinskog osoblja napustilo Hrvatsku i otišlo na rad uglavnom u države EU-a zbog boljih uvjeta rada, što se znatno odrazilo na lošiju kvalitetu i nepravovremeno pružanje zdravstvenih usluga građanima. Korupcijske afere u zdravstvu nastavile su se i u ovom razdoblju poput: afere Imunološki zavod, koji je namjerno uništen kako bi se omogućio skupi uvoz lijekova, te HKL koji je Croatia osiguranju platio 15 milijuna kn za dopunsko osiguranje svojih članova.[961]

Zaštita tradicionalnih hrvatskih obitelji u razdoblju od 2013. do 2020. godine može se sagledati iz više aspekata: socijalne politike, demografskih mjera, obrazovanja, zapošljavanja i stambene politike. Bilo je pozitivnih pomaka i mjera poput povećanja rodiljnih i roditeljskih naknada, povećanja naknada za zaposlene roditelje. Rodiljne su naknade dignute s 2660 kn na 5600 kn (za drugih 6 mjeseci roditeljskog dopusta).[962] Uvedene su i neke demografske mjere: potpore za novorođeno dijete (posebno u gradovima poput Zagreba, Osijeka, Sinja, itd.), poticaji za mlade

[958] DZS: https://web.dzs.hr/Hrv/Covid-19/stanovnistvo-umrli.html, uvid izvršen 30. lipnja 2025.
[959] PI: https://porestina.info/na-listama-cekanja-865-tisuca-pacijenata/, uvid izvršen 30. lipnja2025.
[960] Isto.
[961] Nacional: https://www.nacional.hr/problemi-za-bivseg-ministra-2020-lijecnicka-komora-u-dvije-godine-isplatila-gotovo-15-mil-kuna-tvrtki-u-kojoj-radi-tatjana-kujundzic/, uvid izvršen 30. lipnja 2025.
[962] VRH: https://vlada.gov.hr/gov-t-puts-forward-bill-increasing-parental-leave-allowance/28403, uvid izvršen 30. lipnja 2025.

obitelji subvencioniranim stambenim kreditima (APN program od 2017.)[963] te proširenje prava na dječji doplatak 2018. godine.[964]

No, mnoge cijele mlade obitelji iselile su iz Hrvatske, što je i rezultat nepostojanja sustavne obiteljske politike: mjere su bile fragmentirane, često privremene i regionalno neujednačene; nedovoljna prilagodba tržišta rada za roditelje s malom djecom; nizak postotak djece uključen u predškolski odgoj u ruralnim krajevima.

Također, u ovom je razdoblju bilo javnih rasprava, društvenih napetosti i ideoloških sukoba oko pitanja obitelji između zagovornika tradicionalnog shvaćanja obitelji (majka, otac, djeca) i aktivista za prava LGBTQ+ osoba koji su se zalagali za priznavanje istospolnih partnerstava i roditeljstva. Sukladno tome, građanskom su inicijativom prikupljeni potpisi za referendum, kojim se brak Ustavom definira kao zajednica muškarca i žene, a koji je održan 1. prosinca 2013. godine i izglasan sa 66 % ZA, a što je izazvalo snažne podjele u društvu jer je kritiziran od strane LGBT udruga, dijela javnosti i političara.[965]

Kao odgovor na uspjeh tog referenduma, pod pritiskom LGBTQ+ udruga i nekih javnih osoba, Vlada je 2014. godine predložila, a Sabor i donio Zakon o životnom partnerstvu,[966] kojim su istospolnim parovima omogućena gotovo sva prava kao i bračnim, kao i prava na posvajanje djece u obliku partnerstva. Taj je Zakon dio javnosti doživio kao napad na tradicionalnu obitelj.[967]

Također, bilo je ideoloških rasprava oko kurikularne reforme (2016. – 2019.). Bilo je očito da pojedini obrazovni sadržaji promiču rodnu ideologiju i relativiziraju ulogu obitelji jer su udžbenici i sadržaji uključili prikaz istospolnih parova te rodnih i roditeljskih uloga. Vodila se i javna rasprava o uvođenju građanskog odgoja i rodne ravnopravnosti u škole.

Zbog toga je dio civilnih udruga i stranaka (npr. U ime obitelji, Vigilare, Domovinski pokret) i javnost smatrali da se promoviranjem istospolnih zajednica i rodne ideologije ugrožava tradicionalna obitelj, a s druge strane, liberalni akteri tvrdili su da je riječ o proširenju prava, a ne

[963] Zakon o subvencioniranju stambenih kredita, NN 65/17, od 7. srpnja 2017.
[964] Peto i šesto periodično izvješće RH prema Konvenciji o pravim djeteta Ujedinjenih naroda, Klasa: 023-08/28-01/1, Urbroj..: 519-03-2-1-1/2-18-3, MDU, travanj 2020.
[965] Izvješće o provedenom državnom referendumu održanom 1. prosinca 2013., DIP, Klasa: 014-02/13-07/24, Urbroj..: 507/18-13-1, od 10. prosinca 2013.
[966] Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola, NN 92/14, od 28. srpnja 2014.
[967] Večernji.hr: https://www.vecernji.hr/vijesti/pride-gay-vjencanja-od-rujna-u-ime-obitelji-rusit-cemo-zakon-950895, uvid izvršen 1. srpnja 2025.

o napadu na većinska prava. Usvojena je i Istanbulska konvencija[968] protiv koje je svoj stav izrazila i Hrvatska biskupska konferencija.[969]

Unatoč prijeporima u javnosti, 2015. godine započinje posvajanje djece od strane istospolnih životnih partnera, što je potvrdilo tvrdnje konzervativne javnosti da je to krajnji cilj svih tih promjena koje je Vlada RH nametnula. Donesen je i Zakon o udomiteljstvu,[970] kojim istospolni parovi nisu uključeni kao mogući udomitelji, ali Ustavni sud 2020. dopušta udomljavanje i za istospolne partnere.[971]

Dakle, vlast je u ovom razdoblju stvorila zakonodavni okvir koji se potpuno otvarao prema različitim oblicima obitelji, uz jačanje prava istospolnih zajednica, što je izazvalo nove snažne podjele hrvatskog društva i nije pridonijelo demografskoj obnovi hrvatske nacije.

9.3.3.2. Teritorijalna cjelovitost i sigurnost RH

Ni u ovom razdoblju nije uspostavljena puna jurisdikcija RH nad njezinim teritorijem. Tako je granica s Republikom Slovenijom nakon arbitražnog postupka, koji je Hrvatska odbacila 2015. godine zbog kompromitacije, ostala neriješena.[972]

I dalje su ostala neraščišćena granična pitanja sa Srbijom na Dunavu, s Crnom Gorom na Prevlaci (posebno u južnom dijelu Jadrana koje je procijenjeno vrlo bogato ugljikovodicima, istražni blok 23, 26, 27, 28 i 29) te neke sporne granične točke s BIH koja je temeljem toga pokušala spriječiti gradnju Pelješkog mosta.[973] U ovom razdoblju još nije bio proglašen Isključivi gospodarski pojas (IGP),[974] odnosno nije bila uspostavljena puna jurisdikcija RH nad hrvatskim dijelom Jadrana, nego je i dalje ostala ograničena jurisdikcija temeljem ZERP-a.

Vojni rok nije vraćen ni u ovom razdoblju, tako da i dalje veliki broj hrvatskih građana ostaje bez ikakve vojne izobrazbe. Broj pripadnika HV-a varirao je oko 15.000 – 18.000 aktivnog osoblja plus pričuva.[975] Odlukom VRH-a 2017. godine utvrđena je brojčana veličina pričuvnog sastava

[968] Zakon o potvrđivanju Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, NN 3/18, od 16. svibnja 2018.
[969] HBK: https://hbk.hr/dokumenti-hbk/izjava-hbk-o-ratifikaciji-ratifikaciji-istanbulske-konvencije/, uvid izvršen 6. veljače 2026.
[970] Zakon o udomiteljstvu, NN 115/18, od 20. prosinca 2018.
[971] Odluka i Rješenje, Ustavni sud RH broj: UI-144/2019, UI-507/2019, UI-637/2019, UI-858/2019, UI-873/2019, UI-933/2019, UI-952/2019, UI-1107/2019, od 29. siječnja 2020.
[972] VRH: https://vlada.gov.hr/vijesti/vlada-pokrenula-postupak-izlaska-iz-arbitraznog-sporazuma-sa-slovenijom/17433, uvid izvršen 1. srpnja 2025.
[973] China-cee.eu: https://china-cee.eu/2019/07/02/croatia-external-relations-briefing-border-disputes-of-croatia-with-its-neighbors/, uvid izvršen 8. veljače 2026.
[974] IGP je ipak proglašen 2021. godine, Odluka o proglašenju isključivog gospodarskog pojasa Republike Hrvatske u Jadranskom moru, NN 10/21, od 5. veljače 2021.
[975] MORH: https://www.morh.hr/povijesnica_2016/; https://www.vecernji.hr/vijesti/nema-vise-stezanja-kakvim-je-naoruzanjem-nasa-vojska-raspolagalau-ratu-a-sto-posjeduje-danas-1483613, uvid izvršen 2. srpnja .2025.

na svega 21 000 pripadnika.[976] Uvedena je dragovoljna vojna obuka 2008. godine, ali sa slabim odazivom, odnosno do 2020. godine svega je oko 9000 pripadnika prošlo takvu obuku.[977]

Započelo se s modernizacijom HV-a, ali ona je išla sporo zbog ograničenih proračuna, odnosno određivanja drukčijih prioriteta u proračunu u kojem nije bilo previše mjesta za vojsku. Ipak, pomaci su bili vidljivi jer su u 2016. godini nabavljeni američki izviđački helikopteri OH-58D Kiowa Warrior.[978] U operativnu uporabu Hrvatske vojske uvedeno je 20 vozila tipa MRAP, nabavljene su samohodne haubice PzH 2000, završen remont helikoptera Mi-171Sh, ugovorena je nabava četiriju motora M504-B2 za raketne topovnjače klase Kralj, nastavljen je program generalne revizije tenka M-84, izvršen je remont pričuvnih dijelova zrakoplova MiG-21, porinut je prvi domaći obalni ophodni brod nove generacije OOB 31- Omiš.[979]

HV je počeo sudjelovati u međunarodnim vojnim misijama u sklopu NATO-a u Litvi, Poljskoj, Afganistanu, a u sklopu EU-a u Africi, gdje su hrvatski vojnici pokazali visoku obučenost i interoperabilnost s NATO-ovim partnerima.[980] Vojska je u ovom razdoblju i dalje imala znatnih slabosti kao što je zastarjela borbena avijacija, nedovoljno dodijeljeni proračunski resursi za modernizaciju i ovisnost o donacijama i suradnji sa zapadnim saveznicima. Stanje hrvatske vojske neznatno je poboljšano u odnosu na prethodno razdoblje.

Glede sigurnosno-obavještajnog sustava RH u ovom razdoblju nije došlo ni do kakvih bitnih promjena. I dalje je na snazi Zakon o SOS-u RH iz 2006. godine i sve njegove manjkavosti koje su ranije u ovom radu opisane. Stabilnost SOS-a dodatno je narušio prijepor oko smjene ravnatelja SOA-e, koju je 2016. godine zatražila tadašnja predsjednica države, gdje se ponovno pokazala manjkavost postojećeg zakona, ali i Ustava.[981]

Povjerenje u SOS dodatno je narušeno sudskim postupkom koji se vodio zbog otuđenja operativnih troškova[982] te aferom o lažiranju putnih troškova (2019.), sve od strane djelatnika VSOA-e.[983] Također, aferom Agrokor (2018.), gdje je bilo sumnje da su sigurnosne provjere od

[976] Godišnje izvješće obrane za 2017. godinu, MORH, Zagreb, travanj 2018.
[977] MORH: https://morh.gov.hr/vijesti/dragovoljno-vojno-osposobljavanje-28-narastaja-rocnika/9175, uvid izvršen 1. srpnja 2025.
[978] MORH: https://morh.gov.hr/vijesti/prezentacija-helikoptera-oh-58d-kiowa-warrior-u-zemuniku_07122016/6484, uvid izvršen 1. srpnja 2025.
[979] Godišnje izvješće o obrani za 2019., VRH, Zagreb, rujan 2020.; RH je kupila nove borbene avione, Odluka o kupnji 12 borbenih aviona Rafale od Francuske, donesena je 2021. godine, a isporuka je završena 2025.
[980] Isto.
[981] Cvrtila, Željko: Smjena ravnatelja SOA-e, da ili ne?, Zaštita 3/16, Zagreb, 2016.
[982] Tportal: https://www.tportal.hr/crna-kronika/clanak/bivsim-celnicima-vsoa-e-potvrdena-osudujuca-presuda-kazna-im-smanjena-na-2-godine-i-10-mjeseci-20211214, uvid izvršen 2. srpnja 2025.
[983] Jutarnji.hr: https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/spijunski-skandal-istrazuju-se-djelatnici-vsoa-e-sumnja-se-da-su-lazirajem-putnih-troskova-utajili-2-milijuna-kn-15225763, uvid izvršen 2. srpnja 2025..

strane SOA-e korištene za političke obračune, što je izazvalo zabrinutost zbog politizacije obavještajnog aparata.[984]

Vidljiv je pomak u protuobavještajnom djelovanju u dvama javno poznatim slučajevima kada je SOA (2015.) razotkrila mrežu stranih agenata koji su špijunirali hrvatski državni vrh, uključujući visoke dužnosnike i poslovne ljude povezane s INA-om, gdje je istraga upućivala na povezanost s mađarskim interesima,[985] te u slučaju Arbitraže sa Slovenijom kad je otkriven sukob interesa jednog od arbitražnih sudaca (2019.). No, obavještajni i protuobavještajne sposobnosti, kapaciteti i ovlasti sigurnosnih službi nisu povećani. U ovom je razdoblju pojačana i suradnja sa sigurnosnim službama unutar EU, koje ipak svaka i dalje štiti prvenstveno nacionalne interese svoje države.

Hrvatska je 2015. godine podnijela zahtjev za ulazak u schengenski prostor, što znači olakšan protok ljudi i roba bez graničnih kontrola te olakšava trgovanje i ulaganje zbog veće mobilnosti, povećanje prekogranične polovne suradnje, putovanje, posebice u turističkoj sezoni. Hrvatska u ovom razdoblju nije ispunila kriterije i nije primljena u Schengen.[986]

Hrvatska je 2017. godine podnijela i zahtjev za ulazak u OECD – Organizaciju za ekonomsku suradnju i razvoj (eng. Organisation for Economic Co-operation and Development), koja okuplja najrazvijenije i najbogatije zemlje svijeta s ciljem unaprjeđenja ekonomskog rasta (Klub bogatih zemalja), poticaja trgovine i ulaganja, promicanja dobrog upravljanja i usporedbe politika i razmjene iskustava među zemljama članicama. No, u ovom razdoblju Hrvatska nije ispunila kriterije (neovisnost pravosuđa, smanjenje korupcije, adekvatno tržišno natjecanje, kriterijsko upravljanje državnim poduzećima..), pa nije primljena u ovu organizaciju. Dakle, nijedna planirana integracija nije realizirana u ovom razdoblju.

U okruženju Hrvatske i u neposrednom susjedstvu nije bilo oružanih sukoba, odnosno, regija jugoistočne Europe bila je u miru i nisu zabilježene velike prijetnje sigurnosti Hrvatske, no probudile su se znatne tenzije. Dio susjednih država integriran je u NATO i EU, što je smanjilo tenzije i pretenzije prema RH, ali Srbija, BiH i Crna Gora nisu integrirane, pa su iz njih stalno dolazile razne povijesne neistine i optužbe (pa i sudske), blaćenje i potkopavanje hrvatskog identiteta.

Odnosi Srbije i Kosova bili su jedno od ključnih žarišta političke nestabilnosti u regiji. Odnosi su stalno bili napeti oko statusa Kosova, priznanja i prava srpske etničke manjine na Kosovu, koja po

[984] Faktograf: https://faktograf.hr/2018/08/23/plenkoviceva-vlada-zbog-agrokora-zloupotrebljava-tajne-sluzbe/, uvid izvršen 3. srpnja 2025.
[985] Nacional.hr: nacional.hr/ekskluzivno-madari-pokusali-izvesti-drzavni-udar-u-hrvatskoj/, uvid izvršen 3. srpnja 2025.
[986]Hrvatska 1. siječnja 2023. godine postaje punopravna članica Schengena.

starom prokušanom receptu iz 1990-ih godina traži autonomiju (Zajednica srpskih općina) s prikrivenom projekcijom budućeg odcjepljenja.[987]

Republika Srpska i njezini čelnici stalno su optuživali Hrvatsku za navodno zločinačku Oluju te prijetili odcjepljenjem od BiH, što je stalno bilo na rubu građanskog sukoba u BiH.[988] U tom smislu RS je konstantno blokirala državne institucije BIH (sudove, tužiteljstvo…) u čemu je koristila potporu Srbije i Rusije.[989]

Ni situacija u Crnoj Gori nije bila stabilna. Tijekom izbora 2016. godine vlast je tvrdila da je spriječen pokušaj državnog udara za koji su sumnjičeni državljani Srbije, ruski agenti i pripadnici prosrpske opozicije, a cilj je bio spriječiti ulazak Crne Gore u NATO.[990] Srbija je i tamo izazivala stalne tenzije koristeći srpsku etničku manjinu u pokušaju preuzimanja vlasti. Tako Srpska pravoslavna crkva (SPC) tijekom 2019. godine pokreće višemjesečne masovne prosvjede tzv. litije protiv Zakona o slobodi vjeroispovijesti, što je rezultiralo gubitkom vlasti crnogorske većine na parlamentarnim izborima 2020. godine i preuzimanje vlasti od strane prosrpskih i proruskih stranaka.[991]

Hrvatska je pokazala popriličnu indolentnost prema potkopavanju hrvatskog identiteta koji dolazi iz Srbije te prema zbivanjima u BIH i Crnoj Gori, i ne vidi se pružanje bilo kakve potpore demokratskim predstavnicima u tim državama.

9.3.3.3. Očuvanje i jačanje hrvatskog identiteta

Vrijednosti Domovinskog rata i hrvatskog društva i u ovom su razdoblju snažno potkopavane. Iako su hrvatski generali Markač, Gotovina i Čermak oslobođeni i pušteni iz haaškog pritvora te uz velebni doček vraćeni u Hrvatsku, optužnice (u Hagu i u pravosuđu RH) protiv hrvatskih branitelja nisu se prestajale montirati.

Suđenja su hrvatskim braniteljima nastavljena. Tako je suđenje tzv. hrvatskoj šestorci (političkom i vojnom vrhu Herceg-Bosne) u Haagu nastavljeno te su 2013. godine i osuđeni u prvom stupnju, a 2017. godine i u konačnoj presudi.[992] Nastavljeno je i suđenje braniteljima za slučaj Lora iz Splita,[993] specijalcu Hrastovu za slučaj Karlovački most,[994] Tomislavu Merčepu za tzv. Pakračku

[987] EWB: https://europeanwesternbalkans.com/2023/02/17/association-of-serb-municipalities-remains-the-main-obstacle-in-serbia-kosovo-dialogue/, uvid izvršen 4. srpnja 2025.
[988] BI: https://balkaninsight.com/2020/02/13/dodik-unveils-fresh-threat-of-bosnian-serb-secession/, uvid izvršen 4. srpnja 2025.
[989] Ecoi.net: https://www.ecoi.net/de/dokument/2056798.html, uvid izvršen 4. srpnja 2025.
[990] RSE: https://www.slobodnaevropa.org/a/drzavni-udar-presuda/29929378.html, uvid izvršen 4. srpnja 2025.
[991] Wikipedija: https://en.wikipedia.org/wiki/2019%E2%80%932020_clerical_protests_in_Montenegro?utm_source=chatgpt, uvid izvršen 4. srpnja 2025.
[992] ICTY: https://www.icty.org/x/cases/prlic/acjug/en/171129-judgement-vol-1.pdf, uvid izvršen 5. srpnja 2025.
[993] Direktno.hr: https://direktno.hr/domovina/doneseno-rjesenje-o-spojanju-sudskih-postupaka-lora-1-i-lora-2-44262/#goog_rewarded, uvid izvršen 5. srpnja 2025.
[994] Presuda, Vrhovni sud Republike Hrvatske, Broj III Kž 4/13-7, od 2. travnja 2015.

Poljanu,[995] Brodarcu i Milankoviću[996] za slučaj Sisak, petorici hrvatskih branitelja za tzv. slučaj u Kerestincu,[997] Branimiru Glavašu za tzv. slučaj Selotejp i Garaža u Osijeku,[998] kao i Juri Šimiću za slučaj Barutana u Bjelovara.[999] Branitelji su od strane pojedinih političara i medija proglašavani lažnim braniteljima i invalidima te uhljebima koji opterećuju državni proračun, sukladno čemu su im smanjivana stečena prava.

Stoga su branitelji u Savskoj ulici u Zagrebu 20. listopada 2014. godine postavili šator ispred Ministarstva branitelja, a prosvjed je trajao gotovo 15 mjeseci, odnosno do 24. travnja 2016. kada su ga, nakon 555 dana prosvjeda (i promjene vlasti), sami uklonili.[1000] To je izazvalo duboke podjele u društvu, pa čak i između pojedinih branitelja koji su također zauzimali lijevo-desne političke pozicije. Deklaratorno, vrijednosti Domovinskog rata ustavno su, zakonski i deklaracijom zaštićene, ali stvarno su bile sustavno stigmatizirane i kriminalizirane.

Zaštita hrvatskog jezika u ovom razdoblju bila je važna tema u obrazovanju, kulturi i politici, posebno s obzirom na ulazak Hrvatske u Europsku uniju i sve veći utjecaj globalizacije, pa je i postojala inicijativa za donošenje Zakona o hrvatskom jeziku koji bi dodatno uredio njegovu službenu upotrebu, ali do 2020. godine taj zakon još nije bio donesen.[1001] Iako je u službenim medijima, obrazovnom sustavu i institucijama hrvatski jezik bio dominantan, u svakodnevnom govoru počeo se suočavati s novim izazovima.

Sve se više osjećao utjecaj anglizama i utjecaj engleskog jezika, a posebice pojavom i širenjem društvenih mreža, YouTubea i videoigara, mladi su počeli sve više koristiti mješavinu jezika što je izazvalo zabrinutost kod jezikoslovaca.[1002] Također, javili su se pojedini regionalni pokušaji objedinjavanja jezika bivše Jugoslavije Deklaracijom o zajedničkom jeziku[1003] (2017.), što je izazvalo otpor u Hrvatskoj, gdje je naglašeno da je hrvatski poseban i standardiziran jezik s vlastitom poviješću, pravopisom i gramatikom.

Nacionalne manjine nastavljaju konzumirati prava korištenja vlastitog jezika i pisma, posebice u obrazovnom sustavu kroz model B i C, odnosno učenje dijela nastave ili pojedinih predmeta koji

[995] FHP: https://www.hlc-rdc.org/informisanje/aktuelno-o-tranzicionoj-pravdi/tomislav-mercep-je-kriv-za-zlocine-u-pakrackoj-poljani-osudjen-je-na-pet-i-pol-godina-zatvora/, uvid izvršen 5. srpnja 2025.
[996] Hina: https://www.hina.hr/vijest/8210716, uvid izvršen 5. srpnja 2025.
[997] Indeks.hr: https://www.index.hr/vijesti/clanak/Sudenje-za-zlostavljanja-u-Kerestincu-Optuzenici-ponovno-odbacili-optuzbe/802306.aspx, uvid izvršen 5. srpnja 2025.
[998] Vijesti.me: https://www.vijesti.me/svijet/balkan/60361/pocelo-ponovljeno-sudenje-branimiru-glavasu, uvid izvršen 5. srpnja 2025.
[999] Dnevnik.hr: https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/juri-simicu-pocelo-sudjenje-da-je-naredio-ubojstvo-trojice-casnika-jna---388495.html, uvid izvršen 22. veljače 2026.
[1000] HRT: https://radio.hrt.hr/radio-osijek/vijesti/nakon-555-dana-branitelji-zavrsavaju-prosvjed-3692355, uvid izvršen 22. veljače 2026.
[1001] Zakon o hrvatskom jeziku donesen je 26. siječnja 2024. godine, NN 14/24.
1002 Balenović, K., Grahovac-Pažić, V.: Englesko-hrvatski jezični dodiri: Razumijemo li jezik televizije?, Časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika, Vol. 63 No. 4-5, 2016., str. 140-151.
[1003] Jezicinacionalizmi.com: https://jezicinacionalizmi.com/deklaracija/, uvid izvršen 24. listopada 2025.

se izvode na jeziku etničkih manjina ili uz redovnu nastavu na hrvatskom.[1004] Dakle, hrvatski jezik i pismo i dalje nisu jedini službeni jezik i pismo na teritoriju RH.

Hrvatska je u ovom razdoblju imala nastavni plan i program iz povijesti koji je pokrivao sve glavne povijesne epohe, od prapovijesti do suvremene povijesti. U kurikularnoj reformi (od 2018.) došlo je do promjena u pristupu poučavanju povijesti jer je naglasak stavljen na kritičko mišljenje, analizu izvora i različite perspektive, što su neki stručnjaci pohvalili kao korak prema objektivnijem učenju, a drugi smatrali da se smanjio fokus na nacionalnu povijest, posebno na Domovinski rat i razdoblje komunizma.[1005]

Teme Drugog svjetskog rata (NDH, ustaški režim, partizanski pokret, Bleiburg), komunističkog režima (revolucija, Goli otok, političke čistke) te Domovinskog rata i raspada Jugoslavije, često su bile različito ili potpuno suprotstavljeno interpretirane i među povjesničarima, a u školama je način poučavanja ovisio o nastavnicima, školskim udžbenicima i ponekad lokalnoj sredini.[1006]

Povijest je često bila i predmetom političkih rasprava, posebice glede tumačenja Domovinskog rata, nasljeđa NDH i partizanskog pokreta te uloge Jugoslavije i komunizma, što, naravno, ima utjecaj i na školski sustav. I dalje se ne uči jedinstvena novija hrvatska povijest na cjelokupnom teritoriju RH. Koliko je iskrivljena istina povijesti hrvatskog naroda ušla u redovni hrvatski obrazovni program, jasno se vidi iz Jurčevićeve Analize slučaja: što otkriva povlačenje udžbenika povijesti koji nije smio biti odobren.[1007]

Iz ove analize jasno se vidi kronologija pokušaja inficiranja obrazovnog sustava, posebice u dijelu povijesti iskrivljenim i povijesno neutemeljenim sadržajima unatrag gotovo dvaju desetljeća, a posebice u ovom razdoblju.[1008] Ključni prijepori nastali su pokretanjem kurikularne reforme (2018.) kada je unatoč negativnoj ocjeni kurikula nastavnog predmeta povijesti od strane Stručnog povjerenstva HAZU-a i Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Ministarstvo znanosti i obrazovanja nastavilo reformu na temelju negativno ocijenjenog kurikula. Jurčevićeva detaljna analiza udžbenika povijesti jasno utvrđuje neznanstveni pristup te sustavno nametanje vrijednosnog i događajnog poistovjećivanja demokratske RH i totalitarne komunističke Jugoslavije; prikrivanje da je Srbija izvršila oružanu agresiju na RH, a pritom hvalospjevno

[1004] VRH: https://ljudskaprava.gov.hr/nacionalne-manjine/polozaj-i-prava-pripadnika-nacionalnih-manjina-u-republici-hrvatskoj/odgoj-i-obrazovanje-na-jeziku-i-pismu-kojim-se-sluze/621, uvid izvršen 24. listopada 2025.
[1005] VRH: https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/EconReport?entityId=9427, uvid izvršen 24. listopada 2025.
[1006] Švigir, Domagoja: Didaktika povijesti nedavnih nasilnih sukoba i njihova prezentacija na primjeru nekoliko kurikuluma povijesti s osvrtom na hrvatski slučaj, Algebra, ČSP, br. 2, 441-466, 2021., str. 455. i 456.
[1007] Jurčević, Josip: Analiza slučaja, što otkriva povlačenje udžbenika povijesti koji nije smio biti odobren, Nova prisutnost 22, 93-121, 2024.
[1008] Isto.

afirmiranje komunističke Jugoslavije i Tita te neznanstveni negativistički pristup i u banalizirajućem stilu obezvrjeđivanje RH i hrvatskog Domovinskog rata.[1009]

Ulaskom u EU, Hrvatska je dobila pristup fondovima za kulturu, poput Creative Europe, te su mnogi projekti sufinancirani iz EU fondova poput: restauracije, digitalizacije kulturne baštine i festivali. Tako je nastavljena obnova povijesnih zgrada, muzeja i sakralne baštine, osobito u gradovima pod zaštitom UNESCO-a (Dubrovnik, Split, Trogir). Nakon višedesetljetne obnove, sredinom kolovoza 2019. otvoren je novi stalni izložbeni postav Biskupske palače u Dubrovniku, jedne od najraskošnijih baroknih palača u gradu.[1010]

Pokrenuti su projekti digitalizacije arhiva, knjiga i filmske građe (Hrvatska digitalna knjižnica, HRT arhiva). Tako je projekt e-Kultura-Digitalizacija kulturne baštine[1011] pokrenut 2020. godine, koji je imao je za cilj povećati pristup kulturnoj baštini u digitalnom obliku, te osigurati njezinu sustavnu i trajnu pohranu. NSK Zagreb već godinama provodi digitalizaciju svojih zbirki.

No, u ovom razdoblju dolazi i do značajnog obezvrjeđivanja i svojatanja hrvatske kulture. Dio opće i stručne javnosti kritizirao je medije, kazališta i institucije koje su se udaljavale od hrvatskog kulturnog identiteta i promovirale provokativne sadržaje, zanemarujući domoljublje te hrvatski folklor, jezik i baštinu.[1012] Iako ima i proboja popularne angloameričke (engleske) glazbe, to nije bilo kritizirano kao prodor turbofolka balkanske glazbene scene u Hrvatsku koja se snažno nametnula, nasuprot domaćoj glazbenoj sceni, narušavajući hrvatski identitet.[1013]

Vidljivo je to bilo i u obrazovnom sustavu gdje su pojedini udžbenici i nastavne jedinice izbjegavali teme poput hrvatskih velikana, kulturnih simbola, Domovinskog rata i crkvene baštine, što je izazivalo kritike javnosti i roditelja. Također, hrvatski identitet pod jakim je utjecajem globalizacije.[1014] Pojedine televizije i streaming platforme (Netflix, YouTube) omogućile su veliku dostupnost stranog sadržaja sa snažnim nametanjem nehrvatskih vrijednosti. Na tim platformama gotovo je nemoguće pogledati sadržaj u kojem neki od glavnih aktera nije iz LBGTQ+ populacije, pa čak i kada se radi o povijesnim sadržajima, revidirajući i iskrivljavajući tako stvarno sadašnje, ali i povijesno stanje.[1015]

[1009] Isto.
[1010] MDC: https://mdc.hr/hr/mdc/publikacije/newsletter/newsletter-27-8-2019/, uvid izvršen 4. srpnja 2025.
[1011] MKM: https://min-kulture.gov.hr/vijesti-8/predstavljen-projekt-e-kultura-digitalizacija-kulturne-bastine-u-muzeju-mimara/19230, uvid izvršen 4. srpnja 2025.
[1012] HKV: https://www.hkv.hr/images/stories/Documents02/Sto_%20je_nama_kultura_danas_HKV.pdf, uvid izvršen 4. srpnja 2025.
[1013] HF: https://www.hrvatski-fokus.hr/2023/12/54532/, uvid izvršen 4. srpnja 2025.
[1014]Kusić, Zvonko: https://www.tportal.hr/kultura/clanak/hrvatski-identitet-je-na-udaru-globalizacije-20140107, uvid izvršen 7. srpnja 2025.
[1015] usp. Glaad: glaad.org/whereweareontv24/, uvid izvršen 4. srpnja 2025.

Ipak, mnoge hrvatske kulturne manifestacije kao što su Vinkovačke jeseni, Đakovački vezovi, glazbeni festivali domoljubne pjesme i dalje snažno egzistiraju. Iako na marginama, djeluju prohrvatski mediji poput Hrvatskog katoličkog radija, Laudato TV-a, Z1 i lokalnih radijskih i TV postaja, koji su promovirali hrvatsku glazbu i kulturni sadržaj u njima dostupnom opsegu.

Ministarstvo kulture, HAVC i drugi izvori najčešće nisu financirali domaću književnost, film i glazbu, nego su sredstva bila usmjeravan na sadržaje koji ozbiljno narušavaju hrvatske nacionale vrijednosti i interese, poput filma „15 minuta – Masakr u Dvoru“ u listopadu 2014. godine.[1016]

Dakle, u ovom razdoblju hrvatska kultura suočavala se s dvostrukim pritiskom. S jedne strane s globalnom (multi)kulturom, a s druge strane s prodorom projugoslavenske i velikosrpske kulture. Tako je u Hrvatsku prodrla kultura brisanja i odstranjivanja nacionalne kulture.[1017] Primjerice, uvjerljivo najpopularniji hrvatski pjevač, Marko Perković Thompson, u mnogim mjestima u Hrvatskoj, odstranjen je iz korištenja javnih dvorana i prostora za održavanje svojih koncerata (Arena u Puli, stadion Stella Maris u Umagu, u Rijeci).

Srbija je imala više pokušaja prisvajanja dijelova hrvatske kulturne baštine, a neke je u narednom razdoblju i krivotvorila.[1018] S obzirom na prikazano, autohtono kulturno nasljeđe hrvatskog naroda gubi bitku s invazijom kulturnih sadržaja plasiranih iz Srbije, a posebice je to očito kroz glazbu, ali i filmove, literaturu i iskrivljavanje povijesti. Najpogubnije je što hrvatske institucije ne pokazuju nikakvu volju za suprotstavljanjem takvoj invaziji na hrvatsku kulturu i hrvatski identitet.

Tijekom ovog razdoblja ulaganja u sport značajno su povećana. Tako je proračun za sport porastao s 220 milijuna kuna u 2016. godine na 420 milijuna kuna u 2020. godine, povećane su i nagrade za vrhunska sportska postignuća za 100 % te je obnovljeno ili izgrađeno 25 sportskih objekata, uključujući atletske staze u Kninu, Sisku i Karlovcu te natkrivanje bazena na Zvončacu u Splitu.[1019]

Implementirani su programi poput Hrvatska pliva za obuku neplivača i subvencioniranje školovanja vrhunskih sportaša, čime se poticala dualna karijera sportaša i povećavao broj

[1016] Dokumentarni: https://www.dokumentarni.net/2016/03/12/burna-presica-oko-dokumentarca-15-minuta-masakr-u-dvoru/, uvid izvršen 5. srpnja 2025.
[1017] HKV: https://www.hkv.hr/izdvojeno/nae-teme/pitali-smo/36721-sto-je-nama-kultura-danas.html, uvid izvršen 4. srpnja 2025.
[1018] MVEO: https://balkans.aljazeera.net/news/culture/2023/7/10/protestna-nota-srbiji-zbog-prisvajanja-hrvatske-kulturne-bastine i IKA: https://ika.hkm.hr/novosti/zajednicka-izjava-hazu-a-i-matice-hrvatske-o-deklaraciji-granice-srpske-knjizevnosti/, uvid izvršen 6. srpnja 2025.; Zakon o kulturnom nasljeđu, Srbija, Beograd, SG 129/21 od 28. prosinca 2021.
[1019] Jutarnji: https://sportske.jutarnji.hr/sn/sport-mix/ostali-sportovi/vlada-rh-ukinula-sdus-sport-je-opet-vracen-na-nizu-stepenicu-a-potez-je-zasluzio-zvizduke-15008742, uvid izvršen 19. svibnja 2025.

kvalificiranih trenera. Usvojen je Nacionalni programa športa 2019. – 2026. godine (rujan 2019. godine), koji je prvi sveobuhvatni strateški dokument za sport u Hrvatskoj, a definira šest općih i 19 posebnih ciljeva obuhvaćajući 63 mjere i 148 aktivnosti.[1020]

Hrvatska je i u ovom razdoblju postigla velike sportske uspjehe poput: osvajanje srebra (drugo mjesto) na Svjetskom nogometnom prvenstvu 2018. godine u Rusiji,[1021] što je rezultiralo velebnim dočekom nogometaša diljem RH, BiH i hrvatskog iseljeništva, a posebice u Zagrebu gdje je dočeku prisustvovalo oko 500 000 građana.[1022] U rukometu, Hrvatska je na Svjetskom prvenstvu 2013. godine[1023] te na Europskom prvenstvu 2016. godine[1024] osvojila brončanu medalju. Marin Čilić osvojio je US Open 2014. godine[1025] što je bio jedan od najvećih teniskih naslova za Hrvatsku. Sandra Perković dominirala je u bacanju diska osvojivši zlatne medalje na svjetskim i europskim prvenstvima (zlatna na Svjetskom prvenstvu 2013. i 2017. godine).[1026]

Hrvatska vaterpolska reprezentacija osvojila je zlato na Svjetskom prvenstvu 2017. godine, kao i više medalja na europskim prvenstvima.[1027] Na Olimpijskim igrama 2016. godine u Rio de Janeiru Hrvatska je osvojila ukupno 10 medalja, uključujući 5 zlata, što je bio jedan od najboljih olimpijskih nastupa, dok je na Olimpijskim igrama 2020. godine u Tokiju osvojila 3 zlata, 3 srebra, 2 bronce.[1028]

Hrvatski sportaši ponovo su se pokazali iznimno jakim identitetskim integratorom hrvatske nacije, ali i promotorima hrvatskih vrijednosti i turizma. Između ostalog, i zbog elementa osnaživanja hrvatskog identiteta koji sport ima, često su izazivani dezintegrativni neredi na nogometnim utakmicama i potencirani sukobi hrvatskog nogometnog juga i sjevera te isticani simboli kojima se nastojala diskreditirati cijela hrvatska nacija i hrvatska država, poput nacrtane svastike na stadionu Poljud u Splitu.[1029]

[1020] SDŠ/MINT: https://mint.gov.hr/UserDocsImages/AAA_2020_MINTIS/dokumenti/Nacionalni%20program%20%C5%A1porta%202019-2026.pdf, uvid izvršen 19. svibnja 2025.
[1021] HNS: https://hns.team/vijesti/18441/fantastic-croatia-takes-silver-as-france-claims-world-title/, uvid izvršen 24. lipnja 2025.
[1022] PressTv: https://www.presstv.co.uk/Detail/2018/07/16/568336/Croatia%3A-550%2C000-fans-welcome-Croatian-team-in-Zagreb, uvid izvršen 24. lipnja 2025.
[1023] Tportal: https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/croatia-wins-bronze-in-world-men-s-handball-championship-20130127, uvid izvršen 24. lipnja 2025.
[1024] Hina: https://hina.hr/OTS/9129391, uvid izvršen 24. lipnja 2025.
[1025] USopen: https://www.usopen.org/amp/en_US/news/articles/2019-10-18/2019-10-18_2014_us_open_champion_marin_cilic_wins_500th_match.html, uvid izvršen 24. lipnja 2025.
[1026] Indeks.hr: https://www.index.hr/sport/clanak/vladarica-diska-ovo-su-sve-medalje-sandre-perkovic/2387721.aspx, uvid izvršen 24. lipnja 2025.
[1027] HVS: https://hvs.hr/savez/hrvatski-vaterpolo-savez/povijest/, uvid izvršen 24. lipnja 2025.
[1028] HOO: https://www.hoo.hr/page/539; https://www.hoo.hr/page/559, uvid izvršen 24. lipnja 2025.
[1029] Hina: https://www.hina.hr/news/8690046, uvid izvršen 24. lipnja 2025.

Hrvatska je u i navedenom razdoblju nastojala promicati raznolikost vjerskih uvjerenja kao dio svoje multikulturalne i demokratske tradicije, a s naglaskom na poštivanju svih vjerskih zajednica i njihovih prava. No, ni u ovom razdoblju nema značajnog poticanja različitosti vjere hrvatske nacije. Naprotiv, i dalje se ne omogućuje osnivanje Hrvatske pravoslavne crkve (HPC), iako je takav zahtjev službeno podnesen Ministarstvu uprave RH u srpnju 2014. godine. U zahtjevu je navedeno da se HPC osniva kao nacionalna pravoslavna crkva, koja je neovisna o Srpskoj pravoslavnoj crkvi, te da želi slobodno obavljati vjerske obrede u skladu s Ustavom RH.[1030] Ministarstvo je 2018. godine odbilo zahtjev, pa je podnesena upravna tužba koju je i Upravni sud odbio, ali Visoki upravni sud poništio je odluku i vratio na odlučivanje Ministarstvu koje je ponovno odbilo upis HPC-a u Registar vjerskih zajednica u RH.[1031] Hrvatskoj je u nacionalnom interesu da prizna povijesne činjenice o različitosti vjera hrvatske nacije jer u protivnom tjera Hrvate u okrilje drugih nacija, prije svega srpske i bošnjačke.

Hrvatska je nastavila financijski pomagati Hrvate u BIH. Tako je 25,8 milijuna kuna izdvojeno u 2019. godini kroz 89 projekata za Hrvate u BiH (kultura, obrazovanje, zdravstvo, socijalna skrb) što je rast od 30 % u odnosu na 2016. godinu (20 milijuna kn).[1032] Također je dodijeljeno stotine stipendija studentima polaznicima iz dijaspore za učenje hrvatskog jezika i kulture u RH, poput programa Croaticum koji omogućuju online i ljetne škole uključujući 110 polaznika iz Južne Amerike, a podržavale su se i hrvatske škole u iseljeništvu (SAD, Australija, Kanada) kojima je RH osiguravala udžbenike i usavršavanje nastavnika.[1033] Hrvatska matica iseljenika (HMI) financirala je radionice, folklor, festivale i kulturne programe širom svijeta (Ljetna/zimska škola folklora*, Eco Heritage Task Force*, itd.), a Ured za Hrvate izvan RH poticao povezivanje zajednica uključujući osnivanje hrvatskih kulturnih centara i jačanje veza s domovinom.[1034]

Dakle, može se reći da je Hrvatska u ovom razdoblju poticala očuvanje identiteta iseljenika financijskom podrškom (milijuni kuna godišnje za projekte), obrazovnim inicijativama (stipendije, jezične škole, online tečajevi), kulturnim programima i povratničkim mjerama te specifičnim kvotama i projektima za mlade iseljenike i potomke. RH je donijela i Deklaraciju radi poboljšanja položaja hrvatskog naroda u BIH kojom se, između ostalog, tražila i izmjena Izbornog zakona BIH kojom bi se dala jednakopravnost sudjelovanja Hrvata u tijelima vlasti BIH.[1035]

[1030] HOP: https://www.hop.com.hr/2015/04/15/hrvatska-pravoslavna-crkva-mi-nismo-srbi/, uvid izvršen 25. lipnja 2025.
[1031] Veritas: https://www.veritas.org.rs/e-veritas-25-04-2023-promotori-tzv-hrvatske-pravoslavne-crkve/, uvid izvršen 25. lipnja 2025.
[1032] Godišnje izvješće o provedbi Strategije i Zakona o odnosima Republike Hrvatske s Hrvatima izvan Republike Hrvatske za 2019., Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske, od 26. ožujka 2021., str. 6.
[1033] Isto, str. 13.
[1034] Isto, str. 24.
[1035] Deklaracija Hrvatskoga sabora o položaju hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini, NN 118/18, od 27. prosinca 2018.

Također, saborski Odbor za Hrvate izvan RH 12. svibnja 2018. godine usvojio je zaključke kojima poziva na punu jednakopravnost, promjenu Izbornog zakona, ubrzanje euroatlantskih integracija i financijsku potporu Hrvatima u BiH.[1036] Hrvatski premijer i predsjednik države konstantno su upozoravali na nejednakost Hrvata u BIH.[1037] To nije značajno pridonijelo promjeni situacije pa je dio oporbe smatrao kako nije poduzeto dovoljno, tim više što su iz BIH stalno dolazile prijetnje novim progonima hrvatskih branitelja i razna vrijeđanja hrvatske nacije, unatoč svekolikoj pomoći koju je RH neprekidno davala BIH, u ratu i miru.[1038]

9.3.3.4. Gospodarski prosperitet i samodostatnost

Ulaskom RH u Europsku uniju 1. srpnja 2013., zemlja je dodatno učvrstila svoju orijentaciju prema slobodnom tržišnom gospodarstvu (uključujući i zaštitu privatnog vlasništva) i pristupu jedinstvenom tržištu EU-a što je omogućilo lakši protok ljudi, roba i kapitala te utjecalo na rast stranih investicija. Integracija u EU posebno je pogodovala uslužnom sektoru i turizmu koji su nakon pristupanja zabilježili snažniji rast i veći priljev kapitala i usluga, dok je industrijska aktivnost ostala relativno slabije razvijena u odnosu na druge članice EU-a.[1039]

Nakon dugotrajne recesije (2009. – 2014.), hrvatsko gospodarstvo je od 2015. počelo rasti potaknuto potrošnjom, izvozom, turizmom i strukturnim reformama. I dalje je prevladavala dominacija turizma kao ključnog gospodarskog sektora, što je oblikovalo tržišnu strukturu i politiku zapošljavanja.[1040] Došlo je do porasta digitalizacije gospodarstva i državne uprave što je poticalo konkurentnost i poduzetništvo.

Iako je nepovredivost privatnog vlasništva bila zaštićena Ustavom RH (čl. 48.), kao i zakonima koji uređuju imovinskopravne odnose, dolazilo je do niza problema: sudski postupci u vezi s imovinskopravnim sporovima i restitucijom i dalje su trajali godinama, što je umanjivalo učinkovitost pravne zaštite:

- i dalje su postojali neriješeni slučajevi iz procesa privatizacije i povrata imovine oduzete od strane komunističkih vlasti[1041]
- povremene zlouporabe položaja i netransparentni upravni postupci ugrožavali su percepciju pravne sigurnosti i zaštite vlasništva[1042]

[1036] Direktno.hr: https://direktno.hr/domovina/saborski-odbor-zatrazio-punu-jednakopravnost-hrvata-bih-i-promjenu-izbornog-zakona-122326/, uvid izvršen 25. lipnja 2025.
[1037] VRH: https://vlada.gov.hr/plenkovic-says-croatia-stands-by-bosnia-bosnian-croats/22995, uvid izvršen 25. lipnja 2025.
[1038] HRT: https://glashrvatske.hrt.hr/en/politics/opposition-critical-of-government-s-support-of-croats-in-bosnia-and-herzegovina-1877418, uvid izvršen 25. lipnja 2025.
[1039] Novi list: https://www.novilist.hr/novosti/hrvatska/od-ulaska-u-eu-najvise-je-profitirao-turizam/, uvid izvršen 25. lipnja 2025.
[1040] Godišnje izvješće Ministarstva financija za 2015. godinu, MF, srpanj 2017., uvid izvršen 25. lipnja 2025.
[1041] Ombudsman.hr: https://www.ombudsman.hr/hr/imovinskopravni-odnosi-2/, uvid izvršen 25. lipnja 2025.
[1042] Dnevnik.hr:https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/privatno-vlasnistvo-je-neotudjivo-ali-ne-u-hrvatskoj-ovi-ljudi-godinama-vode-mucnu-bitku---787055.html, uvid izvršen 25. lipnja 2025

- politička namještenja direktora državnih tvrtki koje imaju značajan udio u hrvatskom gospodarstvu narušavalo je kvalitetu poslovanja tih tvrtki
- nepostojanje adekvatnih nadzora javne nabave i zlouporabe državnih tvrtki u dogovaranju poslova ozbiljno je narušavalo tržišnu konkurenciju.[1043]

Najveći izazov za hrvatsko gospodarstvo u ovom razdoblju bilo je izbijanje pandemije COVID-19 u 2020. godini, što je uzrokovalo poremećaje u tržišnom gospodarstvu, uključujući ograničenja rada tvrtki, pad BDP-a i izvanredne mjere države.[1044] No privatno vlasništvo i dalje je ostalo nepovredivo, a interventne mjere bile su ograničenog trajanja i opsega te pokazale zadovoljavajući uspjeh. RH ni u ovom razdoblju nije zatražila ratnu odštetu od Srbije i nastavila je saniranje svih ratnih šteta i povrat stanarskog prava na štetu vlastitog proračuna. I dalje je veliki udio državnih tvrtki u ukupnom gospodarstvu koji je nešto pao na 10-12 % udjela u BDP-u i na oko 10 % ukupne zaposlenosti.[1045]

Nastavljeno je smanjivanje energetske samodostatnosti RH tijekom ovog razdoblja. Od 2013. godine (kao i u prethodnom razdoblju) RH bilježi varijabilnost domaće proizvodnje (sirove) nafte i značajan pad proizvodnje prirodnog plina te stabilnu proizvodnju električne energije.[1046] Od 2013. godine proizvodnja (pridobivanje) nafte i kondenzata u RH do 2020. godine je, zbog primjene nove tehnologije, porasla. Tako je od 2013. godine, kada se proizvodilo 600,7 tisuća m³ u 2016. godini, rasla na gotovo 804 tisuća m³, da bi u 2020. godini proizvodnja pala na oko 628,9 tisuća m³.[1047]

S obzirom na to da je znatno pala i potrošnja nafte, samodostatnost je rasla s 21 % na 31 %; dakle, uslijed povećane proizvodnje, ali i uslijed smanjene potrošnje nafte. No, također, dobar dio nafte koja se izvadi u RH, odlazi izvan Hrvatske na preradu (posebice nakon zatvaranja Rafinerije Sisak) i daljnju prodaju, tako da Hrvatska znatno više uvozi nego što bi trebala kada bi svoju naftu koristila u RH, odnosno, domaćom proizvodnjom pokriva se samo oko 20 % potreba.

Proizvodnja prirodnog plina od 2013. godine, kada se proizvodilo 1856,1 milijuna m³, stalno je padala na svega 849 milijuna m³ u 2020. godini,[1048] odnosno sa 66 % na svega 28 % samodostatnosti, što je pad za više od dvostruko u odnosu na 2007. godinu. Proizvodnja električne energije stabilno se kretala u ovom razdoblju, između 11 400 i 13 600 GWh, a potrošnja između

[1043] OECD: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-investment-policy-reviews-croatia-2019_2bf079ba-en/full-report/public-governance_770288f8.html, uvid izvršen 25. lipnja 2025.
[1044] DZS: https://web.dzs.hr/Hrv/Covid-19/bdp_4_q.html, uvid izvršen 26. lipnja 2025.
[1045] Zoller, Bridge C., Cerne, A.: Turning around state-owned enterprises in Croatia, EDRD, Law in transition journal, 2020.
[1046] Energija u Hrvatskoj – Godišnji energetski pregled, Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, 2020.
[1047] Isto, str. 104.
[1048] Isto, str. 135.

18 000 i 19 000 GWh.[1049] To znači da je samodostatnost bila od 62 % do 74 %. Dakle, kao i u prethodnom razdoblju, radi se o visokoj samodostatnosti.

Povećana je proizvodnja energije iz ostalih obnovljivih izvora (energije vjetra, sunca, bioplina, tekućih biogoriva i geotermalne energije) za 16,0 %, a udio obnovljivih izvora energije u bruto neposrednoj potrošnji energije za 2020. godinu (prema EUROSTAT metodologiji) procijenjen je na 31,00 %.[1050] Ipak, kada gledamo ukupnu vlastitu opskrbljenost energijom, ona je sa 50,6 % u 2020. godini[1051] manja nego u 2013. godini kada je Hrvatska imala vlastitu opskrbljenost energijom 54,3 %.

Prehrambena samodostatnost Hrvatske u razdoblju od 2013. do 2020. godine varirala je ovisno o sektoru i vrsti proizvoda. Samodostatnost u žitaricama (pšenice, kukuruza, ječama, raži, zobi, duruma) stalno se kretala iznad 100 %, odnosno od 111,97 % u 2013. godini do 174 % u 2020. godini, što je znatno više nego u prethodnom razdoblju.[1052] I u uljaricama (soji, suncokretu, repici) bili smo samodostatni i vidljiv je rast s 215,97 % na 287,24 % u 2020. godini, dok je proizvodnja ulja (sojinog, suncokretovog, repičinog, maslinovog) bila daleko od samodostatnosti, ali vidi se rast s 28,31 % 2013. godine na 63,18 % u 2020. godini.[1053]

Voće također bilježi nesamodostatnost i pad s 63,05 % na 44,66 %, a najslabiji je bio uzgoj naranči i limuna.[1054] Niti u povrću nismo bili samodostatni, ali se tijekom ovih godina održavala konstanta uglavnom oko 60 %, a najslabiji je bio uzgoj rajčice, paprike, mrkve i poriluka kod kojih je kultura i zabilježen najveći pad u proizvodnji u odnosu na prethodno razdoblje.[1055] Slično je i s mesom čija se samodostatnost kretala oko 70 %, a najslabija je proizvodnja bila svinjskog mesa koje je bilježilo i najveći pad uzgoja.[1056] Proizvodnja jaja bila je u padu do 2020. godine, kada se približila 2013. godini s 92,57 %, što je vrlo blizu potpune samodostatnosti.[1057]

Mliječni proizvodi zabilježili su pad proizvodnje sa 78,36 % na 73,08 %, što je za oko 15 % manje u odnosu na prethodno razdoblje, a najslabija je proizvodnja bila koncentriranog mlijeka i mlijeka u prahu, a pala je i proizvodnja sira za 10 %, dok je sama proizvodnja mlijeka u

[1049] Isto, str. 152.
[1050] Isto, str. 8.
[1051] Isto, str. 52.
[1052] MP: Godišnja izvješća o stanju poljoprivrede – po godinama (2013 . - 2020., Zeleno izvješće), https://poljoprivreda.gov.hr/istaknute-teme/poljoprivreda-173/poljoprivredna-politika/agroekonomske-analize/zeleno-izvjesce/189, uvid izvršen 18.- 22. travnja 2025.; Godišnje izvješće o stanju poljoprivrede u 2020, Ministarstvo poljoprivrede, Zagreb, 2021.
[1053] Isto.
[1054] Isto.
[1055] Isto.
[1056] Isto.
[1057] Isto.

ovom razdoblju sa 718 milijuna litara 2013. godine, dakle za više od 120 milijuna litara godišnje, pa je samodostatnost u mlijeku pala na oko 60 % što je za 12 % lošije od prethodnog razdoblja.[1058]

Znači, Hrvatska je bila samodostatna u proizvodnji žitarica i uljarica čijim izvozom je ostvarivala suficit u trgovinskoj razmjeni. Proizvodnjom ostalih poljoprivrednih proizvoda nisu se namirivale potrebe domaće potrošnje (voće i povrće, šećerna repa, mlijeko, goveđe meso, svinjsko meso, mesa peradi, jaja) te je u tim sektorima ostvaren trgovinski deficit. Dakle, niz poljoprivrednih proizvoda bilježilo je znatan pad proizvodnje u odnosu na prethodno razdoblje.

Kolika je važnost gospodarstva za nacionalnu sigurnost, Hrvatska je iskusila na slučaju Agrokor u proljeće 2017. godine kada je kriza Agrokora zaprijetila stabilnosti nacionalnog gospodarstva čije je rješenje pronađeno u izvanrednim mjerama i sekuritizaciji ekonomije.[1059] S obzirom na to da je koncern činio 61 tvrtku, regionalno rasprostranjen i koji je zapošljavao 60 000 ljudi, od čega 40 000 u Hrvatskoj što je bilo oko 6 % aktivne radne snage, jasno je da je slučaj Agrokor nesporno bio pitanje nacionalne sigurnosti jer je značajno utjecao na cjelokupno hrvatsko gospodarstvo.[1060]

Zbog značajnog udjela ruskog kapitala u Agrokoru ne mogu se zanemariti ni širi geopolitički i geoekonomski odnosi; zato je donošenje posebnog zakona o Agrokoru bio odlučan i jedini mogući državnički potez usmjeren na spašavanje Agrokora, sprječavanje ugrožavanja hrvatskog gospodarstva i ekonomske sigurnosti.[1061]

„Vrijednosti i značenja Agrokora je višedimenzionalan, jednako u hrvatskom i izvanhrvatskom kontekstu. Agrokor je na sve načine uvezao iznimno važnu prehrambenu industriju (od proizvodnje prehrambenih sirovina do maloprodajne mreže) na prostoru država nastalih raspadom bivše Jugoslavije, i to u puno većoj mjeri nego što je bila uvezana prehrambena industrija za vrijeme postojanja druge Jugoslavije.“[1062] Stoga se postavlja pitanje kako je moguće da SOS ništa nije znao o stanju te tvrtke koja se u posljednjih pet godina enormno zaduživala uglavnom ruskim kapitalom.

[1058] Isto.
[1059] Bilandžić, Mirko: Nacionalna sigurnost – prognoza ugroza, n. dj., str. 296.
[1060] Isto.
[1061] Isto.
[1062] Jurčević, Josip: Kriminalna veleizdaja vitalnih hrvatskih interesa!, Dnevno.hr: https://www.dnevno.hr/7dnevno/kriminalna-veleizdaja-vitalnih-hrvatskih-interesa-0/?fbclid=IwY2xjawP5e8lleHRuA2FlbQIxMQBzcnRjBmFwcF9pZBAyMjIwMzkxNzg4MjAwODkyAAEekQ5WZvxWSxbDC_0mLjJGZuTsa-ZmrP0T_VR6HbPpHIOIT4TdqaXACVDqHG8_aem_VAjeIJdD-zktJ_0Ejae7aw, uvid izvršen 11. veljače 2026. godine.

Financijska ovisnost u ovom razdoblju varirala je. Tako je od 2013. do 2015. godine bilo visoko zaduženje (80 - 83 % BDP-a), značajan deficit (oko - 5 %), a primarni saldo negativan (oko - 2 %), što je značilo recesiju i sanaciju gospodarstva.[1063] Od 2016. do 2019. godine dogodio se postupni oporavak pa je dug sa 79,5 % pao na 70,9 %, proračunski se saldo stabilizirao i postao pozitivnim, a primarni suficit ukazivao na manji stres javnih financija.[1064]

Zadnje 2020. godine ovog analiziranog razdoblja dogodila se pandemija COVID-19 i preokrenula pozitivne trendove, pa je dug skočio na 86,5 %, deficit je dosegnuo - 7,2 % BDP-a, a primarni saldo otišao u duboki minus (- 5,1 %).[1065] U ovom razdoblju nije bilo novih prodaja banaka. HPB je ostao u vlasništvu RH.

Hrvatska je i dalje ovisila o stranom novcu da bi financirala svoje javne potrebe jer se deficit kretao od - 5,5 % 2013. godine i svake se godine smanjivao sve do 2019. godine kada je bio pozitivan + 0,2 %, da bi u pandemijskoj 2020. godini opet skočio, i to na - 7,2 %.[1066] U ovom se razdoblju HNB počeo usklađivati po uputama Europske središnje banke (ECB), odnosno od pristupanja Europskoj uniji 1. srpnja 2013. godine, što zapravo znači postupno gubljenje vlastite (državne) monetarne samostalnosti.[1067]

I u ovom razdoblju ekološka je proizvodnja u Hrvatskoj nastavljena uglavnom u području poljoprivrede. Površine pod ekološkom proizvodnjom povećale su se s 40.648 hektara u 2013. godini na 108.659 hektara u 2020. godini, a broj fizičkih i pravnih osoba u ekološkoj proizvodnji u RH je od 2013. do 2020. godine narastao s 1608 na 5548 osoba, te je broj prerađivača sa 181 narastao na 389 prerađivača u istom razdoblju.[1068]

Dakle, u ovom razdoblju izražen je trend rasta udjela površina pod ekološkom proizvodnjom u ukupno korištenim poljoprivrednim površinama, pa su tako u 2013. godini površine pod ekološkom proizvodnjom činile svega 2,6 % ukupno korištenih poljoprivrednih površina, a u 2020. godini 7,2 %.[1069] Također, uz sve veće korištenje obnovljivih izvora energije, počela se razvijati i industrija povezana s ekološkom (zelenom) energijom. Ekološka proizvodnja u drugim proizvodnim granama nije bilježila rast.

[1063] Trading Economics: https://tradingeconomics.com/croatia/government-debt-to-gdp, uvid izvršen 25.04.2025. godine; Country Economy: https://countryeconomy.com/deficit/croatia, uvid izvršen 25. svibnja 2025.
[1064] Isto.
[1065] Isto.
[1066] Hrvatska je u 2024. godine zabilježila omjer državnog duga i BDP-a od 57,70 %, što je značajnije bolji rezultat.
[1067] HNB je morala postići potpunu usklađenost s ECB-om uvođenjem eura kao platežnog sredstva u RH.
[1068] Godišnje izvješće o stanju u poljoprivredi u 2020…, str. 24. i 25.
[1069] Isto.

Ulaganje u inovacije i razvoj (IR, R&D) znatno se povećalo; s ispod 1 % BDP-a naraslo je u 2020. godini na 1,27 % BDP-a, odnosno u toj je godini na istraživačko-razvojnu djelatnost utrošeno 4,7 milijardi kuna što je za 6,0 % više u odnosu na 2019. godinu. Od ukupnih sredstava za IR najviše je utrošeno u poslovnom sektoru 47,9 %, slijedi visoko obrazovanje s 32,2 %, dok je najmanje sredstava utrošeno u državnome i privatnome neprofitnom sektoru, 19,9 %.[1070] Prema European Innovation Scoreboard-u 2020, Hrvatska je predstavljena kao *emerging innovator* („umjereni inovatori"), a inovativno je napredovala za 9,4 postotna boda u odnosu na 2012. godinu[1071] čime je Hrvatska smanjila zaostajanje za europskim prosjekom. Hrvatski znanstvenici počeli su sudjelovati u CERN-u[1072] i ESA-i (Europska svemirska agencija).[1073]

Dakle, primjetna su poboljšanja, osobito u segmentu poslovnih ulaganja u inovacije, međunarodne publikacije, start-up financiranje i poticanje korištenja europskih fondova, ali uglavnom su poticaji išli iz javnog i akademskog sektora, dok su privatna ulaganja u inovacije i dalje slaba. To je ipak rezultiralo boljim kapacitetima istraživača te boljom suradnjom između znanosti i industrije. Hrvatskoj kao malo državi iznimno su bitna nova inovativna rješenje koje bi onda hrvatski gospodarstvenici trebali komercijalizirati novim proizvodima na tržištu.

Godine 2013. Hrvatska je imala 12,23 milijuna dolazaka turista, što je svake godine raslo za nekoliko stotina tisuća do milijun novih gostiju, da bi 2019. godine bilo 19,56 milijuna gostiju, dakle povećanje za više od 7 milijuna.[1074] Kao relevantna ne može se uzeti 2020. godina, koja je bila pandemijska, pa je broj gostiju pao na 7 milijuna.[1075] Broj noćenja je 2013. godine bio 64,62 milijuna, što je svake godine raslo između dva i osam milijuna noćenja, da bi 2019. godine bilo zabilježeno 91,2 milijuna noćenja, što je također povećanje za više od 26 milijuna u analiziranom razdoblju.[1076] Glede održivog turizma, niti u ovom razdoblju nisu poduzimane posebne mjere, ali su se počeli razmatrati pojedini pokazatelji masovnog turizma.[1077] Ovo je veliki rast u odnosu na prethodno razdoblje.

Stopa nezaposlenosti u ovom razdoblju u Hrvatskoj je 2013. godine bila 21,5 %, da bi nakon toga konstantno padala po posto-dva do 2019. godine kad je bila 6,6 %, te je u pandemijskoj 2020.

[1070] DZS: https://podatci.dzs.hr/media/dlkbwwgy/8-2-1_istra%C5%BEivanje-i-razvoj-u-2020.pdf, uvid izvršen 27. travnja 2025.
[1071] European Commission: https://projects2014-2020.interregeurope.eu/fileadmin/user_upload/tx_tevprojects/library/file_1595341128.pdf, uvid izvršen 27. travnja 2025.
[1072] CERN: https://home.cern/news/press-release/cern/croatia-become-associate-member-cern, uvid izvršen 27. travnja 2025.
[1073] ESA: https://www.esa.int/About_Us/Corporate_news/Croatia_becomes_ESA_European_Cooperating_State, uvid izvršen 27. travnja 2025.
[1074] Dolasci i noćenja turista u komercijalnim smještajnim objektima od 1954.do 2024…
[1075] Broj gostiju i noćenja se vratio na brojke iz 2019. godine u 2023. godini.
[1076] Dolasci i noćenja turista u komercijalnim smještajnim objektima od 1954. do 2024…
[1077] Strategija razvoja održivog turizma do 2030. godine, NN 2/23, od 4. siječnja 2023., koja predviđa niz mjera za ublažavanje opterećenosti pojedinih turističkih destinacija masovnim turizmom.

godini bila 7,4 %, što je mali rast u odnosu na okolnosti, što znači da je Vlada uspjela sačuvati većinu radnih mjesta.[1078] I nezaposlenost mladih pala je s 50 % na 21,2 posto u 2020. godini. Dakle, stopa nezaposlenosti u ovom razdoblju nije bila niska (računa se do 5 %),[1079] ali je bila vrlo blizu niskoj stopi, odnosno znatno manja od stope nezaposlenosti u prethodnom razdoblju. To je pokazatelj da tržište rada u ovom razdoblju bilježi snažan oporavak i rast.

Inflacija je u ovom razdoblju bila iznimno niska i kretala se oko 1 %, s tim da je u RH od 2014. do 2016. godine bila deflacija.[1080] To je iznimno dobar rezultat u obuzdavanju inflacije. U ovom se razdoblju BDP (realna godišnja stopa promjene) kretao do - 0,6 % 2014. godine, otkad je rastao i kretao se oko 3 % do 2020. godine, kada je drastično pao uslijed koronakrize na - 8,3 %.[1081] Prosjek BDP-a u ovom razdoblju bio je (ako i anuliramo negativnost iz posljednje 2020. godine zbog korone) 2 %, dakle tek za 0,1 % bolji nego u prethodnom razdoblju, a znatno lošiji nego u razdoblju 1990. – 2000. godine.[1082]

9.3.3.5. Vladavina prava

Državno sudbeno vijeće (DSV) i Državno odvjetničko vijeće (DOV) i u ovom razdoblju nastavljaju djelovati neovisno, formalno osiguravajući autonomiju u imenovanju sudaca i tužitelja, iako GRECO (2014.) upozorava na nedovoljnu transparentnost izbora predsjednika Vrhovnog suda i glavnog državnog odvjetnika radi sprečavanja političkih utjecaja.[1083] Transparentnost je osnažena objavom imovinskih kartica sudaca i tužitelja, ali nadzor nad njima tada još nije zaživio zbog ograničenja raspoloživih resursa.[1084]

Dakle, formalna neovisnost sudstva osigurana je Ustavom, zakonom, DSV-om i DOV-om te institucijama poput Ustavnog i Vrhovnog suda, no slabosti su i dalje prisutne, poput sporih postupaka, političkih utjecaja, nedovoljne digitalizacije i ljudskih resursa, niske percepcije neovisnosti pravosuđa od strane građana uslijed korupcijskih afera u pravosuđu i nekriterijskog imenovanja.[1085]

[1078] HNB: https://www.hnb.hr/statistika/glavni-makroekonomski-indikatori, uvid izvršen 26. listopada 2025.; CEICDATA: https://www.ceicdata.com/en/indicator/croatia/unemployment-rate, uvid izvršen 27. travnja 2025.
[1079] 2024. godine stopa nezaposlenosti je bila 5,1%, vidi: DZS: https://podatci.dzs.hr/2024/hr/76778, uvid izvršen 28. travnja 2025.
[1080] WBG: https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?locations=HR, uvid izvršen 29. travnja 2025. godine; DZS: https://web.dzs.hr/calcinfl.htm, uvid izvršen 29. travnja 2025.
[1081] HNB: https://podatci.dzs.hr/2024/hr/77031; uvid izvršen 26. listopada 2025. godine; DZS: https://podatci.dzs.hr/2024/hr/77031, uvid izvršen 29. travnja 2025.
[1082] U 2021. godine BDP je rastao na 12,6 % čime je nadoknadio prethodni pad i otada je u plusu te je prosjek BDP-a 2021 .-2024. bio 6,75 % BDP-a.
[1083] Četvrti evaluacijski krug, GRECO (Group of States agains Corruption): Strasburg, 16. - 20 lipnja 2014.
[1084] Isto.
[1085] European Commission: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/rule-law/annual-rule-law-cycle/2020-rule-law-report_hr, uvid izvršen 29. travnja 2025. godine.

Iako je u travnju 2020. godine Ustavni sud RH potvrdio standarde zaštite prava na pošteno suđenje, uključujući pravo na iznošenje razloga za pritvor i zaštitu osobnih sloboda, pravednost i pošteno suđenje ni u ovom razdoblju nije se značajno poboljšalo.[1086] Tome svakako pridonosi i dalje veliki broj neriješenih predmeta. Iz Izvješća Vrhovnog suda RH vidljiv je veliki broj zaostataka i neriješenih sudskih predmeta te pad neriješenih predmeta u razdoblju od 2013. do 2017. godine za 9,1 %, a riješenih za 4,6 %.[1087]

Dakle, ni u ovom se razdoblju nije popravila učinkovitost sudstva koje se i dalje borilo s velikim brojem neriješenih predmeta i dugotrajnim sudskim postupcima, što je narušavalo povjerenje u pravosudni sustav.[1088] U 2019. godini usvojene su reforme (elektronička razmjena predmeta, reorganizacija mreža sudova) s ciljem skraćivanja trajanja postupaka, no podatci iz 2020. godine upućuju da su postupci i dalje među najdužima u EU s prosjecima između 735 i 930 dana, ovisno o razini suda.[1089]

U ovom razdoblju bilo je više slučajeva protiv Hrvatske, a koji su presuđeni na njezinu štetu od strane Europskog suda za ljudska prava (Kirinčić, Marić, Miljević, Šekerić), u kojima je taj sud konstatirao da je prekršeno pravo na pravično suđenje uglavnom zbog predugih i pristranih sudskih postupaka.[1090] Također je bio veliki broj tužbi hrvatskih novinara koje su se karakterizirale kao klevetničke, koje guše pravo na obranu i javnu riječ, odnosno tužbe podnesene s jedinom svrhom zastrašivanja i ušutkavanja tiska i slobode izražavanja (SLAPP).[1091]

DORH zadržava formalnu neovisnost u istragama, no mnogi slučajevi govore o vanjskim utjecajima koji su se očitovali u neosnovanim odbačajima prijava, nagodbama s malim kaznama, sporim optužnicama i slično. Policija, posebice istražna kriminalistička policija, i dalje je bila u jednako lošem položaju glede istraga i svoje neovisnosti. I dalje je bila riječ o strogo hijerarhijskoj službi koja je dobivala naloge iz vrha policije, pa i od samog ministra MUP-a. Također, i dalje je postojao tzv. linijski stup zapovijedanja koji je mimo redovne hijerarhije mogao utjecati na policijske istrage, odnosno izvide i kriminalistička istraživanja.[1092] Sami policijski istražitelji nisu

[1086] Barbić, Jakša: Pravosuđe i vladavina prava u Hrvatskoj, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, vol. XIII, 1/2022.
[1087] Izvješće predsjednika Vrhovnog suda o stanju sudbene vlasti za 2017. godinu, VS RH, travanj 2018.
[1088] Konačni prijedlog Zakona o područjima i sjedištima sudova s Obrazloženjem, Ministarstvo pravosuđa, Zagreb, rujan 2014., str. 17.
[1089] Euromonitor: https://www.eumonitor.nl/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vlck757zaaz2, uvid izvršen 30. travnja 2025. godine.
[1090] Abogacia.es: https://www.abogacia.es/en/conocenos/bruselas/sentencias/tedh/croacia-incumple-en-reiteradas-ocasiones-el-derecho-a-un-juicio-justo-y-equitativo/, uvid izvršen 30. travnja 2025.
[1091] Media Freedom: https://www.mfrr.eu/study-reveals-40-of-lawsuits-against-croatian-journalists-are-slapps/, uvid izvršen 30. travnja 2025.
[1092] Cvrtila, Željko: Reforma Ministarstva unutarnjih poslova RH, Zaštita 5/16, Zagreb, 2016..

bili neovisni u svom istražnom radu ni zaštićeni od disciplinskih progona kada su poštovali propise i struku, a ne zapovijedi nadređenih (npr. slučaj Kajkić[1093]).

Korupcija u javnom sektoru bila je jedan je od važnijih izazova RH koji je utjecao na brojna područja i perspektive. Organizirani kriminal prijetnja je nacionalnoj sigurnosti jer ugrožava institucionalni sustav, gospodarsku i financijsku stabilnost te javnu sigurnost.[1094]

„Sustavna politička korupcija dominantan oblik upravljanja Hrvatskom zadnjih desetak godina kao dominantan oblik društvenih odnosa, funkcioniranja gospodarstva, osvajanja vlasti i održavanja na vlasti, a koji model je doveo do pljačke hrvatske države i društva, te do političke, socijalne, gospodarske, upravljačke, moralne i duhovne krize“[1095] što je ugrozilo (iz unutarnje okoline) nacionalnu sigurnost Hrvatske.

„SOA je prvenstveno usredotočena na posljedice korupcije odnosno financijske štete uzrokovane kriminalom, ali korupcija u svojim uzrocima i procesima nanosi još veću štetu nacionalnoj sigurnosti, jer model nepotizma, klijentelizam, partikularni interesi, utjecaji i trgovina utjecajima dovode do bitnih deficita institucionalnih državnih kapaciteta, te dovode do beznađa i apatije odnosno do disfunkcionalnosti države, disrupcije društva, iseljavanja mladih i obrazovanih te moralnog rasapa.“[1096]

Stoga je iznimno bitna nekorumpiranost upravo i prije svega državnih dužnosnika, jer njihova korumpiranost može prouzročiti nesagledive štete (npr. prodaja INA-e). U ovom je razdoblju bilo mnogo zvučnih dužnosnika iz politike, ali i iz državnih tvrtki, koji su smijenjeni i procesuirani zbog korupcije (izravne ili zlouporabe položaja). Zbog toga je u ovom razdoblju smijenjeno devet ministara i više državnih tajnika i pomoćnika ministara, i to samo onih za koje su utvrđene sumnje na kriminal, a za koliko se to nije utvrdilo, a jesu u kriminalu, naravno da nije javno poznato.

Također je optužen niz direktora i ravnatelja iz državnih tvrtki ili agencija poput JANAF-a, Hrvatskih šuma, HERA-e, DGU-a, HGK-a, Dinama…[1097] I na regionalnoj i lokalnoj razini bilo je niz uhićenja dužnosnika, među kojima je i gradonačelnik Zagreba i županica Sisačko-moslavačke županije. Dakle, u ovom razdoblju vladala je pošast korumpiranosti hrvatskih državnih i lokalnih dužnosnika i čelnika državnih tvrtki i institucija.

[1093] Dnevnik.hr: https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/smijenjeni-istrazitelj-ratnih-zlocina-na-ovcari-obraca-se-javnosti---531461.html, uvid izvršen 30. travnja 2025.
[1094] Hasanović, A.; Tatalović, S.; Malnar, D.; Zorko, M.; Akrap, G.; Ančić, D.; Vrančić, M.; Ljubić, D.; Keser, I.; Mamić. K.; Turkalj, K.; Turkalj, J.; Belovari, T.; Šterc, S.: n. dj., str. 26
[1095] Bilandžić, Mirko: Nacionalna sigurnost – prognoza ugroza, n. dj., str. 271.
[1096] Isto.
[1097] TI Hrvatska: https://transparency.hr/hr/novost/korupcija-u-ozujku-2021.-godine-855, uvid izvršen 1. svibnja 2025.

Prema Transparency International-ovu Indeksu percepcije korupcije (IPK), Hrvatska je 2013. godine bila na 57. mjestu, a 2020. godine bila je za šest mjesta lošije rangirana, odnosno na 63. mjestu.[1098] To znači da je Hrvatska i dalje bila ispod prosjeka EU-a, što sugerira da je korupcija i dalje bila značajan problem.

Kompetencije državnih dužnosnika (ministara, zamjenika, državnih tajnika, pomoćnika ministara, ravnatelja) i dalje nisu bile na visokoj razini. Imenovanja su uglavnom bila politička bez posebnih kriterija, jer ti kriteriji nisu nikada bili propisani za bilo koje od dužnosničkih mjesta, pa su neki bili i bez fakultetske naobrazbe. Također, neki su dužnosnici preuzimali resore u kojima nemaju nikakvih znanja ili iskustava jer su sasvim druge struke, pa im je trebalo mnogo vremena da uopće shvate način funkcioniranja nekog resora. Neki dužnosnici postavljeni su na visoke dužnosti koje zahtijevaju rukovođenje s velikim brojem zaposlenika, a da nikada nisu rukovodili ni s nekoliko radnika, dakle, bez ikakvog iskustva u upravljanju složenim poslovnim procesima i ljudima, barem na nižim distancama državne uprave ili privatnog sektora.

Stoga od takvih dužnosnika nije bilo očekivati da naprave kvalitativne promjene, a zbog nekompetentnosti bili su podložni manipulacijama od ljudi iz sustava kojim su rukovodili i izvan njega. Procjena učinkovitosti vlasti bilježi pad sa 71,1 perceptivnog ranga 2013. godine na oko 68,1 u 2020. godini, što upućuje na pogoršanje u percepciji kvalitete javnih usluga i sposobnosti formuliranja i provedbe politika.[1099]

Hrvatski obavještajni sustav neprofesionalan je i bitno pod utjecajem politizacije zbog raznih afera u obavještajnoj zajednici; od sudjelovanja u političkim kampanjama, preko sudjelovanja u kriminalnim krugovima, do pronevjere novca za operativne troškove.[1100] „Nepotizam i klijentelizam, kronizimi prljavo-partikularni interesi i utjecaji, doveli su do negativne kadrovske selekcije i bitnih deficita institucionalnih državnih kapaciteta, uključivo i institucija nacionalne sigurnosti.“[1101] Dakle, i upravljačka struktura u Sigurnosno-obavještajnom sustavu dobrim je dijelom bila bez potrebnih kompetencija.

[1098] Transparency International: https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/hrv, uvid izvršen, 1. svibnja 2025.
[1099] WBG: https://databank.worldbank.org/reports.aspx?Id=ceea4d8b&Report_Name=WGI-Table, uvid izvršen 1. svibnja 2025. Učinkovitost vlade obuhvaća percepciju kvalitete javnih usluga, kvalitete državne službe i stupnja njezine neovisnosti od političkih pritisaka, kvalitete formuliranja i provedbe politika te vjerodostojnosti vladine predanosti takvim politikama. Percentilni rang označava rang zemlje među svim zemljama obuhvaćenima agregiranim pokazateljem, pri čemu 0 odgovara najnižem rangu, a 100 najvišem rangu.
[1100] Bilandžić, Mirko: Nacionalna sigurnost – prognoza ugroza, n. dj., str. 240. i 241.
[1101] Isto, str. 241.

9.3.3.6. Zaštita hrvatskih resursa

Ustavna zaštita voda (čl. 52. Ustava RH) i dalje egzistira, a vodni resursi su, prema Vladinoj strategiji, definirani kao javno dobro u općoj uporabi i neotuđivo vlasništvo Republike Hrvatske, čime su zaštićeni od privatizacije.[1102] U ovom razdoblju nije došlo do privatizacije izvora pitke vode, ali je izdan niz koncesija za crpljenje vode u komercijalne svrhe.

Tako su godišnje količine crpljenja vode varirale između 450 i 824 milijuna litara. Za to je u državni proračun od jednog (većeg) koncesionara npr. u 2015. godini uplaćeno samo 9,4 milijuna kn ili svega 1,43 % od ukupnih troškova poslovanja s vodom te tvrtke, dok su za reklame potrošili 162,7 milijuna kn, što znači da je u toj godini za 455 milijuna iscrpljenih litara vode uplaćeno samo 13 milijuna kn, dakle svega 2,8 lipa po litri, koja se u trgovinama prodavala i po 10 kn, što znači zarada od preko četiri milijarde kn samo tog koncesionara.[1103]

Zakonska se mogućnost dužine koncesije 2014. godine produžila na 30 godina čime se išlo u korist privatnih interesa,[1104] što je dovelo i do spornih prijenosa jer su, umjesto novih natječaja, mnogi koncesionari kao što je Jamnica Plus preuzimali ugovore postojećih subjekata bez javnog natječaja i bez izmjena količina ili uvjeta.[1105] Da je litra izvađene vode naplaćena samo jednom kunom, u proračun RH bilo bi uplaćeno 824 milijuna kn, što je više od 30 puta više nego što jest.

Treba reći da se zbog zastarjelog distribucijskog sustava u vodovodnoj mreži gubilo i više od 50 % kapaciteta puštenog u vodnu mrežu, ovisno o lokaciji (grad, općina), stoga je u ovom razdoblju uz pomoć EU fondova započela značajna obnova vodnih mreža. Dakle, iako izvori vode nisu privatizirani, dane su dugogodišnje koncesije s minimalnim naknadama za državu, čime je državni proračun značajno oštećen, što znači da hrvatski nacionalni resursi, na primjeru voda, nisu adekvatno zaštićeni, odnosno njima se neodgovorno upravljalo.

Tijekom ovog razdoblja nije bilo privatizacije hrvatskih šuma, šumska zemljišta ostala su u vlasništvu države, a upravljanje njima i dalje je provodila javna tvrtka Hrvatske šume d.o.o. Šume i šumska zemljišta dobra su od interesa za Republiku Hrvatsku te imaju njezinu osobitu zaštitu, čime su zaštićeni od otuđivanja, odnosno privatizacije.[1106]

[1102] Strategija upravljanja i raspolaganja imovinom u vlasništvu Republike Hrvatske za razdoblje od 2013. do 2017. godine, NN 76/13, od 21. lipanja 2013.
[1103] Faktograf: https://faktograf.hr/2016/12/23/4338/, uvid izvršen 3. svibnja 2025. godine; Globus: https://www.jutarnji.hr/globus/nacionalno-blagona-slobodnom-trzistutko-zapravo-ima-hrvatsku-vodu-381466, uvid izvršen 3.svibnja 2025.
[1104] Uredba o izmjenama i dopunama Uredbe o uvjetima davanja koncesije za gospodarsko korištenje voda, NN 120/14, od 10. listopada 2014.
[1105] HRT: https://vijesti.hrt.hr/gospodarstvo/jamnici-plus-koncesija-za-crpljenje-vode-723366, uvid izvršen 3.svibnja 2025.
[1106] Strategija upravljanja i raspolaganja imovinom u vlasništvu Republike Hrvatske za razdoblje od 2013. do 2017. godine…

No, kod upravljanja šumama i šumskim zemljištima u ovom je razdoblju utvrđen niz nepravilnosti, malverzacija i kriminalnih aktivnosti.[1107] Prijavu je DORH-u podnijela udruga Zeleni odred zbog pustošenja hrvatskih šuma, i to na Medvednici, Petrovoj gori, Papuku, Bilogori, Žumberku, u Gorskom kotaru, Glini, Petrinji, ali i u drugim dijelovima Hrvatske.[1108] Podnesene su i prijave zbog netransparentne dodjele drvene mase (2018., 2019. i 2020. godine) od strane Hrvatskih šuma, nakon čega je Agencija za zaštitu tržišnog natjecanja naložila Hrvatskim šumama promjenu načina dodjele drvene mase.[1109]

Istrage o tim prijavama nastavljene su nakon analiziranog razdoblja, kao i provjere drugi nadležnih državnih institucija.[1110] Dakle, hrvatske šume ostaju većinsko državno vlasništvo, ali je jasno da se njima nije odgovorno upravljalo s obzirom na korupciju, razne devastacije, sumnjiva i prekomjerna iskorištavanja radi osobnih i privatnih interesa.

Na početku ovog razdoblja donesen je Zakon o poljoprivrednom zemljištu[1111] koji je definirao poljoprivredno zemljište kao dobro od interesa RH, a nositelji prava vlasništva na poljoprivrednom zemljištu ne mogu biti strane pravne i fizičke osobe, osim ako međunarodnim ugovorom i posebnim propisom nije drugačije određeno ili u slučajevima nasljeđivanja. Tadašnjim zakonom samo se iznimno moglo prodati državno poljoprivredno zemljište (u vlasništvu države) izravnom pogodbom, no to je kasnije liberalizirano i omogućena je prodaja bilo kojem kupcu, nije čak ograničeno niti na državljane RH.

Ulaskom u EU, Hrvatska se obvezala omogućiti prodaju poljoprivrednog zemljišta strancima. Taj se rok nekoliko puta pomicao i u ovom razdoblju još nije bila moguća kupnja od strane stranaca, osim preko osnovane tvrtke u RH, što se često i koristilo.[1112] U 2020. godini Ministarstvo poljoprivrede još nije imalo ustrojenu evidenciju ugovora i naplate po ugovoru za sve oblike zakupa i prodaje poljoprivrednog zemljišta,[1113] stoga se ne može utvrditi koliko je državnog zemljišta prodano u ovom razdoblju.

Strategija razvoja turizma do 2020. godine utvrdila je važnost korištenja državnih zemljišta putem iznajmljivanja i koncesija pod uvjetom održivog i kontroliranog gospodarenja.[1114] Strategija

[1107] Zeleni odred: https://green-squad.org/en/our-fight/judicial-battles/, uvid izvršen 3.svibnja 2025.
[1108] Isto i N1: https://n1info.hr/vijesti/zasto-je-uskok-u-hrvatske-sume-usao-tek-sada/, uvid izvršen 3.svibnja 2025.
[1109] N1: https://n1info.hr/vijesti/borba-za-drvo-hrvatskih-suma-sifrirane-poruke-optuzbe-i-izgubljeni-milijuni/, uvid izvršen 3. svibnja 2025.
[1110] Državna revizija je u 2021.-2022. godine u Hrvatskim šumama otkrila: prodaju drvnih sortimenata bez javnih ugovora, bez transparentnih natječaja, uz manipulaciju cijenama, interna premještanja i promaknuća bez kriterija, ignoriranje inspekcija te neprovođenje zakonskih naloga.
[1111] Zakon o poljoprivrednom zemljištu, NN 39/2013, od 3. travnja 2013.
[1112] Od 1. srpnja 2023. stranci mogu potpuno slobodno kupovati poljoprivredno zemljište u RH.
[1113] Izvješće o obavljenoj financijskoj reviziji – Ministarstvo poljoprivrede, Državni ured za reviziju, KL: 041-01/21-01/3, Urbroj..: 613-02-23-21-11, od 22. rujna 2021.
[1114] Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine, VRH, travanj 2013.

državne imovine upućuje na velik broj kampova i turističkih objekata (najmanje 363 zahtjeva) koji su izgrađeni na državnom zemljištu, često bez službene uknjižbe, javnih ugovora ili transparentnih natječaja,[1115] što se nikako ne može nazvati odgovornim upravljanjem turističkim zemljištem.

Glede odgovornog upravljanja energentima i mineralnim sirovinama, Hrvatska je održavala proizvodnju nafte i plina, ali u znatno smanjenim količinama, kako je ranije prikazano (s obzirom na vlasništvo MOL-a nad INA-om), a uvozom je kompenzirala deficit. Iako je bilo političkih obećanja otkupa, odnosno povrata vlasništva od MOL-a, to nije realizirano. Razvijala su se ulaganja u obnovljive izvore energije, posebno hidroelektrane i vjetroelektrane.

Uspostavljene su regulative za kontrolu i zaštitu izvora tih energenata i energetske infrastrukture. VRH je 2014. i 2015. godine raspisao natječaj za istraživanje i eksploataciju nafte i plina na kopnu i hrvatskom dijelu Jadrana.[1116] Novi VRH nije nastavio u tom smjeru, ali je 2018. godine u Agenciji za ugljikovodike (AZU) planirana priprema koncesijskih natječaja za 4 bloka u Dinaridima (kopno),[1117] izbjegavajući Jadran, no do kraja 2020. koncesije još nisu bile realizirane. Hrvatski sabor je 2016. godine raspravljao o Izvješću državne revizije o učinkovitosti gospodarenja mineralima u RH, a glavni su zaključci bili neujednačena politika koncesija između županija i resornog ministarstva, slaba evidencija rezervi i eksploatacijskih polja, potreba kontrole sanacija i garancija za okončanje rada na eksploataciji.[1118] Dakle, neučinkovito, odnosno neodgovorno upravljanje.

U ovom razdoblju nije bilo prodaje infrastrukturnih mreža. Janaf i Plinacro ostali su u hrvatskom državnom vlasništvu, kao i tvrtka Podzemno skladište plina nadležna za osiguranje rezervi i distribuciju plina za hrvatsko stanovništvo. Također nije došlo do prodaje HEP-a, iako je bilo takvih najava. U 2015. godini Hrvatska je javnim natječajem pokrenula izgradnju nove plinske infrastrukture, odnosno LNG terminala u Omišlju na Krku (uz niz političkih i lokalnih prijepora). Građevinski radovi započeli su 2017. godine, Terminal je testiran 2020. godine, a pušten u rad u siječnju 2021. godine, a kapacitet mu je 2,6 milijardi m^3.[1119]

Također je u ovom razdoblju pokrenuta izgradnja skladišta plina Grubišno Polje, pa su tako 2014. godine pokrenuti istražni radovi. No iako su radovi trebali završiti do 2018. godine, došlo je do

[1115] Strategija upravljanja državnom imovinom za razdoblje 2019.-2025., NN 96/19, od 9. listopada 2019.
[1116] VRH: https://vlada.gov.hr/govt-adopts-decisions-on-tender-for-oil-gas-exploration-in-adriatic/16011, uvid izvršen 4.svibnja 2025.
[1117] Program rada za 2018. godinu, Agencija za ugljikovodike: siječanj 2018.
[1118] Izvješće o obavljenoj reviziji učinkovitosti gospodarenje mineralnim sirovinama u Republici Hrvatskoj, Državni ured za reviziju, Kl: 041-01/16-10/23 Urbroj..: 613-02-11-16-18, od 6. prosinca 2016.
[1119] GEM: https://www.gem.wiki/Krk_FSRU, uvid izvršen 4.svibnja 2025.

zastoja te u ovom razdoblju skladište nije pušteno u rad.[1120] Kapacitet skladišta nakon prvotne eksploatacije bio bi oko 120 milijuna m³. Ovime Hrvatska značajno povećava skladišne kapacitete za plin, čime se Hrvatska očito odlučila za uvoz, skladištenje i distribuciju, a ne za proizvodnju vlastitog plina.

Hrvatska nije prodavala autoceste (iako je bilo i takvih prijedloga), nego je 2013. godine započela proces monetizacije (koncesije), odnosno upravljanja i održavanja postojećih autocesta (ukupno 1 024 km) na period od 30 do 50 godina, kao instrument za otplatu kredita HAC-a i ARZ-a.[1121] Ugovori o koncesijama dodijeljeni su 2014. godine s jasno definiranim uvjetima (naknada, preuzimanje zaposlenih, ograničenja podizanja cestarine). Dakle, radi se o dobrom modelu upravljanja u kojem su ceste ostale u hrvatskom vlasništvu.[1122]

Nastavljeno je preuzimanje nacionalnog telekomunikacijskog prostora, pa je tako 2019. godine Tele2 kupljen od strane United Grupe te preimenovan u Telemach.[1123] Predavanje hrvatske telekomunikacijske infrastrukture u strane ruke ne može se nazvati odgovornim upravljanjem.

I u ovom razdoblju nastavila se dominacija stranih vlasnika u hrvatskom nacionalnom medijskom prostoru. Nova TV, RTL, Večernji List, 24sata, Poslovni dnevnik, Tportal, Net.hr nastavili su biti u stranom vlasništvu, te je još i Novi list 2019. godine preuzet u strano vlasništvo. Vijeće za elektroničke medije 31. srpnja 2013. godine produljio je koncesiju RTL-u za dodatnih 15 godina, s početkom važenja od 1. travnja 2014. do 1. travnja 2029. godine.[1124]

Nova TV 2018. godine promijenila je vlasnika jer ju je od CME-a kupila američka korporacija United (Media) Grupa (UG).[1125] U listopadu 2014. godine u Hrvatskoj je počela s radom regionalna N1 televizija s uredima u Zagrebu, Beogradu i Sarajevu, koja je također u vlasništvu UG-a.[1126] Dakle, Nova TV i N1 te Telemach u vlasništvu su United Medije, odnosno United Grupe, čiji je osnivač i jedan od suvlasnika srpski medijski mogul Dragan Šolak.[1127]

[1120] Prva faza izgradnje Podzemnog skladišta plina Grubišno polje završena je u siječnju 2024.; Tportal: https://www.tportal.hr/biznis/clanak/zavrsena-prva-faza-izgradnje-podzemnog-skladista-plina-grubisno-polje-20240125, uvid izvršen 15. svibnja 2025.
[1121] Hina: https://hina.hr/vijest/8143045, uvid izvršen 15. svibnja 2025.
[1122] MMPI: https://mmpi.gov.hr/vijesti-8/monetizacija-nije-prodaja-drzava-ostaje-vlasnik-autocesta-ali-dug-za-autoceste-moramo-vratiti/6613, uvid izvršen 15. svibnja 2025.
[1123] UG: https://united.group/united-group-acquires-tele2-croatia/, uvid izvršen 15. svibnja 2025.
[1124] Odluka za davanje koncesije za obavljanje djelatnosti pružanja medijske usluge televizije na području RH.., Agencija za elektroničke medije, NN 104/13, od 14. kolovoza 2013.
[1125] UG: https://unitedmedia.net/nova-tv-ceo-drazen-mavric-local-content-and-news-guarantee-nova-tvs-leadership/, uvid izvršen 15. svibnja 2025.
[1126] UG: https://unitedmedia.net/media-outlet/n1-croatia/, uvid izvršen 15. svibnja 2025.
[1127] BP: https://www.braniteljski-portal.hr/barbari-pred-vratima-tko-je-vlasnik-hrvatskih-medija-nove-tv-i-n1/, uvid izvršen 15. svibnja 2025.

Ni u HRT-u se nije znatno promijenila situacija. Zakon i Statut HRT-a propisuju uredničku samostalnost tako da je najbitnije izabrati odgovarajućeg urednika, a za kojeg nema propisanih jasnih kriterija.[1128] Vijeće za elektroničke medije (VEM) i Agencija za elektroničke medije (AEM) odgovorni su za nadzor elektroničkih medija. Međutim, više je izvora upućivalo na nedovoljnu proaktivnost, povremeni politički utjecaj te nejasne kriterije raspodjele sredstava Fonda za pluralizam medija.

Ministarstvo kulture RH tijekom proljeća 2015. godine dalo je u javnu raspravu Nacrt prijedloga medijske politike RH do 2020. godine[1129] koji nikada nije dovršen. Također je od strane Ministarstva kulture i medija napravljena Analiza medijskog sektora u Republici Hrvatskoj koja se uopće ne bavi dubinskom vlasničkom strukturom medija s lokalnom ili nacionalnom koncesijom, odnosno zadržava se na postocima vlasništva tvrtki registriranih u Hrvatskoj, i to putem linka na stranicu AEM-a.[1130]

Iz ovih dokumenata vidljivo je da se uopće ne razmatra utjecaj medija na nacionalnu sigurnost temeljem vlasničke strukture i mogućnosti hibridnih podrivačkih, pa i neprijateljskih djelovanja, odnosno utjecaj medija na kreiranje političkih i svih drugih stavova te utjecaj medija na (ne)očuvanje hrvatskog nacionalnog identiteta.

Sukladno tome, i u dodjelama koncesija nije se o tome vodilo računa, odnosno o hrvatskim nacionalnim interesima. To zasigurno nije odgovorno upravljanje nacionalnim medijskim prostorom. Medijske slobode nitko u demokraciji ne bi smio dovoditi u pitanje, ali to ne znači da mediji mogu raditi na štetu nacionalnih interesa. U mnogim demokratskim državama (SAD, Izrael…) nezamislivo je da građani neprijateljske države, a kamoli same te države, budu korisnici njihovih medijskih koncesija.

U ovom razdoblju nastavljeno je odgovorno upravljanje prirodom i okolišem. Zakon o zaštiti prirode[1131] i Zakon o zaštiti okoliša[1132] koji su više puta mijenjani i nadopunjavani u cilju poboljšanja zaštite prirode i okoliša, a prihvaćen je i niz direktiva i uredaba Vijeća EU-a. Donesena je i nova Uredba o ekološkoj mreži i nadležnostima javnih ustanova za upravljanje područjima

[1128] Statut Hrvatske radiotelevizije, NN 14/13, od 4. veljače 2013., čl. 29.-33.
[1129] MKM: https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Uprava%20za%20medije//Nacrt%20prijedloga%20medijske%20politike%20Republike%20Hrvatske.pdf, uvid izvršen 20. svibnja 2025.
[1130] Analiza medijskog sektora u Republici Hrvatskoj, Ministarstvo kulture i medija, Klasa: 023-01/22-01/0192 Urbroj..: 532-03-02-01/1-22-01 od 5. listopada 2022.
[1131] Zakon o zaštiti prirode, NN 80/13, od 28. lipnja 2013.
[1132] Zakon o zaštite okoliša, NN 80/13, od 28. lipnja 2013.

ekološke mreže[1133] kojom su se definirale javne ustanove koje upravljaju zaštićenim područjima i područjima ekološke mreže i njihove nadležnosti. Emisije štetnih plinova i čestica smanjene su, ali zagađenje ostaje problem u urbanim zonama poput Zagreba.

Ipak, RH je nastavila sa smanjivanjem produkcije onečišćavajućih tvari, a u razdoblju od 1990. do 2020. godine produkcija nekih tvari smanjena je i za više od 90 %.[1134] Napravljena su i poboljšanja u vodoopskrbi i otpadnim vodama, ali i dalje su značajni infrastrukturni nedostatci poput curenja i fragmentiranje mreže. Recikliranje municipalnog otpada je poraslo s 14.9 % (2013.) na 34,3 % (2020.), ali Hrvatska i dalje spada među slabije reciklatore u EU-u.[1135] Saniran je velik dio ilegalnih odlagališta i deponija, samo od 2013. do 2014. godine njih više od 760.

Udio obnovljivih izvora u ukupnoj potrošnji energije porastao je s 15,8 % na kraju 2012. godine na 28,3 % 2020. godine.[1136] Iako EU hvali Hrvatsku (2019.) u postizanju određenog napretka u gospodarenju otpadom i donesenim dokumentima, traži se provođenje planova i sveobuhvatna strategija kružnoga gospodarstva, što bi trebalo dovesti do smanjivanja otpada putem recikliranja (stopa recikliranja 2013. godine oko 15 %, a 2020. godine oko 30 %, daleko ispod EU ciljeva) i kompostiranja, te se traži minimaliziranje nekontroliranog ispuštanja netretiranih otpadnih voda.[1137]

Dakle, RH je do 2020. godine postigla znatan napredak u osnaživanju zakonskog okvira (proširenje područja Natura 2000; obnovljivi izvori energije; recikliranje i sanacija odlagališta), ali su i dalje vidljivi problemi nedovoljne provedbe propisa. To je vidljivo iz više primjera onečišćenja okoliša jer se godišnje bilježi dvadesetak slučajeva onečišćenja tla uslijed izvanrednih događaja.

U RH je evidentirano 16 tzv. crnih točaka. Radi se o lokacijama većinom bivših industrijskih postrojenja (npr. bivše tvornice glinice u Obrovcu, tvornice Salonit, odlagalište šljake u Kaštelanskom zaljevu), ali i onih tada aktivnih (npr. odlagalište fosfogipsa u Petrokemiji Kutina).[1138] Pored toga, bio je i nedostatak centara za gospodarenje otpadom u cijeloj Hrvatskoj,

[1133] Uredba o ekološkoj mreži i nadležnostima javnih ustanova za upravljanje područjima ekološke mreže, NN 80/19, od 28. kolovoza 2019.
[1134] MGOR: https://iir.mingor.hr/iir8.html#https://mzoe.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/okolis/zrak/emisije-u-zrak/1312, uvid izvršen 15. svibnja 2025.
[1135] SGI: https://www.sgi-network.org/2024/, uvid izvršen 16. svibnja 2025..
[1136] Wikipedija: https://en.wikipedia.org/wiki/Solar_power_in_the_European_Union, uvid izvršen 16. svibnja 2025.; Wikipedija: https://en.wikipedia.org/wiki/Wind_power_in_Croatia, uvid izvršen 16. svibnja 2025.
[1137] EUmonitor: https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vkxp6zf3o3yd, uvid izvršen 16. svibnja 2025.
[1138] Izvješće o stanju okoliša u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2017. do 2020. godine, MGOR, Zagreb, 2022., str. 217.

što je rezultiralo viškom odlaganja na starim i nesigurnim deponijima poput Karepovca i Biljana Donjih.

Iako su u ovom razdoblju, kao i u prethodnom, postojale Strategije nacionalne sigurnosti (2002. i 2017. godine) koje su u sebi inkorporirale i neke nacionalne interese i ciljeve, većina njih nije bila definirana u cilju opstanka i prosperiteta hrvatske nacije, što je onda, naravno, imalo i utjecaj na formiranje državnih proračuna, kod kojeg formiranja nije postojala nikakva obveza usklađivanja istog s hrvatskim nacionalnim interesima.

Od 2013. do 2015. godine RH je bila u proceduri prekomjernog proračunskog manjka (EDP) u okviru Europske unije. Proračunski manjak iznosio je više od 5 % BDP-a (2014. godine - 5,1 %). No od 2016. do 2019. godine znatno je poboljšana fiskalna disciplina, jer se bilježe primarni suficiti, a 2017. godine čak i ukupni proračunski suficit od 0,8 % BDP-a.[1139] To je bio prvi suficit od neovisnosti, pa je Hrvatska 2017. godine izašla iz EDP-a, zahvaljujući boljoj kontroli rashoda i rastu prihoda uz gospodarski oporavak. Zbog izvanrednih rashoda, proračunski deficit u 2020. godini raste na više od 7 % BDP-a.[1140]

U 2014. i 2015. godini javni dug prelazi 80 % BDP-a (2015. godine je bio 84 %), ali se od 2016. do 2019. godine bilježi postupno smanjenje udjela javnog duga u BDP-u. Tako je 2019. godine bio 71,1 % BDP-a; dakle, to bi u nominalnim iznosima bilo s 33,1 milijardi eura u 2013. godini na oko 44 milijardi eura u 2020. godini.[1141] Povećanje javnog duga u 2020. godine bilo je u skladu s kriznim okolnostima (pandemija), a i sve članice EU-a bilježile su sličan trend.

Iako je javni dug rastao, postotak duga u BDP-u smanjivao se jer je rastao i sam BDP (s obzirom na to da je od 2013. do 2020. godine narastao za oko 9 milijardi eura) što pokazuje snažan rast gospodarstva, a time i prihoda u proračunu, ali i odgovorno upravljanje financijama, odnosno proračunom u tom razdoblju. Prihod državnog proračuna RH 2013. godine bio je preko 113 milijardi kn, da bi 2014. i 2015. godine prihodi bili u padu, a onda od 2016. godine rasli na gotovo 117 milijardi kuna, da bi 2019. godine bio preko 138 milijardi kn, a 2020. godine pao na 131 milijardu kuna, ali je ukupni rashod bio 153,5 milijardi kuna.[1142]

Struktura proračuna u smjeru ostvarivanja nacionalnih interesa pokazuje nevjerojatnu činjenicu da je proračun za obranu, odnosno za MORH, bio manji 2020. nego 2013. godine, odnosno 2020.

[1139] Izvješće o prekomjernome proračunskom manjku i razini duga opće države u Republici Hrvatskoj, DZS, listopad 2020.
[1140] DZS: https://podatci.dzs.hr/2021/hr/9999, uvid izvršen 27. listopada 2025.
[1141] Izvješće o prekomjernome proračunskom manjku i razini duga opće države u Republici Hrvatskoj…
[1142] MF: Državni proračun 2020. godina, https://mfin.gov.hr/proracun-86/drzavni-proracun-2020-godina/2981, uvid izvršen 17. svibnja 2025.

godine izdavanja za obranu bila su 4,65 milijardi kuna.[1143] Iste godine proračun za Ured vijeća za nacionalnu sigurnost bio je tek 26,4 milijuna kn.

No, zato je 2020. godine za Stručnu službu Savjeta za nacionalne manjine izdvojeno 45,922 milijuna kuna, a za Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina dodatnih 88,416 milijuna kuna, za poboljšanje infrastrukture na područjima naseljenim pripadnicima nacionalnih manjina 21 milijuna kuna. Odnosno, ukupno s ovim iznosima i još dodatnim iznosima za obrazovanje, poboljšanje uvjeta manjina i slično, izdvojeno je ukupno 169,5 milijuna kuna (duplo manje sredstava izdvojeno je za robne zalihe RH - 83,5 milijuna kn).[1144]

To je povećanje za preko 102 milijuna kuna, dok je za hrvatsku nacionalnu manjinu u inozemstvu izdvojeno svega 8,4 milijuna kuna i 69,9 milijuna za Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske.[1145] Pritom ni lipa nije izdvojena za integraciju manjina u hrvatsko društvo, a sve ove mjere zapravo potiču dodatnu dezintegraciju i autonomaštvo.[1146]

U razdoblju 2013. – 2015. godine proračunsko upravljanje bilo je manje odgovorno uz visoke deficite, rast javnog duga i izostanak strukturnih reformi. Međutim, od 2016. do 2019. godine RH pokazuje značajne pomake u fiskalnoj odgovornosti, izlazi iz procedure prekomjernog manjka, smanjuje javni dug i ostvaruje suficite. U tom se kontekstu može reći da je RH od 2016. godine nadalje odgovorno upravljala proračunom, s težnjom prema održivosti i većoj učinkovitosti, pri čemu je djelomično realizirala nacionalne interese. Stoga je nužno da se proračun, kao ključni resurs hrvatske nacije, počne ravnati prema hrvatskim nacionalnim interesima.

[1143] Isto; Proračun za vojsku 2025. godine je preko 10 milijardi kuna.
[1144] Godišnji izvještaj o izvršenju državnog proračuna Republike Hrvatske za 2020. godinu, NN 79/21, od 27. srpnja 2021.
[1145] Isto.
[1146] Isto.

10.
ZAKLJUČAK

Ovaj je rad vrlo opsežan, kako tematski i tekstualno, tako i količinom činjenica i podataka koji su u njemu istraženi, analizirani i komparirani. No, to je bilo neophodno s obzirom na temu rada i dva ključna istraživačka pitanja kako bi se na njih moglo utemeljeno odgovoriti. Radi odgovora na prvo pitanje bilo je potrebno istražiti sve sigurnosne službe u RH i Jugoslaviji kako bi se mogla komparirati njihova (ne)demokratičnost. Radi odgovora na drugo istraživačko pitanje bilo je potrebno odrediti i objasniti hrvatske nacionalne interese i ciljeve te oblikovati analitički okvir kako bi se istražilo koliko je sigurnosno-obavještajni sustav bio učinkovit u (ne)ostvarivanju hrvatskih nacionalnih interesa i ciljeva.

Kako bi se utemeljeno odgovorilo na prvo pitanje (Je li se Sigurnosno-obavještajni sustav Republike Hrvatske u razdoblju od 1990. do 2020. godine uspješno demokratizirao?) u poglavljima 3. – 9. analizirani su ustrojstveno-upravljački oblici funkcioniranja, zakonski propisane i primjenjivane ovlasti, tko je davao odobrenja za primjenu ovlasti te uspostavljeni nadzori nad radom svih sigurnosnih službi (jugoslavenskih i hrvatskih) koje su postojale na području Hrvatske u istraživanom razdoblju 1990. – 2020. godine.

Analizom ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja civilnih i vojnih, jugoslavenskih i hrvatskih sigurnosnih službi, utvrđene su neke razlike. U samom načinu rukovođenja vidljive su određene istovjetnosti, odnosno kod svih je službi vidljiv hijerarhijski i linijski način rukovođenja, netransparentan izbor čelnika službi, ustrojeni teritorijalni oblici koji nemaju samostalnost u djelovanju. Kod vojnih službi vidljiva je, pored dvostrukog rukovođenja, i dvostruka odgovornost prema hijerarhijskom linijskom ili prema rukovoditelju druge organizacijske (vojne) jedinice.

Isto tako, vidljive su i različitosti. Tako, za razliku od jugoslavenskih službi, kod hrvatskih službi izbor je čelnika službi demokratski, a od 2002. godine hrvatske civilne službe postaju samostalne agencije izvan ministarstava ili nekih drugih organizacijskih jedinica čime se značajno smanjuje mogućnost političkog utjecaja.

Analizom ovlasti sigurnosnih službi vidljivo je da su kod hrvatskih sigurnosnih službi odmah prilikom preuzimanja Službe državne sigurnosti 1990. godine, prilikom formiranja vojnih sigurnosnih službi (SIS, VOS) 1991. godine te civilne obavještajne službe (HIS) 1993. godine,

ukinute ovlasti koje su postojale u jugoslavenskim sigurnosnim službama, i to: primjena fizičke sile, prijetnje, ucjenjivanje i zastrašivanje radi iznuđivanja priznanja ili suradnje te ubojstva.

Hrvatske su sigurnosne službe, nakon novih zakonskih rješenja 2002. godine, dodatno demokratizirane na način da se zakonski jasno propisuju sve ovlasti, tj. ukida se praksa propisivanja ovlasti tajnim pravilnicima koji nisu javno dostupni. Također, ukida se niz ovlasti, prije svega tzv. policijskih ovlasti, jer i civilne i vojne službe prestaju biti represivna i istražna tijela, nego su samo prikupljači obavijesti i izvjestitelji državnog vrha i nadležnih tijela (korisnika) o relevantnim podatcima i informacijama.

Kod analize odobrenja za primjenu ovlasti sigurnosnih službi vidljivo je da su, kao i jugoslavenske, sve hrvatske službe do 2002. godine odobrenje primale od političkih čelnika, odnosno rukovoditelja službe, a ne od suda. Zakonom o sigurnosnim službama (2002. godina) sve ovlasti koje su dublje zadirale u prava i slobode građana (tajni nadzor pisama, paketa i objekata; tajna prisluškivanja, snimanja i praćenje itd.) prelaze u nadležnost suda. Novim zakonskim rješenjima 2006. godine dolazi do blage korekcije gdje neke ovlasti može odobriti ravnatelj službe, no ključne ovlasti ostaju u nadležnosti suca Vrhovnog suda RH.

U komparaciji uspostavljenih nadzora nad radom sigurnosnih službi vidljivo je da su sve službe (jugoslavenske i hrvatske) imale rukovodni i državni usmjeravajući nadzor. U Hrvatskoj su sve službe imale parlamentarni nadzor, a u Jugoslaviji samo neke. Za razliku od jugoslavenskih službi koje su imale partijski stranački nadzor, hrvatske službe nisu imale takav nadzor. Hrvatske službe su od 1990. godine imale demokratski nadzor od strane demokratski izabranih političkih rukovatelja. Tijekom istraženog perioda, nad hrvatskima službama postupno su uspostavljene i druge vrste nadzora (specijalistički, unutarnji, građanski, sudski i pravobraniteljski nadzor).

Iz provedenih analiza utvrđeno je da su hrvatske sigurnosne službe od samog početka (1990. godine) ušle u proces formalne i stvarne demokratizacije te su do 2006. godine uspostavljeni svi demokratski standardi, odnosno nadzori, koji za sigurnosne službe vrijede i u drugim demokratskim državama. Ovlasti su sužene samo na one neophodne, a one koje zadiru dublje u prava i slobode građana stavljene su pod nadležnost suda u smislu odobravanja njihova korištenja. Čelnici sigurnosnih službi biraju se u demokratskoj proceduri, ali još uvijek bez transparentnih kriterija.

Kako bi se utemeljeno odgovorilo na drugo istraživačko pitanje (Je li Sigurnosno-obavještajni sustav Republike Hrvatske u razdoblju od 1990. do 2020. godine bio učinkovit u ostvarivanju

nacionalnih interesa RH?) u 9. poglavlju izvršena je analiza i komparacija realizacije hrvatskih nacionalnih interesa i ciljeva. Uspostavljen je analitički okvir u kojem su definirani nacionalni interesi i ciljevi koji proizlaze iz vrijednosti koje se odnose na opstanak i prosperitet hrvatske nacije. Pored ostalog, u obzir su uzete vrijednosti koje su navedene u Ustavu i strategijama nacionalne sigurnosti, a učinkovitost ostvarivanja nacionalnih interesa i ciljeva prikazana je tijekom triju povijesnih razdoblja.

Analiza prvog razdoblja od 1990. do 1999. godine (stvaranja, obrane i reintegracije okupiranog teritorija RH te bitnih promjena u upravljačkom sustavu RH) pokazala je djelomičnu ili potpunu realizaciju 41 nacionalnog cilja od 45 postavljenih. Dakle, procijenjeno je da svega njih četiri uopće nisu realizirana (niska nezaposlenost, niska inflacija, pozitivna integracija manjina, ekološka proizvodnja iz hrvatskih resursa). Najslabije su bili ostvareni ciljevi iz područja nacionalnog interesa koji se odnosi na gospodarski prosperitet i samodostatnost. Znači, u ovom je razdoblju bila potpuna usredotočenost SOS-a RH, kao i cjelokupnog državnog sustava, na postizanje hrvatskih nacionalnih ciljeva.

Analiza drugog razdoblja od 2000. do 2013. godine (prilagođavanja i pristupanja zapadnim asocijacijama) pokazala je djelomičnu ili potpunu realizaciju 23 nacionalna cilja od 45 analiziranih. Procijenjeno je da čak 22 cilja uopće nisu realizirana, što znači gotovo pola nerealiziranih nacionalnih ciljeva. To je višestruko lošija realizacija nacionalnih interesa i ciljeva od prethodnog razdoblja, što znači da su u ovom razdoblju u velikoj mjeri zanemareni hrvatski nacionalni interesi.

Analiza trećeg razdoblja od 2013. do 2020. godine (funkcioniranje RH unutar Europske unije) pokazala je djelomičnu ili potpunu realizaciju 26 nacionalnih ciljeva od 45 analiziranih. Procijenjeno je da ih je čak 19 u potpunosti bilo nerealizirano. To je znatno lošija realizacija nacionalnih interesa i ciljeva od prvog analiziranog razdoblja, a donekle bolja realizacija od drugog povijesnog razdoblja. Dakle, i u ovom analiziranom razdoblju znatno su zanemareni hrvatski nacionalni interesi.

Može se zaključiti da je u prvom razdoblju sigurnosno-obavještajni sustav RH bio učinkovit, a u drugim dvama razdobljima neučinkovit u realizaciji hrvatskih nacionalnih interesa. Riječ je o analizi vrlo složenih pokazatelja za koje su uglavnom korišteni egzaktni statistički podatci, ali na koje utječu i drugi čimbenici koji nisu obuhvaćeni u ovom radu. Stoga, postoji mogućnost da se može donekle pomicati granica procjene između realiziranih i djelomično realiziranih ciljeva, kao i između djelomično realiziranih i nerealiziranih nacionalnih ciljeva, ali to ne utječe značajnije na utemeljenost prikazanih istraživačkih rezultata.

Također, iako SOS ima pretežni utjecaj na određivanje i realizaciju nacionalnih interesa i ciljeva, on ipak nije jedini čimbenik utjecaja. Tako u Hrvatskoj (kao i u drugim zemljama) na sigurnosno okruženje, demografiju, gospodarsku situaciju, migracije, turizam, ekologiju i druga ovdje analizirana područja utjecaj ima niz ostalih vanjskih i unutarnjih čimbenika. Zbog svega navedenoga u ovom je radu procijenjena učinkovitost SOS-a otvorena za daljnja istraživanja.

U tom kontekstu ovaj doktorski rad – u kojem je znanstveno istražena povijest ustroja (preustroja) SOS-a RH od 1990. do 2020. godine te su komparativnom analizom procijenjeni procesi njegove demokratizacije i učinkovitosti u zaštiti hrvatskih nacionalnih interesa – predstavlja historiografski doprinos znanstvenim spoznajama suvremene hrvatske povijesti. Na taj će se način pomoći daljnjim znanstvenim istraživanjima, kako na području historiografije, tako i na područjima drugih društvenih i humanističkih znanosti.

Osim toga, istraženi podatci i činjenice te znanstvene analize i procjene, radi aktualnosti, imaju i pragmatičnu nacionalnu vrijednost jer su primjenjivi za kvalitetnije donošenje odluka upravljačkih tijela Republike Hrvatske koje se odnose na SOS i druga državna tijela.

Na taj je način rad postigao svoju znanstvenu i pragmatičnu svrhu.

Popis tablica

Tablica 1. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja Službe državne sigurnosti do 1990. godine i u razdoblju od 1990. do 1991. godine

Tablica 2. Analiza ovlasti djelatnika Službe državne sigurnosti do 1990. godine i u razdoblju od 1990. do 1991. godine

Tablica 3. Analiza vrste nadzora nad radom Službe državne sigurnosti do 1990. godine i u periodu od 1990. do 1991. godine

Tablica 4. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja Službe za istraživanje i dokumentaciju do 1991. godine

Tablica 5. Analiza ovlasti djelatnika Službe za istraživanje i dokumentaciju do 1991. godine

Tablica 6. Analiza vrste nadzora nad radom Službe za istraživanje i dokumentaciju do 1991. godine

Tablica 7. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja Uprave bezbednosti do 1991. godine

Tablica 8. Analiza ovlasti djelatnika Uprave bezbednosti do 1991. godine

Tablica 9. Analiza vrste nadzora nad radom Uprave bezbednosti

Tablica 10. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja II. Uprave GŠ -a OS-a SFRJ do 1991. godine

Tablica 11. Analiza ovlasti djelatnika II. Uprave GŠ-a OS-a SFRJ do 1991. godine

Tablica 12. Analiza vrste nadzora nad radom II. Uprave GŠ-a OS-a do 1991. godine

Tablica 13. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja TIOO-a do 1991. godine

Tablica 14. Analiza ovlasti djelatnika Teritorijalne izviđačko-obavještajne organizacije do 1991. godine

Tablica 15. Analiza vrste nadzora nad radom Teritorijalne izviđačko-obavještajne organizacije do 1991. godine

Tablica 16. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja Službe za zaštitu ustavnog poretka u razdoblju od 1991. do 1993. godine

Tablica 17. Analiza ovlasti djelatnika Službe za zaštitu ustavnog poretka u razdoblju od 1991. do 1993. godine

Tablica 18. Analiza vrste nadzora nad radom Službe za zaštitu ustavnog poretka u razdoblju od 1991. do 1993. godine

Tablica 19. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja Sigurnosno-informativne službe u razdoblju od 1991. do 1993. godine

Tablica 20. Analiza ovlasti djelatnika Sigurnosno-informativne službe u razdoblju od 1991. do 1993. godine
Tablica 21. Analiza vrste nadzora nad radom Sigurnosno-informativne službe u razdoblju od 1991. do 1993. godine
Tablica 22. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja Obavještajne uprave u razdoblju od 1991. do 1993. godine
Tablica 23. Analiza ovlasti djelatnika Vojne obavještajne službe od 1991. do 1993. godine
Tablica 24. Analiza vrste nadzora nad radom VOS-a u razdoblju od 1991. do 1993. godine
Tablica 25. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja Službe za zaštitu ustavnog poretka u razdoblju od 1993. do 2002. godine
Tablica 26. Analiza ovlasti djelatnika Službe za zaštitu ustavnog poretka u razdoblju od 1993. do 2002. godine
Tablica 27. Analiza vrste nadzora nad radom Službe za zaštitu ustavnog poretka u razdoblju od 1993. do 2002. godina
Tablica 28. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja Hrvatske izvještajne službe u razdoblju od 1993. do 2002. godine
Tablica 29. Analiza ovlasti djelatnika Hrvatske izvještajne službe u razdoblju od 1993. do 2002. godine
Tablica 30. Prikaz vrste nadzora nad radom Hrvatske izvještajne službe u razdoblju od 1993. do 2002. godine
Tablica 31. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja Sigurnosno-informativne službe u razdoblju od 1993. do 2002. godine
Tablica 32. Analiza ovlasti djelatnika Sigurnosno-informativne službe u razdoblju od 1993. do 2002. godine
Tablica 33. Analiza vrste nadzora nad radom Sigurnosno-informativne službe u razdoblju od 1993. do 2002. godine
Tablica 34: Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja Vojne obavještajne službe u razdoblju od 1993. do 2002. godine
Tablica 35. Analiza ovlasti djelatnika Vojne obavještajne službe od 1993. do 2002. godine
Tablica 36. Analiza vrste nadzora nad radom Vojne obavještajne službe u razdoblju od 1993. do 2002. godine
Tablica 37. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja Protuobavještajne agencije u razdoblju od 2002. do 2006. godine
Tablica 38. Analiza ovlasti djelatnika Protuobavještajne agencije u razdoblju od 2002. do 2006. godine

Tablica 39. Analiza vrste nadzora nad radom Protuobavještajne agencije u razdoblju od 2002. do 2006. godine
Tablica 40. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja Obavještajne agencije u razdoblju od 2002. do 2006. godine
Tablica 41. Analiza ovlasti djelatnika Obavještajne agencije u razdoblju od 2002. do 2006. godine
Tablica 42. Analiza vrste nadzora nad radom Obavještajne agencije u razdoblju od 2002. do 2005. godine
Tablica 43. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja Vojne sigurnosne agencije u razdoblju od 2002. do 2006. godine
Tablica 44. Analiza ovlasti djelatnika Vojne sigurnosne agencije u razdoblju od 2002. do 2006. godine
Tablica 45: Analiza vrste nadzora nad radom Vojne sigurnosne agencije u razdoblju od 2002. do 2006. godine
Tablica 46. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja Sigurnosno-obavještajne agencije u razdoblju od 2006. do 2020. godine
Tablica 47. Analiza ovlasti djelatnika Sigurnosno-obavještajne agencije u razdoblju od 2006. do 2020. godine
Tablica 48. Analiza vrste nadzora nad radom Sigurnosno-obavještajne agencije u razdoblju od 2006. do 2020. godine
Tablica 49. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja Vojne sigurnosno-obavještajne agencije u razdoblju od 2006. do 2020. godine
Tablica 50. Analiza ovlasti djelatnika Vojne sigurnosno-obavještajne agencije u razdoblju od 2006. do 2020. godine
Tablica 51. Analiza vrste nadzora nad radom Vojne sigurnosno-obavještajne agencije u razdoblju od 2006. do 2020. godine
Tablica 52. Analiza strukture sigurnosno-obavještajnog sustava u RH 1990. do 2020.
Tablica 53. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja civilnih obavještajnih i protuobavještajnih službi od 1990. do 2020. godine
Tablica 54. Analiza ustrojstveno-upravljačkog oblika funkcioniranja vojnih obavještajnih i protuobavještajnih službi od 1990. do 2020. godine
Tablica 55. Analiza ovlasti civilnih obavještajnih i protuobavještajnih službi od 1990. do 2020. godine
Tablica 56. Analiza ovlasti vojnih obavještajnih i protuobavještajnih službi od 1990. do 2020. godine

Tablica 57. Analiza odobrenja za primjenu ovlasti civilnih obavještajnih i protuobavještajnih službi od 1990. do 2020. godine
Tablica 58. Analiza odobrenja za primjenu ovlasti vojnih obavještajnih i protuobavještajnih službi od 1990. do 2020. godine
Tablica 59. Analiza uspostavljenih nadzora nad radom civilnih obavještajnih i protuobavještajnih službi od 1990. do 2020. godine
Tablica 60. Analiza uspostavljenih nadzora nad radom vojnih obavještajnih i protuobavještajnih službi od 1990. do 2020. godine
Tablica 61. Projekcija suodnosa nacionalnih vrijednosti, interesa, ciljeva i aktivnosti
Tablica 62. Analiza učinkovitosti realizacije hrvatskih nacionalnih interesa i ciljeva u razdoblju od 1990. do 2000. godine
Tablica 63. Analiza učinkovitosti realizacije hrvatskih nacionalnih interesa i ciljeva u razdoblju od 2000. do 2013. godine
Tablica 64. Analiza učinkovitosti realizacije hrvatskih nacionalnih interesa i ciljeva u razdoblju od 2013. do 2020. godine

Popis ilustracija

Shema 1. Projekcija sustava nacionalne sigurnosti
Shema 2. Rekonstrukcija strukture sigurnosno-obavještajnog sustava u SFRJ do 1991. godine
Shema 3. Rekonstrukcija strukture sigurnosno-obavještajnog sustava u Hrvatskoj od 1990. do 1991. godine
Shema 4. Rekonstrukcija strukture sigurnosno-obavještajnog sustava u Hrvatskoj od 1991.do 1993. godine
Shema 5. Rekonstrukcija strukture sigurnosno-obavještajnog sustava u Hrvatskoj od1993. do 2002. godine
Shema 6. Rekonstrukcija strukture sigurnosno-obavještajnog sustava u Hrvatskoj od 2002. do 2006. godine
Shema 7. Rekonstrukcija strukture sigurnosno-obavještajnog sustava u Hrvatskoj od 2006. do 2020. godine
Shema 8. Prikaz mehanizama zaštite nacionalnih vrijednosti i ostvarivanja nacionalnih interesa
Shema 9. Prikaz prijetnji koje mogu ugroziti fizičku opstojnost nacije
Shema 10. Prikaz prijetnji koje mogu ugroziti prosperitet nacije

POPIS IZVORA I LITERATURE

Popis knjiga

1. **Bilandžić, Mirko**: *Politički i obavještajno-sigurnosni sustav Ujedinjenog Kraljevstva*, MUP, Zagreb, 2000.
2. **Bilandžić, Mirko**: *Nacionalna sigurnost – prognoza ugroza*, Despot Infinitus, Zagreb, 2019.
3. **Bošnjak, Marijan**: *EU? – Ne hvala!*, AZ Promo, Zagreb, 2010.
4. **Cišper, Zlatko**: *Zapovjedništvo Zbora narodne garde Republike Hrvatske 1991. godine*, Branitelji Hrvatske, Zagreb, 2011.
5. **Cvrtila, Željko**: *Kako kontrolirati organizirani kriminalitet u Hrvatskoj*, UPPS, Zagreb, 2010.
6. **Domazet-Lošo, Davor**: *Hrvatska i veliko ratište*, Udruga Sv. Jurja, Zagreb, 2002.
7. **Gregurić, Franjo**: *Vlada demokratskog jedinstva: Istina o Vukovaru i škola demokracije u Hrvatskoj,* Školska knjiga, Zagreb, 2017.
8. **Gross, Mirjana**: *Suvremena historiografija – korijeni, postignuća, traganja*, Novi Liber, Zagreb, 2001.
9. **Grizold, Anton; Tatalović, Siniša; Cvrtila, Vlatko:** *Suvremeni sistemi nacionalne sigurnosti*, FPZG, Zagreb, 1999.
39. **Hasanović, A.; Tatalović, S.; Malnar, D.; Zorko, M.; Akrap, G.; Ančić, D.; Vrančić, M.; Ljubić, D.; Keser, I.; Mamić. K.; Turkalj, K.; Turkalj, J.; Belovari, T.; Šterc, S.:** *Nacionalna sigurnost Republike Hrvatske u 21. stoljeću – knjiga 2.*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2023.
40. **Hebrang, Andrija i sur.:** *Hrvatski sanitet tijekom srpsko-crnogorske agresije na Republiku Hrvatsku 1990. – 1995.*, Medicinska naklada, Zagreb – Vukovar, 2015.
41. **Heđbeli, Živana:** *Institucije državne uprave Republike Hrvatske od osamostaljenja do članstva u Europskoj uniji, I. dio 1990. – 2004.,* Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću, Zagreb, 2011.
20. **Jurčević, Josip:** *Komunistički teror i mučeništvo Crkve – djelovanje UDBE protiv Crkve u Hrvatskoj 1945. – 1991., I i II*, DIS, Zagreb, 2020.
21. **Jurčević, Josip:** *Odnos Republike Hrvatske prema Bosni i Hercegovini: 1990. – 1995.,* DIS, IDZ „Ivo Pilar“, Zagreb, 2009.
22. **Lay, Vladimir; Šimleša, Dražen:** *Nacionalni interesi razvoja Hrvatske kroz prizmu koncepta održivog razvoja*, IDZ Ivo Pilar, Zagreb, 2012.
23. **Lučić, Ivo:** *Miroslav Tuđman i paradigme znanja – Hrvatska izvještajna služba u obrani Republike Hrvatske,* Biblioteka Zbornici, Knjiga 61, IDZ Pilar, Zagreb, 2023.
24. **Nazor, A.; Gotal, N.; Lukan B.; Vojković, A. M.; Žužul, M.:** *Hrvatska policija u Domovinskom ratu,* MUP, AKD, Zagreb, 2011.
25. **Nye, S. Joseph:** *Soft Power-The Means to Success in World Politics*, PublicAffairs, SAD, New York, 2011.
26. **Marijan, Davor:** *Oluja*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2007.
27. **Milas, Goran:** *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*, Naklada Slap, Jastrebarsko, 2005.
28. **Pavličević, Dragutin:** *Povijest Hrvatske – četvrto, dopunjeno izdanje*, P. I. P. Pavičić, Zagreb, 2007.
29. **Perkins, John:** *Confessions of an Economic Hit Man*, CA: Berrett-Koehler Publishers, San Francisco 2004.

30. **Perković, Josip; Gabriš, Jan:** *Rekonstrukcija Službe državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutarnje poslove SR Hrvatske u vremenu od 1. siječnja 1980. do 30 svibnja 1990.,* UNS, Zagreb, 1999.
31. **Pokaz, I.; Dragović, F.; Repinac, D.; Mudrić, M.; Mikac, R.; Mamić, K.; Šprajc, M:** *Nacionalna sigurnost Republike Hrvatske u 21. stoljeću*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2019.
32. **Rogić, I.; Esterjaher, J.; Knezović, Z.; Lamza Posavec, V.; Šikić, V.:** *Progonstvo i povratak*, SysPrin, Zagreb, 1995.
33. **Tatalović, Siniša; Bilandžić, Mirko:** *Osnove nacionalne sigurnosti*, MUP, Zagreb, 2005.
34. **Tatalović, Siniša; Grizold, Anton; Cvrtila, Vlatko:** *Suvremene sigurnosne politike – Države i nacionalna sigurnost početkom 21. stoljeća,* Golden marketing - Tehnička knjiga, Zagreb, 2008.
35. **Tuđman, Franjo:** *Bespuća povijesne zbiljnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 1989.
36. **Turek, Franjo:** *Obavještajna praksa i demokratski nadzor – praktični pogled*, Prudens Consilium, d.o.o. u suradnji s Centrom za sigurnosne studije, Tiva, Varaždin, 2003.
37. **Tzu, Sun:** *Umijeće ratovanja*, Mozaik knjiga, Soča (Slovenija), 2023.
38. **Vasiljević, Aleksandar:** *„ŠTIT" – Akcija vojne bezbednosti*, IGA „M", Beograd, 2012.
39. **Višnar, Fran:** *Špijunaža i kontrašpijunaža – primjer iz suvremene prakse*, Alfa, Zagreb, 1991.
40. **Žunec, Ozren; Domišljanović, Darko:** *Obavještajno-sigurnosne službe Republike Hrvatske - Stanje i načela preustroja za razdoblje konsolidacije demokracije,* Jesenski i Turk, Zagreb, 2000.
41. **Žunec, O.; Mehečić, Z.; Cvrtila, V.; Domišljanović, D.; Hodalj, V.; Kulenović, T.; Mikuić, D.; Tatalović, S.; Topalović, D.:** *Nacionalna sigurnost (Hrvatska u 21. stoljeću)*, Ured za strategiju razvitka RH, Zagreb, 2001.

Popis članaka

1. **Akrap, Gordan; Tuđman, Miroslav**: *From totalitarian to democratic intelligence community – case of Croatia (1990. - 2014.),* National security and the future, god. 14, br. 2, str. 7-35, 2013.
2. **Arlović, Mato**: *Zajedničke europske vrijednosti i/ili vrijednosti nacionalnih država – dilema i/ili cilj,* Zbornik radova, IMIN, str. 36-57, 2020.
3. **Badžim, Joško**: *Sigurnosno-obavještajne službe u demokratskom društvu – u povodu reforme sigurnosno-obavještajnog sustava u Republici Hrvatskoj,* Hrvatska javna uprava, god. 8, br. 4, str. 1015-1053, 2008.
4. **Balenović, Katica; Grahovac-Pažić, Vesna**: *Englesko-hrvatski jezični dodiri: Razumijemo li jezik televizije?,* Časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika, god. 63 br. 4-5, str. 140-151, 2016.
5. **Baloban, Stjepan**: (predgovor u Balabani i sur.) *Hrvatska obitelj na prekretnici*, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve – Glas Koncila, str. 5-9, 2001.
6. **Barbić, Jakša**: *Pravosuđe i vladavina prava u Hrvatskoj*, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, god. XIII, br. 1, str. 161-172, 2022.
7. **Bejaković, Predrag**: *Corruption in Croatia. Institutional Settings and Practical Experiences*, Politička misao, god. XXXIX, br. 5, str. 128–155, 2002.
8. **Bekić, Janko**: *Između demosa i etnosa – koncept hrvatske nacije u govorima Franje Tuđmana*, Časopis za suvremenu povijest, god. 48, br. 1, str. 7-32, 2016.
9. **Božić, Damir**: *Poslovi sigurnosti u službi vanjskih poslova – iskustva do 2007. i priprema za integracije u EU i NATO*, Savjetnički rad, MVPEI, Diplomatska akademija, 2007.
10. **Cvrtila, Željko**: *Masovne migracije u Europu*, Zaštita, br. 6, 2015.
11. **Cvrtila, Željko**: *Smjena ravnatelja SOA-a, da ili ne?*, Zaštita, br. 3, 2016.

12. **Cvrtila, Željko**: *Novi migracijski val, prijetnja za RH?,* Zaštita, br. 10, 2016.
13. **Cvrtila, Željko**: *Reforma Ministarstva unutarnjih poslova RH*, Zaštita, br. 5, 2016.
14. **Cvrtila, Željko**: *Migracija ili invazija,* Zašita, br. 11, 2018.
15. **Cvrtila, Željko; Stanko, Zoran**: *Analiza Strategije nacionalne sigurnosti RH (NN 73/2017),* Zaštita, br. 6, 2019.
16. **Franulović, Dalibor**: *Ustrojstvo i djelokrug unutarnjih poslova u Hrvatskoj 1990. - 1992.,* Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 55, br. 3, str. 607-624, 2018.
42. **Ibler, Vladimir**: S*porazum o arbitraži između Vlade Republike Hrvatske i Vlade Republike Slovenije, Rad* Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Razred za društvene znanosti, knj. 49, str. 145-175, 2012.
43. **Josipović, Ivo:** *Zastara u predmetima ratnog profiterstva i kriminala u pretvorbi i privatizaciji i kontroverze nakon odluke Ustavnog suda u predmetu HYPO*, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, god. 25, br. 2, str. 197-259, 2018.
44. **Jurčević, Josip**: *Analiza slučaja: što otkriva povlačenje udžbenika povijesti koji nije smio biti odobren,* Nova prisutnost, god. 22, br. 1, 93-120, 2024.
45. **Jurčević, Josip**: *Feljton „Lora X" 1. – 5. dio*, Portal hrvatskog kulturnog vijeća, 2011.
46. **Kasapović, Mirjana**: *Electoral Politics in Croatia 1990 – 2000., Ten Years of Political Transformation in Croatia,* Politička misao, god. XXXVII, br. 5, str. 3-20, 2000.
47. **Lacković, Darko**: *Poteškoće u definiranju pojma nacionalne sigurnosti,* Polemos, god. III, br. 6, str. 197-206, 2000.
48. **Lazić, Radojica**: *Služba za istraživanje i dokumentaciju od Brionskog plenuma do 2007.,* Akademija za nacionalnu bezbednost, Bezbednost br. 3, 2020.
49. **Lovreković, Tvrtko; Ernest Renen**: *Što je nacija?,* Pro tempore, god. IV, br. 4, 2007.
50. **Ljubanović, Boris**: *Pošteno suđenje kao temelj sudačke etike*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god.49, br. 3, str. 449-457, 2012.
51. **Obadić, Alka**: *Nezaposlenost mladih i usklađenost obrazovnog sustava s potrebama tržišta rada*, Ekon. misao i praksa, DBK, god XXVI., br. 1., str. 129-150, 2017.
52. **Ott, Katarina**: *Neslužbeno gospodarstvo u RH 1990. - 2000.,* Financijska teorija i praksa, god 26, br. 1, Institut za javne financije, str. 1-30, 2002.
53. **Perica, Vjekoslav**: *Religion in the Balkan Wars*, Oxford Handbook Topics in Religion, Oxford Academic, DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199935420.013.37, 2014.
54. **Švigir, Domagoj**: *Didaktika povijesti nedavnih nasilnih sukoba i njihova prezentacija na primjeru nekoliko kurikuluma povijesti s osvrtom na hrvatski slučaj,* Časopis za suvremenu povijest, god. 53, br. 2, str. 441-465, 2021.
55. **Tomorad, Darko; Mučalo, Marin**: *Analiza procesa dodjele koncesije za treću mrežu Hrvatske televizije,* Politička misao, god. XLI, br. 2, str. 47-63, 2004.
56. **Tuđman, Miroslav**: *HIS: 1993. – 1998. Prvih pet godina Hrvatske izvještajne službe,* National security and the future, Zbornik, svezak 1, str. 23-51, 2001.
57. **Tuđman, Miroslav**: *Prvih 20 godina časopisa National Security and the Future*, National security and the future, god. 20, br. 3, str. 7-52, Zagreb, 2019.
58. **Uzelac, Alen**: *Hrvatsko pravosuđe u devedesetima: od državne nezavisnosti do institucionalne krize,* Politička misao, god. XXXVIII, br. 2, str. 3-41, 2001.
59. **Uzelac, Alen**: *Pravo na pravično suđenje u građanskim predmetima: Nova praksa Europskog suda za ljudska prava i njezin utjecaj na hrvatsko pravo i praksu*, Zbornik PFZ, god. 60, br. 1, str.101-148, 2010.
60. **Velić, Josipa; Kušić, Katarina; Krasić, Dragan**: *Značajke pridobivanja i preradbe nafte i prirodnog plina u Hrvatskoj u razdoblju od 2000. do 2014.,* Rudarsko-geološko-naftni zbornik, god. 31, br. 2, str. 91-112, 2016.
61. **Vučković Juroš, Tanja**: Socijalna isključivost seksualnih manjina u Hrvatskoj, Revija za socijalnu politiku, god. 22, br. 2, str. 195-217, 2015.
62. **Zgurić, Borna; Petek, Ana**: *Analiza ciljeva hrvatske sigurnosne politike*, Hrvatska i komparativna javna uprava, god. 22, br. 4, str. 735–764, 2022.

63. **Zoller, Bridge Catherine; Cerne, Alenka**: *Turning around state-owned enterprises in Croatia*, Law in Transition 2020: Fostering the Sustainable Development Goals, European Bank for Reconstruction and Development (EBRD), str. 65-67, 2020.
64. **Živić, Dražen; Esih, Bruna**: *Ratni zločin - sredstvo i posljedica srbijanske agresije na Republiku Hrvatsku,* IDZ Ivo Pilar, 2004.
65. **Živić, Dražen**: *Demografski okvir i razvoj obiteljske strukture stanovništva Hrvatske 1971. – 2001.,* Revija za sociologiju, god. 34, br. 1-2, str. 57-73, 2003.

Popis propisa, odluka, deklaracija, rješenja i presuda

1. Deklaracija o Domovinskom ratu, NN 102/00, od 17. listopada 2000.
2. Deklaracija o proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske, NN 31/91, od 25. lipnja 1991.
3. Deklaracija Hrvatskoga sabora o položaju hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini, NN 118/18, od 27. prosinca 2018.
4. Informacija i mišljenje o novijim zahtjevima za ukidanje zabrane izdavanja putnih isprava jednom broju poznatih neprijateljski eksponiranih lica iz SR Hrvatske i SR Srbije, SSUP, SDB, 1. travnja 1987.
5. Ispravak Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske, NN 105/06, od 25. rujna 2006.
6. Konačni prijedlog Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske s obrazloženjima, Zagreb, svibanj 2006.
7. Konačni prijedlog Zakona o područjima i sjedištima sudova s Obrazloženjem, Ministarstvo pravosuđa, Zagreb, rujan 2014.
8. „Koncepcija rada na kontraobavještajnom sektoru Uprave za istraživanje i dokumentaciju DSIP“, SSUP-SDB, SP 5652/2, Beograd, od 13. srpnja1971.
9. Međunarodna norma ISO 37301:2021 – Sustav upravljanja usklađenošću.
10. Odluka i Rješenje Ustavnoga sud Republike Hrvatske, Ustavni sud RH, NN 29/00, od 16. ožujka 2000.
11. Odluka i Rješenje, Ustavni sud RH broj: UI-144/2019, UI-507/2019, UI-637/2019, UI-858/2019, UI-873/2019, UI-933/2019, UI-952/2019, UI-1107/2019, od 29. siječnja 2020.
12. Odluka za davanje koncesije za obavljanje djelatnosti pružanja medijske usluge televizije na području RH., Agencija za elektroničke medije, NN 104/13, od 14. kolovoza 2013.
13. Odluka o inozemnim uredima Republike Hrvatske, NN 21/1991., od 2. svibnja 1991.
14. Odluka o imenovanju članova Predsjedničkog vijeća obrane i nacionalne sigurnosti, NN 104/93, od 16. studenoga 1993.
15. Odluka o imenovanju članova Predsjedničkog vijeća, NN 72/92, od 30. listopada 1992.
16. Odluka o imenovanju članova Vijeća narodne obrane Republike Hrvatske, NN 72/92, od 30. listopada 1992.
17. Odluka o imenovanju članova Predsjedničkog vijeća obrane i nacionalne sigurnosti, NN 104/93, od 19. studenoga 1993.
18. Odluka o jedinstvenim načelima za primjenu sredstava i metoda koje u svom radu primjenjuju organi koji vrše posao državne bezbednosti, Predsjedništvo SFRJ, DT 0-11, od 17. travnja 1985.

19. Odluka o nepozivanju novaka na obvezu služenja vojnog roka, NN 105/07, od 15. listopada 2007.
20. Odluka o osnivanju Glavnog stožera Hrvatske vojske, Predsjednik RH, broj: 982/91., od 3. kolovoza.1991.
21. Odluka o osnivanju i imenovanju članova Predsjedničkog vijeća, NN 98/95, od 5. prosinca 1995.
22. Odluka o osnivanju i imenovanju članova Vijeća obrane i nacionalne sigurnosti, NN 9/93, od 29. siječnja 1993.
23. Odluka o osnivanju Vijeća obrane i nacionalne sigurnosti, NN 96/95, od 29. studenoga 1995.
24. Odluka o osnivanju Vrhovnog državnog vijeća Republike Hrvatske, NN 19/91, od 23. travnja 1991.
25. Odluka o osnivanju Ureda za nacionalnu sigurnost, Predsjednik Republika, od 21. ožujka 1993., Hrvatski državni arhiv, fasc 587.
26. Odluka o osnivanju, djelatnosti i ustroju Ureda za zaštitu ustavnog poretka Republike Hrvatske, Predsjednik Republike, 27. svibnja 1991.
27. Odluka o osnovama ustrojstva Glavnog stožera Oružanih snaga RH, (neobjavljena odluka), Predsjednik Republike od 5. prosinca 1997.
28. Odluka o prihvaćanju Petog nacionalnog izvješća Republike Hrvatske prema Okvirnoj konvenciji Ujedinjenih naroda o promjeni klime, NN 24/10, od 22. veljače 2010.
29. Odluka o proglašenju isključivog gospodarskog pojasa Republike Hrvatske u Jadranskom moru, NN 10/21, od 5. veljače 2021.
30. Odluka o proglašenju promjene Ustava Republike Hrvatske, NN 113/2000, od 09. studenoga 2000.
31. Odluka o proširenju jurisdikcije Republike Hrvatske na Jadranskom moru, NN 157/2003, od 6. listopada 2003.
32. Odluka o poslovima državne bezbednosti koje vrše pojedini savezni organi, Savezno izvršno vijeće, SP 1126, primjerak 74, Beograd, od 5. veljače 1975.
33. Odluke o proglašenju državnog proračuna Republike Hrvatske 2000. - 2013., po godinama (NN 33/00, 130/00,116/01, 154/02, 31/04, 148/05, 171/05, 137/06, 149/07, 149/08, 130/09, 140/10, 24/12, 139/12).
34. Odluke o proglašenju državnog proračuna Republike Hrvatske 2013. - 2020., po godinama (NN 139/12, 152/13, 148/14, 26/16, 119/16, 124/17, 113/18, 117/19).
35. Odluka o utvrđivanju poslova državne bezbednosti koje neposredno vrše pojedini savezni organi uprave (nacrt), Beograd, 1984.
36. Odluka o ustrojstvu domobranstva, NN 73/91., od 31. prosinca 1991.
37. Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske, Ustavni sud RH, NN 63/13, od 27. svibnja 2013.
38. Operativna obrada – Materijal II deo, SSUP - Centar za stručno obrazovanje, SP 86, Beograd, 1974.
39. Pravila o radu Službe državne bezbednosti, SP 021-68-6/3, SSUP, od 6. siječnja 1989.
40. Pravilnik o radu posebne radne jedinice Službe državne bezbednosti za poslove praćenje u inostranstvu (nacrt), SSUP, Beograd, 1968.
41. Pravilo službe organa bezbednosti u oružanim snagama SFRJ, Predsjedništvo SFRJ, SP 109, Beograd, od 21. ožujka 1984.

42. Presuda Zdravku Mustaću i Josipu Perkoviću, Visoki zemaljski sud u Münchenu (Oberlandesgericht München), 7. kazneni senat, poslovni broj 7 St 5/14 (2), od 2. kolovoza 2016.
43. Presuda, Vrhovni sud Republike Hrvatske, Broj III Kž 4/13-7, od 2. travnja 2015.
44. Priopćenje o narodnom ustavotvornom referendumu o definiciji braka, Ustavni sud, NN 138/2013., od 18. studenoga 2013.
45. Rješenje o imenovanju pomoćnika ministra obrane Republike Hrvatske, NN 12/91, od 16. ožujka 1991.
46. Rješenje HNB-a, NN 64/05, od 23. svibnja 2005.
47. Statut Hrvatske radiotelevizije, NN 14/13, od 4. veljače 2013.
48. Uputa o dokumentaciji i evidenciji organa bezbednosti i Vojne policije u Oružanim snagama SFRJ, SSNO UB, SP 291-1, od 27. veljače 1980.
49. Uputstvo o međusobnoj suradnji organa koji vrše poslove državne bezbednosti, SSIP, SSNO i SSUP, SP 18670/1, Beograd, kolovoz 1988.
50. Uputstvo o radu Službe državne bezbednosti u inostranstvu, SSUP, SP 8546, Beograd, 28. prosinca 1978.
51. Uputstvo o saradnji između Državnog sekretarijata inostranih poslova i Saveznog sekretarijata unutrašnjih poslova (nacrt), Beograd, od 4. studenoga 1968.
52. Uputstvo o saradnji i međusobnim obvezama Službe državne bezbednosti i odgovarajućih službi Saveznog sekretarijata za inostrane poslove (nacrta), DSIP-SSUP, Beograd, od 9. studenoga 1971.
53. Uputstvo o saradnji i međusobnim obvezama Službe državne bezbednosti i organa bezbednosti JNA, DSNO i SSUP, SB 51, Beograd, 16. svibnja 1967.
54. Uputstvo o saradnji, međusobnim odnosima i obvezama Službe državne bezbednosti i II Uprave Generalštaba JNA (nacrta), DSNO-SSUP, SP-619, Beograd, 1968.
55. Uputstvo za organiziranje i rad Teritorijalne izviđačko-obavještajne organizacije u Teritorijalnoj obrani, SSNO, DT-2251-1 od 17. listopada 1984., uz suglasnost SSUP-a, SP-21326/2 od 21. rujna 1984.
56. Uredba o izmjenama i dopunama Uredbe o uvjetima davanja koncesije za gospodarsko korištenje voda, NN 120/14, od 10. listopada 2014.
57. Ustav Republike Hrvatske, NN 56/90, od 22. prosinca 1990. i izmjene NN 135/97, 08/98, 113/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10 i 05/14.
58. Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, SL 9/74, od 21. veljače 1974. te amandmani izmjene: 1981. i 1988.
59. Ustav Socijalističke Republike Hrvatske, NN 86/74, od 22. veljače 1974., (amandmani: 1981., 1986. i 1989.).
60. Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, NN 155/02, od 23. prosinca 2002. te izmjene i dopune i Odluke Ustavnog suda 47/10, 80/10, 93/11 i 93/11.
61. Uredba o ekološkoj mreži i nadležnostima javnih ustanova za upravljanje područjima ekološke mreže, NN 80/19, od 28. kolovoza 2019.
62. Ustrojavanje Ministarstva vanjskih poslova 1991., Državni arhiv RH: fasc. 154.
63. Zakon o dopunama Zakona o unutarnjim poslovima, NN 53/00, od 26. svibnja 2000.
64. Zakon o ekološkoj proizvodnji poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda, NN12/01, od 14. veljače 2001.
65. Zakon o hrvatskom jeziku, NN 14/24, od 26. siječnja 2024.

66. Zakon o inozemnim poslovima, NN 53/91, od 8. listopada 1991.
67. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o obrani, NN 49/93, od 26. svibnja 1993.
68. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sigurnosnim provjerama, NN 86/12, od 27. srpnja 2012.
69. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sudovima, NN 129/00, 22. prosinca 2000.
70. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o unutarnjim poslovima, NN 13/90, od 26. prosinca 1989. te NN 18/90, 47/90.
71. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o unutarnjim poslovima, NN 19/91, od 23. travnja 1991.
72. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o unutarnjim poslovima, NN 73/91, od 31. prosinca 1991.
73. Zakon izmjenama i dopunama Zakona o unutarnjim poslovima, NN 76/94, od 21. listopada 1994.
74. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti okoliša NN 128/99, od 30. studenoga 1999.
75. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o upravnom postupku, NN 19/90, od 23. travnja 1990.
76. Zakon o izmjenama Zakona o republičkim savjetima, NN 31/90, od 28. srpnja 1990.
77. Zakon o hrvatskom jeziku, NN 14/24 7. veljače 2024.
78. Zakon o krivičnom postupku, SL 4/77, od 1. ožujka 1977. te izmjene i dopune SL 36/77, 14/85, 26/86 (prečišćen tekst), 74/87, 57/89 i 3/90, 27/92 i 24/94.
79. Zakon o kulturnom nasljeđu, Srbija, Beograd, SG 129/21, od 28. prosinca 2021.
80. Zakon o naknadi za imovinu oduzetu za vrijeme jugoslavenske komunističke vladavine, NN 92/96, od 30. listopada 1996.
81. Zakon o narodnoj obrani, SL FNRJ/SFRJ 30/55 od 15. srpnja 1955. te izmjene i dopune SL 14/57, 44/61, 22/64, 14/65, 21/65, 32/65, 8/69, 22/74.
82. Zakon o obrani, NN 49/91, od 20. rujna 1991.
83. Zakon o obrani (pročišćeni tekst), NN 74/93, od 6. kolovoza 1993.
84. Zakon o obrani, NN 73/13 od 18. lipnja 2013. te izmjene i dopune NN 75/15, 27/16, 110/17, 30/18, 70/19 i 155/23.
85. Zakon o općenarodnoj obrani, NN 27/84, od 10. srpnja 1984.
86. Zakon o osnovama sistema državne bezbednosti, SL SFRJ 15/84, od 28. ožujka 1984.
87. Zakon o osnovama uređenja službi bezbednosti Republike Srbije, SG 116/07 od 11. prosinca 2007., Beograd, Republika Srbija.
88. Zakon o organima unutrašnjih poslova, NN 11/77, od 21. ožujka 1977.
89. Zakon o poljoprivrednom zemljištu, NN 39/2013, od 3. travnja 2013.
90. Zakon o potvrđivanju Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, NN 3/18, od 16. svibnja 2018.
91. Zakon o potvrđivanju Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture, NN 2/97, od 11. veljače 1997.
92. Zakon o privatnim detektivima, NN 24/09, od 23. veljače 2009.
93. Zakon o pučkom pravobranitelju, NN 60/92, od 1 listopada 1992.
94. Zakon o republičkim savjetima, NN 12/75, 17/78
95. Zakon o republičkim savjetima (pročišćeni tekst), 55/9, od 21. prosinca 1990.
96. Zakon o rudarstvu (pročišćeni tekst), NN 190/03.

97. Zakon o Savjetu za narodnu obranu Predsjedništva SFRJ, SL 50/74, od 12. listopada 1974.
98. Zakon o sigurnosnim provjerama, NN 85/08, od 21. srpnja 2008.
99. Zakon o sigurnosnim službama Republike Hrvatske, NN 32/02 od 21. ožujka.2002.
100. Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske, NN 79/06, od 17. srpnja 2006.
101. Zakon o subvencioniranju stambenih kredita, NN 65/17, od 7. srpnja 2017.
102. Zakon o sustavu civilne zaštite, NN 82/15 od 24. srpnja 2015. te izmjene i dopune NN 118/18, 31/20, 20/21 i 114/22.
103. Zakon o sustavu domovinske sigurnosti, NN 108/17, od 8. studenoga 2017.
104. Zakon o udomiteljstvu, NN 115/18, od 20. prosinca 2018.
105. Zakon o unutarnjim poslovima (pročišćeni tekst), NN 29/91, od 23. lipnja 1991.
106. Zakon o unutrašnjim poslovima, NN 55/89, od 26. prosinca 1989.
107. Zakon o uredu za nacionalnu sigurnost, NN 37/95, od 6. lipnja 1995.
108. Zakon o ustroju i djelokrugu ministarstava i drugih organa državne uprave, NN 55/92, od 11. rujna 1992.
109. Zakon o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj, NN 51/00, od 19 svibnja 2000., te Ispravak NN 56/00.
110. Zakon o vanjskim poslovima, NN 48/96, od 18. lipnja 1996.
111. Zakon o vojnoj obvezi, SL 64/86, od 27. prosinca 1985.
112. Zakon o zaštiti okoliša, NN 82/94, od 11. studenoga 1994.
113. Zakon o zaštiti okoliša NN 110/07, od 25. listopada 2007.
114. Zakon o zaštiti okoliša NN 80/13, od 28. lipnja 2013.
115. Zakon o zaštiti prirode, NN 30/94, od 15. travnja 1994.
116. Zakon o zaštiti prirode, NN 162/03, od 15. listopada 2003.
117. Zakon o zaštiti prirode, NN 70/05, od 8. lipnja 2005.
118. Zakon o zaštiti prirode, NN 80/13, od 28. lipnja 2013.
119. Zakon o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata, NN 33/92 od 12. lipnja 1992.
120. Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, SL SFRJ 11/2002, od 27. veljače 2002.
121. Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN 123/03, od 31. srpnja 2023.
122. Zakon o znanstvenoistraživačkoj djelatnosti, NN 96/93, od 25. listopada 1993.
123. Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola, NN 92/14, od 28. srpnja 2014.

Popis strategija, planova, izvješća, ugovora, analiza i pokazatelja

1. Akcijski plan razvoja ekološke poljoprivrede za razdoblje 2011. – 2016., MPRRR, od veljače 2011.
2. Analiza medijskog sektora u Republici Hrvatskoj, Ministarstvo kulture i medija, Klasa: 023-01/22-01/0192 urbroj.: 532-03-02-01/1-22-01 od 5. listopada 2022.
3. Analiza tržišta završavanja (terminacije) poziva u određenu pokretnu javnu komunikacijsku mrežu, HAKOM, Zagreb, srpanj 2009.
4. Četvrti evaluacijski krug, GRECO (Group of States against Corruption), Strasburg, 16. – 20. lipnja 2014.

5. Dogradnja i razvoj rukovođenja i komandovanja u oružanim snagama, dopis GŠ-a OS-a SFRJ, SP-532-1, od 14. ožujka 1989., Središnji vojni arhiv: Gradivo 5. vojne oblasti JNA, Registrator 5.
6. Dolasci i noćenja turista u komercijalnim smještajnim objektima od 1954. do 2014., - Tablica, DZS, poglavlje 4.3.2.1.
7. Dopis GŠ-a OS-a SFRJ - III. Uprava, SP-1278-1, od 29. svibnja.1991., Središnji vojni arhiv, Gradivo 5. vojne oblasti JNA, Registrator 3.
8. Dopis SSNO-a - I. Uprava, SP 19-1 od 14. svibnja 1990., Gradivo 5. vojne oblasti JNA, Središnji vojni arhiv, Registrator 6.
9. Dopis SSNO-a, DT-4-9/2 od 17. rujna 1990., Gradivo 5. vojne oblasti JNA, Središnji vojni arhiv, Registrator 6.
10. Dopis SSNO-a - III. Uprava prema 5. VO, SP 1278-2, od 29. svibnja 1991., i POV 1447-2 od 12. lipnja1991., Gradivo 5. vojne oblasti JNA, Središnji vojni arhiv, Registrator 7.
11. Dopis SSNO-a prema predsjedniku RH, br. 694-1, od 29. srpnja 1991., Gradivo 5. vojne oblasti JNA, Središnji vojni arhiv, Registrator 8.
12. Dugoročni plan razvoja Oružanih snaga Republike Hrvatske 2006. - 2015., MORH, 2006.
13. Dugoročni plan razvoja Oružanih snaga Republike Hrvatske 2006. - 2015., NN 81/06, od 19. srpnja 2006.
14. Dugoročni plan razvoja Oružanih snaga Republike Hrvatske za razdoblje 2015. – 2024., NN 151/14, od 19. prosinca 2014
15. Energija u Hrvatskoj – Godišnji energetski pregled, Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, 2020.
16. Godišnji izvještaj o izvršenju državnog proračuna Republike Hrvatske za 2024., NN 99/25, od 8. srpnja 2025.
17. Godišnje izvješće Ministarstva financija za 2015., MF, srpanj 2017.
18. Godišnji izvještaj o izvršenju državnog proračuna Republike Hrvatske za 2020., NN 79/21, od 27. srpnja 2021.
19. Godišnje izvješće o obrani za 2017., MORH, Zagreb, travanj 2018.
20. Godišnje izvješće o obrani za 2019., VRH, Zagreb, rujan 2020.
21. Godišnje izviješće o provedbi Strategije i Zakona o odnosima Republike Hrvatske s Hrvatima izvan Republike Hrvatske za 2019., Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske, od 26. ožujka 2021.
22. Godišnje izvješće o stanju poljoprivrede u 2020, Ministarstvo poljoprivrede, Zagreb, 2021.
23. Gradivo 5. vojne oblasti JNA, Središnji vojni arhiv, Registratori 1–10.
24. Informacija o državnom dugu, inozemnoj zaduženosti i platnoj bilanci, VRH, kolovoz 2003.
25. Izvješće o obavljenoj reviziji učinkovitosti provedbe ugovora o koncesiji za financiranje, izgradnju, održavanje i upravljanje Jadranskom autocestom (Istarski ipsilon), DUR, Rijeka, prosinac 2019.
26. Izvješće o obavljenoj financijskoj reviziji – Ministarstvo poljoprivrede, Državni ured za reviziju, KL: 041-01/21-01/3, urbroj.: 613-02-23-21-11, od 22. rujna 2021.
27. Izvješća o stanju okoliša u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2005. - 2008., AZO, Zagreb, svibanj 2012.
28. Izvješće Odsjeka za analizu i planiranje, MIP, od 10. listopada i 11. studenoga 1991., Hrvatski državni arhiv RH: 1991., fasc. 154.
29. Izvješće o obavljenoj reviziji učinkovitosti gospodarenje mineralnim sirovinama u Republici Hrvatskoj, Državni ured za reviziju, Kl: 041-01/16-10/23, urbroj.: 613-02-11-16-18, od 6. prosinca 2016.
30. Izvješće o provedenom državnom referendumu održanom 1. prosinca 2013., DIP, Klasa: 014-02/13-07/24, urbroj.: 507/18-13-1, od 10. prosinca 2013.
31. Izvješće o provedenom državnom referendumu o pristupanju Republike Hrvatske Europskoj uniji, DIP, Kl: 014-02/12-20/03 urbroj.: 507-12-02 od 27. siječnja 2012.

32. Izvješće o prekomjernome proračunskom manjku i razini duga opće države u Republici Hrvatskoj, DZS, listopad 2020.
33. Izvješće o stanju okoliša u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2017. do 2020., MGOR, Zagreb, 2022.
34. Izvješća o stanju okoliša u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2005. – 2008.; Naglasci izvješća o stanju okoliša u Republici Hrvatskoj 2014.
35. Izvješće predsjednika Vrhovnog suda o stanju sudbene vlasti za 2017., VS RH-a, travanj 2018.
36. Izvješće Vlade Republike Hrvatske o dosadašnjem tijeku povratka i zbrinjavanju prognanika, izbjeglica i raseljenih osoba, NN 92/98, od 7. srpnja 1998.
37. Izvještaj o stanju i daljnjem razvoju TO SRH, Republički štab teritorijalne obrane SRH, DT 03/1480-1, od 18. ožujka 1980., Središnji vojni arhiv, Gradivo 5. vojne oblasti, Registrator 1.
38. Izvještaj o stanju i daljnjem razvoju TO SRH, Republički štab teritorijalne obrane SRH, DT 01-213/2, od 19. listopada 1982., Središnji vojni arhiv, Gradivo 5. vojne oblasti, Registrator 1.
39. Izvješće o obavljenoj financijskoj reviziji – Ministarstvo poljoprivrede, Državni ured za reviziju, KL: 041-01/21-01/3, urbroj.: 613-02-23-21-11, od 22. rujna 2021.
40. Jedna povijest, više historija - Dodatak udžbenicima s kronikom objavljivanja, Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću, Profil, Zagreb, 2007.
41. Materijal o modernizaciji OS susednih zemalja (NATO i VU) i stranim OS na njihovom prostoru u petogodišnjem razdoblju (81. – 86.), DT-1950-3 od 24. prosinca 1986., Središnji vojni arhiv, Gradivo 5. vojne oblasti, Registrator 2.
42. Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030., NN 13/21, od 11. veljače 2021.
43. Nacionalna strategija zaštite okoliša, NN 46/02, od 29. travnja 2002.
44. Nacrt prijedloga prilagođavanja i organiziranja ustrojavanje Ministarstva vanjskih poslova, Hrvatski državni arhiv RH: 1991., fasc. 154.
45. Naglasci izvješća o stanju okoliša u Republici Hrvatskoj 2014., AZO, Zagreb, prosinac 2015.
46. Odluka Agencije za elektroničke medije, AEM, Klasa: 612-12/13-02/0016, urbroj.: 567-06-13-04, NN 104/13, od 31. srpnja 2013.
47. Odluka Vijeća za elektroničke medije, AEM, Klasa: 612-12/10-02/0001, urbroj.: 567-02/10-02, NN 47/2010 (19.4.2010.), od 13. travnja 2010.
48. Okrugli stol: Poljoprivreda i proizvodnja hrane u Hrvatskoj u EU okruženju, Ured predsjednika RH, 2014.
49. Peto i šesto periodično izvješće RH prema Konvenciji o pravima djeteta Ujedinjenih naroda, MDU, Klasa: 023-08/28-01/1, urbroj.: 519-03-2-1-1/2-18-3, travanj 2020.
50. Pregled kulturnog razvoja i kulturnih politika u Republici Hrvatskoj, Ministarstvo kulture i medija, Zagreb, 2022.
51. Pregled međunarodnih reagiranja spram Hrvatske i krize u Jugoslaviji, Odsjek za analizu i planiranje, MIP, za razdoblje 8. - 14. listopada 1991., Hrvatski državni arhiv RH: 1991., fasc. 154.
52. Prijedlog organizacije i organizacijske sheme MIP RH u novonastalim uvjetima, MIP, od 7. prosinca 1991., Hrvatski državni arhiv RH: 1991., fasc. 154.
53. Prijedlog organizacijske sheme VII. Uprave, dopis Ministarstva vanjskih poslova – VII. Uprava (nacrt), Arhiv udruge Križni put, od 16. rujna 1993.
54. Program rada za 2018., Agencija za ugljikovodike, siječanj 2018.
55. Republika Hrvatska, izbori za Sabor (Zastupnički dom) 2. i 3. siječnja 2000., Završno izvješće, OSCE, Varšava, 25. travnja 2000.
56. Sanacija banaka u Hrvatskoj - petnaest godina poslije, HUB, travanj 2015.

57. Shematski prikaz ustroj SSNO, Središnji vojni arhiv, Gradivo 5. vojne oblasti JNA, Registrator 9.
58. Shematski prikaz ustroja GŠ OS SFRJ, Središnji vojni arhiv: Gradivo 5. vojne oblasti JNA, Registrator 9.
59. Shematski prilaz ustroja 5. vojne oblasti ili sjeverozapadnog vojišta (SZV), Središnji vojni arhiv, Gradivo 5. vojne oblasti JNA, Registrator 10.
60. Specijalna informacija – Izvještaj o stanju, problemima i daljnjem razvoju TO (drugi deo), RŠ TO SRH, 39-1/82, od 19. listopada 1982., Središnji vojni arhiv, Gradivo 5. vojne oblasti, Registrator 1.
61. Statistički pregled za 2006., Ministarstvo pravosuđa, Zagreb, svibanj 2007.
62. Studija „Događanja i razvoj rukovođenja i komandovanja u oružanim snagama“, dopis GŠ-a OS-a SFRJ, SP-532-1, od 14. ožujka 1989., Središnji vojni arhiv: Gradivo 5. vojne oblasti JNA, Registrator 6.
63. Strateški plan Ministarstva obrane za razdoblje 2020. – 2022., MO, Klasa: 402-01/19-01/2, urbroj.: 512-01-19-6, od 28. ožujka 2019.
64. Strateški pregled obrane, MORH, Zagreb, 2005.
65. Strateški pregled obrane, NN 43/18, od 10. svibnja 2018.
66. Strategija i akcijski plan zaštite biološke i krajobrazne raznolikosti Republike Hrvatske, NN 143/2008, od 11. prosinca 2008.
67. Strategija energetskog razvitka Republike Hrvatske, NN 38/02, od 16. travnja 2002.
68. Strategija energetskog razvoja Republike Hrvatske, NN 130/09, od 31. listopada 2009.
69. Strategija općenarodne obrane i društvene samozaštite SFRJ, SSNO, Centar oružanih snaga za strategijsko istraživanje i studije „Maršal Tito“, ST-Interno, GRO „Kultura“ OOUR „Štamparija Kultura“, Beograd, 1987.
70. Strategija obrane Republike Hrvatske, NN 33/02, od 29. ožujka 2002.
71. Strategija održivog razvitka Republike Hrvatske, Hrvatski sabor, NN 30/2009, od 29. ožujka 2009.
72. Strategija pametne specijalizacije Republike Hrvatske za razdoblje od 2016. do 2020. i Akcijski plan za provedbu strategije pametne specijalizacije Republike Hrvatske za razdoblje od 2016. do 2017., NN 32/16, od 13. travnja 2016.
73. Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske, NN 32/02, od 28. ožujka 2002.
74. Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske, NN 71/17, od 26. srpnja 2017.
75. Strategija poljoprivrede i ribarstva Republike Hrvatske, NN 89/02, od 25. srpnja 2002.
76. Strategija upravljanja i raspolaganja imovinom u vlasništvu Republike Hrvatske za razdoblje od 2013. do 2017., NN 76/13, od 21. lipnja 2013.
77. Strategija upravljanja državnom imovinom za razdoblje 2019. – 2025., NN 96/19, od 9. listopada 2019.
78. Strategija razvoja održivog turizma do 2030., NN 2/23, od 4. siječnja 2023.
79. Tržište pristupa i započinjanja (organizacije) poziva iz pokretnih javnih komunikacija, HAKOM, srpanj 2009.
80. Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020., VRH, travanj 2013.
81. Utjecaj kretanja izvoza i uvoza nafte i naftnih derivata na robnu razmjenu RH, HGK, 2015.
82. Zabilješka o rekonstrukciji funkcioniranja obavještajnog rada u inostranstvu, Arhiv udruge Bleiburg, 22/1-1963
83. Zaključak o provedbi Program stambenog zbrinjavanja povratnika - bivših nositelja stanarskog prava na stanovima izvan područja posebne državne skrbi, NN 96/06, od 30. kolovoza 2006.

Popis podatka iz medija, s mrežnih stranica i poveznica

1. **Abogacia.es**: https://www.abogacia.es/en/conocenos/bruselas/sentencias/tedh/croacia-incumple-en-reiteradas-ocasiones-el-derecho-a-un-juicio-justo-y-equitativo/
2. **AEM**: https://aem.hr/wp-content/uploads/2021/10/7.-I-pripadnici-nac.-manjina.pdf
2. **AgroKlub**: https://www.agroklub.com/poljoprivredne-vijesti/milijun-drzavnih-hektara-ceka-kupca/1932/
3. **AgroPolitika**:https://blog.dnevnik.hr/agropolitika/2012/01/index.html
4. **BI**: https://balkaninsight.com/2020/02/13/dodik-unveils-fresh-threat-of-bosnian-serb-secession/
5. **Bloomberg Adria**: https://hr.bloombergadria.com/biznis/kompanije/86173/kako-pliva-pliva/news
6. **BP**: https://www.braniteljski-portal.hr/barbari-pred-vratima-tko-je-vlasnik-hrvatskih-medija-nove-tv-i-n1/
7. **BTJ**: https://balkaninsight.com/2013/02/21/zagreb-s-tangled-affections-for-bosnia-s-croats/
8. **CEICDATA**: https://www.ceicdata.com/en/indicator/croatia/unemployment-rate
9. **CERN**: https://home.cern/news/press-release/cern/croatia-become-associate-member-cern
10. **China-cee.eu**: https://china-cee.eu/2019/07/02/croatia-external-relations-briefing-border-disputes-of-croatia-with-its-neighbors/
11. **Country Econmy**:https://countryeconomy.com/deficit/croatia
12. **Danas.hr**: https://net.hr/danas/novac/kako-su-lidl-kaufland-i-spar-nezaustavljivo-rasli-d315fe16-b1d1-11eb-a029-0242ac140051
13. **DHK**: https://www.dhk-pula.hr/pristupi-osvrti/detaljnije/utjecaj-kulturoloske-globalizacije-na-casopis-kolo
14. **Cybermed.hr**: https://www.cybermed.hr/vijesti/ministarstvo_zdravlja_rh_predstavilo_rezultate_u_smanjenju_listi_cekanja
15. **DIP – Državno izborno povjerenstvo RH**: https://www.izbori.hr/arhiva-izbora/#/app/predsjednik-2014, https://www.izbori.hr/arhiva-izbora/#/app/predsjednik-2019
16. **Direktno.hr**: https://direktno.hr/domovina/saborski-odbor-zatrazio-punu-jednakopravnost-hrvata-bih-i-promjenu-izbornog-zakona-122326/
17. **Direktno.hr**: https://direktno.hr/direkt/general-jelic-na-htv-u-u-bih-traje-pravosudni-apartheid-nad-hrvatima-79420/
18. **Direktno.hr**: https://direktno.hr/domovina/doneseno-rjesenje-o-spojanju-sudskih-postupaka-lora-1-i-lora-2-44262/#goog_rewarded
19. **Dnevnik.hr**: https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/biografija-milijan-brkic---427393.html
20. **Dnevnik.hr**: https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/rasprava-o-izvjescu-o-radu-povjerenstva-za-odlucivanje-o-sukobu-interesa-za-2014-godinu---428332.html
21. **Dnevnik.hr**: https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/braniteljski-prosvjedi-diljem-zemlje-zbog-presude-gotovini-i-markacu.html
22. **Dnevnik.hr**: https://dnevnik.hr/vijesti/svijet/europa-iako-uglavnom-zivi-mir-ipak-ima-41-granicni-spor-veceg-ili-manjeg-intenziteta---876693.html
23. **Dnevnik.hr:** https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/juri-simicu-pocelo-sudjenje-da-je-naredio-ubojstvo-trojice-casnika-jna---388495.html
24. **Dnevnik.hr**: https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/slovensko-blokiranje-pregovora-potez-bez-presedana-u-eu.html
25. **Dnevnik.hr**:https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/privatno-vlasnistvo-je-neotudjivo-ali-ne-u-hrvatskoj-ovi-ljudi-godinama-vode-mucnu-bitku---787055.html
26. **Dnevnik.hr**: https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/smijenjeni-istrazitelj-ratnih-zlocina-na-ovcari-obraca-se-javnosti---531461.html
27. **Dokumentarni**: https://www.dokumentarni.net/2016/03/12/burna-presica-oko-dokumentarca-15-minuta-masakr-u-dvoru/

28. **DZS**: https://podatci.dzs.hr/hr/arhiva/stanovnistvo/prirodno-kretanje-stanovnistva-republike-hrvatske/
29. **DZS**: https://dzs.gov.hr/vijesti/objavljeni-konacni-rezultati-popisa-2021/1270
30. **DZS**: https://web.dzs.hr/Hrv/publication/2002/7-1-1h2002.htm
31. **DZS**: https://web.dzs.hr/calcinfl.htm
32. **DZS**: https://podatci.dzs.hr/2021/hr/9999
33. **DZS**: https://podatci.dzs.hr/2021/hr/9939
34. **DZS**: https://podatci.dzs.hr/2024/hr/76778
35. **DZS**: https://podatci.dzs.hr/2024/hr/77031
36. **DZS**: https://podatci.dzs.hr/media/ovxphhsr/7-1-1_prirodno-kretanje-stanovnistva-rh-u-2020.pdf
37. **DZS**: https://podatci.dzs.hr/media/dlkbwwgy/8-2-1_istra%C5%BEivanje-i-razvoj-u-2020.pdf
38. **DZS**: https://web.dzs.hr/Hrv/Covid-19/stanovnistvo-umrli.html
39. **DZS**: Energetska statistika po godinama, https://podatci.dzs.hr/hr/arhiva/industrija-energija-i-informacijsko-drustvo/energija/energetska-statistika/
40. **DZS**: https://web.dzs.hr/Hrv/Covid-19/bdp_4_q.html, uvid izvršen 26. lipanj 2025.
41. **Ecoi.net**: https://www.ecoi.net/de/dokument/2056798.html
42. **Ekološka mreža**: https://www.obz-zastita-prirode.hr/index.php/ekoloska-mreza/ekoloska-mreza-natura-2000
43. **Energetski institut Hrvoje Požar**: Energija u Hrvatskoj – godišnji energetski pregled, 2013. godina, https://www.eihp.hr/wp-content/uploads/2015/02/Energija2013.pdf
44. **ESA**:https://www.esa.int/About_Us/Corporate_news/Croatia_becomes_ESA_European_Cooperating_State
45. **Eumonitor**:https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vkxp6zf3o3yd
46. **European Commission**: https://projects2014-2020.interregeurope.eu/fileadmin/user_upload/tx_tevprojects/library/file_1595341128.pdf
47. **European Commission**: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/rule-law/annual-rule-law-cycle/2020-rule-law-report_hr
48. **Euromonitor**: https://www.eumonitor.nl/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vlck757zaaz2
49. **EWB**: https://europeanwesternbalkans.com/2023/02/17/association-of-serb-municipalities-remains-the-main-obstacle-in-serbia-kosovo-dialogue/
50. **Faktograf**: https://faktograf.hr/2016/12/23/4338/
51. **Faktograf**: https://faktograf.hr/2018/08/23/plenkoviceva-vlada-zbog-agrokora-zloupotrebljava-tajne-sluzbe/
52. **Faktograf**: https://faktograf.hr/2024/02/12/je-li-ivan-turudic-trebao-proci-novu-sigurnosnu-provjeru-prije-imenovanja/
53. **FHP**: https://www.hlc-rdc.org/informisanje/aktuelno-o-tranzicionoj-pravdi/tomislav-mercep-je-kriv-za-zlocine-u-pakrackoj-poljani-osudjen-je-na-pet-i-pol-godina-zatvora/
54. **Filip Krunić & Tvrtko Perković**: https://hrcak.srce.hr/file/374216
55. **Forca, Božidar**: Kontraverze o nacionalnim vrijednostima, interesima i ciljevima, Obrana i bezbednost, 2023., https://odbranaibezbednost.rs/2023/12/22/kontroverze-o-nacionalnim-vrednsotima-interesima-i-ciljevima/
56. **Freedom House**: https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-02/Freedom_in_the_World_2013_complete_book.pdf
57. **GEM**: https://www.gem.wiki/Krk_FSRU
58. **Glaad**: glaad.org/whereweareontv24/
59. **Glas Istre**: https://glasistrenovine.hr/arhiva-portala/pregled-vijesti/hrvatska-sokirana-presudom-336508
60. **Globus**: https://www.jutarnji.hr/globus/nacionalno-blagona-slobodnom-trzistutko-zapravo-ima-hrvatsku-vodu-381466

61. **HBK**: https://hbk.hr/dokumenti-hbk/izjava-hbk-o-ratifikaciji-ratifikaciji-istanbulske-konvencije/
62. **HGK**: https://www.hgk.hr/najnizi-broj-nezaposlenih-od-1990-godine-no
63. **HKV:**https://www.hkv.hr/images/stories/Documents02/Sto_%20je_nama_kultura_danas_HKV.pdf,
64. **HKV**: https://www.hkv.hr/izdvojeno/nae-teme/pitali-smo/36721-sto-je-nama-kultura-danas.html
65. **HNB**: https://www.hnb.hr/statistika/glavni-makroekonomski-indikatori
66. **HF:** https://www.hrvatski-fokus.hr/2023/12/54532/
67. **Hina**: https://www.hina.hr/vijest/4161883
68. **Hina**: https://www.hina.hr/news/8690046
69. **Hina**: https://hina.hr/vijest/8143045
70. **Hina**: https://www.hina.hr/OTS/9129391
71. **Hina**: https://www.hina.hr/vijest/7509264
72. **Hina**: https://www.hina.hr/vijest/8210716
73. **HNB**: https://podatci.dzs.hr/2024/hr/77031
74. **HNS**: https://riznica.hns.family/reprezentacija/fifa-world-cup-1998/
75. **HNS**: https://hns.team/en/news/1214/20-win-takes-croatia-to-the-world-cup/
76. **HNS**: https://hns.team/vijesti/18441/fantastic-croatia-takes-silver-as-france-claims-world-title/
77. **HOO**: https://www.hoo.hr/page/539; https://www.hoo.hr/page/559
78. **HOO**: https://www.hoo.hr/page/309
79. **HOO**: https://www.hoo.hr/post/zlatni-podsjetnik-prije-20-godina-sjajni-rukometni-narataj-pod-vodstvom-line-ervara-osvojio-je-olimpijsko-zlato-na-igrama-u-ateni-
80. **HOP**: https://www.hop.com.hr/2015/04/15/hrvatska-pravoslavna-crkva-mi-nismo-srbi/,
81. **HR Jezični portal**: https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search
82. **HRK MINTIS/SDŠ**: https://mint.gov.hr/UserDocsImages/AAA_2020_MINTIS/dokumenti/Nacionalni%20program%20%C5%A1porta%202019-2026.pdf
83. **HRS**: https://hrs.hr/uspjesi/
84. **Hrvatska enciklopedija**: https://www.enciklopedija.hr/clanak/interes
85. **Hrvatska enciklopedija**: https://enciklopedija.hr/clanak/matica-hrvatska
86. **HRT**: https://glashrvatske.hrt.hr/en/politics/opposition-critical-of-government-s-support-of-croats-in-bosnia-and-herzegovina-1877418
87. **HRT**: https://vijesti.hrt.hr/gospodarstvo/jamnici-plus-koncesija-za-crpljenje-vode-723366
88. **HRT**: https://radio.hrt.hr/radio-osijek/vijesti/nakon-555-dana-branitelji-zavrsavaju-prosvjed-3692355
89. **HTS**: https://hts.hr/prije-20-godina-slavio-se-goranov-wimbledon/
90. **Hrvatski jezični portal**: https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search
91. **Hrvatski vojnik**: https://hrvatski-vojnik.hr/povijest-zimskih-olimpijskih-igara-x-dio-janica-za-povijest/
92. **HVS**: https://hvs.hr/savez/hrvatski-vaterpolo-savez/povijest/
93. **ICTY:** https://www.icty.org/x/cases/prlic/tjug/en/130529-1.pdf
94. **ICTY**: https://www.icty.org/x/cases/prlic/acjug/en/171129-judgement-vol-1.pdf
95. **IFM**: https://mediadb.eu/en/2024/05/07/kroatien/
96. **IKA**: https://ika.hkm.hr/novosti/prisjecanje-na-posjet-pape-ivana-pavla-ii-rijeci/
97. **IKA**: https://ika.hkm.hr/wp-content/bilteni/2011/bilten-2011-23.pdf
98. **INA**: https://www.ina.hr/app/uploads/2020/01/INA_AR_2008.pdf
99. **IKA**: https://ika.hkm.hr/novosti/zajednicka-izjava-hazu-a-i-matice-hrvatske-o-deklaraciji-granice-srpske-knjizevnosti/
100. **Index Mundi**: https://www.indexmundi.com/croatia/public_debt.html

101. **Indeks.hr**: https://www.index.hr/sport/clanak/vladarica-diska-ovo-su-sve-medalje-sandre-perkovic/2387721.aspx
102. **Indeks**: https://www.index.hr/vijesti/clanak/uhicen-zapovjednik-obrane-bjelovara-naredio-ubojstva-zarobljenih-zapovjednika-jna/522369.aspx
103. **Index.hr**: https://www.index.hr/vijesti/clanak/bmwom-ubio-makaranke-16-prije-20-godina-mu-smanjili-kaznu-zbog-ugledne-obitelji/2645287.aspx
104. **Indeks.hr**: https://www.index.hr/vijesti/clanak/sumnjiva-privatizacija-zagrebacke-banke-prijeti-svjetskom-financijskom-trzistu/238519.aspx
105. **Indeks.hr**: https://www.index.hr/vijesti/clanak/Sudenje-za-zlostavljanja-u-Kerestincu-Optuzenici-ponovno-odbacili-optuzbe/802306.aspx
106. **IUS-INFO**: https://www.iusinfo.hr/aktualno/dnevne-novosti/zagorcu-potvr%C4%91ena-sedmogodisnja-zatvorska-kazna-zbog-dragulja-5555
107. **Jezicinacionalizmi.com**: https://jezicinacionalizmi.com/deklaracija/
108. **Jurić, Tado, HKV**: https://www.hkv.hr/hrvatski-tjednik/31190-razgovor-s-dr-sc-t-juricem-da-na-zalost-gubimo-hrvatsku.html
109. **Jurčević, Josip**: Kriminalna veleizdaja vitalnih hrvatskih interesa!, Dnevno.hr: https://www.dnevno.hr/7dnevno/kriminalna-veleizdaja-vitalnih-hrvatskih-interesa-0/?fbclid=IwY2xjawP5e8lleHRuA2FlbQIxMQBzcnRjBmFwcF9pZBAyMjIwMzkxNzg4MjAwODkyAAEekQ5WZvxWSxbDC_0mLjJGZuTsa-ZmrP0T_VR6HbPpHIOIT4TdqaXACVDqHG8_aem_VAjeIJdD-zktJ_0Ejae7aw
110. **Jutarnji**: https://sportske.jutarnji.hr/sn/sport-mix/ostali-sportovi/vlada-rh-ukinula-sdus-sport-je-opet-vracen-na-nizu-stepenicu-a-potez-je-zasluzio-zvizduke-15008742
111. **Jutarnji.hr**: https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/spijunski-skandal-istrazuju-se-djelatnici-vsoa-e-sumnja-se-da-su-laziranjem-putnih-troskova-utajili-2-milijuna-kn-15225763
112. **Justia:** Ugovor o kupoprodaji dionica Nove TV d.d., Justia.com: https://contracts.justia.com/companies/central-european-media-enterprises-ltd-7787/contract/883556/
113. **Kissinger, Henry**: Diplomacija, https://pdfcoffee.com/diplomacija-henry-kissinger-pdf-free.html
114. **Krpan, Marijan**: https://boljaenergija.24sata.hr/geotermalni-potencijal-hrvatske-zelena-energija-koja-osigurava-velike-ustede
115. **Krunić, F., Perković T.**: https://hrcak.srce.hr/file/374216
116. **Kusić, Zvonko**: https://www.tportal.hr/kultura/clanak/hrvatski-identitet-je-na-udaru-globalizacije-20140107
117. **MDC**: https://mdc.hr/hr/mdc/publikacije/newsletter/newsletter-27-8-2019/
118. **Media Freedom**: https://www.mfrr.eu/study-reveals-40-of-lawsuits-against-croatian-journalists-are-slapps/
119. **Mesić, Željka**: Koliko Hrvatska ovisi o uvozu hrane?, Gospodarski list, od 12. ožujaka 2020., https://gospodarski.hr/rubrike/agroekonomika/koliko-hrvatska-ovisi-o-uvozu-hrane/
120. **MEVP**:https://mvep.gov.hr/print.aspx?id=181457&url=print
121. **MF**: Državni proračun 2020. godina, https://mfin.gov.hr/proracun-86/drzavni-proracun-2020-godina/2981
122. **MVEO**: https://balkans.aljazeera.net/news/culture/2023/7/10/protestna-nota-srbiji-zbog-prisvajanja-hrvatske-kulturne-bastine
123. **MGOR**: https://iir.mingor.hr/iir8.html#https://mzoe.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/okolis/zrak/emisije-u-zrak/1312
124. **MKM:** https://min-kulture.gov.hr/vijesti-8/predstavljen-projekt-e-kultura-digitalizacija-kulturne-bastine-u-muzeju-mimara/19230
125. **MKM**: https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Uprava%20za%20medije//Nacrt%20prijedloga%20medijske%20politike%20Republike%20Hrvatske.pdf

126. **MINTS**: https://mint.gov.hr/vijesti/privatizacija-hotelskih-tvrtki-u-2005/298
127. **MP**: Godišnje izvješće o stanju poljoprivrede – po godinama (2013.-2020., Zeleno izvješće), https://poljoprivreda.gov.hr/istaknute-teme/poljoprivreda-173/poljoprivredna-politika/agroekonomske-analize/zeleno-izvjesce/189
128. **MMPI**: https://mmpi.gov.hr/press-11/priopcenja-mmpi-mppi/kalmeta-objavljuje-i-ugovore-o-prodaji-dionica-ht-a-iz-1999/8428
129. **MMPI**: https://mmpi.gov.hr/vijesti-8/monetizacija-nije-prodaja-drzava-ostaje-vlasnik-autocesta-ali-dug-za-autoceste-moramo-vratiti/6613
130. **MMPI**: https://mmpi.gov.hr/vijesti-8/sazeci-ugovora-o-prodaji-ht-a-dostupni-javnosti/3236
131. **MORH**: https://morh.gov.hr/vijesti/prezentacija-helikoptera-oh-58d-kiowa-warrior-u-zemuniku_07122016/6484
132. **MORH**: https://morh.gov.hr/vijesti/dragovoljno-vojno-osposobljavanje-28-narastaja-rocnika/9175
133. **MORH**: https://www.morh.hr/povijesnica_2016/, https://www.vecernji.hr/vijesti/nema-vise-stezanja-kakvim-je-naoruzanjem-nasa-vojska-raspolagalau-ratu-a-sto-posjeduje-danas-1483613
134. **MUP**: https://mup.gov.hr/vijesti/svecano-zatvoren-projekt-iom-migranti-i-izbjeglice-u-hrvatskoj/239495
135. **MZOE**: Energija u Hrvatskoj po godinama, https://mzozt.gov.hr/print.aspx?id=5330&url=print
136. **N1**: https://n1info.hr/vijesti/zasto-je-uskok-u-hrvatske-sume-usao-tek-sada/
137. **N1**: https://n1info.hr/vijesti/borba-za-drvo-hrvatskih-suma-sifrirane-poruke-optuzbe-i-izgubljeni-milijuni/
138. **Nacional**: https://arhiva.nacional.hr/clanak/25507/optuznica-protiv-mercepa-u-rujnu
139. **Nacional**: https://arhiva.nacional.hr/clanak/38816/prekinuto-sudenje-branimiru-glavasu
140. **Nacional**: https://arhiva.nacional.hr/clanak/123351/medunarodni-strucnjaci-traze-odbacivanje-presude-gotovini-i-markacu
141. **Nacional**: https://www.nacional.hr/problemi-za-bivseg-ministra-2020-lijecnicka-komora-u-dvije-godine-isplatila-gotovo-15-mil-kuna-tvrtki-u-kojoj-radi-tatjana-kujundzic/
142. **Nacional**: nacional.hr/ekskluzivno-madari-pokusali-izvesti-drzavni-udar-u-hrvatskoj/
143. **Narod.hr**: https://narod.hr/eu-svijet/svijet/stojiceva-odvjetnica-hrvatska-nije-ucinila-dovoljno-sestorku-iako-to-bilo-svega-njenom-drzavnom-interesu
144. **Nezavisne**: nezavisne.com/novosti/ex-yu/Pocelo-sudjenje-za-zlostavljanja-zarobljenika-u-logoru-Kerestinec/134322
145. **Novi List**: https://www.novilist.hr/novosti/hrvatska/od-ulaska-u-eu-najvise-je-profitirao-turizam/
146. **Ombudsman.hr**: https://www.ombudsman.hr/en/covid-19-epidemic-normative-framework-and-limitations-on-human-rights/
147. **Ombudsman.hr**: https://www.ombudsman.hr/hr/imovinskopravni-odnosi-2/
148. **OBZ**: https://www.obz-zastita-prirode.hr/index.php/ekoloska-mreza/ekoloska-mreza-natura-2000
149. **OECD**: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-investment-policy-reviews-croatia-2019_2bf079ba-en/full-report/public-governance_770288f8.html
150. **PD**: https://www.poslovni.hr/hrvatska/na-listama-cekanja-580-tisuca-pacijenata-205362
151. **PD**: https://www.poslovni.hr/domace/hrvatska-treca-u-europi-po-bogatstvu-vode-51234
152. **Perčec-Tadić, Melita**: DHMZ https://www.unizd.hr/Portals/6/nastavnici/Sanja%20Lozic/OPK%205%20-%20Sun%C4%8Deva%20energija.pdf
153. **PI**: https://porestina.info/na-listama-cekanja-865-tisuca-pacijenata/
154. **Plusportal.hr**: https://plusportal.hr/zivot/zdravlje/bolnice_su_pravi_poligoni_korupcije-27848

155. **PP**: https://plusportal.hr/zivot/zdravlje/bolnice_su_pravi_poligoni_korupcije-27848
156. **Policija**: https://policija.gov.hr/podrska-zajednici/migranti/arhiva-obavijesti-o-prihvatu-i-smjestaju-migranata-u-rh-po-mjesecima/studeni-2015-obavijest-o-prihvatu-i-smjestaju-migranata-u-rh/397
157. **Poslovni.hr**: https://www.poslovni.hr/hrvatska/na-listama-cekanja-580-tisuca-pacijenata-205362
158. **Poslovini.hr**, Babić, Božica: Na uvoz hrane lani je potrošeno 3,06 milijardi dolara, https://www.poslovni.hr/hrvatska/na-uvoz-hrane-lani-je-potroseno-306-milijardi-dolara-295749#
159. **Sudovi.hr,** presuda Ivi Sanaderu: https://sudovi.hr/sites/default/files/dokumenti/2020-09/20.11.2012.%20Sanader%20-%20ina%20mol.pdf
160. **PressTv**: https://www.presstv.co.uk/Detail/2018/07/16/568336/Croatia%3A-550%2C000-fans-welcome-Croatian-team-in-Zagreb
161. **RSE**: https://www.slobodnaevropa.org/a/drzavni-udar-presuda/29929378.html
162. **SDŠ/MINT**: https://mint.gov.hr/UserDocsImages/AAA_2020_MINTIS/dokumenti/Nacionalni%20program%20%C5%A1porta%202019-2026.pdf
163. **SGI**: https://www.sgi-network.org/2024/
164. **Srednja.hr**: https://www.srednja.hr/novosti/vecina-srednjoskolaca-se-slaze-s-nacinom-uvodenja-zdravstvenog-odgoja/
165. **TI Hrvatska**: https://transparency.hr/hr/novost/korupcija-u-ozujku-2021.-godine-855
166. **Tportal**: https://www.tportal.hr/biznis/clanak/zavrsena-prva-faza-izgradnje-podzemnog-skladista-plina-grubisno-polje-20240125
167. **Tportal**: https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/croatia-wins-bronze-in-world-men-s-handball-championship-20130127
168. **Tportal**: https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/norcu-spojene-kazne-umjesto-18-dobio15-godina-20100714
169. **Tportal**: https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/pocinje-sesto-sudenje-mihajlu-hrastovu-20120129
170. **Tportal**: https://www.tportal.hr/crna-kronika/clanak/bivsim-celnicima-vsoa-e-potvrdena-osudujuca-presuda-kazna-im-smanjena-na-2-godine-i-10-mjeseci-20211214
171. **Trading Economics**: https://tradingeconomics.com/croatia/government-debt-to-gdp
172. **Transparency International**: https://www.transparency.org/en/cpi/2013
173. **Transparency International**: https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/hrv
174. **Tuđman.hr**: https://www.tudjman.hr/govori/vlak-slobode-govor-u-splitu
175. **Udruga Hrvatski križni put**: www.hrvkrizniput.com/mala-povijest-jugoslavenskih-tajnih-sluzbi/
176. **UG**: https://united.group/united-group-acquires-tele2-croatia/
177. **UG**: https://unitedmedia.net/media-outlet/n1-croatia/
178. **USopen**: https://www.usopen.org/amp/en_US/news/articles/2019-10-18/2019-10-18_2014_us_open_champion_marin_cilic_wins_500th_match.html
179. **Večernji.hr:** Tuđman, Miroslav: Ocjena stanja izvještajnog sustava RH, https://www.vecernji.hr/vijesti/ekskluzivno-objavljujemo-analizu-koju-je-miroslav-tudman-2013-poslao-josipovicu-i-milanovicu-1058989,
180. **Večernji.hr:** https://www.vecernji.hr/vijesti/spojio-je-dva-vojna-koncepta-zapadnjacki-je-naucio-u-legiji-stranaca-a-bobetko-ga-je-zatrpao-udzbenicima-jna-1421847
181. **Večernji.hr:** https://www.vecernji.hr/vijesti/dubrovacka-banka-prodana-chalemagne-capitalu-iz-londona-708646
182. **Večernji.hr**: https://www.vecernji.hr/vijesti/pride-gay-vjencanja-od-rujna-u-ime-obitelji-rusit-cemo-zakon-950895
183. **Veritas**: https://www.veritas.org.rs/e-veritas-25-04-2023-promotori-tzv-hrvatske-pravoslavne-crkve/

185. **Vijesti.me**: https://www.vijesti.me/svijet/balkan/60361/pocelo-ponovljeno-sudenje-branimiru-glavasu
186. **VRH**: https://vlada.gov.hr/vijesti/za-programe-obnove-i-stambenog-zbrinjavanja-vlade-do-sada-utroseno-vise-od-17-5-milijardi-kuna/25274?lang=fi
187. **VRH**: https://vlada.gov.hr/ministar-jakovina-za-aktual-suma-voda-i-zemlja-nacionalno-su-bogatstvo-i-nacionalna-vrijednost-rh-i-nisu-na-prodaju/1346?big=1&lang=lv
188. **VRH**: https://vlada.gov.hr/vijesti/vlada-pokrenula-postupak-izlaska-iz-arbitraznog-sporazuma-sa-slovenijom/17433
189. **VRH**: https://vlada.gov.hr/1-vlada-rh/193
190. **VRH**: https://vlada.gov.hr/vijesti/ministar-ante-kotromanovic-za-jutarnji-list-nikad-se-vise-u-morh-u-nije-gradilo-s-manje-novca/14847
191. **VRH**: https://vlada.gov.hr/govt-adopts-decisions-on-tender-for-oil-gas-exploration-in-adriatic/16011
192. **VRH**: https://vlada.gov.hr/plenkovic-says-croatia-stands-by-bosnia-bosnian-croats/22995
193. **VRH**: https://vlada.gov.hr/gov-t-puts-forward-bill-increasing-parental-leave-allowance/28403
194. **VRH**: https://ljudskaprava.gov.hr/nacionalne-manjine/polozaj-i-prava-pripadnika-nacionalnih-manjina-u-republici-hrvatskoj/odgoj-i-obrazovanje-na-jeziku-i-pismu-kojim-se-sluze/621
195. **VRH**: https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/EconReport?entityId=9427
196. **WBG**: https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?locations=HR
197. **WBG**: https://databank.worldbank.org/reports.aspx?Id=ceea4d8b&Report_Name=WGI-Table
198. **Wikipedia**: https://sh.wikipedia.org/wiki/Savezni_savjet_za_za%C5%A1titu_ustavnog_poretka
199. **Wikipedija**: https://hr.wikipedia.org/wiki/Privredna_banka_Zagreb
200. **Wikipedija**: https://en.wikipedia.org/wiki/2019%E2%80%932020_clerical_protests_in_Montenegro?utm_source=chatgpt
201. **Wikipedija**: https://en.wikipedia.org/wiki/Solar_power_in_the_European_Union
202. **Wikipedija**: https://en.wikipedia.org/wiki/Wind_power_in_Croatia
203. **Zeleni odred**: https://green-squad.org/en/our-fight/judicial-battles/

Popis doktorskih i drugih radova:

1. **Babić, Tihomir**: Analiza ekološke i integralne poljoprivredne proizvodnje u Republici Hrvatskoj, Diplomski rad, Poljoprivredni fakultet Osijek, 2014.
2. **Božić, Damir**: Savjetnički rad „Poslovi sigurnosti u službi vanjskih poslova – iskustva do 2007. i priprema za integraciju u EU i NATO“.
3. **Jasak, Ana Marija**: Društvena struktura i promjena dobnoga sastava stanovništva Hrvatske od sredine 20. stoljeća do danas, Završni rad, Fakultet hrvatskih studija, Zagreb, 2022.
4. **Keser, Sandra**: Problem nezaposlenosti u Republici Hrvatskoj, Završni rad, Fakultet ekonomije i turizma Pula, 2019.
5. **Mršić, Željko**: Pravni i institucionalni okvir za sprječavanje delikvencije policijskih službenika, Doktorski rad, Pravni fakultet, Zagreb, 2015.
6. **Udovičić, Dora**: Popularne pjesme Thompsona: Analiza izbora tekstova pjesama (završni rad), Filozofski fakultet u Rijeci, 2020.